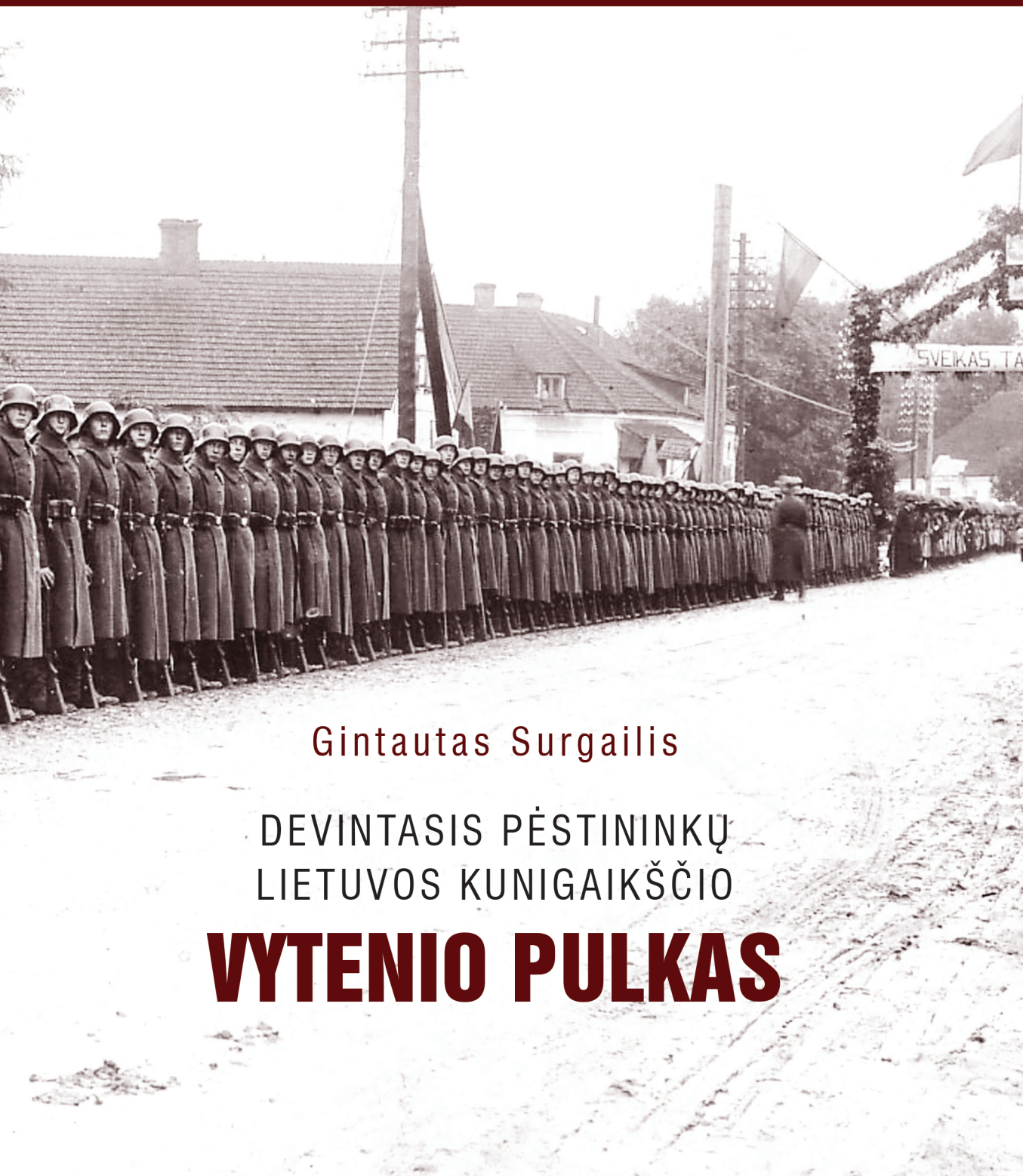

LIETUVOS KARIUOMENĖS ISTORIJA

Gintautas Surgailis

DEVINTASIS PĖSTININKŲ
LIETUVOS KUNIGAIKŠČIO

VYTENIO PULKAS

GENEROLO JONO ŽEMAIČIO
LIETUVOS KARO AKADEMIJA

GINTAUTAS SURGAILIS

**DEVINTASIS PĖSTININKŲ LIETUVOS
KUNIGAIKŠČIO
VYTENIO PULKAS**

MONOGRAFIJA

Vilnius 2023

Leidinio bibliografinė informacija pateikiama Lietuvos nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos Nacionalinės bibliografijos duomenų banke (NBDB).

Atsakingasis redaktorius – dr. Darius Juodis

Recenzantai: dr. Aušra Jurevičiūtė,
doc. dr. Manvydas Vitkūnas

Kalbos redaktorė Nijolė Andriušienė

Maketavo Laima Adlytė

© Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademija, 2023

© Gintautas Surgailis, 2023

ISSN 1822-4423

ISBN 978-609-8277-39-5 (Online)

ISBN 978-609-8277-38-8 (Print)

Turiny

ĮVADAS / 5

I. JONIŠKĖLIO PARTIZANŲ ORGANIZAVIMASIS KOVAI SU BOLŠEVIKAIS / 9

Atskirasis Joniškėlio partizanų batalionas / 22

Joniškėlio batalionas / 28

II. DEVINTASIS PĖSTININKŲ PULKAS / 37

Dauguvos fronte ir šiaurės rytų Lietuvos apsaugoje / 37

Kovos su Lenkijos kariuomenės gen. mjr. Liucjano Želigovskio grupuote / 65

III. NEUTRALIOSIOS ZONOS APSAUGA / 81

Pulkas Kaune (1921-10-27–1922-06-20) / 92

Saugant neutraliąją zoną / 97

IV. TAIKOS METAI MARIJAMPOLĖJE / 107

Taikaus gyvenimo laikotarpis / 108

Prasidėjus Antrajam pasauliniam karui / 183

V. KARIŲ ŠVIETIMAS, SPORTINĖ VEIKLA, BUITINIS APTARNAVIMAS / 199

Pulko karių švietimas / 200

Pulko biblioteka / 206

Sportas / 208

Pulko nuolatinio išsidėstymo rajonas / 218

Buitinis aptarnavimas / 221

VI. PULKAS LIETUVĄ OKUPAVUS SSRS KARIUOMENEI / 227

Pulko likvidavimas / 243

IŠVADOS / 245

PRIEDAI / 247

1 priedas. Pulko vadai / 247

2 priedas. Devintojo pėstininkų Lietuvos kunigaikščio Vytenio pulko karių, žuvusių kautynėse ir mirusių nuo žaizdų, gautų kautynėse, sąrašas. 1918–1923 m. / 262

3 priedas. Devintojo pėstininkų Lietuvos kunigaikščio Vytenio pulko kariai, apdovanoti Vyčio Kryžiaus ordinais 1919–1929 m. / 263

4 priedas. Suvalkijai iš vakarų krypties dengti direktyva / 265

5 priedas. Devintojo pėstininkų Lietuvos kunigaikščio Vytenio pulko per 1937 metus Kareivių rūmuose Marijampolėje vaidinimų sąrašas / 269

6 priedas. Pietų ir rytų sienai saugoti direktyva / 270

7 priedas. Devintojo pėstininkų Lietuvos kunigaikščio Vytenio pulko karininkų sąrašas. 1940 m. birželio 1 d. / 272

8 priedas. VRLK Ypatingo skyriaus oper. įgaliotinio 179 GAP pulkui, Švenčionėliuose, Jacovskio Evsėjaus, s. Jokūbo, raportas LTSR VRL Komisariato kvotų skyriaus viršininkui drg. Rozauskui / 274

SANTRUMPOS / 276

ŠALTINIAI IR LITERATŪRA / 279

SANTRAUKA ANGLŲ KALBA / 288

PAVARDŽIŲ RODYKLĖ / 290

Ivadas

Garbingoje tarpukario Lietuvos kariuomenės pulkų istorijoje išskirtinė vieta tenka Devintajam pėstininkų Lietuvos kunigaikščio Vytenio pulkui, kuris 1940 m. birželio 15 d. SSRS okupuojant Lietuvą vienintelis, paklūęs Lietuvos Respublikos prezidento nurodymui, bandė priešintis okupacijai. Skirtinga buvo ir šio pulko kūrimo istorija. Jis pradėtas kurti ne Krašto apsaugos ministerijos įsakymu, o Joniškėlio apskrities visuomenės pastangomis. Tai – vienintelis Lietuvos kariuomenės dalinys, kurio ištakos buvo partizaninis pasipriešinimas, vykęs dar prieš susikuriant reguliariosios kariuomenės vienetais.

Pulko kūrimosi istorijoje galima išskirti keletą etapų.

Pirmasis – Joniškėlio apskrities milicijos ir partizanų veiklos (1918 m. lapkričio pabaiga – 1919 m. balandžio 7 d.) laikotarpis, kurį dar galima suskirstyti į 3 etapus:

- 1) viešo organizavimosi (iki raudonarmiečių antplūdžio);
- 2) partizanų veiksmų prieš okupuotame krašte;
- 3) atvirų kovų su raudonarmiečiais.

Antrasis etapas – Atskirojo partizanų bataliono (1919 m. balandžio 7 d.–1919 m. birželio 20 d.), trečiasis – Joniškėlio bataliono (1919 m. birželio 20 d.–1919 m. gruodžio 10 d.), ketvirtasis – Devintojo pėstininkų pulko (1919 m. gruodžio 10 d.–1920 m. kovo 1 d.), penktasis – Devintojo pėstininkų Lietuvos kunigaikščio Vytenio pulko (nuo 1920 m. kovo 1 d. iki pulko likvidavimo 1940 m.) veiklos laikotarpiai¹.

Devintojo pėstininkų Lietuvos kunigaikščio Vytenio pulko istoriografija nėra gausi. Kai kurie šio dalinio istorijos fragmentai yra aptarti ne vieno Lietuvos istoriko darbuose, tačiau išsamios pulko istorijos neparašyta. Pulko, kaip ir kitų Lietuvos kariuomenės dalinių, veiksmai bendrame Lietuvos kariuomenės kovų kontekste nagrinėjami dr. Vytauto Lesčiaus veikale „Lietuvos kariuomenė Nepriklausomybės kovose 1918–1920“² ir Kazio Ališausko studijoje „Kovos dėl Lietuvos nepriklausomybės. 1918–1920“³. Šios knygos, nors abi skirtos tai pačiai temai, yra skirtingos ir viena kitą papildo. Kazys Ališauskas, buvęs Nepriklausomybės kovų dalyvis, savąją parąšė būdamas emigracijoje, todėl galėjo remtis tik asmeniniais ir kovos draugų atsiminimais, tarpukariu Lietuvoje spausdinta medžiaga ir keletu savo straipsnių, bet jam nebuvo prieinami sovietų okupuotoje Lietuvoje likę archyviniai šaltiniai. Vytautas Lesčius, rašydamas apie Nepriklausomybės kovas, detaliam išnagrinėjo gana gausius

1 Lesčius V. Lietuvos kariuomenė 1918–1920. Vilnius: Leidybos centras, 1998, p. 298.

2 Lesčius V. Lietuvos kariuomenė Nepriklausomybės kovose 1918–1920. Vilnius, 2004.

3 Ališauskas K. Kovos dėl Lietuvos nepriklausomybės. 1918–1920. Chicago, 1972.

archyvinius šaltinius, ir jie tapo šio veikalo pagrindu. Tačiau abu autoriai daugiausia dėmesio skyrė Lietuvos kariuomenės kovoms, o atskirų dalių karinės veiklos epizodams – tik tiek, kiek buvo būtina bendrajai koncepcijai paremti. Tokiu būdu, turint bendrą kovų ir mūšių vaizdą, buvo aprašytos Devintojo pėstininkų pulko kovos dėl Lietuvos nepriklausomybės ir suformuluoti su tuo susiję konkretūs teiginiai. Be to, dr. V. Lesčius savo knygos vieną skyrelį skyrė Joniškėlio partizanų, iš kurių vėliau buvo suformuotas Devintasis pėstininkų pulkas, kovoms su bolševikais, nagrinėjo jų veiksmus, iki jie įsiliejo į Lietuvos kariuomenės gretas⁴.

Gana išsamiai Joniškėlio partizanų veikla aptarta šios apskrities partizano, vieno jų vadovų Petro Gudelio straipsnyje, išspausdintame 1929 m. „Karo archyve“. Jis, nors ir priskirtinas memuarinei literatūrai, parengtas tiesioginio partizanų kovų dalyvio, remiantis istoriniais dokumentais, todėl yra vertingas⁵. Tarpukario metais apie Joniškėlio partizanų veiklą karinėje spaudoje buvo publikuota nemažai straipsnių ir atsiminimų. Tai buvo populiarī tema, kadangi netradicinė Devintojo pėstininkų pulko istorijos pradžia domino ne tik karius, bet ir kitus šio žanro literatūros skaitytojus⁶.

Trumpą, kelių puslapių, pulko istoriją knygoje „Lietuvos ginkluotos pajėgos 1918–1940 m.“ pateikė Vytenis Statkus⁷, o V. Lesčius veikale „Lietuvos kariuomenė 1918–1920“ apžvelgė jo veiklą kovų dėl nepriklausomybės metais⁸.

Rengdamas monografiją apie Devintąjį pėstininkų Lietuvos kunigaikščio Vytenio pulką, autorius susidūrė su labai rimta problema. Pulko dokumentų beveik neišliko. Matyt, maištingojo dalinio archyvinis fondas arba nebuvo perduotas archyviui, arba juo ypač susidomėjo sovietų spec. tarnybos, nes po Antrojo pasaulinio karo kariuomenės dokumentai buvo išvežti į Maskvą ir į Lietuvą sugrįžo ne visi. Lietuvos centriniam valstybės archyve esantis Devintojo pėstininkų Lietuvos kunigaikščio Vytenio pulko fondas Nr. 522, sudarytas 1967 m., išskiriant bylas, kuriose buvo dokumentai, susiję su šiuo pulku, iš Krašto apsaugos ministerijos ir Kariuomenės štabo fondų. Tokių bylų yra tik 37. Fondą sudaro 1919–1922 m., 1924 m., 1926 m., 1929–1930 m., 1935–1937 m. ir 1939–1940 m. vadovaujančių įstaigų tvarkomieji, karinio mokymo, susirašinėjimo pulko likvidavimo, finansų, ūkio klausimais dokumentai, bataliono, pulko vadų įsakymai, nurodymai, svečių registracijos knyga, karių baudžiamosios bylos, Marijampolės priedangos rinktinės veiksmų planas.

Monografijos autoriui teko peržiūrėti Krašto apsaugos ministerijos, Kariuo-

4 Lesčius V. Lietuvos kariuomenė Nepriklausomybės kovose 1918–1920, p. 72–78.

5 Ats. mjr. Gudelis [P.] Lietuvos vasaros rytuose 1919 m. *Karo archyvas*, t. 5. Kaunas: AKC „Spindulio“ b-vės spaustuvė, 1929, p. 223–266.

6 Ališauskas K. Joniškėlio partizanai laisvės kovų metu. *Karys*, Nr. 7, 1966, p. 193–198; Gudelis P. Joniškėlio apskrities milicija – 9 pėst. pulko užuomazga. *Karys*, 1939, Nr. 34, p. 982–984; Marčėnas [J.] 9 pėst. pulko pirmtakūnų žygiai. *Karys*, 1939, Nr. 34, p. 986–987; Trumpa 9 pėstininkų Lietuvos kunigaikščio Vytenio pulko istorija. *Kardas*, 1939, Nr. 17, p. 426–428; Kpt. Umbrasas [V.] Joniškėlio partizanų eilėse. *Karo archyvas*, t. 3. Kaunas: Valstybinė spaustuvė, 1926, p. 38–40.

7 Statkus V. Lietuvos ginkluotos pajėgos 1918–1940 m. Chicago, 1986, p. 52–54.

8 Lesčius V. Lietuvos kariuomenė 1918–1920. Vilnius: Leidybos centras, 1998, p. 298–304.

menės štabo, Pirmosios, Antrosios ir Trečiosios pėstininkų divizijų, kitų pėstininkų pulkų, su kuriais Devintasis pėstininkų pulkas veikė divizijų sudėtyje, ir kitus archyvinius fondus, visus krašto apsaugos ministro, vyriausiojo kariuomenės vado 1919–1940 m. įsakymus, t. y. po kruopelytę rinkti medžiagą apie pulko istoriją.

Ypač plačiai naudoti straipsniai, straipsneliai ir informaciniai pranešimai, publikuoti tarpukario metais kariuomenės spaudoje – „Karyje“, „Karde“, „Karo archyve“, „Mūsų žinyne“.

Autorius, surinkęs visą galimą medžiagą apie Devintąjį pėstininkų Lietuvos kunigaikščio Vytenio pulką, naudodamas lyginamąjį, mokslinės literatūros, dokumentų analizės, lyginamąjį istorinio tyrimo, istoriografinės analizės aprašomąjį, šaltinių ir literatūros gretinimo metodus, pabandė atskleisti visapusę pulko istoriją.

1990 m. kovo 11 d. atkūrus valstybę, o vėliau ir kariuomenę, kariniai daliniai ne tik perėmė tarpukario Lietuvos kariuomenės pulkų pavadinimus, tradicijas, bet ir tęsia jų istoriją. Devintojo pėstininkų Lietuvos kunigaikščio Vytenio pulko istorijos ir jo tradicijų perėmėjai ir tolesni puoselėtojai – Lietuvos kariuomenės Lietuvos didžiojo kunigaikščio Vytenio bendrosios paramos logistikos bataliono kariai. Šis batalionas, kaip ir Devintasis pėstininkų pulkas, yra dislokuotas Marijampolės mieste.

I

Joniškėlio partizanų organizavimasis kovai su bolševikais

Užsaurėmas XI

24

Kam brangi Tėvyne ir jos gerove
tas tegul nuogreičiausiai prisirašyti
Joniškėlio partizanų skyriui.

Smulkesnias žinias galima gauti
Valstiečių Komitete —

Partizanų skyriaus
Vadas.

Įvykdyta 1919.

1918 m. lapkričio pradžioje Joniškėlio apskrityje buvo gautas Valstybės Tarybos raginimas vietose sudaryti valdžios institucijas, organizuoti parapijų, valsčių ir apskričių komitetus. Atsiliepiant į šį raginimą, pradėti kurti valsčių komitetai, o lapkričio 27 d. Linkuvoje vykusio Joniškėlio apskrities valsčių komitetų narių suvažiavime buvo išrinktas Joniškėlio apskrities komitetas: jo pirmininkas – Mykolas Marma ir vicepirmininkas – Jonas Navakas. Laikinas Joniškėlio apskrities komitetas ėmė organizuoti miliciją, kuri palaikytų tvarką ir saugotų apskritį nuo rusų bolševikų įsibrovimo. Buvo nutarta kiekviename valsčiuje įsteigti 4–7 ginkluotų vyrų milicijos būrius. Miliciją organizuoti buvo pavesta Joniškėlio apskrities komiteto nariui krn. Antanui Kazilevičiui. Krašto apsaugos ministras krn. Mykolas Velykis sutiko su joniškėliečių projektu, kad karininkai nevyktų į Kauną, bet liktų vietoje ir organizuotų bolševikų užimtame krašte kariuomenę ar partizanų būrius.

Negavęs jokių Lietuvos vyriausybės nurodymų ir nesitikėdamas sulaukti jos pagalbos, apskrities komitetas savarankiškai organizavo jos apsaugą. 1919 m. sausio mėn. jau visuose 12 valsčių iš buvusių karių buvo suformuoti 8–10 asmenų milicijos būriai. Vadais tapo vietiniai karininkai, puskarininkiai ir mokytojai⁹.

Be nuolatinių 5–6 vyrų milicijos būrių, kiekviename miestelyje ir kaime atrinkus dar po kelis savanorius į vadinamąją atsargos miliciją, valsčiuose susikūrė 100–150 vyrų milicijos būriai (faktiškai – kuopos). Tačiau Raudonajai armijai veržiantis į Lietuvą pasidarė drąsesni ir vietos bolševikai. Žeimelio valsčiuje jie iš karto slapta visoje apskrityje organizavo savo pajėgas. Latvijos bolševikų remiami Žeimelio bolševikai, susitarę su grupe raudonarmiečių, sausio 16 d. surengė ekspediciją į gretimą Pašvitinio valsčių susirinkti iš atsargos milicininkų ginklų. Tai sužinojęs, milicijos vadas krn. Bartoševičius ir jo vadovaujami milicininkai pastojo jiems kelią. Linkuvos valsčiaus Rimkūnų dvare įvyko pirmasis milicijos ir raudonarmiečių susidūrimas. Jame žuvo pirmoji Nepriklausomybės kovų auka – milicininkas Aleksandras Vainauskas¹⁰.

Gruodžio 18 d. bolševikų ginkluoti būriai pasiekė Pušalotą, o 30 d. – Joniškėlį, bet, sutikę ginkluotos milicijos pasipriešinimą, pasitraukė atgal į Panevėžį. Tačiau 1919 m. sausio 22 d. raudonarmiečiai užėmė visą Joniškėlio apskritį ir patį Joniškėlį.

Įsiviešpatavus bolševikams, apsaugos organizavimas vyko slapta. Slapta organizacijai vadovavo ir buvęs Joniškėlio apskrities komiteto vicepirmininkas Jonas Navakas. Krn. A. Kazilevičius ir keli kiti komiteto nariai buvo jo slaptas štabas. Atsargumo sumetimais tada buvo organizuojamasi trejetais, t. y. kiekvienas organizacijos narys turėjo ryšių tik su trimis jos nariais. Trejetai įsigalėjo visuose valsčiuose. Slaptų valsčių organizacijų vadovai dažniausiai buvo kariai, pavyzdžiui, Joniškėlyje – krn. Antanas Stapulionis, Pušalote – krn. Antanas Michelevičius, Vaškuose – krn.

9 Trumpa 9 pėstininkų Lietuvos kunigaikščio Vytenio pulko istorija. *Kardas*, 1939, Nr. 17, p. 426; Ališauskas K. Joniškėlio partizanai laisvės kovų metu. *Karys*, 1966, Nr. 7, p. 193.

10 Gudelis P. Joniškėlio apskrities milicija – 9 pėst. pulko užuomazga. *Karys*, 1939, Nr. 34, p. 982–983.

Petras Gudelis¹¹. Pagrindiniai jų uždaviniai buvo:

- 1) tarp gyventojų skleisti antibolševikinę propagandą;
- 2) demoralizuoti bolševikų kariuomenę ir administraciją;
- 3) stiprinti gyventojų greito išsivadavimo iš okupacijos viltis;
- 4) slapta ginkluotis ir, tinkamai progai pasitaikius, atsikratyti nepakenčiamo jungo.

Partizanai, turėdami savo agentų (net ir bolševikų įstaigose), palaikė ryšius su Lietuvos laikinąja vyriausybe, platino valdžios atsisaukimus ir informavo gyventojus, kas dedasi Kaune ir bolševikų fronte¹², taip pat skleidė gandus apie raudonarmiečių nesėkmes fronte. Visa tai žadino vietos gyventojų viltis nusikratyti okupantų. Žmonės rinko ir slėpė ginklus, šovinius, būrėsi į slaptus partizanų būrelius ir laukė patogios progos atsiskaityti su skriaudėjais.

Partizanų būreliai ginklavosi įvairiausiais būdais, dažniausiai gyventojų nuslėptais šautuvais. O štai Saločių partizanų būrys 25 šautuvus gavo iš vokiečių. Raudonarmiečiams traukiantis ir Bauskę užėmus vokiečiams, Saločių klebonui padedant, krn. Stasys Trimakas, surinkęs 25 vyrų būrį, nuvykęs į Latviją, Bauskės vokiečių komendanto paprašė juos apginkluoti. Komendantas, sužinojęs, koku tikslu prašoma ginklų, kiekvienam davė po šautuvą ir 30 šovinių¹³.

Tai buvo pavojinga veikla, nes nesnaudė ir bolševikų administracija. Susekti slaptų partizanų būrelių nariai buvo sodinami į kalėjimus. Panevėžio kalėjime buvo įkalinta Navakaitė, Joniškėlio – Karolis Dineika, J. Tinteris, M. Tonkūnas ir Pranas Traškevičius, Kupiškio – Juozas Sakalauskas ir kt.¹⁴

Pažymėtina, kad Raudonosios armijos daliniai Joniškėlio ir Biržų apskrityse išbuvo neilgai. Kai tik buvo organizuoti revoliuciniai vietos komitetai, jie išvyko į Šiaulius, Joniškį ir Radviliškį, o minėtose apskrityse pasirodydavo tik retkarčiais, dažniausiai – pašaro ir maisto rekvizicijoms vykdyti¹⁵.

Tuo metu labai svarbų vaidmenį suvaidino Joniškėlio apskrities komitetas su J. Navaku priešakyje. Kovo 22 d. raudonarmiečiams iš Joniškėlio išvykus, jis apskrityje paskelbė karo padėtį ir paragino visų valsčių partizanus stoti į atvirą kovą su bolševikais. Kur partizanai slapta dar nebuvo susiorganizavę, J. Navakas bandė juos suburti. Susikūrusiems partizanų būriams maitinti apskrities komitetas ūkininkams nustatė tam tikras rekvizicijų normas, taip pat įsakė valsčių komitetams duoti partizanams arklių ir vežimų. Partizanams raitininkams aprūpinti laikinai buvo rekvizuoti apskrities gyventojų turimi balnai¹⁶.

Milicijos būriai, tapę partizanų būriais, ėmė puldinėti raudonarmiečius ir taip išgydavo ginklų, pirmoji ginkluota ataka prieš bolševikus įvyko 1919 m. kovo

11 Gudelis P. Joniškėlio apskrities milicija – 9 pėst. pulko užuomazga. *Karys*, 1939, Nr. 34, p. 982.

12 Lesčius V. Lietuvos kariuomenė 1918–1920, p. 299.

13 Trimakas S. Saločių partizanų būrio 1919 met. žygiai. *LCVA*, f. 929, ap. 3, b. 123, l. 8.

14 Kazilevičius A. 9 p. Liet. Kunig. Vytenio pulko užuomazga. *LCVA*, f. 929, ap. 3, b. 123, l. 2.

15 Ališauskas K. Joniškėlio partizanai laisvės kovų metu. *Karys*, 1966, Nr. 7, p. 194.

16 Lesčius V. Lietuvos kariuomenė 1918–1920, p. 299.

17 d., tada partizanai užėmė Pušalotą¹⁷. Tai pavyko padaryti tik 8 partizanams, nors už pusantro varsto nuo jo buvo dislokuotas raudonarmiečių būrys¹⁸.

Kovo 22 d. Joniškėlyje milicininkai nuginklavo vokiečių sutriuškinto bolševikų Aštuntojo pėstininkų Žemaičių pulko likučius. Dalis pulko kareivių perėjo į partizanų pusę. Čia įsigyta ginklų ir pradėta visoje apskrityje persekioti bolševikus¹⁹. Kovo 30 d. jie nuginklavo bolševikų miliciją Vabalninke, Pumpėnuose ir Pušalote. Besitraukiančius bolševikus persekiojo iki linijos Biržai–Vabalninkas–Panevėžys ir sudarė nuo Panevėžio iki Latvijos (netoli Bauskės) apie 70 km frontą. Prieš partizanus stovėjo 29-asis, 32-asis ir 33-iasis raudonarmiečių pulkai ir latvių komunistų (bolševikų) dalys²⁰.

Tačiau raudonarmiečiams vėl ėmus pulti, milicininkams teko laikyti besiveržiančių atgal bolševikų frontą. Deja, be bendros vadovybės milicijos būrių veiksmams fronte buvo nesuderinti, todėl neefektyvūs. Susiklosčius tokiai situacijai, partizanams ir milicininkams teko persiorganizuoti vadovaujantis kariniais principais – suberti bendrą vadovybę ir plėtoti ryšius visu frontu, todėl apskrities komiteto pirmininko M. Marmos ir vicepirmininko J. Navako iniciatyva balandžio 5 d. Joniškėlyje buvo sušauktas milicininkų vadų suvažiavimas bendrai milicininkų vadovybei išrinkti ir veiklos gairėms nustatyti. Suvažiavime dalyvavo karininkai Antanas Stapulionis, Anatanas Kazilevičius, Valerijonas Umbrasas, Petras Monvid-Olechnovičius, Antanas Michelevičius, Petras Gudelis, Vitartas, Jonas Džiuvė ir karo valdininkas Petras Mulevičius. Suvažiavimo dalyviai, išklausę pranešimą, jog Joniškėlio apskritis vėl virsta karo lauku, nutarė:

„1. Tverti Joniškėlio apskričio apsaugos būrius iš savanorių ir kuo plačiausiai skelbti visuomenei apie padėjimą Krašto ir jam gresiantį pavojų. Savanoriai gauna atlyginimą. Šaukiami pirmon eilėn kareiviai.

2. Sudaryti Joniškėlio apskričio štabą iš karininkų, kurie imsis organizavimo apsaugos Joniškėlio apskričio. Štaban išrinkti: A. Kazilevičius (11 balsų), A. Stapulionis (9), P. Gudelis.“

Visai Joniškėlio apskrčiai ir jos organizacijoms liko vadovauti J. Navako pirmininkaujamas komitetas ir naujas sudarytas organas – apsaugos štabas. Štabo karininkai pasiskirstė pareigomis: krn. A. Stapulionis tapo Joniškėlio apsaugos štabo viršininku, krn. A. Kazilevičius – reikalų vedėju, krn. P. Gudelis – nariu, komendantu pareigos buvo pavestos krn. A. Kazakevičiui²¹. Joniškėlio štabas pradėjo vadovauti visiems milicininkų būriams. Visi milicininkai nuo tos dienos buvo vadinami partizanais. Būriams pavadinimai buvo duoti pagal jų suformavimo vietas²².

17 9 pėstininkų Lietuvos kunigaikščio Vytenio pulkas. *LCVA*, f. 929, ap. 3, b. 123, l. 60.

18 V. S. Pušaloto partizanai. *Kariškių žodis*, 1919, Nr. 2, p. 15.

19 Trumpa 9 pėstininkų Lietuvos kunigaikščio Vytenio pulko istorija. *Kardas*, 1939, Nr. 17, p. 426.

20 Lesčius V. Lietuvos kariuomenė 1918–1920, p. 299.

21 Lesčius V. Lietuvos kariuomenė Nepriklausomybės kovose 1918–1920 m., p. 75.

22 Trumpa 9 pėstininkų Lietuvos kunigaikščio Vytenio pulko istorija. *Kardas*, 1939, Nr. 17, p. 427; Gudelis P. Joniškėlio apskrities milicija – 9 pėst. pulko užuomazga. *Karys*, 1939, Nr. 34, p. 982.

Antrajame posėdyje, kuriam pirmininkavo krn. A. Stapulionis, buvo išspręsti keletas vidaus tvarkos klausimų:

1. Suformuotos įgulos sargybos. Nutarta iš 35 apskrityje likusių bolševikų milicininkų, kurie rodė palankumą naujai tvarkai, sudaryti sargybas, budėsiانčias prie apskrities sandėlių, kalėjimo ir kitur, kur reikės, Joniškėlio rajone. Sargybų priežiūra buvo pavesta krn. A. Kazakevičiui.

2. Perskaityti iš fronto gauti pranešimai.

3. Krn. A. Kazilevičius informavo apie pokalbį su vokiečių štabu Linkuvoje. Jo metu paaiškėjo, kad vokiečiai neplanavo, iki keliai pradžius, imtis kokių nors veiksmų, bet pažadėjo teikti partizanams pagalbą, kai būtina to reikės. Padaryta išvada, kad vokiečiai daugiau domisi lašiniais ir kiaušiniais, negu bolševikais.

4. Einamaisiais klausimais nutarta:

a) Informuoti valsčius apie Joniškėlio apskrities apsaugos štabo sudarymą.

b) Pareikalauti, kad kiekvienas valsčius skirtų po 2 ištikimus žmones dar vienam partizanų būriui prie Apsaugos štabo suformuoti. Veikiantiems fronte būriams buvo suteikti numeriai: Pušaloto būriui – Nr. 1, Pasvalio – Nr. 2, Vaškų–Krinčino–Daujėnų – Nr. 3, Joniškėlio – Nr. 4, Štabo – Nr. 5, Linkuvos – Nr. 6. Sutarta, kad ateityje iš būrių, vadovaujantis karybos principais, reikės sudaryti kuopas. Karininkams A. Kazilevičiui ir Vitartui pavesta parengti statutą, pagal kurį būtų galima mokyti šiuos būrius.

c) Apsaugos štabo vardu pasiųsti Bauskės vokiečiams maisto ir paprašyti jį iškeisti į ginklus. Šiuo tikslu įsakyti Saločių ir Žeimelio valsčiams surinkti kiaušinių ir lašinių ir paprašyti mokytojo V. Karvelio nugabenti šiuos produktus į Bauskę.

d) Naujokus, gimusius 1897 ir 1898 m., siųsti į Šiaulius pagal Lietuvos laikinosios vyriausybės instrukcijas, o savanorius naujokus palikti Joniškėlyje. Jų instruktoriumi paskirti krn. Karolį Gerberį.

e) Agronomui P. Mulevičiui pavesti sutvarkyti ūkio dalį ir leisti vykdyti rekvizicijas Intendantūros vardu.

f) Išleisti Apsaugos štabo įsakymą, kad valsčių milicija priklauso Joniškėlio apskrities Apsaugos štabui ir vykdo jo įsakymus.

k) Suimtiems bolševikams apklausti iš 2 karininkų ir valsčiaus, kuriam priklauso teisiamasis, komiteto nario sudaryti „Tardymo komisiją“.

Į šią komisiją buvo išrinkti krn. P. Monvid-Olechnovičius ir krn. Vitartas. Komisija turėjo darbą pradėti balandžio 8 d.²³Nuo tos dienos visos Joniškėlio apskrities civilinės valdžios įstaigos perėjo Apsaugos štabo žinion²⁴. Balandžio viduryje Joniškėlio apsaugos štabui priklausė šie partizanų būriai:

1. Pušaloto 45 partizanų būrys, vadovaujamas krn. A. Michelevičiaus;

2. Pasvalio-Daujėnų 35 partizanų būrys, vadovaujamas krn. Jono Mickeliūno ir psk. Prano Taraškevičiaus;

23 Ats. mjr. Gudelis [P.] Lietuvos vasaros rytuose 1919 m. *Karo archyvas*, t. 5, p. 238–239.

24 Kpt. J. Mickeliūno 1921-12-19 pareiškimas 9 PP vadui. *LCVA*, f. 929, ap. 3, b. 123, l. 6.

3. Krinčino 20 partizanų būrys, vadovaujamas psk. Žitkevičiaus;
4. Saločių 30 partizanų būrys, vadovaujamas krn. S. Trimako;
5. Vabalninko 32 partizanų būrys, vadovaujamas mokytojo J. Sakalausko;
6. Vaškų 40 partizanų būrys, vadovaujamas krn. P. Gudelio ir mokytojo Maldnėro(?);
7. Biržų 20 partizanų būrys, vadovaujamas krn. E. Šalkausko;
8. Joniškėlio 35 partizanų būrys, kuriam tiesiogiai vadovavo Joniškėlio apsaugos štabas;
9. Linkuvos 40 partizanų būrys, vadovaujamas Karolio Dineikos ir krn. A. Šumskio;
10. Žeimelio 20 partizanų būrys, vadovaujamas krn. Jono Mucenieko.

Iš viso Joniškėlio apsaugos štabui priklausė 317 partizanų, iš jų du trečdaliai turėjo savo arklius ir galėjo kovoti raiti. Jie buvo ginkluoti įvairių sistemų šautuvais²⁵.

Be šių partizanų padalinių, Joniškėlio apsaugos štabas valsčiams dar įsakė turėti parengtus atsarginius partizanų būrius (garbės miliciją), kurie prireikus galėtų ateiti į pagalbą aktyviems būriams. Partizanams kartais padėdavo Šiauliuose esantis vokiečių pulkas, tačiau aktyviau jų veiksmuose nedalyvaudavo, motyvuodamas

tuo, kad Antantės vadovybė jam įsakė neperžengti tam tikros ribos ir saugoti, kad šios ribos neperžengtų ir raudonarmiečiai²⁶.

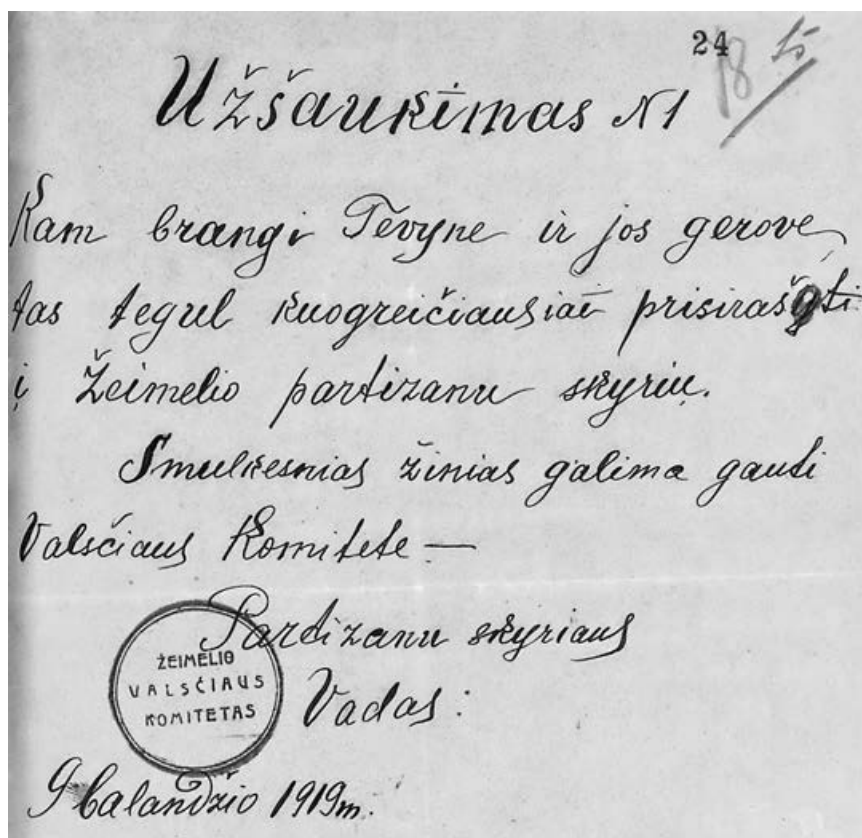
Tuo metu raudonarmiečių grupė, kurią sudarė maždaug dviejų pulkų dydžio pajėgos, paskutinėmis kovo dienomis puolė Vabalninko, Pasvalio ir Joniškėlio kryptimi, o partizanai buvo užėmę Biržus ir Vabalninką. Jiems vadovavo karininkai Jurgis Astupėnas, Mikas Gaidelis ir Mykolas Jašinskas. Biržų apskrityje buvo apie 60 partizanų²⁶⁰. Tačiau gausioms raudonarmiečių pajėgoms jie pasipriešinti negalėjo, ir jos balandžio 1 d. užėmė Biržus. Krn. J. Astupėno vadovaujami partizanai buvo priversti pasitraukti vakarų

Krn. J. Astupėnas (carinės Rusijos kariuomenės uniforma). *Karo archyvas*, t. 8, K., 1937, p. 274

25 Kazilevičius A. 9 p. Liet. Kunig. Vytenio pulko užuomazga. *Ten pat*, l. 2–3.

26 *Ten pat*, l. 3.

Žemelio partizanų skyriaus vado 1919 m. balandžio 9 d. kreipimasis į Žemelio valsčiaus gyventojus, raginantis stoti į partizanų būrį. (LCVA, f. 1174, ap. 1, b. 24, l. 24)

kryptimi²⁷. Didelės bolševikų pajėgos balandžio 4 d. užėmė Panevėžį ir patraukė Šeduvos, o po to Kėdainių kryptimi²⁸.

Balandžio 5 d. Joniškėlio apskrities komitetas ir Joniškėlio apsaugos štabas paskelbė aukštesniojo rango karių („podpraporščikų“²⁹, „unteroficierų“³⁰ ir jefreitorių³¹) mobilizaciją³².

Netrukus raudonarmiečiai puolė Vabalninką. Partizanai kaudamiesi pasitraukė Daujėnų, kiti – Krinčino miestelio link. Partizanams traukiantis nuo Vabalninko vakarų link, iš Panevėžio Pumpėnų kryptimi puolė kitos raudonarmiečių dalys, galinčios partizanų pajėgų sparną atkirsti nuo Joniškėlio, kur buvo jų apsaugos štabas.

27 Lesčius V. Lietuvos kariuomenė Nepriklausomybės kovose 1918–1920 m., p. 76.

28 Ten pat.

29 **Podpraporščikas** – praporščiko artimiausias padėjėjas ir pavaduotojas.

30 **Unteroficierius** – kariuomenės puskarininkis.

31 **Jefreitoris** – vyresniųjų ir pasižymėjusių kareivių karinis laipsnis, viena pakopa aukštesnis už eilinį.

32 Vitkus A. Lietuvos istorijos įvykių chronologija: 1918–1926. Kaunas: Varpas, 2000, p. 163.

Plk. ltn. Michelevičius (*LCVA*)

Tada krn. A. Michelevičiaus vadovaujamas Pušaloto partizanų būrys (45 žmonės), pasikvietęs į pagalbą 20 vokiečių kareivių, vadovaujamų ltn. Heinco Vendelio (*Heinz Vendel*), balandžio 8 d. puolė dvi Bernatonių kaime buvusias raudonarmiečių kuopas, ginkluotas 4 kulkosvaidžiais. Visiškai išstumti priešo iš užimtų pozicijų nepavyko, bet pavyko paimti nemažai ginklų, kurių partizanams labai stigo.

Šiame mūšyje buvo patirta nuostolių: žuvo partizanai Juozas Zakarevičius, Kazys Šidagis ir Gasiūnas, vienas partizanų – mokytojas Kazys Skvireckas sužeistas pateko į raudonarmiečių nelaisvę. Bolševikai jį sušaudė Panevėžyje³³. Šiose kautynėse partizanai užgrobė pirmąjį sunkųjį kulkosvaidį³⁴.

Tą pačią dieną 32 vabalninkiečių partizanų būrys, suformuotas ir vadovaujamas mokytojo Juozo Sakalausko, mėgino sulaikyti pirmyn slenkantį 31-ąjį raudonarmiečių pulką. Prie Ančiškių (Unciškių) kaimo jis, nepaisydamas, kad jėgos buvo nelygios, visą dieną stabdė priešą ir taip padėjo pušalotiečių būriui, kovojusiam prie Bernatonių kaimo. Tik sulaukęs nakties, jau beveik apsuptas, Vabalninko būrys atsitraukė į Daujėnus ir Smilgius ir ten susijungė su karininko J. Mickeliūno ir mokytojo K. Maldučio būriais. Šio mūšio metu žuvo 3 partizanai ir vienas buvo sužeistas³⁵.

Balandžio 9 d. partizanai susirėmė su raudonarmiečiais Berčiūnų kaime. Partizanų žvalgai pasiekė net Biržus. Tą dieną Joniškėlio partizanų batalionas laikė užėmęs Smilgių–Pušaloto–Pumpėnų–Daujėnų–Krinčino ribą. Joniškėlio apskrities apsaugos štabas paskelbė karo padėtį Krinčino, Daujėnų, Pumpėnų, Pušaloto, Joniškėlio, Vaškų ir Saločių valsčiuose³⁶.

33 Trumpa 9 pėstininkų Lietuvos kunigaikščio Vytenio pulko istorija. *Kardas*, 1939, Nr. 17, p. 427; Atskiuro partizanų mirties bataliono įsakymas Nr. 34. 1919-07-08. *LCVA*, f. 522, ap. 1, b. 1, l. 92; Groch P., Kavaliauskas V. Vokiečių korpusas ir Bermonto afera Baltijos kraštuose 1919 metais. Berlynas–Vilnius, 2018, p. 32.

34 Marčėnas [J.] 9 pėst. pulko pirmtakūnų žygiai. *Karys*, 1939, Nr. 34, p. 986.

35 Trumpa 9 pėstininkų Lietuvos kunigaikščio Vytenio pulko istorija. *Kardas*, 1939, Nr. 17, p. 428.

36 Vitkus A. Lietuvos istorijos įvykių chronologija: 1918–1926, p. 166.

Joniškėlio mirties bataliono kariai su pirmuoju kulkosvaidžiu, Pušaloto partizanų paimtu iš bolševikų 1919-04-08 mūšyje (*LCVA*)

Nuo balandžio 10 d. raudonarmiečiai sustiprino puolamuosius veiksmus. Jie Latvijoje ir šiaurinėje Lietuvos dalyje turėjo sutelkę gana gausias pajėgas. Veikė II latvių divizija, kurią sudarė 12-asis (buvęs 39-asis), 14-asis (buvęs 41-asis), 11-asis (buvęs 47-asis), 17-asis (buvęs 60-asis) ir 15-asis Latgalos pulkai ir bolševikų suburti Kupiškio, Rokiškio, Panevėžio ir Joniškėlio lietuvių būriai. Kita raudonarmiečių grupė, kurią sudarė maždaug dviejų pulkų pajėgos, toliau puolė Vabalninko, Pasvalio ir Joniškėlio kryptimis³⁷.

Balandžio 11 d. raudonarmiečiai visu frontu pradėjo puolimą. Kovose su jais Daujėnų apylinkėje žuvo Vaškų būrio partizanas J. Škirpa ir į nelaisvę pateko sužeistas K. Armonavičius. Visos partizanų pajėgos atsitraukė prie Mūšos ir Lėvens upių linijos, bet jau kitą dieną buvo priverstos apleisti ir šias pozicijas.

Balandžio 13 d. gausių priešų pajėgų stumiami partizanai traukėsi toliau. Raudonarmiečiai užėmė Pumpėnus ir Pušalotą. Persikėlę per Mūšą, jie išstūmė partizanus iš Saločių ir, eidami Vaškų link, užėmė Skrebotiškio ir Norių kaimus.

Kad ir kaip atkakliai priešinosi partizanai, iki balandžio 13 d. raudonarmiečiai užėmė Daujėnus, Pumpėnus, Pasvalį ir Krinčiną ir priartėjo prie Mūšos ir Lėvens. Dėl pavasarį pasrūvusių šių upių partizanams buvo lengviau kovoti, nes jie užėmė frontą kairiuosiuose jų krantuose ir neleido priešui per jas persikelti. Upių krantais fronto linija ėjo beveik visą laiką, išskyrus keletą trumpų laikotarpių. Balandžio 12 d. Joniškėlio apskrities apsaugos štabas persikėlė į Linkuvą. Apskrities komiteto turtas buvo išvežtas į Pakruojį.

37 Lesčius V. Lietuvos kariuomenė Nepriklausomybės kovose 1918–1920, p. 76.

Atsitraukę į Linkuvos apylinkes partizanai šiek tiek pailsėjo ir persitvarkė. Padedant vokiečiams, jie naktį iš balandžio 13-osios į 14-ąją atstūmė raudonarmiečius nuo Joniškėlio ir Pušaloto³⁸. Balandžio 15 d. kautynėse su bolševikais Skrebotišio ir Tetirvinių kaimų (už 5–7 kilometrų į šiaurę nuo Pasvalio) rajone pateko į nelaisvę du Vaškų būrio partizanai – J. Rūkas ir sužeistas P. Pakalnis. Vadovavęs partizanams šiose kautynėse K. Maldutis vos gyvas išplaukė vandens pilnu grioviu³⁹.

Balandžio 17 d. įvyko mūšis prie Pasvaliečių kaimo (netoli Saločių). Saločių partizanų būrys, vadovaujamas krn. S. Trimako, naktį persikėlė per Mūšos upę ir pirmą valandą nakties apsupo Pasvaliečių kaimą, kuriame buvo raudonarmiečių. Jie pajuto pavojų, ėmė šaudyti, tada partizanai iš visų pusių pradėjo į juos šaudyti. Raudonarmiečiai skubiai pasislėpė mūriniame name ir ėmė atsišaudyti. Partizanai namą apsupo, o S. Trimakas pareikalavo pasiduoti. 4 raudonarmiečiai pasidavė, kiti – pabėgo. Keletas raudonarmiečių žuvo.

Tai buvo pirmasis Saločių partizanų laimėtas mūšis. Buvo paimti 4 kariai į nelaisvę, 5 arkliai, daug šautuvų ir kito karinio turto. Pasklidęs gandas apie pergale pasitarnavo – ėmė sparčiai gausėti partizanų gretos⁴⁰.

Tos pačios dienos vakare buvo gauta žinių, kad raudonarmiečiai vėl artinasi prie Saločių. Per 3 dienas raudonarmiečiams pavyko užimti Šakarnių ir Saločių dvarus, Buiviškių, Muskunų, Puškonių ir Brenčių kaimus. Kadangi Mūša buvo smarkiai patvinusi, negausus 30 partizanų ir 60 garbės milicininkų Saločių būrys, įnirtingai apšaudydamas perkėlas, sugebėjo jiems sutrukdyti persikelti per upę. Matydamas, kad gali neatsilaikyti, Saločių būrio vadas kreipėsi pagalbos į vokiečius, ir jam padėti atvyko barono Vildemano (*von Wildemann*) būrys pėstininkų, ginkluotų 2 kulkosvaidžiais, ir 10 raitelių. Partizanus ir vokiečius maitinti sutiko valsčiaus komitetas.

Tuo metu raudonarmiečiai ir toliau bandė persikelti per Mūšą. Per susirėmimus keletas partizanų buvo sužeisti, žuvo partizanas J. Nakutis.

Balandžio 18 d. vokiečiai atvežė patranką. Už tai valsčiaus komitetas jiems davė lašinių, sviesto, kiaušinių ir avižų. Po keleto dienų iš vokiečių tokiu pat būdu buvo gauta dar viena patranka. Iš jos buvo apšaudyti Saločių dvare, bravore, malūne ir Buiviškių kaime esantys raudonarmiečiai.

Balandžio 18 d. įvykusiame antrame karininkų susirinkime buvo išrinkta kolegiali vadovybė. Ji nusprendė Apsaugos štabą panaikinti ir fronto vadu skirti krn. A. Stapulionį, o valsčių milicijos būrius suskirstyti į keturias kuopas: 1-oji – Pušaloto kuopa (Pušaloto ir Pumpėnų būriai), krn. A. Michelevičiaus vadovaujama, 2-oji – Vaškų kuopa (Vaškų, Saločių ir Žeimelio būriai), krn. P. Gudelio vadovaujama, 3-ioji – Joniškėlio kuopa (Joniškėlio, Linkuvos, Pasvalio ir Krinčino būriai), krn. Karolio Gerberio vadovaujama, ir 4-oji – Vabalninko kuopa, vadovaujama B. Sakalausko. Vėliau buvo įsteigta 5-oji atsargos kuopa, ją sudarė Klovainių, Pa-

38 Ten pat, p. 77.

39 Ats. mjr. Gudelis [P.] Lietuvos vasaros rytuose 1919 m. *Karo archyvas*, t. 5, p. 239–240.

40 Trimakas S. Saločių partizanų būrio 1919 met. žygiai. *LCVA*, f. 929, ap. 3, b. 123, l. 8–9.

kruojo, Pašvitinio ir Kriukų būriai⁴¹.

Gynybos nuo raudonarmiečių frontas buvo suskirstytas į 3 barus. Dešiniajame sparne Pušaloto barą gynė krn. A. Michelevičiaus vadovaujama 1-oji kuopa. Kartais jam į pagalbą buvo atsiunčiami Biržų, Linkuvos ir Krinčino būriai. Vidurinis – Joniškėlio – baras buvo ginamas vadovaujantis tiesioginiais fronto vado krn. A. Stapulionio nurodymais. Vadovaujantys karininkai buvo keičiami. Čia kovojo 3-ioji kuopa ir atsargos kuopos būriai. Kairiajame sparne visas Mūšos krantas nuo Šimonių iki Latvijos sienos buvo ginamas 2-osios kuopos. Jai ateidavo į pagalbą Pasvalio, Linkuvos ir Vabalninko būriai. Kairiam apsaugos barui vadovavo krn. P. Gudelis. Ši kuopa neretai derindavo savo veiksmus su vokiečių globojamu Bauskės latvių batalionu. Dešiniajame sparne jokių kaimynų nebuvo⁴², nes artimiausia kariuomenės dalis – Panevėžio batalionas – formavosi ir veikė Kėdainių apylinkėse⁴³. Šį frontą kovų su raudonarmiečiais dalyvis Valerijonas Umbrasas apibūdino taip: „*Tuo būdu*

susidarė frontas, žinoma, skystai nustatytas, mažai surištas tarp savęs būriais ir būreliais.“⁴⁴

Trūkstant įvairių karinių reikmenų, partizanai balandžio 21 d. kreipėsi į Krašto apsaugos ministerijos štabo viršininką, prašydami atsiųsti aprangos, 10 kulkosvaidžių, 300 šautuvų, 150 revolverių, 30000 šovinių ir kt.⁴⁵ Tačiau prašomos paramos tuo metu gauta nebuvo.

1919 m. balandžio 26 d. buvo įsteigta Joniškėlio miesto ir apskrities komendantūra. Jos komendantu buvo paskirtas krn. P. Gudelis. Krn. V. Dumčius tapo prie komendantūros pradėtos formuoti kuopos vadu. Į šią kuopą buvo skiriami tiek vietos, tiek iš kitų vietovių atsiųsti kareiviai. Komendantūra savo ruožtu pa-

Kpt. V. Umbrasas (LCVA)

41 Gudelis P. Joniškėlio apskrities milicija – 9 pėst. pulko užuomazga. *Karys*, 1939, Nr. 34, p. 982.

42 Lesčius V. Lietuvos kariuomenė Nepriklausomybės kovose 1918–1920 m., p. 77.

43 Gudelis P. Joniškėlio apskrities milicija – 9 pėst. pulko užuomazga. *Karys*, 1939, Nr. 34, p. 983–984.

44 Kpt. Umbrasas [V.] Joniškėlio partizanų eilėse. *Karo archyvas*, t. 3. Kaunas: Valstybinė spaustuvė, 1926, p. 39.

45 Joniškėlio apskrities apsaugos štabo 1919-04-21 raštas KAM štabo viršininkui. LCVA, f. 384, ap. 3, b. 12, l. 4.

dėjo papildyti žmonėmis ir partizanų dalinius⁴⁶.

Po keleto dienų, balandžio 27 d., Saločių partizanų būrys, palaikomas vokiečių artilerijos, persikėlė per Mūšos upę, puolė raudonarmiečių 32-ojo pulko dalinius Saločių dvare ir jo apylinkėse ir atėmė iš priešo 3 kulkosvaidžius, 3 telefono aparatus, 30 šautuvų, 6 arklius ir kito karinio turto. Per operaciją vienas partizanas žuvo, vienas buvo sužeistas. Po šio mūšio baronas Vildemanas su savo artilerijos būriu pasitraukė⁴⁷.

Tačiau tą pačią dieną raudonarmiečiai, sulaukę pastiprinimo, po įnirtingo mūšio privertė partizanus iš Saločių pasitraukti į Kiemėnų kaimą⁴⁸.

Balandžio pabaigoje raudonarmiečiai, sutelkę apie 3 šaulių pulkus, remiami artilerijos, puolė plačiu frontu nuo Bauskės ligi Panevėžio. Partizanai buvo priversti pasitraukti iš Pušaloto, Joniškėlio, Vaškų ir Saločių, tačiau neilgam. Teko prašyti vokiečių pagalbos, be to, buvo sutelkta apie 700–800 atsarginių partizanų.

Majoras Hiunikenas (*Hünicken*) su 300 kareivių daliniu, ginkluotu viena patranka, atvažiavo skubiai iš Joniškėlio atsiųstu traukiniu. Iki atvyko vokiečiai, Joniškėlis jau buvo užimtas. Partizanai traukėsi. Iš ešelonu už trijų kilometrų nuo Joniškėlio išlipusius vokiečių kareivius bolševikai apšaudė iš patrankų, vienas jų žuvo.

Balandžio 30 d. vokiečių artilerijos remiami partizanai pradėjo puolimą, siekdami atsiimti Joniškėlį. Raudonarmiečiai buvo įsitvirtinę dvarininko Karpio mūriniuose pastatuose ir bažnyčios bokšte, ten jie pastatė savo kulkosvaidžius. Kad ir kokios buvo sunkios sąlygos, mjr. Hiunikenas parodė sumanumą. Partizanų būriai prisidėjo prie vokiečių. Partizanai buvo suskirstyti taip, kad eitų grandine, o vokiečiai – šone. Prasidėjus Joniškėlio atakai, po trijų valandų mūšio, partizanams ir vokiečiams prislinkus prie mūrinių dvaro tvorų, 4 kilometrų bare raudonarmiečiai neišlaikė ir pradėjo apimti panikos bėgti⁴⁹. Užėmę Joniškėlį, partizanai rado paliktus 6 kulkosvaidžius, 10 arklių, 4 vežimus su šoviniiais ir daug kitokio grobio. Bėgančių raudonarmiečių niekas nepersekiojo, nes prasidėjo nesutarimai su vokiečiais, kurie norėjo visą grobį pasisavinti. Raudonarmiečiai, pasitraukę iki Pasvalio ir pamatę, jog jų niekas nesiveja, įsidrąsino, sustojo ir perėjo į kontrpuolimą.

Balandžio 30 d. mūšis ties Joniškėliu baigėsi nesėkme. Gegužės 1 d. 31-ojo ir 32-ojo raudonarmiečių pulkų daliniai, vietinių komunistų vedami, puolė partizanų centrą – Joniškėlį. Savo artilerijos remiami raudonarmiečiai užėmė miestelį gegužės 1 d. rytą. Partizanai atsitraukė ir ėmė tvirtintis patogiose Stačiūnų kaimo pozicijose, atvyko partizanų pastiprinimas iš Pakruojo ir Linkuvos⁵⁰. Partizanai vėl užėmė

46 Lesčius V. Lietuvos kariuomenė Nepriklausomybės kovose 1918–1920 m., p. 77–78.

47 Trimakas S. Saločių partizanų būrio 1919 met. žygiai. *LCVA*, f. 929, ap. 3, b. 123, l. 9–10; Trumpa 9 pėstininkų Lietuvos kunigaikščio Vytenio pulko istorija. *Kardas*, 1939, Nr. 17, p. 428.

48 Trumpa 9 pėstininkų Lietuvos kunigaikščio Vytenio pulko istorija. *Kardas*, 1939, Nr. 17, p. 428; Trimakas S. Saločių partizanų būrio 1919 met. žygiai. *LCVA*, f. 929, ap. 3, b. 123, l. 11.

49 Groch P., Kavaliauskas V. Vokiečių korpusas ir Bermonto afera Baltijos kraštuose 1919 metais, p. 24.

50 Ališauskas K. Kovos dėl Lietuvos nepriklausomybės. 1918–1920, t. 1, p. 257.

savo senąsias pozicijas prie Mūšos ir Lėvens. Šių upių linijos raudonarmiečiai buvo priversti laikytis iki 1919 m. gegužės 22 d., kai partizanai su Pušalote apsistojusiais vokiečiais vėl ėmė pulti Joniškėlį. Buvo panaudota vokiečių patranka. Bendro partizanų ir vokiečių puolimo raudonarmiečiai neatlaikė. Jie apleido Joniškėlį ir pasitraukė į anksčiau turėtas pozicijas⁵¹. Šiame mūšyje pasižymėjo karininkai A. Janavičius ir V. Umbrasas, o raudonarmiečiams buvo suduotas skaudus smūgis. Po to jie atsitraukė už Mūšos ir įsitvirtino dešiniajame jos krante⁵².

Gegužės 23 d. ryte raudonarmiečiai puolė Saločių miestelį. Joniškėlio partizanų bataliono padaliniai iš Saločių pasitraukė. Bolševikai iš patrankų apšaudė ir sudegino Kiemėnų kaimą. Partizanams perėjus į kontrpuolimą, Saločiai vėl buvo atsiimti. Kita partizanų grupė puolė bolševikus Toliūnų kaime (5 km į šiaurę nuo Pušaloto)⁵³.

Lietuvos kariuomenei puolant Panevėžį, 1919 m. gegužės 24 d. partizanai užėmė Vabalninką ir sekė paskui atsitraukiančius raudonarmiečius iki Rokiškio ir Pandėlio, krn. S. Trimako būrys – iki Nemunėlio Radviliškio. Likę partizanų būriai grįžo į Joniškėlį⁵⁴. Gegužės 24 d. partizanai užėmė Pasvalį, Pumpėnus ir susitiko su pradėjusia operacija prieš raudonarmiečius Lietuvos kariuomenės Panevėžio grupę⁵⁵.

Gegužės 25 d. Joniškėlio partizanai užėmė Krinčiną, Daujėnus ir Pabiržę⁵⁶, o gegužės 26 d. buvo išvaduoti visa apskritis⁵⁷. Tą dieną Joniškėlio ir Biržų partizanai užėmė Biržus⁵⁸. Gegužės 28 d. Joniškėlio partizanų būrio kuopa prasiveržė pro raudonarmiečių priedangą ir priešo užnugaryje užėmė Rokiškį. Raudonarmiečiai atsitraukė⁵⁹. Gegužės 29 d. Joniškėlio partizanai, vokiečiams padedant, užėmė Pandėlį⁶⁰.

51 Gudelis P. Joniškėlio apskrities milicija – 9 pėst. pulko užuomazga. *Karys*, 1939, Nr. 34, p. 984; Lesčius V. Lietuvos kariuomenė Nepriklausomybės kovose 1918–1920 m., p. 78; Kpt. Umbrasas [V.] Joniškėlio partizanų eilėse. *Karo archyvas*, t. 3, p. 40.

52 Kazilevičius A. 9 p. Liet. Kunig. Vytenio pulko užuomazga. *LCVA*, f. 929, ap. 3, b. 123, l. 4; Brazinskas J. Joniškėlis (Joniškėlio partizano atsiminimai). *Karys*, 1928, Nr. 20, p. 375; Ats. mjr. Gudelis [P.] Lietuvos vasaros rytuose 1919 m. *Karo archyvas*, t. 5, p. 242.

53 Mūsų kariuomenės bei krašto gynimo organizavimo ir kovų dėl Lietuvos nepriklausomybės svarbesnieji įvykiai prieš 10 metų. *Karys*, 1929, Nr. 19–20, p. 315–316.

54 Trumpa 9 pėstininkų Lietuvos kunigaikščio Vytenio pulko istorija. *Kardas*, 1939, Nr. 17, p. 428.

55 Kazilevičius A. 9 p. Liet. Kunig. Vytenio pulko užuomazga. *LCVA*, f. 929, ap. 3, b. 123, l. 4.

56 Ališauskas K. Kovos dėl Lietuvos nepriklausomybės. 1918–1920, t. 1, p. 257.

57 Lesčius V. Lietuvos kariuomenė Nepriklausomybės kovose 1918–1920 m., p. 78.

58 Ališauskas K. Kovos dėl Lietuvos nepriklausomybės. 1918–1920, t. 1, p. 257.

59 Vitkus A. Lietuvos istorijos įvykių chronologija: 1918–1926, p. 192.

60 Ališauskas K. Kovos dėl Lietuvos nepriklausomybės. 1918–1920, t. 1, p. 258.

Atskirasis Joniškėlio partizanų batalionas

Kaip jau minėta, Joniškėlio apskrityje įsikūrę partizanų būreliai ėmė vienytis ir, pasivadinę „Joniškėlio apskrities apsauga“, ilgai kovojo neturėdami jokių ryšių su Kaunu. Netrukus buvo pradėta rūpintis, kad esamas milicijos kuopas karo vadovybė įtrauktų į kariuomenės sudėtį ir pavadintų Joniškėlio batalionu. Tačiau gegužės 2 d. buvo gautas vyriausiojo kariuomenės vado įsakymas, kad Joniškėlio partizanų kuopos priskiriamos prie Atskiro Šiaulių bataliono⁶¹.

Partizanams sutikus paklusti centrinei kariuomenės vadovybei, gegužės 14 d. Atskirosios brigados vadas krn. Stasys Nastopka paskyrė krn. A. Stapulionį „Partizanų bataliono“ vadu. Jam buvo įsakyta perimti vadovavimą visoms buvusioms partizanų dalims Joniškėlio apylinkėje ir jas organizuoti. Gegužės 19 d. batalionas

Krn. A. Stapulionis (LCVA)

buvo pavadintas „Atskiru partizanų mirties batalionu“, tačiau jo organizacinė struktūra liko ta pati⁶². Bataliono kariai nešiojo prie kepurių pritvirtintą ženklelį – kaukolę su sukryžiuotais kaulais⁶³.

Krn. A. Stapulionis, paskirtas partizanų bataliono vadu, nuvyko į Kauną prisistatyti kariuomenės vadui. Kai jis papasakojo, kad batalione yra per 500 raitų kovotojų ir jis turi 6 lauko virtuves ir 4 kulkosvaidžius, gen. Silvestras Žukauskas pareikalavo atiduoti arklius ir balnus kavalerijai, taip pat 4 virtuves ir 2 sunkiuosius kulkosvaidžius, nes jų labai trūko kitoms kariuomenės dalims. Tik paaiškinus, kad arkliai ir balnai yra partizanų nuosavybė, kariuomenės vadas jų daugiau nebereikalavo⁶⁴.

1919 m. gegužės 20 d. įsakymu Krašto apsaugos ministerijai Nr.

61 Gudelis P. Joniškėlio apskrities milicija – 9 pėst. pulko užuomazga. *Karys*, 1939, Nr. 34, p. 982; Vargo Poeta. Keli bruožai iš 9-to pėst. L. K. Vytenio pulko istorijos. *Tėvynės gynėjas*, 1921, Nr. 16, p. 5 a. p.

62 Lesčius V. Lietuvos kariuomenė Nepriklausomybės kovose 1918–1920 m., p. 78.

63 Gudelis P. Joniškėlio apskrities milicija – 9 pėst. pulko užuomazga. *Karys*, 1939, Nr. 34, p. 982; Vargo Poeta. Keli bruožai iš 9-to pėst. L. K. Vytenio pulko istorijos. *Tėvynės gynėjas*, 1921, Nr. 16, p. 5 a. p.

64 Gudelis P. Joniškėlio partizanų bataliono vadas. *Karys*, 1939, Nr. 34, p. 987.

Joniškėlio bataliono partizanai. 1919 m. (LCVA)

81 nurodyta partizanų kuopą, veikiančią Joniškėlio srityje, pavadinti „Atskiru partizanų batalionu“. Bataliono vadu nuo tos dienos buvo paskirtas krn. A. Stapulionis⁶⁵. Tiesa, 1927 m. birželio 15 d. įsakymu kariuomenei l. e. krašto apsaugos ministro pareigas gen. S. Žukauskas šį įsakymą pakeitė ir Atskirą partizanų batalioną reguliariosios kariuomenės dalimi nurodė laikyti ne nuo 1919 m. balandžio 7 d., o nuo 1919 m. kovo 1 d.⁶⁶ Tačiau pažymėtina, kad tai irgi nebuvo tikroji Joniškėlio partizanų, o tik apskritai aktyvaus partizanų veikimo pradžia.

Tuo pat metu vyko ir partizanų būrių reforma, nes krn. A. Stapulionis gavo Generalinio štabo įsakymą savo žinion perimti visus partizanų būrius ir iš jų sufor-

65 Krašto apsaugos ministerijai įsakymas Nr. 81. 1919 m. gegužės 20 d.

66 Įsakymas kariuomenei Nr. 79. 1927 m. birželio 15 d.

Atskirojo Joniškėlio partizanų mirties bataliono karininkai. Pirmoje eilėje sėdi iš kairės: apskrities apsaugos štabo komendantas Artūras Pušmanas, Joniškėlio partizanų bataliono štabo viršininkas Petras Monvid-Olechnovičius, bataliono vadas Antanas Stapulionis, bataliono ūkio vedėjas P. Mulevičius, adjutantas Antanas Kazilevičius. 1919 m. (LCVA)

muoti batalioną. Dalis partizanų iš fronto buvo atšaukta į Joniškėlį, kad vadovautų naujosios kuopoms. 1919 m. gegužės 28 d. krn. Antanas Stapulionis išleido *Atskiro partizanų mirties bataliono įsakymą Nr. 1*. Taigi, batalionas ir toliau vadinosi „mirties batalionu“, nors pagal krašto apsaugos ministro įsakymą turėjo vadintis „Atskiru partizanų batalionu“. Šiuo įsakymu bataliono vadas oficialiai paskyrė bataliono karininkus į pareigas. Pirmajame paragrafe nurodyta, kad bataliono vado pareigas jis pradėjo eiti nuo gegužės 12 d. Nuo gegužės 15 iki 24 d. kartu su karininku P. Mondiv-Olechnovičiumi buvo išvykęs į Kauną gauti instrukcijų ir šaudmenų. Krn. P. Mondiv-Olechnovičius nuo gegužės 24 d. buvo paskirtas bataliono štabo viršininku.

Nuo balandžio 24 d. bataliono adjutantu buvo paskirtas krn. A. Kazilevičius, 1-osios kuopos vadu – krn. A. Michalevičius, laikinai nuo gegužės 23 d. 2-osios kuopos vadu – krn. Paškevičius, nuo gegužės 27 d. 3-iosios kuopos vadu – krn. J. Džiuvė, o Kulkosvaidžių komandos viršininku – krn. Vitartas, nuo gegužės 24 d. Žvalgų komandos vadu – krn. S. Šilkarskis, o Ūkio vedėju – krn. P. Mulevičius, išdininku laikinai nuo gegužės 28 d. – studentas P. Rutkauskas.

Paskirtieji kuopų vadai gavo užduotį savo padalinius formuoti iš partizanų būrių. Taip 2-oji bataliono kuopa krn. S. Trimako buvo suformuota iš Saločių, Pasvalio ir Krinčino būrių partizanų⁶⁷. Gegužės 28 d. 1-ojoje kuopoje buvo 75, 2-ojoje kuopoje – 87, 3-iojoje kuopoje – 50, Žvalgų komandoje – 15, o iš viso batalione –

67 Trimakas S. Saločių partizanų būrio 1919 met. žygiai. *LCVA*, f. 929, ap. 3, b. 123, l. 16.

Geguž. mėn. 28 d. 1919m.

ATSKIRO PARTIZANŲ MIRTIES BATALIJONO

Į S A K Y M A S N o 1.

§ 1.

Sulig Apsaugos Ministerijos Įsakymo N o 8 93 aš paskirtas
Vadu Atskiro Partizanų Mirties Batalijono nuo 18 geguž. mėn. ir pradėdu
eiti pareigas nuo 12 d. geguž. m.

§ 2.

Nuo 15 ligi 24 geguž. m. skaityti man; komandiruotu Kaunan gavi
mui įstruktaij; ir amunicijos.

§ 3.

Karinink; Konvid-Oleknaviči; skyriu Štabo Viršininiku nuo 24d.
geguž. m. Nuo 15 ligi 24 geguž. mėn. skaityti j; komandiruotu Kaunan ge-
vimui amunicijos. Ant tarnystes skaityti nuo 6 balandžio m. mė.

§ 4.

Karinink; Kazileviči; skyriu Batalijone= Adjutantu nuo 24 d.
Balandžio mėn. Ant tarnystes skaityti nuo 6 balandžio mėn.

§ 5.

Karinink; Michaleviči; skyriu I-os Kuopos vadu nuo 24 d. be-
landžio Jo pagalbininku skyriu karinink; Jansen; nuo 24 d. balandžio.
Abu skaityti anttarnystes nuo 6 balandžio mėn.

§ 6.

Karininkus Vitart; ir Džiuv; skaityti sugrižusiais iš Saulių
nuo 27 d. geguž. m. Parciškimas Saulių Atsk. Pest. Batal. Vado nuo 26 gegu-
ž. m. 258, 259.

§ 7.

Karinink; Vitart; skyriu kulkosvaidininku komandos Vadu nuo 28-
to d. geguž. mėn.

§ 8.

Karinink; Škoviči; skyriu laikinai vadu 2-os kuopos nuo 24 d.
mėn. Anttarnystes skaityti nuo 23 d. geguž. mėn.

§ 9.

Karinink; Škoviči; skyriu pagalbininku Vado 2-os kuopos ir lai-
pasvaidio komantu nuo 24 geguž. m. Anttarnystes skaityti nuo 6
mėn. mėn.

225 kareiviai-partizanai. Batalionui buvo skirtas 1 gydytojas ir 5 karo valdininkai⁶⁸.

Įkūrus batalioną, partizanų aprūpinimas pagerėjo. Iki tol kiekvienas partizanas turėjo pats rūpintis savo ir savo arklio išlaikymu. Be to, partizanai nepriklausė reguliariosios kariuomenės dalims, todėl patekę į nelaisvę buvo laikomi banditais ir be pasigailėjimo sušaudomi. Tokia lemtis ištiko partizanus K. Skverecką, K. Šidagį, J. Gasiūną, J. Zakarevičių, J. Rūką ir kitus⁶⁹.

Birželio 1 d. buvo įkurta Ryšių komanda. Laikiniai komandos viršininku buvo paskirtas krn. A. Kazakevičius⁷⁰.

Birželio 2 d. į Atskirą partizanų batalioną buvo atsiųsti 253 mobilizuoti naujokai⁷¹. Pradėjo jų mokymas. Vėliau po keletą pašauktų kareivių ir savanorių atvykdavo beveik kiekvieną dieną. Birželio 2 d. Joniškėlio apskrities komendantas atsiuntė 10 naujokų, tą dieną atvyko ir 6 savanoriai, birželio 4 d. buvo atsiųsti 8 naujokai⁷² ir t. t. Tačiau batalionas patyrė ir skaudžių nuostolių. Birželio 4 d. Šiaulių ligoninėje mirė karininkas Vitartas⁷³.

Birželio pradžioje į batalioną buvo atsiųsti 4 felčeriai: Antanas Krikščiūnas, Ignas Petrikonis, Pranas Grigaliūnas ir Juozas Rudzinskas (veterinarijos felčeris)⁷⁴.

Birželio 8 d. padaryti kai kurie karininkų tarnybos pakeitimai. Kulkosvaidininkų komandos vadu buvo paskirtas krn. K. Gerberis, Ryšių komandos vadu – krn. Artūras Rušmanas, laikinai 2-osios kuopos vadu – krn. S. Trimakas⁷⁵.

Birželio 13 d. savanorių į batalioną įstojo vokiečių kareivis Eugenijus Zekelmanas (*Eugeneus Zekelmann*)⁷⁶, birželio 15 d. iš bataliono buvo atleistas Augustas Jansonas, prisistatęs karininku, išsiaiškinus, kad jis Rusijos kariuomenėje tarnavo tik kareiviu⁷⁷.

Birželio 10 d. iš bataliono buvo atleisti 19 nustatyta kareivio-partizano tarnybos laiką atitarnavusių karių⁷⁸.

Batalionas nustatyta tvarka pradėtas aprūpinti. Raitieji partizanai tapo pėstininkais, batalione įvesta pėstininkų uniforma, partizanų organizacija virto paprastu pėstininkų batalionu ir tuo baigėsi jos veiklos laikotarpis, o birželio 25 d. batalionas vyriausiojo kariuomenės vado įsakymu buvo perkeltas į Panevėžį, fronte ties Rokiškiumi palikus tik jo 1-ąją, senųjų partizanų, kuopą, vadovaujamą krn. A. Michalevičiaus⁷⁹.

68 Atskiro partizanų mirties bataliono įsakymas Nr. 1. 1919-05-28. *Ten pat*, f. 522, ap. 1, b. 1, l. 1–6.

69 Kazilevičius A. 9 p. Liet. Kunig. Vytenio pulko užuomazga. *Ten pat*, f. 929, ap. 3, b. 123, l. 4.

70 Atskiro partizanų mirties bataliono įsakymas Nr. 4. 1919-06-01. *Ten pat*, f. 522, ap. 1, b. 1, l. 9.

71 Atskiro partizanų mirties bataliono įsakymas Nr. 6. 1919-06-04. *Ten pat*, l. 14.

72 Atskiro partizanų mirties bataliono įsakymas Nr. 7. 1919-06-05. *Ten pat*, l. 19–20.

73 Atskiro partizanų mirties bataliono įsakymas Nr. 7. 1919-06-05. *Ten pat*, l. 19.

74 Atskiro partizanų mirties bataliono įsakymas Nr. 8. 1919-06-08. *Ten pat*, l. 21.

75 Atskiro partizanų mirties bataliono įsakymas Nr. 8. 1919-06-08. *Ten pat*.

76 Atskiro partizanų mirties bataliono įsakymas Nr. 12. 1919-06-14. *Ten pat*, l. 32.

77 Atskiro partizanų mirties bataliono įsakymas Nr. 15. 1919-06-17. *Ten pat*, l. 36.

78 Atskiro partizanų mirties bataliono įsakymas Nr. 34. 1919-07-08. *Ten pat*, l. 92.

79 Kazilevičius A. 9 p. Liet. Kunig. Vytenio pulko užuomazga. *LCVA*, f. 929, ap. 3, b. 123, l. 4–5; Kpt. J. Mickeliūno 1921-12-19 pareiškimas 9 PP vadui. *LCVA*, f. 929, ap. 3, b. 123, l. 7.

Grupė Joniškėlio partizanų bataliono savanorių (LCVA)

Iki Joniškėlio batalioną įtraukiant į Lietuvos kariuomenę, partizanai buvo išlaikomi ne Krašto apsaugos ministerijos, o apskrities savivaldybės ir visuomenės paramos lėšomis. P. Gudelio skaičiavimu, kariuomenei skyrus lėšų partizanų ginkluotei, algoms, atlyginimui už savo drabužių nešiojimą, naudojimąsi arkliais, būtų išleista beveik 1,5 milijono litų. Tokią sumą tėvynės gynimo reikalams paaukojo Joniškėlio apskrities visuomenė ir patys partizanai, nes dauguma jų ne tik kad negaudavo algos, bet ir vilkėjo savo drabužiais, jodinėjo savo arkliais, dažnai maitinosi savo maistu, o arklius šėrė savo parūpintu pašaru. Partizanai patys ir apsiginklavo. Pirmiausia buvo surinkti visi vietos gyventojų turimi ginklai, tačiau jų nebūtų pakakę šimtams partizanų apginkluoti. Laimei, pavyko rasti neišsemiamą ginklų šaltinį Bauskėje. Čia iš vokiečių gautais ginklais pirmiausia apsiginklavo Vaškų ir Saločių būriai. Vėliau apskrities apsaugos štabas organizavo jų pirkimą visai apskrities milicijai. Vokiečiai šiuos ginklus buvo atėmę iš raudonarmiečių, staiga užėmę Bauskę, o vėliau už sviestą, lašinius ir kiaušinius pardavinėjo partizanams. Be to, nemažai ginklų, ne tik šautuvų, bet ir kulkosvaidžių, partizanai kautynėse atėmė iš raudonarmiečių. Vėliau visas šis turtas atiteko Lietuvos kariuomenei⁸⁰.

Kovodami su raudonarmiečiais žuvo 12, buvo sužeisti 7 ir į nelaisvę pateko 11 partizanų. Be pirmosios aukos – Aleksandro Vainausko, dar žuvo 1-osios kuopos

80 Gudelis P. Joniškėlio apskrities milicija – 9 pėst. pulko užuomazga. *Karys*, 1939, Nr. 34, p. 984.

3 partizanai: Kazys Skvereckas, Kazys Šidagis ir Juozas Zakarevičius, 2-osios kuopos 4 partizanai: Antanas Nakutis, Juozas Rūkas, Juozas Škirpa ir Jurgis Tuomas, 3-iosios kuopos 3 partizanai: Juozas Gasiūnas, Juozas Kvedaras, Pranas Survila, ir 4-osios kuopos partizanas Jonas Šimkus⁸¹. Pasibaigus kovoms, nemažai partizanų grįžo į namus dirbti savo kasdienių ūkio darbų⁸².

Joniškėlio partizanų batalioną reorganizavus į reguliariosios kariuomenės dalį ir perkėlus į kitą dislokacijos vietą, padaugėjo dezertyravimo iš jo atvejų. Nuo 1919 m. birželio 9 d. iki 1920 m. sausio 1 d. iš bataliono pabėgo 64 kariai⁸³. Viena svarbiausių priežasčių buvo tai, kad dalinys paliko Joniškėlio apylinkes, ir kareiviai ėmė bėgti namo.

Joniškėlio batalionas

Vyriausiojo kariuomenės vado 1919 m. liepos 10 d. įsakymu batalionas nuo birželio 20 d. imtas vadinti Joniškėlio batalionu. Tą dieną batalioną sudarė 3 šaulių kuopos, 1 kulkosvaidžių kuopa, ryšių ir ūkio daliniai ir tvarstykla⁸⁴. Nuo liepos 13 d. bataliono vadu buvo paskirtas mjr. Aleksandras Jakaitis⁸⁵.

1919 m. liepos 15 d. įvyko tam tikras Lietuvos kariuomenės pertvarkymas – ji buvo suskirstyta į dvi brigadas:

I brigadą, kurią sudarė Pirmasis ir Trečiasis pėstininkų pulkai ir Kauno, Ukmergės ir Vilniaus batalionai;

II brigadą, kurią sudarė Antrasis pėstininkų pulkas, Panevėžio, Marijampolės, Šiaulių ir Joniškėlio batalionai ir Baltgudžių atskira kuopa⁸⁶. Vadu liko krn. Stasys Nastopka⁸⁷.

Taigi, Joniškėlio batalionas buvo įtrauktas į II brigados sudėtį. Jame pamažu nusistovėjo tokia pat tvarka, kaip ir kituose Lietuvos kariuomenės daliniuose. Pradėjo nuoseklus karių mokymas. Liepos 26 d. bataliono vadas patvirtino savaitinį pamokų ir pratybų kareiviams tvarkaraštį ir karininkams įsakė griežtai jo laikytis. Buvo nustatyta, kad kareivių mokymas turi trukti 2 val. iki pietų ir 2 val. po pietų⁸⁸.

81 Ten pat.

82 Marčėnas [J.] 9 pėst. pulko pirmtakūnų žygiai. *Karys*, 1939, Nr. 34, p. 987.

83 1920-01-15 Joniškėlio bataliono vado pareiškimas Generalinio štabo Rikiuotės skyriaus viršininkui. *LCVA*, f. 929, ap. 4, b. 73, l. 95, 97.

84 Trumpa 9 pėstininkų Lietuvos kunigaikščio Vytenio pulko istorija. *Kardas*, 1939, Nr. 17, p. 428; Atskiro partizanų mirties bataliono įsakymas Nr. 36. 1919-07-10. *LCVA*, f. 522, ap. 1, b. 1, l. 96.

85 Vargo Poeta. Keli broožai iš 9-to pėst. L. K. Vytenio pulko istorijos. *Tėvynės gynėjas*, 1921, Nr. 16, p. 5 a. p.; Žinios apie sudėtį ir apginklavimą nuo 9 pėst. Liet. Kunig. Vytenio pulko susiformavimo ligi 1921 m. sausio 1 dienai. *LCVA*, f. 929, ap. 3, b. 123, l. 57.

86 Atskiros brigados ir II pėst. divizijos štabo karo dienynas. *LCVA*, f. 929, ap. 3, b. 76, l. 20–21; Statkus V. Lietuvos ginkluotos pajėgos, p. 63.

87 *Karys*, 1929, Nr. 27, p. 450.

88 Joniškėlio bataliono įsakymas Nr. 51. 1919-07-25. *LCVA*, f. 522, ap. 1, b. 1, l. 132.

Krn. S. Nastopka (*Lietuvių albumas*, p. 113)

o rugpjūčio 19 d. iš atvykusių iš Šiaulių bataliono 4-osios kuopos 142 karių, vadovaujamų karininkų V. Umbraso ir Jurgio Gorodeckio, vėl suformuota 2-oji kuopa⁹⁴.

1919 m. rugpjūčio 18 d. jau visas batalionas, vadovaujamas krn. A. Jakaičio, išvyko į frontą, į Obelių apylinkes⁹⁵. Atvykusios 1-oji ir 2-oji kuopos apsistojo Obeliuose, Kulkosvaidininkų ir Žvalgų komandos, sanitarijos punktas ir sandėlis – Obelių dvare, Atsargos ir Nerikiuotės kuopos – Papilių kaime⁹⁶. Jau kitą dieną, t. y. rugpjūčio 19-ąją, apžiūrėti bataliono atvyko brigados vadas krn. S. Nastopka. Visas batalionas, išskyrus Nerikiuotės kuopą, buvo išrikiuotas Obelių dvare⁹⁷. Batalionas pagal operatyvinį pavaldumą nuo rugpjūčio 19 d. buvo prijungtas prie Trečiojo pės-

Rugpjūčio 1 d. batalione tarnavo 27 karininkai ir 602 kareiviai. Batalionas turėjo 9 kulkosvaidžius ir 331 šautuvą⁸⁹. Tą dieną jame buvo suformuota Atsargos kuopa⁹⁰ ir Muzikantų komanda. 16 pasamdytų civilių muzikantų buvo priskirti prie Atsargos kuopos kaip samdomi tarnautojai⁹¹.

Liepos 30 d. bataliono 3-ioji kuopa, vadovaujama karininkų J. Mucenieko ir Česlovo Vėderio, vykdydama vyriausiojo kariuomenės vado įsakymą, išvyko į frontą⁹². Rugpjūčio 15 d. buvo suformuota Žvalgų komanda⁹³.

Rugpjūčio 16 d. išformuota 2-oji kuopa ir jos kariais papildytos kitos kuopos,

89 Žinios apie sudėtį ir apginklavimą nuo 9 pėst. Liet. Kunig. Vytenio pulko susiformavimo ligi 1921 m. sausio 1 dienai. *LCVA*, f. 929, ap. 3, b. 123, l. 56.

90 Ten pat, l. 58.

91 Joniškėlio bataliono įsakymas Nr. 59. 1919-08-01. *Ten pat*, f. 522, ap. 1, b. 1, l. 154.

92 Joniškėlio bataliono įsakymas Nr. 77. 1919-08-20. *Ten pat*, l. 189.

93 Žinios apie sudėtį ir apginklavimą nuo 9 pėst. Liet. Kunig. Vytenio pulko susiformavimo ligi 1921 m. sausio 1 dienai. *Ten pat*, f. 929, ap. 3, b. 123, l. 58.

94 Ten pat.

95 Joniškėlio bataliono įsakymas Nr. 77. 1919-08-20. *LCVA*, f. 522, ap. 1, b. 1, l. 189; Kpt. J. Mickeliūno 1921-12-19 pareiškimas 9 PP vadui. *LCVA*, f. 929, ap. 3, b. 123, l. 7.

96 Joniškėlio batalionui operatyvinis įsakymas Nr. 2. 1919-08-18. *LCVA*, f. 929, ap. 3, b. 122, l. 3.

97 Paliepimas. *Ten pat*, l. 3 a. p.

Joniškėlio bataliono kariai savoriai (LCVA)

tininkų pulko. Buvęs partizanų bataliono vadas krn. A. Stapulionis buvo paskirtas Trečiojo pėstininkų pulko vado padėjėju⁹⁸. Batalionui išvykus į frontą, jo aprūpinimas pastebimai pagerėjo. Per porą savaitių batalionas gavo net 42 arklius⁹⁹, kurių jam labai trūko.

1919 m. rugpjūčio 22 d. Lietuvos Respublikos Prezidento įsakymu už narsumą mūšiuose su priešu kryžiumi „Už Tėvynę“ buvo apdovanoti Joniškėlio bataliono 1-osios kuopos viršila Pranas Steponavičius, būrininkai Kazys Vaškas, Antanas Dzikoras, Jonas Bajorūnas, eiliniai Jonas Žukas, Antanas Jasiūnas ir raitelis Jonas Marmokas¹⁰⁰.

1919 m. rugpjūčio 22 d. kariuomenės vadas gen. Silvestras Žukauskas įsakė I ir II brigadoms pasiręgti ir nuo rugpjūčio 23-iosios visu frontu pradėti bolševikų puolimą. Prieš Lietuvos kariuomenę buvo sutelkta raudonosios XV armijos 4-oji divizija, kurią sudarė 6 pėstininkų pulkai.

Puolimas, vadovaujant vyr. kariuomenės vadui gen. S. Žukauskui, prasidėjo naktį iš rugpjūčio 23-iosios į 24-ąją. 26 d. buvo užimti Zarasai ir Smėlynė. Tą pačią dieną puolimą pradėjo ir II brigada. Ji turėjo užimti Subatės–Borovkos–Suvieko liniją. Pirmąją brigados puolimo dieną raudonarmiečiai atkakliai priešinosi, kai kur pereidami į kontrataką, ypač latvių komunistų batalionas.

Rugpjūčio 29 d. buvo lemiama vežant raudonarmiečius už Dauguvos. Ryte, apie 9 val., jie dar bandė atsilaikyti ir iš Rubakonių ir Bundiškių perėjo į kontrpuolimą. Tačiau jų pasipriešinimas buvo palaužtas, ir raudonarmiečiai strimgalviais kėlėsi per Dauguvą. Apie 18 val. priešakiniai lietuvių daliniai pasiekė Dauguvos krantus nuo Rubaniškių iki Glaudenių kaimo (latv. Glaudāni), o vakare ir rugpjūčio 30 d. įsitvirtino Alūkštos¹⁰¹–Sventės¹⁰² linijoje, naikindami čia likusius nedidelius raudonarmiečių dalinius¹⁰³. Tuo metu I brigados daliniai atkakliai kovėsi dėl Kaukonių (Kalkūnų) (latv. Kalkūni) geležinkelio stoties, ir ji buvo užimta apie 12 val. Raudonarmiečiai atsitraukė gintis į Gryvą (latv. Grīva)¹⁰⁴ (dabar tai Daugpilio miesto dalis, o aprašomuoju laikotarpiu buvo atskiras miestas – G. S.). Lietuvių Vilniaus batalionas buvo gavęs užduotį užimti Gryvą. Jo Mokomoji kuopa įsiveržė į Gryvą, tačiau čia susidūrė su aršiu pasipriešinimu¹⁰⁵. Iš Gryvos teko atsitraukti.

98 Lietuvos kariuomenės karininkai 1918–1956, t. 7. Vilnius, 2007, p. 164.

99 Joniškėlio bataliono įsakymas Nr. 86. 1919-08-31. *LCVA*, f. 522, ap. 1, b. 1, l. 205.

100 Lietuvos kariuomenei įsakymas Nr. 155. 1919 m. rugsėjo 30 d.

101 **Alūksta** (arba Ilūkšta, Alūkšta; latv. *Ilūkšte*) – miestas pietryčių Latvijoje, Aukštutinės Dauguvos savivaldybėje, netoli Lietuvos sienos, prie Radviliškio–Daugpilio geležinkelio.

102 **Sventė** (Šventė) (latv. *Svente*) – gyvenvietė pietryčių Latvijoje, Aukštutinės Dauguvos savivaldybėje, į šiaurės vakarus nuo Daugpilio miesto.

103 IV pėst. pulko karo veiksmų žurnalas. *LCVA*, f. 929, ap. 3, b. 105, l. 28; Atskiros brigados ir II pėst. divizijos štabo karo dienynas. *LCVA*, f. 929, ap. 3, b. 76, l. 37.

104 Ukmergės grupės mūšių 1919 08 23–08 31 reliacija. *Ten pat*, ap. 1, b. 37, l. 98–99.

105 Ališauskas K. Kovos dėl Lietuvos nepriklausomybės 1918–1920, t. 1, p. 308; Leknickas L. 5 pėst. D. L. K. Kęstučio pulkas 1919–1934. *5 pėstininkų Didžiojo Lietuvos kunigaikščio Kęstučio pulkas 1919–1934*, p. 38.

Prasidėjus generaliniam raudonarmiečių puolimui, Joniškėlio batalionas buvo Panevėžio grupės rezerve¹⁰⁶ ir nuo rugpjūčio 26 d. žygiavo per Šapelius, Anmuižą (*Anenhof*) (latv. *Annas muiža*) ir Senojo Griunvaldo dvarą (*Grünvald*) (latv. *Vecgrünvaldes muiža*) iki Naujosios Sventės dvaro (*Neu-Swenten*) (latv. *Jaunsventes muiža*) ir Gryvos. Žygiuojant jam teko porą kartų susidurti su priešu ir patirti nuostolių – prie Anmuižos buvo sužeisti 3 kareiviai, prie Senojo Griunvaldo dvaro – vienas¹⁰⁷. Šio žygio metu rugsėjo 6 d. iš bataliono pabėgo karininkas Pranas Pašlauskas¹⁰⁸.

Rugsėjo 8 d. batalionas užėmė pozicijas ant Dauguvos kranto nuo Rybakių (latv. *Ribaki*) iki Nichnovkos (?), pakeisdamas Panevėžio batalioną. Batalionui buvo priskirtos 2 1-osios baterijos ir 2 2-osios baterijos patrankos. Bataliono štabas apsisitojo Naujojoje Sventėje, kunigo namuose¹⁰⁹. Kaip prisimena Petras Jasiūnas, priėjęs Dauguvą, batalionas užėmė Pirmojo pasaulinio karo senus vokiečių paliktus apkasus. Jie buvo apaugę žole, o aplinkinių gyventojų sodybos sudegintos¹¹⁰. Pulko pozicijos buvo beveik be priedangos. Savo atsiminimuose pulko kareivis Arėjus Vitkauskas rašo:

„Bolševikų pozicijos dešiniajame Dauguvos krante buvo patogios – apsaugotos miškų ir aukštų krantų, o mūsų pusėje (kairiajame Dauguvos krante) labai nepatogios, nes nuo upės, apie kilometrą, visa mūsų linija, tęsėsi lygus laukas – be jokių gamtiškai apsaugojamų vietų, tik retai kur keli krūmeliai augo, už kurių vis tiek nebuvo galima slėptis. Mūsų apkasai buvo prie pat upės, o užpakalinės mūsų kareivių stovyklos už kalvų, kurios buvo apie kilometrą nuo upės, irgi beveik visos mūsų fronto linijos ilgyj.

Mūsų kareiviai turėdavo eiti pakeisti draugus, apkasuose parą išbuvusius, nakties metu, kuomet vaikščiojimas dėl nakties tamsos po lygų lauką buvo nepavojingas.

Dieną eisi lauku – tuoj pyškins į tave bolševikai, prisieina laukti nakties, o per dieną lauke – nepasirodyk.

Būdavo, vakare pakeičia mūsų šiek tiek savuosius apkasuose ir patys juose išbūna iki sekančio vakaro, kol vėl kiti juos ateis pakeisti.

Per tą laiką apie valgytą kokios nors sriubos ir minties neturėk, jos gausi tik kitą vakarą, kuomet tave pakeis ir tu sugrįši už kalvų, kur gausi kiek pailsėti, žinoma, ne be užkabinėjimų iš bolševikų pusės su „gerbiamom spiaudyklėm“ – patrankom.¹¹¹“

Rugsėjo 22 d. Joniškėlio batalionas, saugomą Dauguvos barą perdavęs Panevėžio batalionui, buvo perkeltas į Eglainę¹¹², o rugsėjo 23 d. kariams visą dieną leista

106 Joniškėlio batalionui operatyvinis įsakymas Nr. 3. 1919-08-25. *LCVA*, f. 929, ap. 3, b. 122, l. 4.

107 Trumpa 9 pėstininkų Lietuvos kunigaikščio Vytenio pulko istorija. *Kardas*, 1939, Nr. 17, p. 428.

108 Įsakymas kariuomenei Nr. 11 (operatyvinis?). 1921 m. sausio 17 d.

109 Секретный приказ Ионишкельскому батальону № 3. 7-9-1919. *LCVA*, f. 929, ap. 3, b. 122, l. 5–6.

110 Kajėnas K., Raškauskas V. Apgynę Lietuvą. Joniškėlio mirties bataliono partizanas Petras Jasiūnas. <http://www.bernardinai.lt/straipsnis/2019-10-01-apgyne-lietuva-joniskelio-mirties-bataliono-partizanas-petras-jasiunas/177516> [žr. 2020-01-27].

111 Vitkauskas A. Apie 3 metus tarnautus Lietuvos kariuomenėje. *Karys*, 1979, Nr. 5, p. 193.

112 **Eglainė** (arba Eglaitė, latv. *Eglaine*) – miestelis, valsčiaus centras Latvijoje, Alūkstos savivaldybėje, šalia Radviliškio–Daugpilio geležinkelio.

ilsėtis. Kartu su batalionu į Eglainę buvo perdislokuotas ir vienas 2-osios baterijos būrys¹¹³.

Rugsėjo 28 d. bataliono kariai prisiekė Lietuvai. 10 val. batalionas išsirikiavo Eglainėje, aikštėje prieš bažnyčią. 10 val. 30 min. bažnyčioje prasidėjo mišios, po mišių batalionas vėl išsirikiavo aikštėje, čia jį apžiūrėjo brigados vadas, po to prasidėjo priesaikos ceremonija.

Prisiekusiems kareiviams buvo patiekti pagerinti pietūs, o nuo 15 val., grojant orkestrui, prasidėjo pasilinksminimo vakaras¹¹⁴.

Šios dienos proga Žeimelio lietuvių-katalikų draugijos „Aušra“ ir Joniškėlio parengiamųjų mokytojų kursų atstovai F. Vasiliūnaitė ir J. Šernas bataliono kariams atvežė dovanų: šiek tiek pinigų, rankšluosčių, autų, kojinių, pirštinių, maisto produktų. Nors dovanų nebuvo labai daug, visuomenės atstovų parodytas dėmesys bataliono kariams labai pakėlė nuotaiką¹¹⁵.

Spalio 3 d. batalionas vėl grįžo prie Dauguvos ir, pakeitęs Panevėžio batalioną, perėmė anksčiau turėtą fronto nuo Nichnovkos iki Ribakių barą¹¹⁶.

Spalio 7 d. bataliono kareiviams buvo pranešta, kad Didžioji Britanija pripažino Lietuvą nepriklausoma valstybe *de facto*¹¹⁷. Tai sukėlė didžiulį karių pasitenkinimą.

Joniškėlio bataliono, kovojančio Daugpilio fronte, Ryšių komanda savo blindage. 1919 m. (LCVA)

113 Joniškėlio batalionui operatyvinis įsakymas Nr. 4. 1919-09-22. LCVA, f. 929, ap. 3, b. 122, l. 7.

114 Joniškėlio bataliono įsakymas Nr. 108. 1919-09-27. *Ten pat*, f. 522, ap. 1, b. 1, l. 242.

115 Jakaitis [A.] *Kariškių žodis*, 1919, Nr. 25, p. 196.

116 Joniškėlio batalionui operatyvinis įsakymas Nr. 5. 1919-10-03. LCVA, f. 929, ap. 3, b. 122, l. 8.

117 Joniškėlio bataliono įsakymas Nr. 116. 1919-10-07. *Ten pat*, f. 522, ap. 1, b. 2, l. 239.

Prezidento Antano Smetonos įsakymu spalio 9 d. bataliono vadas krn. A. Jakaitis už narsą buvo apdovanotas I laipsnio kryžiumi „Už Tėvynę“¹¹⁸. Spalio 25 d. krašto apsaugos ministras patvirtino bataliono pulko teismo sudėtį¹¹⁹. Pirmininku buvo paskirtas Zbignevas Vidugiris, nariais – karininkai V. Umbrasas ir J. Džiuvė, kareiviai Zabenskas ir Valiukas¹²⁰.

Lapkričio 5 d. batalionas gavo brigados vado plk. Konstantino Kleščinskio slaptą nurodymą visus perėjusius į lietuvių pusę prieš karius siųsti Eglainės komandanto žinion, o gautą iš jų informaciją perduoti brigados štabui. Taip pat buvo nurodyta bataliono užimtoje teritorijoje neleisti veikti latvių agentams¹²¹.

1919 m. lapkričio 17 d. kareivių iniciatyva ir už jų pačių suaukotas lėšas buvo išleistas 4 puslapių, ranka rašytas ir padaugintas šapirografu Joniškėlio bataliono Kulkosvaidininkų komandos laikraštėlis „Tėvynės gynėjas“. Jo leidimo iniciatoriai buvo viršila Leonas Vitkauskas ir jaunesnysis puskarininkis Juozas Simonaitis. Pirmajame numeryje buvo laikraštėlio redaktoriaus viršilos L. Vitkausko vedamasis straipsnis „I brolius kareivius“, toliau – informacija apie kulkosvaidininko Juozo Mantuškos mirtį, pora eilėraščių, keletas patarimų, kreipimusi į kareivius. Pirmojo numerio buvo išleisti vos 9 egzemplioriai¹²².

Nuo 2-ojo numerio laikraštėlyje atsirado ltn. Vlodo Juodeikos piešinių.

„Tėvynės gynėjas“ nuo 1920 m. balandžio mėn. išleisto 9-ojo numerio tapo viso Devintojo pėstininkų pulko laikraščiu¹²³, o nuo 11-ojo jame atsirado karikatūrų, kurias nupiešė kpt. Petras Degteriovas¹²⁴. Tačiau išleidus 39-ąjį numerį laikraščio leidyba nutrūko.

1919 m. lapkričio 6 d. krašto apsaugos ministro įsakymu švedų karininkas Martinas Ekstriomas (*Martin Ekström*) buvo paskirtas (tiesa, nuo spalio 22 d.) bataliono instruktoriumi¹²⁵. Į bataliono karininkų sąrašą jis buvo įtrauktas tik gruodžio 16 d.¹²⁶, tačiau į batalioną taip ir neatvyko, todėl 1920 m. vasario 28 d. iš Devintojo pėstininkų pulko karininkų sąrašo buvo išbrauktas¹²⁷.

Lapkričio 8 d. II brigados vadas krn. K. Kleščinskis įsakė batalione pradėti formuoti Mokomąją komandą, „turint omenyje, kad visos atskiros dalys bus išplėtos

118 Lietuvos kariuomenei įsakymas Nr. 175. 1919 m. spalio 25 d.

119 1919 m. pradžioje dar nesant Lietuvos kariuomenėje karinių teismų, visiems karinių dalių vadams buvo įsakyta steigti pulko teismus laikinai laikantis Rusijos kariuomenės įstatų. Nors teismai buvo pavadinti pulko teismais, tačiau jie buvo steigiami prie kiekvieno karinio vieneto, kuriame buvo ne mažiau kaip 400–500 kareivių.

120 Lietuvos kariuomenei įsakymas Nr. 175. 1919 m. spalio 25 d.

121 Slaptas plk. K. Kleščinskio 1919-11-05 raštas Joniškėlio bataliono vadui. *LCVA*, f. 929, ap. 3, b. 125, l. 20.

122 Tėvynės gynėjas, 1919, Nr. 1, p 1–4.

123 Ten pat, Nr. 9.

124 Ten pat, 1921, Nr. 13, p. 3.

125 Lietuvos kariuomenei įsakymas Nr. 180. 1919 m. lapkričio 6 d.

126 Joniškėlio batalionui įsakymas Nr. 176. 1919-12-16. *LCVA*, f. 522, ap. 1, b. 2, l. 337.

127 9 pėstin. pulkui įsakymas Nr. 41. 1920-02-28. *Ten pat*, b. 6, l. 79.

Tēvnieš Gynējas.

Menesinis Joniškēlio b-no. kulkosaidziņš,
k-dos launimosi laikraštēlis.

N1 (Spalis mēn.) Laphoricio 17 d., 1919 m. Laukas.

Nors audros tēva apie mēs
Sīgs daugel des ķertēsimē
Tēvnieš laisva būs.

Stohoricio j' mēn. ...
Kļososime stipriai,
Viengbij, sandoraj...

A. † a.

ķareivis
kulkosaidziņš, k-dos Joniškēlio b-

Juozas Mantuška
mirē nuo ligos
spalis mēn. 28 d., 5. m., 2-oj lau
ko ligonināj.

Velionis būva īsoms dainu mē
gijas. Begaites tingoji mirtē pa

J' brolius ķareivis.
(J' angos stohoricio).

Lasināt dāsia!... Oie paraginē
mo rōdīnāi tēnka onums ķarei-
sians sissomet esantiems hōi
roje ir turintiems bēndrus dāsia
Lavinimo reikalus. O ļauinti sa-
ro dāsia, mēs turime progos
mēs prisalome, nes tieķ brangi
laidis paldēdīam
ir ķitoms bēncudēn

Mjr. P. Pučekas (LCVA)

į pulkus¹²⁸. Taigi šiuo įsakymu netiesiogiai buvo pranešta, kad ir Joniškėlio batalionas bus išplėstas į pėstininkų pulką. Tačiau Mokomoji komanda buvo sukomplektuota tik 1920 m. sausio 13 d. Ilzenbergo dvare prie Eglainės. Komandos vadu paskirtas vyr. ltn. V. Umbrasas. Po poros dienų Mokomoji komanda buvo perkelta į Obelių dvarą ir čia pradėtas komandos narių mokymas. Beveik visi surinkti I laidos kareiviai jau buvo dalyvavę kautynėse¹²⁹.

Nuo 1919 m. lapkričio 13 iki gruodžio 5 d. bataliono vadas A. Jakaitis laikinai ėjo II brigados vado, o krn. Juozas Vidugiris – bataliono vado pareigas¹³⁰.

Lapkričio 26 d. iš 2-ojo atsargos bataliono tarnauti į pulką buvo atsiųsti 206 eiliniai kareiviai. Jie buvo išskirstyti po jo kovines ir atsargos kuopas¹³¹.

1919 m. gruodžio 2 d. įsakymu kariuomenei Joniškėlio bataliono 1-osios kuopos vadas vyr. ltn. Pranas Pučekas už pasižymėjimą kovose su priešu buvo apdovanotas 1-os rūšies 2-ojo laipsnio Vyčio Kryžiumi, 1-ojo bataliono vadas kpt. Vladas Girštautas, 2-ojo bataliono vadas kpt. Stasys Šileika, ltn. Leonas Jonaitis ir ltn. Antanas Breimelis – 1-os rūšies 1-ojo laipsnio Vyčio Kryžiumi¹³².

Gruodžio 7 d. batalionas buvo perdislokuotas į Alūkstos rajoną¹³³.

128 Antrai brigadai įsakymas Nr. 36. 1919-11-08. *Ten pat*, b. 2, l. 285.

129 B-lis St. Vytenėnų mokomoji kuopa. *Karys*, 1939, Nr. 34, p. 991.

130 Joniškėlio batalionui įsakymai Nr. 149, 1919-11-12, ir Nr. 170, 1919-12-07. *LCVA*, f. 522, ap. 1, b. 2, l. 286, 319.

131 Joniškėlio batalionui įsakymas Nr. 164. 1919-11-30. *Ten pat*, l. 301.

132 Įsakymas kariuomenei Nr. 18. 1921 m. sausio 24 d.

133 9 pėstininkų Lietuvos kunigaikščio Vytenio pulkas. *LCVA*, f. 929, ap. 3, b. 123, l. 61.

II

Devintasis pėstininkų pulkas

Dauguvos fronte ir šiaurės rytų Lietuvos apsaugoje

Plk. A. Jakaitis (LCVA)

Nuo 1919 m. gruodžio 10 d. Joniškėlio batalionas buvo performuotas į Devintąjį pėstininkų pulką. Einančiu Devintojo pėstininkų pulko vado pareigas paskirtas buvęs laikinai einantis Joniškėlio bataliono vado pareigas mjr. Aleksandras Jakaitis¹³⁴, bet teoriškai, nes, nežinia, dėl kokių priežasčių, šis įsakymas jo ilgai nepasiekė, ir batalione, o, matyt, ir brigadoje niekas nežinojo, kad Joniškėlio batalionas performuotas į pulką. Tik 1920 m. sausio 19 d. buvo išleistas Joniškėlio batalionui skirtas tai patvirtinantis įsakymas Nr. 16¹³⁵.

Tuo metu gyvenimas batalione, nežinant, kad jis jau – pėstininkų pulkas, tekėjo įprasta vaga. 1919 m. gruodžio 25 d., į jį atvykus 2-ojo atsargos bataliono 131 kariui, buvo suformuota „maršava“¹³⁶ kuopa¹³⁷.

1919 m. gruodis buvo labai šaltas, todėl bataliono vadas, baimindamasis, kad kareiviai nenušaltų kojų, kuopų vadams įsakė rūpintis, kad sargybiniai būtų šilčiau apsirengę, ir juos dažniau keisti. Tuo metu bataliono vadas pastebėjo, kad 1-ojoje, 2-ojoje ir Atsargos kuopose, taip pat Žvalgų komandoje netinkamai prižiūrimi šautuvai, ir nurodė visus išvalyti, sutepti, o jei dar pastebės panašių dalykų, kaltininkus pažadėjo bausti¹³⁸.

1919 m. gruodžio 27 d. Joniškėlio batalionas kartu su Baltgudžių batalionu vėl grįžo į frontą ir perėmė Dauguvos baro nuo Nichnovkos iki Rybakių tilto apsaugą. Kadangi nebuvo pakankamai tinkamų gyventi trobesių, nes dauguma buvo sugriauti ar sudeginti dar Pirmojo pasaulinio karo metais, Joniškėlio ir Baltgudžių

134 Lietuvos kariuomenei įsakymas Nr. 205. 1919 m. gruodžio 15 d.

135 Joniškėlio batalionui įsakymas Nr. 16. 1920-01-19. *LCVA*, f. 522, ap. 1, b. 5, l. 22.

136 „**Maršava**“ **kuopa** – laikina kuopa, suformuota kovų metu iš atsiųstų naujokų ir atsargos dalinių karių.

137 Trumpos žinios apie 9 pėst. Liet. kunig. Vytenio pulko tvėrimąsi ir vystymąsi nuo 1919 m. iki 1923 m. *LCVA*, f. 929, ap. 3, b. 123, l. 58.

138 Joniškėlio batalionui įsakymas Nr. 189. 1919-12-31. *Ten pat*, f. 522, ap. 1, b. 2, l. 348.

batalionų štabai apsisistojo viename Naujosios Sventės (*Neu Sventen*) klebonijos pastate¹³⁹. Kalėdų proga gruodžio 25 d. 6 val. 30 min. Joniškėlio ir Baltgudžių bataliono kariams Eglainės bažnyčioje buvo laikytos šv. Mišios, patiekta geresnio maisto. Tą dieną kiekvienas kareivis gavo pusantrą svaro¹⁴⁰ baltos ir juodos duonos, $\frac{3}{4}$ svaro lašinių, 12 „zlotnikų“¹⁴¹ cukraus ir 4 „zlotnikus“ kavos. 16 val. intendantūros parduotuvėje Eglainės geležinkelio stotyje Joniškėlio ir Baltgudžių batalionų kariai parodė savo pastatytą spektaklį¹⁴².

1920 m. sausio 3 d. į batalioną buvo atsiųsta net 15 Karo mokyklą baigusių leitenantų: Česlovas Januškevičius, Jonas Plungė, Mečys Stankaitis, Ignas Šešplaukis, Vasius Mickevičius, Felicijonas Bortkevičius, Eduardas Požėla, Kazys Avižienis, Karolis Avižienis, Petras Vertelis, Ignas Grigaliūnas, Danas Kasperavičius, Jurgis Kaupas, Antanas Stukelis ir Leonas Jonaitis. Sausio 9 d. dar atvyko ltn. Vilimas Albertas, o sausio 18 d. – ltn. Antanas Motuzas¹⁴³.

Tačiau sausio 3-iąją latvių ir lenkų kariuomenė, vadovaujama lenkų plk. Edvardo Rydzo-Smiglio (*Edward Rydz-Śmigły*), slapta nuo lietuvių visu frontu puolė raudonarmiečius ir užėmė Daugpilį. Kadangi lenkai, skirtingai nuo lietuvių, oficialiai nepretendavo į Daugpilį ir Latgalos teritoriją, bet su latviais 1919 m. gruodžio 30 d. buvo sudarę slaptą sutartį dėl bendros operacijos Latgaloje ir sėkmingai ją atliko. Sausio 4 d. Lietuvos kariuomenė nuo Raudonosios armijos buvo atskirta Latvijos ir Lenkijos kariuomenių ir jau tą pačią dieną Latvija ir Lenkija griežtai pareikalavo, kad Lietuvos kariuomenė į dešinią Dauguvos krantą daugiau nesikeltų¹⁴⁴. Daugpilio grupės vadas savo daliniams įsakė dėti visas pastangas, kad būtų apsaugotos Lietuvos karių užimtąs pozicijas, be to, nurodė, lenkams ar latviams prieš lietuvius panaudojus ginklą, atsakyti tuo pačiu¹⁴⁵. Buvo griežtai įspėta, kad saugomo fronto baro nebūtų leidžiama kirsti nei latviams, nei lenkams, o į jį įžengusius, taip pat ir civilius, įsakyta sulaikyti ir pristatyti Eglainės karo komendantui. Tačiau Joniškėlio bataliono kariai keletą demarkacijos liniją perėjusių lenkų ne nusiuntė pas Eglainės komendantą, o grąžino atgal, dėl to bataliono vadas sausio 7 d. brigados štabo viršininko kpt. Balio Giedraičio buvo griežtai įspėtas¹⁴⁶.

Nuo sausio 8 d. Daugpilio grupės vadas gen. ltn. Maksimas Katchė išvyko atostogų. Laikiniai eiti Daugpilio grupės vado pareigas buvo pavesta Devintojo

139 Joniškėlio ir Baltgudžių batalionams operatyvinis įsakymas Nr. 6. 1919-12-27. *Ten pat*, f. 929, ap. 3, b. 122, l. 9–10.

140 **Svaras** – svorio mato vienetas carinėje Rusijoje ir Lietuvoje, lygus 409,512 gramo.

141 „**Zolotnikas**“ – rusiškas, naudotas ir Lietuvoje, svorio vienetas, lygus 4,2658 gramo.

142 Секретно. Журналъ военныхъ действийъ белорусскаго батальона. 1919 годъ. *LCVA*, f. 908, ap. 1, b. 36, l. 18 a. p.

143 Joniškėlio batalionui įsakymai Nr. 8, 1920-01-10, Nr. 13, 1920-01-15, ir Nr. 16, 1919-01-19. *Ten pat*, f. 522, ap. 1, b. 5, l. 10, 16, 22.

144 Svarbesni kariuomenės įvykiai prieš 15 metų. *LCVA*, f. 929, ap. 3, b. 888, l. 100; Butkus Z. Lietuvos ir Latvijos santykiai 1919–1929 metais, p. 43.

145 M. Katchės 1920-01-03 telefonograma Nr. 1134. *LCVA*, f. 929, ap. 3, b. 263, l. 360.

146 Brigados štabo viršininko kpt. B. Giedraičio 1920-01-07 telefonograma Nr. 1140. *Ten pat*, l. 333.

Kpt. S. Šileika (LCVA)

ka – 2-ojo bataliono vadu. 1-osios kuopos vadu tapo lt. P. Pučekas, 2-osios – vyr. lt. J. Gorodeckis, 3-osios – lt. J. Muceniekas, 4-osios – lt. A. Štempelis, 5-osios – vyr. lt. S. Trimakas, Mokomosios komandos vadu liko vyr. lt. V. Umbrasas, Ryšių komandos vadu buvo paskirtas lt. L. Balzaras, Nerikiuotės kuopos vadu – lt. J. Džiuvė, Komendanto komandos vadu – vyr. lt. P. Kazakevičius¹⁵⁰.

Sausio pabaigoje pulko vadas vėl atkreipė dėmesį į kareivių išvaizdą ir švarą, taip pat tvarką jų gyvenamuosiuose būstuose. Jis, pabrėždamas, kad nešvara yra įvairių ligų šaltinis, kuopų ir komandų vadams įsakė imtis visų priemonių švarai ir tinkamai tvarkai palaikyti, dažniau kareivius vesti į pirtį, prižiūrėti, kad jie laiku apsikirptų¹⁵¹. Tačiau žiemos ir fronto sąlygomis šiuos reikalavimus įgyvendinti buvo ganėtinai sunku.

1920 m. sausio 20 d. pulkas, kurį tuo metu sudarė tik 2 batalionai, buvo perkeltas prieš lenkų pozicijas ir, pakeitęs 8-ąjį pėstininkų pulką, užėmė barą palei

pėstininkų pulko vadui mjr. A. Jakaičiui¹⁴⁷. Sausio 13 d. batalionas buvo įtrauktas į III brigados, vadovaujamos plk. Jono Galvydžio-Bykausko, sudėtį.

Sausio 15 d. Joniškėlio bataliono saugomą barą perėmė Trečiasis pėstininkų pulkas. Batalionas vėl buvo perdislokuotas į Eglainę¹⁴⁸.

Sužinojus, kad batalionas performuotas į pulką, jame buvo sudarytos 5 pėstininkų ir 2 kulkosvaidžių kuopos, Nerikiuotės kuopa, Komendanto, Ryšių, Raitųjų žvalgų ir Mokomoji komandos. Iš viso pulke buvo 32 karininkai, 2 gydytojai, 7 karo valdininkai ir 1190 kareivių¹⁴⁹. Kartu vyko ir kadru pasikeitimas. Kpt. J. Mickeliūnas buvo paskirtas pulko vado padėjėju, lt. P. Gužas – pulko adjutantu, kpt. A. Kazilevičius – 1-ojo, kpt. S. Šilei-

147 Brigados štabo viršininko kpt. B. Giedraičio 1920-01-07 telefonograma Nr. 1142. *Ten pat*, l. 334.

148 Joniškėlio batalionui operatyvinis įsakymas Nr. 1. 1920-01-15. *Ten pat*, b. 122, l. 11.

149 Trumpos žinios apie 9 pėst. Liet. kunig. Vytenio pulko tvėrimąsi ir vystymąsi nuo 1919 m. iki 1923 m. *Ten pat*, b. 123, l. 58.

150 Lesčius V. Lietuvos kariuomenė 1918–1920, p. 302.

151 9 pėstin. pulkui įsakymas Nr. 7. 1920-01-27. *LCVA*, f. 522, ap. 1, b. 6, l. 19.

Pulko štabas Ežerėnuose. Pirmoje eilėje antras iš kairės – pulko vadas A. Jakaitis. 1920 m. (LCVA)

demarkacijos liniją šiapus geležinkelio Kalkūnai–Turmantas–Čiorny Brod (dabar Visaginas) nuo Nichnovkas iki Antopolio dvaro (abiejų vietovių nepavyko identifikuoti – G. S.). Be to, Smalvų ir Salako miesteliuose buvo įsteigtos pulko karo komendantūros. Pulko štabas apsistojo Ežerėnuose (dabar Zarasai). Prieš pulko pozicijas buvo dislokuotas lenkų Šeštasis legionų pulkas, artilerija, o Turmanto stotyje šarvuotasis traukinys. Kurį laiką fronte buvo ramu¹⁵².

Vasario 1 d. iš 2-ojo atsargos bataliono buvo atsiųstas 131 naujokas ir vėl suformuota „maršava“ kuopa¹⁵³.

Sausio pabaigoje vis daugiau karių ėmė sirgti vidurių šiltine, todėl pulko vadui teko griežtai uždrausti gerti nevirintą vandenį, įsakyti sutvarkyti aplinką, apsišvarinti¹⁵⁴. Be to, jis atkreipė vadovujančių pulko karininkų dėmesį ir į tai, kad dar daug kareivių nežino kario elgesio taisyklių. Susitikę karininką, neatiduoda pagarbos, nepraleidžia aukštesnio laipsnio karininko ir pan. Pulko vadas įsakė karininkams dažniau apie tai kalbėtis su kareiviais, daugiau dėmesio skirti Vidaus tarnybos statuto nagrinėjimui¹⁵⁵.

152 Lesčius V. Lietuvos kariuomenė 1918–1920, p. 302; 9-to pėstininkų L. K. V. pulko kovos su lenkais 1920 metuose. *LCVA*, f. 929, ap. 3, b. 123, l. 21.

153 Trumpos žinios apie 9 pėst. Liet. kunig. Vytenio pulko tvėrimąsi ir vystymąsi nuo 1919 m. iki 1923 m. *LCVA*, f. 929, ap. 3, b. 123, l. 58; 9 pėstin. pulkui įsakymas Nr. 26. 1920-02-14. *LCVA*, f. 522, ap. 1, b. 6, l. 411.

154 9 pėstin. pulkui įsakymas Nr. 12. 1920-02-02. *LCVA*, f. 522, ap. 1, b. 6, l. 18.

155 9 pėstin. pulkui įsakymas Nr. 13. 1920-02-03. *Ten pat*, l. 30.

Pulko 1-oji kuopa Daugpilio fronte. 1920-02 (LCVA)

Vasario 9 d. pulko žvalgams pavyko išsiaiškinti, kad į Turmantą atvyko lenkų pėstininkų su kulkosvaidžiais ir vienas būrys artilerijos, o jų karininkai vietos gyventojams gyrėsi, kad po savaitės būsią Eglainėje ir Ežerėnuose. Dėl to pulke buvo sustiprintas budrumas¹⁵⁶.

Nuo vasario 10 d. Lietuvos karinės vadovybės sprendimu brigados buvo pertvarkytos į divizijas. 3-ioji pėstininkų brigada, kurios sudėtyje veikė ir Devintasis pėstininkų pulkas, buvo performuota į III pėstininkų diviziją¹⁵⁷.

1920 m. vasario 16 d. divizijos vadas visoms fronte esančioms dalims įsakė pagal galimybes paminėti šią šventę. Eglainės bažnyčioje Trečiojo pėstininkų pulko karo kapelionas Daugpilio grupės kariams atlaikė iškilmingas Mišias. Po jų vyko paradas, kuriam vadovavo Šeštojo pėstininkų Pilėnų kunigaikščio pulko vadas plk. ltn. Jurgis Butkus¹⁵⁸. Divizijos vadas taip pat įsakė visiems kareiviams Vasario 16-ąją pagerinti maisto davinį¹⁵⁹.

Po pamaldų ir parado pulko vadas paaiškino kareiviams šios šventės reikšmę, apėmė ligoninėje gydomus karius¹⁶⁰.

156 9 pėst. Liet. Kunig. Vytenio pulko karo veiksmų dienynas. *Ten pat*, f. 929, ap. 3, b. 262, l. 1.

157 Lietuvos kariuomenei slaptas įsakymas Nr. 4. 1920-02-14. *Ten pat*, f. 522, ap. 1, b. 6, l. 115.

158 III brigados štabo 1920-02-14 telefonograma Nr. 35 3, 6, 9 PP, Baltgudžių bataliono vadams, 3-iai baterijai, Eglaitės karo komendantui. *Ten pat*, f. 511, ap. 1, b. 29, l. 136.

159 III brigados štabo 1920-02-15 telefonograma Nr. 42 3, 6, 9 PP, Baltgudžių bataliono vadams, 3-iai baterijai, Eglaitės karo komendantui. *Ten pat*, l. 143.

160 9 pėst. Liet. Kunig. Vytenio pulko karo veiksmų dienynas. *Ten pat*, f. 929, ap. 3, b. 262, l. 3.

Devintajam pėstininkų pulkui ši diena buvo ypatinga dar ir tuo, kad jam buvo suteiktas istorinis vardas. 1920 m. vasario 16 d. Lietuvos Respublikos prezidento įsakyme rašoma: „9-jam pėstininkų pulkui už atsižymėjimą kovose su nepriklausomos Lietuvos priešininkais nuo pat pradėios jo formavimosi, kaip partizanų būrio, leidžiu vadintis „9-ju pėstininkų Lietuvos Kunigaikščio Vytenio pulku.“¹⁶¹

1920 m. vasario 18 d. Lietuvos Respublikos prezidento įsakymu einantis pulko vado pareigas mjr. A. Jakaitis buvo patvirtintas pulko vadu¹⁶².

Vasario 20 d. iš Alytaus komendantūros buvo atsiųsti 107 kareiviai ir karininkas Antanas Grušeckas. Iš jų buvo suformuota 6-oji, o vasario 25 d. iš Ukmergės komendantūros atsiųstų 115 kareivių ir karininko vyr. ltn. A. Balsio – 7-oji pulko kuopa¹⁶³. Tiesa, vyr. ltn. A. Balsys kuopos vado pareigas ėjo neilgai. Vasario 29 d. kariuomenės vadovybės nurodymu jis vėl buvo graėzintas į Ukmergės karo komendantūrą, o laikinai eiti 7-osios kuopos vado pareigas paskirtas ltn. Ignas Šeėplaukis¹⁶⁴.

ėZiemos sąlygomis Daugpilio fronte stovinčiose Lietuvos kariuomenės dalyse, trūkstant maisto ir aprangos, kareiviai, dažniausiai naktimis, savavališkai palikę dalinius, ėmė plėėikauti. Siekiant tam užkirsti kelią, 1920 m. sausio 28 d. II brigados vado gen. ltn. M. Katchės įsakyme pabrėėzta, kad brigados saugomo baro teritorijos priklausomybės klausimas, matyt, bus išspręstas plebiscito būdu. Norint, kad vietos gyventojai pasisakytų už pasilikimą Lietuvos, o ne Latvijos valstybės sudėtyje, reikia užkariauti jų simpatijas. Dėl to brigados vadas grieėztai pareikalavo vengti bet kokių nesusipratimų su vietos gyventojais, o dalių vadams įsakė imtis visų priemonių, kad iš jų būtų pašalinti savivaliautojai, žeminantys Lietuvos kariuomenę, taip pat uždraudė vykdyti rekvizicijas. Jei vis dėlto būtų būtina, tai leido daryti tik pasitelkus vietos komitetus. Įsakyta kiekvienu atveju už rekvizuotą turtą sumokėti (atlyginti pinigais) arba išduoti atitinkamas dalių antspaudais patvirtintas pažymas¹⁶⁵. Kartu įspėta, kad už šio įsakymo nevykdymą asmeniėškai atsako dalių vadai.

Tačiau plėėikauti kareiviai nesiliovė, nes nebuvo panaikinta pagrindinė šio reiėškinio prieėzastis – jų aprūpinimas nepagerėjo. Vietos gyventojai ėmė skųėstis Eglainės karo komendantui. Dėl to Eglainės karo komendantas vyr. ltn. Petras Januškevičius kreipėsi į III pėstininkų divizijos vadą gen. ltn. J. Galvydį-Bykauską. Jis reagavo žaibiėškai. Visų divizijos karinių dalių vadams išsiųėstoje skubioje telefonogramoje divizijos vadas grieėztai įsakė imtis visų priemonių, kad panaėėiems reiėškiniams būtų užkirstas kelias, nuolat, netgi naktį kelis kartus, tikrinti, ar visi kareiviai vietoje, ar nėra savavaliėškai pasiėšalinusių, o sugavus plėėikaujant – bausti be pasigailėjimo¹⁶⁶.

161 Lietuvos kariuomenei įsakymas Nr. 255. 1920 m. kovo 1 d.

162 Lietuvos kariuomenei įsakymas Nr. 245. 1920 m. vasario 20 d.

163 Trumpos žinios apie 9 pėst. Liet. kunig. Vytenio pulko tvėrimąėsi ir vystymąėsi nuo 1919 m. iki 1923 m. *LCVA*, f. 929, ap. 3, b. 123, l. 58.

164 9 pėst. Liet. Kunig. Vytenio pulko karo veikėsmų dienynas. *Ten pat*, b. 262, l. 5 a. p.

165 Slaptas Antros brigados vado įsakymas 9 pėst. pulko vadui. 1920-01-28. *Ten pat*, b. 125, l. 41.

166 III brigados štabo 1920-02-15 telefonograma Nr. 99 3, 6, 9 PP, Baltgudėžių bataliono vadams, 2-ai ir 3-iai baterijoms. *Ten pat*, f. 511, ap. 1, b. 29, l. 146.

Konkrečių duomenų, ar Devintojo pėstininkų pulko kareivių plėšikų buvo sulaukta, rasti nepavyko, tačiau tikrai pasitaikydavo tokių. Mat kai kurie karininkai siūsdavo ginkluotus kareivius rekvizuoti gyventojų rogių ar lovų, negyvenamų pastatų griauti, o po to jų sienojais kūrendavo krosnis patalpoms šildyti ir valgiui ruošti. Sužinojęs pulko vadas tai daryti griežčiausiai uždraudė ir nurodė malkas krosnims kūrenti kareiviams vežti iš miško, o ne pastatus ardyti¹⁶⁷.

Beveik tuo pat metu paaiškėjo ir kitas sunkiai suvokiamas dalykas. Važiuodami keliu kareiviai ėmė šaudyti į telefono stulpų izoliatorius ir taip net nutraukė telefono ryšį. Pulko vadas pavaldiems karininkams įsakė kareiviams paaiškinti, kad tai – pavojinga, ir įspėjo, kad pastebėti gadinantys telefono stulpų įrangą bus atiduoti karo lauko teismui¹⁶⁸.

1920 m. vasario 22–23 d. Panemunės karėvinėse bolševikų suagituoti kariai pradėjo sukilimą, tačiau Devintajam pėstininkų pulkui, dislokuotam toli nuo Kauno, tai tiesioginio poveikio neturėjo. Galbūt net atvirkščiai – vienas sukilimo rezultatų buvo kareiviams suteikta rinkimų į Steigiamąjį Seimą teisė.

Gen. S. Žukauskas (AA)

1920 m. vasario mėn. numalšinus kareivių sukilimą Kaune, vyriausiuoju kariuomenės vadu buvo paskirtas gen. Silvestras Žukauskas. Jis vasario 25 d. įsakymu pabandė kariuomenėje sugriežtinti tvarką: įsakė visus vyriausiojo kariuomenės vado įsakymus skelbti karinėse dalyse, kuopose, eskadronuose, baterijose ir komandose vakarinio patikrinimo metu, dalyvaujant karininkui, kareiviams leisti matytis tik su giminėmis ir tik dalyvaujant budinčiam karininkui, karių dalių vadams – pateikti mėnesines kareivių mokymo programas ir kt.¹⁶⁹

1920 m. vasario 26 d. Lietuvos ministrų kabinetas priėmė įstatymą, pagal kurį buvo pradėti demobilizuoti 1919 m. sausio 15 d. paskelbtos puskarininkių mobilizacijos metu mobilizuoti puskarinin-

167 9 pėstin. pulkui įsakymas Nr. 34. 1920-02-22. *Ten pat*, f. 522, ap. 1, b. 6, l. 61.

168 9 pėstin. pulkui įsakymas Nr. 38. 1920-02-25. *Ten pat*, l. 73.

169 Lietuvos kariuomenei įsakymas Nr. 250. 1920 m. vasario 25 d.

kiai. Įstatymas dalinių vadams suteikė teisę, jeigu šie puskarininkiai norėtų tarnauti toliau, nuspręsti dėl jų pasilikimo Lietuvos kariniuose daliniuose¹⁷⁰. Devintajame pėstininkų pulke kovo mėnesį buvo demobilizuoti 15 tokių puskarininkių, o norėję tęsti tarnybą pasiliko¹⁷¹. Vėliau buvo demobilizuoti dar keli puskarininkiai. Pulkui tai buvo rimta problema, nes jų ėmė labai trūkti ir dėl to pulko karininkams gerokai padidėjo krūvis.

Joniškėlio batalionui tapus Devintuoju pėstininkų pulku ir jį gausiai papildžius naujokais, susiklostė paradoksali situacija. Karių apranga juos kažkaip pavyko aprūpinti, o kareiviškomis kepurėmis – ne, nes pulkas jų negaudavo. Vasario pabaigoje trūko net 700 kepurėlių, todėl pulko kariai, neturintys uniforminių kepurėlių, atrodė nekaip. Kovo pradžioje šią problemą pabandė spręsti net divizijos vadas. Jis kreipėsi į vyriausiąjį kariuomenės vadą, kad kepurės pulkui pagal orderį būtų skubiai išduotos¹⁷².

1920 m. kovo 1 d. Devintajame pėstininkų Lietuvos kunigaikščio Vytenio pulke tarnavo 41 karininkas, 2 gydytojai, 7 karo valdininkai ir 1559 kareiviai. Pulkas buvo ginkluotas 29 kulkosvaidžiais, 1271 šautuvu, turėjo 163675 šovinių atsargą, 900 granatų, 39 revolverius ir 1570 revolverio šovinių, 38 žiūronus, 19 telefono aparatų, 17 km telefono laidų ir 1295 raketas. Tačiau kareiviai ir toliau buvo maitinami labai blogai – tik žirniais, be jokio pajvairinimo, be to, nepakankamai, nes intendantūros sandėliuose maisto produktų trūko¹⁷³.

Devintasis pėstininkų pulkas buvo užėmęs barą prieš lenkų pozicijas nuo Nichnovkos iki Antopolio dvaro. Saugomame bare jo kareiviai buvo apgyvendinti kaimuose, vienkiamiuose, o kai kur ir žeminėse, kurias patiems teko įsirengti, nes nebuvo tinkamų pastatų. Blogos gyvenimo sąlygos lėmė ir pulko kareivių sergamumą. Kovo 1 d. pulko ir karo ligoninėse gydėsi net 129 kareiviai.

Pulkui dar priklausė Smalvų ir Salako karo komendantūros. Jo štabas, visos komandos, Ūkio dalis ir ligoninė įsikūrė Ežerėnuose, kur taip pat buvo ir 2-ojo bataliono 5-oji kuopa, pulko rezervas. Prieš jo pozicijas buvo išsidėstęs Lenkijos kariuomenės Šeštasis pėstininkų legionų pulkas, kurį sudarė 2 batalionai¹⁷⁴.

Nuo kovo 3 d. pulko karininkų korpusą papildė dar 4 leitenantai. Puskarininkiais baigusiams Karo mokyklą Benediktui Juškaičiui, Juozui Mačiui, Juozui Janickui ir Laurinui Jakumui buvo suteiktas leitenanto laipsnis¹⁷⁵.

Kovo 5 d. Kauno karo komendantūros buvo atsiųsti 16 kareivių. Jie papildė 7-ąją pulko kuopą. Kovo 6 d. į pulką iš Pirmojo pėstininkų pulko atvyko vyriaus-

170 III brigados štabo 1920-02-29 telefonograma Nr. 124 3, 6, 9 PP; Baltgudžių bataliono vadams, 2-ai ir 3-iai baterijoms, Eglaitės karo komendantui. *LCVA*, f. 511, ap. 1, b. 29, l. 171.

171 9 pėst. Liet. Kunig. Vytenio pulko karo veiksmų dienynas. *Ten pat*, f. 929, ap. 3, b. 262, l. 16, 20.

172 III PD vado 1920-03-03 telefonograma Nr. 164 vyriausiajam kariuomenės vadui. *Ten pat*, f. 511, ap. 1, b. 29, l. 206.

173 9 pėst. pulko karo dienynas. *LCVA*, f. 929, ap. 3, b. 178, l. 282; Trumpos žinios apie 9 pėst. Liet. kunig. Vytenio pulko tvėrimąsi ir vystymąsi nuo 1919 m. iki 1923 m. *LCVA*, f. 929, ap. 3, b. 123, l. 59.

174 9 pėst. Liet. Kunig. Vytenio pulko karo veiksmų dienynas. *LCVA*, f. 929, ap. 3, b. 262, l. 7.

175 Lietuvos kariuomenei įsakymas Nr. 289. 1920 m. kovo 31 d.

siuoju Devintojo pėstininkų pulko gydytoju paskirtas Marijonas Misevičius¹⁷⁶. Kovo 9 d. iš 2-ojo atsargos bataliono atsiuntus 142 eilinius ir vyr. ltn. Vladą Stanulį, buvo suformuota 8-oji pulko kuopa. Jos vadu paskirtas tas pats vyr. ltn. V. Stanulis¹⁷⁷.

Kovo 10 d. kariuomenės vadovybei įsakius buvo areštuotas pulko Raitųjų žvalgų komandos vadas krn. Prežanauskas. Jis, lydimas ltn. M. Misevičiaus, buvo išsiųstas į Kauną, o laikinuoju Raitųjų žvalgų komandos vadu paskirtas ltn. A. Januškevičius¹⁷⁸. Kokia buvo krn. Prežanausko arešto priežastis – neaišku.

Kovo pradžioje beveik kiekvieną dieną į lietuvių pusę pereinavo lenkų karių. Kovo 7 d. perėjo karininkas Matulevičius, kovo 9 d. – geležinkelio mašinistas Petras Taškūnas, kovo 10 d. – kareiviai Adolfas Sargelis, Stepas Stadnickis, Mečislovas Slovinas ir Pranciškus Melenda, kovo 12 d. – kareivis Stanislovas Ribickas, kovo 13 d. – 3 eiliniai kareiviai, kiek vėliau – kareivis Stasys Jezerskas ir t. t. Perbėgusieji su palyda buvo siunčiami į Kauną¹⁷⁹.

Tuo metu lenkų Šeštojo legionų pulko kareiviai 1920 m. kovo 13 d. visai netikėtai užėmė šiapus demarkacijos linijos esančius Kupuočių ir Bartkiškės kaimus ir juose pastatė sustiprintas sargybas. 3 lenkų kareivius, perėjusius demarkacijos liniją, Devintojo pėstininkų pulko kariai paėmė į nelaisvę.

Norėdamas išvengti susirėmimų, 2-ojo bataliono vadas kpt. S. Šileika nuvyko į lenkų pulko štabą dėl susidariusios padėties ir juos įspėjo – jei geruoju nepasitrauks, bus panaudota jėga. Vakare lenkų Šeštojo legionų pulko vado adjutantas pranešė Devintojo pėstininkų pulko vadui mjr. A. Jakaičiui, kad šis paskirtų susitikimo su jo pulko vadu ginčijamu klausimu laiką. Mjr. A. Jakaitis paskyrė susitikimą kovo 15 d. 14 val. Turmanto miestelyje. Tuo metu lenkai užėmė Antakalnių kaimą, bet, Devintojo pėstininkų pulko 2-osios kuopos vadui griežtai pareikalavus iš kaimo pasitraukti, netrukus taip ir padarė.

Tačiau lenkai, nelaukdami pasitarimo, naktį iš kovo 13-osios į 14-ąją iš pasalų puolė pulko sargybas Mateikiškiuose, Podlipuose (latv. *Podlipi*), Gorovyje (latv. *Gorovije*), Skatiškiuose (latv. *Skatiški*) ir Pakropiškiuose (latv. *Pakropiški*). Pakropiškiuose apsupo ir paėmė į nelaisvę 16 Devintojo pėstininkų pulko sargybinių. Iš jų 8 sargybinius paliko tame pačiame kaime, o kitus 8 su savo 4 karių ginkluota apsauga išsivarė į Kalkūnus. Tačiau pakeliui belaisvis psk. Janickas pastebėjo, kad kaime tebėra lietuvių sargyba ir garsiai sukomandavo: „Prie ginklo!“ Pulko sargybiniai reagavo žaibiškai – apsupo lenkus, ir dabar jau lenkai palydovai tapo belaisviais. Belaisviais buvo apsikeista dar tą pačią dieną, tik prieš paleisdami lietuvius lenkai iš jų atėmė turimus pinigus.

176 9 pėst. pulko karo dienynas. *LCVA*, f. 929, ap. 3, b. 178, l. 284; 9 pėst. Liet. Kunig. Vytenio pulko karo veiksmų dienynas. *LCVA*, f. 929, ap. 3, b. 262, l. 10.

177 Trumpos žinios apie 9 pėst. Liet. kunig. Vytenio pulko tvėrimąsi ir vystymąsi nuo 1919 m. iki 1923 m. *LCVA*, f. 929, ap. 3, b. 123, l. 59; 9 pėst. pulko karo dienynas. *LCVA*, f. 929, ap. 3, b. 178, l. 284.

178 9 pėst. Liet. Kunig. Vytenio pulko karo veiksmų dienynas. *LCVA*, f. 929, ap. 3, b. 262, l. 11 a. p.

179 Ten pat, l. 10–13.

Pulko kulkosvaidžių kuopos būrys, įsitvirtinęs Birkinėlių dvare prie Kalkūnų.
1920-03 (LCVA)

Kovo 14 d., apie 17 val., lenkai buvo susitelkę: prieš Birkinėlius – 2 kuopos su kulkosvaidžiais, Pakropiškiuose – kuopa su 2 kulkosvaidžiais, Podlipuose – kuopa su 2 kulkosvaidžiais, Kajaciškių rajone – 50–60 karių su kulkosvaidžiu, Turmante – 2 kuopos ir šarvuotasis traukinys, ginkluotas 22 kulkosvaidžiais ir 3 patrankomis, Bartkiškiuose – 20–30 kareivių su kulkosvaidžiu, Galjatincuose (kaip dabar vadinasi ši vietovė, nustatyti nepavyko – G. S.) – būrys kareivių ir Žagarinėje – 2 būriai kareivių su kulkosvaidžiu.

Matydamas, kad lenkai nesiruošia susitarti geruoju, kovo 15 d. 14 val. pulkas perėjo į puolimą ir išvijo priešą iš užimtų kaimų. Nepavyko susigražinti tik Pakropiškių. Puolimo metu pulko vadas mjr. A. Jakaitis su 7-osios kuopos būriu Turmante atakavo lenkų šarvuotąjį traukinį – apmėtė jį rankinėmis granatomis. Vėliau suardė geležinkelio tarp Turmanto ir Kalkūnų liniją, nutraukė telefono ir telegrafo laidus. Per šios dienos susirėmimus į nelaisvę buvo paimtas 1 lenkų karininkas ir 27 kareiviai, kaip grobis atiteko 2 kulkosvaidžiai. Pulkas irgi patyrė nuostolių: 3 kareiviai žuvo, 5 buvo sužeisti, sužeistas lenkams į nelaisvę pateko vrs. Mykolas Kauneckas¹⁸⁰.

180 9-to pėstininkų L. K. V. pulko kovos su lenkais 1920 metuose. LCVA, f. 929, ap. 3, b. 123, l. 21–23; 9 pėst. Liet. Kunig, Vytenio pulko karo veiksmų dienynas. LCVA, f. 929, ap. 3, b. 262, l. 13–15; Gen. ltn. J. Galvydžio-Bykausko 1920-03-14 telefonogramos Nr. 221 ir Nr. 223. LCVA, f. 511, ap. 1, b. 29, l. 275, 277.

Vrš. M. Kauneckas (*Atspindžiai*, 1921, Nr. 2)

Kovo 15 d. 20 val. pasiuntus pulko žvalgus, pasižymėjo Kulkosvaidžių kuopos eilinis Juozas Karnauskas, savo noru išėjęs į žvalgybą su kitais kareiviais. Jam vadovaujant žvalgybos grupė sumaniai prislinko prie Antakalnių kaimo, kuriame buvo stipri lenkų sargyba. Eilinis J. Karnauskas, pradėjęs šaudyti ir metęs kelias granatas, išsklaidė sargybą ir, puldamas vienas, vieną lenkų kareivį paėmė į nelaisvę, taip pat kaip karo grobį paėmė vieną kulkosvaidį ir šautuvą. Už tai vėliau buvo apdovanotas Vyčio Kryžiumi¹⁸¹.

Gavęs naujausios žvalgybos informacijos, divizijos vadas gen. ltn. J. Galvydis-Bykauskas įsakė pulkui nė pėdos lenkams be kovos neatiduoti, atsitraukti tiktai prieš akivaizdžiai stipresnes pajėgas, at-

kakliai gintis, prireikus kasti apkasus, visas 4 pulko rezerve esančias kuopas parengti žygiui, panaudoti visus kulkosvaidžius ir laukti tolesnių nurodymų¹⁸². Kiek vėliau Devintojo pėstininkų pulko vadui divizijos vadas įsakė bet kokiomis priemonėmis tiksliai nustatyti lenkų karių skaičių ir vietas, kuriose jie dislokuoti, taip pat pasistengti išsiaiškinti rezervo dydį, iš Ežerėnų permesti pulko padalinius Turmante esančios kuopos užnugario ir sparnų apsaugai užtikrinti¹⁸³.

Naktį iš kovo 15-osios į 16-ąją lenkai gausiomis pajėgomis kontratakavo. Kontrpuolimo metu buvo užimti keletas kaimų. Per šį susirėmimą lenkai, apsupę Skatiškių kaimą, paėmė į nelaisvę pulko užtvarą, susidedančią iš 27 kareivių ir vadovaujamą ltn. I. Šešplaukio. Be to, atsiėmė iš jų paimtą kulkosvaidį ir dar pagrobė vieną pulko.

Turmante stovinti 4-oji kuopa, gresiant apsupimo pavojui, atsitraukė į Antakolio (latv. *Antakols*) apylinkes. Prieš Salaką lenkai užėmė Drobiškių, Tyliūniškės ir Nariūnų kaimus. Iš vietos gyventojų sužinota, kad Kalkūnuose pastebėtas aktyvus Lenkijos kariuomenės judėjimas.

Tuo tarpu pulkui skubiai į pagalbą buvo atsiųstos 3 artilerijos baterijos ir Šeštojo pėstininkų pulko 3-iasis batalionas ir bendromis jėgomis lenkų puolimas

181 Brazdžionis B. Paėmė priešą ir jo kulkosvaidį. *Karys*, 1939, Nr. 34, p. 999.

182 III PD vado 1920-03-14 telefonograma Nr. 221 9 PP vadui. *LCVA*, f. 511, ap. 1, b. 29, l. 275.

183 III PD vado 1920-03-14 telefonograma Nr. 223 9 PP vadui. *Ten pat*, l. 277.

sustabdytas. Faktiškai lenkų puolimas buvo sustabdytas, kai, jiems atakuojant Kajačiškius, į puolančiuosius ėmė šaudyti artilerijos baterija¹⁸⁴.

Kautynėse pulkas patyrė nuostolių: buvo sužeisti 5 kareiviai, 1 karininkas, 25 kareiviai pateko į nelaisvę. Lenkai pagrobė 1 kulkosvaidį, užėmė dalį pulko ginamos teritorijos. Neišvengė nuostolių ir lenkų pajėgos. Puolimo metu keletas jų karių žuvo, į nelaisvę buvo paimtas 1 karininkas ir 27 kareiviai, prarastas 1 kulkosvaidis¹⁸⁵.

Kovo 17 d. lenkų artilerija apšaudė pulko sargybą Vanagiškiuose (į šiaurę nuo Medumų). Raitieji pulko žvalgai privertė juos pasitraukti iš Drobiškių kaimo. Visame bare vyko susišaudymai, lenkai tvirtinosi prie Vanagiškių: pastatė kulkosvaidžius, kasė apkasus¹⁸⁶.

Kovo 18 d. plk. ltn. Petro Kubiliūno lydima iš Kauno į pulko štabą atvyko Antantės valstybių Karo komisija, kuri, susipažinusi su padėtimi pulke, išvyko į Kalkūnus, lenkų štabą. Ji lenkams įsakė sustabdyti puolimą, o ateityje abiem pusėms vengti ginkluotų susirėmimų ir laikytis nustatytos demarkacijos linijos. Tačiau, nepaisydami Antantės delegacijos nurodymų, lenkai iš kulkosvaidžių apšaudė kelias pulko sargybas. Jų provokacijos nesiliovė ir kitą dieną. Apie 11 val. lenkai iš kulkosvaidžio apšaudė pulko sargybą prie Mierudiškių (šis vietovės pavadinimas nurodytas dokumente, galbūt tai Marijoniškių kaimas? – G. S.), puolė ir privertė pulko sargybą pasitraukti iš Smalvų dvaro. Kovo 20 d. lenkai iš Smalvų dvaro pasitraukė, ir ten vėl buvo pastatyta pulko sargyba. Batalionų vadams buvo įsakyta vengti veiksmų, kurie išprovokuotų lenkų puolimą. Užgrobtą teritoriją, Antantės atstovui pareikalavus, kovo 26 d. buvo gražinta. Lenkai grįžo į iki išpuolio turėtas pozicijas¹⁸⁷. Matyt, Antantės atstovų pozicija buvo griežta, ir lenkams teko nusileisti. Tačiau, nepaisydami Antantės draudimo, jie beveik kasdien iš šautuvų ir kulkosvaidžių apšaudė pulko užtvartas ir lauko sargybas¹⁸⁸.

Atsižvelgdama į susiklosčiusią padėtį, Lietuvos karinė vadovybė nusprendė pulką sustiprinti. Kovo 20 d. iš 2-ojo atsargos bataliono atsiųsti ltn. Mykolo Mačiocko vadovaujami 127 kareiviai buvo įtraukti į 7-ąją kuopą. Tą pačią dieną iš lenkų nelaisvės pabėgo ltn. Ignas Šešplaukis ir 2 puskarininkiai.

Kovo 22 d. iš 2-ojo atsargos bataliono į pulką perkeltas kpt. Vladas Girštautas buvo paskirtas 7-osios kuopos vadu¹⁸⁹. Kovo 27 d. iš Marijampolės komen-

184 9-to pėstininkų L. K. V. pulko kovos su lenkais 1920 metuose. *LCVA*, f. 929, ap. 3, b. 123, l. 23; 9 pėst. pulko karo dienynas. *LCVA*, f. 929, ap. 3, b. 178, l. 287.

185 III p. divizijos istorija. *LCVA*, f. 929, ap. 3, b. 84, l. 4.

186 9 pėst. pulko karo dienynas. *Ten pat.*, b. 178, l. 288.

187 III p. divizijos istorija. *LCVA*, f. 929, ap. 3, b. 84, l. 4; 9-to pėstininkų L. K. V. pulko kovos su lenkais 1920 metuose. *LCVA*, f. 929, ap. 3, b. 123, l. 23; 9 pėst. pulko karo dienynas. *LCVA*, f. 929, ap. 3, b. 178, l. 288–289; 9 pėst. Liet. Kunig. Vytenio pulko karo veiksmų dienynas. *LCVA*, f. 929, ap. 3, b. 262, l. 19–20.

188 9 pėst. pulko karo dienynas. *LCVA*, f. 929, ap. 3, b. 178, l. 290.

189 9 pėst. Lietuvos kunigaikščio Vytenio pulkui įsakymas Nr. 67. 1920-03-24. *Ten pat.*, f. 522, ap. 1, b. 6, l. 140.

Mjr. V. Girštautas (*LCVA*)

pulko aprūpinimas maistu nebuvo pagerintas. Kaip matyti iš pulko vado prašymo, adresuoto III pėstininkų divizijos vadui, jau nuo kovo vidurio kariai negaudavo pakankamai maisto ir dėl to pradėjo bruzdėti, o vadovybė – gauti anoniminių grasinančių laišku, kurie, pulko vado nuomone, kėlė didžiulę grėsmę. Jis paprašė, jei kariuomenės aprūpinimo tarnybos nesugeba patiekti pakankamai maisto, skirti pinigų, kad pats pulkas jo galėtų nusipirkti iš vietos gyventojų¹⁹³.

Kovo 29 d. priešais Devintąjį pėstininkų pulką stovintį lenkų Šeštąjį pėstininkų legionų pulką pakeitė 29-asis pėstininkų pulkas. Balandį, gegužę ir birželį didesnių nesusipratimų su lenkais nebuvo, tik Utenos rajone, kur barą saugojo 3-iasis pulko batalionas, lenkų 41-ojo pėstininkų pulko kariai kelis kartus puolė pulko sargybas Skiemonių, Pakalnių, Žibučių ir kai kuriuose kituose kaimuose¹⁹⁴.

Balandžio 2 d. pulkas gavo krašto apsaugos ministro pranešimą, kad kareiviams bus leista dalyvauti Steigiamojo Seimo rinkimuose. Pulko vadovybei įsakyta

dantūros atsiųstas 81 kareivis, vadovaujamas kpt. Prano Černiausko¹⁹⁰. Kovo 30 d. ltn. A. Grušcekiui buvo įsakyta iš pulko karių suformuoti 3-iają kulkosvaidžių kuopą. Balandžio 1 d. buvo išformuota „maršava“ kuopa, o jos kariai paskirstyti po kitas kuopas¹⁹¹.

Nuo balandžio 1 d. į pulką įtraukta Atskiroji baltgudžių kuopa, vadovaujama mjr. Aleksandro Ružancovo. Be vado mjr. A. Ružancovo, kuopoje tarnavo dar 4 karininkai: 1-ojo būrio vadas kpt. Vladas Dechteriovas, 2-ojo būrio vadas podporučikis Grigorias Majorovas, Kulkosvaidžių būrio vadas krn. Borisas Blagoveščenskis ir vyr. ltn. Pavelas Lasinskis¹⁹².

Kad ir buvo žinoma, kokia susiklostė įtempta situacija dėl karių maitinimo, ir kovo pabaigoje

190 9 pėst. Lietuvos kunigaikščio Vytenio pulkui įsakymas Nr. 73. 1920-03-28. *Ten pat*, l. 152.

191 Trumpos žinios apie 9 pėst. Liet. kunig. Vytenio pulko tvėrimąsi ir vystymąsi nuo 1919 m. iki 1923 m. *Ten pat*, f. 929, ap. 3, b. 123, l. 59.

192 Surgailis G. Lietuvos kariuomenės gudų kariniai daliniai 1918–1923. Vilnius, 2020, p. 175.

193 Slaptas 9-ojo pėstininkų pulko vado prašymas III divizijos vadui Nr. 1119. *LCVA*, f. 929, ap. 3, b. 125, l. 29.

194 9-to pėstininkų L. K. V. pulko kovos su lenkais 1920 metuose. *Ten pat*, b. 123, l. 23–24.

sudaryti kareivių sąrašus ir išaiškinti rinkimų į Steigiamąjį Seimą tvarką, tačiau neleisti skleisti jokios agitacijos¹⁹⁵.

Balandžio 4 d. kariai fronte sulaukė Velykų. Šia proga visi pulko kariai, išskyrus sargybinius, buvo atvesti į Ežerėnus, kur 7 val. bažnyčioje prasidėjo Mišios. Po jų kariai buvo išrikiuoti miesto aikštėje, čia pulko vadas mjr. A. Jakaitis juos pasveikino šv. Velykų proga. Tą pačią dieną 17 val. visi laisvi nuo tarnybos kariai buvo surinkti į švietimo draugijos „Akstinas“ klubą. Jame paskaitą skaitė Amerikos lietuvis Martus. Po paskaitos pulko adjutantas ltn. Grižas paaiškino kareiviams rinkimų į Steigiamąjį Seimą tvarką ir perskaitė vyriausiojo kariuomenės vado ir divizijos vado velykinius sveikinimus¹⁹⁶.

Balandžio 7 d. turėjusi įvykti pirmoji pulko šventė dėl nepalankių sąlygų buvo atidėta¹⁹⁷. Balandžio 7-oji pulko šventės diena buvo paskelbta kariuomenės vadovybės dar 1919 m. gruodžio 24 d., t. y. dieną, kai buvo suformuotas Joniškėlio partizanų batalionas¹⁹⁸.

Balandžio 12 d. Devintąjį pėstininkų pulką papildė čia perkelti 248 Utenos komendantūros kariai ir iš jų balandžio 13 d. buvo suformuota 9-oji kuopa, o jos vadu paskirtas vyr. ltn. Petras Čirikas. Taigi pulkas buvo baigtas komplektuoti. O kuopa liko Utenos rajone, pulkui skirtame saugoti bare. Jau tą pačią dieną 18 val. jai teko stoti į kovą. Lenkai puolė Skiemonių miestelį ir Pakalnių kaimą. Kuopos kariai puolimą atrėmė. Lenkai neteko 1 kario, 1 jų karys buvo sužeistas¹⁹⁹.

Balandžio 14–15 d. pulko kariai dalyvavo rinkimuose į Steigiamąjį Seimą. Pulke sudaryti rinkėjų į Steigiamąjį Seimą sąrašai, į juos buvo įtraukti visi pulko karininkai, karo valdininkai ir kareiviai²⁰⁰.

Balandžio 18 d. 1-asis pulko batalionas, perdavęs saugomą barą Šeštojo pėstininkų pulko 3-iajam batalionui ir Atskirajai baltgudžių kuopai, buvo perkeltas į Ežerėnus, į rezervą²⁰¹, o pulkas III pėstininkų divizijos vado įsakymu užėmė barą nuo Pakropiškio iki Antalakajos²⁰².

Balandžio 24 d. atleistas iš pareigų už girtavimą, antisemitinę agitaciją, paskatinusią kareivių susidūrimus su Ežerėnų žydais, areštuotas 2-osios kuopos vadas vyr. ltn. J. Gorodeckis. 2-osios kuopos vadu buvo paskirtas ltn. Kazys Avižienis²⁰³. 1-osios kuopos vadą ltn. P. Pučeką už tai, kad neblaivus šlitinėjo Ežerėnų miestelio

195 9 pėst. pulko karo dienynas. *Ten pat.*, b. 178, l. 295.

196 Ten pat.

197 Ten pat, l. 296.

198 Lietuvos kariuomenei įsakymas Nr. 211. 1919 m. gruodžio 24 d.

199 Trumpos žinios apie 9 pėst. Liet. kunig. Vytenio pulko tvėrimąsi ir vystymąsi nuo 1919 m. iki 1923 m. *LCVA*, f. 929, ap. 3, b. 123, l. 59; 9 pėst. pulko karo dienynas. *LCVA*, f. 929, ap. 3, b. 178, l. 296.

200 9 pėst. pulko karo dienynas. *LCVA*, f. 929, ap. 3, b. 178, l. 296.

201 Ten pat, l. 297.

202 Trumpa 9 pėstininkų Lietuvos kunigaikščio Vytenio pulko istorija. *Kardas*, 1939, Nr. 17, p. 428.

203 9 pėst. pulko karo dienynas. *LCVA*, f. 929, ap. 3, b. 178, l. 297.

gatvėmis, pulko vadas areštavo 3 paroms²⁰⁴.

Kovą ir balandį pulkas, atvykus daugiau karių, gerokai išaugo. Gegužės 1 d. jame tarnavo jau 50 karininkų, 13 karo valdininkų ir 2047 kareiviai. Pulkas turėjo 132 arklius²⁰⁵.

Po kurio laiko suaktyvėjo lenkai – gegužės 2 d. ginkluoti 2 kulkosvaidžiais puolė pulko sargybą Skiemonyse. Sargyba puolimą atrėmė nepatyrusi nuostolių, o 1 lenkų karys buvo nukautas, keletas karių – sužeisti²⁰⁶.

Gegužės 6–9 d. gydytojų komisija tikrino kareivių sveikatos būklę. Komisijos sprendimu dėl silpnos sveikatos iš kariuomenės buvo paleisti net 82 pulko kareiviai²⁰⁷.

Gegužės 12 d. pulke buvo šventė, nes mokslus baigė 77 Mokomosios komandos 1-osios laidos kariai (kitais duomenimis – iš 111 priimtų baigė 83)²⁰⁸. Ir nors ši laida mokėsi pagal sutrumpintą programą, ją baigusieji jau buvo patyrę kariai, todėl galėjo padėti išspręsti opią puskarininkų stygiaus problemą. Visi jie buvo paskirti į vadovaujamas pareigas. Nauja Mokomosios komandos laida buvo suformuota birželio 14 d., į ją atrinkus 110 kareivių²⁰⁹.

Gegužės 13 d. divizijos štabas pranešė, kad lenkai rengiasi pereiti į puolimą. Divizijos vadas įsakė sustiprinti sargybas ir pulkui likti budriam, tačiau vengti nereikalingų susirėmimų, kad lenkai tuo nepasinaudotų provokacijoms vykdyti²¹⁰. Tuo metu priešais Devintąjį pėstininkų pulką nuo Kalkūnų iki Turmanto buvo dislokuotas Lenkijos kariuomenės 29-asis pėstininkų pulkas, dešiniau nuo Turmanto – 28-asis ir 31-asis pėstininkų pulkai²¹¹.

Gegužės 15 d. Kaune iškilmingai darbą pradėjo išrinktas Steigiamasis Seimas. Šią dieną deramai paminėjo ir pulko kariai. Ežerėnų bažnyčioje buvo laikomos jiems skirtos pamaldos, vėliau skaitomos paskaitos ir rengiami pokalbiai. Diena praėjo ramiai²¹², nes lenkai nesurengė išpuolių. Tačiau jau naktį iš gegužės 15-osios į 16-ąją jie puolė pulko sargybą prie Sakalninkų kaimo, o naktį iš 16-osios į 17-ąją – sargybą prie Pakalnių ir Skiemonių. Nors puolimai buvo atremti, jų metu 1 pulko

204 9 pėst. Lietuvos kunigaikščio Vytenio pulkui įsakymas Nr. 100. 1920-04-24. *Ten pat*, f. 522, ap. 1, b. 6, l. 206.

205 9 pėstininkų Lietuvos kunigaikščio Vytenio pulkui įsakymas Nr. 108. 1920-05-01. *Ten pat*, l. 230.

206 9 pėst. pulko karo dienynas. *Ten pat*, f. 929, ap. 3, b. 178, l. 303.

207 *Ten pat*.

208 Trumpos žinios apie 9 pėst. Liet. kunig. Vytenio pulko tvėrimąsi ir vystymąsi nuo 1919 m. iki 1923 m. *LCVA*, f. 929, ap. 3, b. 123, l. 59; St. Bilis. Vytenėnų mokojoji kuopa. *Karys*, 1939, Nr. 34, p. 991; 9 pėst. Liet. Kunig. Vytenio pulko karo veiksmų dienynas. *LCVA*, f. 929, ap. 3, b. 262, l. 36.

209 9 pėst. Liet. Kunig. Vytenio pulko karo veiksmų dienynas. *LCVA*, f. 929, ap. 3, b. 262, l. 45 a. p.

210 *Ten pat*, l. 36.

211 Slaptas Daugpilio grupės dešiniajam barui (9 pėst. Liet. kunig. Vytenio pulkui) operatyvinis įsakymas Nr. 4. 1920-05-15. *Ten pat*, b. 122, l. 18.

212 9 pėst. Liet. Kunig. Vytenio pulko karo veiksmų dienynas. *Ten pat*, b. 262, l. 36 a. p.

Pulko 1-osios baterijos kariai plaukia per Zarasų ežerą. 1920-05 (*E. Peikštenio kolekcija*)

kareivis žuvo ir 1 buvo sužeistas²¹³. Kadangi lenkų išpuoliai buvo aktyviausi dešiniajame pulko bare, prieš ten dislokuotą 9-ąją kuopą, pulko vadas, stiprindamas barą, ją pakeitė 7-ąja ir 8-ąja kuopomis²¹⁴.

Gegužės 17 d. Pakalnių rajone įvyko ganėtinai rimtas susirėmimas su lenkais, kurie buvo priversti pasitraukti net iš Alantos ir Skudutiškio, bet vėliau grįžo. Susirėmimo metu 1 pulko kareivis žuvo ir 1 buvo sužeistas. Naktį iš gegužės 17-osios į 18-ąją lenkų kariai iš kulkosvaidžių apšaudė pulko pozicijas Salako rajone, tačiau nuostolių nepadarė²¹⁵.

Gegužės 22 d. iš lenkų nelaisvės grįžo 23 pulko kareiviai. Jie pulko vado buvo išleisti kelioms dienoms atostogų²¹⁶.

Gegužės 24 d. 3-iojo bataliono štabas ir sanitarijos punktas persikėlė į Uteną²¹⁷.

Gegužės 17 d. kunigas Benediktas Šveikauskas nuo gegužės 5 d. buvo paskirtas pulko karo kapelionu²¹⁸.

Gegužės 31 d. įvyko kai kurių pasikeitimų vadovujančių karininkų korpuose. Kariuomenės vadovybei eilinio patikrinimo metu konstatavus, kad Devintojo

213 9 pėst. pulko karo dienynas. *Ten pat*, b. 178, l. 304.

214 Slaptas Daugpilio grupės dešiniajam barui (9 pėst. Liet. kunig. Vytenio pulkui) operatyvinis įsakymas Nr. 4. 1920-05-20. *Ten pat*, b. 122, l. 18 a. p.

215 9 pėst. Liet. Kunig. Vytenio pulko karo veiksmų dienynas. *Ten pat*, b. 262, l. 37 a. p.

216 9 pėst. pulko karo dienynas. *Ten pat*, b. 178, l. 305.

217 9 pėst. Liet. Kunig. Vytenio pulko karo veiksmų dienynas. *Ten pat*, b. 262, l. 39.

218 Lietuvos kariuomenės įsakymas Nr. 330. 1920 m. gegužės 17 d.

pėstininkų pulko 9-ojoje kuopoje yra daug netvarkos, už nesugebėjimą tvarkytis ir apsileidimą ūkio srityje vyriausiojo kariuomenės vado įsakymu šios kuopos vadas vyr. ltn. P. Čirikas buvo atleistas iš pareigų ir paskirtas 3-iosios kuopos jaunesniuoju karininku, Raitųjų žvalgų komandos vadas ltn. E. Požėla – naujuoju 9-osios kuopos vadu, įsakius kuopą tinkamai sutvarkyti, o ltn. I. Šešplaukis – Raitelių žvalgų komandos vadu²¹⁹.

Birželio mėn. buvo tik keletas nereikšmingų susidūrimų su lenkais. Birželio 2 d. net 8 lenkų 29-ojo pėstininkų pulko kareiviai perėjo pas lietuvius. Pulko kariai juos išsiuntė į Kauną²²⁰.

Birželio 5 d. Alantos šauliai nesėkmingai bandė pulti lenkų pajėgas Alantos apylinkėse. Lenkai, manydami, kad puolimą organizavo Devintasis pėstininkų pulkas, apšaudė jo sargybas Papiškių kaime, kitą dieną – Nariūnuose ir Gateliuose, birželio 7 d., šaudydami iš kulkosvaidžio, – Katšeimių (?) kaime²²¹.

Birželio 9 d. priešais Devintąjį pėstininkų pulką dislokuotą lenkų 29-ąjį pėstininkų pulką pakeitė Slucko ir Šeštasis legionų pulkai. Birželio 29 d. Šeštąjį legionų pulką pakeitė 41-asis pėstininkų pulkas²²².

Birželio 24 d. lenkų kariai apšaudė pulko sargybas Utenos bare – Antakščių ir Gaidamonių kaimuose (į šiaurę nuo Alantos)²²³. Liepos 1 d. pulkui vėl buvo priskirta Atskiroji baltgudžių kuopa²²⁴.

Liepos 6 d. apie 3 val. Turmanto rajone buvo pastebėtas lenkų pajėgų sujudimas. Pasiūsti žvalgai išsiaiškino, kad jie skubiai rengiasi išvykti: iš gyventojų imamos pastotės ir skubiai į jas kraunamas karinis turtas. Daugelyje vietų lenkų sargybos buvo atšauktos. Gyventojai iš lenkų kareivių sužinojo, kad Dysnos rajone raudonarmiečiai pralaužė jų frontą ir jau užėmė kai kurias vietas šiaurės Dauguvos, tarp jų – Kryžovką. Tą pačią dieną buvo gauta III pėstininkų divizijos vado telefonograma, kurioje įsakyta vykdyti aktyvią žvalgybą, o apie žvalgybos rezultatus kas 2 valandas pranešti divizijos štabui. Jeigu lenkai paliktų geležinkelį Kalkūnai–Vilnius, atsargiai, remiantis žvalgais, užimti paliktą teritoriją, o lauko sargyboms ir užtvarams pasilikti savo vietose, nes be vyriausiojo kariuomenės vado įsakymo demarkacijos linija neturi būti peržengta. Susirėmimų su lenkais ir latviais vengti.

Žvalgai greitai įsitikino, kad minėtose teritorijose lenkų kareivių nebėra. Kampučių ir Turmanto kaimuose jie suėmė 6 lenkų kareivius, atsilikusius nuo savo dalių, kad galėtų plėšikauti²²⁵.

219 9 pėst. Liet. Kunig. Vytenio pulko karo veiksmų dienynas. *LCVA*, f. 929, ap. 3, b. 262, l. 39 a. p.; 9-am pėst. Lietuvos kunigaikščio Vytenio pulkui įsakymas Nr. 138. 1920-05-30. *LCVA*, f. 522, ap. 1, b. 6, l. 274.

220 9 pėst. Liet. Kunig. Vytenio pulko karo veiksmų dienynas. *LCVA*, f. 929, ap. 3, b. 262, l. 43.

221 9 pėst. pulko karo dienynas. *Ten pat*, b. 178, l. 310.

222 9 pėst. Liet. Kunig. Vytenio pulko karo veiksmų dienynas. *Ten pat*, b. 262, l. 45, 46.

223 *Ten pat*, l. 45 a. p.

224 9 pėst. pulko karo dienynas. *Ten pat*, b. 178, l. 314.

225 9-to pėstininkų L. K. V. pulko kovos su lenkais 1920 metuose. *Ten pat*, b. 123, l. 24–25.

Tą pačią dieną apie 20 val. divizijos vadas pulkui įsakė surengti žvalgybą palei geležinkelio liniją Dūkšto link ir kitoje pusėje geležinkelio Drūkšių (Drysviatų) (blrs. *Дрысвяты*) kryptimi. Paaiškėjo, kad naktį iš liepos 6-osios į 7-ąją Žagarinėje ir Salako rajone sustiprintos lenkų sargybos tebebuvo savo vietose. Liepos 7 d. apie 1 val. nakties, kai Turmanto stotis ir dvaras jau buvo užimti pulko karių, pro Turmanto stotį pravažiavo paskutinis lenkų traukinys iš Kalkūnų Vilniaus link. Iš pradžių pulko kariai traukinį sulaukė, tačiau, susisiekę su divizijos vadu, gavo įsakymą jį praleisti. Apie 4 val. į rytus nuo Turmanto pasirodė raudonarmiečių žvalgai ir išsiaiškinę, kas, kur ir kokias užima pozicijas, grįžo atgal. Salako rajone lenkų kariai užėmė Dervaniškių dvarą.

Liepos 7 d. pulko 1-asis batalionas kartu su Baltgudžių kuopa užėmė geležinkelio Turmantas–Čiornyj Brod liniją iki pietinio Smalvų ežero kranto ir tarp Dervaniškių, Drūkšių, Smalvų ir Švento ežerų pastatė sustiprintas lauko sargybas. Apie 13 val. į Turmantą atėjo apie 50 raudonarmiečių raitelių ir kreipėsi į 2-osios kuopos vadą, prašydami leidimo joti palei geležinkelio liniją, kad galėtų lenkus pulti iš užnugario. Kuopos vadas ltn. K. Avižienis nesutiko ir pareikalavo, kad raudonarmiečiai tuojau atsitrauktų už Dervaniškių, Daržo, Gatenių, Skirno ir Drūkšių ežerų linijos. Raudonarmiečių žvalgų vadas sutiko atsitraukti iš Turmanto, o dėl atsitraukimo už nurodytos linijos patarė kreiptis į jų divizijos vadą. Po kiek laiko pulko vado nurodymu 2-osios kuopos vadas ltn. K. Avižienis nuvyko į Kimbartiškės dvarą, kur buvo raudonarmiečių 15-osios raitelių divizijos štabas, ir su jos vadu susitarė, kad raudonarmiečiai paliks visą lietuvių reikalaujamą apleisti teritoriją. Šis tik paprašė iki liepos 8 d. nestatyti pulko sargybų prie Drūkšių ežero, kol pražygiuos raudonarmiečių kariuomenė. Be to, raudonarmiečių divizijos vadas pareiškė, kad lietuvių kariuomenė galės pagal galimybes slinkti į pietus ir užimti visas lenkų paliekamas teritorijas²²⁶.

Tą pačią dieną apie 18 val. į Salaką atvyko Lenkijos vyriausiosios karinės vadovybės įgaliotinis ir pranešė, kad jam esą pavesta suderinti klausimą dėl Lietuvos ir Lenkijos karinių vadovybių atstovų pasitarimo dėl bendro fronto prieš raudonarmiečius sudarymo surengimo. Apie tai skubiai buvo pranešta III divizijos vadui. Tačiau nesulaukęs atsakymo apie 20 val. lenkų karininkas išvyko, nes Lenkijos kariuomenės dalys, spaudžiamos raudonarmiečių, skubiai turėjo trauktis Švenčionių ir Vilniaus link²²⁷.

Apie 18 val. Baltgudžių ir 1-ojo bataliono 3-ioji kuopa užėmė Turmanto–Čiornyj Brod geležinkelį ir pastatė sargybas ir lauko užtvaras. 1-ojo bataliono 2-oji kuopa nakčiai pasiliko Turmante. 1-oji kuopa užėmė ežerų Smalvas ir Šventas tarp ežerų. Vakare Čiornyj Brod rajone pasirodė raitieji raudonarmiečių žvalgai, tačiau išsiaiškinę, kad čia veikia lietuvių kariai, pasuko į rytus, kur Kimbartiškės dvare

226 9-to pėstininkų L. K. V. pulko kovos su lenkais 1920 metuose. *LCVA*, f. 929, ap. 3, b. 123, l. 25–26; 9 pėst. pulko karo dienynas. *LCVA*, f. 929, ap. 3, b. 178, l. 316–317.

227 9-to pėstininkų L. K. V. pulko kovos su lenkais 1920 metuose. *LCVA*, f. 929, ap. 3, b. 123, l. 26–27.

buvo apsisostojęs 15-osios raitelių divizijos štabas²²⁸.

Liepos 8 d. pulko žvalgai užėmė lenkų karių paliktą Žagarinę ir Luodžių dvarą (į rytus nuo Salako), o Gailiutiškių kaime jiems į nelaisvę pasidavė 11 lenkų sargyba. Žvalgai surengė žvalgybą Dūkšto link. Apie 14 val. prie Garoliškių kaimo lenkų kariai smarkiai juos apšaudė. Vienas žvalgas žuvo. Tą pačią dieną į lietuvių pusę perėjo ir pasidavė 85-ojo raudonarmiečių raitelių pulko vachmistras Stasys Kubilius. Pulkui atiteko visa jo ginkluotė ir arklys. Jis suteikė daug išsamios informacijos apie raudonarmiečių kariuomenę²²⁹.

15 val. divizijos vadas pulkui įsakė perimti dalį Trečiojo pėstininkų pulko pozicijų. Jas užėmė 2-asis batalionas²³⁰.

Liepos 9 d. buvo gauta divizijos vado telefonograma, kurioje jis įsakė 1-ajam batalionui su Baltgudžių kuopa, lenkų pajėgoms ir Raudonajai armijai pasitraukus, užimti jų paliktas teritorijas, be to, vykdyti sustiprintą žvalgybą, bandyti išsiaiškinti, ką daro lenkai, raudonarmiečiai ir latviai, nes buvo gauta žinių, kad raudonarmiečių žvalgų jau pastebėta Dūkšto geležinkelio stotyje, taip pat Kazokinės (į pietryčius nuo Ignalinos) rajone²³¹.

Vykdydami įsakymą, pulko kariai užėmė Dūkšto miestelį ir stotį. Čia į nelaisvę buvo paimti 7 lenkų kariai – Slucko pulko sargyba, ginkluota kulkosvaidžiu. Utenos rajone esančių lenkų pajėgų karinė vadovybė raštu pranešė 3-iojo bataliono vadui, jog, kad išvengtų nereikalingų susidūrimų, iki liepos 9 d. 15 val. pasitraukia iš Kuktiškių, Skudutiškio, Tauragnų ir Alantos. 3-iojo bataliono kariai šiuos punktus užėmė tą pačią dieną ir pasiuntė žvalgus Švenčionėlių link, tačiau apie 18 val. prie Bareišių kaimo (į šiaurę nuo Kuktiškių) 7-osios kuopos žvalgus apšaudė lenkų kariai²³².

Liepos 9 d. iš etapo skirstomųjų punktų į pulką siunčiamiems naujokams apmokyti buvo įsteigta Neetatinė atsargos kuopa, kurios užduotis buvo juos parengti ir siųsti į kovines kuopas. Ji egzistavo iki 1921 m. rugsėjo 4 d.²³³

Liepos 10 d. divizijos vado įsakymu pulkui priskirtas vienas Trečiojo pėstininkų pulko batalionas 6 val. ryte užėmė barą palei geležinkelį Kazitiškis–Ignalina. 12 val. 3-ajam batalionui pulko vadas įsakė užimti Naujųjų Švenčionių (dabar Švenčionėliai)–Ignalinos geležinkelio liniją ir pastatyti lauko sargybas. Liepos 9–10 d. pulko batalionai ir priskirtas Trečiojo pulko 1-asis batalionas užėmė visą geležin-

228 9 pėst. pulko karo dienynas. *LCVA*, f. 929, ap. 3, b. 178, l. 317; 9 pėst. Liet. Kunig. Vytenio pulko karo veiksmų dienynas. *LCVA*, f. 929, ap. 3, b. 262, l. 54.

229 9-to pėstininkų L. K. V. pulko kovos su lenkais 1920 metuose. *LCVA*, f. 929, ap. 3, b. 123, l. 27.

230 9 pėst. pulko karo dienynas. *Ten pat*, b. 178, l. 317.

231 9-am Lietuvos kunigaikščio Vytenio pulkui slapta operatyvinis įsakymas Nr. 6. 1920-07-10. *Ten pat*, b. 122, l. 20.

232 9-to pėstininkų L. K. V. pulko kovos su lenkais 1920 metuose. *LCVA*, f. 929, ap. 3, b. 123, l. 28; 9 pėst. pulko karo dienynas. *LCVA*, f. 929, ap. 3, b. 178, l. 318.

233 Trumpos žinios apie 9 pėst. Liet. kunig. Vytenio pulko tvėrimąsi ir vystymąsi nuo 1919 m. iki 1923 m. *LCVA*, f. 929, ap. 3, b. 123, l. 59.

Į pulką atvyksta naujokai (*E. Peikštenio kolekcija*)

kelio liniją nuo Naujųjų Švenčionių iki Visagino ežero. 3-iasis pulko batalionas su 7-ąja ir 9-ąja kuopomis patraukė į rytus – Švenčionių ir Kaltanėnų link²³⁴. Liepos 11 d. toliau žygiavo pirmyn. 3-iojo bataliono 9-oji kuopa užėmė Kaltanėnus ir jų apylinkes, 7-oji kuopa – Molėtus. Liepos 12 d. 7-oji kuopa, palikusi Molėtus, išžygiavo į Januliškį, jį užėmė ir pasiuntė žvalgus į Naujuosius Švenčionis. Paaiškėjo, kad ten vis dar yra raudonarmiečių. Bandyta derėtis su raudonarmiečių vadais, kurie tuo metu pasitraukti iš Naujųjų Švenčionių atsisakė, bet neprieštaravo, kad Naujuosiuose Švenčionyse įsikurtų ir lietuviai. Tą pačią dieną pulko vadas griežtai įsakė visiems batalionų vadams nepraleisti pro lauko sargybas nei raudonarmiečių būrių, nei pavienių raudonarmiečių, tačiau kartu vengti juos provokuoti, kad neįvyktų susirėmimų²³⁵.

Pasinaudojusi raudonarmiečių sutikimu, liepos 12 d. į Naujuosius Švenčionis atvyko ir juose apsisėjo Devintojo pėstininkų pulko 7-oji kuopa. Po kiek laiko čia atvyko 9-osios kuopos karininkas ir keletas žvalgų. Jie paprašė raudonarmiečių Naujųjų Švenčionių komendanto paskolinti arba atiduoti garvežį su 2 vagonais, kad 3-iasis batalionas galėtų iš Utenos persigabenti maisto atsargas. Naujųjų Švenčionių komendantas iš pradžių sutiko, tačiau tuo metu atvykęs iš raudonarmiečių armijos štabo pavedimų komisaras su kitais valdininkais tai daryti griežtai uždraudė, be to, pareikalavo, kad pulko kariai skubiai paliktų Naujuosius Švenčionis, nes raudonarmiečiai atlieka pajėgų pergrupavimą ir niekas jiems neturi trukdyti. Nepaklusus pagrasino panaudoti jėgą. 7-oji pulko kuopa pasitraukė į Šakališkes ir ten pastatė sargybas.

Pulko vadui pavaldus Trečiojo pėstininkų pulko 1-asis batalionas užėmė ge-

234 9 pėst. pulko karo dienynas. *Ten pat*, b. 178, l. 319–320.

235 *Ten pat*.

ležinkelio liniją nuo pietinio Dysnos ežero kranto iki Ignalinos geležinkelio stoties ir išsiuntė žvalgus rytų kryptimi. Tuo metu latviai, pasinaudoję tuo, kad pagrindinės lietuvių pajėgos prie demarkacijos linijos susilpnėjo, užėmė Glinovkos kaimą. Jų įspėti, kad nebandytų užimti Šenbergo (nuo 1929 m. – Skaistkalniai) ir Belmanto (išnykusi vietovė Latvijoje – G. S.), buvo išsiųsti pulko žvalgai, tačiau juos į šiaurę nuo Belmanto dvaro latvių kariai apšaudė. Tą dieną divizijos vado nurodymu kai kurie Devintojo, Septintojo ir Raitelių pulkų fronto barai buvo perskirstyti²³⁶.

1920 m. liepos 14 d. **mjr. A. Jakaitis buvo atleistas iš Devintojo pėstininkų pulko vado pareigų** ir perkeltas į Generalinio štabo Administracijos skyriaus viršininko pareigas, o **einančiu pulko vado pareigas paskirtas pulko vado padėjėjas mjr. Antanas Paškovičius**²³⁷. Pulką mjr. A. Jakaitis mjr. A. Paškovičiui perdavė tą pačią dieną, t. y. liepos 14-ąją.

Liepos 14 d. divizijos vadas įsakė pulkui užimti barą nuo vakarinio Dysnos ežero kranto iki pietinio Demenės ežero kranto, jį saugoti ir vykdyti žvalgybą. Baras

Plk. ltn. A. Paškovičius (LCVA)

buvo užimtas liepos 15 d. Jį užimant su raudonarmiečiais nesusidurta, tik 2-asis batalionas su keletu jų, nuo kitų atsilikusių, susitiko. Pulko štabas ir komandos apsisotojo Lipniškių dvare²³⁸. Užimant barą naujasis pulko vadas mjr. A. Paškovičius įsakė, susitikus su latvių kariais ar raudonarmiečiais, elgtis taktiškai, tačiau tiek su vienais, tiek su kitais vengti bet kokio kontakto²³⁹.

Liepos 17 d. visoje pulko užimtoje teritorijoje buvo paskelbta karo padėtis, o miesteliuose paskirti laikini komendantai. Tą pačią dieną divizijos vadas įsakė pulkui užimti buvusios Kuršo gubernijos sienos nuo Jokūbavo iki Vidžių (dab. Baltarusijoje, blrs. *Бідзы*) miestelio barą, palaikyti ryšį su latviais ir Trečiuoju pėstininkų pulku.

236 9 pėst. pulko karo dienynas. *LCVA*, f. 929, ap. 3, b. 178, l. 320–321; 9 pėst. Liet. Kunig. Vytenio pulko karo veiksmų dienynas. *LCVA*, f. 929, ap. 3, b. 262, l. 59.

237 Lietuvos kariuomenei įsakymas Nr. 407. 1920 m. rugpjūčio 21 d.

238 9 pėst. pulko karo dienynas. *LCVA*, f. 929, ap. 3, b. 178, l. 322–323; 9 pėst. Liet. Kunig. Vytenio pulko karo veiksmų dienynas. *LCVA*, f. 929, ap. 3, b. 262, l. 63 a. p.

239 9-am pėstininkų Lietuvos kunigaikščio Vytenio pulkui slaptas operatyvinis įsakymas Nr. 7. 1920-07-14. *Ten pat*, b. 122, l. 21.

Naujas baras buvo užimtas liepos 19–20 d. Pulko štabas apsisustojo Drūkšių miestelyje²⁴⁰. Liepos 20 d. pasiūsti žvalgai išsiaiškino, kad Breslaujoje²⁴¹ (blrs. *Бреслаў*) yra revoliucinis komitetas. 2-ajai kuopai buvo įsakyta Breslaują užimti ir revoliucinį komitetą („revkomą“) išvaikyti. Tai ir buvo padaryta liepos 21 d. Jis buvo likviduotas nenaudojant jėgos – milicininkai patys atidavė ginklus.

Liepos 24 d. į Breslaują buvo perdislokuota rezervo 3-ioji kuopa. „Revkomas“ buvo susikūręs ir Vidžiuose, tačiau, juos užėmus, jo nariai pabėgo²⁴². Breslaujos komendantu buvo paskirtas vyr. ltn. P. Steikūnas, jam priskyrus pulko kareivių būrį²⁴³.

Liepos 25 d. pulko baras buvo pailgintas iki Tverėčiaus. Dėl to kai kurios kuopos buvo pergrupuotos²⁴⁴. Po šio pergrupavimo pulkas pasiekė numatytą sieną su Sovietų Rusija ir faktiškai stojo saugoti valstybės sienos su rusais ir latviais, todėl pulkui buvo iškelti jau kiti uždaviniai – ne tik ginti valstybės sieną, bet ir padėti vietos administracijai susitvarkyti, prireikus tam skirti karininkų instruktorių, perimti kai kurių geležinkelių ir valstybės turto, tiltų apsaugą, kol juos imsis saugoti tam skirtos tarnybos²⁴⁵.

Kadangi pulko padaliniai sueidavo į tiesioginį sąlytį su raudonarmiečių pajėgomis, jo vadas įsakė atidžiai stebėti ir nedelsiant informuoti pulko štabą, kur ir kokie prieš daliniai pasirodė. Karininkams nurodė imtis visų priemonių bet kokiai agitacijai, ypač tarp kareivių, užkardyti. Visus įtartinus asmenis suimti, nepriimti raudonarmiečių perbėgėlių, išskyrus lietuvius karininkus, tačiau ir juos skubiai siūsti į pulko štabą, o iš ten – į artimiausią žvalgybos skyrių. Jokiu būdu neleisti raudonarmiečiams vykti pulko kontroliuojamais keliais, o norintiems tai daryti pasiūlyti šį klausimą suderinti diplomatinio būdu Vilniuje. Kartu pulko vadas įsakė su raudonarmiečiais elgtis kuo mandagiai ir vengti bet kokių susidūrimų.

Pulko vadas taip pat nurodė informuoti Latvijos karinių dalinių vadovybę, kad ginkluoti latvių kareiviai apiplėšė Dubino kaimo gyventojus, ir įspėjo, kad į pulko kontroliuojamą teritoriją patekę ginkluoti latvių kareiviai bus laikomi marodieriais ir su jais bus elgiamasi kaip su šios rūšies plėšikais. Įsakyta juos nuginkluoti, siūsti į pulko štabą ir perduoti pulko teismui.

Pulko vadas informavo, kad fronto linija „uždaryta“, ir įsakė nieko per ją nepraleisti, prieš slapta bandančius tai padaryti leido naudoti ginklą. Fronto liniją galėjo pereiti tik turintys divizijos ar pulko vadų leidimus. Per fronto liniją gabenamą kontrabandą nurodyta konfiskuoti²⁴⁶.

240 9 pėst. pulko karo dienynas. *Ten pat*, b. 178, l. 323–324.

241 **Breslauja** – miestas Baltarusijoje, Vitebsko srityje, netoli Lietuvos ir Latvijos sienų, Druveto ežero pakrantėje.

242 9 pėst. pulko karo dienynas. *LCVA*, f. 929, ap. 3, b. 178, l. 325.

243 1920-07-25 slaptas pulko vado raštas Nr. 18 1-ojo ir 2-ojo batalionų vadams. *Ten pat*, b. 122, l. 23.

244 9 pėst. pulko karo dienynas. *Ten pat*, b. 178, l. 326.

245 9-am pėst. Lietuvos kunigaikščio Vytenio pulkui slaptas įsakymas Nr. 9. 1920-07-25. *Ten pat*, b. 122, l. 25.

246 Slaptas paliepimas Nr. 63. 1920-07-23. *Ten pat*, l. 24.

Perėmęs vadovavimą pulkui mjr. A. Paškovičius, norėdamas geriau susipažinti su savo padaliniais, ėmė juos tikrinti. Liepos 16 d. patikrino Mokomąją komandą ir Ūkio kuopą, liepos 29 d. – 3-iają batalioną, išklause kareivių skundų. Jo bendras įvertinimas – kareivių išvaizda neblogo. Geriausiai pasirodė 9-oji kuopa, kurios kareiviai, palyginti su kitų kuopų, buvo geriau aprengti, gana tvarkingi, taisyklingai atliko rikiuotės pratimus. Daug prasčiau atrodė 8-oji ir 3-ioji kulkosvaidžių kuopos. Čia kareiviai aštriai kėlė maitinimo klausimą, skundėsi blogu maistu, daugeliui jų nebuvo išmokėta alga, kompensacija už savo drabužių nešiojimą. Vadas įsakė batalionų ir kuopų vadams imtis visų priemonių, kad kareivių maistas būtų pagerintas, išmokėtos algos, jie būtų aprūpinti muilu ir kitomis būtinausiomis priemonėmis.

Vadas pastebėjo, kad gurguolės vežimų ratai netepti, todėl įsakė skubiai juos sutepti, pakaustyti nekaustytus arklius, griežtai uždraudė su pilnais vežimais važiuoti risčia²⁴⁷.

Liepos 24 d. į pulką tarnauti atvyko krn. Aleksandras Makulavičius. Tą dieną Breslaujos įgulai sustiprinti į miestelį buvo perkelta 3-ioji kuopa²⁴⁸. Be to, pasikeitė pulko karo kapelionai, tačiau karo kapelionas kunigas Benediktas Šveikauskas, atleistas iš šių pareigų nuo liepos 2 d., iki atvyks naujasis kapelionas, ir toliau jas ėjo. Deja, naujasis karo kapelionas kunigas Baltrus Gaidys pulke neužsibuvo. Rugpjūčio 12 d. kunigas B. Gaidys iš pareigų buvo atleistas, o pulko karo kapelionu paskirtas kunigas Emilis Paukštė²⁴⁹. Jis į pulką atvyko rugpjūčio 21 d.²⁵⁰

Rugpjūčio 1 d. pulko 1-asis ir 2-asis batalionai ėmė saugoti palei Lietuvos ir Rusijos valstybių sieną nuo Kazėnų (blrs. *Казяны*) ir toliau palei Latvijos sieną per Vanagiškius (latv. *Vanagiški*) iki Jokūbavo einantį ruožą. Pulko štabas su komandomis buvo apsistojęs Gereišių dvare (kaip dabar vadinasi ši vietovė, nustatyti nepavyko – G. S.), pulko Ūkio dalis, Mokomoji kuopa, ligoninė ir sandėliai – Dūkšto rajone. 3-iasis pulko batalionas buvo paliktas rezerve Rimšėnų rajone (gali būti, kad tai Rimšė. Ji šaltinyje galėjo būti įvardyta kaip *Rimšėnai*, nes lenkiška Rimšės pavadinimo forma – *Rymszany* – G. S.).

Rugpjūčio 3 ar 4 d. pulką tikrino divizijos vadas mjr. Ignas Musteikis. Apsilankęs 4-osios kuopos saugomame bare, divizijos vadas padarė išvadą, kad kareiviai savo pareigas žino, tačiau nevykdo įsakymo nieko nė iš vienos pusės per saugomą barą neleisti. Deja, jie aprūpinti blogai, stokoja apavo ir aprangos.

Divizijos vado patikrinimo metu 3-iojo bataliono 7-oji kuopa mokėsi rikiuotės pratimų. Bet kareiviai buvo netvarkingomis uniformomis, be kepurėlių, kai kurie – be diržų, o kitų sujuosti ne pagal reikalavimus, ne visi turėjo šovines, net ir turimos ne-

247 9-am pėstininkų Lietuvos kunigaikščio Vytenio pulkui įsakymas Nr. 214. 1920-08-02. *Tenpat*, f. 522, ap. 1, b. 7, l. 65.

248 9 pėst. pulko karo dienynas. *LCVA*, f. 929, ap. 3, b. 178, l. 32–326.; 9 pėst. Liet. Kunig. Vytenio pulko karo veiksmų dienynas. *LCVA*, f. 929, ap. 3, b. 262, l. 68, 75.

249 Lietuvos kariuomenei įsakymas Nr. 410. 1920 m. rugpjūčio 22 d.

250 9-am pėstininkų Lietuvos kunigaikščio Vytenio pulkui įsakymas Nr. 245. 1920-08-30. *LCVA*, f. 522, ap. 1, b. 7, l. 121.

Mjr. I. Musteikis (*Lietuvių albumas*, p. 120)

patvirtintas normas turėjo būti.

Divizijos vadas nurodė skubiai esamus trūkumus pašalinti, juo labiau kad Intendantūros sandėliuose trūkstamų pulkui daiktų buvo, o kad jų nėra pulke – Ūkio dalies viršininko apsilėidimas. Už nustatytus trūkumus divizijos vadas Ūkio skyriaus viršininkui ir 8-osios kuopos vadui pareiškė papeikimus ir įspėjo, jei kito patikrinimo metu bus panaši padėtis, juos atleis iš pareigų ir patrauks teisminėn atsakomybėn²⁵¹.

Praėjus kelioms dienoms po divizijos vado patikrinimo, pulko Mekomąją ir Nerikiuotės kuopas bei Ūkio skyrių tikrino armijos inspektorius. Deja, ir jis nustatė nemažai trūkumų. Mokomosios kuopos kareiviai nemokėjo rikiuotėje pagal reikalavimus stovėti, būrininkai – komanduoti, o jų išvaizda dėl nunešiotos ir įvairios aprangos buvo bloga.

Nerikiuotės kuopos kareivių karinis mokymas buvo labai prastas, beveik visi kareiviai – ilgais plaukais, jiems labai trūko kelnių ir baltinių. Nors Ūkio skyriaus piniginė atskaitomybė buvo tinkama, apskaitos knygos visiškai netvarkomos.

Krašto apsaugos ministras ir l. e. vyriausiojo kariuomenės vado pareigas plk. lt. K. Žukas pulko vadui pavedė į tai atkreipti dėmesį ir armijos inspektoriaus pastebėtus trūkumus pašalinti²⁵².

šiojamos nevienodai. Pasigesta gertuvių, uniformos senos, suplyšusios ir nesulopytos, kepurės be kokardų, daug kareivių neturėjo apatinių baltinių, o ir nešiojami buvo nešvarūs.

8-ojoje ir 9-ojoje kuopose divizijos vadas rado beveik tokių pat trūkumų, tik rikiuotėje keli 9-osios kuopos kareiviai stovėjo basi, nes žygyje jiems batai buvo nutrynę kojas. Šių kuopų kareiviai neturėjo gertuvių ir duonmaišių. Nors šautuvai buvo palyginti neblogai prižiūrimi, daugeliui jų trūko diržų. 8-osios kuopos vadas nežinojo kuopos sudėties.

Visų kuopų vadai skundėsi, kad nepakanka arklių, o ir turimi silpni, trūksta gurguolės vežimų, lauko virtuvių, kirvių, pjūklų, kastuvų, virtuvėse – daug ko, kas pagal

251 III pėstininkų divizijai įsakymas Nr. 9. 1920-08-07. *Ten pat*, f. 511, ap. 1, b. 4, l. 24–25.

252 Lietuvos kariuomenei įsakymas Nr. 413. 1920 m. rugpjūčio 23 d.

Plk. K. Žukas (AA)

antis, vištas, atiminėti kitą turtą. Pasipylė jų skundai pulko vadui. Matyt, reiškinys buvo gana paplitęs, nes 1920 m. rugpjūčio 12 d. įsakyme pulkui vadas įspėjo, kad sugauti vagiant kareiviai bus atiduoti į karo lauko teismą, o pavaldiems vadams įsakė atkreipti dėmesį į kareivių drausmę ir auklėjimą. Pulko vadas į kareivius kreipėsi šiais žodžiais:

„Turiu vilties, kad Jūs, ištikimi vyrai, suprantantieji, kas tai yra kareivio vardas, kaip reikia gerbti jį ir kaip reikia elgtis su civiliais, padėsite man tame darbe, aiškindami tiems, kurie nesupranta apie aukščiau paminėtą, ir netylėsite apie prasikaltėlius.“²⁵³

Tačiau pulko kareivių savivalė nesiliovė. Prinokus obuoliams, masiškai ėmė juos vogti iš sodų, atimdavo iš gyventojų drabužius, apkaltinę, kad šie pasisavinę valdiškus, grobstė kitą jų turtą. Rugsėjo 16 d. pulko vadas išleido griežtą įsakymą, kuriame buvo nurodyta karininkams padaliniuose sugriežtinti drausmę, dar kartą paaikškinti kareiviams, kad toks jų elgesys neleistinas, o nusikaltusius kareivius atvesti pas pulko vadą, kad galėtų juos perduoti teismui²⁵⁵.

Rugpjūčio 25 d. barą palei Latvijos sieną nuo Jokūbavo ir palei Rusijos sieną iki Breslaujos buvo pavesta saugoti Atskirajai baltgudžių kuopai, todėl 1-asis pulko batalionas buvo perkeltas į rezervą Dūkšto–Rimšėnų (Rimšės?) rajone, o 2-ajam batalionui pavesta palei Rusijos sieną saugoti barą Stavrovos (blrs. *Ставрово*)–Kazė-

253 9-am pėstininkų Lietuvos kunigaikščio Vytenio pulkui įsakymas Nr. 243. 1920-08-26. *LCVA*, f. 522, ap. 1, b. 7, l. 118.

254 9-am pėstininkų Lietuvos kunigaikščio Vytenio pulkui įsakymas Nr. 226. 1920-08-12. *Ten pat*, l. 86.

255 9-am pėstininkų Lietuvos kunigaikščio Vytenio pulkui įsakymas Nr. 264. 1920-08-15. *Ten pat*, l. 157.

nai–Pastovys–Naručio ežeras. Pulko štabas su komandomis persikėlė į Švenčionis²⁵⁶.

Rugpjūčio 31 d. į Švenčionis buvo perkeltas ir 1-asis batalionas. Matyt, šis padalinių perdislokavimas nebuvo sklandus, nes pulko vadas vyr. lttn. C. Kazakevičiui už tai, kad neišmanė karininko pareigų statant sargybas, o ešelono komendantui lttn. Leonui Jonaičiui už netvarką ešelonu skyrė po 6 paras arešto areštinėje²⁵⁷.

1920 m. rugsėjo 7–8 d. divizijos vadas atliko pulko 3-iojo bataliono ir Ūkio dalies inspekcinę apžiūrą Dūkšte²⁵⁸.

Rugsėjo 7 d. III pėstininkų divizijos vado įsakymu pulko 3-iasis batalionas pakeitė Šeštąjį pėstininkų pulką ir užėmė saugoti palei demarkacijos liniją su Latvija barą Jokūbavas–Belmantas–Šenbergas–Laukesa–kairysis Dauguvos krantas–Nizgalanai (latv. *Nizgalāni*, dabar Nicgalē)–Alūksta–Lašai–Subatė²⁵⁹. Baras buvo perimtas rugsėjo 8 d.²⁶⁰

Tai įvyko vos pasibaigus kariniam konfliktui tarp Latvijos ir Lietuvos kariuomenių²⁶¹. Padėtis dar tebebuvo įtempta, tačiau rugsėjo 8 d. Devintojo pėstininkų pulko vadas gavo III pėstininkų divizijos štabo telefonogramą, kuria buvo pranešta, kad konfliktas su latviais išspręstas. Nustatyta demarkacijos linija – vieškelis Subatė–Lašai–Alūksta–Nizgalanai, Subatės miestelis dalijamas per pusę, Alūksta ir Nizgalanų kaimas ir vieškelis tarp jų tenka lietuviams. Pagal susitarimą, latviai per Kalkūnų geležinkelio stotį praleidžia visus traukinius, kituose baruose situacija – be pokyčių²⁶².

Rugsėjo 9 d. III pėstininkų divizija su Trečiuoju ir Šeštuoju pėstininkų pulkais buvo perdislokuota į lenkų frontą, o Devintasis pėstininkų pulkas liko saugoti sienos su Sovietų Rusija ir Latvija. Pulkas buvo perkeltas ir įtrauktas į I pėstininkų divizijos sudėtį²⁶³. Bare buvo ramu. Rugsėjo 17–18 d. į jį atsiųsti 468 naujokai buvo paskirstyti po kuopas²⁶⁴.

256 9-am pėst. Lietuvos kunigaikščio Vytenio pulkui slaptas operatyvinis įsakymas Nr. 9. 1920-07-25. *Ten pat*, f. 929, ap. 3, b. 122, l. 27.

257 9-am pėstininkų Lietuvos kunigaikščio Vytenio pulkui įsakymas Nr. 255. 1920-09-07. *Ten pat*, f. 522, ap. 1, b. 7, l. 144.

258 Skubi 1920-09-06 telefonograma Nr. 1288 9 PP vadui. *Ten pat*, f. 511, ap. 1, b. 5, l. 2.

259 9-to pėstininkų L. K. V. pulko kovos su lenkais 1920 metuose. *LCVA*, f. 929, ap. 3, b. 123, l. 27–29; 9 pėst. pulko karo dienynas. *LCVA*, f. 929, ap. 3, b. 178, l. 331; 9 pėst. Liet. Kunig. Vytenio pulko karo veiksmų dienynas. *LCVA*, f. 929, ap. 3, b. 262, l. 76 a. p.–77.

260 9 pėst. Liet. Kunig. Vytenio pulko karo veiksmų dienynas. *LCVA*, f. 929, ap. 3, b. 262, l. 81.

261 1920 m. rugpjūčio 27 d. latvių Dvyliktojo Bauskės pėstininkų pulko kariai užpuolė Šeštojo pėstininkų pulko ir Eglaitės karo komendantūros sargybas. Rugpjūčio 28 d. latviai užėmė Šlesbergo valsčiaus komitetą ir jį išvaikė. Rugpjūčio 29 d. latviams užėmus Sabolius ir Kaminčą buvo nutrauktas Šeštojo pėstininkų pulko karių ryšys su Subate, kurioje buvo apsupta Šeštojo pėstininkų pulko 6-oji kuopa. Naktį iš rugsėjo 3-iosios į 4-ąją latviai Subatę atakavo ir lietuvių kuopa iš Subatės pasitraukė. Rugsėjo 3 d. dieną latviai užėmė Lašus. Konfliktas baigėsi rugsėjo 5 d. nustačius naują skiriamąją liniją tarp Latvijos ir Lietuvos kariuomenių. Konflikto metu abi pusės patyrė nuostolių, žuvo karių.

262 1920-09-08 III PD štabo telefonograma 9 PP vadui. *LCVA*, f. 511, ap. 1, b. 5, l. 4.

263 III p. divizijos istorija. *Ten pat*, f. 929, ap. 3, b. 84, l. 10.

264 9 pėst. Liet. Kunig. Vytenio pulko karo veiksmų dienynas. *Ten pat*, b. 262, l. 82.

Rugsėjo 22 d. 1-asis pulko batalionas, vadovaujamas kpt. Vlodo Girštauto, buvo išsiųstas į Vilnių tiesioginė I pėstininkų divizijos vado žinion. Prieš porą savaitių batalionas buvo papildytas naujokais, todėl kiekvieną kuopą sudarė daugiau nei šimtas karių. 1-ajai kuopai vadovavo vyr. ltn. P. Pučekas, 2-ajai – ltn. K. Avižienis, 3-ajai – vyr. ltn. J. Muceniekas, Kulkosvaidžių kuopai – vyr. ltn. S. Trimakas. Batalione buvo apie 400 karių. Batalionas buvo ginkluotas 6 sunkiaisiais ir 6 lengvaisiais kulkosvaidžiais, turėjo žygiui reikalingą gurguolę. Iš Švenčionių batalionas atvyko traukiniu ir Vilniuje iš geležinkelio stoties rikiuote, stebint vilniečiams, dainuodamas nužygiavo į Šnipiškių kareivines. Batalionui I divizijos vadas gen. ltn. S. Nastopka įsakė vykdyti įgulos tarnybos funkcijas. Sargybų pastatyti reikėjo daug, todėl bataliono kariai praktiškai nieko daugiau daryti ir negalėjo²⁶⁵.

Rugsėjo 28 d., vykdydamas I pėstininkų divizijos vado rugsėjo 26 d. įsakymą, pulko vadas ir operatyvinis štabas su 2-uju batalionu, Ryšių, Raitųjų žvalgų ir Komendantine komandomis irgi išvyko į Vilnių ir apsistojo Antakalnio kareivinėse.

Švenčionyse liko pulko štabas, Atsargos kuopa, Mokomoji kuopa, Naujuosiuose Švenčionyse – Ūkio dalis, Ūkio kuopa ir pulko ligoninė, taip pat palei Latvijos demarkacijos liniją dislokuotas 3-iasis pulko batalionas ir Baltgudžių kuopa. Visoms šioms paliktoms dalims vadovauti buvo pavesta pulko vado padėjėjui kpt. J. Mickeliūnui²⁶⁶.

Spalio 1 d. pulką sudarė 63 karininkai ir karo valdininkai ir 2296 kareiviai. Jis buvo ginkluotas 30 kulkosvaidžių ir 2497 šautuvais, turėjo 183 arklus²⁶⁷.

Spalio 5 d. I pėstininkų divizijos vado įsakymu 1-asis pulko batalionas buvo išsiųstas į Valkininkus Pirmojo pėstininkų pulko vado žinion. Nuvykęs batalionas užėmė barą į pietus nuo Vilniaus–Gardino geležinkelio ties Valkininkų stotimi. Tačiau jau kitą dieną jis gavo įsakymą grįžti į Vilnių. Nesulaukę žadėto ešelonu, bataliono kariai palei geležinkelį patraukė į Rūdiškes. Rūdiškių geležinkelio stoties viršininkas pranešė, kad jis apie jokią batalionui skirtą ešeloną nieko nežinaš, o telefono ryšio su Vilniumi nėra. Teko per Kauną divizijos vadui siųsti telegramą. Po kurio laiko buvo gauta telegrama, kad ešelonas išsiųstas. Atvykus ešelonui, bataliono kariai sukrovė mantą ir patys sulipo į vagonus. Į Vilnių batalionas atvyko spalio 7 d. apie 12 val. ir nužygiavo į Antakalnio kareivines²⁶⁸.

Tuo metu spalio 6 d. latviai užpuolė pulko 3-iojo bataliono pozicijas ir priverė jo sargybas atsitraukti. Latviai užėmė Belmontą, Šenbergą ir Paltiškis. Bataliono vadas pareikalavo, kad latviai pasitrauktų iš užimtų vietovių, tačiau jie tai padaryti atsisakė²⁶⁹, matyt, turėjo informacijos apie lenkų rengiamą puolimą.

265 Girštautas V. 9 diena spalių 1920 metų. *Ten pat*, b. 123, l. 39–40.

266 9-to pėstininkų L. K. V. pulko kovos su lenkais 1920 metuose. *Ten pat*, l. 29.

267 Žinios apie sudėtį ir apginklavimą nuo 9 pėst. Liet. Kunig. Vytenio pulko susiformavimo ligi 1921 m. sausio 1 dienos. *Ten pat*, l. 56.

268 9-to pėstininkų L. K. V. pulko kovos su lenkais 1920 metuose. *Ten pat*, l. 29.

269 *Ten pat*, l. 30.

Kovos su Lenkijos kariuomenės gen. mjr. Liucjano Želigovskio grupuote

Gen. mjr. L. Želigovskis (*Lietuva. Praeitis, kultūra, dabartis*, p. 163)

Spalio 8 d. ryte I pėstininkų divizijos vadas informavo pulko vadovybę, kad, nors ir buvo pasirašytas atitinkamas susitarimas²⁷⁰, Lenkijos kariuomenės generolo Liucjano Želigovskio vadovaujama grupuotė pradėjo puolimą Vilniaus kryptimi. Pulko 1-ajam ir 2-ajam batalionams buvo įsakyta būti pasirengusiems, vos tik gavus nurodymą – išvykti už Vilniaus ir užimti pozicijas. Kai tik buvo gautas įsakymas, spalio 8 d. pulko 1-asis ir 2-asis batalionai, vadovaujami pulko vado mjr. A. Paškovičiaus, išvyko iš Vilniaus ir užėmė gynybos pozicijas Pagiriai–Juodšiliai–Šiaudinė (Solomianka)–Kinalaukė (Kena?).

Pirmasis iš Vilniaus išvyko pulko 1-asis batalionas, kuris gavo užduotį užimti pozicijas kertant Vilniaus–Lydos geležinkelį ir vieškelį.

Po poros valandų išvyko ir 2-asis batalionas. Pulkui priskirta 6-oji artilerijos baterija apsisustojo prie Kuzmiškių kaimo (dabar išnykęs – G. S.). Kairiajame pulko sparne pozicijas užėmė 2-asis husarų eskadronas. Su kitomis Lietuvos kariuomenės dalimis pulkas jokio ryšio neturėjo ir jo sparnai faktiškai buvo neapsaugoti.

4–5 km atstumu nuo Vilniaus pulko kariai paskubomis iškasė apkasus, įrengė kulkosvaidžių pozicijas. Šovinių pulkas turėjo pakankamai.

Spalio 9 d. apie 7 val. 30 min. lenkų pėstininkai priartėjo prie pulko pozicijų ir, pasitelkę raitelius, 2 šarvuotuosius automobilius, remiami artilerijos, visame bare ėmė jas pulti. Vyko atkaklus mūšis. Jį 1-ojo bataliono vadas kpt. V. Girštautas prisimena taip:

„Apie 8–9 valandą visame bare užvirė atkakli kova: tratėjo šautuvai, veikė visi kulkosvaidžiai, atidengė ugnį artilerija. 2-osios kuopos vadas skambino, kad jo barą smarkiai apšaudė priešų artilerija, jau jis telefoną perkėlė į saugesnę vietą; mūsų artilerija...

270 1920 m. spalio 7 d. ryte Lietuvos ir Lenkijos Suvalkuose pasirašyta sutartimi tarp Lenkijos ir Lietuvos buvo nustatyta nauja demarkacijos linija. Lietuvos ir Lenkijos kariuomenės spalio 9 d. iki 12 val. turėjo nuo naujos demarkacijos linijos atsitraukti po 6 km.

rija nukreipė ugnį į vieškelio ir Rudaminos rajoną. Mūšis tęsėsi be pertraukos.“

Tačiau iki 13 val. pulkas sugebėjo atremti visus Lenkijos pajėgų puolimus. Vėliau išsiaiškine, kad pulko sparnai visiškai neapsaugoti, lenkų raiteliai ir pėstininkai ėmė jį supti iš Rudaminos pusės. Teko palikti užimtas pozicijas ir kaunantis trauktis. Tapo aišku, kad pulkas, kurį sudarė 2 pėstininkų batalionai, eskadronas raitelių ir artilerijos baterija, nesugebės atsilaikyti prieš gerokai gausesnes lenkų pajėgas. Paramos sulaukti irgi nebuvo jokios vilties, nes net Vilniuje I pėstininkų divizijos vado žinioje nebuvo jokių rezervų.

Kad pulkas atsitraukia, buvo pranešta I divizijos vadui. Divizijos vadas telefonu davė nurodymą tvarkingai trauktis Vilniaus link, pereiti miestą, Žaliąjį tiltą ir, išėjus į Maišiagalos–Širvintų vieškelį, užimti pozicijas Bajorai–Lindiniškės–Didžioji Riešė–Pagubė–Marijampolio kaimas. Divizijos vadas taip pat pranešė, kad iš Vilniaus visos lietuviškos įstaigos jau evakuotos ir jį palieka ir divizijos štabas. 13.30–14 val. ryšys su divizijos štabu nutrūko²⁷¹.

Iš pozicijų pasitraukė 6-oji artilerijos baterija ir ją dengęs husarų eskadronas ir pulko vado nurodymu išvyko I pėstininkų divizijos vado žinion, o abu pulko batalionai, kartkartėmis įsiveldami į mūšius, traukėsi iki pat Vilniaus geležinkelio stoties. 15 val. 30 min. prie geležinkelio tilto kuopos susitvarkė ir įžengė į miestą. Vos tik pulko batalionai patraukė Aušros vartų link, iš už kampų ir pro langus lenkų partizanai ėmė šaudyti į žygiuojančius karius. Tarp kareivių kilo didžiulė sumaištis, o kai kurie pulko karininkai ėmė šaudyti į partizanus. Siekdamas išlaikyti nors šiokią tokią tvarką, pulko vadas sustabdė vorą, ją pertvarkė ir įsakė žygiuoti toliau. Tačiau ir toliau vietos lenkai iš už kampų šaudė į žygiuojančius karius. Kol pulkas perėjo Vilnių ir Žaliąjį tiltą, keli pulko kariai buvo nukauti ir sužeisti. Be to, buvo nušauti 4 arkliai, kurių traukiamuose vežimuose buvo 5 kulkosvaidžiai, nemažai telefono kabelio ir telefono įrenginių. Šiuos kulkosvaidžius ir telefono įrenginius, kad jie neatitektų priešui, sugadinus teko palikti mieste. Jų paimiti nebuvo galimybių, nes pulko gurguolė jau anksčiau buvo pasiūsta pirmyn, be to, kariams reikėjo skubėti trauktis iš miesto, nes žvalgai pranešė, kad lenkų ulonai per Žvėryną nori užkirsti pulkui kelią pasitraukti ties Žaliuoju tiltu. O ir Žaliąjį tiltą buvo labai sunku pereiti, nes jį iš mūrinio namo lenkai apšaudė iš kulkosvaidžio. Jo ugnį slopinti bandė lietuvių šarvuočio „Pragaras“ kulkosvaidis, todėl lenkai šaudė labai netaikliai, ir pulkas šiaip taip perėjo į kitą upės pusę.

Apie 17 val. pulkas paliko Vilnių, o į miestą įžengė lenkų raiteliai ir priešakinės pėstininkų dalys. Gindami Vilnių žuvo 15 pulko kareivių, apie 20 – buvo sužeisti, 40–50 – dingo be žinios ar pateko lenkams į nelaisvę, tarp jų – ir 6-osios kuopos leitenantas Felicijonas Bortkevičius, kuriam vėliau iš nelaisvės pavyko pabėgti ir lapkričio 12 d. grįžti į pulką.

Tą pačią dieną apie 20 val. pulko 1-asis ir 2-asis batalionai užėmė divizi-

271 9-to pėstininkų L. K. V. pulko kovos su lenkais 1920 metuose. *LCVA*, f. 929, ap. 3, b. 123, l. 30–31; Girštautas V. 9 diena spalio 1920 metų. *Ten pat*, l. 40–41, 45.

2-osios kulkosvaidžių kuopos kariai, pasižymėję mūšiuose su lenkais dėl Vilniaus 1920 m. (*LKA muziejus*)

jos vado nurodytas pozicijas Bajorai–Lindiniškės–Didžioji Riešė. Pulkas susisiekė su dešinėje esančiu Septintuoju pėstininkų pulku. Kairėje pusėje lietuviškų karinių dalinių nebuvo²⁷².

Tuo tarpu lenkų triuškinamas besitraukiantis Sovietų Rusijos kariuomenės Antrasis Dono kazokų pulkas atklydo į Lietuvai priskiriamą teritoriją, į Kabylnikų (blrs. *Кабьльнікі*, nuo 1964 m. – Naročius, blrs. *Нарач*) rajoną.

Spalio 9 d. 20 val. Devintojo pėstininkų pulko vado padėjėjas kpt. J. Mickleliūnas gavo I pėstininkų divizijos vado įsakymą pasiųsti į Kabylnikus Mokomosios komandos ir Atsargos kuopos kareivių. Vykdamas įsakymą traukiniu tuojau buvo pasiųsti 58 Mokomosios kuopos kariai ir 120 Atsargos kuopos naujokų, vadovaujamų kpt. V. Umbraso, leitenantų K. Avižienio, I. Grigaliūno ir P. Vertelio. Tačiau kariams išvykus, o lenkams puolant, buvo gautas įsakymas išsiųstus karius grąžinti atgal.

Spalio 10 d. apie 19 val. gavę įsakymą kariai iš Kabylnikų kartu su Pastovių komendantūra ėmė trauktis link Švenčionių, išskyrus kpt. V. Umbrasą, lt. P. Vertelį ir 3 Mokomosios kuopos kareivius, kurie buvo nuvykę į raudonarmiečių raitelių divizijos štabą įteikti reikalavimo pasitraukti iš Lietuvos teritorijos.

272 9-to pėstininkų L. K. V. pulko kovos su lenkais 1920 metuose. *LCVA*, f. 929, ap. 3, b. 123, l. 31–33. Girštautas V. 9 diena spalio 1920 metų. *LCVA*, f. 929, ap. 3, b. 123, l. 46; Trumpa 9 pėstininkų Lietuvos kunigaikščio Vytenio pulko istorija. *Kardas*, 1939, Nr. 17, p. 429; 9 pėst. Liet. Kunig. Vytenio pulko karo veiksmų dienynas. *LCVA*, f. 929, ap. 3, b. 262, l. 89–91; 9-am pėstininkų Lietuvos kunigaikščio Vytenio pulkui įsakymas Nr. 326. 1920-11-14. *LCVA*, f. 522, ap. 1, b. 7, l. 268.

Atvykę į Gaidutiškius ltn. I. Grigaliūnas su 8 kareiviais drezina išvažiavo į žvalgybą, bet juos Švenčionių stotyje sulaukė lenkai, tačiau nenuginklavo. Ltn. I. Grigaliūnas lenkams pranešė, kad iš Kabylnikų atvyksta Rusijos kariuomenė, tada Švenčionyse buvusio Lenkijos karinio dalinio vadovybė patikino, kad lietuvių karinį dalinį per Švenčionis praleis, ir savo žodžio laikėsi – kariai sėkmingai grįžo į pulką. Tačiau Mokomosios komandos 58 kareiviai, vadovaujami viršilos Juozo Poškos, ne-grįžo ir buvo paskelbti dingusiais be žinios²⁷³. Vis dėlto spalio 16 d. jiems pavyko sėkmingai pasiekti pulką²⁷⁴. Kpt. V. Umbrasas, lenkams puolant likęs pas raudonarmiečius, į pulką grįžo tik lapkričio 15 d. ir iš karto vėl buvo paskirtas Mokomosios komandos viršininku²⁷⁵.

Pulko vadovybė su 3-uoju batalionu, dislokuotu Švenčionių rajone ir palei demarkacijos liniją su Latvija, jokio ryšio neturėjo. Spalio 10 d. lenkams artėjant prie Švenčionių, ten esančių pulko padalinių turtas buvo sukrautas į vagonus ir apie 17 val. išvežtas į Naujuosius Švenčionis. Atvykusiems į Naujuosius Švenčionis pulko ūkio padaliniais ir lignoninei buvo įsakyta vykti į Panevėžį. Į Naujuosius Švenčionis atvyko ir Baltgudžių kuopa, kuriai buvo pavesta saugoti geležinkelio liniją ties Dūkštu.

Kai ūkio padaliniai buvo evakuoti iš Naujųjų Švenčionių į Panevėžį, pulko vado padėjėjas kpt. J. Mickeliūnas su 250 atsargos kuopos naujokų, raitaisiais žvalgiais ir pulko štabo rikiuotės raštine 23 val. iš jų traukiniu išvyko Dūkšto link. Spalio 11 d. kpt. J. Mickeliūnas su kariais atvyko į Naująją Sventę (*Neu Sventen*), į 3-iają batalioną. Batalionas jau buvo gavęs Generalinio štabo įsakymą persikelti į Uteną, Eglainėje palikus komendantūrą. Apie 20 val. 3-iasis batalionas išvyko į Uteną ir tapo tiesiogiai pavaldus Generaliniam štabui²⁷⁶.

Sunkia Lietuvos padėtimi sėkmingai pasinaudojo latviai, galutinai išstūmę Lietuvos karius iš ginčytinos Latvijos teritorijos. 1920 m. naktį iš spalio 11-osios į 12-ąją latvių Dvyliktasis pėstininkų pulkas perėjo tarp Lietuvos ir Latvijos nustatytą demarkacijos liniją ir užėmė Eglainę. Vyriausiasis Latvijos kariuomenės vadas gen. Janis Balodis tokius Latvijos kariuomenės veiksmus aiškino, jog tai – apsaugos priemonė, kad gen. L. Želigovskis, jam užėmus Švenčionis, neišiveržtų į Latvijos teritoriją²⁷⁷. J. Balodis tikino, kad Latvijos kariai buvo priversti užtikrinti savo krašto saugumą užimdami buvusią provincijos sieną, tačiau akcija nebuvo

273 9 pėst. Liet. Kunig. Vytenio pulko karo veiksmų dienynas. *LCVA*, f. 929, ap. 3, b. 262, l. 94–95.

274 9-am pėstininkų Lietuvos kunigaikščio Vytenio pulkui įsakymas Nr. 299. 1920-10-18. *Ten pat*, f. 522, ap. 1, b. 7, l. 221.

275 9-am pėstininkų Lietuvos kunigaikščio Vytenio pulkui įsakymas Nr. 300. 1920-10-19. *Ten pat*, l. 222.

276 9-am pėstininkų Lietuvos kunigaikščio Vytenio pulkui įsakymas Nr. 329. 1920-11-17. *Ten pat*, l. 288.

277 9-to pėstininkų L. K. V. pulko kovos su lenkais 1920 metuose. *LCVA*, f. 929, ap. 3, b. 123, l. 33; 9 pėst. Liet. Kunig. Vytenio pulko karo veiksmų dienynas. *LCVA*, f. 929, ap. 3, b. 262, l. 94–95.

nukreipta prieš Lietuvą²⁷⁸.

Spalio 14 d. Devintojo pėstininkų pulko vadas mjr. A. Paškovičius informavo divizijos vadą, kad, jo žiniomis, Vilniuje yra 3 lenkų pėstininkų pulkai – Kauno, Vilniaus ir Gardino. Mjr. A. Paškovičius manė, kad jie nėra gausūs²⁷⁹.

Iki spalio 21 d. Devintasis pėstininkų pulkas tebebuvo savo pozicijose Didžiosios Riešės ir Pikeliškių rajone. Beveik kasdien jam tekdavo susiremti su lenkais. Spalio 19 d. lenkai visą dieną apšaudė pulko pozicijas, atakavo jo apkasus, tačiau buvo atmušti²⁸⁰. Tą dieną ypač pasižymėjo 1-osios kulkosvaidžių kuopos grandinis Juozas Drutys, kuris kulkosvaidžio ugnimi atrėmė puolančius lenkų kavaleristus ir privertė juos atsitraukti²⁸¹.

Naktį iš spalio 20-osios į 21-ąją lenkai pasirengė ir visu frontu 10 val. perėjo į puolimą – porą valandų apšaudė pulko pozicijas iš artilerijos pabūklų, po to pradėjo pulti išsidėstę grandimis, tačiau buvo atmušti²⁸². Lenkai, negalėdami pralaužti fronto ir pasistūmėti pirmyn, spalio 21 d. apie 12 val. pro neapsaugotą Devintojo pėstininkų pulko kairįjį sparną prasiveržė į jo užnugarį, o keli lenkų raitelių eskadronai, padedant vietos gyventojams, per Paberžę šalutiniais keliukais atjojo į Širvintų rajoną ir puolė I divizijos štabą Juodeliuose. Kadangi lenkų puolimas buvo netikėtas, po apie valandą trukusios kovos į nelaisvę buvo paimti divizijos vadas gen. ltn. Stasys Nastopka, 7 karininkai ir apie 70 kareivių. Dėl šio lenkų prasiveržimo Devintasis pėstininkų pulkas atsitraukė iš savo pozicijų, per Kernavę perėjo į kitą Neries pusę ir, deja, palikęs visą kairįjį divizijos sparną be priedangos, iš ten susisiekė su Musninkų rajone esančiomis Lietuvos kariuomenės dalimis, po to, išsiaiškinęs padėtį, vėl per Čiobiškį, Musninkus ir Širvintas grįžo ir užėmė barą Alionių–Giedraičių rajone²⁸³. Tą dieną į nelaisvę pateko pulko jaunesnysis gydytojas ltn. Borisas Goldengeimas²⁸⁴ o pasinaudoję šiuo manevru iš pulko pabėgo net 55 kareiviai²⁸⁵. Kadangi aukštesnioji karinė vadovybė nebuvo davusi įsakymo atlikti šį manevrą, tai buvo palaikyta savavališku pulko poelgiu.

1920 m. spalio 22 d. laikinai einantis I pėstininkų divizijos vado pareigas plk. ltn. Edvardas Adamkavičius per Ketvirtojo pėstininkų pulko vadą išsiuntė telefonogramą Devintojo pėstininkų pulko vadui, kurioje įsakė pulkui vykti į Širvintas ir laukti nurodymų²⁸⁶. Spalio 24 d. divizijos štabo viršininkas žodžiu

278 Lietuvos karinio atstovo Latvijoje 1920-10-13 telegrama. *LCVA*, f. 929, ap. 3, b. 195, l. 119.

279 Jēkabsons Ē. Piesardzīgā draudzība: Latvijas un Polijas attiecības 1919. un 1920. gadā, 197 lp.

280 Mjr. A. Paškovičiaus 1920-10-14 telefonograma Nr. 125 divizijos vadui. *LCVA*, f. 929, ap. 3, b. 1391, l. 144.

281 Šileika M. Mano žygiai su Želigovskiū. *Tėvynės gynėjas*, 1921, Nr. 15, p. 5.

282 Pasižymėję karžygiai. *Karys*, 1925, Nr. 45, p. 377.

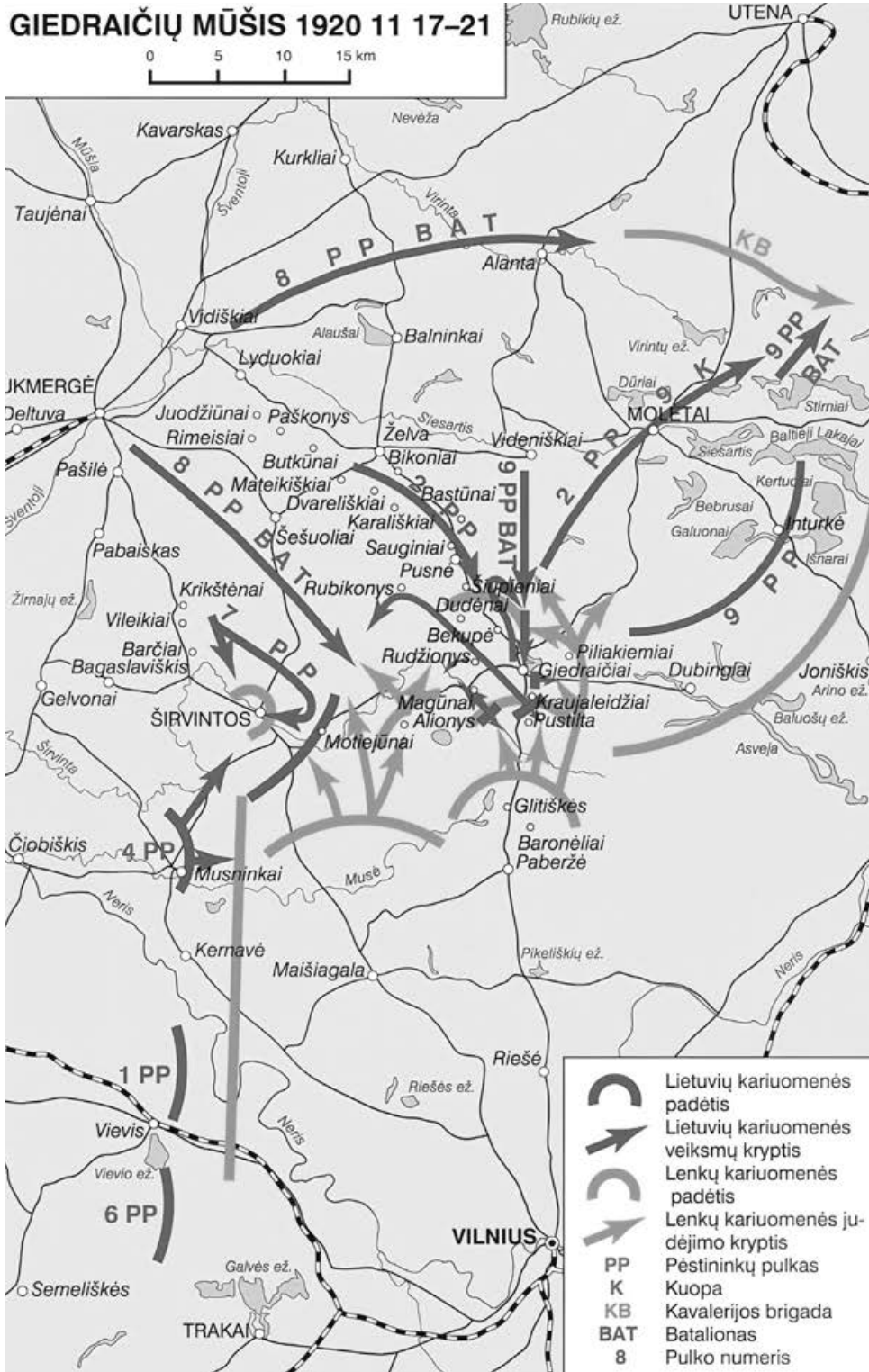
283 Pareiškimas I divizijos vadui. *LCVA*, f. 929, ap. 3, b. 125, l. 633.

284 9-to pėstininkų L. K. V. pulko kovos su lenkais 1920 metuose. *LCVA*, f. 929, ap. 3, b. 123, l. 33–34; Lesčius V. Lietuvos kariuomenė 1918–1920, p. 303.

285 Įsakymas kariuomenei Nr. 481. 1920 m. lapkričio 15 d.

286 Pacevičius P. Lietuvos kariuomenės dezertyrai Nepriklausomybės kovų ir valstybingumo įtvirtinimo laikotarpiu 1918–1923 m. *Karo archyvas*, t. 29, p. 77.

GIEDRAIČIŲ MŪŠIS 1920 11 17-21

Jankauskas V. Giedraičių mūšis. *Visuotinė lietuvių enciklopedija*, t. 6, p. 635

informavo pulko vadą, kad rengiamas divizijos įsakymas, pagal kurį Devintasis pėstininkų pulkas turės užimti barą nuo Ramaškonių (kaimas tarp Širvintų ir Alionių) iki Latvijos sienos.

Greitai buvo gautas ir pats įsakymas²⁸⁷. Devintojo pėstininkų pulko vadas, žinodamas, kad baras nuo Ramaškonių iki Dubingių saugomas prastai, vos 4 kavalerijos eskadronų, Naujokų ir Baltgudžių kuopų, spalio 25 d. 2-ąjį batalioną išsiuntė sustiprinti apsaugos. 2-ajam batalionui išvykus iš Širvintų, tuoj pat 1-ajam batalionui buvo įsakyta vykti į Šiupienių rajoną (vietovė į šiaurės vakarus nuo Giedraičių) ir būti rezerve. Tačiau tuo metu buvo gautas įsakymas pulko vadui likti Širvintose ir laukti gen. ltn. Valerijono Ramanausko, kuris turėjo jį apklausti dėl spalio 21–22 d. įvykių, kai į užnugarį prasiveržė keletas lenkų eskadronų, ir savavališko pulko atsitraukimo. Pulko vadas mjr. A. Paškovičius sustabdė 1-ąjį batalioną Staškuniškio kaime, o pats atvyko į Širvintas, į Septintojo pėstininkų pulko štabą, laukti atvykstančio gen. ltn. V. Ramanausko. O šis pasirodė tik apie 18 val. Apklausa vyko iki nakties, todėl mjr. A. Paškovičius iš Širvintų išvyko tik ryte ir davė įsakymą 1-ajam batalionui žygiuoti į nurodytą vietą. Pats pulko vadas su adjutantu ltn. Petru Gužu išvyko pafronte į Giedraičius, kad susipažintų su esama padėtimi. Giedraičius jie pasiekė apie 16 val., tačiau po pusvalandžio gavo pranešimą, kad Alionių dvarą užpuolė lenkai, o Akmenės dvaro rajone pasirodė apie 12 lenkų raitelių. Pulko vadas skubiai nurodė 2-ajai kuopai vykti link Alionių. Ten pat pasiuntė ir 40 naujokų, vadovaujamų karininko. Dar nepaaiškėjus, kokia padėtis susiklostė Alionių rajone (pulko kariai lenkų puolimą atrėmė ir išlaikė pozicijas), apie 17 val. 30 min. lenkai gana gausiomis pajėgomis nuo Paberžės pusės ėmė pulti Giedraičius. Lenkų kariams pradėjus Giedraičių puolimą, Devintojo pėstininkų pulko vadas tuojau iškvietė Šiupieniuose esančias 1-ąją ir 3-iąją rezervo kuopas.

Prieš Giedraičius barą buvo užėmusi pulko 6-oji kuopa, kuri nesugebėjo atlaikyti lenkų puolimo ir buvo priversta iš jo pasitraukti. Lenkai puolė keliu nuo Viliaus ir anapus Kiemanto ežero Martyniškių kryptimi. Kai lenkai užėmė Giedraičius, 6-oji kuopa ir likę Naujokų komandos kareiviai, spaudžiami lenkų, kaudamiesi traukėsi per Daujočius Molėtų kryptimi, ten susivienijo su besitraukiančiais baltgudžiais, nes lenkai užėmė ir Martyniškius. Iškviestos 1-ojo bataliono 1-oji ir 3-ioji kuopos laiku atvykti nespėjo, todėl užėmė pozicijas ruože Bekupė–Maišeliai²⁸⁸.

Spalio 27 d. lenkų gen. Antonio Baranovskio (*Antoni Baranowski*) vadovaujama III brigada, kurią sudarė Ketvirtasis pėstininkų Kauno ir 76-asis pėstininkų pulkai, 13-asis ulonų pulkas ir artilerijos grupė, Giedraičiuose sutelkė pastiprinimą ir apie 11 val. vėl perėjo į puolimą. Lenkų artilerija ėmė apšaudyti 1-osios ir 3-iosios kuopų pozicijas. Mūšis tęsėsi keletą valandų, kol šios kuopos buvo priverstos atsitraukti į liniją Dūdėnai–Paežeriai. Kelias Videniškiaiai–Želva liko neginamas. Pulko

287 I divizijai slaptas operatyvinis įsakymas Nr. 1. *Ten pat*, b. 12, l. 1.

288 Slaptas 9 PP vado mjr. A. Paškovičiaus 1920-11-14 pareiškimas I divizijos vadui. *LCVA*, f. 509, ap. 1, b. 23, l. 33–34; Pulko vado mjr. A. Paškovičiaus 1920-10-26 telefonograma Nr. 167 divizijos vadui. *LCVA*, f. 929, ap. 3, b. 1392, l. 138.

vadas vakare savo padaliniam įsakė užimti patogesnes pozicijas bare Aukštadvaris–Ališkiai–Kreivinė–Rubikonys–Lelekoniai–Bastūnai²⁸⁹.

Spalio 28 d. lenkų 2–3 kuopos apie 13 val. puolė pulko 1-ąją kuopą ties Leikoniais. Kuopa gynėsi apie 2 valandas, bet jos pozicijas apšaudžius lenkų artilerijai, buvo priversta atsitraukti. Sėkmingą atsitraukimą ir įsitvirtinimą naujose pozicijose garantavo j. psk. Juozas Naciunskis, kuris kulkosvaidžio ugnimi sulaukė puolančius lenkus. 3-ioji kuopa, esanti Bastūnuose, pastebėjusi daug lenkų raitelių ir bateriją, ginkluotą 2 patrankomis, važiuojančius keliu link Želvos, pasiliko miške Bastūnų rajone iki nakties, o naktį perėjo į Šešuolių miestelį. Tačiau sužinojusi, kad čia jau lankėsi lenkų raitieji žvalgai, kuopa patraukė Ukmergės link. Apie 17 val. Devintojo pėstininkų pulko vadas išsiuntė telefonogramą divizijos vadui, prašydamas nors vienos papildomos kuopos, kuri galėtų paremti bandant apsaugoti kelią nuo Želvos link Širvintų. Pulko vadas buvo informuotas, kad į Želvos rajoną atvyks Septintojo pėstininkų pulko 3-iojo bataliono 2 kuopos, todėl turimas žinias apie lenkus perdavė Septintojo pėstininkų pulko vadui²⁹⁰.

Spalio 28 d. vakare pulko štabas ir du batalionai susitelkė Sudokių ir Limonių kaimų apylinkėse²⁹¹.

Spalio 29 d. pulko vadas, sužinojęs, kad Septintojo pėstininkų pulko 3-iasis batalionas užpuolė 2 lenkų kavalerijos eskadronus, paėmė 70 arklių ir 15 raitelių į nelaisvę, bet po to, spaudžiamas didesnių priešų pajėgų, buvo priverstas atsitraukti į Paškonių rajoną, palikęs nesaugomą kelią Želva–Širvintos, pasiuntė 6 raituosius žvalgus, kad sužinotų, kur yra lenkai. Žvalgai išsiaiškino, kad lenkai susirinkę tarp Želvos ir Šešuolių – Mateikiškių kaime. Remdamasis šia informacija pulko vadas pareikalavo, kad divizijos vadas pasiųstų pulko 3-iąją kuopą, kuri jo sprendimu buvo palikta Širvintose, į Šešuolius kelio nuo Želvos ir pulko kairiojo sparno saugoti²⁹².

Tą pačią dieną Septintojo pėstininkų pulko vadas perdavė Devintojo pėstininkų pulko vadui divizijos vado pateiktą informaciją, kad iš Ukmergės Šešuolių ir Želvos link vyksta Antrasis pėstininkų pulkas, o iš Utenos per Molėtus – pulko Molėtų 4 kuopų grupė – 8-oji, 9-oji, Atsargos ir Mokomoji kuopos, kad nustumtų lenkų pajėgas anapus Giedraičių. Tai sužinojęs, mjr. A. Paškovičius savo padaliniam įsakė pasirengti ir vykdyti žvalgybą. Nurodė, jei negaus įsakymo, bet išgirs šaudant Želvos rajone, 1-ajam batalionui eiti Rubikonų–Šiupienių kryptimi ir taip atkirsti kelią besitraukiančiam priešui nuo Želvos, o 2-ajam batalionui žygiuoti Kreivinės–Dūdėnų kryptimi, palaikant ryšį iš dešinės su Septintuoju pėstininkų pulku, iš kairės – su 1-uoju batalionu²⁹³.

289 Slaptas 9 PP vado mjr. A. Paškovičiaus 1920-11-14 pareiškimas I divizijos vadui. *LCVA*, f. 509, ap. 1, b. 23, l. 34.

290 Slaptas 9 PP vado mjr. A. Paškovičiaus 1920-11-14 pareiškimas I divizijos vadui. *LCVA*, f. 509, ap. 1, b. 23, l. 34; Pasižymėję karžygiai. *Karys*, 1925, Nr. 45, p. 377.

291 Girštautas V. Giedraičių kautynės. *Kardas*, 1940, Nr. 12, p. 282.

292 Slaptas 9 PP vado mjr. A. Paškovičiaus 1920-11-14 pareiškimas I divizijos vadui. *LCVA*, f. 509, ap. 1, b. 23, l. 34 a. p. – 35.

293 Ten pat, l. 35.

Spalio 29 d. vienas lenkų kavalerijos eskadronas pasirodė Videniškiuose, jam kelią pastoję Devintojo pėstininkų pulko 3-iasis batalionas. Kavalerijos atakos Alanotos kryptimi grėsė giliu prasiveržimu. Kaip tik toje vietoje, Kiečių (?) kaime, kavaleriją pasitiko gudų užtvara, vadovaujama vyr. ltn. P. Lasinskio. Ji šautuvų ugnimi priverstė lenkus nulipti nuo žirgų ir kautis pėsčiomis, o po valandos kovos – atsitraukti iki Videniškių ir toliau į pietus. Pavojui praėjus, Devintojo pėstininkų pulko dalys grįžo į savo dislokacijos vietas, o gudai – į Raubiškių sodžius.

Spalio mėn. pulkas patyrė nemažai nuostolių: dingo be žinios 106, dezertyravo 113, pateko lenkams į nelaisvę 80 pulko karių²⁹⁴, buvo žuvusių ir sužeistų. Spalio 30 d. pulko 1-ąjį batalioną – 1-ąją, 2-ąją ir 3-iąją kuopas – iš viso sudarė 170 karių, iš jų 46 buvo naujokai, jis turėjo 3 kulkosvaidžius. 2-ojo bataliono 4-oji ir 5-oji kuopos buvo suvestos į vieną kuopą, ją sudarė 37 kariai, ginkluoti vienu kulkosvaidžiu. Visi kiti pulko kulkosvaidžiai mūšiuose buvo sugadinti ir išvežti taisyti į pulko dirbtuves. 6-osios kuopos likučiai, dalis naujokų, juos perdavus Baltgudžių kuopai, su šia kuopa atsitraukė į Molėtus. Pulku priskirtame 4-ajame kavalerijos eskadrone liko tik 54 kariai²⁹⁵.

Spalio 31 d. 3 val. buvo gautas operatyvinis įsakymas divizijai dėl bendro visų divizijos dalių lenkų puolimo. Devintajam pėstininkų pulkui buvo įsakyta, padedant Antrajam pėstininkų pulkui, pereiti į puolimą.

Negausūs pulko padaliniai 7 val. 30 min. pradėjo puolimą: 1-asis batalionas – iš Buivydžių rajono Šiupienių, 2-asis batalionas – Dūdėnų kryptimi. Iki Dūdėnų ir Šiupienių pulko batalionai sutiko smulkių lenkų padalinių pasipriešinimą. Apie 12 val. pulko 1-asis batalionas susisiekė iš kairės su Antrojo pėstininkų pulko 3-uoju batalionu, kuris buvo užėmęs barą į rytus nuo plento Lupenių (?) kaimo rajone. Devintojo pėstininkų pulko 2-ajai kuopai palei Dūdėnų (Spalio) ežerą užėjus lenkams iš sparno, po trumpo, bet atkaklaus mūšio pastarieji buvo išstumti iš Šiupienių dvaro rajono ir pasitraukė Bekupės dvaro link.

Toliau reikėjo užimti Bekupės dvarą, tačiau lenkų kariai čia buvo gerai įsitvirtinę ir turėjo patogias pozicijas, nes dvaras buvo įsikūręs ant kalnelio, iki jo plytėjo nuolaidi lyguma, todėl lietuviams pulti buvo labai nepatogu. Apie 2 valandas lenkai lietuvių puolimus atmušdavo, tada pulko 2-ojo bataliono 4-oji kuopa, kurioje buvo 3 karininkai ir 25 kareiviai, norėdami apeiti Bekupės dvarą iš dešinės, atakavo lenkų Kauno pulko 4-ąją kuopą, kurią sudarė apie 70 kareivių, Dūdėnų kaime ir ją iš ten išstūmė, tiesa, patyrusi nemažai nuostolių. Puolimo metu į nelaisvę buvo paimtas sužeistas lenkų kuopos vadas poručikas Aleksandras Korčevskis (*Aleksander Karczewski*), bet jis pakeliui į Širvintas mirė. Į nelaisvę taip pat pateko keli lenkų kareiviai, buvo nukautų. Iš lietuvių buvo tik lengvai sužeistas laikinai einantis 4-osios kuopos vado pareigas ltn. Micevičius.

294 Žinios apie 9-to pėstininkų pulko asmens sudėtį. *Ten pat*, b. 25, l. 17, 50, 51, 55.

295 Pulko vado mjr. A. Paškovičiaus 1920-10-30 telefonograma Nr. 202 divizijos vadui. *Ten pat*, f. 929, ap. 3, b. 1393, l. 229.

Įdomus faktas – pulko 4-ajai kuopai slapta artėjant prie Dūdėnų kaimo, kuopos žvalgai matė, kaip atėjo Bekupės dvaro savininkas, apie kažką pasikalbėjo su lenkų kuopos vadu ir grįžo į savo dvarą. Vėliau paaiškėjo, kad jis paruošė lenkams iškilmingus pietus ir pats asmeniškai atėjo į Dūdėnų kaimą pakviesti poručiko A. Korčevskio, bet šis po pusvalandžio jau buvo pulko karių nelaisvėje. Taigi Bekupės dvaro savininko paruoštas vaišes teko suvalgyti lietuviams, nes kuopos puolimo lenkai neatlaikė. Kai buvo užimtas Dūdėnų kaimas, 4-oji kuopa, užėjusi į kairįjį lenkų pajėgų sparną, apšaudė Bekupės dvare įsitvirtinusių jų karius iš šautuvų ir kulkosvaidžių. Tuo metu likę pulko padaliniai kartu su Antrojo pėstininkų pulko kariais atakavo lenkus Bekupės dvare ir privertė juos bėgti. Su jais pabėgo ir dvaro savininkas²⁹⁶. Tą dieną pulko kariai paėmė į nelaisvę 5 lenkų kareivius, 3 arklius, 2 vežimus ir 21 šautuvą²⁹⁷.

Tolesnis pulko karių puolimo tikslas buvo Giedraičiai. Puolant Giedraičius, Kulkosvaidžių kuopa susišaudė su lenkais Šiupienių dvare. Nors buvo sužeisti skyrininkas Sargūnas ir kulkosvaidininkas Kučinskas, dvarą pavyko užimti. Čia pulko 1-oji kulkosvaidžių kuopa susijungė su Antrojo pėstininkų pulko batalionu ir kartu nužygiavo Giedraičių link. Pakeliui dar užėmė Siriūnų (?) palivarką. Tuo metu lenkai apėjo Antrojo pėstininkų pulko kairįjį sparną ir atakavo. Teko atsitraukti į Siriūnus. Lenkų puolimą sustabdė Devintojo pėstininkų pulko kulkosvaidininkai. Apie 22 val. į Didžiokus (*Vielki Dvor*) atvyko Molėtų grupė ir susisiekė su Antrojo pulko kairiuoju sparnu. Bet po 2 dienų ir vienos nakties žygio ir mūšių kareiviai buvo labai pavargę, todėl naktį, išsiuntus žvalgus, jiems buvo leista pailsėti. Lapkričio 1 d. grupė užėmė Dubingius ir Joniškį.

Lapkričio 1 d. anksti ryte buvo išsiųsta sustiprinta žvalgyba. Ji išsiaiškino, kad lenkai atsitraukė iš Martyniškių ir Giedraičių net už Paberžės, tada Antrojo pėstininkų pulko batalionas užėmė Giedraičius, Molėtų grupė – Dubingių–Joniškio barą, o Devintojo pėstininkų pulko 1-asis batalionas apsistojo Martyniškiuose²⁹⁸. Vėliau Giedraičiuose Devintojo pėstininkų pulko batalioną pakeitė Antrojo pėstininkų pulko batalionas. Šiuose mūšiuose buvo sužeistas Giedraičius gynusios lenkų brigados vadas gen. A. Baranovskis, Devintojo pėstininkų pulko ltn. Micevičius, žuvo ir buvo sužeisti keletas kareivių²⁹⁹.

Apibendrinamas šios operacijos eigą ir rezultatus, Devintojo pėstininkų pulko vadas mjr. A. Paškovičius, nors lenkai šioje vietoje buvo nugalėti ir atstumti,

296 9-to pėstininkų L. K. V. pulko kovos su lenkais 1920 metuose. *LCVA*, f. 929, ap. 3, b. 123, l. 34–35; Slaptas 9 PP vado mjr. A. Paškovičiaus 1920-11-14 pareiškimas I divizijos vadui. *LCVA*, f. 509, ap. 1, b. 23, l. 35 a. p.

297 1920-10-31 telefonograma Nr. 206 pulko komendantui. *LCVA*, f. 929, ap. 3, b. 1394, l. 243.

298 Šileika M. Mano žygiai su Želigovskiu. *Tėvynės gynėjas*, 1921, Nr. 15, p. 5; 9-to pėstininkų L. K. V. pulko kovos su lenkais 1920 metuose. *LCVA*, f. 929, ap. 3, b. 123, l. 37; Slaptas 9 PP vado mjr. A. Paškovičiaus 1920-11-14 pareiškimas I divizijos vadui. *LCVA*, f. 509, ap. 1, b. 23, l. 36.

299 Slaptai. Operatyvinė užduotis atlikta 1920-X-31. *LCVA*, f. 929, ap. 3, b. 122, l. 30; Girštautas V. Giedraičių kautynės. *Kardas*, 1940, Nr. 12, p. 283.

vis dėlto padarė išvadą, kad operacija buvo nevykusi. Jo nuomone:

1. Nebuvo visų karinių dalių, dalyvavusių operacijoje, bendrų veiksmų. Septintojo pėstininkų pulko 3-ioji kuopa, pradėjusi veikti per anksti, lenkams jokių nuostolių nepadarė, o tik pakenkė sau.

2. Nesant vieningo vadovavimo visiems veikiantiems batalionams, nebuvo suderinta ir sinchronizuota batalionų veikla.

3. Molėtų grupė pavėlavo laiku atvykti į veiksmų zoną ir pridengti kairįjį Želvos grupės sparną. Tuo pasinaudoję lenkai galėjo nepatyrę nuostolių atitraukti savo dalis iš Maišelių–Bekupės–Martyniškių baro ir Giedraičių. Suderinus veiksmus, visą šią lenkų grupuotę buvo galima lengvai apsupti ir paimiti į nelaisvę³⁰⁰.

Lapkričio 2 d. divizijos vado įsakymu priskirtas pulkui 4-asis kavalerijos eskadronas buvo perduotas Antrojo pėstininkų pulko vado žinion³⁰¹.

Lapkričio 6 d. visas pulkas susigrupavo Molėtų rajone. 1-asis ir 2-asis batalionai buvo paskirti į divizijos rezervą. 3-iasis batalionas ir pulkui priskirta Baltgudžių kuopa gynė barą Giedraičiai–Dubingiai–Joniškis–Bijutiškis. Kairiau buvo išsidėsčiusios įvairios smulkios dalys, iš dešinės – Antrasis pėstininkų pulkas³⁰².

Lapkričio 16 d. lenkai, sutelkę pajėgas, pradėjo puolimą ir Giedraičių bare pralaužę frontą į Lietuvos kariuomenės kontroliuojamą teritoriją prasiveržė apie 700 lenkų raitelių ir dviejų eskadronų raitųjų kulkosvaidininkų brigada, vadovaujama pplk. Mčislavo Butkievičiaus (*Mścisław Butkiewicz*). Lapkričio 17 d. brigada po kautynių su besitraukiančiais lietuvių kariniais daliniais vakare užėmė Videniškių miestelį, o 18-osios dienos vakare pasiekė Kavarską³⁰³.

Lenkams pralaužus frontą, lapkričio 17 d. I pėstininkų divizijos vadas Devintojo pėstininkų pulko vadui įsakė skubiai sutelkti 3-įjį batalioną Molėtų rajone, kad užkirstų jiems kelią į Laumėnų–Ulyčėlės–Druskių rajoną. Pasiūstas iš Kuktiškių batalionas į Molėtus atvyko naktį iš lapkričio 17-osios į 18-ąją ir tuojau buvo pasiūstas Videniškių kryptimi. Pakeliui batalionas susidūrė su lenkais Levaniškių–Kielių rajone, bet po trumpo susidūrimo nustūmė juos į pietus nuo Levaniškių ir 19 d. paryčiais užėmė Videniškius. Pulko vadas įsakė skubiai išsiųsti žvalgus į Želvą. Nuvykę ten žvalgai nieko nerado, todėl iš Želvos buvo išsiųsta sustiprinta žvalgų grupė, ginkluota vienu kulkosvaidžiu, vadovaujama karininko, kuri 9 val. 30 min. turėjo susitikti su Antrojo pėstininkų pulko padaliniais³⁰⁴.

Lapkričio 18 d. apie 17 val. lenkų raiteliai kirto Utenos–Ukmergės plentą,

300 Slaptas 9 PP vado mjr. A. Paškovičiaus 1920-11-14 pareiškimas I divizijos vadui. *LCVA*, f. 509, ap. 1, b. 23, l. 36 a. p.

301 Mjr. A. Paškovičiaus 1920-11-02 nurodymas 4-ojo eskadrono vadui. *Ten pat*, f. 929, ap. 3, b. 1394, l. 245.

302 Pulko vado mjr. A. Paškovičiaus 1920-11-06 įsakymas 1-ajam ir 2-ajam batalionams, Molėtų grupei. *Ten pat*, l. 252.

303 Michniewicz-Hetman M. Vilniaus kavalerijos brigados reidas Kėdainių kryptimi. *Mūsų žinynas*, 1926, t. 10, p. 54.

304 Slaptas 9 PP vado mjr. A. Paškovičiaus 1920-12-04 pareiškimas I divizijos vadui. *LCVA*, f. 509, ap. 1, b. 23, l. 44.

apiplėšė Kurklių miestelio gyventojus ir po kokių dviejų valandų išvyko Kavarsko ir Taujėnų link. Devintojo pulko vadas dėl to pasiuntė du Mokomosios komandos būrius, ginkluotus kulkosvaidžiu, vadovaujamus 2 karininkų, Anykščių tilto saugoti.

Lapkričio 19 d. apie 5 val. lenkai perkirto telefono linijas tarp Panevėžio ir Ukmergės, todėl pulko vadovybė visą dieną negalėjo susisiekti nei su I divizijos, nei su Generaliniu štabu. Pulko vadas, neturėdamas ryšio ir naujausios informacijos apie lenkų brigados judėjimą, kad apsisaugotų nuo jų netikėtų antpuolių, 3-iąją kuopą iš Salgudiškių (nuo 1933 m. – Saldutiškis) pasiuntė į Alantos rajoną, 6-ąją kuopą – plentu Kurklių link, 4-ąją kuopą – iš Kuktiškių į Suginčius. Dienos pabaigoje buvo gautas Panevėžio komendanto pranešimas, kad lenkai pasuko Traupio ir Pagirių link³⁰⁵.

Lapkričio 20 d. per Panevėžį iš Kauno buvo gautas pranešimas, kad lenkų raitelių yra Vadoklių–Truskavos rajone. 22 val. 1-ojo bataliono vadas gavo Antrojo pėstininkų pulko kuopos vado pranešimą, kad pulkas iš Želvos patraukė Giedraičių link. Tada Devintojo pėstininkų pulko vadas davė įsakymą 1-ojo ir 3-iojo bataliono vadams kuo greičiau irgi žygiuoti Giedraičių link ir, susisiekus su Antrojo pėstininkų pulko padaliniais, stengtis išstumti lenkus iš Giedraičių. Tam, kad pridengtų 1-ojo ir 3-iojo batalionų užnugarį nuo netikėto lenkų raitelių antpuolio ir saugotų tiltą per upę ties Baltadvariu, 3-ioji kuopa buvo pasiūsta iš Alantos į Videniškių rajoną, o 4-oji kuopa iš Suginčių permesta į Molėtus. Mokomosios komandos būrys, ginkluotas kulkosvaidžiu, buvo gražintas atgal į Uteną, nes į Anykščius atvykusi Drausmės kuopa, palikusi juose savo būrį, išvyko Kavarsko link³⁰⁶.

Lapkričio 21 d. 1 val. 15 min., kaip ir kitų kovojančių su lenkais dalinių štabuose, buvo gauta vyriausiojo kariuomenės vado telefonograma, kad Tautų Sąjungos kontrolės komisija įsakė sustabdyti kovas ir kad kariuomenės vadas įsakė tai padaryti lapkričio 21 d. 9 val. ryte. Telefonogramoje Nr. 61 rašoma:

„Tautų Sąjungos kontrolės komisija pareiškė mums savo notoje, kad gen. Želigovskis, atsižvelgiant į lenkų valdžios norą, vakar 18 val. atidavė įsakymą savo kariuomenei pereiti prie defenzyvos. Tautų Sąjungos K. K. pareikalavo taipgi sustabdyti antpuolį iš mūsų pusės ir pereiti prie defenzyvos. Vyriausiojo kariuomenės vado įsakyta šiandien nuo 9 val., sustabdžius aktyvų veikimą, pereiti prie gynimo, apie ką, divizijos vado pavedamas, pranešu žiniai ir pildymui.

(pas.) Lt. Lanskoronskis³⁰⁷“

305 Slaptas 9 PP vado mjr. A. Paškovičiaus 1920-12-03 pareiškimas I divizijos vadui. *LCVA*, f. 509, ap. 1, b. 23, l. 65; Pulko vado mjr. A. Paškovičiaus 1920-11-19 įskymas 2-ojo bataliono vadui. *LCVA*, f. 929, ap. 3, b. 1394, l. 255.

306 Slaptas 9 PP vado mjr. A. Paškovičiaus 1920-12-04 pareiškimas I divizijos vadui. *LCVA*, f. 509, ap. 1, b. 23, l. 44; Slaptas 9 PP vado mjr. A. Paškovičiaus 1920-12-03 pareiškimas I divizijos vadui. *LCVA*, f. 509, ap. 1, b. 23, l. 65–65 a. p.

307 Lt. Namajūnas. 7 pėst. Žem. Kun. Butegeidžio pulkas Širvintų pergaleje. *Kardas*, 1938, Nr. 13–14, p. 313–314.

Gavęs įsakymą, pulko vadas skubiai įsakė 1-ojo ir 3-iojo batalionų vadams iki 9 val. užimti Dubingius ir, jei Antrasis pėstininkų pulkas neužimtų Giedraičių, 1-ajam batalionui būtina juos užimti ir patogiose pozicijose 9 val. sustabdyti puolimą. Šį įsakymą pulko kariai įvykdė – nurodyti punktai buvo užimti. Vejant lenkus buvo paimti keli vežimai su šoviniais ir kita smulkia amunicija, keliolika lenkų karių pateko į nelaisvę. Pulko nuostoliai: 4 kariai žuvo, keletas buvo sužeisti³⁰⁸.

Lapkričio 22 d. pulko vadas gavo pranešimą, kad prasiveržę į Lietuvos kariuomenės užnugarį lenkai Raguvos rajone susikovė su vietos šauliais. Buvo manoma, kad jie trauksis Anykščių ir Kavarsko link. Mjr. A. Paškovičius apie tai skubiai informavo I pėstininkų divizijos vadą.

14 val. lenkai jau veikė Traupio ir Troškūnų rajone, ir čia buvo girdėti šaudant. Pulko vadas apie tai iš karto informavo divizijos vadą. Lenkams pasipriešino vietos šauliai, tačiau Lenkijos pajėgų 13-ojo Vilniaus ulonų pulko kariai juos sutriuškino, o 18 val. lenkų raiteliai Troškūnų rajone kirto siaurąjį geležinkelį. Panevėžio komendantas pranešė, kad nuo Kėdainių pastotėmis lenkus vejasi Parubežinio pulko 2 kuopos, eskadronas raitelių ir artilerijos būrys, todėl pulko vadas skubiai į Anykščius išsiuntė Mokomosios kuopos būrį, ginkluotą kulkosvaidžiu. Naktį Šaulių sąjungos štabas pranešė, kad lenkai joja Andrioniškio ir Svėdasų link.

Lapkričio 23 d. 1 val. 40 min. pulko vadas 3-iajai ir 4-ajai kuopoms įsakė iš Videniškių–Molėtų rajono vykti į Uteną. 7 val. Šaulių sąjungos štabas pranešė, kad 3 lenkų raitelių eskadronai pasiekė Svėdasus. Buvo galima spręsti, kad lenkai per Daugailius jos Salako link. 10 val. 5-osios kuopos sustiprinta žvalgyba buvo pasiūsta Vyžuonų ir plentu Daugailių kryptimi. Iš Anykščių buvo pranešta, kad lenkų raitelių priešakinės dalys norėjo persikelti per Šventosios upę kairiau nuo Anykščių, bet lietuvių apšaudytos pasuko atgal. 13 val. buvo pranešta, kad lenkai perėjo Šventosios upę aukščiau Anykščių ir, atrodo, joja Debeikių link. Pulko vadas skubiai Debeikių link siauroju geležinkeliu traukiniu išsiuntė pusę 6-osios kuopos, ginkluotos kulkosvaidžiu. Puskuopiui pulko vadas įsakė vykdyti sustiprintą žvalgybą Debeikių ir siauroju geležinkeliu nuo Aniūnų Anykščių link, iki susitiks su Mokomosios komandos, kuriai irgi buvo įsakyta siūsti sustiprintą žvalgybą siauroju geležinkeliu Aniūnų link, būriu³⁰⁹ (Aniūnai yra prie Rubikių ežero – G. S.).

Apie 14 val. buvo nutrauktas telefono ryšys su Anykščiais, vėliau gautas pranešimas, kad lenkai perkirto geležinkelio liniją Šiauliai–Aniūnai. Gavęs šią informaciją, pulko vadas skubiai išsiuntė raituosius žvalgus, kad sustabdytų žygiuojančias į Uteną 3-iają ir 4-ąją kuopas. Apie 18 val. buvo gautas pranešimas,

308 Slaptas 9 PP vado mjr. A. Paškovičiaus 1920-12-04 pareiškimas I divizijos vadui. *LCVA*, f. 509, ap. 1, b. 23, l. 44–44 a. p.

309 Slaptas 9 PP vado mjr. A. Paškovičiaus 1920-12-03 pareiškimas I divizijos vadui. *LCVA*, f. 509, ap. 1, b. 23, l. 65 a. p.–66; Pulko vado mjr. A. Paškovičiaus 1920-11-22 įsakymas ltn. M. Stankaičiui. *LCVA*, f. 929, ap. 3, b. 1394, l. 260; Wołłejko M. Rok 1920: Wilnianie w zwycięskiej wojnie. Ostatni zagon na Litwie, <http://www.wilnoteka.lt/artykul/rok-1920-wilnianie-w-zwycieskiej-wojnie-4-ostatni-zagon-na-litwie> [žr. 2020-02-08].

kad lenkų raiteliai yra Rubikių ežero rajone ir rengiasi žygiuoti per Leliūnus Molėtų link, sprendžiant iš to, kad apie 17 val. netoli Leliūnų buvo pastebėta lenkų žvalgų. Apie tai pulko vadas nedelsdamas informavo divizijos vadą. Pulko vadas divizijos vado paprašė iš Kurklių pasiūsti Leliūnų link Aštuntojo pėstininkų pulko batalioną, tačiau tuo metu lenkai nutraukė Utenos–Ukmergės telefono liniją. Pulko vadas skubiai pastotėmis Leliūnų link pasiuntė antrąją 6-osios kuopos pusę, įsakęs žvalgyti plentą ir vietas Trumbatiškio kryptimi, kad susisiektų su pirmuoju puskuopiu. 3-iajai kuopai buvo įsakyta tuojau pereiti į Pakalnius ir žvalgyti teritoriją Leliūnų ir Skudutiškio link, 4-ajai kuopai – užimti barą palei kelią Mažeikiai–Suginčiai, žvalgyti Molėtų link, palaikant ryšius su 3-iaja kuopa, sutiktus lenkus stengtis išblaškyti ir jokių būdu jų neleisti į Molėtų kelio kairiąją pusę, o kitoms kuopoms – persekioti juos iš užnugario³¹⁰.

Apie 19 val. buvo gautas 3-iosios kuopos vado pranešimas, kad lenkų pagrindinės pajėgos su gurguole 17–18 val. 3–4 km nuo Leliūnų perėjo Utenos–Ukmergės plentą ir keliukais patraukė Suginčių link, o jų keli žvalgų būriai perėjo Leliūnus ir patraukė Skudutiškio ir Suginčių kryptimi. Gavęs šią žinią pulko vadas siauruoju geležinkeliu traukiniu iš Utenos į Kuktiškes išsiuntė 5-ąją kuopą, kuriai buvo įsakyta vieną būrį, vadovaujamą karininko ir ginkluotą kulkosvaidžiu, skubiai išsiųsti į Suginčius, o kitą būrį, vadovaujamą karininko, – į Apolką (kaip vadinasi ši vietovė dabar, nustatyti nepavyko – G. S.), kad pastotų lenkams kelią.

Lenkai Suginčiuose užklupo 1-ojo bataliono gurguolę ir paėmė 3 porinius vežimus ir 6 arklius. Tarp lenkams atitekusių daiktų buvo 1-osios ir 2-osios bei 1-osios kulkosvaidžių kuopų raštinės turto. Lenkų raiteliai iš Suginčių spėjo pasitraukti likus 2 valandoms iki Devintojo pėstininkų pulko karių šio miestelio puolimo. Iš Suginčių lenkai nujojo Apolkos kryptimi. Siaurą perėją tarp dviejų ežerų prie Apolkos kaimo gynė vienas Devintojo pėstininkų pulko 5-osios kuopos būrys. Lenkų brigados priešakinė sargyba jį atakavo ir sutriuškino. Dalis kuopos karių pateko lenkams į nelaisvę, dalis – spėjo pasislėpti artimiausiuose miškuose. Lapkričio 24 d. auštant lenkų brigada per Labanorą perėjo į savo pusę³¹¹. Iš dalies šio paskutinio lenkų kavalerijos brigados žygio sėkmę galima paaiškinti ir tuo, kad iš paimtų į nelaisvę lietuvių karių jie sužinojo, kad lietuviai tikisi lengvai brigadą apsupti ir sumušti. Be to, lenkams pavyko prisijungti prie lietuvių telefono linijų ir išsiaiškinti, kur yra jų kariniai daliniai³¹².

310 Slaptas 9 PP vado mjr. A. Paškovičiaus 1920-12-03 pareiškimas I divizijos vadui. *LCVA*, f. 509, ap. 1, b. 23, l. 66–66 a. p.

311 Slaptas 9 PP vado mjr. A. Paškovičiaus 1920-12-03 pareiškimas I divizijos vadui. *LCVA*, f. 509, ap. 1, b. 23, l. 66 a. p.; Wołłejko M. Rok 1920: Wilnianie w zwycięskiej wojnie. Ostatni zagon na Litwie, <http://www.wilnoteka.lt/artukul/rok-1920-wilnianie-w-zwycieskiej-wojnie-4-ostatni-zagon-na-litwie> [žr. 2020-02-08]; Michniewicz-Hetman M. Vilniaus kavalerijos brigados reidas Kėdainių kryptimi. *Mūsų žinynas*, 1926, t. 10, p. 58; Pulko vado mjr. A. Paškovičiaus 1920-11-23 telefonograma I PD vadui. *LCVA*, f. 929, ap. 3, b. 263, l. 376.

312 Michniewicz-Hetman M. Vilniaus kavalerijos brigados reidas Kėdainių kryptimi. *Mūsų žinynas*, 1926, t. 10, p. 57.

Istoriografijoje Devintojo pėstininkų pulko veiksmai kovoje su prasiveržusia lenkų brigada yra sulaukę ir neigiamo įvertinimo. Štai tuometis Utenos komendantas Jonas Vėgėlis 1962 m. „Kario“ žurnale išspausdintame straipsnyje teigia, kad dėl pulko neveiklumo lenkai prasiveržė Pakalnių link ir nusivarė per šimtą ūkininkų pastočių su prisiplėštu maistu: „*O pulko batalionas ir komendantūros kuopa, be abejo, galėjo čia lenkų brigadą išblaškyti ir iš jų grobį atimti.*“³¹³

Reaguodamas į šiuos J. Vėgėlio teiginius, žymus Lietuvos kariuomenės istorijos tyrėjas Kazys Ališauskas straipsnyje „Ar buvo ltn. Balnui reikalingi komendantai?“ rašo:

*„9 pėst. pulkas ir jo vadas visai be reikalo kaltinamas neveiklumu. 9 pėst. pulkas lenkų kavalerijos brigados negalėjo nei sumušti, nei išblaškyti. Pulkas gynė per daug platų barą, buvo išsisklaidęs. Didesnių sutelkimų prieš lenkų kav. brigadą negalėjo sudaryti. Buvo suvaržytas uždaviniu, kurį gavo iš kariuomenės vadovybės. Uždavinio tikslas buvo išlaikyti savo žinioje kaip galint didesnę teritorijos plotą. Lenkų brigadoje buvo 11 eskadronų, arkliai buvo pavargę, bet kovotojai buvo dar pajėgūs. Šaudmenų turėjo pakankamai. Bendrai, mano nuomone, 9 pėst. pulkas ir jo vadas, šių kautynių eigoje, savo uždavinį gerai atliko.“*³¹⁴

Kituose fronto baruose, Antantės kontrolės komisijai reikalaujant, karo veiksmai lapkričio 21 d. buvo sustabdyti, o Devintojo pėstininkų pulko kovos baigėsi lapkričio 24 d. Lapkričio 29 d. pulke buvo gauta I pėstininkų diviziono štabo telefonograma:

*„Šių metų lapkričio 29 d. dalyvaujant Tautų Sąjungos kontrolės komisijai mūsų ir lenkų valdžios atstovai pasirašė sutartį apie ginklų sustabdymą tarp mūsų ir Želigovskio kariuomenių nuo lapkričio 30 d. 24 val. Armijos vadas įsakė pasiliekančiam dabar užimamose vietose, tuojaus sustabdyti karo veiksmus ir nesiusti į priešą pusę kaip žvalgybos, taip ir pavienių kareivių.“*³¹⁵

Taigi, karo su lenkais veiksmai baigėsi. Kariuomenės vadovybės nurodymu pulkas pasitraukė pailsėti ir kuriam laikui susitelkė Utenoje ir jos apylinkėse³¹⁶.

Lietuva, nors ir netekusi sostinės Vilniaus ir žymios dalies teritorijos, savo nepriklausomybę apgynė. Kad tai būtų pasiekta, svarų indėlį įnešė ir Devintasis pėstininkų Lietuvos kunigaikščio Vytenio pulkas. Kovose su Lietuvos priešais žuvo 24 pulko kareiviai, 42 buvo sužeisti (žr. 2 priedą). Už pasižymėjimą kautynėse Vyčio Kryžiumi buvo apdovanoti 14 karininkų ir 47 kareiviai³¹⁷ (žr. 3 priedą).

313 Vidugiris J. Širvintų kautynių prošvaistės. *Karys*, 1962, Nr. 3, p. 67.

314 Ališauskas K. Ar buvo ltn. Balnui reikalingi komendantai? *Karys*, 1962, Nr. 7, p. 203.

315 Telefonograma. 1920-09-29. *LCVA*, f. 509, ap. 1, b. 23, l. 24.

316 9-to pėstininkų L. K. V. pulko kovos su lenkais 1920 metuose. *Ten pat*, f. 929, ap. 3, b. 123, l. 37

317 9 pėstininkų Lietuvos kunigaikščio Vytenio pulkas. *Ten pat*, l. 61.

9 pēst. L. K. V. pulko KARINĪKAĪ APDOVANOTI VYTIĒS
KRYŽIUMĪ.

Vyr. ltn. Jonaitis

Liet. kunig. Vytenis pulko šefas.

Kpt. Motuza

Kpt. Umbrasas

Pul. k. Jakaitis

Kpt. Breimelis

Pul. ltn. Sileika

Pul. ltn. Paškovičius

Maj. Girštautas

Pul. ltn. Michelevičius

Kapil. Gužas

Kpt. Januškevičius

Maj. Pučekas

Kap. Trimakas

Kpt. Mecevičius

III

Neutraliosios zonos apsauga

Janis 14. 1923m.
1923.
Luk. Kar.

Murina

9 p. liet. Kunig Vydenis puf...
Kludimū svestos lenks admi...
mū tarp gelakeliu Bht Olcenki - Bht
Dinijis vadlas saxe Tamolai pasvirdi 2
Nixia in 40 xareimū ir saxoncentruoti
s kaima Kiemelce ne veliau Im. Tasam
11. 18 bal. Limon liel... Byls partizan
Vudlo iluxuexu, kurū saxonnes privale pu
Li. Minimū karāvei privale bali apri
sauterimis, po 200 saxonnes po 2 ar
lengvu kulkarvaidiū su pil
narami jo, privale
Kaspinu su i
Balkinū
2

Pulko poilsis Utenoje truko vos keletą dienų. 1920 m. gruodžio 4 d. pulko vadas gavo I pėstininkų divizijos vado telefonogramą, kurioje buvo nurodyta žygio tvarka vykti į Žaslius ir pereiti III pėstininkų divizijos vado žinion. Šiam įsakymui vykdyti pulko vadas parengė operatyvinį įsakymą, kuriame 1-ajam ir 2-ajam batalionams, pulko štabui ir kartu esančioms komandoms buvo nurodyta gruodžio 5 d. 6 val. ryte iš Utenos plentu išvykti Ukmergės kryptimi ir Ukmergėje laukti jau III pėstininkų divizijos vado įsakymų.

Iš Molėtų išžygiuojantiems pulko padaliniais, vadovaujamiems kpt. P. Černiausko, įsakyta žygiuoti per Želvą, Šešuolius, Čiobiškio tiltą ir apsistoti Žaslių rajone, pulkui priskirtai Baltgudžių kuopai, vadovaujamai kpt. Boriso Blagovieščenskio, – žygiuoti į Jonavą ir iš ten traukiniu vykti į Kauną Baltgudžių bataliono vado žinion. Sandėlių turtą nurodyta pervežti traukiniu³¹⁸.

Gruodžio 12 d. III pėstininkų divizijos vadas pulkui įsakė dislokuotis Žaslių miestelio ir geležinkelio stoties rajone ir saugoti demarkacijos liniją Daugirdiškių–Kazokiškės. Divizijos vadas nustatė 4 divizijos gynybos linijas. Pirmojoje linijoje esantiems kariniams daliniams, kad lenkai neturėtų progos rengti provokacijų, uždraudė bet kokias žvalgybos ekspedicijas jų pusėje, bet koki broliavimąsi su priešo kareiviais. Nurodyta leisti per demarkacijos liniją tik turinčiuosius specialius leidimus. Perėjusius demarkacijos liniją iš lenkų pusės įsakė perduoti artimiausiam kariniam komendantui, tarp divizijos dalinių ir divizijos štabo skubiai nutiesti telefono liniją, daliniams, nesaugantiems demarkacijos linijos, mokyti kareivius pagal nustatytas programas, mokomąsias kuopas nuo lauko tarnybos atleisti, o dalinių vadams sureguliuoti tiekimą³¹⁹.

Gruodžio 15 d. duomenimis, pulke tarnavo 51 karininkas, 7 karo valdininkai, 3 gydytojai, 1 karo kapelionas, 2009 kareiviai. Pulkas turėjo 174 arklius, 31 kulkosvaidį, 2594 šautuvus, 46 revolverius, 200 000 šovinių, 600 granatų, 59 vežimus. Tačiau pagal numatytus etatus jam dar trūko 21 karininko, 861 kareivio ir net 216 arklių³²⁰. Taigi, galima daryti išvadą, kad pulko kovų metu patirti nuostoliai dar nebuvo visiškai atkurti. Į pulką iš lenkų nelaisvės ėmė grįžti kariai: lapkričio 29 d. grįžo Liudas Krutkevičius, Antanas Kasperavičius, Juozas Duksa, Zigmas Gecevičius ir Antanas Malakauskas³²¹, tačiau vis tiek kareivių stygiaus problema nebuvo išspręsta.

Pasibaigus Nepriklausomybės kovoms imta galvoti apie jų atminimo įamžinimą. 1921 m. sausio mėnesį, rengiantis Karo muziejaus atidarymui ir jo ekspozicijos įrengimui, pulke buvo sudaryta komisija Karo muziejaus medžiagai rinkti. Jos pirmininku buvo paskirtas ltn. Baltrus Gaidys, sekretoriumi – vrš. L. Vitkauskas,

318 9-am pėstininkų Lietuvos kunigaikščio Vytenio pulkui slaptas operatyvinis įsakymas Nr. 13. 1920-12-04. *Ten pat*, f. 511, ap. 1, b. 23, l. 10.

319 Vilniaus grupei slaptas operatyvinis įsakymas Nr. 14. 1920-12-12. *LCVA*, f. 511, ap. 1, b. 23, l. 12–13; Lesčius V. Lietuvos kariuomenė 1918–1920, p. 303.

320 Lesčius V. Lietuvos kariuomenė 1918–1920, p. 424.

321 9-am pėstininkų Lietuvos kunigaikščio Vytenio pulkui įsakymas Nr. 345. 1920-12-03. *LCVA*, f. 522, ap. 1, b. 7, l. 313.

Pulko štabas Žasliuose. Antroje eilėje antras iš kairės – pulko vadas mjr. A. Paškovičius. 1921 m. (LCVA)

nariais – ltn. Juozas Mačys ir gr. Juozas Gaigalas. Komisija buvo įpareigota rinkti eksponatus, susijusius su pulko istorija, ir teikti juos muziejui³²².

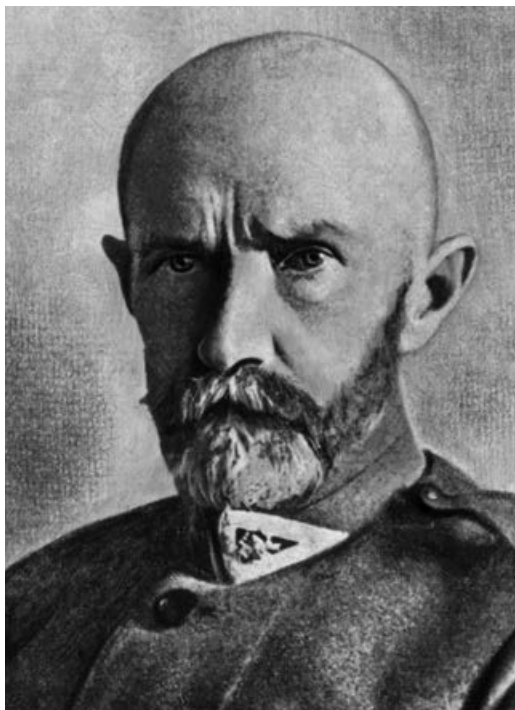
Kadangi, kaip minėta, 1920 m. nemažai priekaištų po patikrinimų sulaukė pulko Ūkio dalis, 1921 m. sausio 18 d. divizijos vadas atvyko specialiai jos tikrinti. Naujasis jos vedėjas kpt. C. Kazakevičius čia jau buvo įvedęs tvarką, todėl divizijos vadas liko patenkintas ir jam pareiškė padėką³²³.

Lietuvos kariuomenėje tarnaujant pusiau taikaus gyvenimo sąlygomis į paviršių ėmė kilti kai kurios negerovės, pavyzdžiui, vis dar gajus carinei kariuomenei būdingas paprotys mušti kareivius. Nors Lietuvos kariuomenės vadovybė su tuo kovojo nuo pat pirmųjų jos kūrimosi dienų ir kareivius mušti buvo griežtai uždrausta, tačiau šis recidyvas dar ilgai nebuvo išgyvendintas, taip pat ir Devintajame pėstininkų pulke. Vien 1920 m. gruodžio pradžioje III pėstininkų divizijos vadas nubaudė net 2 jo karininkus – vyr. ltn. P. Čiriką už kareivio sumušimą ir ltn. L. Jonaitį už tai, kad, eidamas budinčio karininko pareigas, muštynėms neužkirto kelio, – 6 paromis arešto, o Ūkio kuopos vadą ltn. J. Džiuvę už tai, kad „kančiumi“³²⁴ mušė kareivį,

322 Vitkauskas L. Muziejaus komisija. *Tėvynės gynėjas*, 1921, Nr. 13, p. 5.

323 III pėstininkų divizijai įsakymas Nr. 12. 1921-02-14. LCVA, f. 522, ap. 1, b. 11, l. 82.

324 **Kančius** – rimbas, botagas.

Plk. J. Stanaitis (AA)

dų kariai Semeliškių bažnyčioje išklausė šv. Mišias, po jų vyko paradas³²⁷. 1-asis batalionas tuo metu saugojo demarkacijos liniją.

Vasario 17 d. buvo gautas divizijos vado įsakymas, perdavus saugomą neutraliosios zonos barą Trečiajam pėstininkų pulkui, susitelkti Žaslių rajone. Iki vasario 20 d. 1-asis batalionas persikėlė į Žaslius, 2-asis batalionas – į Žaslių rajono Pajautiškių, Paltininkų ir Rečionių kaimus, 3-iasis batalionas, dislokuotas Semeliškėse, – į Melagėnus, Strošiūnų I ir Strošiūnų II kaimus, pulko štabas – į Žaslių geležinkelio stotį³²⁸.

1921 m. kovo 11 d. pulko 1-ąjį ir 3-įjį batalionus tikrino divizijos vadas. Jis konstatavo, kad iš esmės kareivių išvaizda gera, tačiau tik nedaugelis turi antklodes ir kuprines – daug jų dingo kovų su lenkais metu, o pakankamai naujų negauta. Kai kurių kuopų blogai išvalyti šautuvai, prasti arklių pakinktai, ypač Kulkosvaidžių kuopos, o gurguolės arklių pakinktai – geri.

areštavo 6 paroms ir perdavė Armijos teismui³²⁵.

Be to, karinė vadovybė susidūrė ir su kita nenumatyta problema. Kaip matyti iš III pėstininkų divizijos vado 1921 m. vasario 14 d. įsakymo, divizijoje pašlijo drausmė, pradėta girtauti, pasitaikė valdiško turto išaikvojimo atvejų, net žmogžudysčių. Kaip paaiškėjo iš įsakymo, Devintojo pėstininkų pulko karininkas ltn. Jurgis Kaupas nužudė savo kuopos karį ir už tai karo lauko teismo sprendimu buvo sušaudytas. Divizijos vadas visus karininkus įpareigojo pagerinti karių auklėjimą darbą ir drausmę³²⁶.

Vasario 16 d. pulko kariai pirmą kartą ne mūšio sąlygomis paminėjo Nepriklausomybės dieną. 2-ojo ir 3-iojo batalionų ir koman-

325 III pėstininkų divizijai įsakymas Nr. 10. 1920-12-11. *LCVA*, f. 511, ap. 1, b. 2, l. 21.

326 III pėstininkų divizijai įsakymas Nr. 12. 1921-02-14. *Ten pat*, f. 522, ap. 1, b. 11, l. 81.

327 9-am pėstininkų Lietuvos kunigaikščio Vytenio pulkui įsakymas Nr. 51. 1921-02-15. *Ten pat*, l. 75.

328 9-am pėst. Lietuvos kunigaikščio Vytenio pulkui slaptas operatyvinis įsakymas Nr. 3. 1921-02-18. *Ten pat*, f. 929, ap. 3, b. 122, l. 36.

Atliekantys rikiuotės pratimus kareiviai darė daug klaidų, ypač sunkiai sekėsi vykdyti komandą „Aplink“³²⁹.

Po kurio laiko pulko 1-ąjį batalioną tikrino armijos inspektorius. Jo išvadose nurodyta, kad rikiuotės „išlavinimas“ – vidutinis, o „žinginė“ – gera. Veiksmai su šautuvu atliekami gerai. Nevisiškai taisyklingai šaudoma, bet šaudymo rezultatai patenkinami. Būrininkai nepakankamai išlavinti: ne visi moka komandas ir apskritai nesugeba valdyti būrio.

Apranga gera, apavą daugeliui reikėtų tuojau pakeisti. Pulko vado nuomone, 300 porų pusbačių, gautų iš Intendantūros, per maži, todėl nešioti netinkami. 1-ajai ir 2-ajai kuopoms trūksta amunicijos³³⁰.

1921 m. balandžio 9 d. pulkas paminėjo savo 2 metų sukaktį. Per šią šventę pulko kareivių švietimo reikmėms buvo paaukotas 1441 auksinas. Dosniausias pulko švietimo darbų rėmėjas buvo pil. Šiputis, paaukojęs net 1000 auksinų³³¹. Pasibaigus šventei, balandžio 11 d. divizijos vadas pulkui įsakė perimti Trečiojo pėstininkų pulko saugomą barą nuo Monaičio ežero iki Valeikiškių (veikiausiai tai Valukiškiai, kaimas prie Neries į šiaurės vakarus nuo Kernavės). Pulko vadas naujai saugomą demarkacijos linijos barą įsakė užimti 3-iajam batalionui, vadovaujamam kpt. V. Umbraso. Pulko vado žinion buvo perduotas ten jau buvęs 2-asis kavalerijos eskadronas.

1-asis ir 2-asis batalionai išsidėstė Ausieniškių, Abromiškių ir aplinkinių kaimų rajone. Pulko štabas, Raitųjų žvalgų, Ryšių ir kitos komandos įsikūrė Abromiškių dvare, o Ūkio skyrius ir toliau liko Kėdainiuose, Muzikantų komanda – Kaune, maisto san-

Eilinis Povilas Laucius. 1921-04-07 (E. Peikštenio kolekcija)

329 III pėstininkų divizijai įsakymas Nr. 14. 1921-03-18. *Ten pat*, f. 511, ap. 1, b. 4, l. 42.

330 Įsakymas kariuomenei Nr. 70. 1921 m. balandžio 6 d.

331 9-to pėst. L. K. Vytenio pulko šventė. *Karys*, 1921, Nr. 19, p. 214; Padėka. *Karys*, 1921, Nr. 18, p. 211.

dėlis buvo dislokuotas Žebertonių dvare. Naujos pozicijos buvo užimtose balandžio 14 d. vakare³³².

Tą pačią dieną kelti kvalifikacijos į Aukštųjų karininkų kursus buvo pasiūsti 2-ojo bataliono vadas kpt. S. Šileika, 8-osios kuopos vadas vyr. ltn. V. Stanulis ir Mokomosios komandos viršininkas Česlovas Vėderis³³³.

Ankstesnių patikrinimų metu tikrintojai atkreipdavo pulko vado dėmesį į tai, kad kareiviai blogai valdo kulkosvaidžius ir negeba taikliai iš jų šaudyti. Siekiant kaip nors išspręsti šią problemą, nes šaudyti iš kulkosvaidžių buvo daug sudėtingiau nei iš šautuvų, pulko vado iniciatyva prie pulko štabo buvo įsteigti 8 savaičių kulkosvaidininkų-instruktorių kursai. Iš kiekvienos kulkosvaidininkų kuopos į kursus buvo atrinkta po 2 geriausiai užsirekomendavusius puskarininkius ir po 1 grandinį arba eilinį, kad, baigę kursus, įgytas žinias perduotų kuopų kareiviams³³⁴.

Tuo tarpu situacija prie neutraliosios zonos buvo įtempta, nes esama padėtimi buvo nepatenkintos abi pusės ir bet kada galėjo atsinaujinti kariniai veiksmai, todėl Tautų Sąjunga bandė taikiai spręsti Lenkijos ir Lietuvos konfliktą. Jai spaudžiant, 1921 m. balandžio 20 d. Briuselyje prasidėjo tiesioginės Lietuvos ir Lenkijos derybos. Deja, jos buvo nevaisingos ir užsitęsė³³⁵. Naudodamasi tuo, lenkų karinė vadovybė ėmėsi kariuomenės pergrupavimo – pasiuntė savo dalinius į naujas dislokacijos vietas arčiau neutraliosios zonos. Lietuvos karinė vadovybė padarė išvadą, kad derybas Briuselyje Lenkija vertina neigiamai ir gali artimiausiu metu prieš Lietuvą pradėti agresyvius veiksmus, todėl armijos vadas gen. S. Žukauskas 1921 m. balandžio 27 d. išleido labai slaptą kariuomenės direktyvą Nr. 2 divizijų vadams ir kitiems aukštesiems karininkams, kurioje buvo įsakyta, iki bus išsiaiškinti galutiniai lenkų siekiai, visoms kariuomenės dalims likti savo dislokacijos vietose ir energingai ruoštis kovai, tačiau jokių būdu nepasiduoti lenkų provokacijoms ir nereaguoti į jų iššūkimus.

Direktyvoje buvo nurodyta, ką ir kuri divizija turi daryti, prasidėjus priešų puolimui: III divizijai, kurios sudėtyje buvo Devintasis pėstininkų pulkas, – gavus tam tikrą armijos vado įsakymą, neatidėliojant, palikus ne daugiau kaip du batalionus priešų veiksmams sekti, su artilerijos ir kavalerijos eskadronais greitai susitelkti Kaišiadorių rajone ir ginti prieigas prie Kauno miesto tarp Nemuno ir Neries³³⁶.

332 9-tam pėstininkų Lietuvos kunigaikščio Vytenio pulkui slaptas operatyvinis įsakymas Nr. 4. 1921-04-13. *LCVA*, f. 511, ap. 1, b. 23, l. 31.

333 9-am pėstininkų Lietuvos kunigaikščio Vytenio pulkui įsakymas Nr. 108. 1921-04-19. *Ten pat*, f. 522, ap. 1, b. 11, l. 192.

334 9-am pėstininkų Lietuvos kunigaikščio Vytenio pulkui įsakymas Nr. 115. 1921-04-26. *Ten pat*, l. 204.

335 1921 m. gegužės 11 d. derybų Briuselyje metu, tarpininkaujant Belgijos atstovui prie Tautų Sąjungos Pauliui Hymansui, Lietuvai ir Lenkijai buvo pasiūlytas projektas, pagal kurį Lietuva turėjo tapti federacine valstybe, sudaryta iš lygiateisių Vilniaus ir Kauno kantonų, o oficialiomis kalbomis paskelbtos lenkų ir lietuvių kalbos. Užsienio politikos, gynybos, ekonomikos klausimai turėjo būti reguliuojami politinio organo, išrinkto Lietuvos ir Lenkijos seimų. Lietuvai šis projektas nebuvo priimtinas ir jį atmetė. Derybos nutrūko.

336 Gen. S. Žukausko 1921-04-27 direktyva kariuomenei Nr. 2. *LCVA*, f. 929, ap. 3, b. 277, l. 8.

Vadovaudamasis direktyva, 1921 m. gegužės 1 d. divizijos vadas mjr. I. Musteikis slaptu įsakymu pavaldžias dalis informavo apie pastebėtą Lenkijos kariuomenės telkimaši palei Lietuvos kariuomenės saugomą demarkacijos liniją. Kad pajėgos pasirengtų galimiems agresyviems lenkų veiksams, divizijos vadas įsakė pulkų rezervus sutelkti arčiau demarkacijos linijos, Devintojo pėstininkų pulko štabui ir vienam batalionui, palikus demarkacijos liniją saugantį batalioną užimtose pozicijose, persidislokuoti į Žaslių geležinkelio stoties, antrajam batalionui – į Melagėnų–Gilučių–Gabrelavos dvaro rajoną, o persidislokavus energingai rengtis galimoms kovoms, susipažinti su vietove, stiprinti pozicijas prie tiltų per upes ir kelius³³⁷. Pulkų štabas ir tarnybos įsikūrė Žaslių geležinkelio stotyje. Kai kurie ūkio ir aptarnaujantys padaliniai liko ankstesnėse dislokacijos vietose³³⁸.

Beveik tuo pat metu, gegužės 15 d., pulke buvo pradėta formuoti Bombosvaidžių komanda ir jos vadu paskirtas ltn. F. Bortkevičius³³⁹.

Pulko karininkai 1921 m. (*Lietuvos kariuomenės karininkai 1918–1953*, t. 4, p. 389)

337 Vilniaus grupei (3-iai pėstininkų divizijai) slaptas įsakymas Nr. 1. 1921-05-01. *Ten pat*, f. 511, ap. 1, b. 23, l. 32.

338 9-am pėstininkų Lietuvos kunigaikščio Vytenio pulkui visiškai slaptas operatyvinis įsakymas Nr. 5. 1921-05-01. *Ten pat*, l. 36.

339 9-am pėstininkų Lietuvos kunigaikščio Vytenio pulkui įsakymas Nr. 143. 1921-05-26. *Ten pat*, f. 522, ap. 1, b. 11, l. 258.

Gegužės 27 d. buvo gauta visiškai slapta, divizijos vado mjr. I. Musteikio pasirašyta *Vilniaus grupės direktyva Nr. 1*. Joje buvo informuota, kad, sprendžiant iš gautų patikimų žinių, lenkai prieš Lietuvą rengia kažką panašaus į Aukštutinės Silezijos sukilimą³⁴⁰, nes į Vilnių atgabenti keletas vagonų civilinių drabužių keliais automobiliais buvo išvežti Maišiagalos kryptimi. Direktyvoje pažymėta, kad šie drabužiai buvo skirti kareiviams perrengti civiliais. Širvintų rajone jau pastebėta tokių perrengtų kareivių ir žandarų. Be to, Vilniuje dingo Lenkijos „ereliai“, jie pakeisti Vidurio Lietuvos ženklais, norint pademonstruoti, kad Vidurio Lietuva nėra Lenkijos dalis, o savarankiška valstybė.

Direktyvoje įspėta, kad šie perrengti kareiviai gali:

- a) veikti kaip partizanai prieš lietuvių lauko sargybas ir užtvartas;
- b) sukūrus vietos gyventojų sukilimo fikciją, užimti neutraliąją zoną, o galbūt net bandyti atplėšti dalį Lietuvos teritorijos;
- c) stengtis išprovokuoti Lietuvos kariuomenę pereiti demarkacijos liniją ir duoti pretekstą Lenkijos daliniams pradėti kovos veiksmus prieš Lietuvos kariuomenę.

Divizijos vadas, remdamasis kariuomenės vadovybės direktyva Nr. 4, pavaldiems daliniams įsakė padidinti budrumą ir būti visiškai pasirengusiems kovai, pulkų vadams – neleisti partizanams ir šauliams 10 km atstumu nuo demarkacijos linijos pradėti ginkluotų veiksmų, o visus sulaikytus ginkluotus civilius perduoti karo lauko teismams.

Divizijos vadas nurodė, netgi prasiveržus į Lietuvos teritoriją Lenkijos kariuomenei, vežant ją atgal, jokių būdu neperžengti demarkacijos linijos, taip pat suintensyvinti informacijos apie priešą rinkimą³⁴¹.

Nors tuo metu lenkai jokių provokacinių veiksmų nesiėmė, divizijos vado įsakymu buvo sustiprintas karių rengimas. Įsakyta kiekvienoje kuopoje parengti po 8–10 žvalgų, naujokų 6 savaičių mokymo programą papildyti kursu, kaip reikia veikti prieš tankus, šarvuotuosius traukinius ir automobilius, raitelius, taip pat naktį. Visiems kareiviams nurodyta nuo antpečių nusiimti karinę dalį žyminčius ženklus, kad priešas negalėtų susigaudyti, kokie daliniai prieš juos dislokuoti³⁴².

Be to, atsakant į lenkų karių veiksmus, nuo gegužės vidurio divizijos vado įsakymu pulke imta organizuoti ir telkti lietuvius partizanus, kurie galėtų veikti neutraliojoje zonoje. Divizijos vado nurodymu pulko kariams slapta buvo siūloma savanoriais stoti į šaulių ir partizanų formuotes ir neutraliojoje zonoje kovoti su lenkų partizanais.

Nors visa tai buvo vykdoma labai slapta, yra išlikusių keletas karių, tapusių partizanais, sąrašų, jų atestacijos dokumentų ir nuotraukų. Norą stoti į lietuvių partizanų gretas pareiškė kpt. Vladas Girštautas, vyr. ltn. Pranas Pučekas, vrš. Vladas

340 Aukštutinės Silezijos lenkų sukilimai 1919–1921 m. prieš Vokietijos valdžią siekiant, kad šis regionas būtų perduotas Lenkijos valstybei.

341 Vilniaus grupei visiškai slapta direktyva Nr. 1. 1921-05-27. *LCVA*, f. 511, ap. 1, b. 23, l. 41.

342 III pėstininkų divizijai įsakymas Nr. 17. 1921-05-25. *Ten pat*, f. 522, ap. 1, b. 11, l. 271.

Dulkė, vyr. psk. Pranas Dvelis, j. psk. Juozas Zavackas, gr. Feliksas Oravičius, eiliniai Antanas Skrupskas, Antanas Novickas, Adomas Žandoras, Andrius Niaura, Vladas Miliauskas, Julius Baniulis, Juozas Viršauskas ir nemažai kitų³⁴³.

Pulko kariai, tapę Lietuvos partizanais ir pasiūsti į neutraliąją zoną, oficialiai neribotam laikui buvo išleisti atostogų. Jiems buvo išduoti dokumentai išgalvotomis pavardėmis.

Partizanams, veikiančioms neutraliojoje zonoje ir lenkų kontroliuojamoje teritorijoje, buvo nurodyta sukelti kuo daugiau sumaišties susisiekimo keliuose, traukyti telefono ir telegrafo linijų laidus, trukdyti pervežti karinius krovinius, nutraukti ryšį tarp atskirų karinių dalių ir štabų, intensyviai rinkti žinias apie priešo įstaigas, kariuomenės dalinių pergrupavimą ir visa tai nedelsiant perduoti savo karinio dalinio štabui.

Kad įvykdytų šiuos uždavinius, partizanų vadams buvo suteikta visiška veiksmų laisvė, tačiau jų būriai negalėjo palikti nurodyto veikimo rajono, o jie patys turėjo palaikyti ryšį su savo kariniu štabu. Partizanai buvo įpareigoti veikti atsargiai ir netikėtai, kad priešui padarytų kuo daugiau nuostolių.

Partizanams nurodyta prieš užnugaryje kurti bazes ir laikinas buveines, jas gerai apsaugoti, vykdyti diversinius išpuolius didelėje teritorijoje.

Rekomenduota partizanų vadais rinkti narsius, blaiviai mąstančius, mėgstančius rizikuoti, gebančius vadovauti žmonėms karius, į partizanų gretas atrinkti tėvynę mylinčius, drąsius, gabius, geros sveikatos ir patikimus kareivius.

Kiekviena suformuota partizanų grupė buvo aprūpinama įrankiais ir sprogs-tamąja medžiaga geležinkeliams sprogdinti, žirkėmis telefono ir telegrafo laidams karchyti, lengvaisiais kulkosvaidžiais, šautuvais ir šaudmenimis, rankinėmis granatomis. 6 partizanams buvo duodamas kirvis ir kastuvas. Partizanai maistui pirkti gaudavo dienpinigių. Partizanų būriui buvo skiriamas felčeris ir atitinkamas vaistų komplektas.

Atvykę į prieš teritoriją partizanų vadai turėjo užmegzti ryšius su rezidentais, kad galėtų perimti jų surinktas žinias, kurjeriais ir vedliais, kitais partizanų būriais. Jiems buvo uždrausta atskleisti kitiems partizanų būriams išskeltas užduotis, iki jas jie pradės vykdyti³⁴⁴.

Deja, apie tai, ką nuveikė Devintojo pėstininkų pulko suformuoti partizanų būriai ir kokie buvo jų veiklos rezultatai, jokios informacijos rasti nepavyko.

1921 m. gegužės 29 d. einantis pulko vado pareigas mjr. A. Paškovičius buvo paskirtas pulko vadu³⁴⁵.

Birželio 9 d. divizijos vadas tikrino pulko 1-ąjį ir 3-įjį batalionus ir visas tarnybas. Šį kartą kariams, atliekantiems rikiuotės pratimus, jis pastabų neturėjo. Tačiau pradėjus klausinėti paaiškėjo, kad kareiviai visiškai neišmano istorijos, nežino,

343 Slaptas 2-ojo bataliono vado pareiškimas pulko vadui Nr. 2sl.; Atestacija; Sąrašas karių 2-os kuopos 9 pėst. Liet. kun. Vytenio pulko, norinčių veikti partizanų būriuose; 1-ojo bataliono vado pareiškimas pulko vadui Nr. 93. *Ten pat*, f. 929, ap. 3, b. 263, l. 437, 441, 443, 446.

344 Slapta. Trumpi nurodymai partizanams veikti. *Ten pat*, f. 511, ap. 1, b. 70, l. 13.

345 Įsakymas kariuomenei Nr. 127. 1921 m. gegužės 30 d.

kas buvo Lietuvos kunigaikštis Vytenis, netgi dėl ko lietuviai kariauja su lenkais. Į tai divizijos vadas atkreipė ypatingą pulko vado ir karininkų dėmesį ir įpareigojo juos kur kas daugiau pastangų skirti kareivių švietimui. Keletas kareivių jam pasiskundė dėl laiku neišmokėtų algų ir priedų.

Divizijos vadas pasidomėjo, kas po paskutinio patikrinimo pasikeitė kulko-svaidžių kuopose, kurioms buvo pareikšta pastabų dėl prastų arklių pakinktų ir vežimų. Šį kartą vadas įsitikino, kad jie tvarkingi, apžiūrėjo keletą vežimų, pagamintų pulko stalių. Visa tai jam paliko gerą įspūdį.

Birželio 16 ir 23 d. divizijos vadas tikrino pulko 2-ąjį batalioną, kuris saugojo demarkacijos liniją. Paaiškėjo, kad ne visi kareiviai gerai žino sargybinio pareigas. Pavyzdžiui, vienas sargybinis neleido prie divizijos vado artintis bataliono ir kuopos vadams. Daug šautuvų buvo blogos būklės, o vieną rado paliktą užtaisytą, kai kurie kareiviai buvo visai nuskurę, neapsikirpę. Apskritai batalione buvo jaučiamas didelis aprangos trūkumas. Divizijos vadas pagyrė bataliono vadą, kad sargybų ir užtvarų vietos palei demarkacijos liniją parinktos tiksliai ir gerai apgalvotai, tarp jų geras ryšys, pavojingose vietose iškasti ir įrengti apkasai, „garsinė signalizacija“ sargybos viršininkams iškviesti. Kareiviai maitinami lauko virtuvės, o kur ji negali privažiuoti, patys pasiruošia valgio, nes yra aprūpinti indais ir maisto produktais³⁴⁶.

Periodiškai tikrindamas divizijos dalis, III pėstininkų divizijos vadas plk. Juozas Stanaitis priėjo prie išvados, kad pulkų viršilų, puskarininkų ir grandinių pasirengimas labai prastas, o dėl to kenčia tiek tvarka kuopose, tiek kareivių mokymas. Jis įpareigojo batalionų vadus asmeniškai bent valandą per savaitę rengti puskarininkius, kuopų vadus – daugiau skirti dėmesio jų darbui, puskarininkius iš vakaro įspėti, kokie mokymai numatyti kitą dieną.

Ne ką geresnė divizijos vado nuomonė buvo ir apie jaunesnius pulkų karininkus. Jo nuomone, pulkų ir batalionų vadai jų kvalifikacijos kėlimui turi skirti daugiau dėmesio: juos kontroliuoti, padėti „skaityti“ žemėlapius, formuluoti užduotis, organizuoti pavyzdines pamokas ir pratybas, kad mokydami kareivius nedarytų klaidų³⁴⁷.

Deja, nepavyko rasti Devintojo pėstininkų pulko parengtos puskarininkų mokymo programos, tačiau išlikusioje atitinkamoje 1923 m. rugpjūčio ir rugsėjo mėn. programoje matyti, kad puskarininkų mokymui kiekvieną darbo dieną buvo skiriama po valandą, o ypatingas dėmesys – statutų nagrinėjimui³⁴⁸.

Liepos 23 d. buvo gautas divizijos vado įsakymas padidinti budrumą, intensyviai rinkti žinias, stebėti, ką veikia Lenkijos kariuomenė ir kartu informuota, kad, Lietuvai atsisakius vesti derybas su lenkais Briuselyje, iš jų galima tikėtis bet ko³⁴⁹.

346 III divizijai įsakymas Nr. 22. 1921-06-(diena neįskaitoma). *LCVA*, f. 511, ap. 1, b. 4, l. 55–56.

347 III pėstininkų divizijai slaptas įsakymas Nr. 2. 1921-07-20. *Ten pat*, b. 24, l. 30–31.

348 Programa užsiėmimų su puskarininkiais 9-to pėstininkų Lietuvos kunigaikščio Vytenio pulko laikotarpy nuo 13 dienos rugpjūčio mėn. iki 1 dienos spalio 1923 m. *Ten pat*, b. 107, l. 65.

349 III pėstininkų divizijai visiškai slaptas operatyvinis įsakymas Nr. 3. 1921-07-23. *Ten pat*, b. 24, l. 50.

Liepos 26 d. pulke lankėsi krašto apsaugos ministras prof. Jonas Šimkus ir vyriausiasis kariuomenės vadas gen. lttn. Juozas Kraucevičius, lydimi divizijos vado plk. J. Stanaičio. Šio vizito metu įvyko šio incidentas. Divizijos vadui įsakius 6-osios kuopos vadui lttn. A. Motuzai į mokymus išvesti karius su visa amunicija, pastarasis kuopą išvedė be jos. Už tai lttn. A. Motuzą divizijos vadas plk. J. Stanaitis nubaudė 7 paromis arešto, o laikinai einančiam bataliono vado pareigas lttn. V. Juodeikai pareiškė papeikimą³⁵⁰.

Rugpjūčio 17 d. tarnauti į pulką iš Vienuoliktojo pėstininkų pulko buvo perkelti 80 kareivių³⁵¹.

Rugpjūčio antroje pusėje divizijos vadas tikrino, kaip kareiviai mokomi šaudyti. Deja, pulkas sulaukė kur kas daugiau pastabų nei pagyrų, ypač dėl šaudymo organizavimo³⁵².

1921 m. rugpjūčio 26–27 d. pulkas organizavo savo pirmuosius manevrus. Pagal legendą, gausios lenkų pajėgos perėjo demarkacijos liniją Vievio rajone, ir pulkui buvo įsakyta susitelkus Žaslių stotyje juos pulti ir sumušti³⁵³. Užduotį pulkas iš esmės įvykdė ir „siveržę lenkai“ buvo sumušti ir atstumti už demarkacijos linijos.

Saugant demarkacijos liniją pasitaikydavo nesusipratimų su slapta siunčiamais pas lenkus žvalgybos agentais, dar daugiau nesklandumų kildavo jiems grįžus atgal. Tuo, kad nebuvo bendros tvarkos, naudojosi ir lenkų agentai, kurie, apsimitę lietuvių agentais, sėkmingai pereidavo demarkacijos liniją. Lapkričio mėn. Generalinis štabas iš esmės reglamentavo šį procesą. Pagal jo nurodymus, per demarkacijos liniją turėjo būti praleidžiami agentai, turintys vienkartinį pažymėjimą, išduotus Žvalgybos skyriaus, žvalgų dalies ar žvalgybos punktų. Jie turėjo atvykti ir turimus pažymėjimus pateikti divizijos štabo žinių karininkui. Leidimai buvo paliekami divizijos štabe, savo ruožtu divizijos štabas jiems išduodavo paprastus leidimus pereiti demarkacijos liniją, o paimtuosius slapta nusiųsdavo Generalinio štabo Žvalgybos skyriui patikrinti.

Grįžtančius į Lietuvą agentus, pateikusius nekeliančius abejonių dokumentus, įsakyta skubiai praleisti, keliančius abejonių arba neturinčius jokių dokumentų – skyrus palydovus, siųsti Žvalgybos skyriaus viršininkui įvertinti.

Buvo duotas nurodymas siunčiamiems ir grįžtantiems agentams teikti viso-keriopą paramą³⁵⁴.

Naujoji tvarka padėjo išvengti daugelio nesusipratimų, tačiau iki galo ši problema, ypač dėl be dokumentų grįžtančių agentų, nebuvo išspręsta.

Kartais per fronto liniją į lietuvių pusę perbėgdavo lenkų kareivių, tačiau

350 III pėstininkų divizijai įsakymas Nr. 26. 1921-08-10. *Ten pat*, b. 4, l. 66.

351 9-am pėstininkų Lietuvos kunigaikščio Vytenio pulkui įsakymas Nr. 227. 1921-08-18. *Ten pat*, f. 522, ap. 1, b. 10, p. 119.

352 III pėstininkų divizijai įsakymas Nr. 27. 1921-08-29. *Ten pat*, f. 511, ap. 1, b. 2, l. 77.

353 9 p. L. K. Vytenio pulkui manevravimo uždavinys (vienpusis), ant 26 rugpjūčio 1921. *Ten pat*, b. 23, l. 78.

354 Visiškai slaptas II PD štabo viršininko 1921-11-08 raštas Nr. 231s 8 p. p. vadui. *Ten pat*, f. 521, ap. 1, b. 27, l. 52.

kaip su jais elgtis, bendros tvarkos irgi nebuvo. Paprastai tokius perbėgėlius pulko kariai siųsdavo į divizijos štabą. Pagaliau gruodžio 7 d. iš divizijos štabo buvo gauta instrukcija, kaip elgtis su priešo perbėgėliais. Pagal ją, kiekvieną perbėgėlį pirmiausia turėjo apklausti pulko žinių karininkas (žvalgybos) ir po apklausos siųsti pas divizijos žinių karininką, o šis, taip pat jį apklausęs, nukreipti pas Generalinio štabo Žvalgybos skyriaus viršininką. Tuo tarpu asmenys, įtarti šnipinėjimu, turėjo būti siunčiami žvalgybos punktų viršininkų žinion³⁵⁵.

Rugsėjo viduryje demarkacijos linijos barą saugančio 3-iojo bataliono vadas gavo informacijos, kad neutraliojoje zonoje prieš pulko saugomą barą formuojamas apie 400 lenkų partizanų batalionas. Gautomis žiniomis, lenkų partizanai turėjo ir kulkosvaidžių. Bataliono ir kuopų vadais buvo paskirti profesionalūs karininkai. Organizuojamo bataliono štabas buvo Drozdovkos dvare (kaip dabar vadinasi ši vietovė, nustatyti nepavyko. Galbūt tai *Strazdiškės*, kaimas tarp Vievio ir Trakų – G. S.). Bataliono vadas informavo pulko vadą, kad galima sulaukti labai rimtų tokio partizanų karinio dalinio išpuolių³⁵⁶.

Jų ilgai laukti nereikėjo. Jau rugsėjo 30 d. 15 val. šimtinė lenkų partizanų iš trijų pusių ėmė supti Malūnelio (?) (dokumente – *Mlynok*) kaime esančius pulko karius, tačiau vietos gyventojai, dirbantys laukuose, pamatę lenkų partizanus, sukėlė paniką, bėgdami su gyvuliais lietuvių karių pusėn, ir taip juos išpėjo. Lenkų partizanai pradėtą operaciją nutraukė³⁵⁷. Tačiau jų ketinimai buvo rimti. Kaip matyti iš slapto operatyvinio 1921 m. gruodžio 14 d. įsakymo, tarp demarkacijos liniją saugančių Lenkijos karinių dalinių užnugaryje buvo dislokuota 2-oji lenkų armija, susidedanti iš 3 divizijų, artilerijos ir papildomų dalinių. Armijos štabas buvo Lydoje. Iš viso priešais Lietuvos karines dalis, saugančias demarkacijos liniją, buvo dislokuota apie 14 000 pėstininkų ir apie 6000 kavaleristų³⁵⁸.

Pulkas Kaune (1921-10-27–1922-06-20)

Spalio 24 d. III pėstininkų divizijos vadas įsakė pulkui saugomą demarkacijos linijos barą perduoti Septintajam pėstininkų pulkui ir iki lapkričio 2 d. persikelti į Kauną, į Panemunę. Kpt. V. Girštautas su 1-uoju batalionu iš Žaslių geležinkelio stoties į Kauną išvyko ir jau spalio 27 d. iš Aštuntojo pėstininkų pulko perėmė jo sargybą Kaune pareigas. 2-asis batalionas pirmiausia persidislokavo į Žaslius ir kartu su kitais pulko padaliniais spalio 31 d. 2 ešelonais buvo atvežtas į Kauną³⁵⁹.

355 Slaptas II PD štabo viršininko 1921-11-15 raštas Nr. 245 sl 8 p. p. vadui. *Ten pat*, l. 53.

356 3-iojo bataliono vado 1921-09-16 pareiškimas pulko vadui. *Ten pat*, f. 929, ap. 3, b. 263, l. 72.

357 Pareiškimas 2-ojo bataliono vadui. *Ten pat*, l. 99.

358 Visiškai slaptas operatyvinis, asmeninis įsakymas III PD Nr. 7. 1921-12-14. *Ten pat*, f. 511, ap. 1, b. 23, l. 68.

359 9 pėst. L. K. Vytenio pulkui visiškai slapti operatyviniai įsakymai Nr. 6, 1921-10-21, ir Nr. 7, 1921-10-29. *Ten pat*, f. 929, ap. 3, b. 122, l. 39–40.

Kaip pulkas įsikūrė naujoje vietoje, lapkričio 9 d. tikrino divizijos vadas plk. J. Stanaitis. Deja, ši kartą divizijos vadas buvo labai priekabus ir rado daugybę trūkumų. Pirmiausia jam labai nepatiko, kaip pulko kariai pro jį pražygiavo iškilmingu maršu. Ėjo per lėtai, nemokėjo laikyti šautuvų, netinkamai buvo pasukę galvas ir kt., todėl savo įsakyme divizijai visiems priminė reikalavimus karių rikiuotei ir kaip reikia žygiuoti. Atkreipė dėmesį, kad labai netvarkingos pulko gyvenamosios patalpos, nors ir pats pripažino, kad jose kareiviai apgyvendinti neseniai, todėl dar nespėta susitvarkyti. Tačiau dėl to, kad virtuvės labai nešvarios, divizijos vadas nepriėmė jokių pasiteisinimų, nors pietūs, jo nuomone, buvo skanūs. Daug priekaištų turėjo patikrinęs, kaip laikomi arkliai. Vis dėlto, suprassdamas, kad dėl daugelio trūkumų pulko vadovybė nekalta, savo įsakymą divizijai baigė šiais žodžiais: „*Tikrai tikiu, kad pulko vadas mokės kuo greičiausiai... pašalinti nurodytus trūkumus.*“³⁶⁰

1921 m. gruodžio 20 d. tarnauti į pulką buvo atsiųstas gražus būrelis Karo mokyklą baigusių leitenantų. Tą dieną atvyko Antanas Stankus, Kazys Pautienis, Antanas Plaušinitis, Klemas Marcinkus, Jokūbas Šlekys, Kazys Naunčikas, Juozas Sugintas, Vladas Pakalnis, Juozas Jovaiša, Jurgis Kuzevičius, Jonas Šepetys, Jonas Osinas, Juozas Gudelevičius, Edvardas Kazanskis ir Bronius Kazlauskas³⁶¹.

Įtampai prie demarkacijos linijos neslūgstant, divizijos vadovybė, remdamasi Lietuvos kariuomenės vadovybės nuomone, netgi numatė divizijos veiksmus, jeigu lenkams puolant tektų atsitraukti. Priešui puolant pranašesnėmis pajėgomis, divizijos vadas Devintajam pėstininkų pulkui įsakė, prasidėjus mūšiams, gavus atskirą jo įsakymą, palikus Kauną, įsitvirtinti apkasų linijoje Bartkūnai–Miežonys–Gegužinė ir, liekant divizijos atsargoje, užmegzti ryšius su Šeštuoju ir Septintuoju pėstininkų pulkais ir Baltgudžių batalionu. Jei būtų būtina, atsitraukti už linijos Vieškūnai–Narėpai ir apsistoti Kauno tvirtovės VI ir VII fortuose³⁶². Tačiau tuo metu jokių kovos veiksmų lenkai nepradėjo.

Gruodžio 18 d. Kaune, dalyvaujant užsienio valstybių atstovams, buvo surengtas kariuomenės paradas. Parade ypač gerai pasirodė Devintojo pėstininkų pulko batalionas ir Mokomoji kuopa. Į jų žygiavimą atkreipė dėmesį net vyriausiasis kariuomenės vadas, už tai divizijos vadas plk. J. Stanaitis pulko vadui mjr. A. Paškovičiui, bataliono vadui kpt. V. Girštautui, kuopų vadams ir visiems parade dalyvavusiems kariams pareiškė padėką³⁶³.

1921 m. pabaigoje, apsistojus vienose kareivinėse, labai pagyvėjo pulko kultūrinis gyvenimas. Kariai, netgi vieni su kitais lenktyniaudami, ėmė burtis į teatro mėgėjų kuopeles, statyti ir rodyti įvairius spektaklius. Štai antrąją Kalėdų dieną pulko karininkų teatro kuopelė Gabrieliaus Landsbergio-Žemkalnio dramą „Blinda,

360 9-am pėstininkų Lietuvos kunigaikščio Vytenio pulkui įsakymas Nr. 323. 1921-11-23. *Ten pat*, f. 522, ap. 1, b. 10, l. 371.

361 Įsakymas kariuomenei Nr. 292. 1921 m. gruodžio 20 d.

362 Visiškai slaptas operatyvinis, asmeninis įsakymas III PD Nr. 7. 1921-12-14. *LCVA*, f. 511, ap. 1, b. 23, l. 68-69.

363 III pėstininkų divizijai įsakymas Nr. 37. 1921-12-23. *Ten pat*, f. 522, ap. 1, b. 14, l. 7.

Raitųjų žvalgų komandos karys
Bronislovas Apinis. 1922-01-01
(E. Peikštenio kolekcija)

sprendė patikrinti divizijos vadas. Šis patikrinimas nebuvo įprastas. Kareivių parengtį turėjo tikrinti divizijos vado įsakymu sudarytos kitų pulkų komisijos. Devintojo pėstininkų pulko karių pasiekimus vertino Šeštojo pėstininkų pulko karininkų komisija, vadovaujama mjr. Jono Gaudešiaus, į kurią buvo įtraukti vyr. ltn. Juozas Kartanas ir leitenantai Justas Čižauskas ir Kazys Lelešius, o Devintojo pėstininkų pulko 4 karininkų komisija, vadovaujama kpt. V. Girštauto, – Septintojo pėstininkų pulko kareivių rengimą. Į komisijas taip pat turėjo būti įtrauktas tikrinamojo pulko vieno bataliono vadas, kuriam suteikiama sprendžiamojo balso teisė, kuopos vadas, kuriam suteikiama patariamąjo balso teisė, ir pulko kapelionas, kuris tikrintų kareivių dvasinės srities žinias³⁶⁸. Divizijos vado nurodymu patikrinimai turėjo būti nuodugnūs, apimti visus kareiviams privalomus karybos dalykus ir gimnastiką. Gaila, kad neišliko duomenų apie jų rezultatus, nes taip detalios kareivių žinios tikrinamos daugiau nebuvo. Apskritai daugiau kaip pusė kareivių buvo įvertinti išvada „ganėtinai“. Geriausiai buvo parengti 3-iosios kulkosvaidžių kuopos, blogiau – 2-osios, 4-osios ir 6-osios kuopų jauni kareiviai³⁶⁹.

svieto lygintojas“ suvaidino net tris kartus. 1-ojo bataliono teatro mėgėjai Naujųjų Metų proga parodė meninius vaizdelius „Švintant“ ir „Barzdaskutys“, 1922 m. per Trijų Karalių šventę – „Aš numiriau“. Bandė savo programą rodyti ir klounai, tačiau nelabai sėkmingai. Pulko raštininkai, scenos mėgėjai, 1922 m. sausio 22 d. suvaidino 4 veiksmų spektaklį „Ant bedugnės krašto“³⁶⁴ ir t. t.³⁶⁵

1922 m. sausio 30 d. Aukštųjų karininkų kursus su 1-ąja laida baigė pirmieji pulko karininkai kpt. Česlovas Vėderis ir vyr. ltn. Vladas Stanulis³⁶⁶. Nuo rugpjūčio 7 d. į Aukštųjų karininkų kursus buvo išsiųstas vyr. ltn. Valteris Hinentalis³⁶⁷.

Kaip vyksta jaunų kareivių mokymas, 1922 m. kovo 5–20 d. nu-

364 Rasutis L. Iš pulko gyvenimo. *Tėvynės gynėjas*, 1922, Nr. 1, p. 10.

365 Vakaras. *Tėvynės gynėjas*, 1923, Nr. 36 (puslapiai nenumeruoti).

366 Įsakymas kariuomenei Nr. 25. 1922 m. sausio 30 d.

367 9-am pėstininkų Lietuvos kunigaikščio Vytenio pulkui įsakymas Nr. 238. 1922-08-08. *LCVA*, f. 522, ap. 1, b. 14, l. 456.

368 III pėstininkų divizijai įsakymas Nr. 11. 1922-02-20. *Ten pat*, l. 109.

369 III pėstininkų divizijai įsakymas Nr. 30. 1922-04-11. *Ten pat*, f. 511, ap. 1, b. 2, l. 122.

Kadangi Devintasis pėstininkų pulkas buvo dislokuotas Kaune ir ten ėjo sargybų tarnybą, jis buvo stebimas visuomenės ir kariuomenės vadovybės. Deja, 1922 m. žiemą pulke padaugėjo vagysčių, nusizengimų einant sargybą, netinkamo elgesio atvejų. Kad užkirstų tam kelią, pulko vadas ėpareigojo karininkus imtis visų priemonių ir išaiškinti kareiviams, kokia už minėtus nusizengimus yra numatyta atsakomybė³⁷⁰. Kaip kareiviai atlieka sargybinių pareigas, ypač naktį, nevengdavo tikrinti ir Kauno ėgulos viršininkas gen. ltn. Jonas Galvydis-Bykauskas. Deja, jis užtiko ne vieną tarnybos metu miegantį Devintojo pėstininkų pulko sargybinių. Kadangi buvo labai humaniškas, generolas kareivius už tai paprastai nubausdavo tik pora parų arešto, bet puskarininkius – griežčiau. Antai 1922 m. kovo mėn. už tai, kad sargybos metu miegojo, ir už netvarką sargybinių būste gr. Andriejų Stasytį nubaudė 3, eilinius Juozą Lesavičių ir Vladą Anužį, Joną Gražį – 2, o j. psk. Nudą už miegojimą – 2 savaitėmis arešto³⁷¹.

1922 m. sausio mėn. kariuomenės vadovybė tikrino, kaip kariuomenės dalyse saugomi ginklai. Devintajame pėstininkų pulke tikrintojai nustatė, kad šautuvai ir kulkosvaidžiai laikomi tinkamai, išskyrus Ūkio kuopą, kurioje rasta daug surūdijusių šautuvų. Vyriausiasis kariuomenės vadas gen. ltn. Juozas Kraucevičius divizijos vadui ėsakė Ūkio kuopos vadą vyr. ltn. A. Marcinkevičių už ginklų nepriežiūrą nubauti, o pulko vadui atkreipti dėmesį ė ginklų laikymą, pulke rastus 38 netinkamus šautuvus pakeisti gerais³⁷².

Gen. ltn. J. Kraucevičius (AA)

Pulke, kaip minėta, dar Nepriklausomybės kovų metais susikūrė orkestras, tačiau orkestro vadovai keitėsi. 1922 m. kovo 8 d. su Rusijos piliečiu Timofejumi Gurinu buvo sudaryta sutartis metams vadovauti pulko orkestrui, paskyrus jį ė kapelmeisterio pareigas. Jis ėsipareigojo auklėti ir mokyti pulko muzikantus, prižiūrėti jų drausmę ir tvarką³⁷³.

1922 m. balandžio 21 d. kariuomenės vado nurodymu buvo

370 9-am pėstininkų Lietuvos kunigaikščio Vytenio pulkui ėsakymas Nr. 56. 1922-02-22. *Ten pat*, f. 522, ap. 1, b. 14, l. 101.

371 Kauno ėgulai ėsakymas Nr. 4. 1922-03-22. *Ten pat*, l. 171.

372 ėsakymas kariuomenei Nr. 69. 1922 m. kovo 20 d.

373 Sutartis Nr. 4. *LCVA*, f. 511, ap. 1, b. 166, l. 47.

ypač sustiprintas kariuomenės dalių rengimas. Karių mokymas buvo suskirstytas etapais. Kariuomenės vadas nustatė, kad taktikos ir kitos lauko pratybos bus rengiamos:

iki birželio 15 d. – būrių ir kuopų. Jų metu turėjo būti išnagrinėti puolimo, gynybos, apsaugos žygio ir poilsio metu uždaviniai;

nuo birželio 15 d. iki liepos 20 d. – bataliono. Čia ypatingas dėmesys turėjo būti kreipiamas į ryšius, žvalgybą ir sparnų apsaugą, todėl nurodyta treniruotis puolimo sąlygomis greitai užmegzti ryšį, perduoti įsakymus ir pranešimus;

nuo liepos 20 d. iki rugpjūčio 20 d. – pulko, ypatingą dėmesį kreipiant į mokymą bet kokiomis sąlygomis greitai ir tvarkingai vykdyti puolimą, išlaikant nurodytą kryptį ir tvarką, taip pat visų pulko padalinių veiksmų suderinamumą.

Kiekvieno mokymo periodo 20 % mokymų turėjo būti rengiami naktį, atkreipiant dėmesį į puolimo, gynybos, žygio ir poilsio apsaugos šiuo paros metu ypatybes.

Atlikus pratimą, turėjo būti išnagrinėta jo eiga, nurodyti trūkumai ir karių pasiekimai.

Pulko mokymuose nurodyta dalyvauti ne mažiau kaip 2 batalionams. Tiek vienpusiam, tiek dvipusiam pulko mokymui užduotis turėjo pateikti divizijų vadai. Jie taip pat privalėjo dalyvauti visuose pulkų mokymuose kaip vadai ar tarpininkai.

Kariuomenės vadas taip pat nustatė kiekvienoms šaudymo pratyboms skiriamų šovinių normą³⁷⁴.

Pulko šventė. 1922-06-02 (LCVA)

374 Skubus Generalinio štabo viršininko 1922-04-21 raštas IV pėst. divizijos vadui. LCVA, f. 1322, ap. 1, b, 7, l. 120.

Gegužės 7–20 d. Lietuvos karinė vadovybė aukštesniesiems karininkams organizavo lauko ekskursiją, jai vadovavo gen. L. Radus-Zenkavičius. Ekskursijoje dalyvavo ne tik Devintojo pėstininkų pulko vadas su ordonansu³⁷⁵. Parengiamiesiems darbams teko skirti vieną bataliono vadą, vieną karininką eiti komendantu padėjėjo pareigas, lauko virtuvę, traukiamą trijų arklių, ir 2 patyrusius virėjus³⁷⁶.

Gegužės 23–24 d. pulką tikrino pats pulko vadas mjr. A. Paškovičius. Patikrinimo metu jis klausė kareivių skundų. O jų buvo visokių: kad per retai kareiviai vedami į pirtį, trūksta apatinių baltinių, kad čiužiniuose per mažai šiaudų ir valgis blogas (prastos kokybės silkės), ir pan. Daugiausia skundų buvo adresuota Ūkio daliai, todėl pulko vadas jos viršininką įpareigojo skirti daugiau dėmesio šioms dalykams, ypač tikrinti gaunamų maisto produktų kokybę³⁷⁷. Gegužės 31 d. pulką tikrino divizijos vadas, tiesa, šį kartą jis irgi buvo pasirengęs klausyti kareivių skundų, tačiau niekas nesiskundė, nes daugelis problemų po pulko vado patikrinimo jau buvo išspręstos, todėl patikrinimo išvada apsiribojo kai kuriomis smulkiomis pastabomis³⁷⁸.

Birželio 1 d. Devintajame pėstininkų pulke tarnavo 60 karininkų, 9 karo valdininkai, 1591 kareivis. Pulkas turėjo 232 arklius, tiesa, 18 iš jų sirgo³⁷⁹.

Birželio 14 d. pulko kapelionas kunigas Vincas Abraitis buvo perkeltas į Dešimtąjį pėstininkų pulką³⁸⁰.

Saugant neutraliąją zoną

1922 m. birželio viduryje vėl pasipylė nerimą keliančios žinios. Kaip matyti iš 1922 m. birželio 15 d. divizijos vado įsakymo, netoli demarkacijos linijos pasirodė net 5 nauji lenkų divizijų daliniai. Divizijai buvo įsakyta skubiai pradėti rengtis galimoms kovoms, o Devintajam pėstininkų pulkui, gavus divizijos vado nurodymą, išvykus iš Palemono, žygiuoti keliu Kaunas–Rumšiškės ir susitelkti divizijos rezervo rajone Gastilonys–Pravieniškės–Rumšiškės. Pulkui būti pasirengus užimti ir ginti įtvirtintą apkasų liniją Vieškūnai–Narėpai³⁸¹. Tačiau ir šį kartą lenkai kovos veiksmų nepradėjo.

1922 m. birželio 17 d. divizijos vadas slaptame operatyviniame įsakyme III pėstininkų divizijai Devintojo pėstininkų pulko vadui įsakė, perdavus Kauno

375 **Ordonansas** – karys, vykdamas štabo, vado ar garbės asmens pavedimus.

376 III pėstininkų divizijai įsakymas Nr. 36. 1922-05-06. *LCVA*, f. 511, ap. 1, b. 2, l. 129.

377 9-am pėstininkų Lietuvos kunigaikščio Vytenio pulkui įsakymas Nr. 155. 1922-05-29. *Ten pat*, f. 522, ap. 1, b. 14, l. 316.

378 III pėstininkų divizijai įsakymas Nr. 45. 1922-06-14. *Ten pat*, f. 511, ap. 1, b. 2, l. 145–146.

379 9-am pėstininkų Lietuvos kunigaikščio Vytenio pulkui įsakymas Nr. 173. 1922-06-05. *Ten pat*, f. 522, ap. 1, b. 14, l. 336.

380 Įsakymas kariuomenei Nr. 132. 1922 m. birželio 14 d.

381 Visiškai slaptas operatyvinis įsakymas III PD Nr. 1. 1922-06-15. *LCVA*, f. 511, ap. 1, b. 85, l. 2–3.

miesto sargybų pareigas Penktajam pėstininkų pulkui, birželio 20 d. iš Panemunės vykti prie demarkacijos linijos ir pakeisti Septintąjį pėstininkų pulką. Kareivines su visais baldais perdavus Penktajam pėstininkų pulkui, traukti į Žaslių rajoną. Vieną batalioną nurodyta dislokuoti Strošiūnų ir Mijaugonių, antrą – Žaslių rajone. Birželio 23 d. iki 20 val. perimti iš Septintojo pėstininkų pulko saugomą demarkacijos linijos barą nuo Daugirdiškių iki Valeikiškių (Valiukiškių?). Bataliono štabas įsikūrė Vievyje. 2-asis pulko batalionas buvo pasiūstas pozicijų Bajoriškių–Gaižiūnų rajone stiprinti³⁸². Demarkacijos liniją saugojo vienas pulko batalionas. Batalionai periodiškai keisdavosi³⁸³.

Vos užėmus demarkacijos linijos apsaugos barą, birželio 22 d. iš Vilniaus be Generalinio štabo leidimo Vievio rajone per Septintojo pėstininkų pulko saugomą barą prasmuko automobilis, kuriuo važiuo JAV jūrų atašė Varšuvoje ir viena anglė. Devintojo pėstininkų pulko kariams pavyko šį automobilį sustabdyti ir priversti vykti į pulko štabą. Tačiau pulko vadas, nors keleiviai ir neturėjo Generalinio štabo leidimo, sudarė sąlygas jiems važiuoti į Kauną lydimiems pulko karininko ltn. F. Bortkevičiaus, kuriam buvo įsakyta atašė ir damą pristatyti į Generalinį štabą, tačiau pastarasis keleiviams automobiliu leido vykti į „Metropolio“ viešbutį. Už tai divizijos vadas plk. ltn. I. Musteikis ltn. F. Bortkevičių nubaudė 6 paromis arešto.

9-ojo pėstininkų pulko kariai trumpo poilsio metu. 1922 m. birželis (*Tarpukario Lietuva*, K.: Šviesa, 2007, p. 56)

382 3 pėst. divizijos štabo karo dienynas. 1921–1922 m. *LCVA*, f. 511, ap. 1, b. 49 (byla nenumeruota); Slaptas operatyvinis II pėstininkų divizijai įsakymas Nr. 2. 1922-06-17. *LCVA*, f. 511, ap. 1, b. 85, l. 6.

383 9-am pėstininkų Lietuvos kunigaikščio Vytenio pulkui slaptas operatyvinis įsakymas Nr. 3. 1922-07-01. *LCVA*, f. 929, ap. 3, b. 122, l. 45.

Septintojo ir Devintojo pėstininkų pulkų vadai buvo įpareigoti užtikrinti, kad jų pavaldiniai tiksliai vykdytų instrukcijas ir aukštesniosios vadovybės įsakymus³⁸⁴. Šis įvykis dar ilgai buvo aptarinėjamas visoje kariuomenėje.

Liepos 8 d. išsiųstu visiškai slaptu operatyviniu raštu divizijos vadas Devintojo pėstininkų pulko vadą perspėjo, kad, paskutinėmis žiniomis, lenkai prie demarkacijos linijos vėl rengia kažką panašaus kaip į jų išprovokuotą Aukštutinės Silezijos sukilimą. Remiantis gauta informacija padaryta išvada, kad lenkai, matyt, gali pradėti veikti persirengę civiliais gyventojais, imituoti riaušes neutraliojoje zonoje, kur neva įsikiš kariuomenė joms slopinti, o po to pabandyti užimti ne tik neutraliąją zoną, bet ir visą Lietuvos teritoriją.

Atsižvelgdamas į tai, divizijos vadas įsakė pulkui padidinti budrumą ir vykdyti sustiprintą žvalgybą, taip pat būti pasiruošusiam kovos veiksams pagal numatytus planus. Galimą priešų puolimą sutikti sargyboms ir užtvaroms, kiek įmanoma, priešinantis, jei jėgos pranašesnės – trauktis. Demarkacijos linijos sargyboms ir užtvaroms buvo įsakyta visus įtartinus asmenis, prisiartinusius prie demarkacijos linijos, sulaukyti, o sulaukytus su ginklais laikyti priešais ir elgtis kaip su priešais.

Divizijos vadas Devintajam pėstininkų pulkui įsakė nesivelti į lokalius mūšius, o paaiškėjus pagrindinėms priešų puolimo kryptims, ten sutelkti Lietuvos kariuomenės pajėgas ir priešų išstumti iš Lietuvos teritorijos. Nurodyta sustiprinti tiltų ir svarbiausių geležinkelio įstaigų apsaugą³⁸⁵. Tačiau šio įsakymo vykdyti nereikėjo, nes lenkai provokacijų nerengė.

Pulko kariai prie demarkacijos linijos kasa antrąją apkasų liniją. 1922 m. (LCVA)

384 III pėstininkų divizijai įsakymas Nr. 49. 1922-07-02. *Ten pat*, f. 520, ap. 1, b. 35, l. 198 a. p.

385 Visiškai slaptas operatyvinis III PD štabo 1922-07-08 raštas 9 pėstininkų pulko vadui. *Ten pat*, f. 929, ap. 3, b. 263, l. 415.

Liepos 27 d., kaip vyksta pulko karių mokymas, tikrino III pėstininkų divizijos vadas plk. ltn. I. Musteikis. Nors karininkams dėl kareivių mokymo divizijos vadas turėjo daugybę pastabų, tačiau galutinė išvada buvo palanki: „*Bendrai veiktas kareivių ir daugumos viršininkų daro gerą įspūdį.*“³⁸⁶

Rugpjūčio 10 d. divizijos vadas tikrino, kaip pulkas įsikūrė naujoje vietoje, kokios jo gyvenimo sąlygos. 1-oji kulkosvaidininkų kuopa buvo apgyvendinta daržinėse, todėl tvarkos ir švaros buvo sunku reikalauti. Ne visai švari buvo ir kareivių patalynė, trūko pagalvių. Kareiviai prastai išmanė statutų reikalavimus, nežinojo savo viršininkų pavardžių. Pasirodo, kad, atvykus prie demarkacijos linijos, švietimo pamokos apskritai nevyko, todėl Lietuvos istorijos žinių kareiviai turėjo labai mažai. Atsivėlėdamas į tai, divizijos vadas įsakė skubiai imtis priemonių, kad padėtis švietimo srityje pagerėtų.

Ne ką geriau kuopos kariai pasirodė ir vadui davus taktikos užduotį. Jos vykdymo organizavimas buvo įvertintas neigiamai, nes prie atliekančių šaudymo iš kulkosvaidžių pratimus kareivių nebuvo sekėjų. Divizijos vadas pulko vadui įsakė trūkumus kuo skubiau pašalinti³⁸⁷.

Pulko kariai prie traukinio pakeliui į divizijos manevrus. 1922 m. (LCVA)

386 III pėst. divizijai slaptas manevrinis įsakymas Nr. 1. *Ten pat*, f. 511, ap. 1, b. 91, l. 61–63.

387 III pėstininkų divizijai įsakymas Nr. 56. 1922-08-14. *Ten pat*, f. 522, ap. 1, b. 14, l. 502.

1922 m. rugpjūčio 27 d. 1-asis ir 2-asis batalionai pulke organizavo manevrus, o rugsėjo 17–18 d. pulko 1-asis batalionas, 24 raitieji žvalgai ir orkestras, tada vadintas griežikų komanda, dalyvavo divizijos manevruose Skaudvilės rajone³⁸⁸.

Rugpjūčio pabaigoje–rugsėjo pradžioje, tikrindamas kariuomenės dalis, į pulką buvo atvykęs vyriausiasis kariuomenės vadas gen. ltn. Juozas Stanaitis. Jis taip pat nurodė atlikti mokomąjį pratimą. 1-ajam batalionui su puse artilerijos baterijos, kaip divizijos priešakinei rinktinei, buvo įsakyta užimti ir ginti Žaslių geležinkelio stotį, prie kurios, gautomis žiniomis, artinasi prieš šarvuotasis traukinys. Deja, pratimą kariai atliko prastai. 2-oji kuopa, pasirodžius šarvuotajam traukiniui, užuot į jį pradėjusi šaudyti iš 3 patrankų ir 6 kulkosvaidžių, kažkodėl pakilo ir lėtai nužingsniavo į artimiausią mišką. 1-oji kuopa bandė sprogdinti tiltą, šarvuotajam traukiniui per jį jau pervaziavus, vieno būrio kariai išsidėstė iš traukinio apšaudomoje pozicijoje. Kitas būrys, ginkluotas 3 kulkosvaidžiais, nespėjo užimti pozicijų.

Blogai rikiuotės pratimus atliko ir 5-oji kuopa. Be to, ji, atlikdama šaudymo pratimus, darė daug klaidų. 4-osios kuopos vadas visiškai nemokėjo komanduoti. Labai prastai gautą taktikos užduotį įvykdė ir 6-oji kuopa. Nekokį įspūdį paliko ir Mokomoji kuopa. Nors kuopos kariai joje buvo mokomi jau penktą mėnesį, bet rikiuotėje buvo nedrausmingi, kalbėjosi, nebuvo pritaikyta amunicija, todėl kuopai žygiuojant barškėjo ir skambėjo. Ūkio daliai vyriausiasis kariuomenės vadas priekaištų neturėjo³⁸⁹. Taigi, pulko vadui ir karininkams buvo parodyta daug kareivių rengimo trūkumų.

Retkarčiais apie save primindavo ir lenkai. Štai rugsėjo 11 d. apie 30 lenkų partizanų apšaudė pulko sargybą ir pereinamąjį punktą Malūno (Maliūnų?) kaime ir jame esantį punkto viršininko butą. Atskubėjus sargybai iš Zabakos kaimo ir į užpuolėjus ėmus šaudyti iš flango, jie pasitraukė³⁹⁰. Rugsėjo 12 d. lenkų partizanai apšaudė pulko sargybą Naujosios Būdos kaime³⁹¹. Rugsėjo 15 d. vėl buvo apšaudyta užtvara ties Malūnu³⁹². Tokių išpuolių būdavo beveik kasdien.

Spalio 13 d. 22 val. apie 30 lenkų partizanų, kurie turėjo vieną kulkosvaidį, užpuolė pulko 5-osios kuopos lauko sargybą, norėdami ją apsupti. Lenkai naudojo net granatas. Susišaudymas tęsėsi iki 24 val., tačiau puolantieji buvo atremti. 3 val. ryto lenkai vėl ėmė šaudyti į sargybinius, apšaudymas truko iki 5 val. Pulko lauko sargybiniai nuostolių nepatyrė³⁹³.

Lapkričio 21 d. pulko 1-osios kuopos sargybą prie geležinkelio puolė apie 30

388 3 pėst. divizijos štabo karo dienynas. 1921–1922 m. *Ten pat*, f. 511, ap. 1, b. 49 (byla nenumeruota).

389 Įsakymas kariuomenei Nr. 213. 1922 m. spalio 2 d.

390 3-ojo bataliono vado 1922-09-11 telefonograma Nr. 37 pulko vadui. *LCVA*, f. 929, ap. 3, b. 263, l. 81.

391 3-ojo bataliono vado 1922-09-12 telefonograma Nr. 38 pulko vadui. *Ten pat*, l. 91.

392 3-ojo bataliono vado 1922-09-15 telefonograma Nr. 39 pulko vadui. *Ten pat*, l. 92.

393 3 pėst. divizijos štabo karo dienynas. 1921–1922 m. *Ten pat*, f. 511, ap. 1, b. 49 (byla nenumeruota).

lenkų partizanų. Buvo sužeistas sargybos viršininkas, 2 puolantys lenkų partizanai nukauti, 1 partizanas sužeistas³⁹⁴.

Spalio 10 d. slaptu divizijos vado raštu informuota, kad pulkas, sudarytas iš trijų batalionų, performuojamas į dviejų batalionų pulką. Vienas batalionas laikomas „pirmaeiliniu“, kitas – „antraeiliniu“. Paskelbus mobilizaciją, „antraeilinis“ batalionas visus savo kareivius turėjo perduoti „pirmaeiliniam“ batalionui, o pats vykti į mobilizacijos rajoną ir ten iš mobilizuotų atsargos karių formuoti du batalionus. „Pirmaeiliniu“ batalionu buvo įvardytas 1-asis pulko batalionas. Spalio 18 d. pulko vado įsakymu 3-iasis batalionas buvo išformuotas, karininkus ir kareivius perkėlus į kitus du pulko batalionas, komandas ir tarnybas, o atliekamas turtas perduotas į sandėlius. Pulkas į dviejų batalionų pulką buvo performuotas iki spalio 25 d.³⁹⁵

Lapkričio 11 d. einantis kariuomenės vado pareigas gen. ltn. J. Stanaitis tikrino pulko saugomą neutraliosios zonos barą. Devintasis pėstininkų pulkas, kurį sudarė vienas 3 kuopų batalionas, saugojo 35 km neutraliosios zonos liniją, pastatęs 22 sargybos postus³⁹⁶. Po šio patikrinimo kariuomenės vadas įsakė divizijos ir pulkų vadams patiems apvažiuoti saugomą barą ir patikrinti sargybas ir užtvargas. Jis pabrėžė, kad kyla problemų dėl valgio virimo sargybos ir užtvargų vietose, ir pareikalavo pasirūpinti, kad valgis būtų kuo geresnis. Sargybiniai neturėjo kailinių, todėl įsakė jais aprūpinti.

Laisvus nuo sargybos kareivius visais būdais stengtasi mokyti naujos taktikos (kautynių skyriaus), šiam tikslui naudojant visas turimas priemones, pavyzdžiui, smėlio dėžes, žemėlapius, o geru oru demonstruoti kautynių skyriaus veiksmus lauke³⁹⁷.

1922 m. gruodžio 22 d., vykdydamas vyriausiojo kariuomenės vado įsakymą, inspekcinį pulko patikrinimą atliko divizijos vadas plk. ltn. I. Musteikis. Jis atkreipė dėmesį į švarą ir tvarką. Pastebėjo, kad kai kurių kareivių milinės ir kepurės netinkamo dydžio, vieno kareivio buvo neplautas maisto katiliukas, kuopų vadai neturėjo sąrašų su kuopoms priskirtų arklių aprašymais. Pareiškė keletą pastabų ir rikiuotės pratimus atliekantiems kariams³⁹⁸.

1923 m. sausio 18 d. įvyko labai nemalonus įvykis. Tą dieną pas lenkus pabėgo pulko 4-osios kuopos 1-osios užtvargos kareiviai Jonas Mažeika ir Jonas Grikovas³⁹⁹.

Nustatant neutraliąją zoną, į ją pateko dalis Gardino–Vilniaus geležinkelio (Varėnos–Rūdiškių ruožas), ir lenkai neteko tiesioginio susisiekimo geležinkeliu Gardinas–Varėna–Vilnius galimybės, todėl bandė derybomis su Lietuva neutralio-

394 Ten pat.

395 9-am pėstininkų Lietuvos kunigaikščio Vytenio pulkui slaptas operatyvinis įsakymas Nr. 5. 1922-10-18. *Ten pat*, f. 929, ap. 3, b. 122, l. 47–48.

396 III PD baro ilgis ir jo apsaugos pajėgos. *Ten pat*, b. 290 (lapas nenumuotas).

397 Lietuvos kariuomenei įsakymas Nr. 285. 1922 m. gruodžio 18 d.

398 III pėstininkų divizijai įsakymas Nr. 117. 1922-12-30. *LCVA*, f. 511, ap. 1, b. 70, l. 164–165.

399 3 pėst. divizijos štabo karo dienynas. 1921–1922 m. *Ten pat*, b. 49 (byla nenumuota).

sios zonos ribą pakeisti taip, kad juo galėtų naudotis. Tačiau Lietuva į derybas nesileido, laikydama pozicijos, kad bet koks derėjimasis su ja būtų esamos padėties, o kartu ir Vilniaus bei Vilniaus krašto Lenkijai pripažinimas.

Į šį reikalą įsikišo Tautų Sąjungos Taryba. 1923 m. vasario 3 d. posėdyje ji Lietuvos ir Lenkijos vyriausybėms rekomendavo, sprendžiant neutraliosios zonos tarp abiejų valstybių padalijimo ir administravimo klausimą, tarp jų nustatyti administracinę liniją. Dalijant neutraliąją zoną pusiau, Gardino–Vilniaus geležinkelis Valkininkų–Rūdiškių ruože turėjo atitekti Lietuvai. Bet Lenkija, priimdama Tautų Sąjungos Tarybos rekomendaciją, pareikalavo, kad šis geležinkelio ruožas būtų priskirtas jai⁴⁰⁰.

Dėl šių nesutarimų įtampa prie neutraliosios zonos vėl ėmė augti. III pėstininkų divizijai buvo įsakyta, nenaudojant karinių dalinių, neleisti lenkams naudotis Vilniaus–Gardino geležinkeliu⁴⁰¹.

Divizijos vadas plk. ltn. I. Musteikis šią užduotį pavedė vykdyti Devintajam ir Šeštajam pėstininkų pulkams. Devintojo pėstininkų pulko vadui įsakė suformuoti 2 karininkų vadovaujamą 40 karių partizanų būrį, sutelkti jį Kiemelių kaime ne vėliau kaip vasario 11 d. 18 val. ir perduoti Rytų Lietuvos partizanų vadui J. Mikuckiui. Kaip matyti iš divizijos vado įsakymų Devintojo pėstininkų pulko vadui ir Rytų Lietuvos partizanų vadui J. Mikuckiui, grupei turėjo būti skirtas 1 lengvasis kulkosvaidis ir 15 juostų šovinių, kiekvienas kareivis – apginkluotas šautuvu, gauti 200 šovinių, 2 granatas, dirža, batus, baltinius ir antklodę. Partizanų vadui buvo įsakyta atsiųstą grupę perrengti civiliniais drabužiais ir išdavus netikrus pasus pasiųsti veikti Širvintų rajone, susitelkti Kiemelių kaimo rajone, kartu su Šeštojo pėstininkų pulko karių grupe sugadinti per neutraliąją zoną einantį geležinkelį, kad lenkai juo negalėtų naudotis⁴⁰².

III pėstininkų divizijos vadas plk. ltn. I. Musteikis, tą pačią dieną supažindinęs pavaldžių dalių vadus su lenkų planais užimti neutraliąją zoną ir veržtis toliau į krašto gilumą, išleido operatyvinį įsakymą, kuriame dalims nurodė konkrečias užduotis. Devintojo pėstininkų pulko vadui įsakė likti esamoje pozicijoje, padidinti budrumą ir neleisti lenkams prasiveržti per demarkacijos liniją į Lietuvos teritoriją. Pulkas saugojo neutraliosios zonos barą nuo Daugirdiškių iki Vajeikiškių. Jo štabas, vienas batalionas ir Ūkio dalis buvo įsikūrę Žaslių rajone⁴⁰³.

400 Lesčius V. Lenkų provokacijos neutralioje zonoje 1921–1923 metais. *Karo archyvas*, t. 22, p. 178–179.

401 Slaptas asmeniškasis KAM Generalinio štabo viršininko 1923-02-14 raštas III PD vadui. *LCVA*, f. 511, ap. 1, b. 124, l. 14.

402 Visiškai slaptas asmeniškasis III PD vado plk. ltn. I. Musteikio 1923-02-11 raštas 9 PP vadui. *LCVA*, f. 511, ap. 1, b. 124, l. 135; Visiškai slaptas asmeniškasis III PD vado plk. ltn. I. Musteikio 1923-02-11 raštas Rytų Lietuvos partizanų vadui J. Mikuckiui. *LCVA*, f. 511, ap. 1, b. 124, l. 134; Visiškai slaptas asmeniškasis III PD vado plk. ltn. I. Musteikio raštas 9 PP vadui. II PD štabo 1940-06-05 raštas Nr. 788. *LCVA*, f. 511, ap. 1, b. 124, 135.

403 3 pėst. divizijos štabo karo dienynas. 1921–1922 m. *LCVA*, f. 511, ap. 1, b. 49 (byla nenumeruota).

1923 m. geg. 11 d. 1923 m.
 1141/SL
 k. Kor.

Muruško. Vidai slaptoni
 Komunistai

9 p. diel. Kunig Vydenis pulko vadui

Klindimmi s vestos lenks, administracijas par veiki
 mui tarp gelakeliu Bht Okceniki. Bht Budetvona
 Divisija vadovs isake Tamolai pasieriti 2 kam
 minka ir 40 kareiviu, ir sukonecentruoti juos
 s kaimu Kiemelce ne veliau Jm. Vasamo m.
 11 d. 18 val. Eitimon diekuvo. Byty partizanu
 Vado Mikueviciu, kuriu isakymu privale pildy-
 ti. Minimum kareivei privale buti aprupinti
 vantevais, po 200 soviniu po 2 granato ir usomel
 lengvu kulkosvaidiu su pilnu saislaku aptar-
 narimui jo; prie kulkosvaidiu turi buti 15
 kaspinu su soviniu ir delemis; aprupinti
 baltiniai, pusbačiai antklodemis dirku ir
 2 sovindesem. Asmens budymai ir kiti docu-
 mentai, budijanti kareiviu asmeni turi buti
 atimti ir palikti pulko stabe. Kareivius is-
 linsocant pugaminti ant ju sgraisg palikus
 vienu suscia grafa gnela su pavarde ir var-
 du, isduoti a slata del aprupinimu ju maisto
 ir armaturos lapus ant isnesiu daiktų. Mi-
 nimus documentus isimti 2 partizanu gru-
 pes duolo vanda.

Atvykus kareiviams s kaimu Kiemelce,
 bus perrengti civiliniu rubais; sineliai, mun-
 diniai, virsutines kelmos ir kiti daiktai pri-
 valo buti nuo kareiviu atimti ir palikti
 pulke; imti daiktai privale buti nesto-
 Jomi armaturoje sgraisg. Priemius atimty
 nuo kareiviu daiktų tamsta privalote pa-
 jisti vienu kampinu arba karo valdimu
 kartu su kareiveis s mrodyta vieta. Pulkei
 buti pilnai prisimociusiam kovos veismams

Priedas: Vener. Slabo telefonogramos 1141/SL
 L. o. Slabo v. m. p.
 1923 m. geg. 11 d.

III pėstininkų divizijos vado plk. ltn. I. Musteikio raštas 9-ojo pėstininkų pulko vadui. LCVA, f. 511, ap. 1, b. 124, 135

1923 m. vasario 14 d. Lietuvos kariuomenės vadas gen. ltn. J. Stanaitis visų keturių pėstininkų ir kavalerijos divizijų vadams ir Šaulių sąjungos instruktoriui įsakė užtikrinti, kad kariuomenė ir šauliai savo veiksmais nesudarytų formalaus preteksto Lenkijai paskelbti karą Lietuvai, ir kartu neleisti Lenkijai užimti tų teritorijų, kurias jai vasario 3 d. sprendimu perdavė Tautų Sąjungos Taryba. Šiame įsakyme III pėstininkų divizijos vadui plk. ltn. I. Musteikiui pakartotinai nurodyta neleisti lenkams naudotis Vilniaus–Gardino geležinkeliu. Kariuomenės vadas pabrėžė, kad apskritai, vadovaujantis krašto politika, reikėtų sukelti visų vietos gyventojų pasipriešinimą neutraliosios zonos Vilniaus krašte dalyje, kuri pagal vasario 3 d. rezoluciją skiriama lenkams⁴⁰⁴.

Vasario 14 d. 14 val. lenkai pradėjo užimti neutraliosios zonos kaimus, bet naktį iš šios teritorijos Lietuvos partizanai juos išstūmė. Vasario 15 d. į puolimą perėjo Lenkijos reguliariosios kariuomenės daliniai. Į kovą pakilo Šeštasis pėstininkų Kunigaikščio Margio pulkas ir jam į pagalbą į Aukštadvario rajoną atsiųstas Penktasis pėstininkų pulkas⁴⁰⁵. Tuo tarpu Devintajam pėstininkų pulkui divizijos vadas įsakė likti vietoje ir neleisti lenkams pažeisti saugomos demarkacijos linijos⁴⁰⁶. Devintojo pėstininkų pulko vadas, vykdydamas divizijos vado įsakymą, savo operatyviniame įsakyme demarkacijos liniją saugančio 2-ojo bataliono vadui kpt. Č. Vėderiui nurodė visame saugomame bare nuo Užkryžių iki Vileikiškių sustiprinti budrumą ir jokių būdu neleisti lenkams per jį prasiveržti. Kad būtų efektyviai panaudoti kulkosvaidžiai, jiems iš anksto išrinkti patogias pozicijas, 1-ojo bataliono vadui kpt. S. Šileikai – 2-ojo bataliono vado žinion išsiųsti vieną kuopą į Dubonką(?), sustiprintą sunkiųjų kulkosvaidžių būriu. Raitųjų žvalgų viršininkui įsakė padidinti 2-ojo bataliono raitųjų žvalgų skaičių iki 8⁴⁰⁷. Tačiau pulko kariams neteko susiremti su lenkais. Jų puolimą atrėmė Šeštasis pėstininkų pulkas. Tik lenkų nepasitenkinimo reakcija, matyt, galima laikyti kovo 8 d. 17 val. jų partizanų surengtą 1-osios kuopos 2 užtvarų antpuolį. Jo metu buvo sunkiai sužeistas 1-osios kuopos karys Jonas Lubys, lengvai – ryšininkas Jonas Paliokas⁴⁰⁸.

Tačiau vasario mėn. pažeidimų padarė ir pulko kariai. Nepaisydami griežto nurodymo neutraliojoje zonoje nieko neimti, pulko kariai, pritrūkę malkų, karininkams įsakius, prisikirto ir parsivežė medžių. Žinia apie tai pasiekė divizijos vadą. Jis, atlikus tyrimą, už netinkamą savo pareigų atlikimą, laiku neaprūpinimą kareivių

404 Lesčius V. Lenkų provokacijos neutralioje zonoje 1921–1923 metais. *Karo archyvas*, t. 22, p. 180.

405 Plačiau apie šias kovas: Surgailis G. Penktasis pėstininkų Didžiojo Lietuvos kunigaikščio Kęstučio pulkas. Vilnius, 2017; Surgailis G. Šeštasis pėstininkų Pilėnų kunigaikščio Margio pulkas. Vilnius, 2019.

406 III pėst. divizijai slaptas operatyvinis įsakymas Nr. 1. 1923-02-14. *LCVA*, f. 511, ap. 1, b. 124, l. 14.

407 9 pėst. L. K. Vytenio pulkui slaptas operatyvinis įsakymas Nr. 1. 1923-02-15. *LCVA*, f. 929, ap. 3, b. 122, l. 51–52; 9-am pėstininkų Lietuvos kunigaikščio Vytenio pulkui slaptas operatyvinis įsakymas Nr. 2. 1929-04-29. *LCVA*, f. 929, ap. 3, b. 122, l. 54.

408 1-ojo bataliono vado 1923-03-08 telefonograma Nr. 139 pulko vadui. *LCVA*, f. 929, ap. 3, b. 263, l. 114.

malkomis divizijos intendantui mjr. Petrui Aglinskui ir laikinai einančiam Devintojo pėstininkų pulko vado pareigas kpt. V. Girštautui pareiškė papeikimus. Pulko ūkio vedėją kpt. A. Kazilevičių areštavo 3 paroms. 1-osios kuopos vadą mjr. J. Šulgą, krn. S. Stepanovą ir ltn. J. Šepetį, įsakiusiems kareiviams iš neutraliosios zonos vežti malkas, areštavo 7 paroms. Už panašius veiksmus ateityje divizijos vadas kaltininkus pagrasino perduoti teismui⁴⁰⁹.

409 III pėstininkų divizijai įsakymas Nr. 34. 1924-04-16. *Ten pat*, f. 511, ap. 1, b. 102, l. 58.

IV

Taikos metai Marijampolėje

Taikaus gyvenimo laikotarpis

1923 m. balandžio 23 d. visiškai slaptame operatyviniame įsakyme III pėstininkų divizijai pabrėžta, kad kovo 14 d. Ambasadorių konferencijai Vilnių pripažinus Lenkijai, demarkacijos linijos su Lenkija apsaugą nutarta pavesti IV pėstininkų divizijai ir jos dalinius perdislokuoti. III pėstininkų divizijai nurodyta dislokuotis Alytuje, Marijampolėje ir Klaipėdoje, todėl jos vadas Devintajam pėstininkų pulkui įsakė saugomą demarkacijos linijos barą perduoti IV pėstininkų divizijos dalims ir geležinkeliu vykti į Marijampolę. Gegužės 3 d. Devintasis pėstininkų Lietuvos kunigaikščio Vytenio pulkas buvo perkeltas į Marijampolę⁴¹⁰.

Kadangi Marijampolėje buvo dislokuotas ne tik Devintasis pėstininkų pulkas, bet ir III pėstininkų divizijos štabas, kad susipažintų su vietos inteligentija, gegužės 20 d. šių padalinių karininkai gimnazijos salėje surengė vakarą-pobūvį. Svečiai buvo žymesni vietos valdininkai, švietėjai, visuomenės veikėjai, veteranai ir t. t. Vakarienės metu buvo pasakyta keletas kalbų. Pirmiausia kalbėjo III pėstininkų divizijos vadas Ignas Musteikis. Jis išreiškė pageidavimą, kad atvykusių karių ir vietos gyventojų santykiai būtų kuo geriausi. Atsakomąją kalbą pasakė valstybinės gimnazijos direktorius Antanas Daniliauskas. Buvo pasakyta dar keletas kalbų. Vakaro atmosfera buvo draugiška⁴¹¹.

Birželio 5 d. laikinai einantis III pėstininkų divizijos vado pareigas gen. ltn. Jurgis Kubilius tikrino, kaip pulkas įsikūrė naujoje vietoje. Kareivių išvaizda vadas liko patenkintas. Generolą nustebino, kad Mokomosios kuopos kariai, būsimieji puskarininkiai, negalėjo pasakyti, kas yra Tėvynė, pulko ir būrio vadas ir pan. Be to, paaiškėjo, kad 4-osios ir 6-osios kuopų kareiviai turi utėlių.

Daugiau pastabų vadas pareiškė ūkio daliai. Arkliai buvo blogai pakaustyti, vežimus reikėjo taisyti, pakinktai apleisti, kai kurie suraišioti viela, lauko virtuvės surūdijusios ir taip pat turėtų būti taisomos. Naujose kareivinėse, į kurias pulkas buvo ką tik persikėlęs, nebuvo pakankamai baldų, be to, kai kurias patalpas reikėjo remontuoti. Virtuvė ir sandėliai buvo tvarkingi. Pirtyje reikėjo sutvarkyti krosnį, šulinį. Pulko ir įgulos sargybos būstai irgi buvo netvarkingi. Divizijos vadas išsiaiškino, kad areštiniėje baudmę atliekantiems kariams leidžiama pasilikti peilius⁴¹². Taigi, kad naujosiose pulko kareivinėse būtų tvarka, dar reikėjo įdėti nemažai pastangų.

Rugpjūčio 13 d. į pulką atvyko kariuomenės vadas gen. S. Žukauskas. Jo patikrinimo išvada buvo labai trumpa: „*Pulką radau užsiėmimuose. Užsiėmimai ėjo taisyklingai. Visame matyti stropus įsakymų pildymas. Energingai dirbama. Valgis labai geras. Pagirtina.*“⁴¹³

410 III pėstininkų divizijai slaptas operatyvinis įsakymas Nr. 2. 1923-04-23. *Ten pat*, f. 510, ap. 1, b. 60, l. 104 a. p.

411 Naunčikas [K.] III pėst. Divizijos štabo ir 9 pėst. Liet. Kunigaikščio Vytenio pulko įkurtuvės. *Karys*, 1923, Nr. 22, p. 265–266.

412 III pėstininkų divizijai įsakymas Nr. 46. 1923-06-09. *LCVA*, f. 511, ap. 1, b. 102, l. 99–101.

413 Įsakymas kariuomenei Nr. 159. 1923 m. rugpjūčio 19 d.

Pulko kariai mokomi kaustyti arklius (*LCVA*)

Rugsėjo 4 d. divizijos gydytojas tikrino pulko sanitarinę būklę. Pulko ligoninėje jis pasigedo švaros, daug kur buvo nenuvalytos dulkės. Ligoninei dar trūko baldų, o turimi buvo pačių kareivių greitosiomis sukalti. Vaistinėje nebuvo lentynų. Labai netvarkingas buvo maitinimo valdininko komandos kambarys: prišiukšlintas, visur primėtyta skudurų ir popierių, taip pat Muzikantų komandos gyvenamoji patalpa. Katiliukai priskretę suodžių ir purvo, trūko duonai laikyti lentynos, primėtyta duonos plutų. Netvarkingi buvo ir pulko tarnybų būstai. O į Mokomosios kuopos virtuvę, iš kurios buvo patenkama į avių sandėlį, dulkės, kad ir pro uždarytas, bet nesandarias duris veržėsi į vidų ir nusėdavo katiluose, kuriuose buvo verdamas valgis. Bet kuopų gyvenamuosiuose būstuose jau buvo švaru ir tvarkinga⁴¹⁴.

Taigi, pulkui, beveik 5 metus gyvenusiam fronto sąlygomis ir persikėlusiam į nuolatines kareivines, priprasti prie švaros ir tvarkos buvo labai sunku. Sunku buvo ne tik kareiviams, bet ir karininkams, kurie, nuolat gyvendami laikinuose būstuose, netvarkos ėmė nebepastebėti.

Patikrinti, ar pasikeitė padėtis po divizijos gydytojo patikrinimo, į pulką netikėtai lapkričio 22 d. atvyko naujasis III karo apygardos viršininkas gen. št. plk. Kazys Ladiga. Jis daugiausia dėmesio kreipė į švarą ir tvarką. Deja, 1-osios ir 2-osios kuopų kareivinės buvo nešvarios, po lovomis mėtėsi šiukšlės. 4-osios, 5-osios ir 6-osios kuopų, į kurias įėjo apygardos viršininkas, patalpos vis dar buvo valomos ir tvarkomos, nors jau turėjo būti sutvarkytos. Mokomosios kuopos kareivinės buvo iššluotos, bet koridorių kampuose stūksojo krūvos šiukšlių. Budėtojui sukomanda-

414 III pėstininkų divizijai įsakymas Nr. 64. 1923-09-20. *LCVA*, f. 511, ap. 1, b. 102, l. 160–161.

Plk. K. Ladiga (AA)

Marijampolėje dienų jo kariai buvo įtraukti į kultūrinį gyvenimą. Tarp karių ypač populiarūs tapo dramos mėgėjų vaidinimai. Jau rugsėjo 9 d. Kareivių rūmuose, pulko štabe pulko raštininkai suvaidino T. Vaižganto dviejų veiksmų komediją „Nepadėjus nér ko kasti“ ir vieno veiksmo komediją „Valsčiaus Valdyba miesto savivaldybės teisėmis“⁴¹⁶. Rugsėjo 16 ir 17 d. gastroliavo mjr. Vlado Braziulevičiaus vadovaujama Karių dramos mėgėjų kuopelė. Pirmą dieną kariams buvo parodyta trijų veiksmų drama „Kova“, o antrąją – operetė „Consilium Facultatis“ ir vaidinimas „Kuprotas oželis“. Tokio lygio vaidinimų kareiviai dar nebuvo matę, todėl šie spektakliai jiems paliko gilų įspūdį, ypač „Kuprotas oželis“⁴¹⁷.

1923 m. pulke tarnaujantys žydai irgi subūrė teatro grupę ir 1923 m. gruodžio 8 d. Marijampolės realinės gimnazijos salėje suvaidino dramą „Išėjo ir grįžo“ ir spektaklį „Cackin“. Abu šie pastatymai žydų kalba sulaukė didžiulės sėkmės⁴¹⁸.

Pulkui apsistojus nuolatinėje dislokacijos vietoje, nemažai jo karininkų, jausdami, kad 4–5 klasių išsilavinimo karininkui nepakanka, ėmė lankyti gimnazijos vakarinius kursus. Beveik visi pulko karininkai įstojo į Karo mokslo draugiją, aktyviai lankydavo Marijampolėje skaitomas paskaitas⁴¹⁹. Nuo lapkričio 19 d. mokytis

vus „Ramiai“, kariai ir toliau vaikščiojo ir kalbėjosi. Apygardos viršininkas pamatė, kad pulko ligoninė ir vėl nešvari ir netvarkinga, visur prispjaudyta. Griežikų komandos būste taip pat baisi netvarka. Apygardos viršininkui budinčio kareivio paklausus, kur turi būti šiukšlės, šis atsakė, kad palovėse. Netvarkinga buvo ir pirtis. Trūko tvarkos ir maisto sandėlyje⁴¹⁵.

Ar ėmėsi kokių nors sankcijų divizijos vadas, kad nereaguojama į pastabas ir pulke nesitvarkoma, duomenų rasti nepavyko, bet, remiantis vėlesnių metų dokumentais, už tokią netvarką pulko karininkai sulaukdavo bausmių. Matyt, jų ir ši kartą nebuvo išvengta.

Beveik nuo pirmųjų Deivintojo pėstininkų pulko dislokavimo

415 III karo apygardai įsakymas Nr. 78. 1923-11-22. *Ten pat*, l. 1–2.

416 V. 9-as pėst. L. K. Vytenio pulkas. *Karys*, 1923, Nr. 41, p. 457.

417 V. 9-as p. L. K. Vytenio p. *Karys*, 1923, Nr. 40, p. 446.

418 Vakaras. *Tėvynės gynėjas*, 1923, Nr. 36 (puslapiai nenumeruoti).

419 Lt. Naunčikas. 9 p. L. K. Vytenio pulkas. *Kardas*, 1925, Nr. 1, p. 14.

Kpt. S. Trimakas (LCVA)

į Aukštųjų karininkų kursus buvo išsiųsti mjr. Vladas Girštautas, kpt. Teodoras Balnas, vyr. ltn. Stasys Trimakas ir ltn. Mečys Stankaitis⁴²⁰.

Nuo 1924 m. pirmojo šaukimo pasikeitė naujokų mokymo apimtis. Dar 1923 m. spalio mėn. buvo nuspręsta, kad šauktinių tarnybos laikas sutrumpinamas iki 18 mėnesių, dėl to teko keisti visas naujokų ir Mokomosios kuopos mokymo programas. Naujokų mokymas buvo sutrumpintas iki 4 mėnesių. Kariuomenės vadas nustatė, kad jis kasdien turi trukti 6–7 valandas, įskaitant ir švietimui skirtą laiką. Naujokus supažindinant su kulkosvaidžio sandara, patarta neapsunkinti reikalavimu iškalti jo dalių pavadinimus, o išaiškinti veikimo principą ir išmokyti juo naudotis. Po 4 mėnesių mokymo buvo numatyti egzaminai, o po jų – priesaika. Tačiau sutrumpėjus tarnybos laikui, kareiviams buvo panaikintos atostogos, išskyrus mokomųjų kuopų kareivius, kuriems baigus mokymo kursą buvo suteikiamos 2 savaičių atostogos⁴²¹. Tačiau 1924 m. pabaigoje ši nuostata buvo pakeista. Atsižvelgiant į finansinius sunkumus, planuojant 1925 m. karių mokymą, nurodyta numatyti, kad tarnaujantys pirmus metus bus išleisti mėnesiui, tarnaujantys antrus ir trečius metus, taip pat specialiuose padaliniuose – 2 mėnesiams atostogų. Pagrindiniu atostogų mėnesiu buvo pasirinktas spalio⁴²².

1924 m. pulke buvo suburtas **styginių orkestras**. Jam vadovavo pulko laisvai samdomas raštininkas Jonas Ostrauskas. Orkestras gyvavo iki 1928 m. 1928 m. išėjęs į atsargą beveik visiems orkestrantams (dauguma buvo tikrosios tarnybos kareiviai), o naujų tarp pulko kareivių neatsiradus, kolektyvas iširo⁴²³.

1924 m. birželio 22 d. Devintasis pėstininkų pulkas gana iškilmingai šventė savo 5 metų jubiliejų. Papuoštame kareivinių rajone nuo pat ryto pradėjo rinktis vietos ir iš Kauno atvykę svečiai. Kiek vėliau atvyko krašto apsaugos ministras plk. Teodoras Daukantas ir kariuomenės vadas gen. S. Žukauskas. 10 val. prasidėjusias šv. Mišias laikė vyskupas Antanas Karosas. Po jų vyko paradas, o jam pasibaigus, plk. T. Daukantas pasakė kalbą – pristatė savo, kaip naujojo krašto apsaugos ministro, nuostatas, pridėjęs keletą jausmingų sakinių apie Tėvynės meilę. Taip pat kalbėjo

420 Slaptas KAM Generalinio štabo 1923-11-07 raštas III PD vadui. LCVA, f. 511, ap. 1, b. 115, l. 46.

421 Kariuomenės vado gen. S. Žukausko 1924-12-01 raštas I, II ir III karo apygardų viršininkams. *Ten pat*, b. 147, l. 100.

422 Kariuomenės vado gen. S. Žukausko 1925-12-29 raštas III karo apygardos viršininkui. *Ten pat*, l. 29.

423 Senas kareivis. 9 pėst. L. K. Vytenio pulko stygų orkestras. *Karys*, 1930, Nr. 36, p. 717–718.

Karių styginis orkestras. Autorius J. Augustinas (LCVA)

kariuomenės vadas, apygardos viršininkas, pulko vadas ir vietos valdžios atstovas, Marijampolės apygardos teismo pirmininkas Stankūnas. Buvo perskaityta prezidento telegrama, kurioje vyteniečiai sveikinami pulko šventės proga. Per iškilmingus pietus pulko vadas karininkų vardu įteikė valstybės prezidentui (per krašto apsaugos ministrą), krašto apsaugos ministrui ir kariuomenės vadui po albumą, sudarytą iš 90 nuotraukų, kuriose įamžintos pulko gyvenimo nuo 1919 m. iki pastarųjų dienų ryškiausios akimirkos. Po pietų buvo parodyta sporto programa⁴²⁴.

Apskritai 1924 m. pulke kultūriniam šviečiamajam darbui buvo skiriama daug dėmesio. Surengti 9 didesni vakarai, kurių metu buvo parodyti vaidinimai, perskaitytos 24 įvairios paskaitos. 9 kartus kareiviai lankėsi kine. Tais pačiais metais buvo suremontuoti Kareivių rūmai, juose įrengta stacionari scena, salė papuošta Lietuvos kunigaikščių, rašytojų portretais ir įvairiais paveikslais⁴²⁵.

1925 m. vasario 7 d. plk. ltn. **Antanas Paškovičius buvo atleistas iš Devintojo pėstininkų pulko vado pareigų** ir paskirtas laikinai eiti Pirmojo pėstininkų Didžiojo Lietuvos kunigaikščio Gedimino pulko vado pareigas⁴²⁶. Vasario 13 d. **laikinai eiti Devintojo pėstininkų pulko vado pareigas buvo paskirtas mjr. Vincas Vitkauskas**⁴²⁷. Nors oficialiai į pareigas jis buvo paskirtas krašto apsaugos ministro vasario 14 d. įsakymu, tačiau pulką iš plk. ltn. A. Paškovičiaus perėmė dar vasario 13 d.⁴²⁸ Kartu V. Vitkauskas buvo paskirtas ir Marijampolės karinės įgulos viršininku, kadangi, be Devintojo pėstininkų pulko, Marijampolėje buvo dislokuotas mokomasis kavalerijos eskadronas. Pulko vadu V. Vitkauskas buvo paskirtas 1926 m. birželio 1 d.⁴²⁹

424 N. 9 p. L. K. Vytenio pulko šventė. *Karys*, 1924, Nr. 28, p. 233.

425 9 pėst. L. K. Vytenio pulkas. *Karys*, 1925, Nr. 3, p. 22.

426 Krašto apsaugos ministerio įsakymas Nr. 11. 1925 m. vasario 10 d.

427 Krašto apsaugos ministerio įsakymas Nr. 15. 1925 m. vasario 14 d.

428 III karo apygardai įsakymas Nr. 8. 1925-02-19. *LCVA*, f. 511, ap. 1, b. 160, l. 107.

429 Krašto apsaugos ministerio įsakymas Nr. 53. 1926 m. birželio 2 d.

Plk. ltn. V. Vitkauskas (AA)

Buvusio pulko vado plk. ltn. A. Paškovičiaus perkėlimas buvo apipintas gandas, nes į naująją tarnybos vietą Ukmergėje jis išsivežė ir pianiną. Kilo karininkų pasipiktinimas, nes šis instrumentas, kaip fronto grobis, jų nuomone, turėjo likti pulke. Kalbos pasiekė ir aukščiausiąją karinę vadovybę. Karo apygardos viršininkas slapta atliko kvotą, ir paaiškėjo, kad pianiną plk. ltn. A. Paškovičius išsivežė jo teisėto savininko leidimu⁴³⁰.

1925 m. kovo 26 d. III karo apygardos viršininkas atliko Marijampolės įgulos dalių apžiūrą. Devintajame pėstininkų pulke jis domėjosi tiek senų, tiek jaunų kareivių (pašauktų prieš 4 mėnesius) mokymu pagal naujas programas. Į klausimus, susijusius su statutais ir Tėvynės pažinimu, pulko kariai atsakė skirtingai (žr. 1 lentelę).

1 lentelė

Devintojo pėstininkų pulko karių atsakymų į klausimus rezultatai⁴³¹

Mokomasis dalykas	Klausta karių	Atsakė gerai	Atsakė patenkinamai	Iš viso neatsakė
Vidaus tarnybos statusas	Naujokų – 16 Senų kareivių – 16 Puskarininkų – 9	7 6 3	8 8 6	1 2 0
Lauko tarnybos statusas	Naujokų – 19 Senų kareivių – 19 Puskarininkų – 4	8 6 3	10 11 1	1 2 0
Įgulos tarnybos statusas	Naujokų – 18 Senų kareivių – 18 Puskarininkų – 12	11 6 9	7 8 3	0 4 0
Šaudymo statusas ir klausimai apie kulkosvaidžius	Naujokų – 19 Senų kareivių – 19 Puskarininkų – 12	10 7 7	9 11 5	0 1 0
Drausmės statusas	Naujokų – 14 Senų kareivių – 14 Puskarininkų – 7	8 6 4	6 7 3	0 1 0

430 III karo apygardos viršininko plk. K. Ladigos 1925-03-18 pareiškimas kariuomenės vadui. LCVA, f. 511, ap. 1, b. 166, l. 104.

431 III karo apygardai įsakymas Nr. 20. 1925-03-26. *Ten pat*, b. 160, l. 93.

Topografija, fortifikacija ir ginklų rūšys	Naujokų – 15 Senų kareivių – 15 Puskarininkių – 8	10 12 6	4 3 2	1 0 0
Tėvynės pažinimas	Naujokų – 19 Senų kareivių – 19 Puskarininkių – 10	13 10 8	5 7 3	1 2 1
Iš viso atsakė	Naujokų – 120 Senų kareivių – 120 Puskarininkių – 62	67 53 40	49 54 23	4 12 1

Vadovaujantis šiais duomenimis pažymėta, kad iš esmės Devintojo pėstininkų pulko karių žinios yra geros, tačiau iš senų kareivių, kurie bus greitai paleisti, 14 liko beraščiai, daugiausiai – Raitųjų žvalgų komandoje, kurioje tokio neturėjo būti nė vieno⁴³².

Tačiau pulke mokėsi ne tik kareiviai, bet ir karininkai. Kaip matyti iš 1926 m. patvirtintos karininkų mokymo programos, kiekvieną mėnesį jie nagrinėdavo 3 karybos temas, daugiausia – taktikos, ir išklausedavo karo istorijos paskaitą⁴³³.

Pulkas kasmet, taip pat ir 1925 m., gegužės 15 d., švėsdavo Tautos šventę. Gegužės 15 d. 10 val. už miesto visai įgulai buvo atlaikytos šv. Mišios. Joms pasibaigus, apygardos viršininkas gen. lttn. K. Ladiga pasisveikino su įgulos dalimis, šauliais, skautais ir kitomis civilinėmis ir mokslo organizacijomis. Trumpai pabrėžęs šios šventės reikšmę, pagerbė žuvusiuosius už Tėvynę ir sušuko „valio“ nepriklausomai Lietuvai. Jam baigus kalbėti, į įgulą, organizacijas ir visuomenę kreipėsi Marijampolės burmistras Justinas Staugaitis. Po to prasidėjo iškilmingas paradas, kuriam komandavo mjr. V. Vitkauskas⁴³⁴.

Panašiai ši šventė buvo švenčiama ir kitais metais. Šventimo vieta – Degučių aikštė – buvo už miesto⁴³⁵.

Gegužės 17 d. į Marijampolę iš Alytaus atvyko keletas suomių žurnalistų. Juos prie Korolenkos (?) dvaro pasitiko pulko karininkai. Žurnalistai buvo supažindinti su pulku, vakare jiems buvo surengta vakarienė, joje dalyvavo 30 karių šeimų. Vakarienės metu kalbą pasakė pulko vadas mjr. V. Vitkauskas. Suomiams ypač patiko pulko orkestro atliktas 1630 m. maršas, kurio jie niekur Lietuvoje nebuvo girdėję. Tai buvo pulko kapelmeisterio Bogdano Visockio, kuris per vieną dieną išmokė orkestrą groti ir Suomijos himną, ir šį maršą, nuopelnas. Po vakarienės svečiai automobiliais išvyko į Kauną. Gegužės 19 d. iš jų buvo gauta dėkingumo už malonų priėmimą telegrama⁴³⁶.

Galbūt čia vertėtų paminėti, kad tarpukariu Devintojo pėstininkų pulko or-

432 Ten pat.

433 9-to pėstininkų Lietuvos kunigaikščio Vytenio karininkų užsiėmimų programa 1926 metams. *Ten pat*, b. 219, l. 32.

434 Burokas R. Marijampolės įgula. *Kardas*, 1925, Nr. 10, p. 12.

435 St. B. Marijampolės įgula. *Karys*, 1926, Nr. 22, p. 190.

436 Burokas R. Suomijos žurnalistai įgulose. *Kardas*, 1925, Nr. 10, p. 13.

Pulko orkestras. Viduryje – kapelmeisteris B. Visockis. 1935 m. (Sūduvis J. V. 9-to pėstininkų L. K. Vytenio pulko istorinė apybraiža. *Karys*, 1988, Nr. 3, p. 116)

kestras, vadovaujamas kapelmeisterio B. Visockio⁴³⁷, buvo gana garsus. 1929–1933 m. jį samdė vasarą groti Birštono kurorte ir, sprendžiant iš klausytojų atsiliepimų, orkestras grojo tikrai profesionaliai, tad ir užsienio svečiams tokį kolektyvą ne gėda buvo parodyti. Beje, orkestras, grodamas ne pulko renginiuose, nemažai uždirbdavo – net iki 20 000 litų per sezoną.

Orkestre buvo dvi muzikantų grupės: viena – pastovesnė, sudaryta iš samdomų tarnautojų, liktinių puskarininkių, auklėtinių ir mokinių, kurie, tarnaudami pulke, išstbulino savo muzikavimo įgūdžius. Antrąją grupę sudarė muzikalūs būtinios karo tarnybos kariai⁴³⁸.

1925 m. gegužės 25 d. pulko apžiūros atlikti atvyko kariuomenės vadas gen. S. Žukauskas. Apžiūrai buvo išrikiuota 11 kuopų ir 4 komandos. Bendra pulko karių išvaizda buvo įvertinta gerai. Toliau kariuomenės vadas tikrino, kaip kariai išmokyti naudoti ginklą. Jų pasirengimas – ginklų teorijos, šaudymo technikos išmanymas, ginklų išardymo ir surinkimo įgūdžiai – buvo įvertintas išvada „visiškai patenkinamas“. Kariai gerai šaudė, mokėjo elgtis su lengvaisiais kulkosvaidžiais. Bet kulkosvaidžių

437 Pulko kapelmeisteriu B. Visockis dirbo iki 1938 m. sausio pradžios, iki išėję į pensiją. Jis buvo visų gerbiamas ir mėgstamas. Naujuoju pulko orkestro kapelmeisteriu buvo paskirtas jo sūnus, taip pat muzikas, iki tol vadovavęs Ulonų kavalerijos pulko orkestrui.

438 Kuzmickas V. Kiti pučiamųjų orkestrai tarpukario Birštone, <http://kvitrina.lt/kiti-puciamuju-orkestrai-tarpukario-birstone/> [žr. 2020-11-27]; Vytenietis. Pulko orkestras. *Karys*, 1931, Nr. 21, p. 422.

kuopų kareiviai šaudymo techniką išmanė prastai, netvirtai žinojo ir savo pareigas, nors iš kulkosvaidžių šaudė taikliai, tik, kariuomenės vado nuomone, lėtai ir nedrąsiai. Mokomosios kuopos kulkosvaidžių būrys buvo įvertintas labai gerai.

Raitųjų žvalgų komandos pasirengimas įvertintas kaip vidutinis. Vadas pareiškė pastabų vertindamas kareivių jojimo įgūdžius. Kareivinės buvo tvarkingos, valgis geras, arkliai prižiūrėti, kareiviai nesiskundė. Bendra kariuomenės vado išvada – „*karių parengimas ir vidaus tvarka pulke girtina*“⁴³⁹.

Pulko raitųjų žvalgų komanda. 1925-08-01 (*E. Peikštenio kolekcija*)

1925 m. gegužės 26 d. pasikeitė apygardos viršininkas. Gen. ltn. K. Ladiga apygardos viršininko pareigas perdavė plk. ltn. Jonui Gričiui⁴⁴⁰. Tiesa, atsisveikinimas su senuoju apygardos viršininku įvyko kiek vėliau – Devintojo pėstininkų pulko karininkų klube buvo surengta iškilminga vakarienė. Į išleistuves atvyko visų apygardos dalių atstovai. Vakarienės metu pasakytose atsisveikinimo kalbose buvo pabrėžiama, kad gen. ltn. K. Ladiga dirbo Tėvynės ir kariuomenės naudai. Kalbėjo naujasis apygardos viršininkas plk. ltn. J. Gričius, plk. ltn. Jonas Variakojis, plk. Petras Genys, plk. ltn. Andrius Butkevičius ir mjr. Vincas Vitkauskas⁴⁴¹.

1925 m. liepos 29 d. pulką pasiekė slaptas III karo apygardos viršininko įsakymas, kuriame buvo nurodyta, kad apygardoje rugsėjo mėn. 3 savaitėms į pakartotinius karinius mokymus šaukiami 1897–1900 m. gimę atsargos kariai. Atsar-

439 Krašto apsaugos ministerio įsakymas Nr. 53. 1925 m. liepos 14 d.

440 III karo apygardai įsakymas Nr. 36. 1925-05-26. *LCVA*, f. 511, ap. 1, b. 163, l. 1–3.

441 Juodgalviškis. Marijampolė. *Kardas*, 1925, Nr. 11, p. 12.

giniai būtų šaukiami tik iš Alytaus ir Seinų apskričių ir mokomi Alytuje. Numatyta į mokymus pašaukti 1936 vyrus. Kartu nuspręsta sudaryti laikiną pašauktųjų į partotinius mokymus pulką. Šio pulko vadu buvo paskirtas Devintojo pėstininkų pulko plk. ltn. Andrius Kerbelis. Jam buvo pavesta vadovauti sudarytam pulkui, tačiau jį aprūpinti ir leisti visus šiam pulkui skirtus įsakymus nurodyta Šeštojo pėstininkų pulko vadui. Formuojamo pulko karininkais ir žemesniaisiais vadais buvo paskirti II karo apygardos pulkų, tarp jų ir Devintojo pėstininkų pulko, karininkai ir puskarininkiai: adjutantu – vyr. ltn. I. Grigaliūnas, vieno bataliono vadu – mjr. J. Išlinskas ir kt.⁴⁴²

Liepos 30 d. Marijampolėje apsilankė krašto apsaugos ministras plk. T. Daukantas ir kariuomenės vadas gen. S. Žukauskas. Jų susitikimo ceremonijoje prie II karo apygardos štabo grojo pulko orkestras. Ministras ir kariuomenės vadas apsilankė pulko kareivinėse, ragavo kareiviams paruošto maisto⁴⁴³.

Rugsėjo 10–11 d. pulko kariai Sasnavos rajone dalyvavo manevruose. Pirmoji manevrų diena buvo labai graži, o antrąją – nuo pat ryto lijo. Manevrų stebėti atvyko ir apygardos štabo vadovybė. Jų kulminacija buvo vyresniųjų patrulių remiamų avangardų susirėmimas. 19 val. manevruojančios dalys grįžo į savo nuolatinę būstinę. Rugsėjo 14 d. 18 val., dalyvaujant apygardos viršininkui, vyko manevrų aptarimas⁴⁴⁴.

1925 m. lapkričio mėn., kaip rengiami pulko Žvalgų komandos nariai, tikrino Atskirosios kavalerijos brigados vadas gen. ltn. Bronius Skomskis. Patikrinus 11 senų kareivių – žvalgų žinias ir įgūdžius padarytos kritiškos išvados. Žvalgų sėdėsenai – netaisyklinga, žirgų valdymo įgūdžiai – menki, pulke nesudaryta žvalgų savaitės mokymų programa, jie vedami nereguliariai ir nesilaikant *Žvalgų komandos užsiėmimų suskirstymo plano*⁴⁴⁵.

Lapkričio mėn. pulkas sulaukė ir gana nemalonaus III karo apygardos viršininko sprendimo. Už nepagrįstų kito karininko garbę ir orumą žeminančių žinių skleidimą pulko kpt. T. Balnas buvo nubaustas 7 paromis arešto areštinėje⁴⁴⁶.

Nuo 1926 m. sausio 1 d., mažinant Lietuvos kariuomenę, buvo apkarpyti ir Devintojo pėstininkų pulko etatai, dėl to į kitas dalis buvo perkelti šie jo kariai: majorai Juozas Šulga ir Vincas Matulionis – į III karo apygardos štabą, kpt. Antanas Petruškevičius ir ltn. Kazys Tamošiūnas – į Šeštąjį pėstininkų Pilėnų kunigaikščio Margio pulką, kpt. Jurgis Kenigšteteris – į Pirmąjį artilerijos pulką, vyr. ltn. Leonas Balzaras ir leitenantai Juozas Jovaiša ir Antanas Rusevičius – į Trečiąjį pėstininkų Didžiojo Lietuvos kunigaikščio Vytauto pulką, vyresnieji leitenantai Jonas Brizgys ir Afanasijus Kazanas, leitenantai Jonas Šepetys, Edvardas Juknevičius ir Juozas Šiau-

442 III karo apygardai slaptas įsakymas Nr. 1 sl. 1926-07-29. *LCVA*, f. 519, ap. 1, b. 127, l. 13–15.

443 Juodgalviškis. Marijampolė. *Kardas*, 1925, Nr. 15, p. 12.

444 Notrė. Marijampolė. *Kardas*, 1925, Nr. 18, p. 13.

445 Gen. ltn. B. Skomskio 1925-12-04 raportas kariuomenės vadui. *LCVA*, f. 929, ap. 3, b. 492, l. 10.

446 III karo apygardai įsakymas Nr. 88. 1925-11-21. *Ten pat*, f. 511, ap. 1, b. 160, l. 11.

čiūnas – į Septintąjį pėstininkų Žemaičių kunigaikščio Butegeidžio pulką, vyr. ltn. Ignas Grigaliūnas – į Šarvuočių rinktinę, leitenantai Antanas Jonaitis, Juozas Gudelevičius ir Antanas Zagurskis – į Ketvirtąjį pėstininkų Lietuvos karaliaus Mindaugo pulką, ltn. Antanas Plaušinitis – į aviaciją, karo valdininkas Aleksas Stankevičius – į Kariuomenės intendantūrą, gydytojas vyr. ltn. Borisas Goldengeimas – į Alytaus įgulos ligoninę. Iš Pirmojo pėstininkų Didžiojo Lietuvos kunigaikščio Gedimino pulko į Devintąjį pėstininkų pulką buvo perkeltas mjr. Emilis Vileris⁴⁴⁷.

1926 m. sausio 18 d. Marijampolėje lankėsi ministras pirmininkas ir krašto apsaugos ministras dr. Leonas Bistras, kariuomenės vadas gen. Silvestras Žukauskas, Vyriausiojo štabo viršininkas gen. ltn. K. Ladiga ir pėstininkų inspektorius plk. Jonas Koreva. Jie apžiūrėjo Devintąjį pėstininkų pulką, kavalerijos dalis ir apygardos štabo komandas. Tikrino kareivių Vidaus, Įgulos, Šaudymo statutų ir Tėvynės pažinimo žinias, lankėsi kareivinėse, sandėliuose, duonos kepykloje, ligoninėje, arklidėse ir virtuvėse, ten valgė pietus⁴⁴⁸.

1926 m. viduryje, mažinant Lietuvos kariuomenę, buvo panaikinta III karo apygarda, o Devintasis pėstininkų pulkas įtrauktas į II karo apygardos sudėtį. Naujuoju II karo apygardos viršininku buvo paskirtas plk. Mykolas Velykis⁴⁴⁹.

Birželio 20 d., Karo mokslo valdybai organizavus, atvykę Valstybės dramos teatro artistai Devintojo pėstininkų pulko Kareivių rūmų salėje suvaidino vieno

Krn. Artūro Drejerio vestuvės. 1926-06-20 (*E. Peikštenio kolekcija*)

447 Krašto apsaugos ministerio įsakymai Nr. 4 ir Nr. 5. 1926 m. sausio 6 d.

448 Notrė. Marijampolė. *Kardas*, 1926, Nr. 3, p. 45.

449 Krašto apsaugos ministerio įsakymas Nr. 53. 1926 m. birželio 2 d.

veiksmo dramą „Ateities motina“ ir trijų veiksmų komediją „Mitrodora“. Komedija karius šiek tiek pralinksmino, bet dramos turinys jiems liko neaiškus⁴⁵⁰.

Apskritai Lietuvos teatrų aktoriai mėgo vaidinti kareiviams. Dažnai spektakliai jiems rodyti nemokamai, arba bilietų kainos buvo sumažintos.

1926 m. liepos 12 d. II karo apygardoje buvo gautas slaptas Vyriausiojo štabo raštas, pasirašytas jo viršininko plk. ltn. Kazio Škirpos, kuriame apygardos viršininko buvo prašoma pareikšti savo nuomonę dėl pulkų orkestrų, nes kariuomenės vadovybė svarstė, jog sunkmečiu ir mažinant kariuomenę (buvo priimtas sprendimas išformuoti Trečiąjį ir Šeštąjį pėstininkų pulkus) orkestrai galėtų būti priskirti prie prabangos dalykų, ir pasiūlė jų atsisakyti⁴⁵¹. Apygardos viršininkas su šiuo raštu supažindino pulkų vadus.

Devintojo pėstininkų pulko vadas plk. ltn. V. Vitkauskas kategoriškai nesutiko su teiginiu, kad išlaikyti karinius orkestrus yra prabanga. Jo nuomone, karių dvasinis būvis, jų moralė yra pats svarbiausias dalykas kariuomenėje, o orkestras – vienas svarbiausių apčiuopiamų veiksnių jų dvasiai kelti.

Vadas rašė: „*Sutrumpinant tarnybos laiką, jos pareigos darosi vis sunkesnės, daugiau dėmesio tenka skirti užsiėmimams, mažiau palieka laiko mąstyti apie pramogas ir t. t. Dėlei to tarnyba pilkėja, darosi įkyresnė. Jei be jos pareigų nieko nesugalvotume,*

Kariai su orkestru žygiuoja iš bažnyčios Vytauto Didžiojo gatve kareivinių link (Sūduvis J. V. 9-to pėstininkų L. K. Vytenio pulko istorinė apybraiža. *Karys*, 1988, Nr. 3, p. 113)

450 B. Valstybės teatras apsilankė Marijampolės įguloj. *Karys*, 1926, Nr. 28, p. 237.

451 Dėl karinių orkestrų. *LCVA*, f. 514, ap. 1, b. 107, l. 20.

*drašiai, be ypatingų išrodymų galima tvirtinti, kad karo tarnyba 21 metų jaunuoliams būtų tikras kalėjimas. Pulkas būtų pilkas moraliai išbadėjusių žmonių, tikras žvėrynas. Tenka duoti pramogų, o kokią pramogą mes tik sumanyšime, visur susiduriame su orkestro klausimu. <...> Orkestrą aš laikau dideliu auklėjamoju veiksniu, o grynai pramogų atžvilgiu nieku nepamainomu dalyku. <...> Jei mes toliau imsime ne pramogas, bet tokius dalykus, kaip vakarinis patikrinimas, ėjimą bažnyčion ir pamaldas jose, laidotuves, vieną, kitą tolimesnį žygi, o ypatingai naujokų priesaiką ir įvairias metinių švenčių iškilmes, prisiminsime, kiek iškilmingumo priduoda orkestras. Be jo ne kartą būtų sunku pakelti ūpą, pakelt galvą.*⁴⁵²

Panaši buvo ir kitų pulkų vadų nuomonė. Į ją buvo atsižvelgta ir Devintojo pėstininkų pulko orkestro likimo klausimas daugiau keliamas nebuvo.

Kiekvienais metais pašaukti naujokai po tam tikro pradinio mokymo prisiėkdavo. Priesaikos ceremonijos tvarka buvo parengta dar 1922 m. balandžio pradžioje. Vyriausiajam kariuomenės vadui įsakius, Generalinis štabas patvirtino *Priesaikos atlikimo tvarką*, priesaikos tekstus katalikams ir evangelikams, stačiatikiams ir „izraelitams“ (judėjams). Nustatyta, kad prisiekiami iškilmingai išrikiavus visą karių dalinį, prieš priesaikos ceremoniją laikomos šv. Mišios, dalinio vadas ir kapelionas paaškina priesaikos svarbą ir šventumą. Skirtingo tikėjimo kariai prisaikdinami

Pulko žydų karių būrys priesaikos davimo proga. Centre – kariuomenės žydų kapelionas rabinas Samuelis Sniegas. Marijampolė. 1932-05-12 (*Lietuvos kariuomenės karininkai 1918–1953*, 4 t. p. 394)

⁴⁵² 9 PP vado plk. ltn. V. Vitkausko 1926-07-14 pareiškimas III karo apygardos viršininkui. *Ten pat*, f. 511, ap. 1, b. 209, l. 40.

atskirai. Nesant kurios nors tikybos šventiko, naujokus, išskyrus žydus, prisaikindavo dalinio vadas. Tvarkos apraše pabrėžta, kad žydus prisaikindinti turi rabinas arba jo padėjėjas. Žydų prisaikindinti negalima šeštadieniais ir jų šventadieniais⁴⁵³.

1926 m. rugsėjo 11 d. pulko naujokai prisiekė. 10 val. pulko aikštėje buvo atlaikytos pamaldos. Kapelionas pasakė tai dienai pritaikytą kalbą – paaiškino, kas yra tėvynės meilė ir priesaika. Ragino tai apmąstyti ir tvirtai pasiryžti tarnauti Tėvynei. Po pamaldų įvyko priesaikos ceremonija. Kiek vėliau buvo prisaikindinti naujokai evangelikai. Žydai dėl sutapusios šventės tą dieną nebuvo prisaikindinti. Pasibaigus ceremonijai, pulko vadas pasveikino prisiekusiuosius, kartu priminė, ką karys įsipareigoja, kodėl prisiekama ir kad eilinis kareivis jau yra kur kas atsakingesnis už naujoką. Pro pulko vadą prisiekusieji pražygiavo iškilmių maršu ir pakilauš ūpo išsiskirstė po kareivines⁴⁵⁴.

Panašiai priesaikos ceremonijos vykdavo ir vėliau. Nuo 1928 m. sausio 31 d., krašto apsaugos ministrui pavedus, Vyriausiojo štabo viršininkas gen. št. plk. Povilas Plechavičius nustatė bendras visai kariuomenei taisykles, kaip karinės dalys turi dalyvauti pamaldose, o kareiviai elgtis pamaldų metu, ir patvirtino karių priesaikos apeigų tvarką.

Nuo tos dienos priesaikos ceremonija vykdavo šia tvarka: „*Priesaikos metu priešakyje statomas drobele uždengtas stalas su kryžiumi ir Evangelija. Kunigas, apsitaisęs bažnytiniais rūbais, trumpais žodžiais paaiškina priesaikos reikšmę ir garsiai skaito priesaikos tekstą. Prisiekiantieji kariai laiko pakelę dešinę ranką ir balsiai kartoja priesaikos žodžius. Po priesaikos, visi kariai kunigui vadovaujant, kalba maldą į šv. Panelę „Tavo apgynimo šaukiamės“, atkalbėjęs maldą kunigas šlaksto karius šventu vandeniu. Šlakstymo metu, jei yra orkestras, grojama Maironio giesmė „Marija, Marija“ (Č. Sasnausko kompozicija).*“⁴⁵⁵

Karių priesaikos ceremonija. Marijampolė (E.Peikštenio kolekcija)

453 Priesaikos atlikimo tvarka ir priesaikos tekstai. *Ten pat*, b. 76, l. 30–33.

454 St. Bls. 9 pėst. L. K. V. pulkas. *Karys*, 1926, Nr. 40, p. 334.

455 Karių pamaldoms taisyklės. *LCVA*, f. 929, ap. 3, b. 313, l. 6.

Rugsėjo 15 d. iš išformuojamo Šeštojo pėstininkų Pilėnų kunigaikščio Margio pulko į Devintąjį pėstininkų pulką buvo perkeltas mjr. Aleksandras Svylas, paskirtas šio pulko vado padėjėju⁴⁵⁶.

1926 m. Vyriausiojo štabo sprendimu, motyvuojant tuo, kad karinėse dalyse yra mažai kareivių, kariuomenės rudens manevrai nebuvo organizuoti. Vietoje jų surengta aukštųjų karininkų lauko ekskursija⁴⁵⁷. Rugsėjo 1–5 d. pulko kariams teko dalyvauti Antrojo ulonų pulko pratybose važduojant priešą⁴⁵⁸, o spalio 26 d. kartu su Antruoju ulonų pulku, gavus svarbią Apygardos štabo užduotį, – rekognoskuoti pozicijas, kuriose nuo stipresnio priešo besitraukiančios kariuomenės dalys galėtų jį sulaikyti tarp Marijampolės ir Kauno iki Garliavos. Ulonų pulkui buvo nurodyta tarp Alytaus ir Kauno atlikti rekognoskuotę. Šią užduotį jis turėjo įvykdyti iki 1927 m. liepos 1 d.⁴⁵⁹ Taigi pulkui teko rekognoskuoti pozicijas priešais Marijampolę, Kalvariją, pasipriešinimo mazgus – prie Šeštokų ir Krosnos, Gulbiniškių rajoną, taip pat visas patogias gintis pozicijas nuo Marijampolės iki Garliavos. Iš esmės šios užduoties rezultatai buvo įvertinti teigiamai.

1926 m. Kariuomenės dienos minėjimas sutapo su dr. Jono Basanavičiaus 75-uju gimtadieniu, todėl pulke buvo paminėtos abi sukaktys. V. I. Gustaitis kariams perskaitė paskaitą apie lietuviškų karinių dalinių kūrimąsi Rusijoje ir Lietuvoje, karo kapelionas daugiau papasakojo apie dr. J. Basanavičiaus asmenybę. Jubiliumui, gyvenančiam Vilniuje, pulko karių vardu buvo nusiųsta sveikinimo telegrama⁴⁶⁰.

1926 m. įvyko kariams labai svarbus įvykis – pulkas įsirengė savo kino teatrą. Filmai buvo rodomi du kartus per savaitę⁴⁶¹. Kinas tapo labai populiaria karių laisvalaikio leidimo forma.

1926 m. gruodžio 16 d. sveikinti Lietuvos Respublikos prezidento Kazio Griniaus 60-mečio proga išvyko Devintojo pėstininkų pulko vadas plk. ltn. V. Vitkauskas, todėl 1926 m. gruodžio 17 d. įvykdyto valstybės perversmo metu jo pulke nebuvo. 1926 m. gruodžio 16 d. V. Vitkauskas, kaip ir kitų pulkų vadai, buvo iškvieistas į Kauną, nes kitą dieną aukštoji kariuomenės vadovybė turėjo sveikinti prezidentą K. Grinių. Tačiau, įvykus perversmui, apie 5 val. ryto visi karinių dalinių vadai buvo sukviesti į Vyriausiąjį štabą, o V. Vitkauskas neatvyko. Perversmo organizatoriams kilo įtarimų, kad jis išskubėjo į Marijampolę atsivesti savo pulko, kuris galėjo būti panaudotas prieš perversmo dalyvius. Kilo šiokia tokia panika, kuri dar labiau sustiprėjo neradus iki perversmo buvusio Kariuomenės štabo viršininko Kazio Škirpos. Buvo manoma, kad jis išvyko kartu su V. Vitkausku į Marijampolės įgulą. Buvo duotas įsakymas V. Vitkauską suimti. O V. Vitkauskas perversmo naktį

456 Krašto apsaugos ministerio įsakymas Nr. 86. 1926 m. rugsėjo 15 d.

457 Slaptas Vyriausiojo štabo viršininko plk. ltn. K. Škirpos 1926-07-28 raštas I, II ir III karo apygardų viršininkams. *LCVA*, f. 510, ap. 1, b. 100, l. 39.

458 Vyriausiojo štabo viršininko plk. ltn. K. Škirpos 1926-08-27 raštas 9 PP vadui. *Ten pat*, l. 50.

459 Slaptas II karo apygardos štabo viršininko raštas 9 PP vadui. *Ten pat*, b. 101, l. 16.

460 Marijampolės įgula. *Karys*, 1926, Nr. 51–52, p. 442.

461 V. Š. Švietimo ir kultūros darbas, *Karys*, 1939, Nr. 34, p. 992.

nakvojo ne Kauno karininkų ramovės viešbutyje, o žmonos tėvų Kundrotų namuose Aleksote.

Gruodžio 17 d. ryte jis išskubėjo į jubiliejaus iškilmes, tačiau iš iškabintų skelbimų ir gatvėse patruliuojančių kareivių sužinojo apie įvykusį perversmą ir pasuko į Vyriausiąją štabą. Ten skubiai buvo pakviestas laikinosios karinės valdžios vadovo P. Plechavičiaus. P. Plechavičius, sužinojęs priežastį, dėl kurios V. Vitkauskas neatvyko į aukštųjų karininkų ir rikiuotės dalių vadų pasitarimą, papasakojo jam apie įvykusį perversmą ir įsakė iki atskiro nurodymo likti štabe. Ten jis išbuvo maždaug iki 15 val. Apie 15 val. P. Plechavičius įsakė V. Vitkauskui vykti į Marijampolę ir toliau eiti savo pareigas.

Pulko karių grupė (*E. Peikštenio kolekcija*)

Perversmo organizatoriai į plk. ltn. V. Vitkauską žiūrėjo su nepasitikėjimu ir norėjo jį atleisti iš pulko vado pareigų, tačiau krašto apsaugos ministras A. Merkys karininką užtarė ir atleisti jo nesutiko⁴⁶².

Pats perversmas tiek pulke, tiek Marijampolėje vyko ramiai, tačiau gruodžio 17 d. atgarsiai dar ilgai sklido po Lietuvą. 1927 m., artėjant Vasario 16-ajai, Marijampolės apskrities karo komendantas informavo pulko vadą ir Marijampolės karinės įgulos viršininką plk. ltn. V. Vitkauską, kad vasario 16 d. esamo režimo priešininkai planuoja įvykdyti naują valstybės perversmą ir nuversti po ankstesnio perversmo sudarytą vyriausybę. V. Vitkauskas, pasitaręs su Marijampolės karo komendantu, Marijampolės apskrities viršininku ir Politinės policijos punkto viršininku⁴⁶³, Marijampolės įgulai išleido įsakymą, kuriuo, kad užtikrintų mieste tvarką ir ramybę, paskyrė pulko budinčias

462 Sургailis G. *Lietuvos kariuomenės vadai*. Vilnius: Mintis, 1992, p. 173–174.

463 Slaptas plk. ltn. V. Vitkausko 1927-02-15 raštas II karo apygardos viršininkui. *LCVA*, f. 510, ap. 1, b. 102, l. 211.

Pulko kareiviai su šautuvais (*E. Peikštenio kolekcija*)

nės agitacijos. Tačiau vadai sutartinai tvirtino, kad pulke nieko ypatinga nevyksta ir kad čia nevedama jokia antivyriausybinė agitacija.

Apie tai informuodamas II karo apygardos viršininką, pulko vadas plk. ltn. V. Vitkauskas pareiškė, kad, jo įsitikinimu, gandai, paskleisti „*Kareivių tiesoje*“, jog „*Devintasis pėstininkų pulkas yra nusiteikęs prieš dabartinę valdžią*“, yra tik gandai ir šmeižtas. Jo manymu, šiuos gandus skleidžia arba „*nesusipratę elementai*“, arba „*tamsūs gaivalai saviškiams drąsinti*“. Nors kartu pulko vadas pripažino, kad jam tai kelia rūpestį, nes kareiviai dar nėra tiek sąmoningi, kad jiems įtakos nedarytų įvairūs agitatoriai, o tam užkirsti kelią galima tik agitatorius eliminavus, t. y. juos suėmus. To siekdami, pulko vado nurodymu kuopų vadai nustatydavo įtariamus ir patikimus kareivius: įtariamieji rečiau buvo išleidžiami į miestą, ribojami jų ryšiai su civiliais asmenimis (jų lankymasis), kontroliuojama korespondencija. Vadui leidus, Politinės policijos viršininkas kareiviams sekti pasitelkė kareivį Švarčą.

kuopas, o į miestą išleido sustiprintus patrulius⁴⁶⁴, tačiau jokių neramumų nebuvo.

1927 m. naktį iš kovo 4-osios į 5-ąją pulke buvo primėtyta „*Kareivių tiesos*“, kurioje rašoma, kad Devintasis pėstininkų pulkas yra nusistatęs prieš po perversmo atėjusią valdžią, egzempliorių, o atvykęs į tarnybą pulko vadas ir keletas kitų karininkų rado atsiųstą brošiūrą „*Tiesa apie gruodžio 17 d. perversmą Lietuvoje*“. Ši brošiūra sukėlė nemažą sumaištį, kadangi buvo išsiųsta ir Marijampolės valdininkams, ir visuomenės veikėjams. Politinės policijos Marijampolės punkto vedėjas dėl to sušaukė pasitarimą. Buvo spėjama, kad brošiūras išsiuntinėjo vietos moksleiviai. Grįžęs į pulką plk. ltn. V. Vitkauskas surengė batalionų ir kuopų vadų pasitarimą, kaip apsaugoti kareivius nuo politi-

464 Slaptas Marijampolės įgulai įsakymas Nr. 2. 1927-02-15. *Ten pat*, l. 212.

Pulko vadas kaip atsvarą bet kokiai agitacijai vertino geras paskaitas kareiviams, todėl šiam darbo barui pulke buvo skiriamas ypatingas dėmesys. Be to, pripažino, kad, norint išvengti nepageidaujamų reiškinių, reikia gerinti jų buitį. V. Vitkausko nuomone, blogas maistas, nepakankamas aprūpinimas, žiaurus elgesys su kareiviais, karinis muštras, pailgintas tarnybos laikas yra blogybės, kuriomis labai sėkmingai naudojasi įvairiausi agitatoriai. Jei jų nebūtų, jokie agitatorių argumentai kareivių negalėtų paveikti. Raportą pulkininkas leitenantas baigia žodžiais: „*Aš krei-piu dėmesį, kad nebūtų „tuščios kariuomenei neprideramos filosofijos“, bet sveika darbo atmosfera. Taip dirbdamas aš turiu pagrindo manyti ir tvirtinti, kad 9 pulko agitato-riams nepavyks sukurstyti ir jis bus drausmingas ir ištikimas, kaip lig šiol buvo.*“⁴⁶⁵

Tačiau, nors pulko vadas ir bandė įrodinėti, kad pulke viskas gerai, matyt, buvo ne visai taip, nes jau kovo 21 d. naujokas kareivis Antanas Kriščiūnas už bol-ševikinę kareivių agitaciją II karo apygardos viršininko įsakymu buvo perduotas De-vintojo pėstininkų pulko karo lauko teismui⁴⁶⁶. Taip pat pulko karo lauko teismui už tai, kad priklausė slaptai antivyriausybinei organizacijai, iš užsienio gaudavo komu-nistinės literatūros ir ją platino, buvo perduotas Baltrus Šulcas⁴⁶⁷.

Deja, ir po teismų, kurių nuosprendžiai, matyt, buvo griežti, komunistinės literatūros vis dar buvo randama pulko teritorijoje. Štai naktį iš birželio 19-osios į 20-ąją aptikta „*Tiesos*“ egzempliorių, atsišaukimų „*Kruvinoji pirtis Varniuose*“. Lie-pos 23 d. komunistų agitatoriai ypač gerai pasidarbavo. Buvo primėtyta „*Kareivių tiesos*“, Kominterno ir komunistinių atsišaukimų „*Mūsų balsas*“, „*Kariai – Piliečiai*“, „*Šalin Fašizmas*“. Komunistinė literatūra buvo surinkta ir perduota Kriminalinės policijos A punktui⁴⁶⁸.

1927 m. kovo 14 d. pulko vado padėjėjas plk. Petras Jurgaitis gavo krašto apsaugos ministro plk. Teodoro Daukanto nurodymą laikinai perimti pulko vado plk. ltn. V. Vitkausko pareigas⁴⁶⁹. Plk. ltn. V. Vitkauskui buvo skubiai įsakyta vykti į Vyriausiąjį štabą, kur jam bus skirta užduotis – organizuoti III karo apygardos štabą, kurio viršininku jį numatoma skirti⁴⁷⁰.

Tačiau plk. V. Vitkauskas, jausdamas, kad naujoji karinė vadovybė juo ne-pasitiki, pats parašė prašymą atleisti iš Devintojo pėstininkų pulko vado pareigų. Krašto apsaugos ministras Antanas Merkys prašymą patenkino.

465 Slaptas asmeniškasis plk. ltn. V. Vitkausko 1927-03-05 raportas II karo apygardos viršininkui. *Ten pat*, b. 112, l. 144.

466 Slaptas įsakymas 9-am pėstininkų Lietuvos kunigaikščio Vytenio pulkui Nr. 3. 1927-03-28. *Ten pat*, l. 176.

467 Slaptas įsakymas 9-am pėstininkų Lietuvos kunigaikščio Vytenio pulkui Nr. 4. 1927-04-20. *Ten pat*, l. 216.

468 Slapti einančio pulko vado pareigas plk. P. Jurgaičio 1927-06-20 ir 1927-07-26 raportai II karo apygardos viršininkui. *Ten pat*, l. 340, 346.

469 Visiškai slaptas Vyriausiojo štabo 1927-03-14 raštas 9 PP vado padėjėjui plk. ltn. P. Jurgaičiui. *Ten pat*, b. 55, l. 35.

470 Visiškai slaptas Vyriausiojo štabo 1927-03-14 raštas 9 PP vadui plk. ltn. V. Vitkauskui. *Ten pat*, l. 36.

Balandžio 30 d. plk. ltn. Vincas Vitkauskas buvo atleistas iš Devintojo pėstininkų pulko vado pareigų ir perkeltas į Aukštųjų karininkų Didžiojo Lietuvos kunigaikščio Vytauto kursų etatiniu lektoriumi⁴⁷¹. Birželio 9 d. įsakymu kariuomenei buvo įformintas pulko vado padėjėjo plk. ltn. Petro Jurgaičio paskyrimas eiti pulko vado pareigas, kartu einant ir savąsias⁴⁷².

Šie paskyrimai ne iš karto buvo įgyvendinti. Oficialiai plk. ltn. V. Vitkauskas pulko vado pareigas plk. ltn. P. Jurgaičiui perdavė tik liepos 29 d., nes buvo nustatyta įvairių pažeidimų ir tik juos pašalinus pulkas buvo galutinai perduotas⁴⁷³. **Rugpjūčio 6 d. einantis pulko vado pareigas plk. ltn. Petras Jurgaitis buvo paskirtas pulko vadu**⁴⁷⁴.

Kovo mėnesį pulkas buvo perginkluotas angliškais šautuvais. Visi pulke turėti vokiški šautuvai buvo grąžinti į Centrinę artilerijos sandėlių⁴⁷⁵.

1927 m. balandžio 9 d. II karo apygardos viršininkas gen. ltn. K. Ladiga atliko nuodugnų pulko patikrinimą. Ypatingas dėmesys buvo skirtas jaunų ir senų kareivių mokymui, jų pasiektiems rezultatams (žr. 2 lentelę).

2 lentelė

Devintojo pėstininkų pulko karių atsakymų į klausimus rezultatai

Mokomasis dalykas	Klausta karių	Atsakė gerai	Atsakė patenkinamai	Iš viso neatsakė
Vidaus tarnybos statusas	Naujokų – 32 Senų kareivių – 17	10 10	20 4	2 3
Lauko tarnybos statusas	Naujokų – 18 Senų kareivių – 15	7 3	8 8	3 4
Įgulos tarnybos statusas	Naujokų – 35 Senų kareivių – 15	10 8	29 5	5 2
Šaudymo statusas ir šaudymas	Naujokų – 19 Senų kareivių – 17	6 4	10 9	3 4
Drausmės statusas	Naujokų – 15 Senų kareivių – 14	5 3	8 8	2 3
Sunkusis kulkosvaidis	Naujokų – 21 Senų kareivių – 22	11 8	9 12	1 2
Tėvynės pažinimas	Naujokų – 19 Senų kareivių – 17	7 4	10 11	2 2

471 Įsakymas kariuomenei Nr. 55. 1927 m. gegužės 4 d.

472 Įsakymas kariuomenei Nr. 73. 1927 m. birželio 9 d.

473 Antrai karo apygardai įsakymas Nr. 39. 1927-08-18. *LCVA*, f. 510, ap. 1, b. 92 (lapai nenumeruoti).

474 Įsakymas kariuomenei Nr. 106. 1927 m. rugpjūčio 30 d.

475 Slaptas Vyriausiojo štabo 1927-03-17 raštas. *LCVA*, f. 510, ap. 1, b. 119, l. 1.

Kaip matyti iš lentelės, tiek naujokų, tiek senų kareivių parengimas buvo geras. Tik vienas kitas nesugebėjo atsakyti į II apygardos viršininko užduotus klausimus. Juo labiau kad ir tikrintojas pažymėjo, jog į klausimus, susijusius su statutais, kareiviai atsakinėjo drąsiai ir sąmoningai, sunkiojo kulkosvaidžio dalis ir kaip jis veikia žino, bet trūksta patirties, kad greitai rastų nurodytus gedimus ir juos pašalintų.

Apygardos viršininkas pripažino, kad rikiuotės pulko kariai išmokytų gerai, tiesa, dėl jų išvaizdos turėjo priekaištų, nes buvo kareivių su nesukustomis barzdomis, suplyšusiomis kuprinėmis, netvarkingomis gertuvėmis. Visose kareivinėse ir sandėliuose buvo tvarka, tik valgykloje krito į akis prasti stalai. Bendra išvada – „*pulkas mokinamas ir tvarkomas gerai*“⁴⁷⁶.

Nuo 1927 m. gegužės 15 d. atkurta III karo apygarda, kurios centras buvo Šiauliuose, todėl peržiūrėtas karinis administracinis Lietuvos padalijimas ir karinių dalinių priklausomybė. Pulkas liko pavaldus II karo apygardos viršininkui⁴⁷⁷.

Įkūrus III karo apygardą, buvęs II karo apygardos viršininkas gen. lt. K. Ladiga buvo paskirtas jos viršininku, o einančiu II karo apygardos viršininko pareigas – plk. Jonas Petraitis. Apygardų viršininkai pareigas perėmė tą pačią gegužės 15 d.⁴⁷⁸

Tačiau gen. lt. K. Ladiga III karo apygardos viršininko pareigas

Plk. P. Jurgaitis (E. Peikštenio kolekcija)

476 II karo apygardai įsakymas Nr. 18. *Ten pat*, b. 107 (byla nenumeruota).

477 Slaptas įsakymas kariuomenei Nr. 6. 1927-04-29. *Ten pat*, b. 116, l. 35.

478 II karo apygardai įsakymai Nr. 26 ir Nr. 27. 1927-05-15. *Ten pat*, b. 107 (byla nenumeruota).

ėjo neilgai. 1927 m. rugpjūčio 24 d. jis iš šių pareigų buvo atleistas. Kadangi gen. ltn. K. Ladiga iš pareigų pasitraukė ne savo noru, nebuvo perkeltas į kitas pareigas, o pašalintas drausmine tvarka, pulke, ypač tarp karininkų, tai sukėlė audrą kalbų ir diskusijų, nes generolas netrumpai vadovavo II karo apygardai ir pulko karininkų buvo gerbiamas. Atsižvelgdama į tai, kad generolas buvo labai populiarus tarp karininkų, kariuomenės vadovybė ėmėsi priemonių jiems nuraminti – 1927 m. rugpjūčio 30 d. slaptame įsakyme kariuomenei paaiškino atleidimo priežastis. Kaip matyti iš įsakymo, jau 1927 m. gegužės mėn. kariuomenės vadovybė pasiekė informacija, kad gen. ltn. K. Ladiga „*viešoje vietoje leidžia sau išsireikšti labai nedrausmingai ir įžeidžiamai apie kai kuriuos labai aukštai pastatytus asmenis*“. Kariuomenės vadas, gavęs raportą, kreipėsi į krašto apsaugos ministrą, kad K. Ladiga būtų atleistas iš kariuomenės. Tačiau paprastai nusižengusiam karininkui buvo leidžiama to pačiam paprašyti, kad visuomenės akyse nebūtų menkinamas kariuomenės autoritetas. Taip buvo bandyta elgtis ir šiuo atveju. Gen. ltn. Jonui Bulotai buvo patikėta raporte pateiktus faktus iširti. J. Bulota K. Ladigą pripažino kaltu, todėl kariuomenės vadovybė pavedė J. Bulotai pasiūlyti K. Ladigai trauktis savo noru. Jis jau buvo sutikęs, tačiau kitą dieną prašymą atsiėmė. Tada buvo sudaryta aukštųjų karininkų komisija. Į ją įėjo gen. S. Žukauskas, gen. ltn. Petras Šniukšta, gen. ltn. V. Nagevičius, gen. ltn. J. Bulota, plk. Emilis Vimeris. Komisija gen. ltn. K. Ladigą irgi pripažino kaltu ir pasiūlė pačiam pasitraukti iš kariuomenės. Tą padaryti atsisakius, jis buvo atleistas iš pareigų ir kariuomenės⁴⁷⁹.

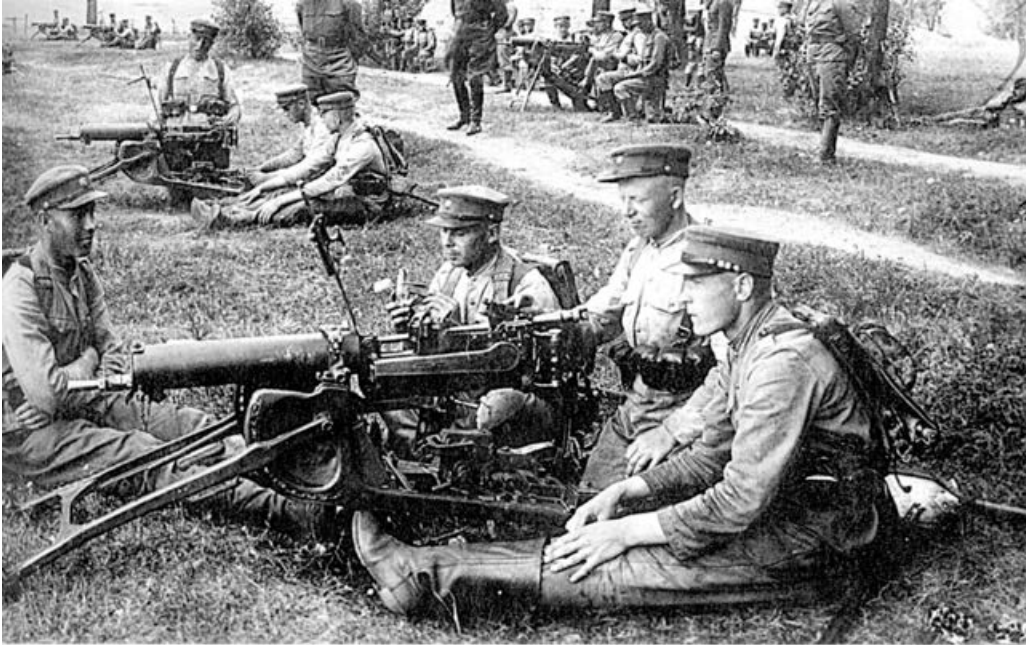
Paaiškinimas kiek nuramino karininkus, tačiau įvairios su tuo susijusios kalbos dar ilgokai sklido.

Kadangi pagrindiniu Lietuvos ir Lietuvos kariuomenės priešu ir toliau buvo laikoma Lenkija, 1927 m. gruodžio 1 d. II karo apygardos štabas patvirtino *Operatyvinę direktyvą Nr. 1*, kurioje pabrėžta, kad Lenkijos agresijos grėsmė neišnyko ir ji gali griebtis provokacijų, pradedant nuo įvairių grupuočių veiksmų ir baigiant perrengtų civiliniais drabužiais kariuomenės dalinių įsiveržimu. Direktyvoje buvo įvardyti sienos priedangos daliniai, kuriems pavesta sulaikyti besiskverbiančius, jei taip įvyktų, į Lietuvos teritoriją priešo dalinius, išsiaiškinti jų sudėtį ir skverbimosi kryptis. Devintajam pėstininkų pulkui nurodyta vykdyti priedangos nuo Vokietijos sienos iki Krosnos užduotis⁴⁸⁰.

1928 m. rugpjūčio 16 d. buvo patvirtinta nauja, labiau sukonkretinta *Priedangai nuo Lenkijos operatyvinė direktyva*, tačiau pulko uždaviniai faktiškai liko tie patys, tik buvo aprašyti kur kas detaliau. Pulkui buvo nurodyta, puolant pranašesnėms pajėgoms, trauktis Kauno link keliu Suvalkai–Kaunas, numatant atramos taškus. Pagal direktyvą praplėstas pulko štabas, paskiriant vieną operatyvinį adjutantą ir žinių karininką. Buvo detalai nurodyta, kaip turi būti organizuojama priedangos grupė, kokie rengiami dokumentai, detalizuoti grupės, sąveikos su kitomis

479 Slaptas įsakymas kariuomenei Nr. 12. 1927-08-30. *Ten pat*, f. 520, ap. 1, b. 102, l. 7.

480 Slaptai, asmeniškai. Operatyvinė direktyva Nr. 1. *Ten pat*, f. 510, ap. 1, b. 118, l. 7–9.

Pulko kulkosvaidininkai (AA)

karinėmis dalimis ir kt. uždaviniai, Devintajam pėstininkų pulkui – turėti parengtą vieną pėstininkų būrį su dviem kulkosvaidžiais, kad prireikus jis užimtų Kalvariją, numatyta ryšio organizavimo, karių aprūpinimo transportu, maistu, evakuacijos, medicininio aptarnavimo tvarka⁴⁸¹.

1927 m. gruodžio 30 d. buvo paskirtas naujas II karo apygardos viršininkas plk. lt. K. Skučas. Jis, lankydamasis apygardos dalyse, 1928 m. sausio 21 d. apsilankė ir Devintajame pėstininkų pulke. 10 valandą apžiūrėjo patalpas, išklaušė kareivių skundų ir pasakė ilgoką kalbą, kurioje pabrėžė, kad susipažinęs su pulku pastebėjo, jog naujokai ir seni kareiviai panašiai pasirengę, matyt, per tokį trumpą mokymo laiką daug įdėta ir viršininkų, ir pačių naujokų pastangų. Toliau priminė, kad viršininkų reikia stropiai klausyti, nes jiems tenka sunki pareiga – per trumpą tarnybos laikotarpį kareivius išmokyti, parengti karui, kad prireikus galima būtų sėkmingai nugalėti priešą. Taikos metu kariuomenė – tai mokykla, kurioje rengiamos valstybės pajėgos, todėl *„reikalinga su atsidavimu mokytis ginklą vartoti, ypač mums, nes mūsų amžinas priešas – lenkas dar nenurimo“*.

Išklaušęs II karo apygardos viršininko kalbą, pulkas pro jį pražygiavo iškilmių maršu. Po to apygardos viršininkas apžiūrėjo kareivines, virtuves ir sandėlius⁴⁸².

1928 m. vasario 16 d. Lietuvos valstybės atkūrimo 10 metų jubiliejus Devintajame pėstininkų pulke, kaip ir kituose kariuomenės daliniuose, krašto apsau-

481 Slaptai, asmeniškai. Priedangos nuo Lenkijos operatyvinė direktyva. 1928-08-16. LCVA, Ten pat, b. 134, l. 13–20, 40–42.

482 B. Marijampolės įgula. *Karys*, 1928, Nr. 6, p. 85.

Pulko kariai su karininkais kareivinėse Marijampolėje (*E. Peikštenio kolekcija*)

Pulko grandinis, apdovanotas Lietuvos nepriklausomybės medaliu (*E. Peikštenio kolekcija*)

gos ministro plk. T. Daukanto nurodymu buvo švenčiamas ypač iškilmingai. Krašto apsaugos ministerija parengė vieną visoms kariuomenės dalims šventinių renginių scenarijų. 10 val. prasidėjo šv. Mišios, kitų tikėjimų kariams pamaldos buvo surengtos jų maldos namuose. Pamaldų metu pulko kapelionas pasakė kalbą, vaizdžiai nušviedamas nepriklausomybės atgavimo istoriją.

11 val. pulkas susirinko Kareivių rūmų salėje. Čia buvo perskaitytos dvi paskaitos apie Lietuvos kariuomenės kovas dėl nepriklausomybės, nuveiktus darbus, nuopelnus per 10 nepriklausomo gyvenimo metų ir per tą laiką pagerėjusią Lietuvos ekonominę padėtį. Po paskaitų pulko vadas plk. P. Jurgaitis patriotiškoje ir turiningoje kalboje pabrėžė šios šventės reikšmę ir pakvietė atsistojus pagerbti žuvusius dėl Lietuvos laisvės, kovojusius tiek su ginklu, tiek su plunksna, tokius kaip dr.

J. Basanavičius ir kiti. Orkestras sugrojo gedulo maršą. Toliau, perskaičius Lietuvos Respublikos prezidento atsišaukimą „*I Tautą*“, orkestrui griežiant himną, sušukta

garsus „valio“ prezidento ir vyriausybės garbei.

19 val. Kareivių rūmuose buvo suvaidinta 3 veiksmų pjesė „Rytojaus diena“ apie pirmuosius Lietuvos atgimimo metus. Vakare pulko pastatai buvo iliuminuoti, ypač gražiai atrodė vartai ir karininkų ramovė⁴⁸³.

1928 m. vasario 27 d. **plk. Petras Jurgaitis buvo atleistas** iš Devintojo pėstininkų pulko vado pareigų ir paskirtas Karo mokyklos viršininku, o einančiu pulko vado pareigas – **plk. ltn. Edvardas Adamkavičius**⁴⁸⁴. Pulko perdavimo ceremonija vyko kovo 3 d. 14 val. visi kariai buvo išrikiuoti aikštėje. Čia atvykęs senasis pulko vadas atsisveikino, o naujasis – susipažino su pavaldiniais. P. Jurgaitis atsisveikinimo kalboje, dėkodamas už tarnybą, nepamiršo vyteniečiams palinkėti sėkmės gyvenime ir karo moksle. Jam baigus kalbą, orkestras sugrojo himną. Po to kalbėjo plk. ltn. V. Adamkavičius, kuris, priminęs vyteniečių žygius Nepriklausomybės kare ir dabartinį jų gerą vardą, užtikrino, kad ir jam vadovaujant pulkas budriai stovės Tėvynės nepriklausomybės sargyboje⁴⁸⁵. Devintojo pėstininkų pulko vadu E. Adamkavičius buvo paskirtas 1929 m. rugpjūčio 14 d.⁴⁸⁶

1928 m. gegužės 15 d. Lietuvai švenčiant 10 metų nepriklausomybės sukaktį, į iškilmes buvo pakviesta vokiečių karinė delegacija. Gegužės 16 d. vokiečių karininkai apsilankė Marijampolėje, Devintajame pėstininkų pulke: susipažino su pulku, karininkų ramovėje jiems buvo surengtos vaišės⁴⁸⁷.

Perėmęs vadovavimą plk. ltn. E. Adamkavičius po kiek laiko pastebėjo, kad pulko karininkų elgesys su kareiviais dažnai yra netinkamas. Su stokojančiais gabumų ir žemesnio išsilavinimo kareiviais jie elgiasi gana žiauriai: stumdo, muša per ausį, duoda sprigtų ir kt. Pulko vado nuomone, tai ne tik kad jų neauklėja, bet, atvirkščiai, paverčia juos užsispyrusiais ir netgi priverčia bėgti iš pulko. Pulko vadas karininkams taip elgtis griežtai uždraudė ir nurodė dėl to įspėti ir puskarininkius⁴⁸⁸.

1928 m. pulko vadovybei rūpesčių kėlė ir komunistai. Kartais pulko rajone buvo randama komunistinės literatūros ir primėtytų atsišaukimų. Štai sausio 10 d. buvo rasta net 200 egzempliorių komunistinės literatūros⁴⁸⁹, kovo 28 d. – atsišaukimų⁴⁹⁰, o birželio 28 d. pats pulko vadas asmeniškai paštu gavo *Lietuvos iš kalėjimo gelbėjimo komiteto* raštą, kuriame buvo raginama „*nesiuntinėti kareivių žudymui savo tėvų, brolių ir kitų*“⁴⁹¹.

483 Krašto apsaugos ministerijos 1928-02-09 aplinkraštis Nr. 3. *LCVA*, f. 511, ap. 1, b. 260, l. 23; Mauraš K. 9 pėst. L. K. Vytenio pulkas. Vasario 16 d. *Karys*, 1928, Nr. 11, p. 208–209.

484 Įsakymas kariuomenei Nr. 24. 1928 m. kovo 13 d.

485 Vytenietis. Marijampolės įgula. *Karys*, 1928, Nr. 12, p. 229.

486 Įsakymas kariuomenei Nr. 64. 1929 m. rugpjūčio 19 d.

487 Vtn. 9 p. pulkas. *Karys*, 1928, Nr. 24, p. 471.

488 9-am pėstininkų Lietuvos kunigaikščio Vytenio pulkui slaptas įsakymas Nr. 1. *LCVA*, f. 510, ap. 1, b. 133, l. 133.

489 Slaptas 9 PP vado 1928-01-13 raportas II karo apygardos viršininkui. *Ten pat*, f. 510, ap. 1, b. 134, l. 5.

490 Slaptas 9 PP vado 1928-03-28 raportas II karo apygardos viršininkui. *Ten pat*, l. 31.

491 Slaptas 9 PP vado 1928-07-03 raportas II karo apygardos viršininkui. *Ten pat*, l. 48–49.

Styginių instrumentų orkestras. 1930 m. (Sūduvis J. V. 9-to pėstininkų L. K. Vytenio pulko istorinė apybraiža. *Karys*, 1988, Nr. 3, p. 114)

Orkestro vadovas ltn. P. Jaruševičius
(*E. Peikštenio kolekcija*)

1928 m. rudenį ltn. Petro Jaruševičiaus iniciatyva pulke buvo **atkurtas styginių orkestras**. Jame grojo 18 žmonių, daugiausiai – naujokų. Gražesniais vakarais kolektyvas repetuodavo pulko parke. Per repeticijas jo atliekamų kūrinių pasiklausyti susirinkdavo nemažai muzikos mėgėjų⁴⁹². 1930 m. orkestre jau grojo iki 35 muzikantų. Į jį stėjo ne tik kareiviai, bet ir liktiniai puskarininkiai, mokantys groti styginiais instrumentais⁴⁹³. Tačiau 1930 m. pabaigoje vyr. ltn. P. Jaruševičių perkėlus tarnauti į Karo mokyklą ir neatsiradus kito tinkamo vadovauti orkestrui žmogaus, jis ėmė nykti. Nebebuvo kam pritraukti į orkestrą naujų muzikan-

492 Vtn. 9 pėst. pulkas. *Karys*, 1928, Nr. 31, p. 586.

493 Grinius M. Stygų orkestras. *Karys*, 1930, Nr. 24, p. 483.

Pulko renginio metu. Ant suoliuko iš kairės sėdi pulko adjutantas M. Stankaitis, pulko vadas plk. E. Adamkavičius, plk. V. Griganavičius (*E. Peikštenio kolekcija*)

tų, jų mokyti⁴⁹⁴. Orkestras atsigavo tik 1933 m. pradžioje, kai jam vadovauti ėmėsi laisvai samdomas tarnautojas J. Ostrauskas⁴⁹⁵. Matyt, J. Ostrauskui tai sekėsi, nes 1934 m. „Karyje“ išspausdintoje žinutėje styginis orkestras įvertintas kaip „*labai geras*“⁴⁹⁶.

Iki 1928 m. tinkamų sąlygų šaudyti iš sunkiųjų kulkosvaidžių Devintasis pėstininkų pulkas neturėjo, todėl per patikrinimus kulkosvaidininkai dažnai sulaukdavo pastabų. 1928 m. pulko kulkosvaidininkai, šaudantys iš sunkiųjų kulkosvaidžių, pirmą kartą dalyvavo šaudymo pratybose artilerijos poligone Varėnoje. Numatytiems pratimams atlikti kiekvienam sunkiajam kulkosvaidžiui buvo skirta po 6000 šovinių⁴⁹⁷. Pratybos vyko nuo birželio 10 iki liepos 10 d. Į jas išvyko 3 būriai, iš viso 95 kareiviai, su 6 sunkiaisiais kulkosvaidžiais⁴⁹⁸ arklių traukiamais vežimais, kone vienintele tuo metu prieinama susisiekimo priemone, nes automobilių Lietuvos kariuomenei dar labai trūko.

1928 m. gegužės mėn. Lietuvos kariuomenės pėstininkų pulkai turėjo nustatytą skaičių arklių. Devintajam pėstininkų pulkui buvo leista laikyti 74 arklius:

494 Grinius M. Stygų orkestras. *Karys*, 1931, Nr. 6, p. 113.

495 Vytenietis. 9 pėst. L. K. Vytenio pulkas. *Karys*, 1933, Nr. 8, p. 161.

496 S. Gr. Vytenininkai Marijampolėj turės savo chorą. *Karys*, 1934, Nr. 39, p. 807.

497 KAM 1928-05-21 slaptas raštas. *LCVA*, f. 518, ap. 1, b. 88, l. 34.

498 II karo apygardos viršininko 1928-05-29 raštas. *LCVA*, f. 518, ap. 1, b. 88, l. 40; 9-jam pėstininkų Lietuvos kunigaikščio Vytenio pulkui įsakymas Nr. 163. 1928-06-27. *LCVA*, f. 522, ap. 1, b. 17, l. 340.

6 jojamuosius ir 68 gurguolės⁴⁹⁹. 1933 m. vasario 8 d. jų skaičius buvo patikslintas: pulkas galėjo turėti 70 arklių, iš jų 6 jojamuosius ir 64 gurguolės⁵⁰⁰.

1928 m. liepos 20 d. II karo apygardos viršininkas plk. ltn. K. Skučas 1-ojo bataliono vadą mjr. Joną Išlinską paskyrė pulko vado padėjėju, kartu palikęs eiti ir savo pareigas⁵⁰¹.

1928 m. rudenį pulko vado iniciatyva buvo pradėti puskarininkių ramovės remonto darbai. Iš pulko sutaupytų ir pačių puskarininkių už parodytus spektaklius surinktų lėšų buvo įrengta salė, skaitykla ir valgykla, t. y. jiems sudarytos visos sąlygos kultūringam poilsiui⁵⁰². Po remonto klubas tapo jaukus, jį puskarininkiai ir jų šeimų nariai ypač pamėgo. Jame buvo įrengtos svečių, šokių, įvairių žaidimų salės. Ypač didelį įspūdį darė svečių salė, kurioje visi baldai buvo minkšti, o grindys padengtos kilimais, sienos papuoštos didvyrių ir tautos veikėjų portretais. Klubui buvo nupirktas radijo imtuvas-ruporas, specialus šachmatų staliukas, stalo teniso stalas, kiti stalai užtiesti staltiesėmis⁵⁰³.

Pažymėtina, kad ir kareiviai turėjo savo klubą. Pulko kareivių klubą sudarė 3 skyriai: 1) Kareivių rūmai, 2) kareivių biblioteka ir 3) pulko krautuvė. Kareivių

Pulko kariai 1928-06-21. Marijampolė (*E. Peikštenio kolekcija*)

499 Vyriausiojo štabo 1928-05-19 raštas. *LCVA*, f. 510, ap. 1, b. 138, l. 42.

500 Vyriausiojo štabo Generalinio štabo valdybos 1933-02-08 raštas. *Ten pat*, f. 521, ap. 1, b. 161, l. 15.

501 II karo apygardai įsakymas Nr. 24. 1928-07-20. *Ten pat*, f. 522, ap. 1, b. 17, l. 406.

502 Vtn. Puskarininkių ramovė. *Karys*, 1928, Nr. 49, p. 790.

503 Vytenininkas. Vytenininkų puskarininkių klubas. *Karys*, 1934, Nr. 4, p. 74.

rūmų salėje buvo gerai įrengtas kinas ir teatro scena. Šioje salėje kareiviams buvo skaitomos paskaitos, kareiviai priimdavo savo svečius. Salė buvo gana įspūdinga. Ant priekinės sienos pakabinta ažuolinė lenta, kurioje buvo įrašytos pavardės žuvusių pulko karių, ant kitų sienų – vyriausybės, visų buvusių pulko vadų ir žymesnių Lietuvos rašytojų portretai. Be to, ją puošė nemažai paveikslų ir paveikslėlių karių mokymo temomis. Kino filmai buvo rodomi tris kartus per savaitę. Beveik visada tomis dienomis salėje grojo pulko dūdų orkestras. Kareiviams bilietai kainavo 30 ct, visiems kitiems – 1,20 Lt⁵⁰⁴.

Kiekvienais metais spalio 9 d. pulkas, kaip ir visi Lietuvos kariuomenės daliniai, minėdavo Vilniaus užgrobimo dieną. 1928 m. spalio 9 d. 7 val. ryte, dalyvaujant Mokomajai kuopai ir pulko orkestrui grojant Tautos himną, buvo pakelta tautinė vėliava. 9 val. įgulos bažnyčioje pulko kapelionas laikė pamaldas ir pasakė tai dienai pritaikytą pamokslą, primindamas Vilniaus reikšmę lietuviams ir kad lietuviai, ypač karys, negailėdamas jėgų (net gyvybės), turi stengtis atvaduoti sostinę. Grįžus po pamaldų, Kareivių rūmų salėje vyr. ltn. M. Naujokas perskaitė paskaitą apie Vilniaus įkūrimą, augimą ir vargus, apie lenkų klastingą jo užgrobimą. Preleventas baigdamas pabrėžė, kad kariai ypač atkakliai turi mokytis naudoti ginklą, kad sugebėtų išvaduoti Vilnių. Po paskaitos pulko vadas plk. ltn. E. Adamkavičius priminė, kad kaip tik Devintajam pulkui prieš 8 metus, spalio 9 d., lenkams klastingai

Mokomosios kuopos karininkai. 1928 m. (*E. Peikštenio kolekcija*)

504 9 pėst. L. K. Vytenio pulkas. *Karys*, 1929, Nr. 10, p. 166; Vtn. 9 p. L. Kunig. Vytenio pulkas. *Karys*, 1929, Nr. 6, p. 101.

užpuolus, teko dėl Vilniaus kovoti ir su širdgėla jį apleisti. 12 val. pasigirdo trimito garsai. Viso pulko kariai atsistojo pagerbdami užgrobtąją sostinę ir demonstruodami ryžtą ją išlaisvinti⁵⁰⁵.

Nuo 1928 m. rugsėjo 14 d. pulke ėmė veikti organizuota **ugniagesių komanda**. Komandos viršininku buvo paskirtas lt. Vladas Morkūnas, jo pavaduotoju – vrš. Petrauskas. Savanoriais į komandą įstojo 8 puskarininkiai ir 38 kareiviai. Iš pradžių komandai veikti buvo sunku, nes ji neturėjo reikalingų gaisrams gesinti įrankių. Vėliau pamažu ji buvo aprūpinta šia įranga, lapkričio mėn. nupirkta galin-gas vandens siurblys, o antras motorinis siurblys įgytas 1932 m. Kiekvienas ugniagesys buvo aprūpintas šalmu, kirvuku ir pirštinėmis. Komandos narių pratybos ir teorijos pamokos vykdavo šeštadieniais nuo 14 iki 16 val. ir kiekvieno mėnesio pirmąją savaitę trečiadieniais nuo 15 iki 17 val.⁵⁰⁶

Kad ši komanda buvo įsteigta, tiek pulkui, tiek visuomenei buvo labai naudinga. Kiekvienais metais pulko ugniagesių komanda parengdavo ugniagesio darbui vidutiniškai 75 kareivius. Jie, atlikę karo prievolę, grįždavo į namus ir miesteliuose bei kaimuose kaip išmanantys ugniagesybos sritį tapdavo vietos ugniagesių komandų kūrėjai ir vadovai.

1931 m. balandžio 13 d. pasikeitė komandos viršininkas. Juo buvo paskirtas j. lt. Kazys Gudynas. Komandai jis vadovavo iki 1934 m. liepos 6 d., kol jį pakeitė j. lt. Juozas Gudaitis.

Iš pradžių buvo suformuota viena ugniagesių komanda, o 1934 m., sprendžiant iš rastų dokumentų, – dvi ugniagesių komandos: etatinė ir neetatinė. Etatinę komandą sudarė 1 karininkas – komandos viršininkas, 7 viršilos (vienas iš jų – komandos vachmistras), 7 liktiniai puskarininkiai, 1 civilis tarnautojas ir 32 eiliniai, neetatinę, veikusią prie Mokomosios kuopos, – 40 eilinių ir 1 liktinis puskarininkis. Pastaroji du kartus per savaitę rinkdavosi mokytis ugniagesybos, bet kartu buvo visada pasirengusi vykti gesinti gaisrų.

1928–1938 m. pulko ugniagesių komandai teko gesinti 31 gaisrą, tarp jų keletą didelių gaisrų. 1929 m. degė Žemės ūkio draugijos sandėliai, piliečio Geniso lentpjūvė-malūnas, Marijampolės kalėjimo trobesys. 1930 m. pulko ugniagesiai gesino pulko teritorijoje kilusį gaisrą ir 6 gaisrus mieste. 1935 m. degė cukraus fabriko sandėliai, 1938 m. – Marijampolės apskrities savivaldybės stalių dirbtuvių būstinė ir lentų sandėliai. Gaisrus gesindami susižeidė ir apdegė 19 ugniagesių komandos karių⁵⁰⁷.

Kadangi pulko puskarininkių išsilavinimas buvo nevienodas, o kai kurių ir labai žemas, 1929 m. Liktnių puskarininkių klube pulko puskarininkiams buvo įsteigti **bendrojo lavinimo kursai**. Jie pradėjo veikti vasario 5 d. Klausytojai buvo

505 Spalių mėn. 9 diena. *Karys*, 1928, Nr. 43, p. 679.

506 Ten buvęs. Marijampolės įgula. *Karys*, 1929, Nr. 5, p. 81; L. G-tis. 9 pėst. L. K. V. pulko ugniagesiai. *Karys*, 1934, Nr. 39, p. 808.

507 Stp. M. Pulo ugniagesiai. *Karys*, 1939, Nr. 34, p. 995; Kariuomenės ugniagesiai. *Kardas*, 1930, Nr. 7, p. 112; G-tis. 9 pėst. L. K. V. pulko ugniagesiai. *Karys*, 1934, Nr. 39, p. 808–809.

Pulko ugniagesių pratybos (*Karys*, 1930, Nr. 1, p. 36)

suskirstyti į dvi grupes – silpnesniųjų ir labiau išsilavinusių. Kursuose buvo dėstoma lietuvių kalba, aritmetika, krašto gamta, geografija ir kt. Nuspręsta pirmiausia išeiti pradžios mokyklos 4 skyrių, o vėliau ir platesnę programą. Kursuose sutiko dėstyti pulko vyr. leitenantai V. Baršauskas, S. Baniulis, A. Racka, B. Matulevičius, A. Špokevičius ir ltn. A. Molis⁵⁰⁸. Kursai veikė keletą metų, mokymo juose lygis kilo. Nuo 1931 m. pradėta mokyti pagal gimnazijos mokymo programas, mokslas kursuose puskarininkiams buvo privalomas⁵⁰⁹.

Be to, puskarininkiai mokėsi ir savarankiškai. Marijampolėje prie valstybinės Rygiškių Jono gimnazijos nuo 1930 m. mokslo metų pradžios buvo įsteigti vakariniai kursai suaugusiesiems – valdininkams ir kitiems darbuotojams. Vakarinių kursų programa atitiko gimnazijos programą. Pamokos prasidėdavo 13 ir baigdavosi 23 val. Už mokslą per mėnesį reikėjo mokėti 20 Lt. Šiuos kursus ėmė lankyti daugiau kaip 20 pulko puskarininkių ir viršilų. Dalis puskarininkių pradėjo nuo ketvirtosios klasės, kiti mokėsi aukštesnėse klasėse⁵¹⁰.

1929 m. kovo–balandžio mėn. pulką, kaip ir kitus Lietuvos kariuomenės dalinius, pasiekė neramios žinios, kad pavasarį antpuolį rengia plečkaitininkai⁵¹¹. Vyriausiojo štabo II skyriaus surinktomis žiniomis, 1929 m. pavasarį prasidėjus pleč-

508 Vtn. 9 p. L. Kunig. Vytenio pulkas. *Karys*, 1929, Nr. 6, p. 101.

509 Vytenietis. 9 pėst. L. K Vytenio pulkas. *Karys*, 1932, Nr. 4, p. 74.

510 Grinius M. Puskarininkiai lavinasi. *Karys*, 1931, Nr. 5, p. 92.

511 **Plečkaitininkai** – Lietuvos socialdemokratų emigrantų grupuotės, 1927–1939 m. veikusios Lenkijoje, Latvijoje ir Vokietijoje ir siekusios nuversti tautininkų režimą. Plečkaitininkų ištakos –1927 m. rugsėjo 8–9 d. Tauragėje vykęs sukilimas, nukreiptas prieš 1926 m. gruodžio 17 d. perversmo organizatorius, taip pat nepavykę sukilimai Alytuje ir Vilkaviškyje. Prie sukilimų organizavimo aktyviai prisidėjo socialdemokratas, III Seimo narys Jeronimas Plečkaitis. Iš jo pavardės ir kilo į emigraciją pasitraukusių ir burtis ėmusių minėtų sukilimų prieš tautininkų režimą, daugiausia kairiųjų, socialdemokratinį pažiūrų, dalyvių pavadinimas.

kaitininkų sukilimui, iš Lenkijos į Lietuvą įsiverš jų būriai, kurie jau telkiami prie demarkacijos linijos. Kartu su plečkaitininkais turėjo pulti ir gen. mjr. Stanislovo Bulak-Balachovičiaus⁵¹² (*Станіслаў Булак-Балаховіч*) vadovaujami būriai. Jie nuo Rusijos sienos buvo perkelti į Vilniaus kraštą. Informuota, kad kartu su sukilimu rengiami teroro aktai prieš valdžios pareigūnus ir kitus įtakingus asmenis⁵¹³.

Taip pat gauta žinių, kad sukilimas prasidės gegužės 14–15 d., bus bandoma gadinti geležinkelius, sprogdinti tiltus, telegrafo, telefono linijas, plėsti arba sprogdinti artilerijos sandėlius. II karo apygardos viršininkas pulkui įsakė sustiprinti visas pulko sargybas, siųsti patrulius ir imtis kitų reikiamų priemonių, ypač sustiprinti sargybas prie amunicijos sandėlių ir saugomų tiltų⁵¹⁴. Tačiau Marijampolėje jokių išpuolių nebuvo.

Panaši padėtis susiklostė ir 1930 m. Balandžio 10 d. buvo gautas Vyriausiojo štabo aplinkraštis, kad Komunistų partijos vadovybė savo kuopelėms davė nurodymą intensyviai platinti kariniuose daliniuose įvairius atsišaukimus ir komunistinę literatūrą, parengtą specialiai kariuomenei. Be to, informuota, kad socialdemokratų – plečkaitininkai paskyrė asmenis į savo eiles karininkams ir puskarininkams verbuoti. Krašto apsaugos ministerija pareikalavo į tai atkreipti dėmesį ir neduoti priešiškiems elementams progos šiems tikslams pasiekti⁵¹⁵.

1929 m. balandžio 15 d. pulko karių pasirengimą ir pulko būklę vertino II karo apygardos viršininkas plk. Kazys Skučas. Kaip konstatuota patikrinimo išvadoje, pulke viskas gerai, tik ne visi karininkai moka elgtis rikiuotėje. Pulko vadui sukomandavus „Rami“, lttn. V. Spirauskas sukinėjosi.

Lauko tarnybos įgūdžiams patikrinti buvo įsakyta išvesti 2-ąjį batalioną. Bataliono vadas mjr. Kazys Mackevičius užduotį gerai suprato ir viską labai kruopščiai organizavo, tačiau diviziono vadas konstatavo, kad kareiviams „*esant arti prieš*“ trūksta dėmesingumo ir ryžto nugalėti, taip pat puolamosiose kautynėse reikalingų praktinių įgūdžių, o teorines žinias ne visada moka pritaikyti praktiškai. Pvz., po komandos trauktis kareiviai pakilo ir pasileido bėgti. Vis dėlto apygardos viršininkas konstatavo:

„*Bet, nežiūrint šios dienos sunkių mokymo sąlygų, iš matytų rezultatų darau išvadą, kad II-am batalionui visgi ne naujiena yra vykdyti taktikos lauko pratimus.*“⁵¹⁶

Liepos 29 d. pulko patikrinti atvyko Vyriausiojo štabo viršininkas. Apžiūrai buvo išrikiuotas visas pulkas. Visur buvo švaru, tvarkinga, todėl štabo viršininkas pastabų neturėjo, tik atkreipė apygardos viršininko dėmesį, kad daugelio kareivių kepturės ir batai netinkamo dydžio⁵¹⁷.

512 Karinis carinės Rusijos, Rusijos Baltosios armijos, Baltarusijos Liaudies Respublikos ir Lenkijos karinis veikėjas, 1919 m. vasarą su savo daliniais bandęs pereiti tarnauti į Lietuvos kariuomenę.

513 Slaptas Vyriausiojo štabo II skyriaus biuletenis Nr. 11. *LCVA*, f. 518, ap. 1, 95, l. 4.

514 Skubus, slaptas, asmeniškasis II karo apygardos Operatyvinio skyriaus 1929-05-13 raštas. *Ten pat*, l. 8.

515 Slaptas Vyriausiojo štabo aplinkraštis Nr. 1. 1930-04-10. *Ten pat*, f. 510, ap. 1, b. 183, l. 2.

516 Slaptas įsakymas II karo apygardai Nr. 3. 1929-04-20. *Ten pat*, b. 151, l. 3.

517 Įsakymas kariuomenei Nr. 62. 1929 m. rugpjūčio 14 d.

Pulko 7-osios kuopos kariai prie kareivinių. 1929-04-20. Marijampolė (E. Peikštenio kolekcija)

Rugsėjo 1–4 d. II karo apygardos vadovybė vadovaujantiems karininkams organizavo lauko ekskursiją maršrutu Vievis–Kaunas. Joje dalyvavo ir Devintojo pėstininkų pulko vadas bei batalionų vadai su ordonansais. Išvykoje vyresnieji karininkai susipažino su Vievio, Žiežmarių ir Rumšiškių vietovėmis. Buvo apžiūrėtos parankiausios priešui Kauno prieigos ir patogiausios vietos jo veiksmams stabdyti ir trukdyti⁵¹⁸.

1929 m. rugsėjo 22 d. Devintajam pėstininkų Lietuvos kunigaikščio Vytenio pulkui Lietuvos prezidentas Antanas Smetona įteikė pulko vėliavą. Apdovanojimo akte jis nurodė apdovanojimo pagrindą:

„Aš, Antanas Smetona, LIETUVOS RESPUBLIKOS PREZIDENTAS, pasiremdamas kariuomenės vėliavų įstatais (Isak. Kar. 1926 m. 47 Nr. 1 §), 9-tam pėstininkų Lietuvos Kunigaikščio Vytenio pulkui, jo dešimties metų gyvavimo sukaktuvių proga, suteikiu Pulko Šefo vėliavą, kuri tebūna pulkui amžinu vadovu kilniems ir sunkiems uždaviniams vykdyti, garbingai ginant Tėvynės Nepriklausomybę ir jos gerovę.

*Kaunas, 1929 m. rugsėjo 22 d.*⁵¹⁹

Vėliava, pasiūta Šveicarijos firmoje „Fraefel & Co“, buvo dvipusė. Dešinėje pusėje, devyniakampės žvaigždės viduryje, įkomponuotas kunigaikščio Vytenio portretas. Viršuje žvaigždę puslankiu juosia šūkis „AMŽIAIS UŽ VILNIŲ DĖS GALVĄ LIETUVIS“. Nuo žvaigždės į keturis vėliavos kampus eina stilizuoti saulės spin-

518 Slaptai. Karininkų ekskursijai organizuoti nurodymai. LCVA, f. 510, ap. 1, b. 164, l. 6.

519 Įsakymas kariuomenei Nr. 74. 1929 m. rugsėjo 25 d.

Vėliavos įteikimas 9-ojo pėstininkų pulko įkūrimo 10 metų sukakties proga. Vėliavą įteikia prezidentas A. Smetona, priima pulko vadas plk. E. Adamkavičius. Marijampolė. 1929-09-22 (*Lietuvos kariuomenės karininkai 1918–1953*, t. 4, p. 392)

duliai. Vėliavos kampuose raidės „V“ su kunigaikščio karūna. Vėliavos pakraščiai apsiūti dviem tautiniais ornamentais išaustų juostelių eilėmis, tarp jų šilkiniais siūlais išsiuvinėtos laurų šakos, o jų susikirtimo vietoje – rombo formos skydai. Šonuose esantys skydai su pulko numeriu „9“. Viršutiniame skyde įrašyta pulko įkūrimo data – „1919 IV 7“, apatiniame – data „VIII 26“. Kairioji pusė buvo tokia pat

kaip ir kitų pulkų vėliavų. Laisvi vėliavos kraštai apsiūti dvispalviais kutais⁵²⁰.

1929 m. lapkričio pirmosiomis dienomis, vykdamt II karo apygardos virši-

520 Urbonienė L. Lietuvos kariuomenės (1918–1940) vėliavos Vytauto Didžiojo karo muziejaus rinkiniuose. *Vytauto Didžiojo karo muziejus 2011 metais*. Almanachas. Kaunas, 2012, p. 103.

Pulko kariai prie išpuoštų kareivinių vartų pulko 10-mečio šventės proga. 1929 m. (LCVA)

ninko įsakymą, visiems pulko liktiniams puskarininkiams ir viršiloms, išskyrus sanitarijos, veterinarijos ir puskarininkius specialistus, buvo surengti 4 mėnesių kursai. Puskarininkiai ir viršilos buvo padalyti į 2 vienodo dydžio grupes. Kursuose buvo dėstoma pagal apygardos štabo parengtą programą, ją sudarė bendrojo lavinimo ir karybos dalykai. Nuo lapkričio 4 d. iki sausio 31 d. kursai vyko pusei puskarininkių. Klausytojų žinias vasario 3–5 d. tikrino pulko vado paskirta komisija. Pats pulko vadas plk. E. Adamkavičius, domėdamasis kursais, aktyviai dalyvavo jų darbe. Vadovaujantis egzaminų rezultatais buvo konstatuota, kad šie kursai puskarininkiams buvo naudingi. Nuo 1930 m. vasario 1 d. iki balandžio 30 d. kursai buvo surengti antrajai puskarininkių ir viršilų grupei⁵²¹.

1930 m. kovo 1 d. atgimė 4 metus nėjęs pulko laikraštis „Tėvynės gynėjas“. Buvo išleistas 40-asis numeris. Gruodžio 14 d. pasirodė naujas „Tėvynės gynėjo“ numeris – Nr. 2 (41), kuriame buvo satyros skyrius „Plunksnagraužis“. 10 lapų laikraštėlis išspausdintas rašomąja mašinėle ir padaugintas. Didesnę leidinio dalį užėmė „Plunksnagraužis“. Pulko kariams jis labai patiko. Šiame numeryje buvo išspausdintas ir laikraštėlio įkūrėjo ats. viršilos Arėjo (Leono) Vitkausko sveikinimas. Senas „Tėvynės gynėjo“ rėmėjas ats. vyr. psk. Benjaminas Rumša, slapyvardžiu *Benerumša* žinomas „Kario“ bendradarbis, irgi, prisiminęs tarnybos pulke laikus, atsiuntė laikraštėliui nemažai medžiagos ir laišką vyteniečiams. Kad šis numeris būtų išleistas,

521 Vtn. 9 pėst. L. K. Vytenio pulkas. *Karys*, 1930, Nr. 7, p. 143.

samdomi tarnautojai. Kai kurie iš jų buvo pulko senbuviai, pvz., nuo 1919 m. liepos mėn. čia tarnaujantis vyr. pšk. L. Grigaitis, labai gabus aktorius. Jo pastangomis ankstesniaisiais metais buvo buriami teatro mėgėjai – tikrosios karo tarnybos kareiviai ir puskarininkiai, tačiau atitarnavę jie buvo išleidžiami į atsargą, todėl vėl iš naujo tekdavo rinkti vaidinti norinčius karius. Gabus aktorius buvo ir laisvai samdomas raštininkas Pranas Astrauskas. Šie entuziastai, susibūrę į kuopelę, savo vaidmenis atlikdavo puikiai⁵²³.

1930 m. vasario 25 d. liktinių puskarininkių klube įvyko jų susirinkimas, kuriam pirmininkavo vyr. ltn. Julius Baniulis. Susirinkime buvo nutarta siekti, kad puskarininkiai mažiau girtautų ir labiau gerbtų savo vardą, jo nežemintų kitų, ypač būtinosios tarnybos karių, akyse⁵²⁴.

1931 m. visos pulko kuopos buvo aprūpintos radijo aparatais⁵²⁵. Tai turėjo didelę reikšmę karių akiračio plėtrai.

522 St. Pulko laikraštis „Tėvynės Gynėjas“. *Karys*, 1931, Nr. 1, p. 15.

523 Miliauskas J. 9 pėst. L. K. Vytenio pulkas. *Karys*, 1930, Nr. 33, p. 655.

524 9 pėst. pulkas. *Karys*, 1930, Nr. 11, p. 223.

525 Grinius M. Radio. *Karys*, 1931, Nr. 14, p. 281.

daugiausia pastangų įdėjo vyr. pšk. L. Grigaitis⁵²².

1929 m. pulke susikūrė **scenos mėgėjų kuopelė**. Pulko artistų grupė 1929–1930 m. Kareivių rūmuose suvaidino: 1) 3 veiksmų vaizdelį „Ant bedugnės krašto“; 2) 1 veiksmo šaržą „Egzaminai į operos kursų“; 3) 3 veiksmų dramą „Nastutė“; 4) 4 veiksmų komediją „Nepasisekė debiutas“; 5) 1 veiksmo komediją „Knarkia paliepus“; 6) 1 veiksmo komediją „Tarnas įpainiojo“; 7) 5 veiksmų komediją „Pirmas degtindaris“; 8) 1 veiksmo humoristinį monologų spektaklį „Barzdaskutis“. Vakarų metu gautas pelnas buvo skiriamas pulko kareivių švietimo reikmėms.

Pulko artistų grupelę sudarė liktiniai viršilos ir puskarininkiai, taip pat laisvai

Pulko vadą plk. E. Adamkavičių išlydint (*E. Peikštenio kolekcija*)

1929 m. rugsėjo 30 d. pulko vadas plk. E. Adamkavičius išvyko mokytis į Aukštųjų karininkų kursus. Jo mokymosi metu pulko vado pareigas eiti buvo pavesta plk. ltn. A. Kazilevičiui⁵²⁶. Baigęs kursus vadas į pulką grįžo gruodžio 23 d.⁵²⁷

1930 m. birželio 26 d. plk. E. Adamkavičius buvo atleistas iš Devintojo pėstininkų pulko vado pareigų ir paskirtas III karo apygardos viršininku. Pulko vadu paskirtas jau jam vadovavęs plk. Petras Jurgaitis⁵²⁸.

1930 m. rugsėjo 7–8 d. Kaune, minint Vytauto Didžiojo 500-ąsias mirties metines, surengtose iškilmėse dalyvavo pulko vado padėjėjo plk. ltn. A. Kazilevičiaus vadovaujama Mokomoji kuopa⁵²⁹, o rugsėjo 14 d. pulko Kareivių rūmuose miesto artistų trupė suvaidino istorinį veikalą – 3 veiksmų dramą „Vytautas pantiuose“. Vaidinimas turėjo didžiulį pasisekimą⁵³⁰.

Vytauto Didžiojo 500-ųjų mirties metinių proga buvo apdovanota nemažai pulko karininkų: Vytauto Didžiojo 5-ojo laipsnio ordinu – kapitonai Motiejus Naujokas ir Mikas Urniežius, Didžiojo Lietuvos kunigaikščio Gedimino 5-ojo laipsnio ordinu – vyresnieji leitenantai Stasys Baniulis ir Juozas Purelis, Vytauto Didžiojo ordino 3-iojo laipsnio medaliu – viršilas Jurgis Uksa, Juozas Sisas, Vladas Puškorius,

526 Įsakymas Antrai karo apygardai Nr. 24. 1929-10-07. *LCVA*, f. 510, ap. 1, b. 92 (byla nenumeruota).

527 Įsakymas Antrai karo apygardai Nr. 1. 1930-01-08. *Ten pat*.

528 Įsakymas kariuomenei Nr. 31. 1930 m. birželio 27 d.

529 Įsakymas 9-am pėstininkų Lietuvos kunigaikščio Vytenio pulkui Nr. 220. 1930-09-05. *LCVA*, f. 522, ap. 1, b. 19, l. 400.

530 Grinius M. 9 p. L. K. Vytenio pulkas. *Karys*, 1930, Nr. 39, p. 780.

Pulko aktorių grupė. 1930 m. (LCVA)

Vaclovas Rakauskas, Antanas Jacikevičius, Vladas Petrauskas, Vincas Cinkus, Antanas Kovera, Viktoras Grabauskas, Antanas Šimkevičius ir Teofilius Černius, vyresnieji puskarininkiai Juozas Kazlauskas, Povilas Giržadas, Jonas Šteimikis, Juozas Matulaitis, Karolis Kamandulis, Kleopas Stasiūnaitis, Alfonsas Žibaitis ir Antanas Eidukas⁵³¹.

Be to, į pulką, kaip ir kitus pėstininkų dalinius, rugsėjo mėnesį buvo atneštas Vytauto Didžiojo portretas. Jis, per naktį pagarbiai saugotas, kitos dienos ryte, iškilmingai išlydėtas pulko karių, iškeliavo toliau, į kitas Lietuvos vietas.

Rugsėjo 17 d. II karo apygardos viršininkas plk. K. Skučas atliko Devintojo pėstininkų pulko inspekcinę apžiūrą. Visur buvo pavyzdinga tvarka, už tai vyteniečiai sulaukė padėkos. Atsisveikindamas, padėkojęs išleidžiamiems į atsargą kareiviams, plk. K. Skučas pasakė kalbą – priminė, kad kiekvienas atsargos karys privalo budėti tėvynės sargyboje ir laukti, kada pašauks į Vilnių vaduoti savo brolių ir sesučių⁵³².

Rugsėjo 24–30 d. surengtuose kariuomenės manevruose Alytaus rajone da-

531 Įsakymas kariuomenei Nr. 47. 1930 m. rugsėjo 5 d.

532 Grinius M. 9 p. L. K. Vytenio pulkas. *Karys*, 1930, Nr. 39, p. 780.

Vytauto Didžiojo paveikslo išlydėjimas iš 9-ojo pėstininkų pulko Marijampolėje (LCVA)

Pulko kariai per šaudymo pratybas. 1930 m. (LCVA)

lyvavo du pulko batalionai, vadovaujami pulko vado plk. P. Jurgaičio. Iš Aštuntojo pėstininkų pulko karių buvo suformuotas manevrinis batalionas ir kaip 3-iasis batalionas įtrauktas į Devintojo pėstininkų pulko sudėtį⁵³³.

Paprastai pulką papildydavo naujokai, pašaukti iš aplinkinių rajonų, tačiau 1930 m. rudenį į jį atvyko per šimtą šauktinių klaipėdiečių. Manyta, kad dauguma lietuvių kalbos nemokės, bet apsirikta. Jos nemokančių atsirado ne tiek jau daug: 7-ojoje kuopoje – 15, Kulkosvaidininkų kuopoje – 8, 9-ojoje kuopoje – 11, 8-ojoje kuopoje – 9. Visi kiti lietuviškai suprato, tik jiems buvo sunku šia kalba kalbėti. Pakalbinti jauni kareiviai klaipėdiečiai papasakojo, kad šauktinius Klaipėdos miesto vokiecininkai gąsdino, jog Lietuvos kariuomenėje jie pražus, nes ten, girdi, su vokiečiais elgiamasi žiauriai, tačiau pulke jokio žiaurumo nepatyrę, priešingai – viskas atrode artima, paprasta: viršininkai korektiški, mandagūs ir t. t.⁵³⁴

1930 m. spalio 25 d. į pulką vėl buvo paskirtas nemažas būrelis Karo mokyklą baigusiu leitenantu: Kazys Juozaitis, Antanas Krasnickas, Edmundas Akelis, Edvardas Beinoris, Kazys Čepaitis, Juozas Gudaitis, Andrius Juškevičius, Vincas Danilevičius, Juozas Seliokas, Kazys Gudynas ir Antanas Mėšlius⁵³⁵.

1930 m. lapkričio viduryje pulke prasidėjo gripo epidemija, kokios jis dar nebuvo išgyvenęs. Lapkričio pabaigoje sunkiai sirgo daugiau kaip 300 karių. Ligoniniai net nebetilpo pulko ligoninėje ir juos teko guldyti Mokomosios kuopos patalpose. Be to, keletas kareivių susirgo tikraisiais raupais, todėl jiems teko įrengti izoliuotą patalpą. Kad sumažintų sergančiųjų skaičių, pulko vadovybė kareiviams uždraudė be milinių išeiti iš kareivinių, buvo išduoti kailinukai, sutrumpintas pratybų lauke laikas – tam skirta po 1 valandą prieš pietus ir po pietų⁵³⁶.

1931 m. pradžioje prie Aukštųjų Vytauto Didžiojo karininkų kursų buvo suformuota pirmoji pulko vadų padėjėjų ir bataliono vadų 4 mėn. kursų laida. Į šiuos kursus buvo įtrauktas pulko vado padėjėjas plk. ltn. A. Kazilevičius ir bataliono vadas mjr. K. Mackevičius⁵³⁷.

Nuo 1931 m. balandžio 15 d. prie Vytauto Didžiojo karininkų kursų buvo įsteigti Priešcheminės apsaugos karininkų kursai šios srities karininkams instruktoriams rengti. Devintajam pėstininkų pulkui šiuose kursuose buvo skirta 1 vieta⁵³⁸.

1931 m. gegužės 11–12 d. II pėstininkų divizijos vadas⁵³⁹ plk. K. Skučas tikrino, kaip pulke vyksta naujokų mokymas, kokia bendra pulko būklė, ir klau-

533 III karo apygardos štabo 1930-09-17 raštas 8 PP vadui. *LCVA*, f. 521, ap. 1, b. 132, l. 55.

534 Kriminalinės policijos III rajono biuletenis Nr. 5711. 1930 m. lapkričio 28 d. *LCVA*, f. 510, ap. 1, b. 180, l. 49; St. Jauni kareiviai klaipėdiečiai. *Karys*, 1930, Nr. 52, p. 1061.

535 Įsakymas kariuomenei Nr. 54. 1930 m. spalio 25 d.

536 Kriminalinės policijos III rajono biuletenis Nr. 5711. 1930 m. lapkričio 28 d. *LCVA*, f. 510, ap. 1, b. 180, l. 49.

537 Generalinio štabo valdybos III skyriaus viršininko 1930-02-26 aplinkraštis. *Ten pat*, f. 521, ap. 1, b. 131, l. 27.

538 Slaptas įsakymas kariuomenei Nr. 3. 1931 m. vasario 17 d. *Ten pat*, b. 141, l. 5.

539 Karo apygardos – administracinis karinis vienetas, kaip nepasiteisinęs 1931 m. kovo 31 d. panaikintas. Apygardos vėl tapo divizijomis ir faktiškai išsaugojo savo struktūrą.

Pulko kulkosvaidininkai pasiruošę žygiui. 1931 m. (LCVA)

sė kareivių skundų. Rimčiausia pastaba – kad kareiviai prastai išmano savo pulko istoriją ir nežino svarbiausių Lietuvos istorijos faktų. Deja, tai buvo jau įsisenėjusi problema, nes daugumos pulko kareivių išsilavinimas buvo žemas, o pakankamai dėmesio jų supažindinimui ne tik su Lietuvos, bet ir pulko istorija nebuvo skiriama.

Tikrindamas pulką, divizijos vadas nešykštėjo nei pagyrimų, nei pastabų, tačiau apskritai jį įvertino teigiamai⁵⁴⁰.

1931 m. birželio mėn. kariuomenės inspektorius, apibendrinamas pavasarinio karinių dalių tikrinimo išvadas, konstatavo, kad dauguma jų neturi kovos lauko sąlygomis patirties. Vyriausiojo štabo viršininkas gen. lt. Petras Kubiliūnas, pabrėžęs, kad visi taktikos pratimai turi būti atliekami lauke, pažymėjo, jog Ketvirtojo ir Devintojo pėstininkų pulkų vadai sugebėjo juos puikiai organizuoti. Pulkų kariai, tiek šaudydami, tiek demonstruodami smulkių padalinių veiksmus, pasirodė tinkamai. Už tai Vyriausiojo štabo viršininkas Ketvirtojo pėstininkų pulko vadui plk. Viktorui Giedriui ir Devintojo pėstininkų pulko vadui plk. P. Jurgaičiui pareiškė tarnybines padėkas⁵⁴¹.

Nuo rugsėjo 1 d. pėstininkų rikiuotės stažo įgyti į pulką buvo atsiųsti 35 Karo mokyklos kariūnai. Visi buvo paskirti į Mokomąją kuopą⁵⁴².

1931 m. rugsėjo 11–14 d. pulkas dalyvavo apygardos kariniuose manevruose⁵⁴³.

540 Slaptas įsakymas II pėstininkų divizijai Nr. 3. 1931-05-29. LCVA, f. 510, ap. 1, b. 191, l. 8–9.

541 Slaptas Generalinio štabo valdybos 3-ojo skyriaus 1931-06-15 raštas Nr. 46655. *Ten pat*, f. 521, ap. 1, b. 143, l. 33.

542 Vytenietis. 9 pėst. L. K. Vytenio pulkas. *Karys*, 1931, Nr. 33, p. 662.

543 Įsakymas kariuomenei Nr. 24. 1931 m. kovo 31 d.

1931 m. rugsėjo antroje pusėje susipažinti su Lietuvos kariuomene ir stebėti kariuomenės dalių pratybų atvyko Vokietijos kariuomenės delegacija. Vokiečių vizitui buvo gerai pasiruošta. Jau rugpjūčio 27 d. II pėstininkų diviziono štabas pulko vadą informavo, kad vokiečiai į Marijampolę, į Devintąjį pėstininkų pulką, atvyks rugsėjo 24–25 d., ir įsakė pasirėngti parodomiesiems bataliono ir kuopos manevrams – rugsėjo 14–15 d. surengti jų repeticiją⁵⁴⁴.

Kadangi vokiečių vizitui buvo gerai pasiruošta, pulko gebėjimų demonstravimas vyko gana sklandžiai, svečiai turėjo susidaryti gerą nuomonę apie jo pasirengimą.

Karveliai kaip ryšio priemonė buvo naudojami nuo viduramžių. Populiarumo jie neprarado ir XX a., Pirmajame pasauliniame kare ir po jo. Lietuvos kariuomenėje pirmąjį karvelyną 1923 m. įkūrė Šarvuočių rinktinės leitenantas Vladas Ivanauskas. V. Ivanauskas jį ne tik savo lėšomis pastatė, bet ir daugiau kaip 3 metus išlaikė. 1926 m. gavo pirmą avansą lesalui pirkti. Apie 70 karvelių V. Ivanauskas dovanojo Krašto apsaugos ministerijai. Nuo tada buvo įsteigtas karo pašto karvelynas⁵⁴⁵.

Gabenami pašto karveliai. Autorius Balčiūnas (*Karys*, 1931, Nr. 45, p. 902)

Matyt, karvelynai Lietuvos kariuomenės dalyse buvo steigiami antrojo dešimtmečio pabaigoje. 1931 m. kovo 31 d. Vyriausiojo štabo Generalinio štabo valdyba karvelynus susistemino, nustatė jų dislokacijos vietas, suskirstė kategorijomis. Devintojo pėstininkų pulko karvelynui buvo suteiktas vietinio karvelyno 12 numeris ir C kategorija ir patvirtinta dislokacijos vieta Marijampolėje⁵⁴⁶.

Iki šio nutarimo pulke karvelyno nebuvo, todėl jį imtasi labai skubiai kurti: pastatytos tam

544 Slaptas II PD štabo raštas 5-ojo ir 9-ojo PP vadams. *LCVA*, f. 518, ap. 1, b. 112, l. 2.

545 Kisieliū A. Pašto balandžiai Lietuvoje iki 1940 m., <http://www.pigeons.lt/karo-balandžiai/pasto-balandžiai-lietuvoje-iki-1940-m-2/> [žr. 2020-02-29].

546 Slaptas, asmeniškasis KAM Vyriausiojo štabo Generalinio štabo valdybos 1931-03-31 raštas Nr. 46257. *LCVA*, f. 521, ap. 1, b. 143, l. 9.

skirtos patalpos ir suskirstytos į 4 sekcijas. Birželio mėn. pulkas įsigijo ir pašto karvelių. Jiems dresuoti buvo skirtas liktinis puskarininkis, baigęs specialius kursus⁵⁴⁷.

Kaip matyti iš trumpos 1934 m. karo technikos viršininko nurodymu atliktos pulko karvelyno patikros ataskaitos, šio karvelyno patalpa, sudaryta iš trijų sekcijų, buvo pavyzdinai sutvarkyta, o karvelių dresūra – nepriekaištinga. Tačiau Vilkaviškyje dislokuoto pulko bataliono karvelynas sulaukė kritikos. Jo patalpa buvo nepritaikyta karveliams laikyti ir dresuoti, todėl jų dresūra buvo įvertinta kaip nepatenkinama, nors paukščiai buvo prižiūrimi ir gerai lesinami⁵⁴⁸.

1932 m. pradžioje, ko gero, vienas reikšmingesnių įvykių buvo tai, kad vasario mėn. į atsargą buvo išleistas ir išvyko pulko vado padėjėjas plk. ltn. Antanas Kazilevičius, kuris vyteniečiams buvo brangus ne tik kaip geras viršininkas ir žmogus, bet ir kaip nusipelnęs šio pulko kūrėjas. A. Kazilevičius, vienas pirmųjų pulko karininkų, tarnybą pradėjo organizuodamas Joniškėlio apskrities partizanus kovai su bolševikais. Karininkų ramovėje jam buvo suruošta atsisveikinimo vakarienė, jos metu pasakyta keletas kalbų ir linkėjimų, įteiktos jam ir Elenai Kazilevičienei atminimo dovanos. Vasario 24 d. A. Kazilevičiui išvykstant iš pulko, keliolika karininkų su pulko vadu priešakyje susirinko Marijampolės geležinkelio stotyje jo palydėti⁵⁴⁹.

Karininkai su damomis prie pulko ramovės (E. Peikštenio kolekcija)

547 Vytenietis. 9 pėst. L. K. V. pulkas. *Karys*, 1931, Nr. 26, p. 523.

548 Įsakymas Antrai pėstininkų divizijai Nr. 44. 1934-12-19. *LCVA*, f. 510, ap. 1, b. 175, l. 48.

549 Vtn. Pulko veteranas išvyko. *Karys*, 1932, Nr. 11, p. 222.

Gegužės 6, 7 ir 12 d. divizijos vadas plk. K. Skučas surengė pulko apžiūrą. Kadangi apžiūra truko net 3 dienas, nuodugniai buvo patikrinta, kaip vyksta jaunų ir senų kareivių mokymas, skiriant jiems atlikti tam tikrus pratimus, taip pat kaip kariai išmokę rikiuotės pratimus, perpratę statutus. Apskritai jaunų kareivių parengtį jis įvertino teigiamai, tačiau pastebėjo, kad žemas grandinių ir puskarininkių parengimo lygis, ir manė, kad jiems reikia gerokai pasitobulinti.

Senų kareivių parengčiai patikrinti jų suvestiniam būriui skyrė taktinę užduotį „Būrio gynimasis“. Nors užduotyje buvo nurodyta šauliams pozicijose įsirengti apkasus, niekas to nepadarė, bet visa kita atliko gerai.

Divizijos vadas taip pat tikrino bendrąjį karių išsilavinimą. Dėl atliktų pratimų pareiškė daugybę pastabų, o kareivių statutų žiniomis liko patenkintas, be to, jie gana gerai atsakė ir į užduotus bendrojo lavinimo klausimus. Divizijos vadas patikrino visų pulko padalinių tvarką ir sanitarinę būklę, ūkinę veiklą, iš klausė kareivių skundų. Deja, klausiant skundų, kariai elgėsi nedrausmingai, sukiojosi, kalbėjosi tarpusavyje, bet bendrą kareivių išvaizdą jis įvertino gerai.

Divizijos vadas tradiciškai pateikė ir daugiau pastabų ir įpareigojo pulko vadą trūkumus pašalinti⁵⁵⁰.

Lietuvos Respublikos Prezidento 1932 m. birželio 16 d. aktu Nr. 370 Devintojo pėstininkų Lietuvos kunigaikščio Vytenio pulko vadas plk. **Petras Jurgaitis paties prašymu buvo atleistas iš einamų pareigų ir karo tarnybos ir perkeltas į pėstininkų karininkų korpuso atsargą**, palikęs teisę nustatytomis sąlygomis dėvėti kario uniformą. Nuo tos dienos Pirmojo Lietuvos Prezidento karo mokyklos plk. **Aleksandras Svylas buvo paskirtas einančiu Devintojo pėstininkų Lietuvos kunigaikščio Vytenio pulko vado pareigais**⁵⁵¹, o pulko vadu – 1933 m. vasario 12 d.⁵⁵²

Birželio 24 d. pulko karininkų ramovėje buvo surengtos plk. P. Jurgaičio ir jo sutuoktinės išleistuvės. Išleistuvėse dalyvavo pulko karininkai su šeimomis ir ke liolika vietos visuomenės veikėjų. Plk. lt. P. Civinskas, paminėjęs plk. P. Jurgaičio nuopelnus pulkui, įteikė kuklią pulko karininkų atminimo dovaną. Kalbėjo vietos visuomenės atstovai, naujasis pulko vadas, atkreipęs dėmesį į plk. P. Jurgaičio patirtį.

Birželio 25 d. pulko vadas plk. P. Jurgaitis iškilmingai perdavė pulką plk. A. Svylui. 15 val. visas pulkas buvo išrikiuotas aikštėje. Čia atvykęs senasis pulko vadas atsisveikino, o naujasis, priimdamas pulką, iš klausė kareivių skundų. Plk. P. Jurgaitis savo atsisveikinimo kalboje priminė, kad Lietuva, nedidelė valstybė, negali imponuoti karių skaičiumi, todėl turi pasiruošti taip, kad būtų pranašesnė už būsimą priešą savo pajėgų kokybe. Pulkininkas visiems padėkojo už pastangas tarnyboje ir kiekvienam palinkėjo geros kloties, asmeninės laimės ir tarnybinės sėkmės. Pulko vadų garbei tris kartus buvo sušukta „valio“.

Birželio 27 d. ryte pulko karininkai su šeimomis susirinko Marijampolės

550 Slaptas įsakymas Antrai pėstininkų divizijai Nr. 1. 1932-05-19. *LCVA*, f. 510, ap. 1, b. 205, l. 39–42.

551 Įsakymas kariuomenei Nr. 43. 1932 m. birželio 22 d.

552 Įsakymas kariuomenei Nr. 13. 1933 m. vasario 20 d.

geležinkelio stotyje palydėti išvažiuojančių plk. P. Jurgaičio ir jo žmonos⁵⁵³. Tą pačią dieną plk. P. Jurgaitis įteikė oficialų raportą II pėstininkų divizijos vadui, kad pulką perdavė plk. A. Svylui⁵⁵⁴.

Rugsėjo 25 d. pulkas iškilmingai paminėjo Lietuvos didžiojo kunigaikščio Kęstučio 550-ąsias mirties metines. Kadangi toks pat renginio scenarijus Vyriausiojo štabo Spaudos ir švietimo skyriaus buvo parengtas visiems kariuomenės daliniams, matyt, minėjimas panašiai vyko ir Devintajame pulke. Pagal scenarijų, dalies vado numatytu laiku vyko šv. Mišios, po jų laisvi nuo tarnybos kariai susirinko vienoje vietoje, kur dalies vadas jiems trumpai priminė Lietuvos kelią nuo Kęstučio mirties iki nepriklausomybės atgavimo, buvo pagerbtos kovų dėl nepriklausomybės aukos. Po to perskaityta paskaita apie Lietuvos didįjį kunigaikštį Kęstutį, jo nuopelnus Lietuvos valstybei ir lietuvių tautai. Dalyviams sugiedojus Tautos himną, minėjimas baigėsi. Vakare, kur įmanoma, buvo raginama surengti orkestrų ir chorų koncertų, parodyti spektaklių⁵⁵⁵.

Spalio 9 d. buvo paminėtos Vilniaus užgrobimo 12-osios metinės. 12 val. visas gyvenimas pulke sustojo, Vilniaus netektis buvo paminėta tylos minute. 14–15 val. perskaityta paskaita apie Vilnių ir jo klastingą užgrobimą, po to, dalyvaujant pulko vadui, vyko minėjimas⁵⁵⁶.

Rugsėjo pabaigoje atvykusi iš Kauno komisija pulke, kaip ir kituose Lietuvos kariuomenės pulkuose, atliko fizinio patvarumo patikrinimą. Šiuo tikslu iš kiekvieno bataliono buvo atrinkta po vieną kuopą, kurios visus eilinius puskarininkius ir karininkus buvo numatyta tikrinti. Nuo pavasario, nors ir kiek pavėlavus, tikrinimui buvo rimtai rengiamasi. Pasirengimo procesas buvo suskirstytas į du etapus siekiant:

1) išmokyti kiekvieną kareivį, nedarant žalos sveikatai, sumaniai ir greitai atlikti tam tikrą užduotį;

2) išmokyti kareivius, taupant fizines jėgas, sutartinai dirbti, atliekant tam tikrą užduotį grupėmis ir komandomis.

24 km žygį kariai turėjo atlikti taip, kad, atžygiavę prie tikslo, pailsėję 30 min., galėtų kautis, į 7 km žygį pranešimui perduoti išsiųsti 8 kareiviai žvalgai – trumpiausiu keliu ir greičiausiai, įveikę visas kliūtis, pasiekti nurodytą vietą. Jie dar buvo ir psichofiziologiškai tiriami. Visi kiti įprastu tempu turėjo ateiti į tą pačią vietą; apie jų psichofiziologinę būklę buvo sprendžiama iš bendros išvaizdos.

Žygio metu kariai turėjo nugalėti šias kliūtis:

a) pereiti per 6 m ilgio, 30 cm storio ir 1,30 m aukštyje įtvirtintą lieptą (raštą);

b) užbėgti ant kalnelio ir nušokti nuo 2 m aukščio pylimo;

553 Vtn. 9 pėst. L. K. Vytenio pulkas. *Karys*, 1932, Nr. 28, p. 562.

554 Plk. P. Jurgaičio 1932-06-27 raportas II PD vadui. *LCVA*, f. 510, ap. 1, b. 217, l. 13.

555 1932 m. rugsėjo mėn. 25 d. 550 metų nuo Didžiojo Lietuvos Kunigaikščio Kęstučio mirties sukaktuvėms paminėti programa. *Ten pat*, f. 511, ap. 1, b. 324, l. 12–13.

556 1932 m. spalio 9 d. Vilniaus pagrobimo 12 metų minėjimo kariuomenei programa. *Ten pat*, l. 18.

Kariai žygyje (AA)

- c) peršokti per 1,25 m aukščio ir 40 cm pločio tvorelę;
- d) peršokti per 2 m aukščio tvorą;
- e) peršokti per 3 m pločio griovį;
- f) nubėgus dar 30 m mesti į taikinį granatą.

Pratimas buvo laikomas atliktu, jei karys, bandydamas įveikti šias kliūtis, nenugriūva ir nepaliečia šautuvu žemės⁵⁵⁷.

Spalio 14 d. vienas pulko batalionas atliko 18 km žygį. Tai buvo tarsi fizinio patikrinimo tąsa. Kareiviai žygiavo vilkėdami nustatyta kautynių apranga. Atlikus žygį paaiškėjo, kad jie galėjo nueiti dar tokį pat atstumą, nes nebuvo matyti jokių nuovargio ženklų, nė vienam kareiviui batai nenutrynė kojų⁵⁵⁸.

1932 m. spalio mėn. pulko ryšininkai įsigijo ryšių šunų. Vieni jų buvo įsigyti šunų dresavimo kursuose Ryšių batalione ir jau dresuoti, kiti – iš pulko karininkų, bet juos dar reikėjo mokyti. Dresuoti šunys savo užduotis atlikdavo gana gerai, per treniruotes pranešimus neklysdami nunešdavo iki 3 km atstumu, jie mokėjo šliaužti žeme, saugiai perbėgti iš vienos vietos į kitą ir pan. Šunis dresuoti pulke buvo pavesta liktiniam puskarininkiui, kuris tais metais buvo baigęs šunų dresavimo kursą. Be to, šiam puskarininkiui buvo priskirti du eiliniai kareiviai, kad padėtų dresavimo pratimus organizuoti⁵⁵⁹.

1932 m. gruodžio 10 d. 8 val. 45 min. pulko adjutantas gavo įsakymą skelbti pavojų ir pulkui atlikti dalinį žygį.

557 Kviklys V. 1932 m. kariuomenės fizinio patvarumo tikrinimas. *Karys*, 1932, Nr. 44, p. 866–868.

558 Vytenietis. 9 pėst. L. K. Vytenio pulkas. *Karys*, 1932, Nr. 44, p. 876–877.

559 Vytenietis. 9 pėst. L. K. Vytenio pulkas. *Karys*, 1932, Nr. 47, p. 932.

Ryšių šunys (VDKM)

9 val. pulko vadas nurodė pagal iš anksto sudarytą planą formuoti batalioną. Tuo pat metu iš pratybų buvo atšauktos kuopos, turėjusios vykti į laukus. Kai kurios jų buvo gana toli nuo kareivinių, todėl tik 9 val. 40 min. formuojamo bataliono kuopų vadai atvyko pas bataliono vadą gauti nurodymų. Stebintiems, kaip bataliono vadas duoda nurodymus, kuopų vadams pasirodė, kad jis nėra susipažinęs su pulko štabe parengtu šiam daliniui formuoti skirtu planu, nes procedūra užtruko net 15 minučių. Kadangi bataliono vadas nebuvo susipažinęs su šiuo planu, trūko tikslių nurodymų dėl karių žygio aprangos, aprūpinimo amunicija ir maistu tvarkos, ir tai turėjo neigiamą įtaką kuopų pasirengimui.

11 val. 30 min. batalionas išsirikiavo pulko aikštėje. Buvo duotas nurodymas karius pamaitinti, bet nenurodyta pašerti arklius, todėl jie liko nešerti. Kariai buvo maitinami pulko teritorijoje, bet lauke, aikštėje, nors ir buvo žiema.

12.15 val. prieš leisdamasis į žygį batalionas išsirikiavo. Patikrinus pasirengusį išvykti batalioną paaiškėjo, kad kareiviams išduota daug nereikalingų daiktų, kuprinėse jie sudėti netvarkingai, sukišti, kaip papuolė. Paimta amunicija buvo tvarkinga, bet nė į vieną gertuvę nebuvo įpilta vandens, o nustatytą normą šovinių turėjo tik Mokomoji kuopa, tačiau ji pamiršo pasiimti kulkosvaidžio atsarginių dalių. Kulkosvaidžių kuopos kulkosvaidžiai į vežimus (kai kurie buvo nepritaikyti) sukrauti netvarkingai. Kareiviams neišduotas maisto davinys. Gurguolė pakrauta netinkamai, viename vežime – granatų dėžės ir sanitarų turtas, o vežimai su šoviniais perkrauti. Paimtas pašaras arkliams nepresuotas, todėl jį buvo sunku vežti, nepaimta reikalingų virtuvėse naudojamų ūkio įrankių: kirvių, pjūklų. Nemažai arklių buvo kaustyti vasarinėmis pasagomis arba ir visai nekaustyti.

Nors batalionas išvykti pasirengė 15 min. anksčiau, nei buvo numatyta, rikiuotėje stovėjo 40 proc. mažiau karininkų ir 19,3 proc. kareivių. Viską apibendrinęs divizijos vadas padarė išvadą, kad išvykti paskelbus pavojų turi būti iš anksto kur kas geriau pasirengta, su planu supažindinti visi karininkai, sandėliuose paruoštas nustatytas kiekis amunicijos, kad ją būtų galima skubiai išduoti⁵⁶⁰.

1932 m. pulke, kaip ir ankstesniais metais, nemažai dėmesio buvo skirta karių auklėjimui ir švietimui, tačiau tais metais šiame darbo bare atsirado naujovių. Pulko kareiviams, be kariškų, tautinio ir patriotinio turinio paskaitų, pradėtos skaityti žemės ūkio kursų paskaitos: „Sodo reikšmė ir istorija“, „Veisimas naujų ir tvarkymas senų sodų“, „Bičių gyvenimas. Dirbtiniai ir natūralūs spiečiai“, „Kaip patiems užsiauginti medelius ir vaiskrūmius“, „Gyvulių ir pieno ūkio pelningumas“, „Žemės dirbimas“ ir pan. Šias paskaitas skaitė agronomai Burbulevičius, K. E. Bajorinas ir Budrys⁵⁶¹. Jos tarp pulko karių buvo labai populiarios, nes dauguma jų buvo kaimo gyventojai.

1933 m. balandžio 24–29 d. II pėstininkų divizijos štabas, vadovaujamas divizijos vado plk. K. Skučo, karininkams surengė lauko išvyką, kad jie susipažintų su Onušio, Aukštadvario ir Semeliškių rajonu ir demarkacijos linija. Tikslas – nustatyti galimas priešo puolimo kryptis ir patogias gynybos pozicijas, taip pat susipažinti su į šias vietas einančiais patogiais keliais ir įvairiais taktinės reikšmės turinčiais objektais ekskursijos rajone. Iš Devintojo pėstininkų pulko karių šioje išvykoje dalyvavo mjr. P. Grinkevičius, mjr. J. Vidugiris, kpt. V. Miecevičius ir kpt. J. Osinas⁵⁶², iš viso – 33 karininkai ir 43 eiliniai kariai. Naudoti 82 arkliai ir 6 poriniai vežimai⁵⁶³.

Birželio 6 d. divizijos vadas patikrino, kaip pulke organizuotas pratimas „Kautynių skyrius ginantis“. Pratimą atliko 1-oji kuopa, deja, visiškai atmestiniai. Iš pradžių su kareiviais išėjo tik 2 kuopos karininkai. Bet tiek, aišku, buvo per mažai, nes kuopa buvo išskirstyta skyriais, tad 2 karininkai jokios įtakos pratimo atlikimo eigai neturėjo. Jie vadovavo tik dviejų skyrių veiksmams, o kiti skyriai buvo, kaip įvertino divizijos vadas, „nepasirengusių puskarininkių priežiūroje“. Nuo 6 iki 11 val. skyriai atliko tik po vieną pratimą, o pagal divizijos vado duotus nurodymus turėjo atlikti po kelis. Divizijos vadas lt. V. Spirauskui, vadovavusiam pratyboms, už netinkamą jų organizavimą pareiškė pastabą nurodydamas, „kad laukia iš jo našesnio darbo“, o pulko vadas buvo įpareigotas užtikrinti, kad panašūs dalykai nepasikartotų⁵⁶⁴.

Birželio 13 d. pulke vyko neįprasti manevrai. Pulko gimnastikos aikštėje 7 val. susirinko Marijampolės mokyklų moksleiviai. Čia jie buvo išrikiuoti, paskirstyti po padalinius, vadais paskirti puskarininkiai ir vyresniųjų klasių moksleiviai. Duota

560 Slaptas įsakymas Antrai pėstininkų divizijai Nr. 14. 1932-12-31. *LCVA*, f. 510, ap. 1, b. 206, l. 39–43.

561 Vytenietis. 9 pėst. L. K. Vytenio pulkas. *Karys*, 1932, Nr. 44, p. 876.

562 II PD karininkų lauko ekskursijai 1933. 04. 24–29. Įsakymas Nr. 3088. *LCVA*, f. 510, ap. 1, b. 234, l. 1–2.

563 II PD vado raportas Vyriausiojo štabo viršininkui. *Ten pat*, l. 12.

564 Slaptas įsakymas Antrai pėstininkų divizijai Nr. 5. 1933-06-06. *Ten pat*, b. 206, l. 15.

užduotis – sulaukyti besiveržiančius į Lietuvą „priešus“, kad galėtų kitos kariuomenės dalys per tą laiką susitvarkyti.

Batalionas, peržengęs išeities ribą, išsiuntė užtvartų karius ir išžygiavo pasitikti „priešo“. Bežygiuojant pasirodė karo lėktuvas, imituojuantis „priešo“ oro pajėgas. Buvo duotas ženklas visam batalionui pasislėpti. Toliau buvo sutikti „priešo“ žvalgai, bet po trumpo susirėmimo su priešakinėmis dalimis atstumti atgal. Kuo toliau, tuo didesnių buvo susirėmimų, tariamų nuostolių – taip pat. Pagaliau susitikta ir su pačiu „priešu“. Moksleivių batalionas tuojau persirikiavo į kovos rikiuotę, įsitvirtino ir laukė „priešo“ puolimo. Gal ir būtų buvęs didelis „kraujo praliejimas“, tačiau vadovas ženklu baigti kautynes veiksmus nutraukė. Tada visi moksleiviai susirinko į vieną vietą. Čia pratimų vadovas aptarė bataliono veiksmus ir padarytas klaidas⁵⁶⁵.

1933 m. rugpjūčio 26 d. pulkas paminėjo 14-ąsias įkūrimo metines. Tą dieną kareiviams nei paskaitų, nei pratybų nebuvo. Kareivių rūmuose jiems buvo skaitomos paskaitos apie pulko dalyvavimą Nepriklausomybės kovose, pagerbtas žuvusiųjų už Lietuvos laisvę atminimas.

Rugpjūčio 27 d. paminėtos pulko įžengimo į Vilnių metinės. Šia proga buvo perskaityta paskaita, po jos platinami Vilniui vaduoti sąjungos Vilniaus pasai ir Vilniaus ženkleliai. Kareiviai juos noriai pirko⁵⁶⁶.

Apskritai pažymėtina, kad paskaitos pulke, ypač bendrojo lavinimo, Tėvynės pažinimo ir meilės, dorovės, elgesio, žemės ūkio ir pan. temomis, buvo labai populiarios. Tokių paskaitų kasmet buvo perskaitoma 20–30. Jų prelegentai – karininkai, o žemės ūkio srityje – Žemės ūkio rūmų agronomai. Pulke paskaitas skaitė ir tokie žymūs žmonės kaip Sofija Čiurlionienė, Vydūnas⁵⁶⁷.

Pulko kariai prenumeruodavo daug spaudos leidinių. 1933 m. daugelis karininkų ir net eilinių kareivių nesitenkino vien švietimo vadovo užsakytais laikraščiais, esančiais bibliotekoje, bet dar ir patys juos gausiai ir noriai prenumeravo. Labiausiai (taip ir turėjo būti) buvo mėgstama karinė spauda. Pulkas gaudavo šiuos leidinius: „*Karį*“ – 120 egz., „*Trimitą*“ – 138 egz., „*Kardą*“ – 63 egz., „*Mūsų žinyną*“ – 50 egz., „*Kariūną*“ – 9 egz., dienraščius – „*Lietuvos aidą*“ – 34 egz., „*Rytą*“ – 2 egz., „*Lietuvos žinias*“ – 1 egz., „*Naujas žinias*“ – 1 egz., „*A. B. C.*“ – 3 egz., „*Dienos naujienas*“ – 1 egz., savaitinius laikraščius – „*Ūkininko patarėją*“ – 45 egz., „*Mūsų rytojų*“ – 43 egz., „*Suvalkietį*“ – 11 egz., „*Dieną*“ – 12 egz., „*Mūsų laikraštį*“ – 1 egz., „*Lietuvos ūkininką*“ – 1 egz., „*Sekmadienį*“ – 2 egz., „*Zarasų kraštą*“ – 2 egz., „*Žibintą*“, „*Verslą*“, „*Mūsų balsą*“ – po 1 egz., žurnalus – „*Mūsų Vilnių*“ – 23 egz., „*Kultūrą*“ – 3 egz., „*Kūno kultūrą ir sveikatą*“ – 4 egz., „*Sporto tribūną*“ – 2 egz., „*Radio bangas*“ – 2 egz., „*Skautų aidą*“ – 19 egz., „*Šaltinį*“ – 2 egz., „*Jaunąją kartą*“ – 4 egz., „*Naująją Romuvą*“ ir „*Akademiką*“ – po 2 egz., taip pat keletą laikraščių kitomis kalbomis – „*Memeler Dampfboot*“ – 3 egz., „*Pehdeja Brihdi*“ – 1 egz., „*Žydu balsą*“ – 1 egz.,

565 Trečiotikas. Marijampolės moksleivių manevrai. *Karys*, 1933, Nr. 25, p. 509.

566 9 pėst. L. K. Vytenio pulko šventė. *Karys*, 1933, Nr. 36, p. 730.

567 Š. V. Švietimo ir kultūros darbas. *Karys*, 1939, Nr. 34, p. 992.

„Memeler Neuste Nachrichten“ –1 egz., „Segodnia“ – 1 egz.. Be to, pulke buvo užprenumeruoti „Lietuviškosios enciklopedijos“ 45 egz.⁵⁶⁸

Be specialistų ryšininkų karo ar taikos metu manevruose neįmanoma kuopoms ir kitiems kariuomenės daliniams veiksmingai veikti. Tačiau tam, kaip paaiškėjo per manevrus, ne visada užtekdavo ryšių komandų žmonių. Todėl buvo nuspręsta pulke prie Ryšių komandos nuo 1934 m. vasario 20 d. rengti mėnesio trukmės valdymo grupių kursų, kuriuose būtų rengiami šaulių ir kulkosvaidžių kuopoms ryšininkai ir stebėtojai. Į šiuos kursus buvo atrenkami raštingi, turintys gerą klausą, regėjimą ir gebantys greitai bėgti kariai. Juose buvo mokoma lauko tarnybos, signalizacijos, telefonijos (telefono linijų ir stočių įrengimo ir priežiūros), sekimo, topografijos pagrindų, daug sportuojama⁵⁶⁹. Tokiu būdu pulkas rengė ryšininko specialybės karius.

Savo gebėjimus pulko ryšininkai pademonstravo 1934 m. rudenį surengtose ryšininkų penkiakovės ir ryšio linijų tiesimo varžybose. Penkiakovėje ryšininkas

2-ojo bataliono grandiniai S. Kriaučiūnas, Mileris, P. Ambraziūnas. 1934-03-24
(E. Peikštenio kolekcija)

turejo užsidėti lipti į stulpą skirtus „nagus“, apsijuosti diržu, įlipti į telegrafo stulpą, prie nuolatinių linijų prijungti du kabelio galus, nulipti, prijungti telefono aparatą, išklaustyti pranešimą ir jį pakartoti, vėl įlipti į stulpą, atjungti kabelio galus, nulipti,

568 Grinius M. Vytenininkų dienų atgarsiai. *Karys*, 1933, Nr. 49, p. 1006.

569 Degulių Paulius. Vytenininkų dienų atgarsiai. *Karys*, 1934, Nr. 7, p. 136.

sutvarkyti aparatą, nusiimti „nagus“ ir diržą, pasiimti visą turimą įrangą ir, nubėgęs 100 m, perduoti žodžiu gautą pranešimą. Geriausias rezultatas buvo 3,45 min. Penkiakovės laimėtoju tapo eil. Juozas Kavaliauskas, 2-oji vieta atiteko eil. Juozui Mažukaičiui. Abu eiliniai buvo apdovanoti – pakelti į grandinius.

Po penkiakovės vyko ryšio linijų tiesimo rungtynės. Jas laimėjusi ryšininkų grandis vienlaidę sunkiojo kabelio liniją sudėtingomis sąlygomis nutiesė per 18 min. 50 sek., o paprastai tai buvo padaroma per 40 min.⁵⁷⁰

Retkarčiais pulko ramybę vis sudrumsdavo tikrintojai. 1934 m. kovo 15–17 d. pulką tikrino divizijos intendantas, kovo 17 d. prisidėjo dar ir divizijos sanitarijos viršininkas. Jų pateiktoje tikrinimo ataskaitoje didelių ūkinių trūkumų nenurodyta. Turto knygos, pats turtas ir sandėliai tvarkingi. Tiesa, intendantas pastebėjo, kad pistoletai saugomi dėkluose, o tai buvo draudžiama, puskarininkių gyvenamosiose patalpose nevalyti langai, kai kurių stiklai išdaužti, pro maniežo stogą varva vanduo. Intendanto nuomone, pulko kalvėje reikėtų padidinti langus, nes viduje trūksta šviesos.

Sanitarijos viršininkas pareiškė daugiau pastabų. Švaru buvo tik sanitarų patalpose ir virtuvėse, kitur švaros trūko. Dėl patalpų trūkumo kai kur kareiviai miegojo valgyklų patalpose. O jose buvo per daug susidėvėjusių stalų. Indai ir kareivių baltiniai švarūs, tačiau patalynė – ne visų. Pirtį reikėtų remontuoti.

Labai atidžiai tikrinta pulko ligoninė, tačiau ji buvo tvarkinga, procedūros atliekamos nustatyta tvarka⁵⁷¹.

1934 m. kovo mėn. metams vadovavimo stažo įgyti buvo atsiųstas Kariuomenės štabo I skyriaus viršininkas gen. št. plk. ltn. Antanas Gaušas, paskirtas į Devintojo pėstininkų pulko vado padėjėjo pareigas, o pulko vado padėjėjas plk. ltn. Evaldas Reichertas išsiųstas į II pėstininkų divizijos štabą⁵⁷².

1934 m. naktį iš birželio 6-osios į 7-ąją Kaune **voldemarininkai** sukėlė pučą, norėdami į ministro pirmininko postą grąžinti prof. Augustiną Voldemarą. Prisidengiant mokomuoju aliarmu, Karo aviacija, Šarvuočių rinktinė, Husarų ir Penktasis pėstininkų pulkai, dalis Antrojo pėstininkų pulko buvo apginkluoti ir išvesti į miestą. Kariuomenė užėmė Vyriausiąjį štabą, telefono ir telegrafo centrinę stotį, paštą, geležinkelio stotį, apsupo Vidaus reikalų ministeriją, Valstybės saugumo departamentą, policijos nuovadas, pastatė sargybinius ant tiltų, kiti kariai patraukė prezidentūros link. Buvo suimtas ir atvežtas į Vyriausiąjį štabą Kauno miesto ir apskrities karo komendantas plk. Pranas Saladžius. Norėta suimti ir ministrą pirmininką Juozą Tūbelį, bet jis spėjo išvažiuoti ir pasislėpti Kėdainiuose. Nepakluso pučistams tik Kauno policija ir Karo mokykla. Pagrindinės policijos pajėgos buvo mestos prezidentūrai ginti. Karo mokyklos viršininkas gen. ltn. Jonas Jackus su kariūnų daliniu atskubėjo prezidentui į pagalbą. Vyriausiojo štabo viršininkas gen. ltn. Petras

570 9 p. p. ryšininkų rungtynės. *Karys*, 1934, Nr. 49–50, p. 1065.

571 Įsakymas Antrai pėstininkų divizijai Nr. 8. 1934-06-01. *LCVA*, f. 510, ap. 1, b. 175, l. 88–89.

572 Kariuomenės štabo aplinkraštis Nr. 1. 1936-03-10. *Ten pat*, f. 521, ap. 1, b. 192, l. 22.

Kubiliūnas, atvykęs pas prezidentą A. Smetoną, pareikalavo, kad būtų sudarytas naujas ministrų kabinetas ir pirmininku paskirtas A. Voldemaras. Norėdamas laimėti laiko, A. Smetona neatsikalbinėdamas sutiko sudaryti koalicinį ministrų kabinetą ir įsileisti A. Voldemarą, bet kai kareiviai grįžo į kareivines, savo pažado nesilaikė. Buvo duotas nurodymas A. Voldemaro šalininkus visoje Lietuvoje izoliuoti.

Birželio 7 d. buvo išleistas slaptas įsakymas kariuomenei, kuriame bandyta paaiškinti susidariusią padėtį. Deja, iš įsakymo mažai kas paaiškėjo. Jame tik buvo pažymėta, kad tai įvykdė „*keletas jaunų, nesuprantančių ką daro karininkų, be savo tiesioginių viršininkų žinios ir net prieš viršininkų įsakymus*“⁵⁷³.

Nors pulkas buvo netoli Kauno, atrodo, kad tai tiesioginės įtakos situacijai neturėjo. Nepavyko rasti duomenų, kad bent vienas pulko karininkas būtų dalyvavęs perversme. Tik kaip bausmė už dalyvavimą jame į pulką buvo perkeltas Penktojo pėstininkų pulko j. ltn. Jonas Daukša, o pulko vadas įpareigotas jam skirti ypatingą dėmesį⁵⁷⁴.

Nuslopinus perversmą, kariuomenėje dar labiau suaktyvėjo bet kokių idėjų, priešišku tautininkams, šalininkų persekiojimas. Birželio 16 d. buvo gautas slaptas birželio 15 d. naujo laikinai einančiojo Vyriausiojo štabo viršininko pareigas gen. ltn. Jono Jackaus aplinkraštis, kuriame jis, vertindamas birželio 7 d. įvykius, pateikė savo kariškos drausmės sampratą. Rašte išdėstytos generolo filosofinės nuostatos dėl drausmės, ištikimybės priesaikai, karininkų būtinybės ugdyti proto drausmę ir ištikimybę aukščiausiajam viršininkui – „Tautos vadui“. Vyriausiojo štabo viršininkas įsakė dalių vadams ir įstaigų viršininkams padidinti budrumą, siekiant išlaikyti tinkamą karių kovos dvasią ir drausmę⁵⁷⁵.

Vyriausybės ir karinės vadovybės siekis kuo daugiau nuslėpti pučo detalių ir jį sumenkinti paskatino platinti įvairiausių gandus. Matyt, jie pasiekė tokį lygį, kad 1934 m. birželio 26 d. krašto apsaugos ministras gen. ltn. Petras Šniukšta slaptame ir skubiam įsakyme kariuomenei įsakė dalių vadams ir įstaigų viršininkams pavaldiems karininkams ir puskarininkiams išaiškinti nepamatuotų gandų skleidimo žalą ir imtis griežtų priemonių tam pažaboti: gandų skleidėjus karius suimti ir iškvesti, siekiant išsiaiškinti jų kilmės šaltinius, o sulaukytus civilius perduoti policijai⁵⁷⁶.

Vienas tokių gandų, matyt, iš tikrųjų turėjęs rimtą pagrindą, – kad sudaromi anoniminiai karininkų, kurie už pinigus teikia informaciją vidaus reikalų sistemos pareigūnams apie savo dalies karininkus ir padėtį daliniuose, sąrašai. Į šį reikalą teko įsikišti net vyriausybei. Vidaus reikalų ministras plk. Steponas Rusteika krašto apsaugos ministrui adresuotame slaptame rašte teisinosi, kad jis draudžia už pinigus iš karininkų rinkti žinias, nes manąs, jog doras karininkas ir be pinigų privalo pranešti

573 Slaptas įsakymas kariuomenei Nr. 5. 1934 m. birželio 7 d. *Ten pat*, b. 176, l. 28.

574 Slaptas įsakymas kariuomenei Nr. 10. 1934 m. liepos 10 d. *Ten pat*, l. 37–38.

575 Slaptas Vyriausiojo štabo aplinkraštis Nr. 12. 1934 m. birželio 15 d. *Ten pat*, f. 510, ap. 1, b. 248, l. 13–14.

576 Slaptas, skubus įsakymas kariuomenei Nr. 9. 1934 m. birželio 26 d. *Ten pat*, f. 521, ap. 1, b. 176, l. 34.

apie kitų asmenų nusikalstamą veiką⁵⁷⁷.

Rugpjūčio 1 d. ministro pirmininko J. Tūbelio įsakyme kariuomenei nurodyta per klaidą įtrauktus į mokamų Vidaus reikalų ministerijos agentų sąrašą karininkus viešai reabilituoti, o tuos, kurie iš tikrųjų teikė informaciją už pinigus, – perduoti karininkų garbės teismui⁵⁷⁸. Ar buvo tokių karininkų Devintajame pėstininkų pulke, duomenų rasti nepavyko.

1934 m. birželio 15 d. pulke buvo gautas slapto birželio 12 d. įsakymas kariuomenei, kuriame II pėstininkų divizijos vadui nurodyta vieną Devintojo pėstininkų pulko batalioną iš Marijampolės perkelti į Vilkaviškį ir apgyvendinti iš Ketvirtojo artilerijos pulko perimtose kareivinėse, Kariuomenės remonto tarnybos viršininkui – Remonto eskadroną iš Vilkaviškio perdислоkuoti į Marijampolę, o Devintojo pėstininkų pulko vadui – perimti Vilkaviškyje esančius eskadrono pastatus, taip pat perkeltam iš Vilkaviškio Remonto eskadronui skirti patalpas ir visą išlaikymą (algas, maistą, pašarus, reikalingą inventorių), Antrajam ulonų pulkui – aprūpinti eskadrono kareivius uniformomis, amunicija, pakinktais ir mokymo priemonėmis⁵⁷⁹.

Į Vilkaviškį birželio 27 d. mjr. P. Grinkevičiaus vadovaujami persikėlė 16 karininkų, 4 viršilos, 10 liktinių puskarininkų ir 435 kareiviai⁵⁸⁰. Bataliono turtui pervežti buvo skirti 2 sunkvežimiai⁵⁸¹.

Rugpjūčio 26 d. pulkas minėjo savo 15 metų įkūrimo sukaktį. Nors tai buvo ir jubiliejinė šventė, ją pulkas šventė labai išsisklaidęs. Dalis karių buvo poligone, kiti – Vilkaviškio iguloje, likusieji, daugiausia jauni kariai, – Marijampolėje. Pastarieji sukakties minėjimą pradėjo iškilmingomis pamaldomis igulos bažnyčioje. 14 val. Kareivių rūmų salėje prasidėjo iškilmingoji šventės programa ir paskaita. Įžanginį žodį tarė plk. ltn. A. Civinskas. Po to kpt. V. Miecevičius vaizdžiai ir išsamiai papasakojo pulko istoriją. Žuvusieji už laisvę buvo pagerbti tylos minute. Paskaitos prelegentas atskleidė Lietuvos kariuomenės žygio į Vilnių 14 metų sukakties reikšmę. Pasibaigus paskaitai, neturintieji Vilniaus pasų ir ženklelių galėjo jų įsigyti⁵⁸².

1934 m. rugsėjo mėn. pulke įvyko ir gana svarbus kultūrinis įvykis – buvo suburtas **karių choras**. Jį ėmė globoti kpt. J. Mašiotas, o choro vadovu buvo paskirtas gr. Kreivėnas, pulke jau spėjęs pagarsėti mokydamas dainuoti Mokomąją kuopą. Rugsėjo mėn. prasidėjo reguliarios repeticijos⁵⁸³. Nenorėdami atsilikti nuo kareivių, 1935 m. pradžioje savo chorą įkūrė ir pulko liktiniai puskarininkiai. Jam vadovauti

577 Slapto vidaus reikalų ministro P. Rusteikos 1934-07-13 rašto krašto apsaugos ministrui nuorašas. *Ten pat*, l. 44.

578 Slaptas įsakymas kariuomenei Nr. 12. 1934 m. rugpjūčio 1 d. *Ten pat*, l. 42.

579 Slaptas įsakymas kariuomenei Nr. 2. 1934 m. birželio 12 d. *Ten pat*, l. 30.

580 Slaptas, asmeniškasis 9 PP vado 1934-05-24 raportas II PD vadui. *Ten pat*, b. 253, l. 12–13.

581 Vyriausiojo štabo IV skyriaus 1934-06-19 raštas Autorinktinės vadui. *Ten pat*, l. 23.

582 Vytenininkų Paulius. Didi ir garbinga vytenininkų sukaktis. *Karys*, 1934, Nr. 35, p. 711.

583 S. Gr. Vytenininkai Marijampolėj turės savo chorą. *Karys*, 1934, Nr. 39, p. 807.

Pulko karių stovykla poligone (E. Peikštenio kolekcija)

ėmėsi gr. Kreivėnas⁵⁸⁴. Tiesa, tai buvo jau antras toks choras – pirmasis, suburtas dar 1921 m., gyvavo neilgai, kol pulkas buvo dislokuotas Kaune.

1934 m. rugsėjo–spalio mėn. 3 savaitėms į Lietuvos kariuomenę kartoti parengiamojo kario kurso buvo šaukiami 1906 m. gimę atsargos kariai. Nuo rugsėjo 13 iki spalio 3 d. į pulką jų buvo atsiųsti 366, nuo spalio 5 iki 25 d. – 342. Kurso

Pulko choras. 1921 m. (LCVA)

584 Marijampolėj susiorganizavo likt. puskarininkių choras. *Karys*, 1935 Nr. 18, p. 420.

Baigę mokymus atsarginiai atsiskaito su kuopos sandėliu. Fotografas J. Palinauskas (LCVA)

metu buvo pakartotinai nagrinėjami teoriniai ir praktiniai grandies, skyriaus, kuopos veiksmų vykdant apsaugą, puolant ir ginantis aspektai, atliekama gana daug šaudymo pratimų⁵⁸⁵.

Atrodytų, pulko gyvenimas po voldemarininkų perversmo grįžo į įprastą vagą, tačiau taip nebuvo. Šio perversmo šešėlis ir toliau persekiojo Lietuvos kariuomenę. Kad suaktyvintų nepatenkintųjų esama tvarka sekimą, 1934 m. spalio 4 d. aplinkraštyje Vyriausiasis štabas nustatė griežtesnę tvarką. Jame buvo pabrėžiama, kad karinių dalių vadai ir įstaigų viršininkai patys turi organizuoti „priešvalstybinių gajvalų sekimą“, nes yra atsakingi už savo pavaldinių auklėjimą ir moralines savybes.

Dalių vadai ir įstaigų viršininkai visas surinktas žinias apie priešvalstybinę veiklą privalėjo teikti divizijos vadui arba tolygiam viršininkui, kuris, kritiškai jas įvertinęs, turėjo parengti mėnesio įvykių santrauką ir ją nusiųsti Generalinio štabo valdybos II skyriui. Be to, dalių vadai ir įstaigų viršininkai buvo įpareigoti skubiais ir ypatingais atvejais gautas žinias teikti ir divizijos vadui, ir Generalinio štabo valdybos II skyriaus viršininkui⁵⁸⁶.

Nors ir nepavyko rasti duomenų, darytina prielaida, kad tokia visuotinio sekimo atmosfera pulke, kaip ir kituose Lietuvos kariuomenės pulkuose, turėjo didinti tarpusavio nepasitikėjimą, skatinti kareivių ir vyresniųjų karininkų priešpriešą.

1934 m. spalio 20 d. buvo gautas slaptas Vyriausiojo štabo viršininko plk. ltn. S. Raštikio pasirašytas raštas – nurodymas Septintajam pėstininkų pulkui sus-

585 Slaptas Vyriausiojo štabo viršininko 1934-08-18 aplinkraštis Nr. 14. LCVA, f. 521, ap. 1, b. 176, l. 47–48.

586 Slaptas Vyr. štabo 1934-10-04 aplinkraštis Nr. 17. *Ten pat*, b. 126, l. 113.

tiprinti į Tauragės apskrityje esantį Naumiestį išsiųsti vieną Devintojo pėstininkų pulko pėstininkų kuopą, sunkiųjų kulkosvaidžių būrį, pagalbinio būrio skyrių (šių padalinių tarnautojus, karininkus, puskarininkius) su jiems priskirtais arkliais ir kitu turtu. Minėti kariniai padaliniai iš pulko išvyko spalio 29 d.⁵⁸⁷

1934 m. lapkričio 6 d. pulką (išskyrus trečiąjį batalioną, kuris buvo patikrintas vėliau – lapkričio 7 d.) tikrino II pėstininkų divizijos vadas. Buvo išrikiuoti 33 karininkai, 12 viršilų, 30 vyr. puskarininkių, 7 j. puskarininkiai, 57 grandiniai ir 475 eiliniai. Divizijos vadas esminių trūkumų nepastebėjo. Karininkai ir kareiviai atrodė tvarkingi, rikiuotėje elgėsi nepriekaištingai. Lapkričio 7 d. divizijos vadas patikrino ir 3-įjį batalioną. Dėl tvarkos ir kitų tikrintų dalykų taip pat esminių pastabų nepareiškė⁵⁸⁸.

Tobulindama savo igūdžius pulko suvestinė kuopa su vienu sunkiųjų kulkosvaidžių būriu gruodžio 11 d. pirmą kartą atliko 25 km naktinį žygį. Žygiuota plentu ir paprastais keliais. Jų išsišakojimuose buvo pastatyti kareivių postai kryptčiai rodyti, kad žygiuojantys geriau orientuotųsi. Naktis pasitaikė tamsi, oras šaltas, pūtė stiprus vėjas, bet kareivių nuotaika buvo gera – nė vienas nepaliko rikiuotės. Žygio tempas buvo apie 5 km per valandą⁵⁸⁹.

Paprastai žiemą savo kvalifikaciją keldavo ir pulko karininkai. Be taktikos paskaitų ir kitų valstybių spaudos apžvalgų, pulke buvo skaitomos istorinio turinio paskaitos, nagrinėjami konkretūs kautynių epizodai. Pavyzdžiui, 1934 m. gruodžio 28 d. mjr. Aleksandras Andriušaitis analizavo 1919–1920 m. bolševikų ir lenkų karų du kautynių epizodus: smogiamosios kuopos naktinę kontrataką ir pėstininkų pulko kautynes su didelėmis kavalerijos pajėgomis. 1935 m. sausio 18 d. iš Kauno atvykęs gen. št. plk. lt. A. Breimelis skaitė paskaitą „*Želigovskio Vilniaus puolimas*“. Be pulko karininkų, jos klausyti atvyko Marijampolės visuomenės atstovai, atsargos ir Vilkaviškyje dislokuoto pulko bataliono karininkai⁵⁹⁰.

Nors pulke, kaip jau minėta, liktinių puskarininkių išsilavinimui ir kvalifikacijos kėlimui buvo skiriama nemažai dėmesio, jų pasirengimas neatitiko kariuomenės vadovybės keliamų reikalavimų. Ir tai buvo aktualu visai kariuomenei. Liktinių puskarininkių kvalifikacijos kėlimo problema buvo galutinai išspręsta tik 1935 m. gruodžio mėn. Gruodžio 4 d. įsakymu kariuomenei buvo įsteigti neetatiniai 5 mėnesių liktinių puskarininkių tobulinimo kursai. Įsakyme kariuomenei buvo pabrėžta:

„Būsiانčiose kautynėse ištobulėjusių ginklų galinga ugnis privers kovotojus vietoje plačiai skleistis, prisitaikyti. Kautynių eigoje kariuomenės daliniams vadovauti bus labai sunku; aukštesnio vado valia ne visuomet jo vadovaujamus dalinius galės pasiekti. Be to, dabarties ginklams kautynėse vartoti ir valdyti, lygiai su tokiais priešais ginklais kovoti, reikia didelio pasirengimo ir patyrimo. Todėl ir kariuomenės liktinių puska-

587 Slaptas Generalinio štabo valdybos I skyriaus viršininko raštas II PD vadui. *Ten pat*, f. 518, ap. 1, 126, l. 153.

588 Įsakymas II pėstininkų divizijai Nr. 8. 1934-11-30. *Ten pat*, f. 510, ap. 1, b. 241, l. 9.

589 Nakties žygis. *Karys*, 1935, Nr. 2, p. 51.

590 Paskaitos 9 pėst. pulke. *Kardas*, 1935, Nr. 5, p. 113.

Kpt. A. Breimelis (LCVA)

rininkų vaidmuo, tiek būsiančiose kautynėse, tiek jau dabar taikos metu kariuomenės mokyme, nepaprastai išaugo ir susikomplicavo. Dėl čia suminėtų priežasčių liktinių puskarininkų karinio parengimo lygis turi būti aukštas. Šiam tikslui pasiekti steigiami pėstininkų, artilerijos ir kavalerijos liktiniams rikiuotės puskarininkiams ir viršiloms neetatiniai 5 mėnesių karinio tobulinimo kursai.“

Pėstininkų dalių kursai puskarininkiams buvo steigiami prie kiekvienos pėstininkų divizijos: jie buvo tiesiogiai pavaldūs divizijų štabų viršininkams, o prižiūrimi divizijų vadų⁵⁹¹. Be abejo, šiuose kursuose puskarininkiai ne tik kėlė savo kvalifikaciją, bet ir suvienodino žinias, kurios buvo būtinos mo-

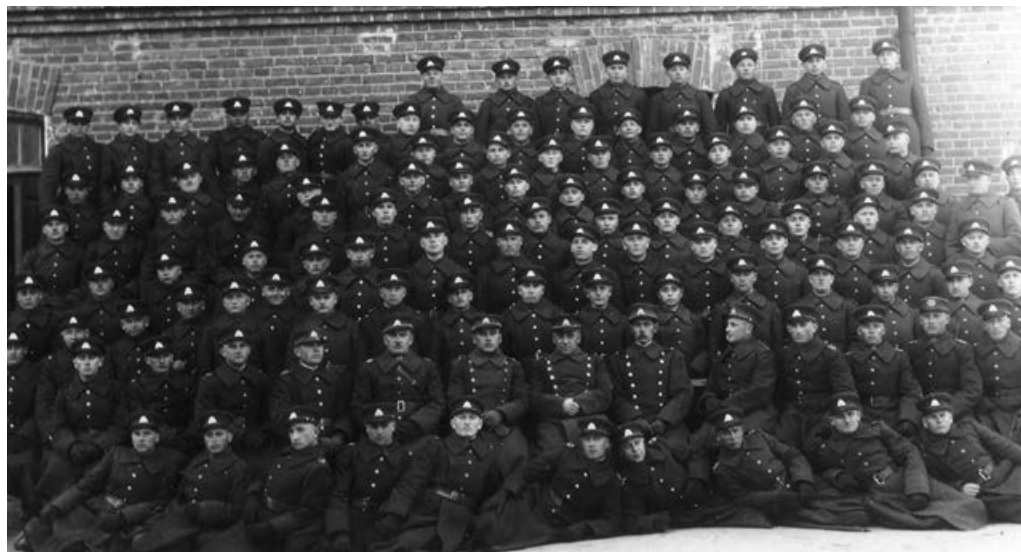
Pulko puskarininkiai (E. Peikštenio kolekcija)

591 Įsakymas kariuomenei Nr. 92. 1935 m. gruodžio 4 d.

kant kareivius.

1935 m. balandžio 5 d. divizijos vadas, iš anksto nepranešęs, atvyko patikrinti Devintojo pėstininkų pulko. Kadangi buvo eilinė diena, kariai buvo mokomi pagal numatytą mokymo programą, todėl divizijos vadas pamatė, kaip kuopose tai vyksta. Vadas pareiškė keletą neesminių pastabų, nes rimtesnių klaidų ar pažeidimų nepastebėjo. Galutinėje išvadoje jis pažymėjo, kad bendra pulko karių išvaizda gera, pulkas ir pulko rajonas sutvarkytas⁵⁹².

1935 m. rugsėjo 30 d. Kariuomenės štabo I skyrius parengė *Suvalkijai iš vaka-*

Pulko 5-oji kuopa. 1935-03-17. Marijampolė (*E. Peikštenio kolekcija*)

rių krypties dengti direktyvą. Joje buvo numatyta, kad Vokietija Lietuvą gali pulti ne tik per Klaipėdos kraštą, bet ir Eitkūnų–Kauno kryptimi. Priedangai Suvalkijoje vykdyti buvo sudaryta Marijampolės grupė, o į ją įtrauktas Devintasis pėstininkų pulkas, Trečiojo artilerijos pulko 3 baterijų grupė, Antrojo ulonų pulko 1 eskadronas, skirti Devintojo pėstininkų pulko vado žinion Šaulių sąjungos padaliniai ir, prasidėjus kovos veiksmams, grupės vado žinion pereinantys pasienio policijos padaliniai.

Grupei nurodyta būti nuolat pasirengusiai, gavus atitinkamą įsakymą, ne vėliau kaip per 4 valandas išvykti priedangos užduočių vykdyti. Įsiveržusius mažus prieš dalinius sunaikinti, o spaudžiant prieš pajėgoms, jas stabdant, trauktis bendra Kauno kryptimi. Priedangos grupė buvo skirta II pėstininkų divizijos vado žinion⁵⁹³.

1936 m. rugsėjo pradžioje kariuomenės vadas įsakė Pirmajame ir Devintajame

592 Įsakymas II pėstininkų divizijai Nr. 3. 1935-04-15. *LCVA*, f. 510, ap. 1, b. 259, l. 3.

593 Slaptai-asmeniškai, operatyvinis. *Suvalkijai iš vakarų krypties dengti direktyva*. 1935-09-30. *Ten pat*, f. 939, ap. 3, b. 931, l. 14.

me pėstininkų pulkuose po vieną šaulių kuopą parengti kaip dviratininkų kuopas⁵⁹⁴. Devintasis pėstininkų pulkas gavo atitinkamą ir II pėstininkų divizijos vado nurodymą⁵⁹⁵.

1935 m. pulko kariuomenės rajone, siekiant sudaryti geresnes sąlygas pulko kariams savo šaudymo įgūdžius gerinti, buvo įrengta antroji šaudykla šaudymo pratimams atlikti. Pulkas šaudyklą įsirengė savo jėgomis, daug darbo įdėjo abiejose pusėse pildamas pylimus, rengdamas blindažus ir kt.⁵⁹⁶

1935 m. rugsėjo 8 d., kaip ir kiekvienais metais, pulke buvo švenčiama Tautos šventė. Išvakarėse, rugsėjo 7 d. po pietų, visose kuopose buvo skaitomos paskaitos, 8 d. rytą pulkas pasipuošė vėliavomis, o 10 val. Laisvės aikštėje vyko pamaldos. Per pamaldas pasakytas Tautos šventei pritaikytas pamokslas. Po to kariuomenė ir visos visuomenės organizacijos vėl susirinko Laisvės aikštėje. Visiems išsirikiavus ir susitvarkius, atvyko įgulos viršininkas, Devintojo pėstininkų pulko vadas plk. A. Svylas ir plk. ltn. Andrius Kerbelis, apskrities viršininkas ir miesto burmistras. Plk. A. Svylas pasakė kalbą apie šventės reikšmę, pulko orkestras sugrojo Lietuvos himną, po to vyko pulko karių paradas⁵⁹⁷.

O rugsėjo 10 d. 8 val. 30 min. išsirikiavę vyteniečiai su pulko vadu priešakyje laukė buvusio divizijos vado, Juozo Tūbelio vyriausybės vidaus reikalų ministro gen.

Grupė Mokomosios kuopos karių. 1935 m. (*E. Peikštenio kolekcija*)

594 Slaptas Kariuomenės štabo 1936-08-07 raštas I ir II PD vadams. *Ten pat*, f. 521, ap. 1, b. 253, l. 41.

595 Slaptas 1936-08-12 II PD štabo viršininko raštas 9 PP vadui. *Ten pat*, l. 42.

596 Įrengta antra šaudykla. *Karys*, 1935, Nr. 37, p. 867.

597 J. ltn. Nedzinskas, [P.] Vyteniečiai minėjo 8 d. rugsėjo. *Kardas*, 1935, Nr. 19, p. 424.

lt. Juliaus Čapliko. Atvykęs gen. lt. J. Čaplikas išklausė karių skundų ir tarė atsisveikinimo žodį. Jis pabrėžė, kad vyteniečiai visada buvo drausmingi ir pavyzdingi kariai, ir paragino ir toliau tokiais likti. Savo ruožtu plk. A. Svylo jam palinkėjo sėkmės einant naujas pareigas. Po to buvusį divizijos vadą vyteniečiai pagerbė garbės maršu. Iš Marijampolės gen. lt. J. Čaplikas, divizijos štabo viršininko gen. št. plk. Vaclovo Griganavičiaus ir plk. A. Svylo lydimas, nuvažiavo į Vilkaviškį atsisveikinti su Devintojo pėstininkų pulko 3-uoju batalionu. Jiems grįžus, buvo surengti išleistuvių pietūs, pasakytos kelios kalbos. Orkestras sugrojo porą pulko kapelmeisterio B. Visockio kūrinių⁵⁹⁸.

1935 m. lapkričio 27 d. kpt. J. Baniulis buvo paskirtas nauju Mokomosios kuopos vadu. Čia tiktų paminėti, kad pulke susiklostė gražios šios kuopos baigimo tradicijos. Mokomosios kuopos baigimo iškilmės vykdavo šventadienį, kad jose galėtų dalyvauti visi pulko kariai. Ryte visas pulkas vykdavo į pamaldas, kurias laikydavo ir pamokslą sakydavo pulko karo kapelionas, po jų išsirikiuodavo kareivinių aikštėje. Atvykus pulko vadui, pulko adjutantas perskaitydavo įsakymą dėl Mokomosios kuopos kurso baigimo. Pulko vadas pasakydavo kalbą, sveikindamas jį baigusius ir pareiškdamas pagarbą bei ištikimybę Lietuvos Respublikos prezidentui ir savo viršininkams. Po to įteikdavo dovanas (laikrodžius) dviem geriausiai Mokomosios kuopos kursą baigusiems kariams. Galiausiai Mokomoji kuopa iškilmingai pražygiuodavo pro pulko vadą.

Vėliau išpuoštoje salėje vykdavo bendri pietūs, juose dalyvaudavo pulko vadas, egzaminų komisija, batalionų ir padalinių vadai. Pietų metu išleidžiamieji padainuodavo. Vakare laukdavo pramoga – kinas arba vakarėlis. Visose iškilmėse

Mokomosios kuopos išleistuvės 1939-05-28 (Sūduvis J. V. 9-to pėstininkų L. K. Vytenio pulko istorinė apybraiža. *Karys*, 1988, Nr. 3 p, P. 115)

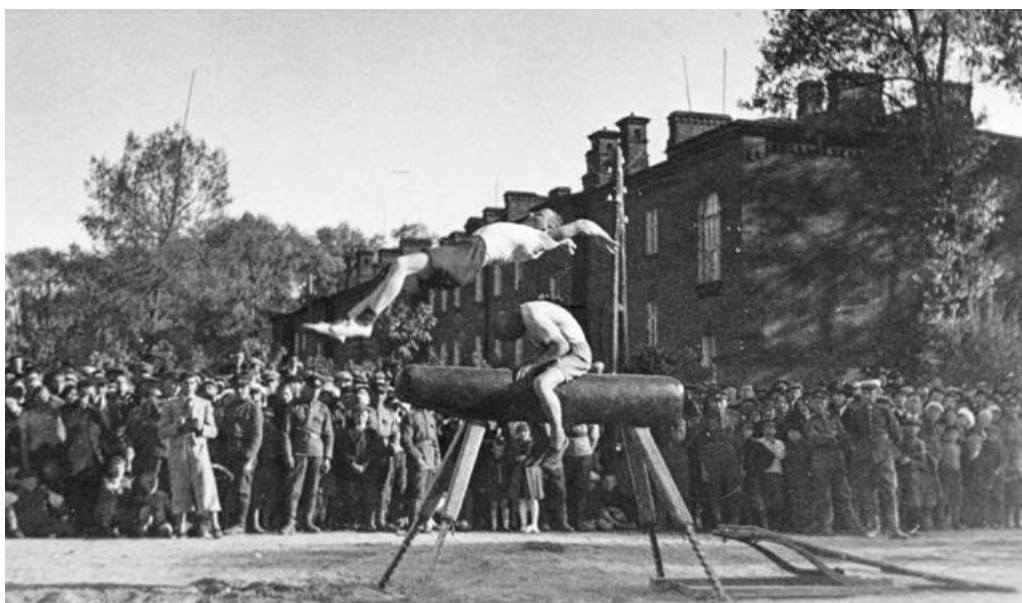
598 J. lt. N-kas. Gen. lt. Čapliko atsisveikinimas su 9 pulku. *Kardas*, 1935, Nr. 19, p. 402.

dalyvaudavo pulko orkestras. Kitą darbo dieną visa Mokomoji kuopa vykdavo porai dienų į Kauną, į Karo ir kitus muziejus, karines dirbtuves, karo aviacijos, Priešlėktuvinės rinktinės dislokacijos ir kitas įdomesnes vietas⁵⁹⁹.

Nuo 1936 m. vasario 10 d. į prasidėjusius 2 mėnesių chemijos puskarininkiams ir degazuotojams rengti skirtus kursus buvo išsiųsti 4 pulko liktiniai puskarininkiai⁶⁰⁰. Pažymėtina, kad šiems klausimams pulke buvo skiriamas deramas dėmesys. Jau 1935 m. viduryje buvo įrengtas vadinamasis „*pionierių darželis*“, t. y. aikštelė, kurioje visi galėjo pamatyti, kaip atrodo slėptuvės nuo cheminio ginklo, apkasai, įėjimai į juos, sienų sutvirtinimai ir kt.⁶⁰¹

1936 m. kovo 23 d. pulką tikrino divizijos vadas. Pulko vadovybė didesnių priekaištų nesulaukė. Buvo keletas smulkių pastabų, pvz., kad šautuvams sustatyti trūksta piramidžių, Ūkio kuopos kareiviai apžiūros metu nemokėjo vedžioti arklių, areštinės apsaugos viršininkas vyr. psk. raportuodamas neteisingai įvardijo divizijos vado karinį laipsnį⁶⁰².

1935 m. gegužės 25–26 d. kariuomenės vado S. Raštikio iniciatyva Marijampolėje, kaip ir visuose kariniuose daliniuose, turėjo vykti Kariuomenės ir visuomenės suartėjimo šventė, nors oficialiai buvo paskelbta, kad jos iniciatorė yra studentų atsargos karininkų korporacija „Ramovė“.

Pulko 3-iojo bataliono sportininkai Kariuomenės ir visuomenės suartėjimo šventės dieną šoka per „arklį“ (LCVA)

599 St. B-lis. Vytėnėnų mokomoji kuopa. *Karys*, 1929, Nr. 34, p. 991.

600 Slaptas Kariuomenės štabo aplinkraštis Nr. 2. 1936-01-31. *LCVA*, f. 521, ap. 1, b. 215, l. 10.

601 N-kas. Pionierių darželis 9 p. pulke. *Karys*, 1935, Nr. 31, p. 732.

602 Įsakymas II pėstininkų divizijai Nr. 3. 1936-03-25. *LCVA*, f. 510, ap. 1, b. 271 (lapai nenumeruoti).

Kaip pirmą kartą vyko ši šventė Devintajame pėstininkų pulke, medžiagos rasti nepavyko. Kadangi kitose kariuomenės dalyse viskas vyko sklandžiai, darytina prielaida, kad ji deramai buvo atšvęsta ir Marijampolėje.

Po 1935 m. Kariuomenės ir visuomenės suartėjimo šventės kariuomenės vadovybė nusprendė, kad ji turėtų būti švenčiama kasmet, ir atskaitos diena pasirinko gegužės 11-ąją, t. y. dieną, kai 1919 m. Kaune įvyko pirmoji Lietuvos karių priesaikos ceremonija. Jei šventės diena sutaptų su darbo diena, ji būtų keliama į artimiausią sekmadienį. Šiuo tikslu 1936 m. balandžio 23 d. Kariuomenės štabas aplinkraštyje karinių įgulų viršininkams ir apskričių komendantams nurodė, kad šios šventės tikslas – gerinti kariuomenės ir visuomenės santykius, supažindinti visuomenę su kariuomenės paskirtimi, gyvenimu ir darbais, visuomenėje skleisti karišką propagandą, kad piliečiai ją labiau palaikytų. 1936 m. buvo nustatyta šventės data – gegužės 17 d. Jos organizavimo prerogatyva buvo suteikta Šaulių sąjungai, bet ir karinių įgulų viršininkai bei komendantai įpareigoti aktyviai dalyvauti visuose parengiamuosiuose šventės darbuose. Dar daugiau – nurodyta, kad ten, kur yra karinės įgulos, didžiąją šventinės programos dalį organizuoja ir parengia įgulos vadovybė⁶⁰³.

1936 m. kariuomenės ir visuomenės šventė Marijampolėje vyko labai sklandžiai ir išpūdingai. Jau gegužės 16 d. vakare miesto sode buvo perskaityta paskaita. Po paskaitos Marijampolės įgulos Devintasis pėstininkų pulkas ir artilerijos grupė, vilkintys kautynių apranga, vadovaujami kpt. S. Baniulio, su orkestru ir dainomis išžygiavo į miestą. Jų pasižiūrėti susirinko didelė žmonių minia. Gegužės 17 d. ryte pulkas pasipuošė vėliavomis. 11 val. įgulos kariai ir visuomenės organizacijos dalyvavo pamaldose. Po pamaldų kariniai daliniai ir visuomenės organizacijos perėjo per miestą. Žygiuojantiems kariams pradžios mokyklų mokiniai mėtė gėles ir šaukė: „Valio Lietuvos kariuomenei!“

Vakare visi pageidaujantys susirinko Devintojo pėstininkų pulko išsidėstymo rajone pažiūrėti, kaip kariai tvarkosi kareivinėse, ir kitų dalykų. Pagal parengtą programą grojo pulko orkestras. Jam sugrojus kelis kūrinus, plk. A. Svyłas, susirinkus daugybei žmonių, pasakė kalbą apie kariuomenės ir visuomenės suartėjimo reikšmę, keletą dainų padainavo kareivių ir šaulių chorai, Mokomoji kuopa parodė, kaip atliekama bendra mankšta, buvo atlikta keletas humoristinių numerių, grojo styginis orkestras, artileristai pademonstravo, kaip atvažiuoja į atvirą poziciją ir iš pabūklų iššauna keletą šūvių, kiti kareiviai – kaip statomos palapinės, vykdomas būrio puolimas ir gynimasis. Po to vyko vakarinis patikrinimas, galiausiai – šokiai.

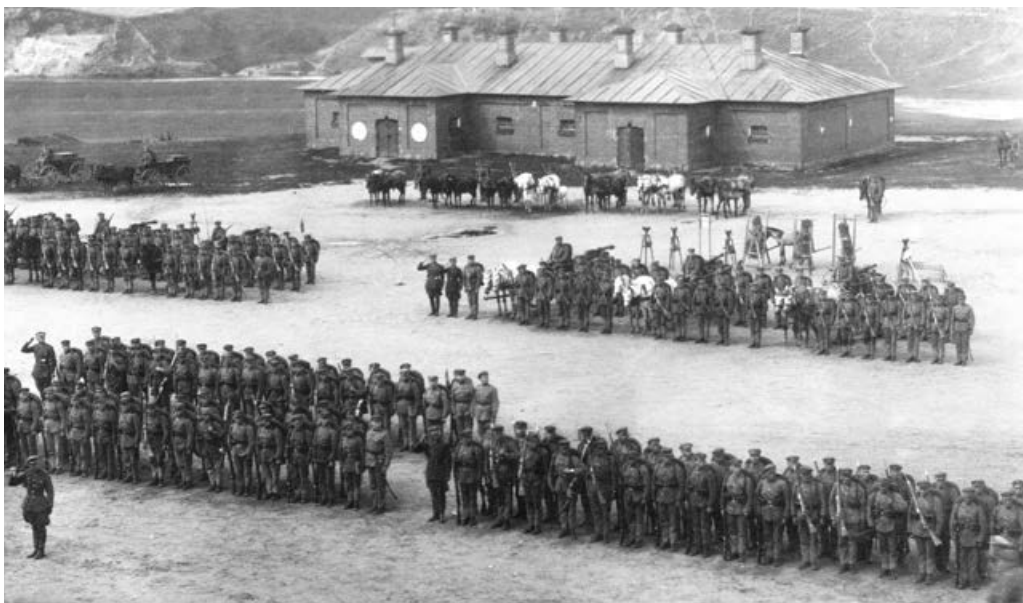
Visiems pasižymėjusiems programos dalyviams kareiviams dėkinga Marijampolės visuomenė įteikė dovanų: geriausi kuopos šauliai buvo apdovanoti laikrodžiais, kiti – parkeriais, knygomis ir t. t. Be to, kas norėjo, galėjo pašaudyti iš šautu-

603 Kariuomenės štabo 1936-04-23 raštas įgulų viršininkams ir apskričių komendantams. *Ten pat*, f. 521, ap. 1, b. 192, l. 29.

vų ir lengvųjų kulkosvaidžių, paragauti įvairaus maisto⁶⁰⁴. Kariuomenės vadovybės nurodymu panašiai kariuomenės ir visuomenės suartėjimo šventė vyko ir 1937 m. gegužės 23 d.

1936 m. liepos 26 d. Devintasis pėstininkų pulkas šventė 17 metų veiklos sukaktį. Pamaldų metu pulko kapelionas per pamokslą paragino kiekvieną karių padaryti ką nors garbinga, kas pakeltų pulko vardą. Pulko vadas plk. A. Svyilas pasveikino išsirikiavusius karius ir pasakė kalbą, kurioje apžvelgė garbingą pulko istoriją, laimėjimus ir t. t. Jis ragino nepamiršti lenkų pavergtų brolių. Orkestras sugrojo Lietuvos himną, kūrinių „Ei, pasauli“ ir pulko maršą. Iškilmės baigėsi pulkui pražygiavus iškilmių maršu. Vėliau batalionuose buvo skaitomos paskaitos, po pietų visi kariai lankėsi kine⁶⁰⁵.

1936 m. rugsėjo mėn. didžiuosiuose kariuomenės manevruose pulko 2 pėstininkų ir sunkiųjų kulkosvaidžių kuopos labai sėkmingai „gynė“ Žemųjų miestelių, nors jo karių pozicijas atakavo 2 kavalerijos eskadronai, remiami tankų⁶⁰⁶.

Pulko karių rikiuotė. Marijampolė. 1936 m. (*Lietuvos kariuomenės karininkai 1918–1953*, t. 1, p. 210)

1936 m. spalio 26 d. 23 val. 40 min. staiga mirė pulko vadas plk. Aleksandras Svyilas⁶⁰⁷. Tą dieną Lietuvos kariuomenėje buvo paskelbtas gedulas. Prie Krašto

604 J. lt. Nedzinskas [P.] Kariuomenės su visuomene susiartinimo šventė. *Kardas*, 1936, Nr. 11, p. 309.

605 J. lt. Nedzinskas [P.] 9 pulkas šventė savo šventę. *Kardas*, 1936, Nr. 18, p. 493.

606 1936 m. kariuomenės manevrų „raudonųjų“ pastabos. *LCVA*, f. 929, ap. 3, b. 907, l. 118.

607 Įsakymas kariuomenei Nr. 67. 1936 m. spalio 31 d.

apsaugos ministerijos rūmų ir kitų įstaigų iki pusės stiebo buvo nuleistos vėliavos⁶⁰⁸. Pulke gedulas truko 2 mėnesius⁶⁰⁹.

Plk. A. Svylas buvo karių gerbiamas ir mylimas. Kaip vadas, jis gerai pažinojo savo pavaldinius, žinojo jų privalumus ir silpnybes ir atsižvelgdamas į tai mokėjo atitinkamai juos ugdyti. Kiekvienam stengėsi parinkti užduotis pagal gabumus ir polinkius. Eidamas tikrinti pavaldinių darbo, jau iš anksto žinojo, kas ten atlikta gerai ir kokių gali būti trūkumų. Į trūkumus atkreipdavo dėmesį vietoje ir čia pat paaiškino, kaip juos pašalinti. Kariuomenės gyvenimo pažinimas ir kautynių partitės pulko vadui leido aiškiai formuluoti nurodymus. Rūpindamasis savo pavaldiniais, jis vadovavosi viena aiškia ir griežta taisykle: „*Tik tada vadas gali ramiai ilsėtis, kada jis tikras, jog jo visi valdiniai pilnai aprūpinti, pagal visus esamus išteklius.*“ Tokio atsidasavimo reikalavo iš visų pavaldžių vadų ir viršininkų⁶¹⁰.

Lietuvos Respublikos Prezidento 1936 m. lapkričio 23 d. aktu Nr. 1365 Lietuvos kariuomenės štabo I skyriaus viršininkas **gen. št. plk. ltn. Antanas Gaušas** buvo atleistas iš einamų pareigų ir paskirtas **Devintojo pėstininkų Lietuvos kuni-
gaikščio Vytenio pulko vadu**⁶¹¹.

Vienas pirmųjų šio pulko vado darbų buvo susipažinti su naujaja *Suvalkijai iš vakarų krypties dengti direktyva*. 1936 m. gruodžio 11 d. II pėstininkų divizijos vadas, vadovaudamasis Kariuomenės štabo 1935 m. rugsėjo 30 d. *Suvalkijai iš vakarų krypties dengti direktyva*, pasirašė Devintajam pėstininkų pulkui parengtą *Suvalkijai iš vakarų krypties dengti direktyvą*. Šia direktyva Marijampolės priedangos grupės vadu buvo paskirtas Devintojo pėstininkų pulko vadas. Marijampolės grupės sudėtis liko ta pati, kaip ir buvo numatyta Kariuomenės štabo parengtoje direktyvoje, tik patikslinta, kad prie grupės, paskelbus mobilizaciją, prijungiami mobilizuoti pasienio apsaugos daliniai: 4-asis atskirasis pasienio apsaugos batalionas, dislokuotas Šakiuose ir jo apylinkėse, ir 5-asis atskirasis pasienio apsaugos batalionas, dislokuotas Alvite ir jo apylinkėse. Į grupę buvo įtraukti Šaulių sąjungos VIII Vilkaviškio, IX Seinų, XIV Marijampolės ir XVII Šakių rinktinių padaliniai.

Nuo veiksmų pradžios Marijampolės priedangos grupė gavo teisę nevaržomai naudotis Pašto valdybos telegrafo ir telefono linijomis. Jai kasdien, suderinus su aviacijos viršininku, buvo numatyti 2–3 žvalgomieji skrydžiai.

Direktyvoje detalizuoti priedangos grupės uždaviniai, pranešimų siuntimo, pajėgų išdėstymo tvarka, tiekimo ir evakuacijos uždaviniai ir kt.⁶¹² (plačiau žr. 4 priedą).

Taigi, kaip matyti iš direktyvos, Devintajam pėstininkų pulkui buvo iškelti

608 A. A. plk. Aleksandras Svylas. *Kardas*, 1936, Nr. 21, p. 556–557.

609 Ignis. Marijampolės įgulos kariai gedi dėl plk. Svylo mirties. *Karys*, 1936, Nr. 46, p. 1178.

610 V. M. Reikšmingų Lietuvai darbų nuotrupos (A. a. plk. Svylo būdingieji gyvenimo bruožai). *Kardas*, 1937, Nr. 4, p. 85–86.

611 Įsakymas kariuomenei Nr. 74. 1936 m. lapkričio 23 d.

612 Slaptas-asmeniškias, operatyvinis. 9 pėst. L. K. Vytenio pulko vadui. *Suvalkijai iš vakarų krypties dengti direktyva*. *LCVA*, f. 939, ap. 3, b. 931, l. 5–6.

gana sudėtingi uždaviniai – vykdyti priedangą trimis išcentrinėmis kryptimis:

- a) vakarų kryptimi – iki 70 km bare;
- b) pietų kryptimi – iki 40 km bare;
- c) rytų kryptimi – iki 20 km bare.

Pagal direktyvą, pulkui galėjo tekti vykdyti veiksmus iš karto dviem kryptimis: pietų ir rytų – prieš lenkus, vakarų ir pietų – prieš vokiečius ir lenkus. Pulko daliniai buvo įpareigoti kautis be pertraukų ir poilsio tris paras.

Uždaviniai buvo sudėtingi, todėl pulką turėjo sudaryti nustatytas etatinių karių, tinkamai parengtų ir gerai aprūpintų ginklais, skaičius. O realybė buvo kitokia. Pulke pagal taikos meto etatus trūko 16 karininkų, į jį per mažai buvo atsiunčiama naujokų. Kad paskelbus pavojų užduoties vykdyti išvyktų pirmasis ešelonas, dar reikėjo 112 arklių, o jų trūko. Jie, paskelbus mobilizaciją, turėjo būti paimti iš vietos gyventojų, tačiau nedelsiamoms užduotims vykdyti arklių gauti buvo beveik neįmanoma.

Numatyta, vykdant mobilizaciją, išformuoti Mokomąją kuopą. Pulko vadas paprašė jos neišformuoti, o performuoti į pulko 10-ąją šaulių kuopą ir apginklavus 9 lengvaisiais kulkosvaidžiais su sunkiųjų kulkosvaidžių būriu skirti į rinktinės vado rezervą.

Paskelbus mobilizaciją pulke turėjo būti suformuotas Raitųjų žvalgų būrys. Pulko vado nuomone, jis neturės jokios vertės, nes žvalgai turėtų būti parengti iš anksto, todėl siūlė būrio vadą ir puskarininkius rengti dar taikos metais. Tas pat pasakytina ir apie Chemijos būrį. Šis būrys, pulko vado nuomone, taip pat turėjo būti suformuotas ir parengtas veikti taikos metais.

Numačius, kad pulkui tektų gana platus kovos baras, jo batalionai turėtų veikti savarankiškai. Jei puolantis priešas turės nemažai šarvuočių, pulko „Oerlicon“ pabūklų, kurių kiekvienas batalionas turėjo po 2, tikrai bus per mažai.

Dviratininkų kuopa, kuriai buvo numatyti specifiniai uždaviniai, iš viso neturėjo kulkosvaidžių. Be to, skubioms priedangos užduotims vykdyti pulko padaliniai turėjo būti skubiai permetami. Bet kad tai galima būtų greitai atlikti gana plačiame bare, reikėjo karius ten pervežti sunkvežimiais, o pulkas jų neturėjo nė vieno. Paskelbus mobilizaciją negalėtų padėti ir Marijampolės karo komendantūra, nes nebuvo nė vieno sunkvežimio, kurį būtų galima mobilizuoti. Be to, 3-iajam pulko batalionui, dislokuotam Vilkaviškyje, priedangos uždavinius būtų tekę vykdyti be artilerijos paramos, nes artilerijos baterijai nuvykti į Vilkaviškį ir pasirengti kautynėms reikėjo apie 10 valandų, o direktyvoje to nebuvo numatyta. Tuo metu galimai puolantys vokiečių motorizuotieji daliniai Pilviškis ir Ažuolų Būdą, kuriuos turėjo ginti 3-iasis batalionas, užimtų po 4–5 valandų. Pulko vado nuomone, jau taikos metais į Vilkaviškį reikėtų perdislokuoti bent vieną artilerijos bateriją.

Daug problemų būtų kilę ir dėl ryšių. Turimomis ryšių priemonėmis pulko, o kartu ir Marijampolės priedangos grupės vadovybė su besiginančiais padaliniais nebūtų galėjusi palaikyti tinkamo ryšio. Be to, vado nuomone, pulko batalionų ryšių būrių vadai turi būti karininkai, o ne puskarininkiai, kaip kad numatyta direktyvoje.

Priešui puolant, pulkas būtų turėjęs atlikti daug sprogdinimo ir griovimo darbų, o sprogstamosioms medžiagoms laikyti sandėlio neturėjo. Sprogstamosioms medžiagoms atvežti iš Kauno reikėjo mažiausiai 10 valandų, būtų užtrukę per ilgai, kad pulko pionierių būrys galėtų vykdyti savo užduotis. Be to, numatytame dideliame plote ardymo darbams atlikti vieno pionierių būrio tikrai buvo per maža.

Kaip matyti iš raporto, tiek vyriausioji kariuomenės, tiek divizijos vadovybė, rengdamos priedangos planus, daugiausia vadovavosi teorinėmis prielaidomis, o ne atsižvelgdamos į turimas pajėgas, realias jų aprūpinimo ir veiksmų galimybes. Kaip antai, vienas pionierių būrys, veikdamas pietų kryptimi, turėjo susprogdinti ar kitaip sugriauti 17, vakarų kryptimi – 21, rytų kryptimi – 23 tiltus. O tai buvo nerealu.

Pulko vado nuomone, jau taikos metais Marijampolės priedangos rinktinei turėtų būti priskirtas bent vienas tankų būrys, kuris, prasidėjus invazijai, galėtų skubiai vykdyti jam skirtas užduotis.

Pulko vadas gen. št. plk. A. Gaušas, vertindamas gautą direktyvą, padarė išvadą: „*Dabartinėje padėtyje Marijampolės priedangos rinktinei duoti priedangos uždaviniai, ypač priešui staiga ir netikėtai mus puolus, atrodo sunkiai įvykdomi, nors rinktinės čia būtų dedamos didžiausios pastangos ir aukos.*“⁶¹³

Matyt, į jo pastabas pagal galimybes atsižvelgta, nes iš 1938 m. kovo 18 d. pulko vado raporto divizijos vadui matyti, kad pulke jau buvo įrengtas sprogstamųjų medžiagų sandėlis⁶¹⁴.

1937 m. vasario 11–13 d. II pėstininkų divizijos štabe vyko divizijos pratybos – *karo žaidimai*. Jose divizijos vado įsakymu dalyvavo Devintojo pėstininkų pulko vadas gen. št. plk. A. Gaušas, plk. ltn. A. Civinskas, sanitarijos plk. ltn. V. Abraitis, mjr. P. Grinkevičius, mjr. J. Šečkus, kpt. J. Brizgys, kpt. J. Šližauskas, kpt. J. Baniulis, kpt. M. Urniežius, ltn. K. Povilaitis, ltn. V. Klimavičius, j. ltn. V. Nenortas ir 3 batalionų adjutantai (pulko vado paskirti karininkai)⁶¹⁵. Per pratybas prie žemėlapių buvo mokomasi, kaip pagal galiojančias direktyvas atremti į Lietuvą įsiveržusias priešo pajėgas.

1937 m. balandžio 10 d. divizijos vadas tikrino pulko 3-įjį batalioną. Kareivių išvaizda buvo gera, iškilmių maršu pro divizijos vadą batalionas pražygiavo darniai. Divizijos vado pastabų sulaukta tik dėl užimamų patalpų, tačiau tai buvo ne bataliono ir ne pulko vadovybės kaltė, tiesiog jų remontui nebuvo skirta lėšų⁶¹⁶.

Gegužės mėn. pulkui teko talkinti prie Marijampolės įrengiant lėktuvų tūpimo aikštelę⁶¹⁷.

613 Slaptas, asmeniškasis 9 PP vado plk. A. Gaušo 1937-04-15 raportas II PD vadui. *Ten pat*, f. 510, ap. 1, b. 219, l. 119–127.

614 Slaptas, asmeniškasis 9 PP vado plk. A. Gaušo 1939-03-19 raportas II PD vadui. *Ten pat*, l. 211.

615 Slaptas II PD štabo I skyriaus 1937-01-16 raštas Nr. 1016 sl. *Ten pat*, b. 315, l. 2.

616 Įsakymas II pėstininkų divizijai Nr. 2. 1937-04-15. *Ten pat*, b. 302, l. 3.

617 Slaptas II PD štabo viršininko 1937-05-06 raštas Karo aviacijos štabo viršininkui. *Ten pat*, b. 253, l. 46.

Birželio 3 d. pulko 3-iojo bataliono 1936 m. šaukimo kareiviai atliko pratybas „Būrys žvalgant naktį“. Pratybos buvo įdomios, nes vieni kariai vykdė žvalgybą, kiti – saugojo pozicijas. Tokiu būdu kiekvienas galėjo įsitikinti, ką galima ir ko negalima daryti naktį, ypač arti priešo, taip pat kautynėse. Po pratybų jų vadovas kpt. Antanas Grušėckas, nagrinėdamas mokymų eigą, labai aiškiai ir vaizdžiai apibrėžė kai kuriuos pratybų naktį veiksmus, papildydamas įvairiais Pirmojo pasaulinio karo ir Lietuvos nepriklausomybės kovų pavyzdžiais⁶¹⁸.

Nuo birželio 11 iki liepos 12 d. atlikti pratimų į Gaižiūnų poligoną buvo išvykusios 3 manevrinės šaulių kuopos (2-oji, 3-ioji ir 6-oji) ir sunkiųjų kulkosvaidžių kuopa. Nuo liepos 14 iki rugpjūčio 11 d. ten išvyko ir likusieji pulko padaliniai⁶¹⁹.

Pulko kariai, vykstantys į Gaižiūnų poligoną, Kauno geležinkelio stotyje (*E. Peikštenio kolekcija*)

Rugsėjo 30 d. 3-iajam batalionui, dislokuotam Vilkaviškyje, sustiprinti iš Marijampolės buvo perkeltas pulko Ryšių būrys. Į Vilkaviškį taip pat buvo perkelti lt. P. Degučio vadovaujami 33 ryšininkai, aprūpinti ryšių priemonėmis, ir vienas ryšių šunų postas⁶²⁰.

1937 m. lapkričio 26 d. mirė pirmasis atkurtos Lietuvos kariuomenės vyriausiasis vadas gen. Silvestras Žukauskas. Devintasis pėstininkų pulkas buvo išrikiuotas generolo atminimo pagerbti tylos minute⁶²¹.

618 Vytenininkas. Vytenininkai nepamiršta Vilniaus. *Karys*, 1937, Nr. 24, p. 670.

619 Slapta. 1938 m. Gaižiūnų poligono pratimams organizuoti nurodymai. *LCVA*, f. 522, ap. 1, b. 20, l. 73–74.

620 Slaptas, asmeniškasis 9 PP vado 1937-10-01 raportas II PD vadui. *Ten pat*, f. 521, ap. 1, b. 253, l. 37.

621 N. K-as. 9 p. paminėjo gen. Žukauską. *Kardas*, 1937, Nr. 24, p. 577.

1937 m., kaip ir anksčiau, vyko aktyvus kultūrinis gyvenimas. Vien tais metais Kareivių rūmuose pulko kariai pamatė net 12 naujų spektaklių (žr. 5 priedą).

1938 m. sausio 26–28 d. vyko Marijampolės ir Vilkaviškio karinių dalių taktinės žiemos pratybos-manevrai. Viena įgula vaizdavo „mėlynuosius“, kita – „raudonuosius“. Pratybų tikslas – patikrinti karių ištvermę žiemos sąlygomis, atlikti ilgesnį žygį palyginti blogais, labai užpustytais keliais, organizuoti maitinimą, postovį būstuose ir iš dalies šaudmenų tiekimą. Po pratybų vyko jų aptarimas. Tiek karininkai, tiek puskarininkiai, tiek kareiviai parodė didelę ištvermę, įdėjo daug pastangų, triūso ir, ką galėjo, atliko. Pratybos buvo įvertintos patenkinamai. Jų metu naudotos lauko virtuvės ir kulkosvaidžių kuopų pabūklai buvo užkelti ant rogių. Pasirodo, kad, gausiai prisnigus, tai labai praktiška. Pratybas stebėjusi diviziono vadovybė rekomendavo ir ateityje šią naują praktiką. Pratybų dalyvių nuotaika buvo gera, didesnio nuovargio požymių, taip pat rimtesnių susirgimų ar kojų nutrynimo atvejų nepastebėta, nors kariai nužygiavo daugiau kaip 60 km⁶²².

1938 m. vasario 16 d. buvo iškilmingai paminėtas Vasario 16-osios Akto 20-metis. Šventėje dalyvauta kartu su Marijampolėje esančiais kariais. Išrikiavus visus įgulos karius aikštėje, įgulos viršininkas Devintojo pėstininkų pulko vadas gen. št. plk. A. Gaušas pasakė kalbą. Jo paraginti kariai sušuko „valio“ kariuomenės viršininkų garbei. Žuvusiems kariams pagerbti buvo sugrotas gedulingas maršas pavergtiems broliams „Ei, pasauli!“. Po gen. št. plk. Gaušo kalbos 5-ajai kuopai už šaudymo rezultatus buvo įteiktas kariuomenės prizas, pulko kariams – paskirti apdovanojimai. Po to vyko pamaldos. 13 val. gimnazijos salėje prasidėjo iškilmingas posėdis. Jame kalbėjo apskrities viršininkas, plk. A. Gaušas, prokuroras Baranauskas, paskaitą perskaitė mokytojas Jankevičius. 16.30 val. buvo įjungti garsiakalbiai, ir visi kariai išklausė Lietuvos Respublikos prezidento kalbą⁶²³. Tą dieną kareivinių parke buvo iškilmingai atidengtas paminklas (autorius – puskarininkis ir skulptorius Gabrielius Staniulis) Lietuvos didžiajam kunigaikščiui Vyteniuui.

1938 m. pradžioje vėl ėmė augti įtampa tarp Lenkijos ir Lietuvos. Kulminaciją ji pasiekė 1938 m. kovo 17 d. Lenkijai paskelbus Lietuvai ultimatumą – reikalavimą užmegzti diplomatinis santykius ir tokiu būdu *de facto* pripažinti jai Vilniaus kraštą. Lietuvos karinė vadovybė, neatmesdama karinio konflikto galimybės, kariuomenės dalinių vadams įsakė būti pasirengusiems mobilizacijai.

Kovo 17 d. 17 val. į pulką atvykęs Kariuomenės štabo III skyriaus viršininkas gen. št. plk. Antanas Šova perdavė Kariuomenės štabo viršininko nurodymą pasirengti visiškai slaptai vykdyti mobilizaciją, numatytą kovo 26 d. išleisti į atsargą karių neišleisti, pulkui sustiprinti pasirengti iš artimiausių apylinkių pašaukti 500–600 puskarininkų ir eilinių, nedelsiant apginkluoti šautuvais, skyrus jiems šovinių,

622 Slaptas, manevrinis 9 p L. K. Vytenio pulko 1938 m. sausio 26–28 d. d. lauko pratimą organizuoti įsakymas. *LCVA*, f. 510, ap. 1, b. 344, l. 6–8; J. G. Žiemos pratimas. *Kardas*, 1938, Nr. 4, p. 102.

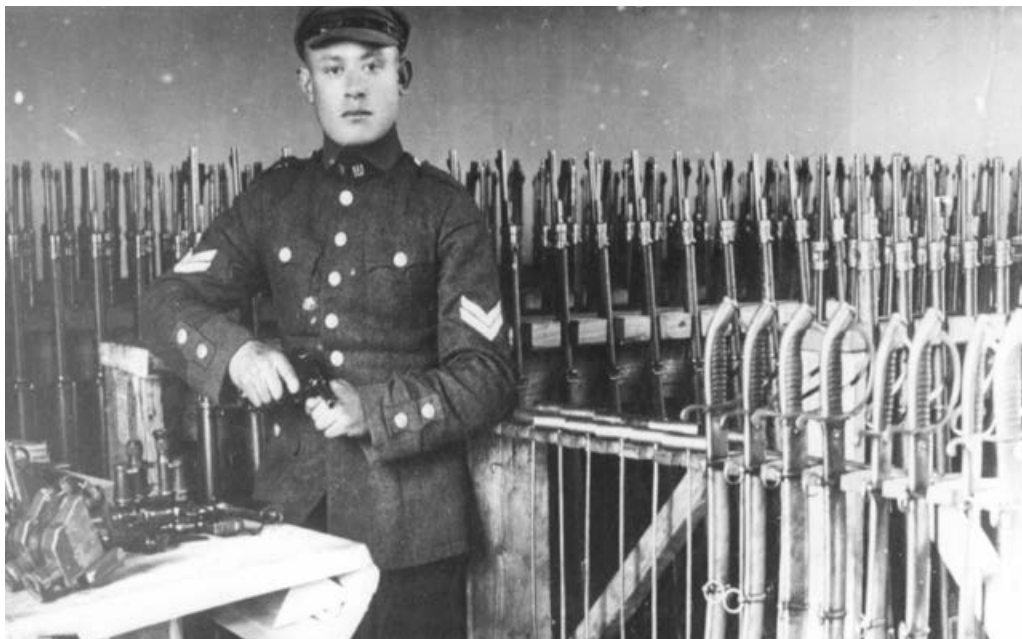
623 N-kas. Vasario 16 d. *Kardas*, 1938, Nr. 5, p. 130.

pasienio šaulius, numatytus mobilizuoti į pasienio apsaugos batalionus⁶²⁴.

Devintojo pėstininkų pulko vadas II divizijos vado paprašė iš visų kursų atšaukti pulko karininkus, leisti pašaukti į jį iš artimiausių apylinkių 15 atsargos karininkų, skubiai skirti pulkui 3 „V“ (vidutinė) radijo stotis, 5 motociklus su priekabomis, taip pat jau anksčiau žadėtus 2 sunkvežimius ir lengvąją mašiną, leisti pastatyti sargybą prie sprogmenų sandėlio⁶²⁵.

Divizijos vadas atsisakė atšaukti iš kursų pulko karininkus ir neleido pašaukti prašomų 15 atsargos karininkų, kitus prašymus sutiko patenkinti⁶²⁶. Jau tą pačią dieną į pulką buvo atsiųsta viena radijo stotis „V“ ir su ja dirbantys kariai⁶²⁷.

Vykdydamas Kariuomenės štabo viršininko nurodymus, Devintojo pėstininkų pulko vadas įsakė karių neleisti atostogų, kareivių mokymą organizuoti tik kareivinių rajone, karininkams būti pulko rajone ar savo butuose, iš pulko ginklų sandėlio priešlėktuvinės apsaugos būriams išduoti nustatytą normą šovinių ir sviedinių, be to, budriau atlikti dienos tarnybą, iš sandėlių pasirengti išduoti mobilizuotiems kareiviams priklausančią aprangą ir ginklus.

Pulko ginklų sandėlis (LCVA)

624 Slaptas, asmeniškias, skubus 9 PP vado plk. A. Gaušo 1939-03-18 raportas II PD vadui. *LCVA*, f. 510, ap. 1, b. 219, l. 211.

625 Slaptas, asmeniškias 9 PP vado plk. A. Gaušo 1939-03-19 raportas II PD vadui. *Ten pat*, l. 211.

626 Slaptas, asmeniškias II PD štabo viršininko plk. V. Griganavičiaus 1939-03-19 raštas 9 PP vadui. *Ten pat*, l. 212.

627 Slaptas, asmeniškias II PD štabo viršininko plk. V. Griganavičiaus 1939-03-19 raštas 9 PP vadui. *Ten pat*, l. 220.

Ūkio viršininkui buvo įsakyta padaliniams išduoti atsargos maisto davinius, karo technikos mobilizacinio turto atsargas padalinių sandėliuose laikyti, patikrinti vežimus, arklių pakinktus, kaip jie pakaustyti, sanitarijos karininkui – parengti pakankamas medikamentų ir tvarsliavos atsargas, pulko karininkams – išduoti žemėlapius ir asmeniškai pasirengti žygiui. Batalionų vadai gavo nurodymą parengti batalionus galimam žygiui. Tačiau pulko vadas įsakė visas šias užduotis įvykdyti visiškai slaptai, kad atrodytų, jog atliekami kasdieniai darbai⁶²⁸.

Kad pulkas nebūtų užpultas netikėtai, ypač naktį, nes palei demarkacijos liniją su lenkais jis neturėjo sekimo tarnybos, pulko vadas skubiai į Lazdijus pas Seinų–Marijampolės pasienio policijos baro viršininką išsiuntė Ryšių kuopos vadą kpt. J. Šližauską, kuris turėjo perduoti žinias Seinų–Marijampolės baro, ypač 1-ojo, 2-ojo, 3-iojo ir 4-ojo rajonų, viršininkams apie lenkų kariuomenės judėjimą anapus administracijos linijos, apie jų įsiveržimą į Lietuvos teritoriją skubiai pranešti pulko vadui⁶²⁹. Tačiau pulkui mobilizuotis ir išvykti neteko, nes Lietuvos vyriausybė priėmė Lenkijos ultimatumą.

Situacijai prie Lietuvos sienų darantis vis labiau įtemptai, karinė vadovybė daugiau dėmesio ėmė skirti priešlėktuvinei apsaugai, todėl pulke 1938 m. balandžio mėn. buvo parengtas naujas priešlėktuvinės apsaugos planas. Pagal jį pulke buvo parengti 4 į lėktuvus šaudyti pritaikyti kulkosvaidžiai, turintys dengti pulko kareivines ir sandėlius, paskirtos kulkosvaidžių komandos. Kulkosvaidžių komandų nariai, budintys prie kulkosvaidžių, kartu turėjo atlikti ir oro stebėtojų pareigas. Apsaugos viršininku buvo paskirtas lt. V. Bulvičius⁶³⁰.

Tarsi atsipalaidavimas po įtemptų mėnesių buvo 1938 m. gegužės 15-ąją surengta Kariuomenės ir visuomenės diena. Šventės programa buvo šiek tiek panaši į 1937 m. šventės programą, bet sugalvota ir nemažai naujovių. Jau gegužės 14 d. Marijampolės gatvėmis pražygiavo kariuomenė, o gegužės 15 d. po pamaldų kartu su kariuomene gatvėmis ėjo ir daug organizacijų. 15 val. pulko aikštėje vyko šiai dienai skirtas renginys, kurio programą sudarė įgulos viršininko žodis, Mokomosios kuopos choro pasirodymas, konkūrai, pratimai su šautuvais, artilerijos išvažiavimas į ugnies poziciją, skaučių šokiai ir choro dainos. Buvo pavaizduotas oro antpuolis ir priešlėktuvinės apsaugos veiksmai. Iš lėktuvų šaudant buvo padegtas tam specialiai pastatytas namelis, pulko gaisrininkai šį gaisrą užgesino. Pademonstruota, kaip sprogdinamas tiltas, mėtomos granatos ir t. t. Be to, kas norėjo, galėjo pašaudyti mokomaisiais šoviniais, paragauti kareivių maisto ir apžiūrėti kareivines. Vakare miesto inteligentai karininkų ramovėje surengė pobūvį⁶³¹.

Tą dieną pulkas gavo išpūdingą Marijampolės visuomenės dovaną – 120 šautuvų. Šios staigmenos iniciatoriai buvo Marijampolės apskrities viršininkas Kostas Kalendra, Marijampolės burmistras Juozas Maurukas, Valstybės saugumo Marijam-

628 Slaptas, asmeniškasis 9 PP vado plk. A. Gaušo 1939-03-19 raportas II PD vadui. *Ten pat*, l. 210.

629 Slaptas, asmeniškasis 9 PP vado plk. A. Gaušo 1939-03-19 raportas II PD vadui. *Ten pat*, l. 222.

630 Marijampolės įgulos priešlėktuvinės apsaugos planas. *Ten pat*, b. 143, l. 37–38.

631 N-kas. Kariuomenės ir visuomenės diena. *Kardas*, 1938, Nr. 11, p. 273.

polės apygardos viršininkas Stasys Čenkus ir kiti.

Tą pačią dieną pulkas dar gavo lengvąjį kulkosvaidį ir 5 šautuvus – Lietuvos bibliotekininkų dovaną. Ją įteikė bibliotekininkų draugijos pirmininkas Avižonis. Tarp dovanotų ginklų vienas šautuvas buvo jo asmeninė dovana.

Marijampolės apylinkės visuomenė, mokyklos ir įstaigos pulkui taip pat įteikė ginklų: Kalvarijos I pradžios mokyklos mokiniai – 1 šautuvą, Marijampolės žydų atsargos karių skyrius – 1 šautuvą, Kazlų Rūdos mokyklos skyrius – 1 šautuvą, Kalvarijos miesto ir apylinkės bendruomenė – 1 lengvąjį ir 1 sunkųjį kulkosvaidį, Kalvarijos pieno perdirbimo bendrovė „Gerovė“ – 1 lengvąjį kulkosvaidį ir 2 šautuvus, Liubavo pradžios mokyklos mokiniai – 1 šautuvą, Marijampolės pradžios mokyklos Nr. 2 mokiniai ir mokytojai – 2 šautuvus, Lazdijų bendruomenė – 1 lengvąjį kulkosvaidį ir 20 šautuvų⁶³².

1938 m. rudens kariuomenės manevruose dalyvavo pulko 3-iasis batalionas, dislokuotas Vilkaviškyje. Tuo metu į batalioną pašaukti atsargos kariai atlikti karo pratimų irgi dalyvavo manevruose. Manevrai buvo labai įdomūs, surengti pulko kariams beveik nepažįstamoje Krekenavos vietovėje. Kovotojai rodė pastangas ir norą, kad viskas pavyktų geriausiai. Įdomus buvo Nevėžio forsavimas.

Manevrai buvo labai naudingi, ypač mokant karius pratintis prie įvairių netikėtumų ir greitai į juos reaguoti. Pasibaigus manevrams, batalionas iš Krekenavos žygiavo iki Kauno. Žygiuojantį batalioną visuose miesteliuose sutikdavo minios žmonių, vaišino obuoliais, papirosais ir kitaip reiškė jam palankumą. Kaune batalionas irgi buvo sutiktas iškilmingai. Jis į nuolatinę dislokacijos vietą grįžo rugsėjo 18 d. naktį⁶³³. Tuo metu Marijampolėje dislokuoti pulko padaliniai niekur nebuvo išvykę, tik manevrų reikmėms buvo paimta dalis arklių⁶³⁴.

Kaip ir ankstesniais metais, nuo 1938 m. lapkričio 15 d. prasidėjo ne tik kareivių, bet ir viršilų bei puskarininkių mokymai, turintys vykti iki 1939 m. balandžio 15 d. Jų metu buvo siekiama pagilinti puskarininkių ir viršilų vadovavimo būriui veikiant didesnio padalinio sudėtyje žinias, mokyti tiksliai ir greitai vykdyti įsakymus, priimti sprendimus ir vadovauti būriui kautynių sąlygomis, pratinti veikti lauke žiemos sąlygomis, supažindinti su artilerijos pabūklais, pašalinti ankstesniais metais per pratybas pastebėtus trūkumus, pagerinti kareivių mokytojų-instruktorių įgūdžius. Batalionuose buvo sudarytos puskarininkių ir viršilų grupės. Į šias grupes buvo įtraukti komandų ir specialiųjų padalinių puskarininkiai ir viršilos. Pratimų vadovais įsakyta skirti batalionų vyresnius karininkus⁶³⁵.

Lygiai taip pat tęsėsi ir karininkų mokymas. 1938–1939 m. žiemos laikotarpiu pulko karininkams buvo organizuoti mokymai klasėje 5 temomis: „*Sustiprinto*

632 V. N. Visuomenės ir kariuomenės dienos. *Karys*, 1939, Nr. 34, p. 995–996.

633 Šnekutis. Manevrai ir išleistuvės. *Kardas*, 1938, Nr. 19, p. 447.

634 Slaptas, asmeniškasis. 1938 m. kariuomenės manevrams nurodymai. 1938-09-09. *LCVA*, f. 510, ap. 1, b. 349, l. 17–18.

635 Slaptas 9 pėst. Lietuvos kunigaikščio Vytenio pulko viršilų ir puskarininkių 1938/39 žiemos laikotarpio, mokymo planas. *Ten pat*, f. 522, ap. 1, b. 20, l. 61–62.

bataliono pasitraukimas naktį“, „*Batalionas puola besiginančio priešininko sparną*“, „*Sustiprintas batalionas vykdo priedangos užduotį*“, „*Motomechanizuoto dalinio puola-mieji veiksmai*“, „*Sustiprintas batalionas ginasi plačiame bare*“. 4 pratybos surengtos lauke. Karininkams perskaitytos 7 paskaitos įvairiomis temomis, vyko karinės spaudos lenkų, vokiečių ir rusų kalbomis apžvalgos. Mokomi karininkai buvo suskirstyti į 3 grupes, kiekvienai grupei paskirtas vadovas⁶³⁶.

1939 m. sausio 26–28 d. pulkas treniravosi atlikdamas lauko pratybas „*Nakties žygis ir postovis arti priešų*“. Marijampolėje dislokuotas pulko batalionas turėjo stabdyti priešą ir ginti platų barą, Vilkaviškyje dislokuotas batalionas – pulti, persekioti ir smogti į atvirą priešų sparną. 1-asis batalionas per 47 val. atliko 85 km žygį, kurio metu buvo imituojamos kautynės, 2-asis batalionas – 65 km žygį. Į pratybas buvo įtraukti ir 4 šaulių būriai. Žygio ir kautynių metu vadovauti buvo patikėta jaunesniesiems karininkams (padalinių vadai vykdė tarpininkų funkcijas).

Pulko vadas gen. št. plk. A. Gaušas jaunesniųjų karininkų ir kareivių veiksmus įvertino gerai, bet visas pratybas – tik patenkinamai. Jų metu 35 kareiviams batai nutrynė kojas, 5 – patyrė lengvų sužalojimų, 22 – susirgo⁶³⁷.

Kovo 7–10 d. II pėstininkų divizijos vadas div. gen. E. Adamkavičius vėl, kaip ir 1938 m., surengė dideles divizijos karininkų vidaus pratybas („karo žaidimus“) prie žemėlapių. Jų metu teoriškai buvo nagrinėjami Kauno kryptimi besiveržiančio priešų stabdymo ir išstūmimo veiksmai. Dalyvavo Devintojo pėstininkų pulko vado plk. A. Gaušo vadovaujami 13 karininkų⁶³⁸.

1939 m. pradžioje augant įtampai dėl santykių su Vokietija ir nesant garantijų, kad ji neorganizuos kokių nors provokacijų, oficialiai kartojimo pratimų atlikti, o iš tikrųjų – pulko sustiprinti nuo kovo 16 iki balandžio 1 d. buvo pakviesta 930 karių. Jie buvo išskirstyti po jo padalinius. Tačiau gerokai padidėjus karių skaičiui, pulko karininkams pasidarė sunkiau atlikti savo pareigas, todėl nuo kovo 23 iki balandžio 30 d. pratimų atlikti papildomai buvo pašaukta 15 atsargos jaunesniųjų leitenantų ir leitenantų⁶³⁹.

1939 m. kovo 20 d. hitlerinei Vokietijai įteikus Lietuvai ultimatumą grąžinti Klaipėdos kraštą, visą šalį sukaustė nežinia. Tuo tarpu kovo 21 d. Devintojo pėstininkų pulko 3-iojo bataliono vadas mjr. Vladas Strimavičius pulko vadui perdavė šį pranešimą: „*Eitkūnuose pastebėti vokiečių motorizuoti daliniai. Yra gandų, kad vokiečiai užima Klaipėdos kraštą. Žinios gautos iš pasienio policijos per Vilkaviškio apskrities viršininką.*“

636 Slaptas 9 pėst. Lietuvos kunig. Vytenio pulko 1938/39 m. žiemos laikotarpis, karininkų mokymo planas. *Ten pat*, f. 510, ap. 1, b. 339, l. 150–152.

637 Slaptas 9 pėst. L. K. Vytenio pulko įvykusio 1939 metų nuo sausio 26 iki 28 d. d. lauko pratimo nagrinėjimas. *Ten pat*, f. 522, ap. 1, b. 20, l. 50–53.

638 II PD štabe 1939 m. karo žaidimams organizuoti įsakymas. 1939-02-13. *Ten pat*, f. 510, ap. 1, b. 388, l. 1–2.

639 Slaptas įsakymas 9 pėstininkų Lietuvos kunigaikščio Vytenio pulkui Nr. 2. 1939-04-10. *Ten pat*, f. 522, ap. 1, b. 23, l. 3–10.

Devintojo pėstininkų pulko vadas skubiai perdavė pranešimą II pėstininkų divizijos vadui ir pulke paskelbė pavojų. Kariams rengiantis skubiai išvykti, buvo gautas divizijos vado pranešimas, kad pavojus netikras, tačiau pulko vadas jo neatšaukė, o tik pakeitė nurodymu visiems kovinės parengties daliniams išsirikiuoti pagal *Pavojui rikiuotis planą*. Vykdyti užduočių pulko padaliniai pasirengė vykti:

1-asis batalionas – per 2 val. 57 min.;

2-asis batalionas – per 2 val. 34 min.;

3-iasis batalionas – per 1 val. 50 min.

Patikrinęs rikiuotę, pulko vadas įsakė kareivius paleisti, bet vežimus palikti neiškrautus, kad prireikus nereikėtų vėl jų krauti. Be to, paaiškėjo tinkamo pasirengimo, paskelbus pavojų, trukdžiai. Pulko vadas juos įvardijo:

1. Dėl mažo pulko turimų vežimų skaičiaus visi jie buvo perkrauti.

2. Pulko padaliniuose trūksta ginkluotės, intendantūros ir karo technikos turto, minosvaidžių būriui – vienašiu vežimėlių minosvaidžiams ir sviediniams vežti.

3. Trūksta arklių.

Pulko vadas padarė išvadą – reikia turėti tiek arklių, kad pirmojo ešelonu padaliniai galėtų išvykti į žygį pulko mobilizacijos plane numatytu laiku⁶⁴⁰.

Lietuvai priėmus Vokietijos ultimatumą dėl Klaipėdos krašto grąžinimo Vokietijai, kovo 22 d. įsakyme kariuomenei buvo nurodyta visus tikrosios karo tarnybos kareivius – Klaipėdos krašto gyventojus skubiai atleisti, ištarnavusius daugiau kaip 6 mėn. išleisti į atsargą, ištarnavusius mažiau nei 6 mėn. – į apsaugą. Tarnauti nustatytą laiką galėjo likti kareiviai, to paprašę raštiškai⁶⁴¹. Šis įsakymas pulkui jokios įtakos neturėjo, nes jame, vadovaujantis šaukimo atlikti tarnybą principais darytina prielaida, daug kareivių iš Klaipėdos krašto nebuvo.

Kadangi nebuvo aišku, kaip iš tikrųjų elgsis Klaipėdos kraštą užimanti Vokietijos kariuomenė, tą pačią kovo 22 d. 11 val. Devintojo pėstininkų pulko vadas gavo nurodymą: „*Kariuomenės vadas įsakė vykdyti ypatingų karo pratimų šaukimą.*“

Iš esmės tai buvo užmaskuota dalinė pulko mobilizacija. Į Marijampolėje dislokuotus pulko padalinius buvo pašaukta 14 karininkų, 650 puskarininkų ir kareivių, jo reikmėms iš gyventojų paimti 79 arkliai, Vilkaviškyje pašaukti 5 karininkai, 463 puskarininkiai ir kareiviai. Šaukimas buvo skubus, todėl jau tą pačią kovo 22 d. į Marijampolę atvyko 58 proc., į Vilkaviškį – 77 proc. visų pašauktųjų. Pagrindinė vėlavimo priežastis buvo pavėluotai įteikti šaukimai. Tiesa, kai kurie pašauktieji į pulką atvyko girti. Turėta rūpesčių ir dėl iš gyventojų paimtų arklių, nemažai jų dėl neatitikties reikalavimams teko grąžinti atgal.

Tačiau šis šaukimas atskleidė ir keletą pulko problemų. Paaiškėjo, kad pagal karo meto tabelius jo Mokomajai kuopai nebuvo skirta ginklų, Minosvaidžių būrys

640 Slaptas, asmeniškasis 9 PP vado 1939-03-26 raportas II PD vadui. *Ten pat*, f. 510, ap. 1, b. 220, l. 283.

641 Įsakymas kariuomenei Nr. 19. 1939 m. kovo 22 d.

neturėjo nė vieno minosvaidžiams vežti tinkamo vežimo, neužteko arklių, net ir mobilizavus gyventojų turimus, pulkui katastrofiškai trūko sanitarijos puskarininkių – reikėjo 23, o buvo tik 8, įskaitant ir mobilizuotus, pulkas neturėjo nė vieno sanitarinio automobilio, stigo tvarsliaivos ir medikamentų, aprangos, 1854 šalmų, inžinerinio, ryšių ir kito turto⁶⁴².

Devintojo pėstininkų pulko vadas plk. A. Gaušas, išanalizavęs kovo 22–23 d. šaukimo atlikti ypatingų pratimų eigą, padarė gana pesimistinę išvadą – kad pulko mobilizacija nustatytu laiku neįvyks. Pagal planus, jis turėjo mobilizuotis per 18 valandų, o pagal šaukimo ypatingų pratimų vykdymo eigą mobilizavosi per 24 valandas. Kad pulko, kaip priedangos dalinio, mobilizacija įvyktų laiku, jis pateikė keletą pasiūlymų:

1. Pulką aprūpinti sunkvežimiais, kad būtų galimybė skubiai perkelti bent vieną šaulių kuopą su sunkiaisiais kulkosvaidžiais ir kitomis priemonėmis, motorizuoti pulko tiekimo ir evakuacijos tarnybą.

2. Priešakinį pulko skaidinį aprūpinti specialiais sprogstamosios medžiagos užtaisais puolantiems tankams ir šarvuočiams naikinti. Kad priešakinis skaidinys turėtų specialių šarvuočiams naikinti pabūklų, pulkui reikėtų daugiau jų skirti, taip pat jais aprūpinti pėstininkų artileriją.

3. Priedangos pulkui vieno pionierių būrio per mažai, be to, jie turi būti motorizuoti.

4. Pulke turi būti suformuotas etatinis Chemijos būrys.

5. Ryšių kuopa turi turėti daugiau ryšių priemonių, ją reikia motorizuoti.

6. Pulke turi būti nuolatinis Raitosios žvalgybos būrys.

7. Naudoti pasienio apsaugos batalionus sienai dengti netikslinga, nes, priešui įsiveržus, plačiai išsklaidytas batalionas kovinės galios neturės ir, abejotina, ar apskritai pavyks jį surinkti⁶⁴³.

Kaip karinė vadovybė reagavo į šias pastabas, duomenų rasti nepavyko, tačiau kai kurios jų pateko tarp divizijos štabo viršininko gen. št. plk. Mečio Stankaičio rekomendacijų, kaip gerinti mobilizaciją, Kariuomenės štabo III skyriaus viršininkui⁶⁴⁴.

Kovo 22 d. Berlyne pasirašyta Vokietijos ir Lietuvos sutartis dėl Klaipėdos krašto perleidimo ir skubus prievartinis Lietuvos kariuomenės išvedimas iš Klaipėdos krašto sukėlė karių nerimą. Pulko karininkai nusprendė dalį savo atlyginimo skirti Ginklų fondui. Nutarta kas mėnesį 6 mėnesius jam skirti po 1 proc. savo darbo užmokesčio, o pulko vadas plk. A. Gaušas skyrė vienkartinę 50 Lt auką. Be to, pulko karininkai nusprendė klaipėdiečiams perduoti 300 Lt pašalpą⁶⁴⁵.

Balandžio 21–22 d. divizijos vadas div. gen. E. Adamkavičius surengė De-

642 Slaptas, asmeniškasis 9 PP vado plk. A. Gaušo 1939-06-26 raportas II PD vadui. *LCVA*, f. 510, ap. 1, b. 365, l. 95–97, 102, 105.

643 Slaptas, asmeniškasis 9 PP vado plk. A. Gaušo 1939-06-26 raportas II PD vadui. *Ten pat*, l. 98.

644 Š. m. įsak. Kariuomenei Nr. 19 paskelbto karo pratimų šaukimo vykdymas. *Ten pat*, l. 124–128.

645 N-kas. 9 p. vadas 50 Lt. Ginklų fondui. *Kardas*, 1939, Nr. 8, p. 236.

vintojo pėstininkų pulko patikrinimą. Balandžio 22 d. Vilkaviškyje tikrino 3-įjį batalioną. Pirmiausia stebėjo, kaip vienas 6-osios šaulių kuopos būrys atlieka taktikos pratimą „Būrys puolant“. Pratyboms vadovavo j. ltn. L. Tarasevičius. Divizijos vadas tiek dėl pratimo atlikimo, tiek dėl jo nagrinėjimo pareiškė daug pastabų.

Divizijos vadas tikrino, kaip Mokomosios kuopos kariai atlieka veiksmus su šautuvu, kaip moka „skaityti“ žemėlapius, o karininkai – vesti mokymus. Pasigesta, atliekant veiksmus su šautuvu, veiksmų ritmingumo ir vienodumo.

Ryšių kuopoje tikrino kareivių taktikos žinias, apkasų kasimo įgūdžius, puskarininkiams nurodė parašyti taktikos rašomąjį darbą ir juos įvertino patenkinamai.

Inžinerijos būriui skyrė užduotį – įrengti plūdinį lieptą. Jis buvo rišamas gana lėtai, nes puskarininkiai neinstruktavo kareivių, o tik žiūrėjo, kaip jie dirba.

Patikrinęs kareivines ir kitas patalpas, pastabų beveik neturėjo, tik konstatavo, kad kareivinės kiek per ankštos. Sandėliai ir ūkinės patalpos buvo tvarkingos, tačiau net 12 kareivių pasiskundė. Skųstasi dėl įvairiausių priežasčių, pavyzdžiui, dėl to, kad puskarininkis per mokymus šaukia ir vartoja necenzūrinius žodžius, taip pat dėl sveikatos sutrikimų.

Buvo tikrinama, kaip 3-iasis batalionas atlieka pratybas „Būrys ginantis“. Pratybos buvo atliktos ir aptartos sklandžiai, todėl divizijos vadas liko patenkintas. Gerai buvo įvertinta ir ltn. Povilo Terezo vesta teorinė pamoka. Batalionui vadas rimtesnių pastabų neturėjo. Visur buvo švaru ir tvarkinga, tik konstatuota, kad kareiviai gyvena labai ankštai⁶⁴⁶.

1939 m. birželio viduryje II pėstininkų divizijos vadas atsiuntė pulko vadui patobulintą *Priedangai vykdyti direktyvą „V“*. Ji mažai kuo skyrėsi nuo 1936 m. *Suvalkijai iš vakarų krypties dengti direktyvos*. Naujojoje direktyvoje buvo patikslintos galimos Vokietijos puolimo kryptys. Manyta, kad vokiečiai puls dviem priešakiniais – pėstininkų ir judriais vienetais. Mobilizuotai Marijampolės grupei buvo priskiriamas visas Antrasis ulonų pulkas, o ne tik vienas jo eskadronas. Šioje direktyvoje buvo numatyta, kad mobilizavęsi pasienio apsaugos batalionai ne vėliau kaip per 10 valandų turi uždaryti sieną⁶⁴⁷.

Gegužės 10 d. divizijos vadui įsakius pulke buvo įsteigtas neatininis pionierių skyrius. Į jį buvo paskirti 12 eilinių karių, jaunesnysis puskarininkis ir grandinis, skyriaus vadu – j. ltn. Romualdas Stundžia⁶⁴⁸.

Liepos pradžioje pulke įvyko neeilinis, galima sakyti, istorinis įvykis. Pradėjus gerėti Lietuvos ir Lenkijos santykiams, 10 dienų stažuotis į pulką buvo atsiųstas Lenkijos kariuomenės karininkas pplk. Albinas Habina (*Albin Piotr Habina*). Antrasis karininkas, pplk. Eugenijus Chržanovskis (*Eugenijusz Chrzanowski*), stažavosi

646 Slaptas įsakymas Antrai pėstininkų divizijai Nr. 4. 1939-05-02. *LCVA*, f. 522, ap. 1, b. 20, l. 143–145.

647 Slaptas-asmeniškasis, operatyvinis. 9 PP vadui. Priedangai vykdyti direktyva „V“. *Ten pat*, f. 939, ap. 3, b. 931, l. 15–16.

648 Slaptas įsakymas 9-am pėstininkų Lietuvos kunigaikščio Vytenio pulkui Nr. 4. 1939-05-03. *Ten pat*, f. 522, ap. 1, b. 20, l. 142.

Pplk. A. Habina (https://pl.wikipedia.org/wiki/Albin_Habina [žr. 2022-03-14])

Antrajame ulonų pulke Alytuje⁶⁴⁹. Tai buvo vieninteliai Lenkijos karininkai, atlikę stažuotę tarpukario Lietuvos kariuomenėje.

Rugpjūčio 26 d. Devintasis pėstininkų Lietuvos kunigaikščio Vytenio pulkas iškilmingai paminėjo įkūrimo 20-metį. Vytenėnus šios reikšmingos šventės proga pagerbė apsilankydamas iškilmėse divizijos vadas div. gen. E. Adamkavičius, daug garbingų svečių iš Kauno, Marijampolės ir kitų vietų. Diena buvo labai graži. Jau iš pat ryto Marijampolės bendruomenė, solidarizuodamasi su kariais, papuošė miestą tautinėmis vėliavomis, taip pabrėždama, kad vytenėnų sukaktis – visų marijampoliečių šventė. Apie 10 val. prieš pat kareivines įgulos aikštėje pulko kapelionas ku-

Pulko karių rikiuotė. 1939 m. (AA)

649 Mitkiewicz L. Kauno atsiminimai (1939–1939). Vilnius: Baltos lankos, 2002, p. 242.

nigas V. Petrauskas atlaikė iškilmingas pamaldas ir pasakė šventės progai pritaikytą pamokslą. Pulko dūdų orkestras, pagerbdamas Nepriklausomybės kovose žuvusius ir mirusius vytenėnus, griežė gedulo maršą, o tuo metu tiek vytenėnai, tiek marijampoliečiai susikaupę minutei sustingo. Divizijos vadas div. gen. E. Adamkavičius pasveikino pulko karius krašto apsaugos ministro, kariuomenės vado ir savo vardu, linkėdamas jiems tokios pat garbingos, kokia buvo jų praeitis, ateities. Kalbėtojas pabrėžė, kad, vykstant Nepriklausomybės kovoms, buvo suformuota daug kariuomenės pulkų, bet nedaug jų išaugo iš mažų milicininkų būrelių⁶⁵⁰.

Tačiau šventė vyko tyrant įtampai prie Lietuvos sienų. Dėl to iš karto po jos pulkas, kaip priedangos vienetas, imtas stiprinti. Rugsjūčio 29 d. į jį eilinių pratimų atlikti buvo pakviesti 25 atsargos karininkai, nuo rugsjūčio 28 d. ypatingų pratimų atlikti – 20 karininkų ir 1190 kareivių (tiesa, dėl įvairių priežasčių dalį nuo šios prievolės atleidus, liko 936), nuo rugsėjo 1 d. – 544 atsargos puskarininkiai⁶⁵¹.

Pradėjus į pulką vykti atsargos kariams, pašauktiems ypatingų pratimų atlikti, rugsjūčio 28 d. pulko vadas, kaip Marijampolės priedangos rinktinės vadas, patvirtino labai išsamų ir detalų slaptą operatyvinį *Priedangai vykdyti pagal II PD vado „V“ direktyvą Nr. 3331 (sl. asm.) I variantą (laiko mažą) sprendimą*. Šiame dokumente buvo numatytos visos galimo vokiečių puolimo kryptys ir priedangos rinktinės kiekvieno padalinio veiksmai įvairiai besiklostant gynybos aplinkybėms. Ilgiausiai ginti buvo numatyta Vilkaviškio barą⁶⁵².

Prasidėjus Antrajam pasauliniam karui

1939 m. rugsėjo 1 d. Vokietijai užpuolus Lenkiją prasidėjo Antrasis pasaulinis karas. Vos sužinojęs apie jo pradžią, prezidentas A. Smetona paskelbė aktą dėl Lietuvos neutraliteto:

„Respublikos Prezidento aktas

Pasirėmęs 1939 m. sausio 25 d. neutralumo įstatymo (Vyr. Žin. 632) III str., skelbiu:

1) prasidėjus tarp svetimų valstybių karo veiksams, Lietuvos Respublika pasilieka neutrali;

2) Lietuvos Respublikos teritorijoje draudžiami visokie veiksmai, kurie, pagal bendrai pripažintas tarptautinės teisės taisykles, pažeidžia neutralumą;

3) Lietuvos Respublikos neutralumui išlaikyti nuo 1939 m. rugsėjo mėn. 1 d.

650 Vytenėnai įspūdingai paminėjo savo dvidešimtmečio sukaktį. *Karys*, 1939, Nr. 35, p. 1032.

651 Slaptas įsakymas 9-am pėstininkų Lietuvos kunigaikščio Vytenio pulkui Nr. 7. 1939-09-14. *LCVA*, f. 522, ap. 1, b. 20, l. 112–124; 9 pėst. pulko sudėties žinios. *LCVA*, f. 510, ap. 1, b. 365, l. 167; 9 pėst. L. K. Vytenio pulko pašauktų ypatingų karo pratimų atlikti atsargos karių kalendorinės žinios. *LCVA*, f. 510, ap. 1, b. 365, l. 164.

652 Slaptas, operatyvinis. Priedangai vykdyti pagal II PD vado „V“ direktyvą Nr. 3331 (sl. asm.) I variantą (laiko mažą) sprendimas. *LCVA*, f. 510, ap. 1, b. 397.

visoms kariaujančioms valstybėms taikomi neutralumo įstatymo nuostatai.
Kaunas, 1939 m. rugsėjo 1 d.

A. SMETONA
Respublikos Prezidentas
BRIG. GEN. ČERNIUS
*Ministras pirmininkas*⁶⁵³

Rugsėjo 2 d. II pėstininkų divizijos vadui buvo įsakyta pradėti vykdyti mobilizaciją pagal tvarkaraštį Nr. 4. Šios divizijos štabas Nemuno–Neries bare suformavo 6 pasienio apsaugos batalionus su praleidžiamosiomis sargybomis Ramoniškio, Slavikų, Kudirkos Naumiesčio, Kybartų, Vištyčio, Kalvarijos–Suvalkų plento, Varėnos ir Vievio–Zarasų plento punktuose. IV–VI pasienio apsaugos batalionai buvo pavaldūs Marijampolės priedangos rinktinės, t. y. Devintojo pėstininkų pulko, vadui.

Vokiečių ar lenkų kariuomenės daliniai, priartėję prie sienos ar administracinės linijos, turėjo būti įspėti, kad tai – neutralios valstybės siena, o pastariesiems perėjus į Lietuvos teritoriją – nuginkluoti ir internuoti. Nurodyta prieš įspėjimo nepaklausiusius ar pasipriešinusius ginklu taip pat naudoti ginklą.

Mobilizavus batalionus ir kariuomenės štabui susipažinus su faktine pasienio apsaugos batalionų būkle, pastarųjų veikloje paaiškėjo skubiai šalintinų trūkumų. Į Devintojo pėstininkų pulko vadui pavaldžius 4-ąjį ir 5-ąjį pasienio apsaugos batalionus pašaukti atsargos kariai valstybiniu požiūriu buvo visiškai nepatikimi. Tokius teko skubiai atleisti ar perkelti į kitas kariuomenės dalis, o į jų vietas skirti patikimus žmones⁶⁵⁴.

Rugsėjo 8 d. Kariuomenės intendantūros mjr. Zigmas Rumša buvo perkeltas į Devintąjį pėstininkų pulką ir paskirtas ūkio viršininku⁶⁵⁵, tą pačią dieną suteikus jam pulkininko leitenanto laipsnį⁶⁵⁶. Jis pakeitė liepos 4 d. mirusį pulko ūkio viršininką plk. lt. Antaną Civinską⁶⁵⁷. Rugsėjo 16 d. tarnauti į pulką buvo paskirtas didelis būrys Karo mokyklą baigusiu jaunesniųjų leitenantų: Petras Vismantas, Juozas Urbonaitis, Povilas Rutkauskas, Vytautas Pranas Šventoraitis, Stasys Zacharka, Stasys Slavėnas, Bronius Lukonas-Lukonaitis, Jonas Vladas Sagėnas, Valerijonas Bukšnys, Jonas Antanas Naikelis, Jonas Vizbaras, Juozas Rimkus ir Vincas Rimas. Visi jie buvo paskirti būrių vadais⁶⁵⁸.

653 Respublikos Prezidento aktas. *Karys*, 1939, Nr. 36, p. 1047.

654 Lesčius V. Lietuvos kariuomenė sovietinės okupacijos išvakarėse. *Karo archyvas*, t. 25, p. 266.

655 Įsakymas 9-am pėstininkų Lietuvos kunigaikščio Vytenio pulkui Nr. 203. 1939-09-16. *LCVA*, f. 522, ap. 1, b. 28A, l. 236.

656 Įsakymas kariuomenei Nr. 61. 1939 m. rugsėjo 12 d.

657 Įsakymas 9-am pėstininkų Lietuvos kunigaikščio Vytenio pulkui Nr. 190. 1939-08-01. *LCVA*, f. 522, ap. 1, b. 28A, l. 250.

658 Įsakymas 9-am pėstininkų Lietuvos kunigaikščio Vytenio pulkui Nr. 235. 1939-09-23. *Ten pat*, l. 237.

Rugsėjo 15 d. gauta informacijos, kad apie 100 lenkų karių artinasi prie administracinės linijos Kalvarijos rajone, o 13 val. – kad jie jau Šipliškėje (lenk. *Szypliszki*), daug kariuomenės susitelkę Suvalkuose, todėl pulko vadas skubiai 1-ojo bataliono dviratininkų kuopą pasiuntė Kalvarijos link, įsakęs Januvkos (dokumente *Janowka* – G. S.), Kimšų bare, įrengti atramos punktą. Kuopai buvo įsakyta išsikasti apkasus ir peržengusius administracinę liniją lenkus internuoti, jei nepaklustų – panaudoti jėgą, jei jų jėgos būtų pranašesnės – stabdyti palei plentą Kalvarija–Marijampolė⁶⁵⁹.

Brg. gen. S. Raštikis (AA)

1939 m. rugsėjo 17 d. buvo gauta telefonograma, kuria pranešta, kad kariuomenės vadas įsakė pulke vykdyti mobilizaciją. Tą pačią 1939 m. rugsėjo 17 d. 23 val. 30 min. kariuomenės vadas brg. gen. Stasys Raštikis ir Kariuomenės štabo viršininkas div. gen. Stasys Pundzevičius patvirtino naują *Pietų ir Rytų sienai saugoti direktyvą*⁶⁶⁰, kurioje buvo nusakytos aplinkybės, susiklosčiusios prie Lietuvos rytinių ir pietinių sienų, nurodyta Lietuvos kariuomenei, kaip jas ginti, kilus pažeidimo pavojui, įvardytos kariuomenės pajėgos, kurioms pavesta šiuos uždavinius įgyvendinti (žr. 6 priedą). Joje taip pat buvo nurodyta, kad Devintasis pėstininkų pulkas turi būti pasirengęs pasiųsti vieną batalioną sienos ir vieną sustiprintą kuopą Kalvarijos rajono

saugoti. Pabrėžta, kad Vilkaviškyje esantis pulko batalionas turi ten ir likti.

Vadovaudamasis šia direktyva, rugsėjo 18 d. 2 val. 30 min. II pėstininkų divizijos vadas div. gen. E. Adamkavičius pasirašė slaptą operatyvinį įsakymą II pėstininkų divizijai (*Op. Įsakymas pietų ir rytų sienai saugoti*), kuriame konstatavo, kad rugsėjo 17 d. 4 val. ryte Rusijos kariuomenė peržengė Lenkijos sieną ir kaunasi su jos kariais. Vokiečiai sėkmingai puola visoje Lenkijos teritorijoje. Vilniaus krašte lenkai turi 1–2 kavalerijos pulkus ir 2–3 pėstininkų divizijas, kurios, turimais duomenimis, susitelkusios Pastovių rajone, todėl Lietuvos sieną gali pereiti Lenkijos kariniai daliniai, o paskui juos ir puolančių rusų ar vokiečių pajėgos.

Divizijos vadas padarė išvadą, kad divizija turi būti pasirengusi internuoti

659 I Bn vadui 1939 m. rugsėjo 15 d. Op. įsakymas Nr. 3. *Ten pat*, f. 510, ap. 1, b. 386, l. 17.

660 Pietų ir Rytų sienai saugoti direktyva. *Ten pat*, b. 382, l. 1–2.

arba nublokšti atgal perėjusius sieną lenkus, o prireikus atremti Vokietijos ar Rusijos pajėgų puolimą. Devintąjį pėstininkų pulką jis įpareigojo, sustiprinus Kalvarijos rajoną ne mažiau kaip viena kuopa, ginkluota sunkiaisiais kulkosvaidžiais, saugoti Kalvarijos–Salaperaugio kryptį.

Divizijos daliniai saugoti nubrėžtas ribas turėjo pasirengti iki rugsėjo 18 d. ryto. Jiems buvo iškelti šie uždaviniai:

1. Artėjančius prie Lietuvos sienos svetimoms kariuomenės dalinius įspėti, kad čia yra neutralios Lietuvos siena, kurią peržengti draudžiama.

2. Įsiveržusius svetimoms kariuomenės dalinius internuoti arba nublokšti per sieną, internuotus – siųsti į Kauną.

3. Ginklų naudoti tik kritiniu atveju, t. y. kai svetimą kariuomenę nepaklūsta arba naudoja ginklą pati.

4. Lietuvos kariams ir šauliams visais atvejais valstybės sieną peržengti draudžiama.

5. Pranašesnes puolančias prieš pajėgas stabdyti nurodytomis kryptimis atliekant ardymo darbus ir rengiant kliūtis.

Tuo pačiu įsakymu Devintojo pėstininkų pulko vado žinion buvo perduoti 4-asis, 5-asis ir 6-asis pasienio apsaugos batalionai, Šakių, Vilkaviškio, Marijampolės ir Seinų šaulių rinktinių šaulių būriai, nurodyta vietiniais šauliais sustiprinti pasienio apsaugos batalionus⁶⁶¹.

Pulko vadas skubiai į Kalvarijos–Salaperaugio rajoną pasiuntė 2-ojo bataliono 4-ąją kuopą, sustiprintą sunkiųjų kulkosvaidžių būriu ir 1 automatiniu pabūkle. Kuopa įsitvirtino Trakėnų rajone⁶⁶².

Vadovaudamiesi minėtu įsakymu rugsėjo 18 d. 4-asis, 5-asis ir 6-asis pasienio apsaugos batalionai, Šakių, Vilkaviškio, Marijampolės ir Seinų šaulių sąjungos vadai perėjo Devintojo pėstininkų pulko vado žinion⁶⁶³.

Pulko mobilizacija buvo vykdoma pagal mobilizacijos direktyvą. Ją pulkas pradėjo vykdyti rugsėjo 17 d. 14 val. 15 min.⁶⁶⁴ Prieš atvykstant į pulką atsargos kariams, visi jo karininkai ir pareigūnai buvo savo darbo vietose ir žinojo, ką turi daryti. Vis dėlto, kadangi buvo įsakyta mobilizaciją vykdyti kareivinėse, kilo klausimų dėl patalpų.

Paskelbus mobilizaciją priešlėktuvinė apsauga buvo išstatyta per 18–20 minučių. Pirmasis skaidinys (pulkas su pašauktais ypatingų pratimų atlikti atsarginiais) pasirengė žygiui per 3 val. 45 min., pionierių būrys išvykti ardymo ir kliūčių įrengimo darbų atlikti – per valandą. Buvo sustiprinta Marijampolės ir Vilkaviškio kareivinių apsauga.

661 Slaptas, operatyvinis II PD vado įsakymas pietų ir rytų sienai saugoti. *Ten pat*, b. 384, l. 1.

662 Slaptas operatyvinis 9 PP 2-ojo bataliono vado 1939-09-18 įsakymas Nr. 1. *Ten pat*, b. 385, l. 5.

663 Kariuomenės štabo I sk. Direktyva Nr. 2. 1939-09-18. *Ten pat*, b. 393, l. 4.

664 Slaptas, asmeniškasis 9-am pėstininkų Lietuvos kunigaikščio Vytenio pulkui įsakymas Nr. 10. 1939-09-21. *Ten pat*, b. 417, l. 205.

Pulko mobilizacija buvo gana paprasta, nes jis jau buvo mobilizavęs ypatingų pratimų atlikti nemažai atsargos karių, apie 70 proc. pulko karo meto sudėties. Tačiau jame buvo ir eilinių pratimų atlikti pašauktų atsarginių, kuriuos pagal mobilizacijos lapelius teko siųsti į kitus pulkus, dažniausia – į Antrąjį ir Penktąjį, arba paskirstyti po kitus Devintojo pėstininkų pulko padalinius. O tokių atsirado nemažai – 31 karininkas ir 544 puskarininkiai, todėl kilo nemaža painiava. Be to, jie užėmė kareivines, tad nebuvo kur apgyvendinti atvykusių mobilizuotų karių. Kadangi pratimų atlikti atvykę atsarginiai jau buvo paskirstyti po pulko padalinius, prasidėjus mobilizacijai, atsitiko taip, kad vienuose padaliniuose kareivių trūko, o kituose – susidarė perteklius, tad teko juos perskirstyti. Padalinių sudėtis nuolat keitėsi, ir padalinių vadams buvo labai sunku atsarginius skirti į pareigas, aprūpinti apranga, iš perkeliųjų į kitus pulkus ją atsiimti.

Atsarginiai buvo priimami pagal mobilizacijos planą. Be šaukimų atvyko tik keletas atsarginių, bet dalis jų neatsinešė mobilizacijos lapeliuose nurodyto turto, motyvuodami tuo, kad neturi.

Atsargos karių nuotaika buvo gera, girtų pasitaikė vos keletas, dėl sveikatos atleisti apie 20. Kaip vyko atsargos karių mobilizacija, galima spręsti iš 3-ioje lentelėje pateiktų duomenų.

3 lentelė

Atsarginių karių mobilizavimo ir susisiekimo priemonių pristatymo į Devintąjį pėstininkų pulką laikas⁶⁶⁵

Data	Atsarginiai		Susisiekimo priemonės									
	Karininkai	Kareiviai	Arkliai	Vėžimai	Pakinktai	Balnai	Lengv. automobiliai	Sunkvėžimiai	Sanit. automobiliai	Motorc. be priekabų	Motorc. su priekabomis	Dvirčiai
Nuo mob. paskelbimo iki 1939-09-17 24 val.	18	399	107	44	31	10	1	4	-	2	-	67
Nuo 1939-09-17 24 val. iki 1939-09-18 14 val.	1	373	145	68	15	-	-	-	-	7	-	32
Nuo 1939-09-18 14 val. iki 1939-09-18 20 val.	10	43	-	7	28	-	-	-	-	1	-	2
Vėliau atvykę (ir pristatyta turto)	3	21	42	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Iš viso:	32	836	294	119	51	-	1	4	-	10	-	101

665 Lentelė sudaryta remiantis: Į 9 pėst. pulką Marijampolėje atsarginių atvykimo ir susisiekimo priemonių pristatymo laikas; Į 9.PP/IIIBn Vilkaviškyje atsarginių atvykimo ir susisiekimo priemonių pristatymo laikas; Į 9 pėst. L. K. Vytenio pulką susisiekimo priemonių pristatymo laikas. *LCVA*, f. 510, ap. 1, b. 418, l. 3–4, 34.

Kilo sunkumų dėl aprangos atvykusiems kariams. Padaliniuose buvo per daug mažo ir labai trūko didesnio dydžio uniformų. Kai kuriuose nebuvo kuo aprengti net iki trečdaliao mobilizuotųjų. Stigo šalmu, brezento ir kito turto, ypač techninio, nebuvo vieninkinių vežimų pakinktų.

Net susidarė paradoksali situacija. Mobilizuota nemažai mašinų ir motociklų, bet nemobilizuota nė vieno vairuotojo. Mobilizuotų mašinų ir motociklų savininkai, nors ir ne šaukiamąjį amžiaus, siūlėsi stoti į pulką savanoriais, bet pulko vadas neturėjo teisės jų priimti⁶⁶⁶.

Arkliai ir vežimai pulką pasiekė kur kas vėliau, nei buvo planuota. Tai užtruko net 60 valandų. Be to, apie 40 proc. arklių buvo silpni ir kariniams žygiams netiko⁶⁶⁷.

Atlikus mobilizaciją, pulke buvo daugiau karių, nei numatyta pagal karo meto etatus: 8 karininkais (etatinis skaičius – 93, faktinis – 101; jie buvo paskirstyti po pulko padalinius) ir 109 kareiviais, nes nebuvo išformuota Mokomoji kuopa, o kiti padaliniai buvo visiškai sukomplektuoti atsargos kariais⁶⁶⁸.

Mobilizavęsis pulkas buvo pasirengęs vykdyti bet kokius gautus įsakymus, tačiau, remiantis Valstybės gynimo tarybos 1939 m. rugsėjo 28 d. nutarimu, nuo 1939 m. rugsėjo 30 d. buvo demobilizuoti mobilizuotieji kariai visose kariuomenės dalyse ir įstaigose ir pereinama prie taikos meto organizacijos.

Įsakymas vykdyti demobilizaciją 1939 m. rugsėjo 29 d. buvo perduotas divizijų vadams, o jų – divizijų dalių vadams⁶⁶⁹. II pėstininkų divizijos vadas įsakymą dėl demobilizacijos pasirašė rugsėjo 30 d. 9 val. ryto⁶⁷⁰. Devintasis pėstininkų pulkas demobilizaciją baigė spalio 2 d.⁶⁷¹

Mobilizuoti į pulką kariai buvo demobilizuoti, tačiau ne visi. Tie, kurie buvo pašaukti prieš mobilizaciją eilinių ir ypatingų pratimų atlikti, ir toliau liko pulke. Mobilizacijos laikotarpis nuo rugsėjo 18 iki spalio 30 d. jiems į pratimų atlikimo laiką nebuvo įskaitytas⁶⁷².

Nors Lietuvos kariuomenė buvo demobilizuota, tačiau Vokietijos agresyvių veiksmų prieš ją tikimybė išliko, todėl Devintojo pėstininkų pulko ir kartu Marijampolės priedangos rinktinės vadas plk. A. Gaušas 1939 m. spalio 1 d. patvirtino

666 Slaptas, asmeniškasis. Pastabos dėl 9 PP mobilizacijos 1939 m. rugsėjo 17–18 d. d. *LCVA*, f. 510, ap. 1, b. 418, l. 1–4.

667 Slaptas, asmeniškasis. 1939 m. rugsėjo mėnesio mobilizacijos reliacija. *Ten pat*, f. 511, ap. 1, b. 588, l. 183.

668 Slaptas 9 PP vado plk. A. Gaušo 1939-10-31 raportas II PD vadui. *Ten pat*, f. 510, ap. 1, b. 417, l. 255.

669 Slaptas, asmeniškasis. 1939 m. rugsėjo mobilizacijos reliacija. *Ten pat*, f. 511, ap. 1, b. 588, l. 178.

670 Slaptas, operatyvinis įsakymas Nr. 4 grįžti į taikos meto stovyklas (iki IX. 30. 0800 v. duotų telefonu įsakymų santrauka). *Ten pat*, f. 510, ap. 1, b. 384, l. 34.

671 Slaptas įsakymas 9-tam pėstininkų Lietuvos kunigaikščio Vytenio pulkui Nr. 15. 1939-10-06. *Ten pat*, f. 522, ap. 1, b. 20, l. 198.

672 Slaptas įsakymas 9-tam pėstininkų Lietuvos kunigaikščio Vytenio pulkui Nr. 16. 1939-10-16. *Ten pat*, l. 195.

Priedangai vykdyti pagal II PD vado „V“ direktyvą Nr. 3331 (sl. asm.) II variantą (laiko pakankamai) sprendimą. Jame, kaip ir rugpjūčio 28 d. dokumente, visiems Marijampolės priedangos rinktinės padaliniams buvo numatytos konkrečios užduotys, tačiau jau atsižvelgiant į tai, kad mobilizacijai laiko pakanka ir pasirengimas ilgiau trunka⁶⁷³.

Spalio 3 d., divizijos vadui įsakius, Devintojo pėstininkų pulko 1-ojo bataliono 3-ioji kuopa buvo pasiūsta į Alytų lenkų internuotųjų stovyklos saugoti. Kuopą papildžius kitų kuopų kariais, buvo pasiūsta 200 kareivių, taip pat atitinkamas skaičius karininkų ir puskarininkų. Siunčiama kuopa buvo aprūpinta visu reikalingu intendantūros ir ginkluotės turtu, maisto atsargomis ir į Alytų nuvežta automobiliais⁶⁷⁴.

Pasibaigus mobilizuotų karių demobilizacijai, pulko vadas plk. A. Gaušas spalio 4 d. raporte II pėstininkų divizijos vadui pateikė savo pastabas dėl atliktos mobilizacijos ir demobilizacijos, tačiau šį kartą nieko naujo nepasakė, tik faktiškai pakartojo tai, ką buvo teigęs po rugpjūčio pabaigoje surengto atsarginių šaukimo ypatingų pratimų atlikti. Tik, konstatuodamas, jog įvykdžius mobilizaciją Marijampolės priedangos vadui teko vadovauti 29 dalinių vadams ir viršininkams, pasiūlė šalia štabo viršininko pareigybės tiek taikos, tiek karo metu įsteigti etatinio pulko vado padėjėjo pareigybę, o kad priedangos pulkuose būtų vidutinių tankų dalinys, prieššarvinis vienetas, – adjutantui suteikti daugiau įgaliojimų⁶⁷⁵.

1939 m. spalio 10 d. su Sovietų Sąjunga buvo pasirašyta *Vilniaus ir Vilniaus srities Lietuvos Respublikai perdavimo ir Lietuvos-Sovietų Sąjungos savitarpio pagalbos sutartis*. Pagal šią sutartį, Vilnius ir dalis Vilniaus krašto buvo perduota Lietuvai. Vilniui ir perduodamai Vilniaus krašto daliai užimti buvo sudaryta Vilniaus rinktinė, o rinktinės vadu paskirtas I pėstininkų divizijos vadas div. gen. Vincas Vitkauskas. Į Vilniaus rinktinės sudėtį buvo įtrauktas Devintojo pėstininkų pulko 2-asis batalionas ir orkestras⁶⁷⁶ ir skirtas 1 motociklas su priekaba. Kadangi batalionas turėjo saugoti naujos Lietuvos ir SSRS sienos atkarpą, teko užtikrinti jo aprūpinimą lauko sąlygomis – skirti lauko virtuvių – po vieną kiekvienam kautynių skyriui. Bataliono kariai pasiėmė po 3 manevrinius ir 2 atsargos maisto ir pašarų, po 3 – mėsos daviniai. Toliau aprūpinimą organizuoti buvo pavesta Kariuomenės intendantūrai⁶⁷⁷. Be to, bataliono kuopų šaulių būrių vadams ir jų ordonansams buvo įsakyta skirti po jojamąjį arklį⁶⁷⁸.

673 Slaptas, operatyvinis. Priedangai vykdyti pagal II PD vado „V“ direktyvą Nr. 3331 (sl. asm.) II variantą (laiko pakankamai) sprendimas. *Ten pat*, f. 510, ap. 1, b. 398.

674 Slaptas, skubus įsakymas 9-tam pėstininkų Lietuvos kunigaikščio Vytenio pulkui Nr. 11. 1939-10-03. *Ten pat*, f. 522, ap. 1, b. 20, l. 98.

675 Slaptas, asmeniškias 9 PP vado plk. A. Gaušo 1939-10-04 raportas II PD vadui. *Ten pat*, f. 510, ap. 1, b. 417, l. 203.

676 Slapta, asmeniška. Vilniaus kraštui užimti direktyva. II dalis. 1939-10-14. *Ten pat*, f. 511, ap. 1, b. 529, l. 67–68.

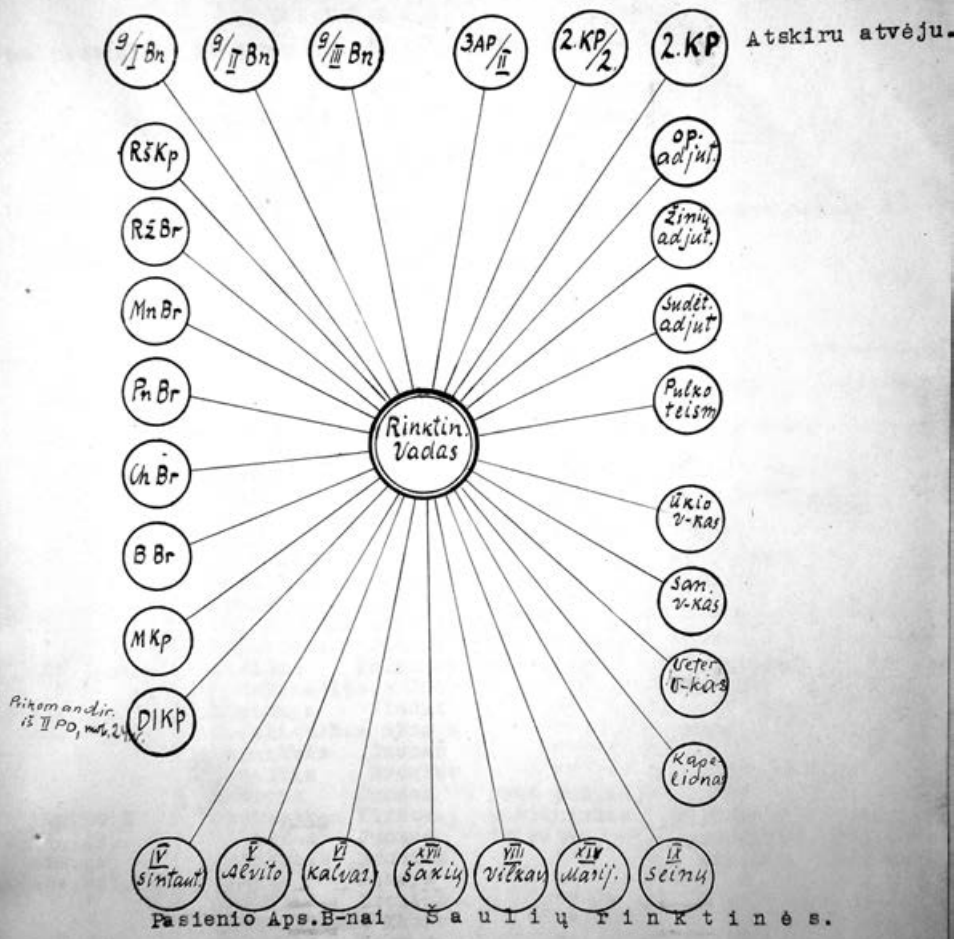
677 *Ten pat*, l. 68.

678 Slaptas, asmeniškias. Vilniaus kraštui užimti II PD dalinių sutelkimui nurodymai. 1939-10-14. *Ten pat*, f. 510, ap. 1, b. 417, l. 240.

Slaptas, asmeniškias.

Priedas prie raporto Nr 953

MARIJAMPOLĖS PRIEDANGOS RINKTINĖS SUDĖTIS.

Pastaba: Marijampolės Priedangos Rinktinių Vado tiesioginėje betar - pėje valdžioje yra 29 dalinių vadai bei tarnybų viršininkai.

Gen. št. pulkintnka
Pulko Vadas
[Signature]

Rengiantis žygiui į Vilnių, Devintojo pėstininkų pulko 2-asis batalionas buvo įtrauktas į Vievio rinktinę, vadovaujamą Septintojo pėstininkų Žemaičių kunigaikščio Butigeidžio pulko vado plk. Antano Breimelio, ir spalio 16 d. vakare traukiniu turėjo atvykti į Vievi⁶⁷⁹.

Spalio 27 d. batalionas su Vievio vora patraukė į Vilnių. Vievio rinktinė žygiavo šia tvarka: pirmieji – Septintojo pėstininkų pulko padaliniai, paskui juos – Devintojo pėstininkų pulko batalionas, toliau – Ketvirtojo artilerijos pulko, Motorizuotosios inžinerinės kuopos padaliniai, gale – pontonų vora. Rinktinė, atvykusi į Vilnių, nužygiavo Vyskupo Bando, A. Mickevičiaus ir Vilniaus gatvėmis į buvusio Lenkijos Šeštojo legiono pulko kareivines. Voros padaliniai dar buvo apgyvendinti buvusio karo kalėjimo ir Pionierių eskadrono kareivinėse. Užėmus Vilnių, batalionas perėjo tiesioginėn Septintojo pėstininkų pulko vado žinion⁶⁸⁰.

Spalio 28 d. ryte Devintojo pėstininkų pulko 2-asis batalionas, gavęs slaptą Vilniaus rinktinės vado 1939 m. spalio 17 d. įsakymą, vykdyti naujos Lietuvos valstybės sienos Vilniaus baro apsaugos išžygiavo trimis kryptimis:

bataliono štabas ir vidurinė kuopa – vieškeliu Vilnius–Nemėžis–Rukainiai–Medininkai;

dešinioji kuopa – vieškeliu Vilnius–Rudamina–Turgeliai;

kairioji kuopa – keliu Vilnius–Kairėnų dvaras (5 km į šiaurę nuo Naujosios Vilnios)–*Golowko* (kokia tai vietovė, nustatyti nepavyko – G. S.).

Žygis vyko su apsauga⁶⁸¹.

Devintojo pėstininkų pulko 2-asis batalionas iki spalio 30 d. užėmė jam pavestą Lietuvos ir SSRS sienos barą ir pradėjo jį saugoti⁶⁸². Sienos apsauga organizuota nustatyta tvarka. Pasienio apsaugos ruožas buvo suskirstytas į kuopų barus, o šie – į būrių barus. Pasienio apsaugos būrių baruose buvo suformuotos pasienio apsaugos skyriaus dydžio sargybos. Viena jų, veikianti svarbiausia kryptimi, buvo pagrindinė, su ja buvo ir būrio vadas. Ši sargyba prirėkus galėjo būti sustiprinta sunkiaisiais kulkosvaidžiais ir automatiniais pabūklais⁶⁸³.

Batalionui išžygiavus iš Vilniaus užimti naujos Lietuvos sienos apsaugos pozicijų, jam buvo priskirti 3 Pirmojo pėstininkų pulko sunkvežimiai, kuriais turėjo būti vežami maisto produktai bataliono kariams iš Vilniuje esančio intendantūros sandėlio⁶⁸⁴.

679 Ten pat.

680 Vilniaus miesto užėmimo planas. *Martinionis A. Žygis į Vilnių 1939 m. spalio 27–29 d.*, p. 121–122.

681 Slaptas 9/Bn.V Lietuvos–SSRS sienai užimti įsakymas Nr. 2b. 1939-10-17. *Martinionis A. Žygis į Vilnių 1939 m. spalio 27–29 d.*, p. 132.

682 Vilniaus rinktinei įsak. Op. Nr. 1 ir 9 PP/BnV Lietuvos–SSRS sienai užimti įsak. Nr. 2b papildymas. *LCVA*, f. 520, ap. 1, b. 334, l. 130.

683 Slaptas-asmeniškias. Vilniaus krašte pasienio apsaugai organizuoti nurodymai. *Martinionis A. Žygis į Vilnių 1939 m. spalio 27–29 d.*, p. 125.

684 Vilniaus rinktinės štabas. Slaptas (op.) įsakymas Nr. 1. II dalis. 1939-10-18. *LCVA*, f. 510, ap. 1, b. 417, l. 242.

Orkestras jau lapkričio 1 d. buvo gražintas atgal į pulką⁶⁸⁵.

Deja, susigražinus Vilnių, į Lietuvą įžengė sovietinės kariuomenės daliniai. 1939 m. lapkričio 15–16 d. jie turėjo įsikurti skirtose stovyklose. Dar lapkričio 11 d. divizijos vado nurodymu divizijos štabas pranešė, kai SSRS kariuomenė iš Vilniaus rajono pajudės į jai nurodytas dislokacijos vietas, žygio pradžios laikas ir keliai, kuriais ji žygiuos, bus nurodyti vėliau.

Kelio Nr. 3 apsauga buvo pavesta Devintojo pėstininkų pulko 1-ajai kuopai, kurią sudarė 190 dviratininkų. Nurodyta prie kiekvieno skersgatvio iš abiejų pusių pastatyti 2–3, šalutinėse gatvėse – 2, o didelių gatvių sankryžose – 4–5 karių postus.

Postams ir patruliams įsakyta:

1. neleisti vietos gyventojams daryti negeistinių išsišokimų, kurie paveiktų žygiuojančią sovietinę kariuomenę;

2. neleisti vietos gyventojams telktis gyvenvietėse, kur žygiuos sovietiniai kariai;

3. lapkričio 15 d. neleisti vietos gyventojams judėti keliais, kuriais žygiuos sovietinė kariuomenė, nurodžius keliauti aplinkiniais keliais;

4. saugoti didžiausius tiltus;

5. visiems uždrausti fotografuoti pražygiuojančią sovietinę kariuomenę;

6. neklausančius ar besipriešinančius gyventojus perduoti vietos policijai.

Informuota, kad Devintojo pėstininkų pulko kariai į paskirtas vietas bus nuvežti sunkvežimiais⁶⁸⁶.

Kaip pulko kariai įvykdė šią kiekvieno Lietuvos kario savigarbą žeminančią užduotį, dokumentų rasti nepavyko.

1939 m. lapkričio 23 d. pulko kariai paskutinį kartą šventė Kariuomenės dieną. Ji prasidėjo įgulos bažnyčioje pamaldomis. Pasibaigus pamaldoms, buvo sugriežtas gedulingas maršas žuvusių įgulos karių garbei. Grįžę iš bažnyčios kariai susirinko Kareivių rūmuose į minėjimą. Pirmiausia kalbą pasakė pulko vadas. Jos metu tylos minute buvo pagerbti žuvę Vyčio Kryžiaus kavalieriai, kariuomenės kūrėjai savanoriai, knygnešiai ir visi nusipelnę kovos dėl Lietuvos nepriklausomybės didvyriai. Po to paskaitą apie Lietuvos kariuomenės kūrimąsi ir reikalingumą valstybės saugumui užtikrinti skaitė kpt. Jurgis Brusokas. Vakare kariai buvo nuvesti į kiną⁶⁸⁷.

Į Vilniaus rinktinę įtrauktas Devintojo pėstininkų pulko 2-asis batalionas, saugantis naują Lietuvos ir SSRS sienos barą, negalėjo švęsti taip, kaip visada, bet, atsižvelgiant į sąlygas, ši svarbi šventė bataliono karių buvo paminėta. Lapkričio 23-iosios rytą bataliono štabas pasipuošė tautinėmis vėliavomis. 9 val. Rukainių bažnyčioje vyko pamaldos. Per mišias klebonas lietuviškai pasakė atitinkamą pamokslą. Sugiedota keletas giesmių. Po pamaldų išsirikiavusiems kariams bataliono vadas mjr. J. Brizgys pasakė kalbą, po to buvo sugiedotas Lietuvos himnas. Po pietų ltn.

685 Slaptas įsakymas 9-tam pėstininkų Lietuvos kunigaikščio Vytenio pulkui Nr. 21. 1939-11-06. *Ten pat*, f. 522, ap. 1, b. 20, l. 177.

686 Slaptas II PD štabo 1-ojo skyriaus 1939-11-11 raštas. *Ten pat*, f. 929, ap. 3, b. 1091, l. 89.

687 Žukauskas Vl. Marijampolės įgula. *Karys*, 1939, Nr. 56, l. 1407.

J. Kiveris skaitė paskaitą apie Lietuvos kariuomenės kūrimąsi. Vakare buvo surengta kukli vakarienė, joje dalyvavo ir parapijos klebonas. Bataliono vadas ir klebonas pasakė kalbas⁶⁸⁸.

Kadangi 2-asis pulko batalionas buvo įtrauktas į Vilniaus rinktinės sudėtį, kariuomenės vadovybė ėmė svarstyti Devintojo pėstininkų pulko batalioną, dislokuotą Vilkaviškyje, perkelti į Marijampolę, o bataliono kareivines perduoti internuotų lenkų stovyklai įrengti.

Supažindintas su planuojamais pakeitimais pulko vadas plk. A. Gaušas 1939 m. gruodžio 13 d. pamėgino paprieštarauti šiam galimam sprendimui, bandydamas įrodyti, kad tai daryti netikslinga. Jo nuomone, šiuo metu pulko padaliniai, dislokuoti penkiose vietose: Marijampolėje, Vilkaviškyje, Kalvarijoje, kur saugo internuotų lenkų stovyklą, Alytuje ir Vilniuje, negali atlikti priedangos pulko funkcijų ir, jei būtų paskelbta mobilizacija, negalėtų jos įvykdyti. Todėl taip išskaidyto pulko ilgai laikyti negalima, nes nebus galimybės tinkamai rengti ir mokyti kareivių. Sutelkti viso pulko vien Marijampolės kareivinėse buvo neįmanoma, nes nebūtų užtekę patalpų. Jose jau ir taip vos tilpo visi pulko, išskyrus 3-įjį batalioną, padaliniai.

Pulko vadas svarstė: jei bus nuspręsta pulką pertvarkyti į dvejų batalionų dalinį, geriau nuo jo atskirti 3-įjį batalioną, o 2-ąjį gražinti į Marijampolę. Tada neliktų daug logistinių problemų. Baigdamas raštą, jis paprašė Vilkaviškio kareivinių neperduoti internuotų lenkų karių stovyklai įrengti, o jei sprendimas liks nepakeistas, pulkui gražinti 2-ąjį batalioną, o į Vilniaus rinktinę perkelti 3-įjį batalioną⁶⁸⁹.

Jau kitą dieną pulko vadas buvo supažindintas su galutiniu sprendimu: pulko 2-asis suvestinis batalionas, priklausantis Vilniaus rinktinei, bus perduotas Ketvirtajam pėstininkų pulkui, o Devintasis pėstininkų pulkas performuotas į dvejų batalionų taikos meto pulką.

Pulko vadas iš karto pasiuntė II pėstininkų divizijos vadui papildymą gruodžio 13 d. raportui – pulko padalinių išdėstymą palikti tokį, koks yra, t. y. nekelti 3-iojo bataliono iš Vilkaviškio į Marijampolę, motyvuodamas tuo, kad taip būtų daug patogiau mobilizacijos ir operatyviniu požiūriu, taip pat dėl patogumo, nes, jei pulkas susitelktų tik Marijampolėje ir vėl būtų paskelbta mobilizacija, Suvalkijoje liktų tik vienas mobilizacijos punktas. Be to, paprašė atsiųsti taikos metų dvejų bataliono pulko etatų sąrašą ir turto lenteles, kad būtų pasirengta pereiti prie dvejų batalionų sudėties⁶⁹⁰.

Vis dėlto, nepaisydamas pulko vado prašymo, 1939 m. gruodžio 16 d. krašto apsaugos ministras brg. gen. Kazys Musteikis įsakė pulko 3-įjį batalioną iš Vilkaviškio skubiai perkelti į Marijampolę, o jo kareivinėse Vilkaviškyje įrengti internuotų Lenkijos karių stovyklą⁶⁹¹. Gruodžio 18 d. pulko vadui II pėstininkų divizijos vadas

688 N-kas. Kariuomenės šventės minėjimas 9 p. p. *Kardas*, 1939, Nr. 24, p. 611.

689 Slaptas 9 PP vado plk. A. Gaušo 1939-12-13 raportas II PD vadui. *LCVA*, f. 510, ap. 1, b. 253, l. 48.

690 Ten pat, l. 51.

691 Slaptas, skubus KAM Tiekimo valdybos 1939-12-16 raštas II PD vadui. *Ten pat*, l. 49.

nurodė: „*Isakau 9 PP/III Bn iškelti iš Vilkaviškio į Marijampolę. Vilkaviškyje bus patalpinta internuotųjų stovykla. Apie įvykdymą pranešti man.*“⁶⁹²

Kadangi Lenkija kaip valstybė nustojo egzistuoti, sausio 4 d. oficialiai neteko galios priedangos direktyva „L“. Kariuomenės štabo I skyrius turėjo parengti naujus operacijų planus, bet jau suderinus su Lietuvos teritorijoje esančia Raudonosios armijos vadovybe⁶⁹³. Tačiau šie planai nebuvo parengti.

1940 m. sausio pradžioje Devintojo pėstininkų pulko 2-ojo bataliono, saugojusio Lietuvos ir SSRS sienos tarp Merkio ir Neries upių Vilniaus barą, užėjus dideliems šalčiams ir gausiai prsnigus, kareiviai ėmė reikšti nepasitenkinimą, kad sargyboje tenka stovėti be kailinių. Be to, dėl pablogėjusių kelių kartais nutrūkdavo ir maisto tiekimas, dėl to kareiviai irgi buvo nepatenkinti.

Sausio 9 d. buvo gautas slaptas Vilniaus rinktinės vado div. gen. V. Vitkausko raštas, kuriame nurodyta, kad Lietuvos ir SSRS sienos apsaugos funkcijas perimanti pasienio policija barą perims iki sausio 10 d. 8 val. ryto. Batalionui, perdavus saugomą barą pasienio policijai, vykti į Vilnių⁶⁹⁴.

Sausio 10 d. batalionas buvo atšauktas į Vilnių. Nors tą dieną spigino 35 laipsnių šaltis, batalionui į sostinę teko žygiuoti, kai kuriems jo padaliniams – net 2 dienas. Kareiviai buvo nepatenkinti, kad reikia pėsčiomis įveikti didelį atstumą tokiu šaltu oru. Apie 15–20 % kareivių nušalo kojas, rankas ir veidus. Saugodami sieną, jie matė sovietinės kariuomenės karinio transporto vilkstinių, tačiau niekada nematė pėsčiųjų vorų, todėl kilo jų nepasitenkinimas Lietuvos kariuomenės ginkluote ir aprūpinimu.

Grįžusiam į Vilnių batalionui dvi savaites teko gyventi labai šaltose ir drėgnose buvusio lenkų karo kalėjimo patalpose, dėl to kariai buvo nusivylę blogomis gyvenimo sąlygomis, jautėsi nuskriausti ir neįvertinti.

Sužinojus, kad batalionas keičia savo dislokacijos vietą ir žygio, kuris turėjo trukti 3 dienas, tvarka siunčiamas į Ukmergę, visų kareivių nuotaika krito. Jie masiškai ėmė siūlytis už savo lėšas ten važiuoti traukiniu. Kareiviams buvo nesuprantama, kodėl visas batalionas negali vykti geležinkeliu. Jiems atrodė, kad tai – tik bataliono vadovybės užsispyrimas ir noras nesiskaityti, tyčia juos varginti. Vėliau, kai paaiškėjo, kad visas batalionas traukiniu bus nuvežtas iki Jonavos ir tik iš ten žygiuos iki Ukmergės, karių nuotaika pagerėjo⁶⁹⁵.

1940 m. sausio 25 d. kariuomenės vadovybė nusprendė nuo sausio 24 d. Devintojo pėstininkų pulko 2-ąjį batalioną perduoti Ketvirtajam pėstininkų Lietu-

692 Skubus, slaptas II PD vado 1939-12-18 raštas 9 PP vadui. *Ten pat*, l. 50.

693 Jokubauskas V. „*Mažųjų kariuomenių*“ galia ir paramilitarizmas. *Tarpukario Lietuvos atvejis*, p. 481–482.

694 Slaptas Vilniaus rinktinės štabo 1940-01-09 raštas 5/II Bn ir 9/II Bn vadams. *LCVA*, f. 518, ap. 1, b. 194, l. 2.

695 Visiškai slapta. 4-to pėstininkų Lietuvos karaliaus Mindaugo pulko III bataliono 1940 m. sausio, vasario ir kovo mėnesių biuletenis kontržvalgybos klausimu. *Ten pat*, f. 517, ap. 1, b. 483, l. 36.

vos karaliaus Mindaugo pulkui⁶⁹⁶. Batalionas sausio 26 d. iš Vilniaus buvo perkeltas į Ukmergę⁶⁹⁷. Ketvirtojo pėstininkų pulko vado žinion perėjo kpt. Kazys Čepaitis, leitenantai Vladas Ašmonas, Juozas Miliukas, Vincas Gavėnas, Pranas Nedzinskas, Antanas Januškevičius, Petras Narinkevičius, Vladas Statkevičius, jaunesnieji leitenantai Mečys Jurgelis, Petras Drabiškis, Povilas Rutkauskas, Juozas Urbonaitis, Leonas Tarasevičius, Stasys Zacharka, Juozas Rimkus, Valerijonas Bukšnys, 14 puskarininkių ir 243 kareiviai⁶⁹⁸. Tiesa, vasario 24 d. kpt. K. Čepaitis ir ltn. J. Miliukas buvo gražinti į Devintąjį pėstininkų pulką⁶⁹⁹. Be to, 1940-ųjų sausį kariuomenės vadovybei stiprinant Vilniuje dislokuotą Pirmąjį pėstininkų Didžiojo Lietuvos kunigaikščio Gedimino pulką, iš Devintojo pėstininkų pulko buvo perkelta 180 karių⁷⁰⁰. Nuo kovo 1 d. iš Devintojo pėstininkų pulko tarnauti į Ketvirtąjį pėstininkų pulką papildomai dar buvo perkelti 4 viršilos, 7 puskarininkiai, 3 jaunesnieji puskarininkiai ir 4 liktiniai jaunesnieji puskarininkiai⁷⁰¹. Pulko 3-iasis batalionas buvo pavadintas 2-uuju, atitinkamai pernumeruotos ir kuopos⁷⁰², o pats batalionas 1939 m. gruodžio 30 d. II pėstininkų divizijos vado įsakymu perdislokuotas iš Vilkaviškio į Marijampolę⁷⁰³.

1940 m. sausio pradžioje kilę prezidento Antano Smetonos ir kariuomenės vado brg. gen. S. Raštikio nesutarimai baigėsi pastarojo išleidimu 3 mėnesių atostogų „*sveikatai pataisyti*“. Laikiniai eiti kariuomenės vado pareigas buvo paskirtas div. gen. V. Vitkauskas. Kariuomenės vado išleidimas sukėlė atvirą nepasitenkinimo prezidentu ir tautininkų režimu bangą kariuomenėje. Marijampolės įgulos karininkai nevaržomai pradėjo reikšti nepasitenkinimą dėl kariuomenės vado atsistatydinimo, dar daugiau – karininkai kalbėjo, kad kariuomenė niekada nesutiksianti su gen. S. Raštikio pašalinimu ir reikalaujanti, kad kariuomenės vadas būtų gražintas į pareigas. Marijampolėje dislokuotų dalinių karininkai teigė, kad jis vienintelis „*pasakė tiesos žodį*“. Devintojo pėstininkų pulko karininkai kaltino vyriausybę, kad ji nori atsikratyti gambiausiu karininku. Vyravo nuomonė, kad po Klaipėdos įvykių kariuomenės vadas, daug prisidėjęs prie tautos suvienijimo, ir šiais sunkiais laikais vienas ryžosi viešai pasakyti tiesą⁷⁰⁴.

696 Slaptas įsakymas kariuomenei Nr. 6. 1940-03-09. *LCVA*, f. 521, ap. 1, b. 290, l. 51; Slaptas įsakymas 4 p. p. Nr. 2. 1940-02-17. *LCVA*, f. 517, ap. 1, b. 122, l. 356.

697 Slaptas įsakymas kariuomenei Nr. 6. 1940-03-09. *LCVA*, f. 517, ap. 1, b. 122, l. 376.

698 Slaptas įsakymas 4 p. p. Nr. 4. 1940-03-12. *Ten pat*, l. 368–370.

699 Slaptas įsakymas kariuomenei Nr. 6. 1940-03-09. *Ten pat*, l. 376.

700 Surgailis G. *Pirmasis pėstininkų Didžiojo Lietuvos kunigaikščio Gedimino pulkas*. V., 2011, p. 227.

701 Įsakymas I pėst. divizijai Nr. 13. 1940-03-08. *LCVA*, f. 517, ap. 1, b. 456, l. 103.

702 9-tam pėstininkų Lietuvos kunigaikščio Vytenio pulkui įsakymas Nr. 64. 1940-03-22. *Ten pat*, f. 522, ap. 1, b. 27, l. 128.

703 Įsakymas 9-am pėstininkų Lietuvos kunigaikščio Vytenio pulkui Nr. 6. 1940-01-08. *Ten pat*, b. 28A, l. 288.

704 Kilinskas K. *Civilinės ir karinės valdžios sąveika Lietuvoje 1918–1940*. Daktaro disertacija. V., 2018, p. 285.

Sausio 29 d., po įvykdytų pertvarkų, pulką tikrino kariuomenės vadas ir pėstininkų inspektorius. Atvykus tikrintojams, pulko padaliniai kaip tik ėjo į pamokas. Viskas vyko tvarkingai. Kpt. J. Šližauskas Ryšių kuopos kareiviams vedė praktinę pamoką apie telefono aparatų tikrinimą. Kareiviai į užduotus klausimus atsakė teisingai, tačiau pats kapitonas, matyt, susijaudinęs dėl to, kad yra stebimas, vartojo per daug jiems nesuprantamų fizikos terminų.

Mokomoji kuopa turėjo atlikti taktinį pratimą lauke „Būrys žvalgyboje“. Pratyboms vadovavo būrio vadas j. ltn. Kazys Trečiokas. Būrys tikrintojams paliko gerą įspūdį, nors jie ir pastebėjo trūkumų. Pratimas buvo atliekamas žiemos sąlygomis, tačiau neapsirūpinus baltais apsiaustais ir slidėmis. Būrio vadas užduotį kariams skyrė ne visai tinkamoje vietoje, neapsirūpinęs apsauga nuo oro žvalgybos.

1940 m. vasario 16 d. pulke paskutinį kartą kukliai paminėta Lietuvos valstybės atkūrimo diena. Vasario 15 d. pulko kariams buvo perskaityta paskaita „Vilnius – Lietuvos sostinė“. Vasario 16 d. 7 val. iškeltos Lietuvos vėliavos, 9 val. kariai buvo išrikiuoti kareivinių aikštėje, katalikai nuvesti į katalikų, evangelikai – į evangelikų bažnyčią, judėjai – į sinagogą⁷⁰⁵.

Balandžio mėn. pulką tikrino II pėstininkų divizijos sanitarijos viršininkas. Kadangi tai buvo paskutinis patikrinimas pulkui esant Marijampolėje, pateiksime keletą patikrinimo išvadų.

Dėl kareivių valgyklos ir maitinimo sanitarijos viršininkas pastabų neturėjo, bet puskarininkių virtuvė ir valgykla jam padarė nekokį įspūdį. Virtuvės sienos aprūkusios, malkos metamos prie sienos, todėl ji apdaužyta, maisto sandėlis nešvarus ir netvarkingas, nėra praustuvės. Gyvenamųjų patalpų būklė tenkino, tik konstatuota, kad kareiviai gyvena labai ankštai. Ligoninėje buvo švaru, vaistų turėta pakankamai⁷⁰⁶.

Pulko kareivinės buvo išpuoštos kareivių pieštais paveikslais, tačiau, tikrintojų nuomone, jų yra per daug, nes nebeliko vietos mokomiesiems brėžiniams kabinti. Mokymo kampeliuose buvo per mažai eksponatų. Sandėliai po mobilizacijos dar nebuvo visiškai sutvarkyti. Pasigesta švaros maisto sandėlyje, bet pietūs buvo skanūs⁷⁰⁷.

Tuo metu tiek Lietuvos kariuomenėje, tiek Devintajame pėstininkų pulke daugiausia tarnavo katalikų, todėl karių dvasinę sritį kuravo kunigas – karo kapelionas, nuolat gyvenantis jos daliniuose. Jauni kareiviai 4–5 mėnesius kartą per savaitę buvo mokomi tikybos. Kitiems tikybos pamokos vykdavo maždaug kartą per dvi savaites. Kiekvieną šventadienį bažnyčioje pulkui buvo laikomos pamaldos. Per pamaldas grieždavo orkestras, kai kada kareiviai giedodavo. Pamaldomis ir pamokslais buvo minimos visos žymesnės tautos, kariuomenės ir pulko šventės. Per didžiausias bažnyčios iškilmes pulkas dalyvaudavo parapijos pamaldose ir procesijose, pavyzdžiui, per Velykas, Devintines.

705 Įsakymas Marijampolės įgulai Nr. 2. 1940-02-08. *LCVA*, f. 522, ap. 1, b. 27, l. 91.

706 Įsakymas Antrai pėstininkų divizijai Nr. 11. *Ten pat*, b. 28, l. 104.

707 Slaptas kariuomenės vado įsakymas Nr. 2. 1940-02-03. *Ten pat*, f. 521, ap. 1, b. 290, l. 14.

Kareiviai prisiekdavo irgi labai iškilmingai, dalyvaudavo pamaldose, kaip ir šventadienį. Mirę kariai buvo laidojami su visomis bažnytinėmis apeigomis, o lapkričio 2 d. mirusių karių kapai iliuminuojami ir viso pulko lankomi. Kapinėse taip pat buvo rengiamos pamaldos ir sakomas pamokslas. Kasdien ryte ir vakare per patikrinimus viešai buvo kalbama malda arba giedama.

Per gavėnią buvo skiriama laiko rekolekcijoms – tomis dienomis kariai buvo atleidžiami nuo pamokų, o paprastą savaitės dieną – norintys atlikti išpažintį prieš Kalėdas arba kitas dideles šventes. Pulke tris dienas per metus – Kūčių, Pelenų dieną ir Didįjį penktadienį – buvo praktikuojamas pasninkas. Kūčių vakarienė buvo ruošama iškilmingai, laikantis religinių tradicijų. Pulko bibliotekoje buvo surinkta beveik visa lietuvių kalba išleista religinė literatūra⁷⁰⁸.

Antrojo pasaulinio karo, ypač Lenkijoje, patirtis paskatino taikyti karo teoriją, įskaitant naujoves, todėl II pėstininkų divizijos vadas 1940 m. birželio 3 d., vykdydamas Kariuomenės štabo nurodymus, pavaldžioms dalims įsakė išnagrinėti mūšių eigą ir parengti santraukas įvairiais karinės kampanijos Lenkijoje klausimais. Devintajam pėstininkų pulkui buvo pavesta, įvertinus ypatingą aviacijos ir šarvuotųjų dalių veiklą, išsiaiškinti, į ką tektų atkreipti dėmesį ir kokių reikėtų pėstininkų taktikos ir ginkluotės pakeitimų, organizuojant postovį, žygį, puolimą, gynybą, stabdymą ir pasitraukimą. Užduotis turėjo būti atlikta iki birželio 10 d.⁷⁰⁹ Kokie buvo pulko karininkų siūlymai, medžiagos rasti nepavyko.

Kalėdų vakarienė (*E. Peikštenio kolekcija*)

708 K. Dvasios sritis. *Karys*, 1939, Nr. 34, p. 992–993.

709 Slaptas, asmeniškias, skubus II PD štabo viršininko 1940-06-03 raštas. *LCVA*, f. 510, ap. 1, b. 445, l. 38.

Birželio 5 d. buvo gautas II pėstininkų divizijos štabo nurodymas pulko orkestrui nuo birželio 8 iki liepos 15 d. šeštadieniais ir sekmadieniais vykti groti į Alytaus vasarvietę. Dieną turėjo būti grojama klausytojams, vakare – per šokius⁷¹⁰. Matyt, pulkas Alytuje grojo ir Lietuvą okupavus sovietams, nes nurodymas buvo atšauktas tik liepos 17 d.⁷¹¹

Birželio 13 d. pulke įvyko paskutinis šventinis renginys – paskutinė jaunų kareivių priesaikos ceremonija⁷¹².

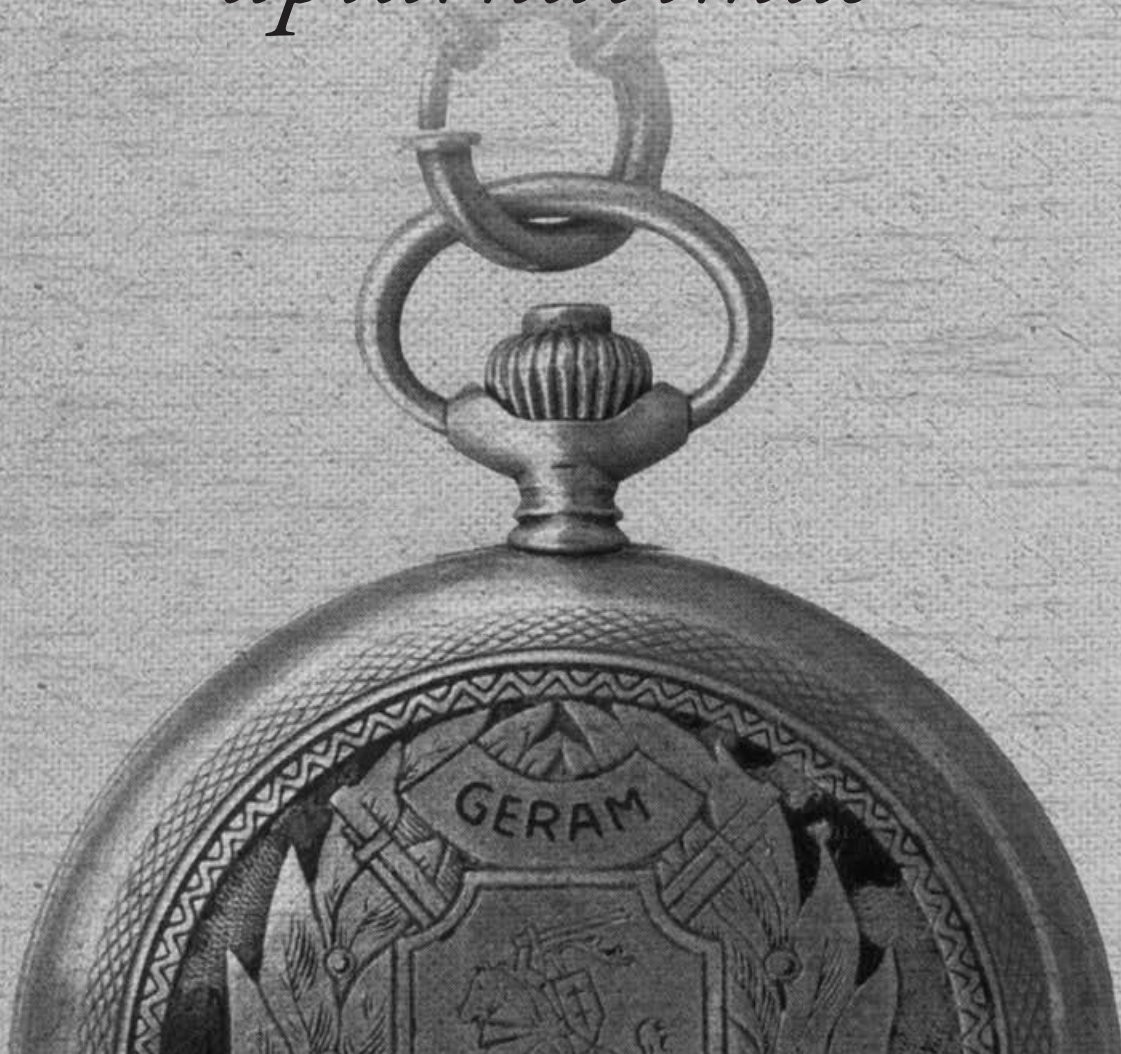
710 II PD štabo 1940-06-05 raštas Nr. 788. *Ten pat*, b. 439, l. 12.

711 *Ten pat*.

712 9-tam pėstininkų Lietuvos kunigaikščio Vytenio pulkui įsakymas Nr. 139. 1940-06-11. *Ten pat*, f. 522, ap. 1, b. 27, l. 290.

V

*Karių švietimas,
sportinė veikla,
buitinis
aptarnavimas*

Pulko karių švietimas

Kaip jau minėta, pulko karių švietimas vyko jau suformuotame Joniškėlio batalione. Tačiau, vykstant kovoms dėl nepriklausomybės, kariai pirmiausia buvo mokomi būtiniausių karybos dalykų ir tik ilgesniu atokvėpio laikotarpiu šiek tiek laiko buvo skiriama ir bendrajam švietimui. Kareivių raštingumu Lietuvos kariuomenės vadovybė ėmė rūpintis jau 1920 m. pradžioje. Kurį laiką nevykstant intensyvesnių kovos veiksmų, kovo 1 d. įsakyme Lietuvos kariuomenės vyriausiasis vadas gen. S. Žukauskas nurodė, kad tarp karių neturi likti nė vieno bemokslio. Jis įsakė visose kariuomenės dalyse įsteigti vienos valandos mokyklas, kuriose kareiviai būtų mokomi skaityti ir rašyti, bendrai lavinami. Įsakyme pabrėžta, kad „*mokymas visiems priverstinis*“⁷¹³, tačiau sąlygų šiam nurodymui įgyvendinti nebuvo. Nebuvo nei vadovėlių, nei patalpų, nei kas galėtų mokyti, todėl teko mokytojais skirti karininkus ir net kiek labiau išsilavinusius kareivius. Tačiau kartu buvo juntamas didelis lavinimosi poreikis, todėl kai kurie kareiviai patys pasišovė beraščius mokyti. Štai Devintojo pėstininkų pulko 1920 m. vasario mėn. laikraščelio „Tėvynės gynėjas“ 6 numeryje taip kreipiamasi į kareivius:

Ltn. L. Jonaitis (LCVA)

„Gėda būtų, kad mes tokie pat, kaip kad išėjome, vėl grįžtume prie žagrės. Taigi, broliai kareiviai, darykime kuopeles, kur galėtų mokyti rašyti, skaityti ir kitų dalykų. O tai padaryti nėra sunku. Suėjo du, trys kareiviai, sumetė vieną, kitą auksiną, išigijo keletą knygų ir sąsiuvinų, pasikvietė kiek daugiau apsišvietusį draugą – ir lavinimosi kuopelė gyvuoja.

Kareiviai! Nesnauskime, nieks mūsų reikalais nesirūpins, jeigu mes patys nesirūpinsime.“⁷¹⁴

Pulko karių švietimo ir auklėjimo reikalams tvarkyti 1920 m. gegužės mėn. buvo įsteigta Švietimo komisija. Jai vadovauti paskirtas krn. V. Juodeika, nariais – kpt. A. Kazilevičius, ltn. Gardys ir vrš. L. Vitkauskas. Kuopose įsteigtos mažesnės švietimo komisijos, kurias sudarė pirmininkas, knyginin-

713 Lietuvos kariuomenei įsakymas Nr. 255. 1920 m. kovo 1 d.

714 Broliai kareiviai! *Tėvynės gynėjas*, 1920, Nr. 6, p. 3.

kas ir narys. 1-osios kuopos švietimo komisiją sudarė jos pirmininkas lt. L. Jonaitis, knygininkas vyr. psk. J. Marmokas ir narys Gvozdas, 2-osios kuopos – Kleopas Dombra, Matas Žagrekaitis ir Kazys Zalencas, 3-iosios kuopos – vyr. psk. Stankūnas, knygininkas Skaringa, narys nebuvo paskirtas, 4-osios kuopos – Paulušauskas, Jacevičius ir Karoblis, 7-osios kuopos – psk. Jurkaitis, Probušauskas ir Dambrauskas, 8-osios kuopos – Kalauskis, Maziliauskas ir Bočkus, Mokomosios komandos – Petersonas, Prikockis ir V. Morkūnas, 1-osios kulkosvaidžių kuopos – Simanaitis, Bukelis ir Uogintas, 2-osios kulkosvaidžių kuopos – Viršila, L. Vitkauskas ir Baltrūnas, Ryšių komandos – V. Rakauskas, Vaitiekūnas ir Matusevičius.

Visoms trijų asmenų švietimo komisijoms buvo įsakyta vadovautis šiais principais:

1. Komisijos pirmininkas kuopoje organizuoja visą švietimo darbą.

2. Knygininko žinioje yra kuopos knygynėlis, jis sudaro skaitytojų sąrašą, parūpina kilnojamąją spintelę knygoms sudėti, prižiūri, kad jos būtų tvarkingai laikomos, išieško iš kaltininkų atlygį už suplėšytą ar pamestą knygą.

3. Komisijos narys padeda komisijos pirmininkui ir knygininkui.

Mažosios komisijos buvo įpareigosios nemokantiems skaityti nuolat skaityti knygas, nemokančius skaityti ir rašyti – to mokyti, organizuoti ir skaityti valstybinio, patriotinio ir pažintinio turinio paskaitas.

Generalinio štabo Literatūros skyrius pulkui parūpino 8 kilnojamuosius knygynėlius, kurie buvo skirti kuopų švietimo komisijoms.

Tačiau kai kurie kuopų vadai šviečiamąją veiklą organizavo labai formaliai. Kai kuriose kuopose įsteigtų švietimo komisijų nariai net nežinojo, kad priklauso šioms komisijoms⁷¹⁵. Apskritai sudėtingomis sąlygomis jos nedaug ką ir galėjo padaryti. Kuopose pagal galimybes buvo rengiami vakarėliai, jų metu kultūriniam darbui organizuoti surenkama šiek tiek lėšų, pradėta mokyti skaityti ir rašyti beraščius kareivius⁷¹⁶.

Birželio mėn. Švietimo komisija karių lavinimui nupirko (daugiausia už paaukotas lėšas) ir išdalijo kuopoms 2030 sąsiuvinų, 430 plunksnaočių, pieštukų, 34 vadovėlius „Vargo mokykla“, 20 Lietuvos istorijos, 15 Lietuvos geografijos vadovėlių, 20 aritmetikos uždavinynų. Šiomis priemonėmis pirmiausia stengtasi aprūpinti kuopų kareivių mokyklėles⁷¹⁷.

Pasibaigus kovoms ir Lietuvos kariuomenei prisitaikant prie taikos meto sąlygų, be gero kovotojo parengimo, atkreiptas dėmesys ir į visapusią karių išsilavinimą, nes jo lygis buvo labai žemas.

Pulkui skyrus vykdyti demarkacijos linijos apsaugos funkcijas, 1920 m. gruodžio 14 d. jam buvo atsiųstas Generalinio štabo Literatūros skyriaus viršininko pasirašytas raštas, kuriame buvo raginama atnaujinti pagrindinių ir mažesniųjų

715 A-is. Iš kultūros ir švietimo darbuotės. L. K. Vytenio pėst. pulkas. *Kariškių žodis*, 1920, Nr. 17, p. 150; 9-to pulko kariškiai! *Tėvynės gynėjas*, 1920, Nr. 9, p. 1.

716 Iš kultūros ir švietimo darbuotės. Kun. Vytenio p. pulkas. *Kariškių žodis*, 1920, Nr. 26, p. 246.

717 Iš pulko švietimo darbuotės. *Tėvynės gynėjas*, 1920, Nr. 11, p. 15.

švietimo komisijų darbą, o kur jų dar nėra – pasirūpinti, kad jos atsirastų. Priminta, kad, vykdant 2-ojo kultūros ir švietimo komisijų atstovų suvažiavimo nutarimus, kiekvienoje kuopoje turi būti kuopos vado paskirta švietimo komisija, batalione – bataliono švietimo komisija, pulke – iš bataliono komisijų pirmininkų ir pulko vado skiriamų dar dviejų narių sudaryta pulko švietimo komisija. Šių komisijų svarbiausias uždavinys – likviduoti kareivių neraštingumą, t. y. beraščius kareivius išmokyti skaityti ir rašyti. Be šio darbo, raginama atsakingiau dirbti ir kitą kultūrinį auklėjamąjį darbą⁷¹⁸.

Vykdant šį nurodymą, 1921 m. sausio 17 d. buvo išleistas pulko vado įsakymas, kuriuo vadovaujantis buvo sudaromos naujos ar atnaujinamos ir tvirtinamos jau sudarytos kuopų ir batalionų švietimo komisijos.

Devintojo pėstininkų pulko švietimo komisijos pirmininku vėl buvo paskirtas lt. Vladas Juodeika, sekretoriumi ir išdininku – viršila Leonas Vitkauskas, nariais – leitenantai L. Jonaitis, Morkus ir Mačius, j. psk. Petrikonis, garbės nariu – karo kapelionas kunigas E. Paukštė. Iki 1921 m. liepos 1 d. kuopose ir komandose buvo organizuotos kareivių mokyklėlės. Jos buvo dviejų skyrių: rašymo ir skaitymo bei tolesnio lavinimo. Pamokos vyko laisvu nuo tarnybos metu, mokytojavo karininkai ir puskarininkiai. Kareivių prietelių draugija parūpino 350 elementorių, 170 lietuvių kalbos gramatikų, 90 uždavinynų, 90 skaitymo knygų „Mūsų dirva“, 90 Lietuvos istorijos vadovėlių. Generalinio štabo Literatūros skyrius perdavė 30 elementorių. Visa tai buvo išdalyta įsikūrusioms mokyklėlėms, tačiau knygų vis tiek katastrofiškai trūko. Švietimo komisijos skaičiavimais, pulkui, kad būtų visi patenkinti, dar trūko apie 200 elementorių, 700 Lietuvos istorijos, 600 lietuvių kalbos gramatikos, 800 Busilo „Jaunasis matematikas“ vadovėlių. Labai stigo knygų ir mokytojams, jų praktiškai pulke beveik nebuvo. Švietimo komisijos pirmininkas Generalinio štabo Literatūros skyriaus paprašė atsiųsti po 16 egzempliorių šių knygų: M. Vasiliausko „Aritmetikos metodika“, „Aritmetikos teorija“, Fyillerio ir Bero „Aritmetika suaugusiems“, P. Klimo „Lietuva, jos gyventojai ir sienos“, A. Aleknos „Lietuvos istorija“.

Didelė problema, ypač mokytojams, buvo tai, kad nebuvo bendros patvirtintos kareivių mokymo programos⁷¹⁹. Tačiau mokyti reikėjo ne tik kareivius, bet ir puskarininkius, kurių išsilavinimo lygis irgi buvo žemas. Nuo 1921 m. kovo mėn. pulko vado įsakymu batalionų vadai 2 kartus per savaitę puskarininkiams ėmė rengti pamokas ir pokalbius⁷²⁰.

718 Neužmirškime karių dvasios stiprinti ir jų sąmoningumą kelti, nes tuomet ir skaitlingesnį priešą mes greičiau įveiksime. *LCVA*, f. 521, ap. 1, b. 16, l. 55.

719 Pusmetinė ataskaita Švietimo komisijos darbuotės Karių mokymo skyriui. 9-tas pėst. Liet. kunig. Vytenio pulkas. *Ten pat*, f. 929, ap. 6, b. 26 (byla nenumuruota).

720 9-am pėstininkų Lietuvos kunigaikščio Vytenio pulkui įsakymas Nr. 69. 1921-03-07. *Ten pat*, f. 522, ap. 1, b. 11, l. 112.

Mokymosi klasėje (VDKM)

1921 m. nuo rugpjūčio 1 d. Devintajame pėstininkų pulke, kaip ir kituose Lietuvos kariuomenės pulkuose, vadovaujantis įsakymu kariuomenei, buvo reglamentuota švietimo komisijos veikla. Patvirtintuose nuostatuose buvo nurodyta, kad pulko švietimo komisija sudaroma vado įsakymu iš penkių asmenų. Komisijos pirmininku turi būti skiriamas karys, baigęs ne mažiau kaip šešias aukštesniosios mokyklos klases arba tokią mokyklą atitinkančius kursus. Jis turėjo būti atleistas nuo kitų tarnybinių pareigų: einantis kuopos vado, komandos viršininko ar aukštesnes pareigas – nuo budėjimo, dalyvavimo kitose komisijose, komandiruočių ne švietimo reikalais. Buvo ir išlyga: komisijų pirmininkai be svarbių priežasčių negalėjo būti keičiami dažniau nei kartą per metus. Dalių vadai apie asmenis, paskirtus švietimo komisijų pirmininkais, arba apie priežastis, kodėl skiriami kiti, privalėjo pranešti Karo mokslo skyriui. Kitus komisijos narius iš batalionų vadų siūlomų kandidatų tvirtino vadas. Buvo siekiama į komisiją įtraukti visų batalionų atstovus. Komisija iš savo narių turėjo išrinkti sekretorių, knygininką, pulko vadui siūlyti kandidatus į kitų švietimo įstaigų vedėjus.

Švietimo komisija buvo tiesiogiai pavaldi pulko vadui, kartu įpareigota vykdyti Generalinio štabo Karo mokslo skyriaus nurodymus švietimo srityje, derinti su juo savo veiklą. Ji kiekvieno mėnesio pirmąją dieną nustatyta tvarka privalėjo pulko vadui ir Karo mokslo skyriui pateikti veiklos ataskaitą.

Numatytos švietimo komisijų pareigos:

1. Organizuoti ir prižiūrėti kariuomenės švietimo darbą, už kurį tiesiogiai atsakingas pulko vadas (svarbiausia pareiga).
2. Steigti trijų rūšių bendrojo lavinimo mokyklas: beraščiams, mokantiems skaityti ir rašyti ir baigusiems pradinę mokyklą.

3. Organizuoti kalbos ir kitos rūšies kursus karininkams ir karo valdininkams.

4. Organizuoti karių lavinimą ne mokyklose: steigti knygynus, skaityklas, klubus, rengti paskaitas, ekskursijas, spektaklius, burti chorus ir t. t.

5. Organizuoti ir populiarinti tarp karių įvairių rūšių sportą.

6. Organizuoti įvairių rūšių mokamas ir nemokamas pramogas ir pasilinksminimus.

7. Ieškoti švietimo darbui organizuoti reikalingų lėšų.

8. Sudaryti kiekvieno pusmečio darbų planą ir pateikti jį pulko vadui ir Karo mokslo skyriui.

Nuostatuose buvo numatyti ir lėšų švietimo komisijų veiklai finansuoti šaltiniai:

a) Krašto apsaugos ministerijos asignavimai;

b) karių parduotuvių, vakarų, spektaklių organizatorių pelnas, aukos ir t. t.

Komisijos turėjo vadovautis Karo mokslo skyriaus nustatytais Karių mokymo taisyklėmis⁷²¹.

Eilinis A. Karaliūnas (*E. Peikštenio kolekcija*)

Švietimo komisijos siūlymu Devintojo pėstininkų pulko, dislokuoto Kaune, vadas nuo 1922 m. sausio 16 d. įsteigė Kareivių mokyklą. Visų kareivių mokymas buvo privalomas, už jų išsilavinimą tapo atsakingi paskirti kuopų vadai. Mokyklos tikslas buvo išmokyti visus kareivius gerai skaityti ir rašyti, skaičiuoti ir suteikti kitų bendrųjų žinių. Mokymas vyko kuopomis Kareivių rūmų salėje 1 val. per dieną. Pagal sudarytą pulko batalionų mokymo grafiką kareiviams pamokos vykdavo kas ketvirtą dieną. Pamokas vesti buvo įpareigoti kuopų karininkai, jiems padėti turėjo pulko mokytoju paskirtas vrs. Racevičius, visam mokymo procesui vadovavo pulko švietimo komisija⁷²².

Balandžio 10 d. kareivių mokymo sistema buvo pakeista.

721 Įsakymas kariuomenei Nr. 174. 1921 m. liepos 30 d.

722 9-am pėstininkų Lietuvos kunigaikščio Vytenio pulkui įsakymas Nr. 19. 1922-01-19. *LCVA*, f. 522, ap. 1, b. 14, l. 31.

Mokiniai suskirstyti į dvi grupes: į pirmąją grupę įtraukti kareiviai, nemokantys arba labai prastai mokantys skaityti ir rašyti, į antrąją – visi kiti. Pirmajai grupei pagal patvirtintą grafiką pamokos vyko Kareivių rūmų salėje, antrosios grupės kareiviams – kareivinėse. Pirmajai grupei buvo paskirti nuolatiniai mokytojai: lietuvių kalbos – lt. Mačius, matematikos – lt. Vladas Pakalnis. O antrąją grupę, kaip ir iki tol, mokė kuopų ir komandų karininkai. Be to, kartą per savaitę abiem grupėms turėjo būti skaitomos Lietuvos ir pulko istorijos, geografijos paskaitos⁷²³.

1922 m. birželio 20 d. pulką perkėlus neutraliosios zonos saugoti, karių švietimo darbas beveik nutrūko, nes sąlygos tam buvo nepalankios.

1923 m. balandžio mėn. pulkui apsisostojus Marijampolėje ir ten įsikūrus, lapkričio 14 d., siekiant likviduoti neraštingumą, buvo pratęsta Kareivių mokyklos veikla. Ilgesnį laiką tarnavusių kareivių švietimui buvo skiriama po 2 val. per savaitę, naujokų – po 1 val. Be pamokų, kas savaitę kareiviams buvo skaitomos dvi dorovinio ir mokslinio turinio paskaitos. Pamokas vedė karininkai ir vienas kareivis, buvęs liaudies mokytojas. Mokykla galėjo pasigirti gerais rezultatais – iki 1924 m. pavasario pulke liko tik 5 % analfabetų, bet ji turėjo dirbti toliau, nes 1924 m. pavasario šaukimo naujokų net 72 % buvo neraštingi. Tiesa, mokyklai trūko kai kurių dalykų vadovėlių, kitais vadovėliais teko dalytis, vienu naudotis net 3–4 kareiviams. Sąsiuvinį duodavo Švietimo komisija, tačiau kitų rašymo priemonių dėl lėšų stokos teko įsigyti patiems⁷²⁴.

1924 m. iš 427 pulko naujokų visiškų analfabetų lietuvių buvo 87, 16 mokėjo tik skaityti. Tarp kitų tautybių karių vos vienas kitas buvo visiškai neraštingas, o dauguma mokėjo arba žydiškai, arba rusiškai (bet ne lietuviškai) skaityti ir rašyti⁷²⁵.

1927 m. vasario 24 d. įsakymu kariuomenei švietimo komisijos buvo panaikintos ir nustatyta, kad kiekviename pulke turi būti paskirtas švietimo vadovas – pulko vado padėjėjas, bataliono vadas ar karo kapelionas, o jam padėti – karininkas, vienas kuopų vadų, bibliotekoms tvarkyti – nuolatinis bibliotekininkas iš prasilavinusių liktinių puskarininkų⁷²⁶.

Devintojo pėstininkų pulko švietimo vadovu buvo paskirtas karo kapelionas kunigas M. Petrauskas. Pagrindinė pulko švietimo vadovo užduotis iki pat 1940 m. buvo beraščių ir mažaraščių mokymas skaityti ir rašyti. Nors kasmet pulką papildydavo vis daugiau aukštesnį išsilavinimą turinčių kareivių, netrūko tokių, kuriuos reikėjo mokyti ne tik skaityti, rašyti, skaičiuoti, bet ir kitų bendrojo lavinimo dalykų.

Tiesa, ne tik analfabetai, bet ir visi kiti kariai įgydavo reikalingų žinių. Jiems buvo skaitomos įvairios paskaitos, rengiamos ekskursijos ir spektakliai. Per metus aktualių paskaitų buvo perskaitoma apie dvidešimt. Jos dažniausiai buvo pritaikytos gyvenamajam laikotarpiui: pulko kariai supažindinami su lietuvių tautos praeitimi

723 9-am pėstininkų Lietuvos kunigaikščio Vytenio pulkui įsakymas Nr. 113. 1922-04-09. *Ten pat*, l. 213.

724 9 pėst. L. K. Vytenio pulkas. *Karys*, 1924, Nr. 10, p. 85.

725 Žinios apie 1924 m. naujokų išsilavinimą. *LCVA*, f. 929, ap. 1, b. 64, l. 12.

726 Įsakymas kariuomenei Nr. 29. 1927 m. vasario 24 d.

ir einamaisiais valstybės reikalais. Dažnai šiose paskaitose buvo nagrinėjami tikybos, dorovės, teisės, higienos ir panašūs klausimai, nemažai paskaitų perskaityta žemės ūkio temomis. Per paskaitas kariai daug sužinodavo ir apie svetimus kraštus, jų gyventojų papročius, būdą ir gyvenimo sąlygas. Įvairių šventinių minėjimų metu buvo skaitomos teminės, pritaikytos konkrečiai šventei, paskaitos⁷²⁷.

Karių akiračio plėtrai nemažą įtaką turėjo ekskursijos. Jos daugiausia vyko Marijampolėje ir jos apylinkėse, tačiau buvo organizuojama ir tolimesnių išvykų. 1930 m. birželio 21–22 d. 160 pulko kareivių buvo surengta ekskursija į Kauną. Jie aplankė žemės ūkio parodą, Karo muziejų, žiūrėjo misteriją „Vytauto žemė“, kitą dieną apsilankė Šarvuočių rinktinėje, apžiūrėjo karo lėktuvus, išklausė lakūnų apie juos pasakojimų. Dauguma kareivių Kaune buvo pirmą kartą⁷²⁸.

1936 m. birželio 30 d. Mokomoji kuopa ir kai kurie kitų kuopų kariai, iš viso 300 žmonių, su pulko orkestru nuvyko į Kauną, į Žemės ūkio parodą, po to susipažino su Karo muziejaus ekspozicijomis. Pulko kariams žygiuojant per Kauną, kartu žygiuodamas grojo pulko orkestras⁷²⁹. Panašių ekskursijų buvo ir daugiau.

Pulko biblioteka

Devintojo pėstininkų pulko kareivių biblioteka, viena seniausių kariuomenėje, buvo įsteigta dar fronte 1919 m. įvairiais būdais gavus keliasdešimt knygų. Nuo 1921 m. gegužės 1 d. prie jo štabo veikė pulko knygynėlis, kuriame jau buvo per 300 knygų. Pulko kariai paimtą knygą galėjo skaityti 2 savaites, knygynėlį tvarkė ir knygas išduodavo vrš. L. Vitkauskas⁷³⁰. Taip pat buvo įkurti 5 kuopų knygynėliai. Kiekvienas jų turėjo apie 150 knygų. Visos knygos buvo lietuviškos.

1922 m. pradžioje pulko knygyne jau buvo sukaupta apie 2000 įvairių knygų. Čia kariai galėjo skaityti ir beveik visus Lietuvoje, taip pat kai kuriuos užsienyje leidžiamus lietuviškus laikraščius. Pavyzdžiui, JAV buvo leidžiami „Dirva“, „Tėvynė“, „Amerikos lietuvis“, „Artojas“, „Vytis“, „Vienybė“, „Tėvynės balsas“, Didžiojoje Britanijoje – „Išivių draugas“⁷³¹. Skaitytojų kareivių buvo iki 250.

Sąlygos pulko bibliotekai augti susidarė pulkui apsisostojus nuolatinėje dislokacijos vietoje Marijampolėje. 1924 m. biblioteka įsigijo 646 naujas knygas, iš jų 104 egzemplioriai buvo nupirkti savo lėšomis, o 542 – atsiųsti Karo mokslo skyriaus⁷³². Kareivių biblioteka užėmė vieną nemažą kambarį, kuriame buvo išrikiuotos spintos su knygomis.

727 J. Bs. Švietimas. *Karys*. 1939, Nr. 29, p. 849.

728 9 pėst. pulko ekskursija. *Ten pat*, 1930, Nr. 27, p. 535.

729 N-kas. 9 pulkas dalyvavo parodoje. *Kardas*, 1936, Nr. 14, p. 386.

730 Pulko knygynas. *Tėvynės gynėjas*, 1921, Nr. 18, p. 10.

731 Iš švietimo darbuotės. *Ten pat*, 1922, Nr. 5 (31) (puslapiai nenumeruoti).

732 9 pėst. L. K. Vytenio pulkas. *Karys*, 1925, Nr. 3, p. 22.

1926 m. rugsėjo pradžioje taupymo sumetimais išformuoto Šestojo pėstininkų Pilėnų kunigaikščio Margio pulko biblioteka buvo perduota Devintajam pėstininkų pulkui ir Mokomoje kuopoje įsteigta atskira bibliotekėlė, skyrus 695 knygas.

Biblioteka buvo atidaryta kiekvieną dieną 12.30–14 val. ir šventadieniais 13–16 val.

1927 m. pradžioje biblioteka jau turėjo 1774 knygų ir 261 komplektą žurnalų, iš viso 2035 leidinius. Per metus buvo nupirktos 427 knygos ir 66 žurnalai. Be to, iš Karo mokslo valdybos gauta 101 knyga ir 12 žurnalų komplektų. Bibliotekos turtas 1927 m. padidėjo 606 leidiniais ir metams pasibaigus ji turėjo 2634 leidinius, todėl tais metais buvo pati turtingiausia kariuomenės biblioteka. Jos turimos knygos, žurnalų ir laikraščių komplektai buvo įvertinti 15 000 Lt.

1927 m. pradžioje buvo 221 skaitytojas, o iki metų pabaigos jų padaugėjo iki 369. Jie perskaitė 4724 knygas. Daugiausia buvo skaitomos apysakos (1879 knygos) ir eilės (405 knygos), taip pat karo mokslui skirti leidiniai (137 knygos).

Biblioteka gaudavo 31 žurnalą ir laikraštį. Ji buvo išlaikoma pulko sutauptomis lėšomis. Per metus bibliotekos reikmėms buvo išleista 2020 Lt (knygoms pirkti – 1427 Lt, joms įrišti – 593 Lt).

Bibliotekos veiklą prižiūrėjo pulko švietimo vadovas kapelionas kun. M. Petrauskas, jam padėdavo pusmečiui skiriami kareiviai, kurie išduodavo knygas skaitytojams ir tvarkė statistinę apskaitą⁷³³.

Nors pulkas gaudavo nemažai laikraščių ir žurnalų, netrūko skundų, kad ne visada pavyksta juos paskaityti. Siekdamas šiuos laikraščius ir žurnalus padaryti prieinamus visiems kareiviams, puskarininkiams ir karininkams, 1928 m. vasario 25 d. pulko vadas patvirtino *Gaunamų pulke laikraščių ir žurnalų sunaudojimo taisykles*. Pagal jas, visus pulko gautus laikraščius ir žurnalus turėjo paimti švietimo vadovas ir, vadovaudamasis pulko vado nurodymu, paskirstyti kuopoms ir komandoms pasirašytinai, kuopos gautus laikraščius ir žurnalus – perduoti budėtojui, kad iš jo bet kuris kareivis ar karininkas galėtų pasiimti paskaityti. Seni laikraščiai turėjo būti komplektuojami ir saugomi, o pasibaigus metams grąžinami į pulko biblioteką. Ten jie buvo susiuvami į komplektus ir saugomi, o prireikus išduodami juos norintiems paskaityti. Taisyklėse buvo pabrėžta, kad kuopų ar komandų gautų laikraščių ir žurnalų niekas neturi teisės neštis į namus. Kuopose turėjo būti skiriami raiškiai skaitantys kareiviai ir karininkai, kad perskaitytų įdomius straipsnius nemokantiems skaityti⁷³⁴.

Kaip minėta, Devintasis pėstininkų pulkas gaudavo nemažai laikraščių. 1930 m. jam buvo užsakyta: „*Lietuvos aidas*“ – 32 egz., „*Lietuvos žinių*“ – 1 egz., „*Ryto*“ – 1 egz., „*Kario*“ – 100 egz., „*Trimitas*“ – 30 egz., „*Mūsų rytojauš*“ – 20 egz., „*Tautiško ke-*

733 Ružancovas A. Kareivių bibliotekos 1927 m. *Ten pat*, 1928, Nr. 12, p. 229–230.

734 9-jam pėstininkų Lietuvos kunigaikščio Vytenio pulkui įsakymas Nr. 51. 1928-02-25. *LCVA*, f. 522, ap. 1, b. 17, l. 87.

lio“ – 20 egz., „Noviny“ – 3 egz., „Šaltinio“ – 1 egz., „Pavasario“ – 2 egz., „Ūkininkų patarėjo“ – 10 egz., „Sargybos“ – 1 egz., žurnalų: „Naujo žodžio“ – 1 egz., „Kardo“ – 1 egz., „Mūsų žinyno“ – 1 egz., „Švietimo darbo“ – 1 egz. ir „Židinio“ – 1 egz.⁷³⁵

1930 m. pulko biblioteka, palyginti su kitomis kariuomenės bibliotekomis, turėjo daugiausia knygų. Joje buvo sukaupta net 4720 tomų.

Daugiausia knygų turėta ir 1932 m. – net 5020. Pirmosios vietos ji neužleido visą tarpukarį. 1934 m. sausį turėjo 6156, 1935 m. sausio mėn. – 6406 knygas, 1937 m. sausio 1 d. – 6719 knygų⁷³⁶.

1939 m. bibliotekos fondus sudarė 7000 knygų ir kitų leidinių. Visi jie buvo įrišti, suklasifikuoti ir įtraukti į katalogus. Per metus buvo perskaitoma 8–12 tūkst. knygų. Kareiviai biblioteką mėgo ir knygomis naudojosi kultūringai: jų netepė, nedraskė. 3-iajame batalione, persikėlus į Vilkaviškį, taip pat buvo įsteigta kariuomenės biblioteka. Ji turėjo 1062, o karininkų biblioteka – 3917 įvairiomis kalbomis išleistų knygų⁷³⁷.

Sportas

Kada Devintajame pėstininkų pulke pradėtas kultivuoti sportas, pasakyti tiksliai būtų sunku. Kariai jau Nepriklausomybės kovų metais, esant palankesnėms sąlygoms, žaisdavo įvairius Lietuvoje žinomus sportinius žaidimus. Pirmaisiais organizuotais sporto veiksmis, matyt, reikėtų laikyti mankštos ir gimnastikos pratimus, kurie karinės vadovybės nurodymu buvo įtraukti į demarkacijos liniją saugančių pulkų padalinių, tuo metu neatliekančių sargybos funkcijų, dienotvarkę.

Iš pradžių pulke organizuotas sportinis judėjimas buvo panašus į kitą Lietuvos kariuomenės daliniuose įprastą veiklą. Atsižvelgiant į jo populiarinimo eigą ir kryptis, sporto dvidešimtmetį pulke, kaip ir visoje kariuomenėje, būtų galima padalyti į keturis laikotarpius:

I. Savarankiškos sportinės veiklos plėtojimo 1921–1926 m. laikotarpis.

II. Rekordininkų, atrenkamų per kariuomenės sporto varžybas, 1926–1931 m. laikotarpis.

III. Neturint aiškios krypties, naujų kelių ieškojimo 1932–1938 m. laikotarpis.

IV. Sporto žaidynių ir rungtynių tarp karinių dalių komandų grupių nuo 1938 m. laikotarpis.

Pirmojo laikotarpio pradžia dėl dažnos pulko dislokacijos vietų kaitos sportinei veiklai buvo nepalanki. Bet sportuoti norintys karininkai vis tiek ėmė organi-

735 Grinius M. 9 pėst. L. K. Vytenio pulko kariuomenės biblioteka. *Karys*, 1930, Nr. 34, p. 676.

736 Šimkevičius Š. Kariuomenės ir šaulių Alytaus smulkioji spauda, <http://gintarinesvajone.lt/2013/04/24/kariuomenes-ir-sauliu-alytaus-smulkioji-spauda/> [žr. 2018-03-11]; R-as [Ružancovas] A. Kareivių bibliotekos 1934 metais. *Karys*, 1935, Nr. 20, p. 474.

737 V. Š. Švietimo ir kultūros darbas. *Karys*, 1939, Nr. 34, p. 992.

zuotis. Lt. Edvardas Kazanskis subūrė pulko futbolo komandą, leitenantai Jonas Šepetys, Vladas Juodeika ir Kazys Naunčikas – atletų grupę. Tiek futbolo komanda, tiek lengvaatlečiai nuo 1923 m. antrojo pusmečio, pulkui jau apsistojus Marijampolėje, dažnai dalyvaudavo Marijampolės visuomenei skirtų sporto dienų renginiuose miesto sode arba pulko sporto šventėse⁷³⁸.

Tiesa, pirmieji pasiekimai buvo gan kuklūs. 1923 m. rugpjūčio 5 d. pulkas Marijampolės miesto sode surengė Sporto dieną. Po iškilmingo atidarymo prasidėjo sportininkų rungtynės. Buvo parodytos 3 „sakalų“ gimnastikos⁷³⁹ pamokos, kurioms vadovavo kpt. V. Stanulis ir kuriose dalyvavo 30 pulko karių, atliekami šuoliai į aukštį ir toľ, su kartimi, surengtas 100 m bėgimas. Pulko sportininkai demonstravo gimnastikos pratimus naudodami žiedus, kartį, ant lygiagrečių, skersinio. Buvo pastatytos 3 sudėtingos piramidės. 100 m nubėgta per 13 sekundžių, šuolių į aukštį

Pulko sportininkų piramidė ant lygiagrečių (LCVA)

738 Iš švietimo darbuotės. *Tėvynės gynėjas*, 1923, Nr. 34 (lapai nenumeruoti).

739 „Sakalų“ **gimnastika** – gimnastikos rūšis, sukurta Čekijoje XIX a. antroje pusėje Prahos universiteto estetikos profesoriaus Miroslavo Tiršos (1832–1884), visiems judesiams stengiantis suteikti tokią formą, kad atliekami pratimai keltų didelį pasitenkinimą ne tik žiūrovams, bet ir atlikėjams.

sektoriuje pasiekta 1,30 m, šuolių į tolį – 4,17 m riba. Vis dėlto tai buvo tik pirmieji bandymai ne tik kariuomenėje, bet ir apskritai Lietuvoje⁷⁴⁰.

1923 m. rugpjūčio 14–15 d. net 4 pulko sportininkai – K. Naunčikas, K. Zaksas, J. Šepetys ir Maziliauskas – dalyvavo Lietuvos lengvosios atletikos pirmenybėse⁷⁴¹, o rugpjūčio 26 d. buvo surengtos pulko lengvosios atletikos pirmenybės⁷⁴², rugsėjo 23 d. – Sporto šventė. Šios šventės programa buvo daug platesnė ir kur kas įdomesnė už pirmųjų dviejų švenčių programas. Kaip minėta, pirmosiose šventėse daugiausia buvo demonstruojami pratimai naudojant gimnastikos įrankius, o šioje visos pastangos skirtos lengvosios atletikos, neišskiriant net ilgųjų nuotolių bėgimo, rungtims įveikti, todėl pasiekta net ir to meto rekordų.

Nudžiugino bėgimo rungties rezultatai: ltn. J. Šepetys 100 m nubėgo per 13 sek., ltn. E. Kazanskis – per 13,2 sek., eil. Žatkus 800 m – per 2 min. 33 sek., eil. Mišeikis – per 2 min. 40 sek., eil. Mišeikis 1500 m – per 4 min. 40 sek., ltn. K. Naunčikas 10000 m – per 46 min., eil. Ukininkas – per 48 min.

Šuolių sektoriuje pasižymėjo šie pulko kariai: eil. Maziliauskas įsibėgėjęs į tolį nušoko 5,04 m, eil. K. Zaksas – 4,48 m, ltn. J. Šepetys įsibėgėjęs į aukštį nušoko 1,30 m, eil. Kailius – 1,25 m, su kartimi eil. K. Zaksas – 2,35 m, eil. Kailius – 2,25 m.

Sporto įrankių metimo sektoriuje ltn. J. Šepetys ietį numetė 33,20 m, ltn. K. Naunčikas – 33,10 m, ltn. J. Šepetys diską nusviedė 28,20 m, ltn. K. Naunčikas – 26,86 m⁷⁴³.

1923 m. ltn. E. Kazanskio suburta pulko futbolo komanda sužaidė porą oficialių rungtynių⁷⁴⁴.

1924 m. birželio 22 d. pulkui švenčiant 5-erių metų sukaktį, po iškilmingos dalies įvyko sporto šventė. Pirmiausia pulko rinktinė, kurią sudarė 800 narių, parodė pačių karių parengtų, pritaikytų muzikos ritmams, gimnastikos pratimų, tarp jų ir dvi gimnastikos su šautuvais programas. Po to savo gimnastikos įgūdžius pademonstravo Mokomoji kuopa. Tarp gimnastikos pratimų vyko lengvosios atletikos, humoristinių rungčių (bėgimo maišuose), įrankių gimnastikos, piramidžių statymo ir kitos rungtynės. Sporto rungčių laimėtojai buvo apdovanoti vertingomis dovanomis, kurių išdalyta net 40⁷⁴⁵.

1924 m. labai padidėjo karių susidomėjimas futbolu. Tais metais pulko komanda sužaidė su kitomis komandomis 7 viešas rungtynes ir iš jų pusę laimėjo. Antroje metų pusėje iš naujokų buvo suburta ir 2-oji pulko futbolo komanda⁷⁴⁶.

Šiuo laikotarpiu ir iki 1925 m. sportas pulke visapusiškai plėtojamas, ir vyte-

740 N. 9 pėst. L. K. Vytenio pulko „Sporto diena“. *Karys*, 1923, Nr. 33, p. 390–391.

741 Iš švietimo darbuotės. *Tėvynės gynėjas*, 1923, Nr. 34 (lapai nenumeruoti).

742 Iš kariuomenės kronikos. 9 pėst. L. K. Vytenio pulkas. *Tėvynės gynėjas*, 1923, Nr. 35 (lapai nenumeruoti).

743 V-ras. Sportas. *Karys*, 1923, Nr. 45, p. 505.

744 9 pėst. L. K. Vytenio pulkas. *Ten pat*, 1924, Nr. 10, p. 85.

745 Naunčikas [K.] 9 p. L. K. Vytenio pulko Šventės sportas. *Ten pat*, 1924, Nr. 28, p. 235.

746 9 pėst. L. K. Vytenio pulkas. *Ten pat*, 1925, Nr. 3, p. 22.

nėnai kariuomenėje tampa vieni geriausių sportininkų. Nuo 1925 m. pulko sporto rezultatai, išskyrus futbolininkų, pradeda blogėti.

1926 m. prasideda II laikotarpis – rekordininkų, nes tuo metu aktyviai vyko sportininkų atranka į kariuomenės sporto varžybas.

1926 m. pulko sporto šventė vyko rugsėjo 18 d. Apie 12 val. visi kariai su pulko vadu priešakyje susirinko pulko sode prie sustatytų stalų bendrų pietų. Po pietų apie 14 val. prasidėjo rungtynės. Apie 40 kareivių darė įvairiausių akrobatikos pratimus, buvo pastatytos 4 įvairios piramidės. Buvo surengtos lengvosios atletikos: šuolių išibėgėjus į aukštį, į tolių ir aukštį su kartimi, rutulio stūmimo, disko ir ieties metimo – rungtynės. Pirmąsias vietas užėmė šie pulko kariai: šuolių į tolių sektoriuje – eil. Kosticinas (4 m 78 cm), šuolių į aukštį sektoriuje – j. psk. Tamulaitis (1 m 42 cm), šuolių į aukštį su kartimi sektoriuje – eil. Zaleduonis (2 m 60 cm), rutulio stūmimo sektoriuje – gr. Išganaitis (9 m 5 cm). Toliausiai diską numetė vyr. psk. Bendoravičius (27 m), ietį – gr. Valavickas (27 m 35 cm). Tarp pulko ir Marijampolės LFLS futbolo komandų vyko atkaklios rungtynės, jas pulko komanda pralaimėjo rezultatu 2:0. 100 m bėgimą laimėjo eil. Novopolskis, 1000 m – eil. Čekas. Kadangi sporto rungtynės baigėsi vėlai, prizai laimėtojams buvo įteikti kitą dieną, grojant pulko orkestrui⁷⁴⁷.

Nors į pirmąsias kariuomenės sporto žaidynes 1926 m. spalio 17 d. vytenėnai atvyko gerai pasirengę, tačiau jiems nepavyko užimti nė vienos pirmosios vietos, o bendrojoje įskaitoje pulko sportininkai užėmė tik V vietą⁷⁴⁸.

Po šių rungtynių, visoms kariuomenės dalims suskatus intensyviai treniruotis, neatsiliko ir Devintasis pėstininkų pulkas. Kariuomenės sporto žaidynėse 1927 m. jo komanda užėmė VI vietą, 1928 m. pakilo iki IV vietos, o šuolių į tolių ir aukštį rungtyse užėmė pirmąsias vietas.

1929 m. rugsėjo 7–8 d. vykusiose kariuomenės sporto varžybose pulko komanda komandinėje įskaitoje užėmė V vietą, o ltn. Juozas Purelis karininkų penkiakovėje – I ir gavo asmeninę dovaną, eil. Burbšaitis, numetęs diską 32,45 m, – I vietą, psk. Zaksas, nušokęs 3,05 m į aukštį su kartimi, – taip pat I vietą ir pasiekė kariuomenės rekordą⁷⁴⁹.

1930 m. pulko sportininkams buvo nesėkmingi. Penktosiose kariuomenės sporto varžybose, vykusiose 1930 m. rugsėjo 4–6 d. Aukštojoje Panemunėje, Kaune, jie pagal surinktą bendrą taškų skaičių nusmuko iki VIII vietos. Gerai pasirodė tik pulko šuolininkai, laimėję vienkartinę dovaną. 1931 m. vėl pavyko užimti VI vietą, laimėjus patrulių žygyje I vietą. Čia pasižymėjo eil. Pucėta, užėmęs I vietą. Asmenine dovana už karinės penkiakovės rezultatus buvo apdovanotas ltn. Pranas Kvietinskas⁷⁵⁰.

1930–1931 m. žiemą vyr. ltn. J. Purelio iniciatyva pulke buvo organizuo-

747 Programa 9-to pėst. L. K. Vytenio pulko sporto dienos š./m. rugsėjo 18 d. *LCVA*, f. 510, ap. 1, b. 100, l. 214; Vyr. leit. M-nis. Marijampolės įgula. *Karys*, 1926, Nr. 42, l. 352.

748 P-gius. Pirmoji kariuomenės sporto šventė. *Ten pat*, 1926, Nr. 44, p. 362–363.

749 Aš-as. Sportas. *Karys*, 1939, Nr. 34, p. 994; Kariuomenės sporto rungtynės. *Kardas*, 1929, Nr. 6, p. 89.

750 Įsakymas kariuomenei Nr. 50. 1930 m. rugsėjo 25 d.

Gaižiūnų poligone pulko šefo kunigaikščio Vytenio biustas (*E. Peikštenio kolekcija*)

to, už taiklų šaudymą asmeninius prizus laimėjo ir keletas pulko karių: sidabrinį laikrodį – liktinis viršila Antanas Kovera, nikelinį laikrodį – eil. Antanas Giedraitis⁷⁵².

1931 m. kariuomenės sporto varžybos vyko rugsėjo 28–30 d. ir truko 3 dienas. Jų vadovu buvo paskirtas plk. Juozas Vidugiris. Varžybas stebėjo krašto apsaugos ministras plk. Balys Giedraitis, Vyriausiojo štabo viršininkas gen. ltn. Petras Kubiliūnas, vyriausybės nariai, karinių dalinių ir tarnybų vadai. Varžytasi visose Lietuvoje kultivuojamose sporto šakose. Šiose varžybose Devintojo pėstininkų pulko komanda užėmė VI vietą. Kai kurie pulko sportininkai užėmė aukštas vietas. Patru-

tas slidininkų būrelis. Nors būrelis buvo negausus, treniruotėmis į save atkreipė dėmesį, ir norinčiųjų į jį įstoti buvo ne vienas⁷⁵¹. Tarp karių buvo populiarus čiuožimas, todėl pulkas kiekvieną žiemą įrengdavo čiuožyklą, bet ji, deja, buvo prieinama tik nedaugeliui kareivių.

Trečiojo dešimtmečio pabaigoje Lietuvos kariuomenėje dar labiau išpopuliarėjo prizinio šaudymo iš šautuvų ir kulkosvaidžių varžybos. Geriausiai šaudantys kuopai buvo įteikiamas kolektyvinis prizas, o geriausiai šaudantiems kareiviams – asmeniniai apdovanojimai – laikrodžiai ir ženkleliai.

1931 m. visų kariuomenės kulkosvaidininkų kuopų prizinio šaudymo iš sunkiųjų kulkosvaidžių varžybos buvo surengtos rugpjūčio mėn. Gaižiūnų poligone. Pereinamąjį prizą iškovojė Devintasis pėstininkų pulkas. Šį prizą jis jau buvo laimėjęs ir anksčiau. Be

751 Danilevičius St. 9 p. L. K. Vytenio pulkas. *Karys*, 1931, Nr. 10, p. 202.

752 Vytenietis. 9 pėst. L. K. Vytenio pulkas. *Ten pat*, 1931, Nr. 36, p. 723.

lio žygyje I vietą laimėjo Devintojo pėstininkų pulko eil. Kružikas, II – eil. Pučita⁷⁵³.

1931 m. varžybomis baigėsi II laikotarpis, kuriuo, nors ir trūkstant instruktorių, Devintasis pėstininkų pulkas iškovėjo daug pergalių ir buvo apdovanotas įvairiomis dovanomis⁷⁵⁴.

1932 m. prasideda III laikotarpis, kai pamiršamos didesnio masto varžybos ir lengvoji atletika ir suteikiama didesnė veikimo laisvė pačioms karinėms dalims. 1932 m. pavasarį pulko sporto vadovas mjr. E. Vileris paskyrė atskirų sporto šakų instruktorius. Individualių rekordų nuspręsta nebeskatinti, kad sportas taptų masinis. Šiuo laikotarpiu daugiausia buvo rengiamos įvairios kuopų rungtynės. Sporto programa apėmė:

- 1) granatų mėtymą į tolį, į taikinį;
- 2) šuolius į tolį vilkint sargybinio uniforma;
- 3) 5 km patrulių žygį;
- 4) 7 km žygį kautynių apranga ir kt.

Pulko teritorijoje buvo gana gerai ir pigiai įrengtas (daugiausia kpt. V. Miecevičiaus rūpesčiu) pėstininkų kliūčių ruožas, kuriame kareiviai noriai mankštinosi net per pertraukas ir šiaip laisvalaikiu. Kad kuo daugiau kareivių galėtų sportuoti žiemą, pulkas įsirengė didžiulę gimnastikos salę. Čia žiemą buvo laikomi visi pulko turimi sporto įrankiai, todėl vienu metu pakakdavo vietos sportuoti 2–3 kuopoms. Be to, salėje buvo beveik 300 porų svarsčių rankų jėgai stiprinti.

Skatinamoji priemonė aktyviai dalyvauti sportinėje veikloje buvo kuopų sporto rungtynės. Per šias rungtynes daugiausia laimėjimų pasiekė Ryšių kuopa. Be to, kartais laimėdavo ir futbolo komanda, ypač vadovaujant ltn. V. Danilevičiui.

Organizuojamos rungtynės turėjo ne tik fizinio lavinimo, bet ir auklėjamąją, dvasinę reikšmę: jų metu buvo ugdomas dalinio kareivių vieningumas ir garbės jausmas, atkaklumas, pasiryžimas ir ištvėrmė, siekiant iškelto tikslo⁷⁵⁵.

Oficialus sportinio pasirengimo demonstravimas vyko 1932 m. rugsėjo 12–17 d. penkiakovės varžybų pereinamajam prizui – žalvarinei skulptūrai – laimėti. Penkiakovę sudarė: 1) 7 km žygis vilkint visa apranga; 2) 5 km patrulių žygis; 3) granatos metimas į tolį; 4) granatos metimas į taikinį; 5) šuoliai į tolį vilkint sargybos uniforma. 7 km žygyje kuopos dalyvavo beveik visos sudėties, kitų rungčių dalyviai buvo atrenkami burtų būdu: patrulių žygiui – 8, o kitoms rungtims – po 5 žmones. Rezultatai buvo vertinami taškais. I vietą užėmė Ryšių komanda, II – 1-oji kulkosvaidžių kuopa. Rugsėjo 18 d. pulko šventės dieną vyko ir lengvosios atletikos, ritmiškų judesių ir akrobatikos varžybos⁷⁵⁶.

1932 m. kariuomenės prizinio šaudymo varžybose pulkas ypatingų rezultatų

753 I. J. Kariuomenės sporto rungtynės. *Ten pat*, p. 718–720.

754 Aš-as. Sportas. *Karys*, 1939, Nr. 34, p. 993–994; Penktosios kariuomenės sporto rungtynės. *Kardas*, 1930, Nr. 10, p. 160.

755 Aš-as. Sportas. *Karys*, 1939, Nr. 34, p. 994; J. Sportas 9-me pėstininkų pulke. *Ten pat*, 1933, Nr. 11, p. 213.

756 Teisėjas. 9 p. L. K. Vytenio pulkas. *Karys*, 1932, Nr. 40, p. 795.

nepasiekė, tik šaudę iš sunkiųjų kulkosvaidžių vyr. psk. Pranas Storpirstis ir j. psk. Juozas Barščiavičius laimėjo po laikrodį⁷⁵⁷.

1933 m. sausio mėn. pulkas gavo 10 porų slidžių, todėl skubiai buvo sudaryta slidininkų komanda. Intensyviose treniruotėse jos nariai per gana trumpą laiką išmoko gerai šliuožti slidėmis⁷⁵⁸. Kariai šią sporto šaką pamėgo, juo labiau kad slidinėti pulko teritorijoje buvo puikios sąlygos.

1933 m. vietinėse prizinio šaudymo iš šautuvo rungtyne laikrodį laimėjo tik vienas pulko karys, eilinis Mečys Janulevičius⁷⁵⁹, tačiau ženklelių „Geram šauliui“ buvo iškovota kur kas daugiau. Šiais ženkleliais už šaudymo iš šautuvų rezultatus buvo apdovanoti 13 karių, už taiklų šaudymą iš sunkiųjų kulkosvaidžių – 2 kariai⁷⁶⁰.

1934 m. pulko karių sporto programa papildoma įvairiais kariniais, taikomosios mankštos elementais, o rungtynių atsisakoma⁷⁶¹. Be to, pulko 3-įjį batalioną perdiskavus į Vilkaviškį, kpt. E. Kazanskio pastangomis čia buvo įkurta futbolo komanda⁷⁶².

1934 m. pulko karių sporto programa papildoma įvairiais kariniais, taikomosios mankštos elementais, o rungtynių atsisakoma⁷⁶¹. Be to, pulko 3-įjį batalioną perdiskavus į Vilkaviškį, kpt. E. Kazanskio pastangomis čia buvo įkurta futbolo komanda⁷⁶².

Rugsėjo mėn. pulke vyko prizinio šaudymo varžybos. Joms prižiūrėti ir vertinti divizijos vado įsakymu buvo sudaryta vertinimo komisija

ir į ją paskirti Antrojo pėstininkų pulko mjr. Mikas Repšys, Penktojo pėstininkų pulko mjr. Ipolitas Žulys ir kpt. Jonas Tapulionis⁷⁶³.

Metų pabaigoje pulko batalionuose buvo atliekami ypatingi šaudymo iš šautuvų pratimai. Šiose šaudymo varžybose dalyvavo liktiniai viršilos, puskarininkiai ir po 5 kiekvienos kuopos šaulius. Iš viso buvo atlikti trys šaudymo pratimai. I pratimo sąlygos: kaip prizinio šaudymo, tik nustatytas laiko limitas (šūviui paleisti skirta 8

757 Įsakymas kariuomenei Nr. 67. 1932 m. spalio 1 d.

758 9 pėst. L. K. Vytenio pulkas. *Karys*, 1933, Nr. 8, p. 161.

759 Įsakymas kariuomenei Nr. 76. 1933 m. spalio 25 d.

760 Įsakymas antrai pėstininkų divizijai Nr. 32. 1933-10-28. *LCVA*, f. 510, ap. 1, b. 175, l. 110.

761 Aš-as. Sportas. *Karys*, 1939, Nr. 34, p. 994.

762 A. L-kas. Jauna, bet energinga komanda. *Ten pat*, 1934, Nr. 31, p. 631.

763 Įsakymas Antrai pėstininkų divizijai Nr. 29. 1934-08-30. *LCVA*, f. 510, ap. 1, b. 175, l. 69.

sek.). II pratimo sąlygos: atstumas – 100 m, padėtis – „gulint, nuo rankos“, taikiny – krūtinės, pasirodantis 8 sek. III pratimo sąlygos: atstumas – 150 m, padėtis – „gulint, nuo rankos“, taikiniai – krūtinės, nejudami, ir juosmens, pasirodantys tarpuose (krūtinės taikiniams laikas neapibrėžtas, juosmens – skirta po 8 sek.), reikėjo pataikyti į abiejų rūšių taikinius. Bendros visų pratimų sąlygos – pelnyti kuo daugiau taškų. Kiekvienam šaudymui skirta po 5 šovinius.

Šiose šaudymo varžybose I batalione I vietą užėmė 1-osios kuopos eil. Dublys, II vietą – 2-osios kuopos vyr. psk. J. Kazlauskas ir III vietą – 1-osios kulkosvaidžių kuopos gr. Ščeponavičius.

II batalione I vietą užėmė Mokomosios kuopos vyr. psk. Matukaitis, II vietą – 6-osios kuopos vrs. Družilauškas, III vietą – Mokomosios kuopos eil. Verbyla⁷⁶⁴.

1934 m. pabaigoje naujasis Vyriausiojo štabo viršininkas gen. št. plk. Stasys Raštikis ypatingą dėmesį atkreipė į karių fizinį lavinimą. Negalima sakyti, kad iki tol nebuvo skiriama dėmesio šiam svarbiam karių lavinimo barui, tačiau S. Raštikis 1934 m. lapkričio

28 d. aplinkraštyje kariuomenės daliniams konstatavo, kad karių fizinis lavinimas „pageidautinos aukštumos dar nepasiekė“. Siekdamas pagerinti fizinį rengimą, Vyriausiojo štabo viršininkas įsakė visiems karinių dalių vadams fizinio lavinimo vadovais skirti fizinio lavinimo kursus baigusius karininkus ir leisti jiems patiems pasirinkti savo padėjėjus, suvienodinti mankštos metodus, dalių viršiloms, puskarininkiams ir grandiniams organizuoti jos mokymus. 1934–1935 m. žiemą organizuoti slidininkų grupes, joms vadovauti skirti karininkus, baigusius atitinkamus kursus⁷⁶⁵.

1935 m. kariuomenės šaudymo iš kulkosvaidžių varžybose prizą – laikrodį – laimėjo pulko gr. Juozas Karauskas⁷⁶⁶.

764 O. Ž. 9 pėst. pulko ypatingi šaudymo pratimai. *Karys*, 1935, Nr. 2, p. 50.

765 Vyriausiojo štabo aplinkraštis Nr. 45. 1934-11-28. *LCVA*, f. 521, ap. 1, b. 177, l. 184.

766 Šių metų pirmieji šauliai. *Karys*, 1935, Nr. 43, p. 1018.

1937 m. gegužės mėn. viduryje pulke vyko karininkų prizinio šaudymo iš šautuvų varžybos. Daugiausia taškų pelnė kpt. V. Spirauskas, ltn. P. Jakutis ir j. ltn. P. Narinkevičius – po 51 tašką. Mažiausia sklaida buvo šaudant j. ltn. P. Narinkevičiui, todėl jis buvo pripažintas nugalėtoju ir apdovanotas prizų⁷⁶⁷. 1937 m. pulkui buvo ypač sėkmingi – kariuomenėje jis tapo šaudymo lyderiu: užėmė I vietą už šaudymo iš sunkiųjų kulkosvaidžių taikant tiesiai ir I vietą už šaudymo iš šautuvų rezultatus⁷⁶⁸.

1938 m. prasideda paskutinis laikotarpis, kuris, išskyrus kai kurias trumpas pertraukas, tęsiasi iki pulko likvidavimo. Tada ypač kreiptas dėmesys į krepšinio ir futbolo vystymą ir rungtynes tarp karinių dalių ekipų, taip pat tarp sportininkų.

1938 m. vėl buvo atgaivintos kariuomenės sporto šventės, todėl nuo pavasario vytenėnai sportininkai susigriebia rengtis kariuomenės žaidynėms. Birželio mėn. buvo surengta pulko sporto šventė. Vyko bėgimo, granatų metimo, krepšinio rungtynės, patrulių žygis, puskarininkių trikovė⁷⁶⁹. Tačiau vėliau poligono pratybos sutrukdė nuoseklų rengimosi procesą ir per kariuomenės sporto šventę komandinėje įskaitoje pulkas užėmė XX vietą. Pulko sportininkai neužėmė nė vienos prizinės vietos⁷⁷⁰, o jo futbolo komanda, nors ir II pėstininkų divizijos futbolo komandų nugalėtoja, užėmė tik III vietą.

Pulko futbolo komanda. 1938 m. (LCVA)

767 N-kas. Prizinis šaudymas. *Kardas*, 1937, Nr. 11, p. 274.

768 Svečias. Šaudymas ir šaudymo mokymas. *Karys*, 1939, Nr. 34, p. 993.

769 Sporto šventė 9 pulke. *Kardas*, 1938, Nr. 13–14, p. 329.

770 Kariuomenės vado įsakymas Nr. 20. 1938 m.

Paskutiniais metais gerų rezultatų pasiekė pulko krepšinio komanda, vadovaujama lt. P. Nedzinsko, kuri Marijampolės komandų 1939 m. pavasario turnyre laimėjo I vietą, o futbolo komanda, j. lt. L. Sviderskio vadovaujama, ir toliau tarp Suvalkijos įgulų išliko nugalėtoja⁷⁷¹.

Kaip ir kiekvienais metais, rudenį pulke vyko prizinio šaudymo varžybos. Šaudymo rezultatus vertino divizijos vado iš kitų divizijos dalių atstovų sudaryta komisija, vadovaujama Penktojo pėstininkų pulko mjr. Igno Mikučionio⁷⁷². Tais metais ženkleliais „Geram šauliui“ už taiklų šaudymą iš šautuvų buvo apdovanoti 43 pulko kariai, už šaudymą iš kulkosvaidžių – 11 pulko karių⁷⁷³.

1939 m. pulko sportiniam gyvenimui vadovavo mjr. J. Brizgys ir kpt. J. Jocius.

Be minėtų sporto šakų, vytenėnai dar aktyviai žaidė tenisą, o žiemos metu slidinėjo, labai populiariu buvo išlietoje čiuožykloje čiuožti pačiūžomis⁷⁷⁴.

Siekiant pagerinti sporto rezultatus jau metų pradžioje nuspręsta liepos mėnesį pulke rengti visų sporto šakų rungtynes. Geriausiai pasirodžiusiems numatyta skirti individualias ir kolektyvines dovanas. Šiose rungtynėse turėjo būti atrenkami sportininkai, kurie dalyvaus būsimoje kariuomenės sporto šventėje⁷⁷⁵.

Siekiant atrinkti kandidatus rungtis kariuomenės prizinio šaudymo varžybose, balandžio 25–28 d. buvo organizuotos pulko šaudymo rungtynės. Karininkų grupės šaudymo iš šautuvų rungtynėse I užėmė j. lt. Vincas Butkus, iš pistoletų – j. lt. B. Stundžia. Liktinių puskarininkų ir liktinių puskarininkų kandidatų grupės šaudymo iš šautuvų rungtynėse I vietą užėmė psk. Simas Dagilaitis, iš pistoletų – vrš. Jonas Adomaitis⁷⁷⁶.

Nors rugsėjo 1 d. prie Lietuvos sienų prasidėjo Antrasis pasaulinis karas, 1939 m. rugsėjo 4 d. II pėstininkų divizijos vadas įsakė pulkuose organizuoti prizinio šaudymo varžybas. Devintojo pėstininkų pulko šaudymo rezultatus turėjo vertinti komisija, pirmininkaujama Antrojo pėstininkų pulko plk. lt. Liudo Šimonėlio, o Devintojo pėstininkų pulko gen. št. mjr. M. Naujokas buvo paskirtas vertinti Penktojo pėstininkų pulko karių šaudymo rezultatų⁷⁷⁷.

1940 m. pulko sportinio šaudymo rungtynėse iš karininkų daugiausia taškų surinko kpt. J. Šližauskas, iš liktinių puskarininkų – vrš. J. Sisas⁷⁷⁸.

Pulkas labai rimtai ruošėsi 1940 m. divizijos sporto varžyboms, nes tais metais kariuomenės sporto varžybų neplanuota rengti. Buvo išleisti nurodymai joms pasirengti. Pagal juos, į šį pasirengimą turėjo būti įtraukti visi kareiviai, puskarinin-

771 Namajūnas. Kariuomenės sporto šventės prasmė ir laimėjimai. *Kardas*, 1938, Nr. 17, p. 395.

772 Įsakymas Antrai pėstininkų divizijai Nr. 27. 1938-09-10. *LCVA*, f. 510, ap. 1, b. 327, l. 30.

773 Įsakymas Antrai pėstininkų divizijai Nr. 38. 1938-12-12. *Ten pat*, l. 42–43.

774 Aš-as. Sportas. *Karys*, 1939, Nr. 34, p. 994.

775 Psk. Striupaitis. 9 pėst. L. K. Vytenio pulkas. *Ten pat*, 1939, Nr. 16, p. 507.

776 Psk. Striupaitis. 9. pėst. L. K. Vytenio pulkas. *Ten pat*, 1939, Nr. 18, p. 554.

777 Įsakymas Antrai pėstininkų divizijai Nr. 28. 1939-09-04. *LCVA*, f. 510, ap. 1, b. 373, l. 7.

778 Vytenėnas. 9 pėst. L. K. Vytenio pulkas. *Karys*, 1940, Nr. 24, p. 654.

kiai ir jaunesnieji karininkai. Pulkas rengėsi siųsti savo sportininkus varžytis visose sporto šakose⁷⁷⁹, tačiau dėl prasidėjusios sovietinės okupacijos rungtynės neįvyko.

Pulko nuolatinio išsidėstymo rajonas

Devintojo pėstininkų pulko rajonas buvo Marijampolės mieste, dešiniajame Šešupės krante. 1923 m., kai pulkas į šią dislokacijos vietą persikėlė, jis buvo netvarkingas ir neįtaigus. Kareivinės – carinės Rusijos laikų statybos. Didžiojo karo ir vokiečių okupacijos metu rajonas labai nukentėjo: daug namų buvo sudeginta, sugriauta, visos tvoros sukūrentos, parkas apleistas, priaugęs piktžolių, prižiūklintas. Išlikę medžiai ir krūmai aplaužyti, takai apžėlę ir niekad nevalomi. Bet geografiniu ir strateginiu požiūriu ši vieta buvo tinkama: apie 2 km į pietvakarius nuo miesto Šešupė daro platų posūkį šiaurės kryptimi ir apjuosia gilų slėnį, patogų kareiviams mokytis, o aukštas ir status kairysis upės krantas sudaro natūralias ir saugias sąlygas šaudymo pratimams atlikti. Pietų pusėje tęsiasi platūs Kietiško dvaro laukai. Strateginis plentas nuo Rytprūsių per Kalvariją ir Šešupės tiltą kirto pulko kareivinių rajoną ir Marijampolės miestą Kauno kryptimi.

Marijampolės kareivinės ir tiltas per Šešupę (*E. Peikštenio kolekcija*)

Pulkas, apsistojęs šiame rajone, jau tais pačiais metais iš pagrindų ėmėsi jį tvarkyti ir gražinti. Karininkai įkūrė Lietuvai pagražinti draugijos skyrių ir jis,

⁷⁷⁹ 9 pėst. Lietuvos kunigaikščio Vytenio pulkui š. m. divizijos sporto rungtynėms pasiruošti nurodymai. *LCVA*, f. 522, ap. 1, b. 28, l. 111–112.

Kareivinių teritorijoje sodinami medeliai (*Karys*, 1930, Nr. 47, p. 958)

Kariūnai aspirantai, atliekantys stažuotę pulke, pulko parke. 1935-07-24 (*LKA* muziejus)

remiant pulko vadui, jau tą patį rudenį kareivinių rajoną aptvarkė, pasodino medelių⁷⁸⁰.

1928 m. vasario mėn. pulko vado įsakymu buvo paskirta nuolatinė pulko rajonui pagražinti komisija, susidedanti iš pulko karo kapeliono, gydytojo, vieno bataliono vado ir dviejų karininkų. Komisijos sudėtis prireikus buvo atnaujinama. Ši komisija iki 1939 m. atliko didžiulį darbą⁷⁸¹. Jos nurodymu teritorijos apželdinimo ir pagražinimo darbus atlikdavo kuopos. Kiekvienai kuopai buvo priskirtas kvartalas, kurį ji turėjo valyti, šluoti, apsodinti gėlėmis ir t. t.⁷⁸² Jau 1928 m. pavasarį buvo nupirkta ir pulko rajone pasodinta per 500 įvairių medelių. Pulko parke gražiai sutvarkytas dar rudenį iškastas tvenkinys, viduryje jo esančioje salelėje prisodinta

Paminklas Lietuvos kunigaikščiui Vyteniui
(*E. Peikštenio kolekcija*)

780 K. P. Pulko rajonas. *Karys*, 1939, Nr. 34, p. 994–995.

781 Ten pat, p. 995.

782 Vytenietis. Rajono pagražinimas. *Ten pat*, 1931, Nr. 18, p. 362.

783 Vtn. 9 pėst. pulkas. *Ten pat*, 1928, Nr. 31, p. 586.

784 St. Kareivinių papuošimas. *Ten pat*, 1930, Nr. 52, p. 1061.

gėlių, iš akmenėlių sudėtas Vytis, pastatyta suoliukų ir t. t. Aplink kareivines įrengti gėlynai, o prie didžiųjų kareivinių durų supiltos ir velėna apdėtos dvi lietuviško stiliaus piramidės⁷⁸³.

1930 m. pulko kareivinių interjerui suvienodinti pulko vadovybė nustatė tam tikrą tvarką – koku būdu jas papuošti, kad būtų jaukesnės ir patrauklesnės. Šiuo tikslu buvo išleistas pulko vado įsakymas su brėžiniais, kuriuose nurodyta, kur ir kokie paveikslai, kokia tvarka turi būti kabinaimi ant sienų, ir t. t.⁷⁸⁴

Vėliau buvo sutvarkytas parkas, karių kapai, pastatyta suoliukų, pasodinta gėlių, šeši uosiai Vilniaus įkūrimo 600 metų sukakčiai paminėti. Tam, be žmonių, pulkas kasmet skirdavo dalį savo sutaupytų lėšų. Terito-

rija buvo aptverta daugiau kaip 2 kilometrų tvora, ji rajonui suteikė saugumo ir jaukumo. Svarbiausiuose pastatuose buvo įrengtas vandentiekis. Šešupės šlaitai, kurie seniau buvo pliki arba apžėlę piktžolėmis, buvo apsodinti įvairiais medžiais. Rajono centras ir pulko pasididžiavimas buvo parkas. Jame buvo daug milžiniškų senų ir jaunų, jau pulko pasodintų, medžių, juose įkelta inkilų paukščiams, įrengtas fontanas, aplink fontaną pasodintas gėlynas. Įrengtos kroketo ir teniso aikštelės, o rajono teritorijoje – futbolo ir krepšinio aikštės, lauko gimnastikos įrenginiai. Parko pietinėje dalyje, kaip jau minėta, buvo pastatytas paminklas kunigaikščiui Vyteniui⁷⁸⁵.

Pulko teritorija, nors ir užėmė didelį plotą, buvo pavyzdingai prižiūrima. 1938 m. sudarytame plane, pietiniame kariniame miestyje prie Vytauto g. ir Šešupės, užfiksuoti 49 statiniai (neskaitant mažų): 21 – mūrinis, 7 – su mūrinėmis dalimis, likusieji – mediniai su mūriniais stulpais. Šiaurės rytų kampe pažymėta čiuožykla. Karininkų gyvenamuosius namus, pirtį, ūkio trobesius, pulko štabą, karininkų klubą ir valgyklą, areštinę nuo likusios kareivinių teritorijos skyrė kelias į Kalvariją. Šiaurės vakarinėje pusėje, arčiausiai jo, stovėjo dvejios didelės kareivinės, kareivių klubas, puskarininkių ramovė, maniežas, 6 arklidės, daug įvairių ūkio statinių. Slėnyje prie Šešupės buvo įrengtas pratybų laukas ir šaudykla. Karinio miestelio teritorijoje ryškiai išsiskyrė gyvenamoji-administracinė, ūkio ir pratybų zonos. Iš viso pietinis karinis miestelis užėmė 51 ha 6238 kv. m plotą. Į rytus nuo karininkų gyvenamosios zonos pažymėtas neužstatytas laukas, kurio plotas 6 ha 6095 kv. m.

Karinis miestelis suprojektuotas pagal visiems carinės Rusijos kariniams miesteliams taikytus geometrinio planavimo principus. Daugumos pastatų ilgieji fasadai buvo lygiagretūs su Vytauto gatve, kai kurie – jai statmeni. Tačiau miestelio urbanistinė struktūra pritaikyta ir prie kraštovaizdžio, statiniai gražiai įkomponuoti Šešupės vingiuose⁷⁸⁶.

Buitinis aptarnavimas

Nuo pat pirmųjų Joniškėlio bataliono organizavimo dienų, kovų dėl nepriklausomybės ir demarkacijos linijos apsaugos metu, karių buitiniai poreikiai buvo tenkinami pagal kariuomenės vadovybės nustatytas normas, bet dažniausiai – pagal menkas to meto galimybes. Prasidėjus taikos laikotarpiui, karių aprūpinimo problemų beveik neliko, o 3-iojo dešimtmečio pabaigoje, daugiausia pulko vado plk. E. Adamkavičiaus iniciatyva, pulke netgi buvo įkurta karių buitinius poreikius tenkinančių įstaigų.

Pulko karių krautuvė atidaryta vos ne iš karto, kai jis buvo suformuotas. Joje kariai galėjo nusipirkti elementariausių buities prekių, kurių, paklausai augant,

785 K. P. Pulko rajonas. *Ten pat*, 1939, Nr. 34, p. 995.

786 Steponaitytė N. Marijampolės karinis miestelis, <http://www.autc.lt/lt/architekturos-objektai/1546> [žr. 2019-12-02].

vis daugiau atsirasdavo lentynose. Vis dėlto jų asortimentas buvo siauras. Iki 1930 m. joje nebuvo laisvai samdomų puskarininkių ir karininkų šeimoms reikalingų maisto produktų: duonos, miltų, įvairių kruopų, sviesto, lašinių ir t. t. Liktinių puskarininkių ir karininkų šeimoms jų tekdavo ieškoti už pulko ribų, o tai buvo nepatogu ir neparanku. Nuo 1930 m. krautuvė, pulko vadovybei pritarus, ėmė prekiauti ir būtiniausiais maisto produktais. Jų kainos, palyginti su miesto maisto prekių parduotuvių kainomis, buvo mažesnės, be to, liktiniams puskarininkiams prekės buvo parduodamos ir į skolą.

Karių krautuvė taip pat ėmė prekiauti ir karšta čia pat išvirta arbata, kurios stiklinė kainavo 5 centus. Jos išgerti užsukdavo ne tik kareiviai, bet ir karininkai⁷⁸⁷.

Siuvykla pulke buvo įkurta 1929 m. Vyriausioju siuvėju dirbo laisvai samdomas, gerai savo amatą išmanantis meistras, todėl siuvykla greitai tapo ypač populiari tarp karininkų ir puskarininkių. Be to, jos paslaugos buvo palyginti pigios, pavyzdžiui, pasisiūti kostiumą kainavo tik 25 litus, bet svarbiausia – nereikėjo kelis kartus eiti į miestą jo matuoti⁷⁸⁸.

Pradėjus kurtis Joniškėlio batalionui, buvo įkurta ir **kirpykla**, nes Lietuvos kariuomenėje tarnaujantys kariai visada turėjo būti tvarkingi – apsikirpę ir nusisku-

Pulko kirpykla darbo metu. 1931 m. (LCVA)

787 Senas kareivis. 9 pėst L. K. Vytenio pulko karių krautuvė. *Karys*, 1930, Nr. 34, p. 676.

788 Grinius M. Siuvykla. *Ten pat*, 1930, Nr. 36, p. 717.

tę. Kirpėjais dažnai dirbdavo šį amatą išmanantys kareiviai, o jei jų pritrūkdavo – samdomi civiliai kirpėjai.

Pulką perdislokavus į Marijampolę, karininkų ir kareivių kirpykla buvo įrengta tame pačiame pastate kaip ir karių krautuvė. Čia kirpėju dirbo pasamdytas tikras, gerai išmanantis savo darbą specialistas. Kirpėjo paslaugos buvo mokamos. Kareiviams plaukų kirpimas kainavo 30, o skutimas – 20 centų⁷⁸⁹.

1933 m. kirpyklai buvo nupirkti nauji, baltai dažyti, ornamentuoti baldai, didžiuliai puikūs veidrodžiai, įrengtas geras apšvietimas. Joje jau dirbo du kirpėjai⁷⁹⁰. Tačiau 1934 m. kovo 15–17 d. tikrindamas pulką divizijos komendantas nustatė, kad nors kirpykla atiduota į privačias rankas, su kirpėju rašytinė sutartis nesudaryta, tik susitarta žodžiu. Įrankiai, prietaisai ir medžiagos buvo kirpėjo, ir nei pulkas kirpėjui, nei kirpėjas pulkui nieko nemokėjo. Tad pulkas negaudavo jokio pelno, o tai prieštaravo norminių dokumentų reikalavimams⁷⁹¹. Matyt, po patikrinimo sutartis buvo sudaryta, nes kirpykla veikė ir toliau.

Pradėjus kurtis pulkui, viena didžiausių problemų buvo kareivių batai. Kariuomenės intendantūros sandėliai nesugebėjo visų aprūpinti ne tik apranga, bet ir apavu, todėl kareivių turimus batus buvo stengiamasi taisyti ir lopyti tol, kol buvo įmanoma. Tai atlikdavo batsiuviai, šį amatą išmanantys ar kiek pamokyti kareiviai.

Pulko pafrontės batų taisykla (1920 m. *Lietuvos kariuomenės karininkai 1918–1953*, 5 t. p. 408)

789 Grinius M. Kirpykla. *Ten pat*, 1930, Nr. 34, p. 676.

790 Grinius M. Vytenininkų dienų atgarsiai. *Ten pat*, 1933, Nr. 49, p. 1006.

791 Įsakymas Antrai pėstininkų divizijai Nr. 8. 1934-06-01. *LCVA*, f. 510, ap. 1, b. 175, l. 88.

Gerėjant kareivių aprūpinimui, batiuvių vis tiek neatsisakyta, nes ne visi kareiviški batai buvo tinkami nešioti numatytą laiką, tad juos nuolat tekdavo taisyti.

1929 m. žengtas naujas žingsnis – pulke įkurta **batų dirbtuvė**. Dirbtuvėje dirbo daugiau kaip 10 žmonių, vyresniuoju batiuviu – laisvai samdomas batiuvis. Nuo šiol pulko kariai galėjo į dirbtuves ne tik atnešti sutaisyti turimus, bet ir užsisakyti pasiūti visiškai naujus batus. Palyginti su miesto kainomis, čia visi batai buvo pasiuvami apie 10 Lt pigiau. Batams taisyti ir siūti medžiaga buvo perkama ir išrūšiuojama prižiūrint dirbtuvės prižiūrėtojui⁷⁹².

Karių moterų draugijos Marijampolės skyriaus valdybos ir ypač Elenos Kazilevičienės rūpesčiu 1929 m. rudenį pulke buvo įsteigtas priešmokyklinio amžiaus **vaikų darželis**. Pulko karių vaikai čia, prižiūrimi darželio vedėjos, praleisdavo pusę dienos. Tačiau darželio patalpa buvo ankšta, todėl į ją priimdavo tik karių šeimų vaikus. Civilių tarnautojų šeimos tokios galimybės neturėjo.

Padėtis pasikeitė 1930 m. pabaigoje, kai pulko vadovybės pastangomis 1930 m. gruodžio 7 d. buvo atidaryta suremontuota ir sutvarkyta nauja, erdvi patalpa. Tą dieną įvyko darželio įkurtuvės. Į iškilmes atėjo pulko vadas su žmona, vaikų tėvai ir šiaip kviesti svečiai. Patalpas pašventino pulko kapelionas. Po to atvykusi iš Kauno ponia Kraučiuonienė perskaitė paskaitą, kurioje apibūdino vaikų darželių organizaciją, jų reikšmę ir užsibrėžtus tikslus⁷⁹³.

Nepriklausomybės kovų, o ir vėlesniaisiais metais centrinė kariuomenės vadovybė neturėjo galimybių aprūpinti karinių dalinių įvairiomis buitines priemonėmis. Tuo tikslu visuose Lietuvos kariuomenės pulkuose buvo įsteigtos dirbtuvės. **Pulko dirbtuvėse** buvo gaminami stalai, spintos, suolai, paveikslų rėmai ir kiti reikalingi gaminiai, taisomi baldai ir inventoriūs, gurguolės ir kt. Jose dirbo staliaus įgūdžių turintys kariai. Pagrindiniai jų įrankiai buvo kirvis, pjūklas, plaktukas, replės ir pan. 1930–1931 m. pulkas įsigijo medžio apdirbimo – obliavimo, kalimo, frezavimo ir pan. – staklių. Tai ne tik palengvino rankų darbą, bet ir pagerino kokybę – jas naudojant pagaminti gaminiai buvo dailesni ir patvaresni⁷⁹⁴.

1930 m. pulke pradėjo veikti moderni **skalbykla**. Joje buvo įrengti 4 didžiuliai skalbinių virinimo katilai, vandentiekis, kanalizacija. Skalbyklos patalpas sudarė 6 kambariai. Prie skalbyklos buvo džiovykla, keltuvas į antrąją aukštą, skalbiniai lyginami elektriniais lygintuvais. Skalbyklos vedėju ir prižiūrėtoju buvo paskirtas liktinis vyr. psk. K. Stasiūnaitis. Joje buvo įdarbinta daugiau kaip 10 darbininkių. Kasdien čia buvo išskalbiama per 1000 baltinių. Malkų, vandens, išskalbtus baltinius į kuopas ir neskaltus į skalbyklą atveždavo, taip pat kitus su tuo susijusius darbus atlikdavo pulko kariai. Skalbyklai kiekvienas kareivis atiduodavo pusę gauto muilo. Kareiviai kas savaitę keisdavo ne tik baltinius, bet ir patalynę. Jų baltiniai į skalbyklą buvo atiduodami 2 kartus per savaitę – pirmadieniais ir antradieniais, o

792 Grinius M. Batų dirbtuvė. *Ten pat*, 1930, Nr. 52, l. 1061.

793 St. Vaikų darželis. *Ten pat*.

794 Vytenietis. Pulko dirbtuvės. *Ten pat*, 1931, Nr. 18, p. 362.

iš skalbyklos paimami penktadieniais ir šeštadieniais. Taip pat, bet jau už mokes-
tį, buvo skalbiami karininkų, puskarininkų, laisvai samdomų tarnautojų ir civilių
miestiečių baltiniai ir surenkama nemaža suma. Iš šių lėšų buvo apmokamos kai
kurios skalbyklos išlaidos⁷⁹⁵.

Tačiau 1939 m. pabaigoje kilo grėsmė, kad gali įgriūti skalbyklos lubos, pa-
žeistos drėgmės. Skubiai imtasi priemonių joms laikinai sutvirtinti, o 1940 m. netgi
planuota skalbimą perduoti rangovams Marijampolėje⁷⁹⁶, tačiau to nebuvo padaryta.

1930 m. pulkas įsigijo **elektrinę malkų pjovimo mašiną**. Anksčiau šiam
darbui atlikti skirdavo 15–20 kareivių, ir jiems, kol pripjaudavo malkų tiek, kiek
reikia, tekdavo dirbti visą dieną. Įsigijus elektrinę malkų pjovimo mašiną pakakdavo
3–4 kareivių, kurie dirbdavo tik 4–5 val.⁷⁹⁷

Taigi, kaip matyti, pulko vadovybė rūpinosi ne tik karių rengimu, jų įgūdžių
tobulinimu, bet ir buitimi, siekdama jiems sudaryti kuo geresnes tarnybos sąlygas.

795 Grinius M. Skalbykla. *Ten pat*, 1931, Nr. 10, p. 202.

796 Įsakymas Antrai pėstininkų divizijai Nr. 11. *LCVA*, f. 522, ap. 1, b. 28, l. 104.

797 Grinius M. Malkų pjaunamoji mašina. *Karys*, 1931, Nr. 10, p. 202.

VI

Pulkas Lietuvą okupavus SSRS kariuomenei

Mano vardas
Šiuo laiku m. 64. 9. 9
BENSE
MAKEDONSKAUSKAS
Jūs ir šis pulkas
būty

Brg. gen. K. Musteikis (AA)

rengtis kautynių žygiui. Kur ir kokia kryptimi bus žygiuojama, vadas neinformavo. Įsakyme buvo nurodyta, kad kareiviai apsilvinktų naujas uniformas, pasiimtų visus naujausius ginklus ir šaudmenų, kiek gali panešti. Nurodyta sudeginti visus karinius (iki kuopos lygmens imtinai) dokumentus⁷⁹⁹.

Tuo metu dr. K. Kilinskas, remdamasis kitais šaltiniais, pateikia kiek kitokią pulko traukimosi Vokietijos link versiją. Jis teigia, kad Devintąjį pėstininkų pulką į Kybartus pavyko prisišaukti tik prezidento adjutantui lt. Jonui Mikaliūnui nuvykus į Marijampolę ir asmeniškai pasitarus su pulko vadu. Vadinasi, plk. Antanas Gaušas dvejojo, nenorėjo vykdyti krašto apsaugos ministro įsakymo, kadangi taip jau pasielgė Tauragėje esančio Septintojo pėstininkų pulko vadas plk. Antanas Breimeris.

1940 m. birželio 15 d. Devintojo pėstininkų pulko karininkai vakarieniavo ramovėje, kai prie pulko štabo privažiavo Lietuvos prezidento automobilis. Netrukus įvyko pulko vado ir prezidento adjutanto lt. J. Mikaliūno pokalbis. Po jo karininkams buvo pranešta laikytis drausmės. Pulko vadas apie 22 val. sukvietė aukštesnius karininkus ir pranešė, kad SSRS okupavo Lietuvą, tad pasiūlyta žygiuoti į Vokietiją, pasiėmus savo šeimas. Su pulko vado pasiūlymu karininkai sutiko.⁸⁰⁰

Pulkas kartu su artilerijos grupe buvo gana galinga jėga. 1940 m. birželio 1

798 Musteikis K. Prisiminimų fragmentai. Vilnius: Mintis, 1989, p. 60.

799 Vytenėnas. Lt. Antanas Naikelis istoriniuose 1940 m. birželio įvykių sukuriuose. *Karys*, 1985, Nr. 6, p. 246.

800 Kilnskas K. *Civilinės ir karinės valdžios sąveika Lietuvoje 1918–1940*. Daktaro disertacija, p. 302.

d. pulke tarnavo 1341 karys: 54 karininkai (žr. 7 priedą), 68 liktiniai puskarininkiai ir 25 civiliai tarnautojai. Pulkuui priskirtą Trečiojo artilerijos pulko artilerijos grupę sudarė 13 karininkų, 24 liktiniai puskarininkiai, 283 kareiviai ir 3 civiliai tarnautojai, iš viso 323 žmonės⁸⁰¹.

Per kelias valandas pulkas pasirengė žygiui ir apie 12 val. nakties kartu su Trečiojo artilerijos pulko 2-osios artilerijos grupės baterijomis išžygiavo Vilkaviškio link. Pulko pagrindinei vorai vadovavo 1-ojo bataliono vadas mjr. Vladas Strimavičius. Auštant pulko avangardas pasiekė Vilkaviškio centrą. Tuo metu pulko vadas, važiuavęs lengvąja mašina, buvo Kudirkos Naumiestyje, nes pulko 2-asis batalionas, vadovaujamas mjr. J. Brizgio, žygiavo Marijampolės, Pilviškių ir Kudirkos Naumiščio link, sudarydamas dešiniąją žygio uždvarą.

Pagrindinei pulko vorai forsuotu žygiu įveikus 25 km kelią ir pasiekus Vilkaviškį, sustota pailsėti⁸⁰². Netrukus prie Vilkaviškio pulko gurguoles pasivijo keli automobiliai. Atvyko brigados generolai – kavalerijos viršininkas Kazys Tallat-Kelpša ir artilerijos inspektorius Vincas Žilys, taip pat juos lydintys pulkininkai. Jie perėmusio Lietuvos prezidento pareigas Antano Merkio ir kariuomenės vado div. gen. V. Vitkausko (kitais duomenimis – Kariuomenės štabo viršininko div. gen. S. Pundzevičiaus⁸⁰³) vardu pabandė įkalbėti pulko karininkus grįžti atgal. Tam ypač priešinosi mjr. J. Brizgys. Jis ir keli kiti karininkai sulaužė kardus, demonstruodami, kad, jei nesipriešinama prarandant nepriklausomybę, kardai nebereikalingi.

Pulkas grįžo į Marijampolę. Pavargusiems ir nusivylusiems kariams nesinorėjo viešai rodytis centrinėse miesto gatvėse, todėl į kareivines atžygiavo iš kitos pusės – per Kumelionių kaimą⁸⁰⁴. Pulkuui grįžus į nuolatinę dislokacijos vietą, sovietinių okupantų motorizuotieji daliniai 2 km atstumu apjuosė pulką ir miestą, svarbiausiuose keliuose ir kryžkelėse pastatė savo motorizuotas sargybas. Jų divizijos štabas apsistojo 2 km nuo Marijampolės, Rudžių giraitėje. Kurį laiką sovietiniai kariai į pulko ir miesto vidaus gyvenimą nesikišo⁸⁰⁵.

Tačiau plk. A. Gaušas kariuomenės vado div. gen. V. Vitkausko įsakymu jau nuo birželio 16 d. 6 val. ryto buvo nušalintas nuo pulko vado pareigų. Laikiniai šias pareigas eiti buvo pavesta pulko štabo viršininkui gen. št. plk. ltn. Motiejui Naujokui⁸⁰⁶, o pulko vadas kariuomenės vado įsakymu išvyko Kariuomenės štabo viršininko žinion⁸⁰⁷. **Birželio 19 d. plk. A. Gaušas buvo atleistas iš pulko vado pareigų** ir

801 Knezy S. 9-asis pėstininkų Lietuvos kunigaikščio Vytenio pulkas. *Kardas*, 2000, Nr. 3, p. 26

802 Vytenėnas. Ltn. Antanas Naikelis istoriniuose 1940 m. birželio įvykių sukuriuose. *Karys*, 1985, Nr. 6, p. 246–247.

803 Šliogeris V. Delegacija į Kybartus, 1940 metų birželio 15–16 dienomis. *Karys*, 1971, Nr. 5, p. 164.

804 Jakubonis A. Vienintelis iš visų pulkų. *Tremtinys*, 2007m. gruodžio 7, p. 4.

805 Sūduvas J. V. 9-to pėstininkų L. K. Vytenio pulko istorinė apybraiža. *Karys*, 1988, Nr. 3, p. 117.

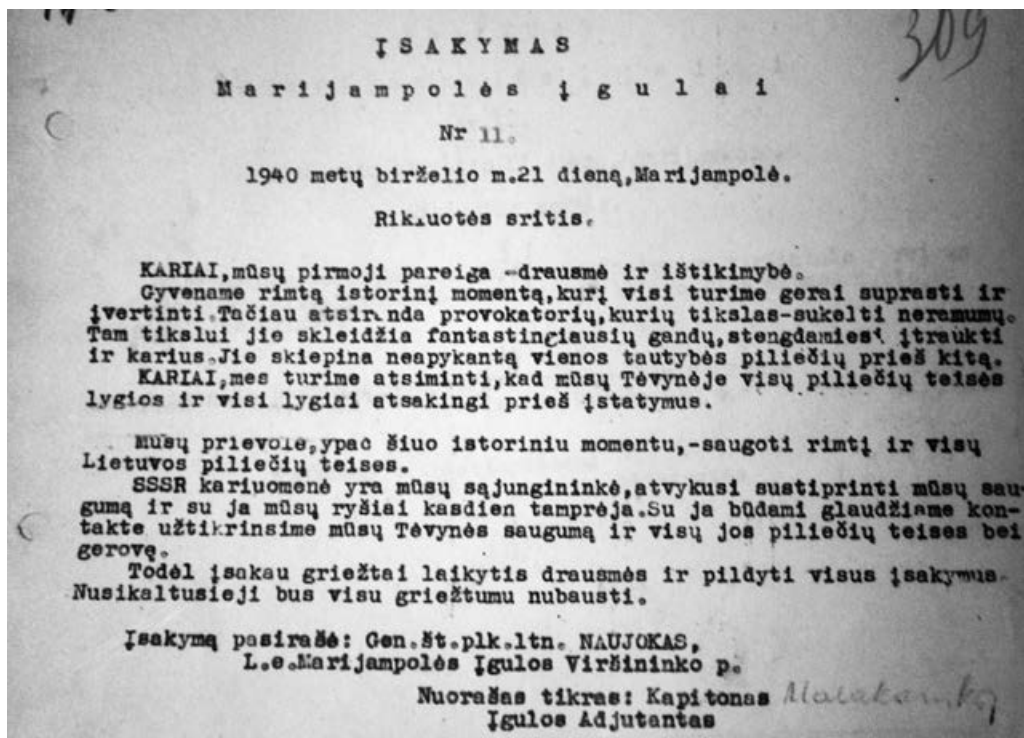
806 9-tam pėstininkų Lietuvos kunigaikščio Vytenio pulku įsakymas Nr. 144. 1940-06-16. *LCVA*, f. 522, ap. 1, b. 27, l. 297.

807 9-tam pėstininkų Lietuvos kunigaikščio Vytenio pulku įsakymas Nr. 145. 1940-06-16. *Ten pat*, l. 298.

išleistas į atsargą⁸⁰⁸. Pulką birželio 21 d. jis perdavė plk. ltn. M. Naujokui⁸⁰⁹. Birželio 27 d. **pulko vadu buvo paskirtas iš Trečiojo pėstininkų pulko perkeltas gen. št. plk. Karolis Dabulevičius**. Jis pulką iš plk. ltn. M. Naujoko perėmė birželio 29 d.⁸¹⁰ Plk. K. Dabulevičius, perėmęs Devintąjį pėstininkų pulką, tą pačią dieną iš plk. I. Kraunaičio perėmė ir Marijampolės įgulos viršininko pareigas⁸¹¹.

Birželio 21 d. l. e. pulko vado ir Marijampolės įgulos viršininko pareigas plk. ltn. M. Naujokas savo įsakyme pulkui, vykdydamas aukštesniosios karinės vadovybės direktyvas, nurodė, kad karių „*pirmoji pareiga – drausmė ir ištikimybė*“. Įsakyme buvo pabrėžta, kad „*SSRS kariuomenė yra mūsų sąjungininkė, atvykusi sustiprinti mūsų saugumą ir su ja mūsų ryšiai kasdien tamprėja. Su ja būdami glaudžiame kontakte užtikrinsime mūsų Tėvynės saugumą ir visų jos piliečių teises bei gerovę.*

Todėl įsakau griežtai laikytis drausmės ir pildyti visus įsakymus. Nusikaltusieji bus visu griežtumu nubausti.“⁸¹²

LCVA, f. 522, ap. 1, b. 27, l. 309

808 Įsakymas kariuomenei Nr. 61. 1940 m. birželio 20 d.

809 Įsakymas II pėstininkų divizijai Nr. 17. 1940-07-04. LCVA, f. 510, ap. 1, b. 431, l. 17.

810 9-tam pėstininkų Lietuvos kunigaikščio Vytenio pulkui įsakymas Nr. 159. 1940-06-29. *Ten pat*, f. 522, ap. 1, b. 27, l. 330.

811 Įsakymas II pėstininkų divizijai Nr. 17. 1940-07-04. *Ten pat*, f. 510, ap. 1, b. 431, l. 18.

812 Įsakymas Marijampolės įgulai Nr. 11. 1940-06-21. *Ten pat*, f. 522, ap. 1, b. 27, l. 309.

Birželio 21 d. Marijampolės įgulos viršininku buvo paskirtas kavalerijos inspektorius gen. št. plk. Izidorius Kraunaitis. Jis jau tą pačią dieną išleistame įsakyme įgulai nurodė Devintojo pėstininkų pulko kariams patruliuoti visose Marijampolės gatvėse. Patruliavo ir sovietiniai kariai. Devintajam pėstininkų pulkui buvo įsakyta paskirti vieną vyresnįjį karininką visų patrulių viršininku, jo būstinė būtų policijos nuovada. Patruliams tikrinti paskirti 4 pulko karininkai. Nurodyta vieną pulko padalinį laikyti nuolatinės parengties, kad prireikus jis bet kada galėtų išvykti. Uždrausta kareivius leisti į miestą, o karininkams, gyvenantiems mieste, be reikalo išeiti iš namų. Įgulos viršininkas taip pat įsakė padvigubinti pulko rajono apsaugą⁸¹³.

Tą pačią dieną kariuomenės vadas Pirmojo husarų pulko vadui įsakė skubiai išsiųsti Marijampolės įgulos vado žinion du kavalerijos eskadronus ir sunkiųjų kulkosvaidžių būrį⁸¹⁴.

Birželio 26 d. iš pareigų buvo atleistas divizijos vadas div. gen. Edvardas Adamkavičius. Nauju divizijos vadu paskirtas brg. gen. Vladas Karvelis⁸¹⁵.

Ko gero, vienas pirmųjų pulką pasiekusių naujos centrinės kariuomenės vadovybės paliepimų buvo birželio 26 d. gautas skubus Kariuomenės štabo viršininko nurodymas kariuomenės vado įsakymu tuojau pašalinti visus buvusio Lietuvos prezidento Antano Smetonos portretus, bareljefus, biustus ir kitus su jo vardu susijusius viešai matomus daiktus, taip pat šūkius ir viešus užrašus⁸¹⁶.

Birželio 28 d. buvo panaikintos kareiviams privalomos tikybos pamokos. Jas jie galėjo lankyti tik savo noru, dalinių vadai buvo įpareigoti nelankantiems tikybos pamokų kareiviams rengti pokalbius. Neprivalomos tapo šventadieniniais pamaldos. Į jas įsakyta vesti tik savanorius, o nepanorusiems eiti į bažnyčią dalinių vadai turėjo rengti paskaitas ir pokalbius⁸¹⁷.

Birželio 30 d. pulko karo kapelionas kunigas Motiejus Petrauskas buvo atleistas iš švietimo vadovo pareigų⁸¹⁸.

1940 m. liepos 2 d. Kariuomenės štabo viršininkas div. gen. S. Pundzevičius II pėstininkų divizijos vadui įsakė tuojau **Devintąjį pėstininkų pulką iškelti iš Marijampolės į Švenčionėlių–Pažeimenės poligoną**, kur jam „gali tekti išbūti ilgesnį laiką“. Įsakyta pulko mobilizacinio turto sandėlius, karininkų ir puskarininkų šeimas palikti Marijampolėje, turtui saugoti skirti būtina apsaugą⁸¹⁹. Pastarosioms funkcijoms vykdyti buvo palikta 2-ojo bataliono 4-oji kuopa, o Vilkaviškio inter-

813 Įsakymas Marijampolės įgulai Nr. 14. 1940-06-21. *Ten pat*, l. 314.

814 Slaptas, asmeniškasis Kariuomenės štabo viršininko brg. gen. V. Karvelio raštas I husarų pulko vadui. *Ten pat*, f. 510, ap. 1, b. 253, l. 69.

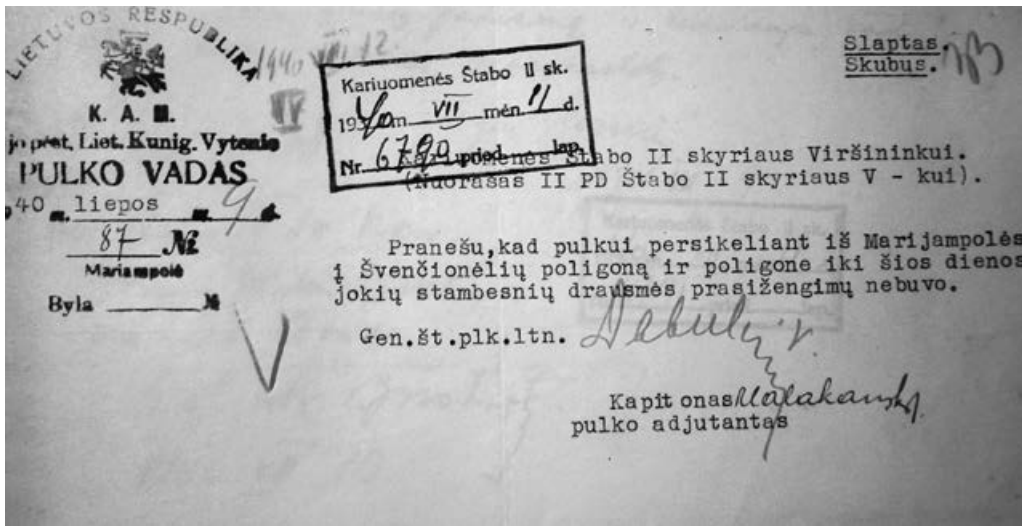
815 Įsakymai Antrai pėstininkų divizijai Nr. 15 ir 16. 1940-06-26. *Ten pat*, b. 430, l. 16.

816 Skubus 1940-06-26 Kariuomenės štabo I skyriaus raštas kariuomenės dalių vadams ir įstaigų viršininkams. *Ten pat*, f. 929, ap. 4, b. 776, l. 220.

817 Įsakymas kariuomenei Nr. 69. 1940 m. birželio 28 d.

818 9-tam pėstininkų Lietuvos kunigaikščio Vytenio pulkui įsakymas Nr. 161. 1940-06-30. *Ten pat*, f. 522, ap. 1, b. 27, l. 333.

819 Slaptas Kariuomenės štabo viršininko 1940-07-02 raštas II PD vadui. *Ten pat*, f. 384, ap. ap. 4, b. 23, l. 19.

LCVA, f. R-222, ap. 1, b. 12, l. 33

nuotųjų lenkų apsaugai – 1-ojo bataliono 3-ioji kuopa⁸²⁰. Taigi pulką nuspręsta kuo greičiau perkelti toliau nuo sienos su Vokietija.

Išvykstančio pulko išlydėti susirinko daug Marijampolės jaunimo. Jaunuoliai padėjo kariams sukrauti į vagonus mantą. Išleistuvių ceremoniją stebėjo keli raudonus raiščius ryšintys milicininkai, jie kai kuriuos jaunuolius pabandė suimti, tačiau pulko kareiviai raudonraiščius išvaikė⁸²¹.

Marijampolės geležinkelio stotyje į 2 ešelonus sukrovę mantą ir patys sulipę pulko kariai išvyko. Liepos 5 d. atvykę į poligoną, jie įsikūrė palapinėse ir barakuose, pulko štabas ir inžinerijos būrys – Švenčionėlių mokyklos pastate. Aplink pulką išsidėstė Raudonosios armijos daliniai. Su jų vadovybe pulkas tiesioginių ryšių neturėjo, tačiau jautė, kad jie pulko veiksmus atidžiai seka⁸²². Pulko vadas buvo paskirtas Švenčionėlių karinės įgulos viršininku. Į įgulą, be pulko, dar buvo įtraukta Švenčionėlių apskrities karinio viršininko įstaiga ir Švenčionėlių poligonas⁸²³. Stovyklos viršininku buvo paskirtas mjr. V. Strimavičius, komendantu – ltn. K. Tamošiūnas. Nustatyta, kur statyti sargybas, patruliuoti stovykloje dieną ir naktį. Pulku susitvarkyti vadas nurodė iki liepos 8 d., o jau liepos 9 d. pradėti įprastą karių mokymą⁸²⁴.

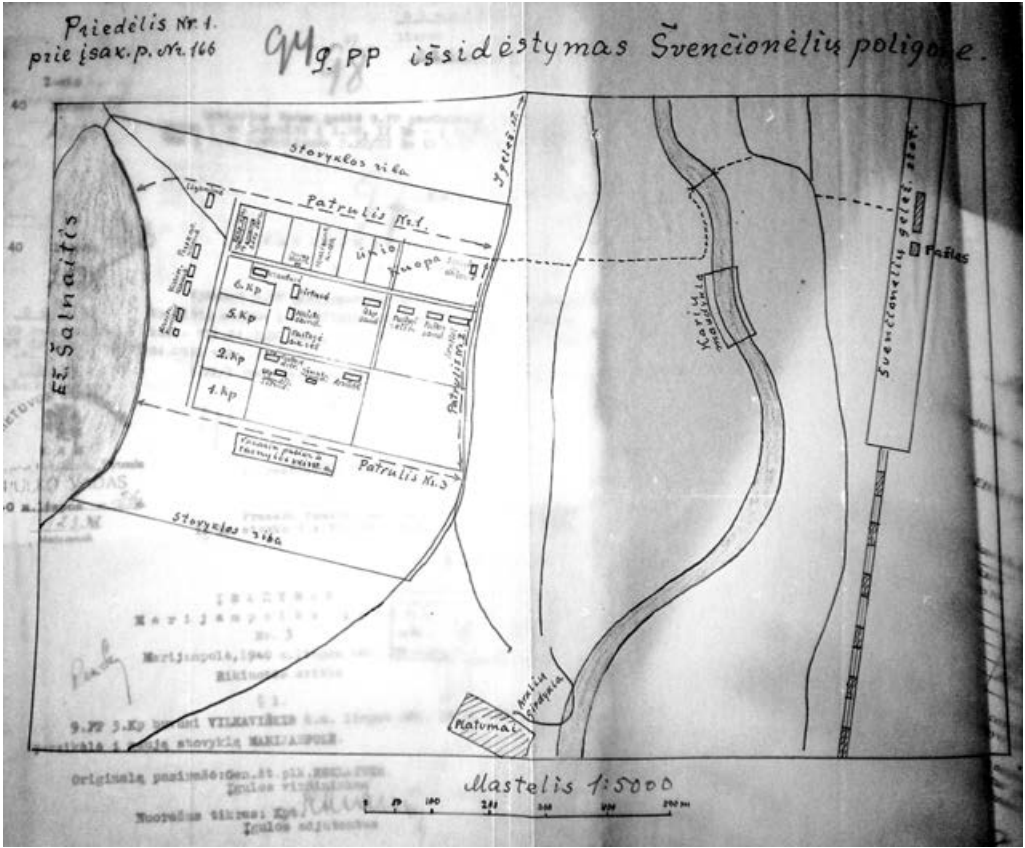
820 9-tam pėstininkų Lietuvos kunigaikščio Vytenio pulkui įsakymas Nr. 166. 1940-07-06. *Ten pat*, f. 522, ap. 1, b. 27, l. 344.

821 Jakubonis A. Vienintelis iš visų pulkų. *Tremtinys*, 2007 m. gruodžio 7, p. 4.

822 Sūduvas J. V. 9-to pėstininkų L. K. Vytenio pulko istorinė apybraiža. *Karys*, 1988, Nr. 3, p. 118; Nr. 4, p. 165.

823 Įsakymas Švenčionėlių įgulai Nr. 1. 1940-07-06. *LCVA*, f. 522, ap. 1, b. 27, l. 343.

824 9-tam pėstininkų Lietuvos kunigaikščio Vytenio pulkui įsakymas Nr. 166. 1940-07-06. *Ten pat*, l. 344.

LCVA, f. 510, ap. 1, b. 253, l. 94

Pulko stovykla Švenčionėlių (dabar – Pabradės) poligone. 1940 m. (E. Peikštenio kolekcija)

Liepos 25 d. stovyklos viršininku buvo paskirtas mjr. Z. Drongis⁸²⁵.

Liepos 3 d. Kariuomenės štabo telegramoje buvo nurodyta budintiems karininkams ant kairiosios rankovės nešioti raudonus raiščius su dalies antspaudu⁸²⁶. Liepos 4 d. sveikinantis uždrausta paduoti ranką, žodis „ponas“ pakeistas į „tamsta“⁸²⁷, o rugpjūčio 5 d. „tamsta“ – į „draugas“. Liepos 6 d. pakeitus Drausmės statutą, nuobauda stovėti su šautuvu, taip pat draudimas puskarininkiams ir viršiloms išeiti iš kareivinių kiemo buvo panaikinti⁸²⁸.

Liepos 8 d. Devintojo pėstininkų pulko politiniu vadovu buvo paskirtas Jonas Kleiva⁸²⁹. J. ltn. Kazys Trečiokas savo atsiminimuose taip aprašo jo prisistatymą pulkui:

„Kokį jis padarė įspūdį, sunku aprašyti, bet tik tiek galima pasakyti, kad greičiau atrodė panašus į banditą, ar miestelio mušeiką – girtuoklį. Pulko vadui prisistatydamas <...>, stovėjo išsižergęs, nuleidęs galvą, susikišęs rankas giliai į kelnių kišenes – nusikal-tėlio tipas. Po prisistatymo pradėjo kalbėti, bet taip sunkiai, kad tikrai lengviau jam būtų buvę akmenis ant plento skaldyti, negu kalbėti! Tai toks buvo paskirtas mūsų pulko švietėju.“⁸³⁰

Tą pačią dieną iš Kariuomenės štabo gautoje telefonogramoje nurodyta, panaikinus karo kapeliono pareigybę, sekmadieninių mišių pulke neberengti. Norinčius individualiai sekmadienį eiti į bažnyčią karius išleisti⁸³¹.

Ko gero, beveik atvirą pasipriešinimą okupacijai pademonstravo Devintojo pėstininkų pulko 3-ioji kuopa, vadovaujama kpt. J. Jocio, saugojusi Vilkaviškio internuotųjų stovyklą. SSRS kariuomenės vadams Vilkaviškyje užkliuvo, kad kuopos kariai nedrausmingi, saugomiems internuotiesiems leidžia savivaliauti, net išleidžia iš stovyklos, todėl dėl jos tarnybos pareiškė nepasitikėjimą. Divizijos vadas įsakė kuopą pakeisti kita arba sudrausminti ir liepos 11 d. drausmei sustiprinti perdavė Pirmojo husarų pulko vado žinion⁸³². Bet nieko pakeisti nepavyko, nes liepos 12 d. internuotųjų stovyklos apsaugą perėmė sovietiniai kareiviai. Kuopos kariai, Lietuvą okupavus sovietams, sudarė sąlygas iš internuotųjų stovyklos pabėgti visiems, kurie to norėjo. Okupantai Vilkaviškio stovykloje perėmė 2060 internuotų lenkų karių⁸³³. Liepos 16 d. kuopa buvo perkelta į Marijampolę⁸³⁴, o liepos 31 d. – į Vilnių, į Pir-

825 Devintojo pėst. pulko štabo 1940-07-25 telefonograma Nr. 141. *Ten pat*, b. 28, l. 173.

826 Kariuomenės štabo 1940-0703 telegrama Nr. 23918. *Ten pat*, f. 929, ap. 4, b. 776, l. 239.

827 Įsakymas kariuomenei Nr. 77. 1940 m. liepos 4 d.

828 Įsakymai kariuomenei Nr. 77. 1940 m. liepos 4 d.; Nr. 80. 1940 m. liepos 6 d.

829 Įsakymas Liaudies kariuomenei Nr. 82. 1940 m. liepos 8 d.

830 Jaun. ltn. Trečiokas. Atsiminimai iš 9 P. D. L. K. Vytenio pulko gyvenimo. *Lietuvių archyvas. Bolševizmo metai*. Brooklyn, N. Y, 1952, p. 370.

831 1940-07-08 Kariuomenės štabo telefonograma Nr. 23917. *LCVA*, f. 522, ap. 1, b. 28, l. 166.

832 Slaptas 1940-07-11 raštas 9 PP ir I husarų pulko vadams. *Ten pat*, f. 510, ap. 1, b. 253, l. 90.

833 Surgailis G. *Antrojo pasaulinio karo pabėgėliai ir internuotieji Lenkijos kariai Lietuvoje*. Vilnius, 2005, p. 255.

834 Slaptas įsakymas Marijampolės įgulai Nr. 3. 1940-07-18. *Ten pat*, f. 510, ap. 1, b. 253, l. 95.

mąjį pėstininkų pulką⁸³⁵.

Okupantų paskirti politiniai vadovai nuo liepos 12 d. ėmėsi pulke rengti mitingus. Pirmieji mitingai, surengti dėl rinkimų į „Liaudies seimą“, baigėsi tik tuo, kad kariai po jų spjaudėsi ir šurmuliavo. Politinio auklėjimo pamokos dažniausiai apsiribodavo laikraščių skaitymu, nes dėl savo menkos kvalifikacijos politiniai vadovai, jei leisdavosi su kareiviais į diskusijas, nesugebėdavo atsakyti į jų klausimus ir apsijuokdavo⁸³⁶.

Liepos 13 d. pulko kariams buvo įsakyta nusiimti antpečius. Skiriamieji laipsnių ženklai buvo perkelti ant apykaklių trikampių⁸³⁷. Šią dieną pulko kariams taip pat buvo paskelbtas liepos 9 d. II pėstininkų divizijos vado įsakymas, kad pulko karininkams ir kareiviams visus liepos 8 d. paskirto pulko politinio vadovo Jono Kleivos nurodymus reikia vykdyti „*neatidėliojant, tučtuojau*“⁸³⁸.

Visi šie įvykiai labai neigiamai paveikė pulko kareivius. Kaip matyti iš liepos 13 d. pulko vado įsakymo, dalis kareivių ėmė nebekreipti dėmesio į drausmę, nebesisveikinti su sutiktais karininkais ir puskarininkiais, apsilėjo, vaikščiojo netvarkingomis uniformomis, nesiskutę, pradėjo užkabinėti Švenčionėlių moteris ir pan. Pulko vadas savo įsakymu bandė sudrausminti kareivius, reikalavo drausmės ir netgi ją sugriežtinti, nusikaltusius kareivius siųsti tiesiai pas jį⁸³⁹. Tačiau padėtis mažai pasikeitė.

Liepos 18 d. buvo organizuotas viešas visų karių mitingas. Jo vesti iš Vilniaus atvyko didelis komunistų partijos narių – propagandistų būrys. Tačiau mitingas nepavyko. Jį pradėjo pulko politinis komisaras J. Kleiva. Jis ėmė garbinti „*neklystantįjį mokytoją Staliną*“ ir „*šlovingąją Komunistų partiją*“, tačiau jo žodžius pulkas sutiko tylą. Tada kalbėjo keletas atvykusių propagandistų, daugiausia žydų. Visų jų kalbos buvo panašios. Visi dėkojo Raudonajai armijai už „išlaisvinimą“ iš „kapitalistų vergovės“, aiškino, kad dabar visiems garantuota laisvė ir lygybė, ir ragino atsidėkoti vienbalsiai priimti rezoliuciją, kurioje būtų prašoma Lietuvą priimti į Sovietų Sąjungos sudėtį. Matydami, kad į jų kalbas nereaguojama, jie ėmė kviesti pačius kareivius pakalbėti. Norinčiųjų atsirado daug, tačiau jau pirmieji kalbėjusieji išsakė nepritarimą prisijungimui ir pasmerkė žydų tautybės kareivius, kurie bendradarbiauvo su komunistais. Matydamas, kad kalbama ne taip, kaip reikia, pulko komisaras kitiems kalbėti nebeleido, todėl kareiviai ėmė protestuoti, šaukti: „*Kokia čia laisvė, jei neleidžia laisvai kalbėti, ką nori*“, ir pan.

Mitingo vadovas, šiaip taip apraminęs kareivius, kreipėsi į jaunesnius karininkus, kviesdamas tarti žodį. Pirmasis kalbėti išėjo Ryšių būrio j. ltn. Vincas Rimas

835 Slaptas įsakymas Marijampolės įgulai Nr. 4. 1940-07-31. *Ten pat*, f. 384, ap. ap. 4, b. 23, l. 51.

836 Jaun. ltn. Trečiokas. Atsiminimai iš 9 P. D. L. K. Vytenio pulko gyvenimo. *Lietuvių archyvas. Bolševizmo metai*, p. 373.

837 Įsakymas Liaudies kariuomenei Nr. 91. 1940 m. liepos 13 d.

838 9-tam pėstininkų Lietuvos kunigaikščio Vytenio pulkui įsakymas Nr. 172. 1940-07-13. *LCVA*, f. 522, ap. 1, b. 27, l. 355.

839 Įsakymas Švenčionėlių įgulai Nr. 3. 1940-07-13. *Ten pat*, l. 356.

(Rurinkevičius), palaikantis komunistus. Jis paragino pritarti rezoliucijai dėl įstojimo į Sovietų Sąjungos sudėtį, tačiau kareiviai jį nušvilpė. Po to pakilo j. ltn. Antanas Naikelis. Jis savo kalbą pradėjo Lietuvos himno žodžiais, prisimindamas Nepriklausomybės kovas ir kas laukia Lietuvos, jei bus priimta siūloma rezoliucija. Jis pabrėžė, kad „*ja mes tik iškasime duobę, kurioje bus palaidota ne tik kovomis atgauta tautos laisvė, bet ir mes patys... Ką už tai pasakys tėvai, broliai, kurie už Lietuvą Nepriklausomybės kovose galvą guldė ir kraują liejo? Kur dėsime Nežinomojo Kareivio kapą, žuvusio dėl Lietuvos laisvės?*“ – klausė karių, kurie pritarė jam plojimais ir ovacijomis. Kareiviai mėtė į viršų kepurės, šaukė „valio“. Pulko komisaras bandė kalbėtoją prievarta nutildyti, o tai tik įaudrino kareivius. Pasipylė grasinimai „politrukams“ ir užgaulios replikos. Tada kareiviai ėmė skirstytis, ir mitingas baigėsi. Vakare pulko stovyklą žiedu apsupo Raudonosios armijos tankai, bet į jos vidų nevažiavo⁸⁴⁰ (žr. 8 priedą).

Pulke, įsikūrus naujoje vietoje, ir toliau buvo rengiami kariai, vyko mokymai, auklėjimo ir švietimo pamokos. Tačiau, atsiradus politiniam komisarui ir politinių vadovų, kurių daugumą sudarė rusai ir žydai, jame prasidėjo kareivių ir karininkų sekimas. J. Kleivos štabas buvo gana veiklus. Pulke atsirado ir išdavikų. Pirmiausia – J. Kleivos padėjėjas j. ltn. V. Rimas (Rurinkevičius), keletas raštininkų žydų⁸⁴¹. Pasitaikė skundimo atvejų, dažniausiai tai darė žydai. Pavyzdžiui, 1940 m. liepos 6 d. 4-osios kuopos eil. Benselis Šeras atėjo į kuopos raštinę ir ten buvusiam ltn. J. Marcišauskui pareiškė, jog pulko viršila Matukaitis yra fašistų vadas, bei pareikalavo, kad jis būtų suimtas ir uždarytas areštinėje. Viską išsiaiškinti buvo pavesta pulko politiniam vadovui⁸⁴².

Per visus šiuos įvykius kareivių rengimas nebebuvo prioritetas. Tuo susirūpinęs II pėstininkų diviziono vadas liepos 20 d. įsakė kuo greičiau pradėti taktinį kareivių mokymą ir jiems atlikti šaudymo pratimus⁸⁴³.

Liepos 22 d. pulko „politrukai“ vėl surengė karių mitingą, tačiau ir šį kartą įvykiams pakrypus ne jų numatyta kryptimi, jį vėl buvo priversti nutraukti. Šįkart mitingas baigėsi Tautos himnu, sugiedotu su ypatingu užsidegimu. Tačiau aistros nenurimo ir po jo, nes kariai buvo gerokai įerzinti dar ir tą dieną gauto įsakymo 1-ajam batalionui išvykti į Vilnių, o 2-ajam – į Kauną. Visi suprato, kad pulką norima išsklaidyti ir likviduoti. Batalionų vadams, paskelbusiems įsakymą, kareiviai pradėjo šaukti, kad niekur nevyksią⁸⁴⁴.

Tuo metu Kaune liepos 21–23 d. vyko „istorinė“ naujojo „išrinkto, Liaudies seimo“ sesija. Jau pirmąją dieną buvo priimta deklaracija prašyti SSRS Aukščiausiosios

840 Vytenėnas. Ltn. Antanas Naikelis istoriniuose 1940 m. birželio įvykių sukuriuose. *Karys*, 1985, Nr. 6, p. 248.

841 Sūduvas J. V. 9-to pėstininkų L. K. Vytenio pulko istorinė apybraiža. *Ten pat*, 1988, Nr. 3, p. 118.

842 Žinutė. *LCVA*, f. R-222, ap. 1, b. 12, l. 44.

843 1940-07-20 Devintojo pėstininkų pulko štabo telefonograma Nr. 132 pulko padaliniam. *LCVA*, f. 522, ap. 1, b. 28, l. 172.

844 Knezy S. Lietuvos kariuomenės naikinimas (1940 m. birželio 15 d.–1941 m.), <http://genocid.lt/GRTD/Tremtis/stasis.htm> [žr. 2020-05-24].

9 pp. 4 k. Marijampolė. 44
Lietuvi.
 Jau. Liepos m. 6 d. 9. PP/4 ir. ŠERAS
 BENSENIS atėjo į karo rinkinį
 ir ltn. NARČIŠANSKUI pareiškė, kad
 to pat pulko vir. MATURKAITIS yra
 įsivertęs vadas ir reikalauja kad jis
 būtų suimtas ir patalpintas į
 dabokę.
 Jis reikalauja aiškina įgalios per
 ltn. vado vada.
 Prašau informuoti ltn. B.
 ir skydį.
 1. PP oimio rekvizitai
 1940. VII. 11.
 Marijampolė.

LCVA, f. R-222, ap. 1, b. 12, l. 44

Liaudies Deputatų Tarybos priimti Lietuvą į „savo tautų sąjungos šeimą“. Liepos 23 d. patvirtinta įgaliotoji delegacija, vyksianti į SSRS Aukščiausiąją Tarybą to prašyti⁸⁴⁵.

Kariuomenės politinė vadovybė padėtį pulke įvertino vos ne kaip maištą, tačiau, kol vyko „Liaudies seimo“ sesija, nuo bet kokių represinių veiksmų susilaikė. Liepos 23 d. vakare į pulką atvyko krašto apsaugos ministras div. gen. V. Vitkauskas, kariuomenės vadas brg. gen. F. Baltušis-Žemaitis, politinis kariuomenės komisaras Jonas Macijauskas, dar keli karininkai ir civiliai asmenys. Karininkams buvo įsakyta rinktis štabe. Jau sutemus, karininkams atvykus į štabą, iš Vilniaus atvažiavo 3 sunkvežimiai, kuriuose sėdėjo kovine apranga vilkintys su šalmais ir prie šautuvų pritrintais durtuvais kareiviai. Jie turėjo ir lengvųjų kulkosvaidžių. Kareiviai vilkėjo Lietuvos karių uniformomis, jiems vadovavo j. ltn. Mykolas Pakalniškis. Kareiviai skubiai apsupo pulko štabą, pastatė savo ginkluotą apsaugą. Pulko sargybiniai buvo pašalinti jėga. Kaip prisimena j. ltn. K. Trečiokas, prie sargybinio priėjo ltn. V. Itomlenskis ir staiga, spyręs jam į pilvą, išplėšė šautuvą. Sargybinis pargriuvo, bet, greitai pašokęs, išsitraukė iš kišenės peilį ir šoko ginti posto, bet iš užnugario užpuolus kitiems kareiviams, atvežtiems iš Vilniaus ir Kauno įgulų, kurie ten pasižymėjo kaip komunistai, vis tiek buvo suimtas ir iš posto pašalintas⁸⁴⁶.

845 Knezys S. 9-asis pėstininkų Lietuvos kunigaikščio Vytenio pulkas. *Kardas*, 2000, Nr. 3, p. 27.

846 Jaun. ltn. Trečiokas. Atsiminimai iš 9 P. D. L. K. Vytenio pulko gyvenimo. *Lietuvių archyvas. Bolševizmo metai*, p. 377–378.

Karininkams susirinkus štabe ir adjutantui juos sutikrinus pagal sąrašą, vyr. ltn. M. Pakalniškis įspėjo, kad niekas nebandytų bėgti, nes bus nušautas be įspėjimo. Pastatą saugojo prie langų pastatyti kareiviai su parengtais durtuvais⁸⁴⁷.

Atvykusi komisija posėdžiavo užsidariusi pulko vado kabinete, o karininkai, uždaryti mažoje patalpoje, laukė. Apie 24 val. iš kabineto išėjo pulko adjutantas kpt. A. Malakauskas su sąrašu rankose ir ėmė karininkus kviesti užėti į pulko vado kabinetą, kur posėdžiavo komisija. Pulko karininkai buvo kviečiami po vieną. Po pokalbio kai kurie jų buvo suimti, nuvesti į atskirą patalpą ir saugomi sargybos, o vėliau nuvežti į Švenčionėlių geležinkelio stotį, kur stovėjo specialus traukinys⁸⁴⁸.

Suimtuosius išvežus, likusiems karininkams buvo įsakyta išsirikiuoti pagal ūgį. Jiems išsirikiavus, iš kabineto išėjo visa komisija. Trumpai į visus kreipdamasis div. gen. V. Vitkauskas pabrėžė, kad dėl Devintajame pulke susidariusios netoleruotinos padėties teko imtis priemonių ir izoliuoti tuos, kurie kėlė pulke nerimą, nebuvo patenkinti naująja valdžia. Po to visiems įsakė vykti į savo dalinius ir laukti pulko vado įsakymo⁸⁴⁹.

Ryte 5 val. buvo išrikiuotas visas pulkas, bet be ginklų. Kadangi F. Baltušis-Žemaitis lietuviškai jau nebemokėjo, kalbą pulkui pasakė div. gen. V. Vitkauskas:

„Vyrai! Kaip matote, jūsų eilės yra praretėję. Jūs pastebėjote, kad vienam trūksta draugo iš kairės, kitam – iš dešinės... Jie nesuprato laiko dvasios ir juos reikėjo nuo jūsų izoliuoti, kad galima būtų išgelbėti suteptą pulko garbę. Aš, kaip buvęs šio pulko vadas, nenorėjau, kad pulko vardas išnyktų ir jis būtų išformuotas...“

V. Vitkauskui baigus kalbėti, pulko orkestras, vadovaujamas kapelmeisterio H. Kudrevcevo, užgrojo „Internacionalą“. Kariai tylėjo. Kai po „Internacionalo“ suskambo Lietuvos himnas, iš karių krūtininių išsiveržė galinga giesmė „Lietuva, Tėvyne mūsų“. Tą dieną Devintasis pėstininkų pulkas jį giedojo paskutinį kartą⁸⁵⁰.

Iš viso buvo suimtas 31 karys, tarp jų – 8 karininkai: mjr. Jonas Brizgys, kapitonai Viktoras Klimavičius, Antanas Malakauskas, leitenantai Juozas Kiveris, Jonas Vladas Sagėnas, Vacys Skinderis, jaunesnieji leitenantai Jonas Naikelis ir Petras Vismantas⁸⁵¹. Penki karininkai – pulko štabo viršininkas gen. št. plk. ltn. Motiejus Naujokas, Ryšių kuopos vadas kpt. Jonas Šližauskas, Autobūrio vadas ltn. Stepas

847 Sūduvas J. V. 9-to pėstininkų L. K. Vytenio pulko istorinė apybraiža. *Karys*, 1988, Nr. 4, p. 165.

848 Jakubonis A. Vienintelis iš visų pulkų. *Tremtinys*, 2007 m. gruodžio 7, p. 4; Sūduvas J. V. 9-to pėstininkų L. K. Vytenio pulko istorinė apybraiža. *Karys*, 1988, Nr. 4, p.

849 Sūduvas J. V. 9-to pėstininkų L. K. Vytenio pulko istorinė apybraiža. *Karys*, 1988, Nr. 4, p. 166.

850 Ten pat.

851 Suimtų karininkų likimai susiklostė tragiškai. Iš 8 suimtų karininkų 4 buvo nuteisti ir išvežti į Rusijos kalėjimus ir lagerius, ten 3 iš jų žuvo. Į Lietuvą grįžo tik vienas – j. ltn. Petras Vismantas. 3 karininkai vėliau buvo paleisti, nesurinkus pakankamai kaltinamosios medžiagos, o kpt. Viktoro Klimavičiaus nespėta išvežti ir, kilus Vokietijos ir SSRS karui, jis buvo išlaisvintas iš kalėjimo. Iš suimtų 24 eilinių, puskarininkių, viršilų ir tuo metu pulke atliekančių stažuotę aspirantų 5 buvo nuteisti, 3 iš jų žuvo Rusijos lageriuose. Po tardymų 14 puskarininkių ir eilinių buvo paleisti, dar 3 suimtų karių likimas kol kas nežinomas (Knezyz S. 9-asis pėstininkų Lietuvos kunigaikščio Vytenio pulkas. *Kardas*, 2000, Nr. 3, p. 24–31).

Januševičius (tuo metu jau pabėgęs iš pulko), pulko maisto tiekėjas ltn. Bronius Lukšaitis ir 2-osios kopos būrio vadas j. ltn. Bronius Lukonas – tuoj pat buvo išleisti į atsargą. Be karininkų, buvo suimti 4 puskarininkiai ir 20 aktyviausių kareivių⁸⁵².

Nė mėnesio nuo liepos 24 d. pulko vadu neišbuvęs **gen. št. plk. ltn. Karolis Dabulevičius buvo nušalintas nuo pareigų**⁸⁵³. Perkeltas buvo ir pulko politinis vadovas Jonas Kleiva⁸⁵⁴. Naujuoju komisaru buvo paskirtas lenkas Balickis⁸⁵⁵, o pulko vadu dar tą pačią naktį – mjr. Vladas Strimavičius⁸⁵⁶. Pakeitimai oficialiai buvo įforminti kiek vėliau. 1940 m. liepos 27 d. pulko vadas gen. št. plk. K. Dabulevičius gavo nurodymą perduoti pulką mjr. Vladiui Strimavičiui ir vykti į Karo mokyklą. Pulkas buvo perduotas tą pačią dieną⁸⁵⁷. **Nuo liepos 27 d. V. Strimavičiui, paskyrus eiti pulko vado pareigas, buvo suteiktas pulkininko leitenanto laipsnis**⁸⁵⁸. Pulko štabo viršininku nuo liepos 24 d. buvo paskirtas kpt. Vaclovas Delininkaitis⁸⁵⁹.

Kaip matyti iš Kariuomenės štabo viršininko div. gen. S. Pundzevičiaus 1940 m. liepos 23 d. rašto I ir II pėstininkų divizijų vadams, kariuomenės vadas brg. gen. F. Baltušis-Žemaitis įsakė Devintąjį pėstininkų pulką performuoti: po vieną pulko batalioną išsiųsti į Pirmąjį ir Antrąjį pėstininkų pulkus ir atitinkamai po vieną Pirmojo ir Antrojo pėstininkų pulkų batalioną perkelti į Devintąjį pėstininkų pulką.

Perkelti turėjo būti sukeičiamų batalionų karininkai, puskarininkiai ir kareiviai su visais ginklais ir apranga. Įsakyta vietose palikti batalionų mobilizacinę turta, arklius ir vežimus⁸⁶⁰. Perkeliamus batalionus į Švenčionėlių poligoną nurodyta pervežti traukiniais. Įsakymą vykdyti neatidėliojant⁸⁶¹. Pagrindiniai oficialiai pulkui suformuluoti kaltinimai – pulko kariai priešinosi rinkimams į „Liaudies seimą“, taip pat Lietuvos prijungimui prie Sovietų Sąjungos, nepripažino Stalino konstitucijos⁸⁶².

1940 m. liepos 24 d. iš Pirmojo pėstininkų pulko 3-iosios, 5-osios, 9-osios ir 2-osios kulkosvaidžių kuopų suformuotas batalionas buvo perkeltas į Devintąjį

852 Телефонограмма по ВЧ В. Г. Деканозова в НКВД СССР о расформировании 9-го пехотного полка Литовской армии. *СССР и Литва в годы Второй мировой войны, том 1. СССР и Литовская Республика (март 1939 – август 1940 гг.)*. Сборник документов. Vilnius: LII leidykla, 2006, p. 710.

853 Liaudies kariuomenės vado įsakymas Nr. 31. 1940 m. liepos 25 d. *LCVA*, f. R-222, ap. 1, b. 8, l. 37.

854 Knezys S. Lietuvos kariuomenės naikinimas (1940 m. birželio 15 d.–1941 m.), <http://genocid.lt/GRTD/Tremtis/stasys.htm> [žr. 2020-05-24]; Knezys S. 9-asis pėstininkų Lietuvos kunigaikščio Vytenio pulkas. *Kardas*, 2000, Nr. 3, p. 27.

855 Jakubonis A. Vienintelis iš visų pulkų. *Tremtinys*, 2007 m. gruodžio 7 d., p. 4.

856 Knezys S. 9-asis pėstininkų Lietuvos kunigaikščio Vytenio pulkas. *Kardas*, 2000, Nr. 3, p. 27.

857 Įsakymas II pėstininkų divizijai Nr. 21. 1940-09-05. *LCVA*, f. 510, ap. 1, b. 431, l. 23.

858 Įsakymas Liaudies kariuomenei Nr. 108. 1940 m. rugpjūčio 1 d.

859 Liaudies kariuomenės vado įsakymas Nr. 30. 1940 m. liepos 24 d. *LCVA*, f. R-222, ap. 1, b. 8, l. 36.

860 Kariuomenės štabo viršininko div. Gen. S. Pundzevičiaus slaptas 1940-07-23 raštas I ir II PD vadams. *Ten pat*, f. 384, ap. 4, b. 23, l. 38.

861 Slaptas Kariuomenės štabo viršininko 1940-07-23 raštas I ir II PD vadams. *Ten pat*, l. 48.

862 Sovietų karinė okupacija. *Karys*, 1964, Nr. 7, p. 201.

pėstininkų pulką, dislokuotą Švenčionėliuose. Liepos 24-ąją batalionas paliko Vilnių. Kartu su kareiviais į Devintąjį pėstininkų pulką buvo perkelti šie karininkai: mjr. Stasys Valiušis, kapitonai Feliksas Eidimtas ir Pranas Aleknavičius, leitenantai Petras Kitkauskas, Leonas Juodišius, Jonas Morkūnas, Jonas Balčiūnas, Vytautas Kazys Gautis, Aleksandras Jankus, jaunesnieji leitenantai Justinas Narijauskas, Juozas Kučaitis, Antanas Račinskas, Jurgis Kazys Rečys ir Vitalis Ramaška. Su jais išvyko 13 liktinių puskarininkių ir 358 kareiviai.

Liepos 25 d. į Pirmąjį pėstininkų pulką atvyko Devintojo pėstininkų pulko 1-asis batalionas, vadovaujamas kpt. Jono Osino⁸⁶³. Kartu su batalionu iš Devintojo į Pirmąjį pėstininkų pulką, be jau minėto kpt. J. Osino, išvyko kapitonai Jonas Jocius ir Petras Jaruševičius, leitenantai Vladas Adomaitis ir Mykolas Gedvilas, jaunesnieji leitenantai Lionginas Švalka ir Stasys Slavėnas⁸⁶⁴.

Liepos 23 d. Antrojo pėstininkų pulko 2-ajam batalionui buvo įsakyta išvykti tą pačią dieną 18 val. iš Šančių geležinkelio stoties. Jis į Švenčionėlius atvyko liepos 24 d. 1 val. nakties, o iš Švenčionėlių geležinkelio stoties tuo pačiu traukiniu į Kauną išvyko Devintojo pėstininkų pulko 2-asis batalionas. Kartu su 324 kareiviais į jį buvo perkelti 7 liktiniai puskarininkiai ir šie pulko karininkai: mjr. Zenonas Drongis, kpt. Jonas Strikas, ltn. Kazys Kalibatas, kpt. Juozas Kulikauskas, ltn. Jonas Jaskys, j. ltn. Vladas Pūkys, j. ltn. Pranas Cvilikas, ltn. Edvardas Fridrikas, ltn. Zenonas Kemzūra, ltn. Juozas Barzda, ltn. Adolfas Deikis ir j. ltn. Jonas Stelmokas.

Liepos 26 d. į Antrąjį pėstininkų pulką atvyko Devintojo pėstininkų pulko 197 eiliniai kariai, 5 viršilos, puskarininkiai ir karininkai: kapitonai Jonas Gogė, Adolfas Pilvelis ir Vaclovas Dalininkaitis (liepos 29 d. jis vėl buvo gražintas į Devintąjį pėstininkų pulką), leitenantai Juozas Miliukas, Vytautas Lozoraitis ir Martynas Kriukis, jaunesnieji leitenantai Vytautas Šventoraitis, Leonas Sviderskis ir Antanas Bartušis. Be to, čia rugpjūčio pradžioje buvo perkeltas Antrojo pėstininkų pulko Automatinių pabūklų būrys, o iš Devintojo pėstininkų pulko į Antrąjį pėstininkų pulką – Minosvaidžių būrys⁸⁶⁵, liepos 31 d. iš Devintojo pėstininkų pulko į Pirmąjį pėstininkų pulką – 3-ioji kuopa⁸⁶⁶.

Iš okupacijos pradžioje Devintajame pėstininkų pulke tarnavusių 54 karininkų liko tik 20, o pulko karininkų sąrašą papildė atkeltų į pulką batalionų karininkai⁸⁶⁷.

Apie pulko išformavimą Sovietų Sąjungos užsienio reikalų komisaro pavaduotojas V. Dekanozovas telegramoje Sovietų Sąjungos Užsienio reikalų liaudies

863 Slaptas įsakymas 1 p. p. Nr. 7 sl. 1940-08-01. LCVA, f. 513, ap. 1, b. 186, l. 200; Raštas Kariuomenės štabo Rikiuotės skyriaus viršininkui. *Ten pat*, b. 394, l. 16, 17.

864 Įsakymas Liaudies kariuomenei Nr. 110. 1940 m. rugpjūčio 5 d.

865 Surgailis G. *Antrasis Lietuvos didžiojo kunigaikščio Algirdo pėstininkų pulkas*. V., 2014, p. 226–227.

866 Įsakymas Marijampolės igulai Nr. 4. 1940-07-31. LCVA, f. 510, ap. 1, b. 253, l. 121.

867 Knezys S. Lietuvos kariuomenės naikinimas (1940 m. birželio 15 d.–1941 m.), <http://genocid.lt/GRTD/Tremtis/stasys.htm> [žr. 2020-05-24].

komisariatui rašė, kad pulkas išformuotas pastebėjus, jog jis bandė pasitraukti į Vokietiją. Pulką iš Marijampolės perkėlus į Švenčionėlius, nuolat vyko atvira kontrrevoliucinė agitacija, dėl to pulko kariai neparėmė rezoliucijos, pritariančios „Liaudies seimo“ nutarimams. Be to, V. Dekanozovas nurodė, kad dar būdamas Marijampolėje pulkas dalyvavo žydų pogromuose⁸⁶⁸, o tai buvo netiesa.

Tačiau į Devintąjį pėstininkų pulką perkelti Pirmojo ir Antrojo pėstininkų pulkų batalionai dėl skirtingos sudėties neturėjo minosvaidžių, o Devintojo pėstininkų pulko Pirmąjį ir Antrąjį pulkus papildę batalionai – automatinųjų pabūklų būrių. Tokiu būdu Devintajame pėstininkų pulke susidarė automatinųjų pabūklų perteklius, o minosvaidžių iš viso nebuvo, todėl II pėstininkų diviziono vadas brig. gen. V. Karvelis paprašė kariuomenės vado Devintojo pėstininkų pulko minosvaidžių būrius grąžinti – perkelti iš Pirmojo ir Antrojo pėstininkų pulkų, o automatinųjų pabūklų būrius – iš Devintojo pėstininkų pulko – į Pirmąjį ir Antrąjį pėstininkų pulkus⁸⁶⁹. Tačiau kariuomenės vadas įsakė kol kas nieko nekeisti⁸⁷⁰.

1940 m. liepos 25 d. įsakymu Liaudies kariuomenei Nr. 98 Devintasis pėstininkų Lietuvos kunigaikščio Vytenio pulkas buvo pavadintas Devintuoju pėstininkų pulku⁸⁷¹.

Nuo rugpjūčio 1 d. pulke papildomai atsirado net 10 politinių vadovų. Jais buvo paskirti Albinas Vinikaitis, Jonas Gaumanas, Bronius Steponaitis, Algirdas Stočkus, Julius Burba, Vincas Klanauskas, Stasys Kubilevičius, Leonas Mažietis, Jonas Balevičius ir Petras Mažlinskas⁸⁷².

Rugpjūčio mėn. pulkas iš Švenčionėlių poligono buvo perkeltas į Alytų. Pirmiausia rugpjūčio 14 d. į Alytų buvo išsiųstas vyr. butininkas kpt. J. Strikas su jam priskirtais ltn. M. Ščepanavičiumi, puskarininkiais Martinioniu ir Stundžia ir pulke stažuotę atliekančiu kariūnu Žmuidzinu. Jiems buvo įsakyta prisistatyti Alytaus apskrities kariniam viršininkui ir parengti patalpas atvykstančiam pulkui.

Pulkas persikėlė dviem geležinkelio ešelonais. Pirmuoju ešelonu, kurio viršininku buvo paskirtas mjr. I. Drongis, vyko 2-asis batalionas ir dalis Autobūrio, antruoju ešelonu, kurio viršininkas buvo mjr. S. Valiuškis, – 1-asis batalionas, pulko štabas, likusi Autobūrio dalis, orkestras, pulko krautuvė, karininkų ramovė⁸⁷³.

Pirmasis ešelonas į Alytų atvyko rugpjūčio 17 d., antrasis – rugpjūčio 21

868 Телефонограмма по ВЧ В. Г. Деканозова в НКВД СССР о расформировании 9-го пехотного полка Литовской армии. *СССР и Литва в годы Второй мировой войны, том 1. СССР и Литовская Республика (март 1939 – август 1940 гг.)*. Сборник документов, p. 710.

869 Slaptas II PD vado raštas Nr. 2531 kariuomenės vadui. *LCVA*, f. 510, ap. 1, b. 253, l. 114.

870 Slaptas Kariuomenės štabo viršininko 1940-08-05 raštas II PD vadui. *Ten pat*, l. 101.

871 Įsakymas Liaudies kariuomenei Nr. 98. 1940 m. liepos 25 d.

872 Įsakymas Liaudies kariuomenei Nr. 106. 1940 m. liepos 31 d.

873 Slaptas įsakymas 9-tam pėstininkų pulkui išsikelti iš Švenčionėlių į Alytų. *LCVA*, f. 384, ap. 4, b. 23, l. 48.

d.⁸⁷⁴ Alytuje pulkas turėjo dirbti sovietinio karinio aerodromo statyboje⁸⁷⁵. Kariai buvo apgyvendinti palapinėse miške, jokių karinių mokymų nerengta, jie, prižiūrimi Raudonosios armijos inžinerijos dalinio, turėjo dirbti žemės kasimo darbus⁸⁷⁶. Darbas buvo monotoniškas: reikėjo nukasti aukštesnes vietas ir pilti žemę į sunkvežimius, kurie, ją nuvežę, išversdavo į griovį ir vėl grįždavo. Dirbti teko kiekvieną dieną, nesvarbu, koks oras. Lietingą dieną, grįžę iš darbo, kareiviai neturėjo kur išsidžiovinti peršlapusių drabužių, o pasikeisti sausų neužtekdavo. Pernakvoję drėgnose palapinėse, jie keldavosi anksti ryte ir, apsilukę dar šlapiais drabužiais, vėl eidavo į darbą⁸⁷⁷.

Kiekvieną dieną, prieš darbo pradžią, būdavo politinio auklėjimo pamokos. Jos kareiviams greitai įgriso. J. ltn. K. Trečiokas prisimena:

„Buvo ir įdomu, kada įpykę kareiviai iškrėsdavo politrukams pikty išdaigų, parodydami savo nepasitenkinimą kraugeriu Stalinu ir jo santvarka.

Vieną rytą pulko raudonajame Lenino kambaryje buvo rastas išpaisytas Stalinas ir Leninas velnių pavidale su bendra uodega, ant kurios buvo penkiakampė žvaigždė su užrašu: „Viso pasaulio velniai, vienykitės!“ Politrukai nežinojo, kas daryti – ieškojo, kvotė, pyko, grasino, bet nieko nesurado.“⁸⁷⁸

Kariuomenės vadui pritarus, Devintąjį pėstininkų pulką, išskyrus 1-ąjį batalioną, iki rugpjūčio 25 d. nutarta vėl perkelti į Marijampolę, o jo 1-ąjį batalioną – dislokuoti Kazlų Rūdoje. Jeigu neužtektų butų, pulko 1-ajai dviratininkų kuopai leista įsikurti Liudvinave⁸⁷⁹. Bet šis nurodymas jau nebuvo įvykdytas.

Dar pulkui nepersikėlus į naują vietą ir tebesant Alytuje, rugpjūčio 30 d. jį tikrino II pėstininkų divizijos sanitarijos viršininkas. Tai buvo paskutinis pulko patikrinimas, iš jo rezultatų matyti, kokiomis sąlygomis kariai gyveno. Pulko štabas ir Autobūrys buvo apgyvendinti senose carinės Rusijos kariuomenės Pontonų bataliono kareivinėse. Jose, be pulko štabo, dar buvo Žemės ūkio ir pradinė mokykla, senelių prieglauda, miškų urėdija ir užkrečiamųjų ligų ligoninė, kurioje gydėsi 20 vidurių šiltine sergančių ligonių. Kiti pulko padaliniai buvo apgyvendinti palapinėse miške. Valgis buvo verdamas lauko virtuvėse, vanduo vežamas statinėmis iš aplinkinių gyventojų šulinių. Pulko maisto sandėlis įrengtas prie štabo apgriuvusiame pastate, kurio kitame gale buvo labai prastos būklės užkrečiamųjų ligų ligoninės skalbykla. Maistas sandėlyje buvo laikomas netinkamomis sąlygomis, tiesiog padėtas ant žemės. Pulko ambulatorija ir ligoninė, kurioje tilpo tik 7 lovos, buvo mažame

874 Slaptas e. pulko vado pareigas plk. ltn. V. Strimavičiaus 1940-08-19 raštas II PD vadui. *Ten pat*, l. 55.

875 Jakubonis A. Vienintelis iš visų pulkų. *Tremtinys*, 2007 gruodžio 7, p. 4.

876 Sūduvas J. V. 9-to pėstininkų L. K. Vytenio pulko istorinė apybraiža. *Karys*, 1988, Nr. 4, p. 167.

877 Jaun. ltn. Trečiokas. Atsiminimai iš 9 P. D. L. K. Vytenio pulko gyvenimo. *Lietuvių archyvas. Bolševizmo metai*, p. 382, 383.

878 Ten pat.

879 Slaptas II PD vado 1940-07-30 raštas 9 PP, 1 KP ir 3 AP vadams. *LCVA*, f. 510, ap. 1, b. 253, l. 107.

name. Ambulatorijoje kas dieną apsilankydavo 70–100 karių. Sanitarijos viršininkas, suprasdamas, kad tokiomis sąlygomis palaikyti švarą ir tvarką labai sunku, padarė oficialią išvadą, jog „*sanitarinė būklė dabar dar pakenčiama*“, tačiau primygtinai siūlė pulko štabą perkelti į kitas patalpas, nes užsikrėtimo vidurių šiltine rizika buvo per didelė⁸⁸⁰.

Pulko likvidavimas

1940 m. rugpjūčio 30 d. LTSR Liaudies komisarų taryba, vykdydama Maskvos valią, priėmė nutarimą, iš esmės skelbiantį apie Lietuvos kariuomenės likvidavimą, t. y. perorganizuoti Liaudies kariuomenę į Raudonosios armijos šaulių teritorinį korpusą ir įtraukti jį į Pabaltijo ypatingosios karo apygardos kariuomenės sudėtį. Rugsėjo 1 d. buvo paskelbta apie Lietuvos kariuomenės pagrindu formuojamą Raudonosios armijos 29-ąją šaulių teritorinį korpusą.

1940 m. rugsėjo 8 d. K. A. M. vyriausiosios likvidacinės komisijos išleistame įsakyme nurodyta „Liaudies kariuomenės“ likvidavimą pradėti rugsėjo 15 d. Likvidavimo vietas pasirenka likviduojamų dalių ir įstaigų viršininkai, „*prisiderindami prie DVRA reikalavimų patalpų atžvilgiu*“⁸⁸¹. Pulko likvidavimo komisijos pirmininku buvo paskirtas einantis pulko vado pareigas plk. lt. V. Strimavičius⁸⁸².

Pagal paskelbtą teritorinio korpuso formavimo planą iš Lietuvos kariuomenės Devintojo pėstininkų pulko, 2-ojo raitelių bataliono, I pėstininkų divizijos ir Kariuomenės štabo buvo nuspręsta suformuoti korpuso 179-osios divizijos 215-ąją šaulių pulką. Iš Devintojo pėstininkų pulko į formuojamą pulką turėjo būti perkelti visi 62 karininkai, 121 puskarininkis ir 919 eilinių. Pulkas buvo formuojamas Vilniuje⁸⁸³.

Rugsėjo 5 d. 179-osios šaulių divizijos l. e. divizijos vado pareigas div. gen. S. Pundzevičius išleido *Žygiui į naujas dislokacijos vietas įsakymą*, kuriame buvo nurodyta, kur ir kokia divizijos dalis dislokuojama. Žygio į naujas dislokacijos vietas reikalus tvarkyti ir kelius pasirinkti buvo palikta perkeliamausių dalių vadams. Persiekiant į naują dislokacijos vietą visą turtą, išskyrus stacionarius įrenginius, įsakyta pasiimti, paliekamas patalpas ir turtą – perduoti Raudonosios armijos įgulų viršininkų paskirtiems atstovams⁸⁸⁴.

Visos Lietuvos kariuomenės likvidavimas turėjo baigtis iki spalio 2 d., tačiau tiek Devintajame pėstininkų, tiek kituose kariuomenės pulkuose jis nebuvo baigtas,

880 II PD sanitarijos viršininko 1940-09-02 raportas II PD vadui. *Ten pat*, b. 442, l. 8–9.

881 K. A. M. Vyr. likvidacinės komisijos pirmininko įsakymas Nr. 4. 1940-09-08. *Ten pat*, f. 522, ap. 1, b. 28, l. 132.

882 Lietuvos kariuomenės karininkai 1918–1953, t. 7, Vilnius, 2007, p. 216.

883 Organizacijos planas 29 šaulių teritorinio korpuso. *LCVA*, f. 521, ap. 1, b. 290, l. 125.

884 *Žygiui į naujas dislokacijos vietas įsakymas*. 1940-09-07. *Ten pat*, f. 511, ap. 1, b. 561a, l. 16–17.

todėl, pritarus korpuso vadui div. gen. V. Vitkauskui, pareigūnai, jau turėję eiti naujas pareigas korpuse, bet vykde dalinių likvidavimą, buvo palikti šių darbų tęsti arba vietoje jų buvo paskirti nauji⁸⁸⁵.

Tiksli data, kada Devintasis pėstininkų pulkas buvo likviduotas, nenustatyta. Darytina prielaida, kad pagrindiniai pulko likvidavimo darbai buvo baigti iki spalio vidurio, nes einantis pulko vado pareigas ir pulko likvidavimo komisijos pirmininkas plk. ltn. V. Strimavičius iš kariuomenės buvo atleistas spalio 17 d.⁸⁸⁶ Pulko turto likvidavimas dar vyko iki 1940 m. gruodžio⁸⁸⁷.

885 179 šaulių divizijos tiekimo viršininko 1940-11-19 raportas 29 ŠTK tiekimo viršininkui. *Ten pat*, f. 522, ap. 1, b. 28, l. 142.

886 Lietuvos kariuomenės karininkai 1918–1953, t. 7, p. 216.

887 LCVA, f. 522, ap. 1, b. 28a.

Išvados

Devintojo pėstininkų Lietuvos kunigaikščio Vytenio pulko formavimosi istorija kardinaliai skiriasi nuo kitų Lietuvos kariuomenės pulkų istorijos, nes buvo sukurtas Joniškėlio apskrities visuomenės pastangomis bolševikų okupuotame krašte be jokio Lietuvos vyriausybės įsakymo ar nurodymo, valstybei tam neskyrus lėšų. Jo užuomazgos buvo milicijos, vėliau – partizanų, kurie ginklų įsigijo iš savo priešų, būriai. Taigi, tai buvo vienintelis Lietuvos kariuomenės dalinys, kurio ištakos – partizaninis pasipriešinimas, vykęs dar prieš susikuriant reguliariosios kariuomenės vietams. Iki Joniškėlio partizanų batalionas buvo įtrauktas į Lietuvos kariuomenę, jis buvo išlaikomas ne iš Krašto apsaugos ministerijos, bet iš apskrities savivaldybės ir visuomenės lėšų.

Nuo 1919 m. balandžio pradžios, artėjant besikaunantiems Lietuvos kariuomenės Panevėžio grupei, Joniškėlio partizanai pripažino Lietuvos karinę vadovybę. Tada ir buvo suformuotas *Atskiras partizanų mirties batalionas*, kuris didesniuose ir mažesniuose mūšiuose su raudonarmiečiais gynė Mūšos ir Lėvens upių fronto liniją.

Vyriausiojo kariuomenės vado 1919 m. liepos 10 d. įsakymu batalionas nuo birželio 20 d. buvo pavadintas Joniškėlio batalionu ir įtrauktas į II brigados sudėtį.

Batalione pamažu nusistovėjo tokia pat tvarka, kaip ir kituose Lietuvos kariuomenės daliniuose. Jis, pasibaigus partizaninės kovos etapui, tapo eiliniu Lietuvos kariuomenės daliniu.

3 batalionų pulkas buvo baigtas formuoti tik 1920 m. balandžio viduryje, fronte palyginti ramiu laikotarpiu. Ši aplinkybė atskleidžia, kokiomis sudėtingomis sąlygomis buvo atkuriamas Lietuvos kariuomenė.

Gindamas Lietuvos laisvę, pulkas kovėsi su raudonarmiečiais ir lenkais. Po sėkmingo puolimo 1919 m. rugpjūčio pabaigoje batalionas užėmė fronto liniją palei Dauguvą ir ją gynė iki 1920 m. pradžios. Nuo 1920 m. sausio 20 d. jau Devintasis pėstininkų pulkas buvo perkeltas į pozicijas prieš lenkus Kalkūnų–Turmanto ruožė ir palei sieną su Latvija. Lietuvą puolat Lenkijos kariuomenės gen. mjr. L. Želigovskio grupuotei, 2 jo batalionai gynė Vilnių. Pranašėsnėms pajėgoms spaudžiant, pulkas atsitraukė į Bajorų–Didžiosios Riešės pozicijas, dengdamas visą šiaurinę Lietuvos dalį, taip pat dalyvavo legendiniuose mūšiuose dėl Giedraičių ir kituose susirėmimuose, kurie pareikalavo daug ištvermės ir pasiaukojimo.

Pasibaigus Nepriklausomybės kovoms, pulkas iki 1923 m. gegužės ir toliau gyveno karo sąlygomis – vienas jo batalionas saugojo demarkacijos linijos su Lenkija barą. Nors vykdydamas šią užduotį jis patyrė ir nuostolių, savo užduotį įvykdė gerai.

Taikos sąlygomis pagrindine pulko užduotimi tapo kareivių ir puskarininkų mokymas ir auklėjimas, patikimo rezervo, kurį būtų galima pasitelkti susiklosčius ekstremaliai padėčiai, rengimas. Tad pulkas šiuo požiūriu niekuo nesiskyrė nuo kitų

pulkų. Karių rengimas vyko pagal parengtas mokymo programas, jų įgytos žinios ir įgūdžiai buvo tikrinami įvairių manevrų, pratybų, taip pat ir paskelbus pavojų, kitų mokymų metu.

Ypač daug dėmesio buvo skiriama kareivių švietimui. Pamažu nusistovėjo įprastinė rutina: be mokymų, nuolat vyko įvairūs patikrinimai, po kurių reikėjo pastebėtus trūkumus pašalinti, tradiciniai pavasario ir rudens manevrai, įvairios sporto ir kitos šventės ir pan.

Pasibaigus Nepriklausomybės kovoms, visą trečiąjį dešimtmetį ir ketvirtojo dešimtmečio pradžioje faktiškai pagrindiniu Lietuvos ir kartu pulko priešu buvo laikoma Lenkija, okupavusi Vilniaus kraštą. Paaštrėjus santykiams su Vokietija, o ypač jai atplėšus Klaipėdos kraštą, pulko kariai pradėti rengti galimam kariniam susidūrimui tiek su Lenkijos, tiek su Vokietijos kariuomene. Pulkas, vykdamas priedangos dalinio užduotis, labai intensyviai ruošėsi galimai Lenkijos ir Vokietijos agresijai. Buvo parengti priešo stabdymo planai, nuodugnai išžvalgyta vietovė. Apie gerą pulko pasirengimą byloja 1939 m. rugsėjo mėn. pulke gana sklandžiai įvykdyta dalinė mobilizacija, performuojant jį pagal karo meto priedangos pulko reikalavimus.

Pulke vyko ne tik karinis rengimas, bet ir intensyvus kultūrinis ir auklėjamasis darbas. Daug naujokų kareivių buvo beraščiai. Pulke jiems buvo visos galimybės išmokti skaityti ir rašyti, įgyti bendrojo lavinimo, valstybės istorijos žinių, kariai buvo auklėjami patriotizmo ir meilės savo šaliai dvasia. Jiems buvo rengiami spektakliai, koncertai, įvairios ekskursijos, rodomi kino filmai, skaitomos paskaitos. Visa tai labai išplėtė bendrąjį karių akiratį. Buvo sudarytos sąlygos sportuoti. Pulke ypač populiarus buvo futbolas, sportinis šaudymas ir gimnastika.

Prasidėjus sovietinei okupacijai ir Lietuvos Respublikos prezidentui A. Smetonai nusprendus pasitraukti į Vokietiją, birželio 15 d. krašto apsaugos ministro brg. gen. K. Musteikio nurodymu pulkas turėjo užtikrinti jo saugumą. Nors šis sumanymas taip ir liko neįgyvendintas, nes kariuomenės vadovybės pastangomis kovinės parengties pulkas pusiaukelėje buvo sustabdytas ir gražintas į Marijampolę, tačiau to pakako, kad jis atsidurtų nepatikimų ir sovietiniams okupantams pavojingų dalinių sąrašė. Pulke greitai prasidėjo represijos. Buvo perkelti ar išleisti į atsargą keletas pulko karininkų, o liepos 23 d. suimtas 31 pulko karys, tarp jų – 8 karininkai. Pulką performuojant, jo batalionai buvo sukeisti su Pirmojo ir Antrojo pėstininkų pulkų batalionais.

Devintojo pėstininkų Lietuvos kunigaikščio Vytenio pulko istorija baigėsi taip, kaip ir visos Lietuvos kariuomenės istorija – likvidavimu. Jo pagrindu buvo suformuotas Raudonosios armijos 29-ojo šaulių teritorinio korpuso 215-asis pėstininkų šaulių pulkas.

Priedai

1 priedas

Pulko vadai

KRN. ANTANAS STAPULIONIS⁸⁸⁸

(Atskirojo partizanų mirties bataliono vadas nuo 1919 m. balandžio 7 d. iki gegužės 13 d., Atskirojo Joniškėlio partizanų bataliono vadas nuo 1919 m. gegužės 14 d. iki 1919 m. liepos 12 d.)

Antanas Stapulionis gimė 1893 m. gruodžio 6 d. Joniškėlio valsčiaus Gustonių kaime, susipratęs ir dėl lietuviybės nukentėjusio ūkininko šeimoje. Mokėsi savo tėvo slaptai įkurtoje mokykloje, po to baigė Joniškėlio žemės ūkio mokyklą ir Kauno „Saulės“ draugijos mokytojų seminariją.

1914 m. rugpjūčio mėn. mobilizuotas į carinės Rusijos kariuomenę, iš pradžių tarnavo eiliniu. 1915 m. baigęs Irkutsko karo mokyklą, buvo pasiūstas į

Dauguvos frontą, po to su pulku perkeltas į Rumunijos ir Austrijos frontus.

1918 m. gegužės mėn. grįžo į Lietuvą. 1918 m. rudenį buvo priimtas į Joniškėlio pradžios mokyklą mokytoju ir joje mokytojavo iki bolševikų atsitraukimo. 1918 m. gruodžio 20 d. įstojo į Joniškėlio partizanų kuopą, vadovavo Joniškėlio valsčiaus slaptai partizanų organizacijai, platindavo iš apskrities centro gautas bolševikus demaskuojančias proklamacijas. Įtarus, kad dalyvauja antibolševikinėje veikloje, buvo bolševikų sekamas, pas jį buvo padaryta krata. Raudonosios armijos 8-ajam žemaičių pulkui iš Šiaulių pasitraukus į Joniškėlį, organizavo antibolševikinių atšaukimų platinimą tarp šio pulko kareivių. Pradėjus Joniškėlio valsčiaus partizanų būriui viešai veikti, jam vadovavo, kol buvo išrinktas apskrities apsaugos štabo viršininku. Nuo 1918 m. balandžio 7 d. karininkas A. Stapulionis buvo paskirtas Joniškėlio partizanų mirties bataliono vadu. Dalyvavo mūšiuose su rau-

888 LCVA, f. 930, ap. 2S, b. 163 ; Gudelis P. Joniškėlio partizanų bataliono vadas. *Karys*, 1939, Nr. 34, p. 987; *Lietuvos kariuomenės karininkai. 1918–1953*, 2007, t. 7, p. 164.

donarmiečiais Pasvalio, Vaškų, Krinčino, Daujėnų ir Linkuvos valsčiuose.

Partizanų batalionams tapus Lietuvos kariuomenės daliniais ir rugpjūčio 19 d. Joniškėlio batalioną prijungus prie Trečiojo pėstininkų pulko, karininkas A. Stapulionis buvo paskirtas šio pulko vado padėjėju. 1919 m. lapkričio 30 d. jam buvo suteiktas kapitono laipsnis. 1920 m. gegužės 21 d. A. Stapulionis buvo perkeltas į Šeštąjį pėstininkų pulką ir paskirtas pulko vado padėjėju. 1920 m. rugsėjo 1 d. pakeltas į majorus, kartu su pulku dalyvavo kovose su lenkais. 1921 m. gruodžio 12 d. perkeltas į Devintąjį pėstininkų pulką, tačiau jau 1922 m. sausio 2 d. perkeltas į Septintąjį pėstininkų pulką, paskirtas 3-iojo bataliono vadu, o liepos 11 d. – pulko Ūkio dalies viršininku.

1922 m. sausio 30 d. baigė Aukštųjų karininkų kursų 1-ąją laidą. 1924 m. liepos 26 d. paskirtas 2-ojo bataliono vadu, 1927 m. gegužės 1 d. – 1-ojo bataliono vadu, 1927 m. rugsėjo 26 d. – Tauragės apskrities komendantu. 1928 m. lapkričio 23 d. pakeltas į pulkininkus leitenantus. 1930 m. spalio 2 d. perkeltas paskyrus Ukmergės apskrities komendantūros, 1937 m. spalio 11 d. – Kėdainių komendantūros, 1939 m. lapkričio 18 d. – Panevėžio apskrities komendantūros komendantu.

1940 m. Lietuvą okupavus Sovietų Sąjungai, plk. ltn. A. Stapulionis liepos 2 d. iš kariuomenės buvo atleistas, slapstėsi. Vokiečių okupacijos metais dirbo valdininku Panevėžio miesto savivaldybėje, nuo 1940 m. birželio 26 d. paskirtas Panevėžio apskrities apsaugos viršininku, nuo 1941 m. lapkričio 15 d. iki 1943 m. spalio 1 d. dirbo Panevėžio apskrities mokesčių inspektoriumi. Organizuojo Vietinę rinktinę, 1944 m. vasario 8 d. paskirtas Zarasų apskrities komendantu.

1944 m. su žmona pasitraukė į Vokietiją, 1949 m. emigravo į JAV, gyveno Bostone. Nuo 1952 m. spalio 25 d. iki 1954 m. gegužės 8 d. buvo renkamas Lietuvos karių veteranų sąjungos „Ramovė“ Bostono skyriaus pirmininku, nuo 1977 m. gegužės 28 d. – garbės pirmininku. 1978 m. liepos 3 d. mirė Floridoje. 1995 m. gegužės 27 d. jo palaikai pervežti į Lietuvą ir perlaidoti Joniškėlio kapinėse.

Apdovanotas Vyčio Kryžiaus 5-ojo laipsnio, Vytauto Didžiojo 4-ojo laipsnio, Lietuvos didžiojo kunigaikščio Gedimino 3-iojo laipsnio ir Šaulių žvaigždės ordinais, Lietuvos kariuomenės kūrėjų savanorių, Lietuvos nepriklausomybės, Šaulių žvaigždės, Latvijos išsivadavimo karo 10-mečio medaliais ir Latvijos Aizsargų nuopelnų kryžiumi.

Žmona – Genovaitė Vanagaitė.

MJR. ALEKSANDRAS JAKAITIS⁸⁸⁹

(Laikiniai einantis Joniškėlio bataliono vado pareigas nuo 1919 m. liepos 13 d. iki 1919 m. gruodžio 9 d., einantis pulko vado pareigas nuo 1919 m. gruodžio 10 d. iki 1920 vasario 17 d., pulko vadas nuo 1920 m. vasario 18 d. iki 1920 m. liepos 14 d.)

Aleksandras Jakaitis gimė 1887 m. rugsėjo 1 d. Ramygaloje. 1907 m. baigė Vilniaus realinę mokyklą ir nuo 1907 m. tarnavo Rusijos kariuomenėje.

1908 m. rugsėjo 1 d. buvo priimtas į Vilniaus karo mokyklą, ją baigęs, suteikus praporščiko laipsnį, paskirtas 113-ojo Starorusios pulko 3-iosios kuopos jaunesniuo-

ju karininku. 1912 m. perkeltas į Pionierių bataliono telegrafo kuopą. Dalyvavo Pirmojo pasaulinio karo kautynėse, turėjo kapitono laipsnį. 1917 m. gegužės 10 d. pakeltas į majorus. Rusijoje įsigalėjus bolševikams, demobilizuotas grįžo į Lietuvą.

1919 m. birželio 27 d. mobilizuotas į Lietuvos kariuomenę, paskirtas į Generalinį štabą, 1919 m. liepos 13 d. – Joniškėlio bataliono vadu. Laikiniai ėjo II brigados Devintojo pėstininkų pulko vado pareigas. 1919 m. lapkričio 22 d. jam buvo suteiktas majoro laipsnis. 1919 m. gruodžio 10 d. paskirtas eiti Devintojo pėstininkų pulko vado pareigas, kelis kartus laikinai ėjo III divizijos vado pareigas. 1920 m. vasario 18 d. patvirtintas Devintojo pėstininkų pulko vadu. 1920 m. liepos 14 d. iš pulko vado pareigų atleistas ir paskirtas Generalinio štabo Administracijos skyriaus viršininku. Tačiau šias pareigas ėjo neilgai. 1920 m. rugpjūčio 23 d. perkeltas į Dešimtąjį pėstininkų pulką ir paskirtas eiti pulko vado pareigas, 1921 m. birželio 20 d. pradėjo eiti Trečiojo pėstininkų pulko vado pareigas. Nuo 1922 m. sausio 12 iki kovo 16 d. pulko vadas mjr. A. Jakaitis pavadavo IV pėstininkų divizijos vadą. 1922 m. gegužės 1 d. pakeltas į pulkininkus leitenantus. Nuo 1922 m. lapkričio 29 d. iki 1923 m. spalio 15 d. mokėsi Aukštuosiuose karininkų kursuose. 1923 m. spalio 30 d. paskirtas eiti I pėstininkų divizijos vado pareigas. 1925 m. gegužės 15 d. pakeltas į pulkininkus. 1926 m. spalį paskirtas Vyčio Kryžiaus ordino tarybos nariu. 1926 m. gruodžio 31 d. paties prašymu išleistas į pėstininkų karininkų atsargą. 1933 m. rugsėjo 28 d. gyvenimą baigė tragiškai – nusišovė.

Apdovanotas Vyčio Kryžiaus 5-ojo laipsnio ordinu, Latvijos išsivadavimo karo 10-mečio medaliu, Rusijos kariuomenėje – Šv. Anos 2-ojo, 3-iojo ir 4-ojo, Šv. Stanislovo 2-ojo ir 3-iojo, Šv. Vladimiro 4-ojo laipsnio ordiniais.

889 LCVA, f. 930, ap. 2J, b. 18; *Lietuvos kariuomenės karininkai 1918–1953*, t. 4, p. 19–20.

MJR. ANTANAS PAŠKOVIČIUS⁸⁹⁰

(Einantis pulko vado pareigas nuo 1920 m. liepos 14 d. iki 1921 m. gegužės 28 d., pulko vadas nuo 1921 m. gegužės 29 d. iki 1925 m. vasario 7 d.)

Antanas Paškovičius gimė 1886 m. spalio 15 d. Panevėžio apskrities Krekenavos valsčiaus Baimainių kaime. 1907 m. baigė Panevėžio realinės mokyklos šešias klases.

Tarnavo Rusijos kariuomenėje. 1909 m. jam buvo suteiktas praporščiko laipsnis. 1915 m. gegužės 20 d. pakeltas į poručikus, 1916 m. spalio 1 d. – į štabskapitonus, 1917 m. liepos 10 d. – į kapitonus. Dalyvavo Pirmojo pasaulinio karo mūšiuose, buvo sužeistas.

Grįžęs į Lietuvą 1919 m. spalio 12 d. buvo mobilizuotas į Lietuvos kariuomenę. Tarnavo Vilniaus batalione, po to Penktajame pėstininkų pulke 3-iojo bataliono vadu. Kartu su Penktuoju pulku dalyvavo kovose su bermontininkais. 1920 m. vasario 16 d. jam buvo suteiktas majoro laipsnis. Vasario 20 d. paskirtas pulko vado padėjėju. 1920 m. liepos 14 d. perkeltas į Devintąjį pėstininkų pulką ir paskirtas eiti pulko vado pareigas. Kovose su lenkais sužeistas. 1921 m. gegužės 29 d. paskirtas pulko vadu. 1922 m. liepos 16 d. pakeltas į pulkininkus leitenantus. 1923 m. spalio 20 d. baigė Aukštuosius karininkų Lietuvos didžiojo kunigaikščio Vytauto kursus (trečioji laida). 1925 m. vasario 23 d. paskirtas eiti Pirmojo pėstininkų pulko vado pareigas. Pulką perėmė vasario 23 d.

1926 m. sausio 3 d. paties prašymu išleistas į atsargą. Kurį laiką ūkininkavo Ukmergės apskrities Panoterių valsčiaus Carnopolio palivarke. 1930–1935 m. dirbo Ukmergės apskrities ligonių kasų direktoriumi, vėliau tarnavo Vidaus reikalų ministerijos pasienio policijos inspektoriumi Kaune. 1939–1940 m. dirbo Šiaulių apskrities policijos viršininku.

Sovietų Sąjungai okupavus Lietuvą, 1940 m. lapkričio 3 d. buvo suimtas, kalintas Šiauliuose. 1941 m. balandžio 23 d. SSRS NKVD Ypatingojo pasitarimo nutaustas kalėti 8 metus. Kalėjo Karlage (Karagandos sritis, Kazachija). 1942 m. lapkričio 20 d. žuvo lageryje.

Apdovanotas Šv. Anos 4-ojo ir 3-iojo laipsnio ordinais su kardais, Šv. Stanislovo 3-iojo laipsnio ordinu su kardais, Šv. Jurgio (Georgijaus) 3-iojo ir 4-ojo laipsnio ordinais, Vyčio Kryžiaus 5-ojo laipsnio ordinu, Lietuvos kariuomenės kūrėjų savanorių medaliu.

Žmona – Halina, dukterys – Marija Javorska ir Irena, sūnus – Antanas Algirdas.

890 LCVA, f. 930, ap. 2P, b. 33; *Lietuvos kariuomenės karininkai*. 1918–1953, t. 6, p. 59.

PLK. LTN. VINCAS VITKAUSKAS⁸⁹¹

(Laikinai einantis pulko vado pareigas nuo 1925 m. vasario 13 d. iki 1926 m. gegužės 31 d., pulko vadas nuo 1926 m. birželio 1 d. iki 1927 m. balandžio 30 d.)

Vincas Vitkauskas gimė 1890 m. spalio 4 d. Vilkaviškio apskrities Pajevonio valsčiaus Užbalių kaime. 1897 m. pradėjo lankyti Lankeliškių liaudies mokyklą. 1908 m. išvyko į Marijampolę ir ten mokėsi iki 1912 m. 1912–1913 m. mokslus tęsė Vilkaviškyje.

Prasidėjęs Pirmajam pasauliniam karui, buvo evakuotas į Rusiją. 1914 m. eksternu baigė Oriolo Aleksejaus gimnaziją

ir įstojo į Maskvos universiteto Matematikos fakultetą. Universiteto nebaigė, nes 1916 m. pavasarį buvo pašauktas į kariuomenę ir kaip studentas birželio 1 d. išsiųstas į Maskvos Aleksejaus karo mokyklą. 1916 m. gruodžio 1 d. ją baigęs, suteikus paporučikio laipsnį, buvo pasiūstas tarnauti į 193-įjį pėstininkų atsargos pulką. Šiame pulke tarnavo iki 1917 m. sausio 20 d., po to buvo pasiūstas į kulkosvaidininkų kursus Oranienbaume, kovo mėn. – į Voronežą, į 59-ajame pėstininkų atsargos pulke formuojamą „Kolta“ kuopą. Birželio 28 d. perkeltas į 9-osios armijos 40-ojo korpuso 2-osios šaulių divizijos 5-ąjį šaulių pulką, dislokuotą Rumunijos, vėliau Besarabijos fronte.

1918 m. pradžioje V. Vitkauskas buvo demobilizuotas ir tik 1918 m. spalio pradžioje grįžo į Lietuvą. Pradėjus organizuoti Lietuvos valdžios struktūras, gruodį Lietuvos vidaus reikalų ministerijos buvo paskirtas Vilkaviškio apskrities viršininku ir šias pareigas ėjo iki 1919 m. sausio pabaigos.

1919 m. vasario 1 d. V. Vitkauskas įstojo savanoriu į Lietuvos kariuomenę ir buvo paskirtas Raseinių komendantu. 1919 m. lapkričio 18 d. jam buvo suteiktas kapitono laipsnis. Kartu su Raseinių komendantūros batalionais kovėsi su bėrmon-tininkais iki gruodžio 13 d. 1920 m. sausio 15 d. perkeltas į Septintąjį pėstininkų pulką, paskirtas kulkosvaidininkų kuopos vadu, liepos 10 d. – 3-iojo bataliono vadu. Jo vadovaujamas batalionas 1920 m. rugsėjo pabaigoje atliko legendinį žygį lenkų užnugaryje per raudonarmiečių užimtą teritoriją. Per dešimties dienų žygį V. Vitkauskui pavyko išvesti iš apsupties 750 karių ir 10 karininkų. Iš viso jie žygia-vo 7 dienas ir įveikė 310 km, t. y. daugiau kaip po 44 km per dieną.

891 Surgailis G. Divizijos generolas Vincas Vitkauskas. *Lietuvos krašto apsaugos ministrai ir kariuomenės vadai*, t. 2. Vilnius, 2008, p. 374–384; LCVA, f. 930, ap. 5, b. 3038; *Lietuvos kariuomenės karininkai. 1918–1953*, t. 8, p. 269–270.

Vėliau V. Vitkauskas kartu su šiuo batalionu dalyvavo mūšiuose su L. Želigovskio karinėmis grupuotėmis, įsiveržusiomis į Vilniaus kraštą, buvo sužeistas. Už pasižymėjimą kautynėse su lenkais buvo apdovanotas I rūšies 1-ojo laipsnio Vyčio Kryžiumi.

1921 m. rugsėjo 6 d. buvo perkeltas į Vietinės kariuomenės brigados štabą, paskirtas 1-ojo atsargos bataliono vadu, ypatingųjų reikalų karininku prie brigados vado, o 1922 m. spalio 12 d. – šios brigados štabo viršininku.

1923 m. sausio mėn. dalyvavo organizuojant Klaipėdos sukilimą, buvo sukilėlių štabo administracijos skyriaus viršininkas (slapyvardis – Vilius Kremeris). Nuo 1923 m. balandžio 9 d. pradėjo eiti Klaipėdos karo komendanto pareigas. 1923 m. gegužės 18 d. jam buvo suteiktas majoro laipsnis.

Likvidavus Klaipėdos komendantūrą, 1923 m. lapkričio 15 d. V. Vitkauskas buvo išsiųstas tarnauti į III pėstininkų diviziją, o gruodžio 1 d. paskirtas 3-iosios karo apygardos 1-ojo skyriaus viršininku. Tuo pat metu nuo 1924 m. sausio 12 d. iki rugsėjo 27 d. ėjo ir divizijos štabo viršininko pareigas. 1925 m. vasario 13 d. paskirtas eiti Devintojo pėstininkų pulko vado ir Marijampolės karinės įgulos viršininko pareigas, o 1926 m. birželio 1 d. – pulko vadu.

Po 1926 m. gruodžio 16 d. valstybės perversmo V. Vitkauskas pajuto, kad aukštoji karinė vadovybė juo nepasitiki, todėl pats pasiprašė atleidžiamas iš pulko vado pareigų. 1927 m. gegužės 4 d. jis buvo paskirtas Aukštųjų karininkų Lietuvos didžiojo kunigaikščio Vytauto kursų etatiniu lektoriumi. 1929 m. balandžio 19 d. išsiųstas stažuotis į Bavariją, į Vokietijos kariuomenės 7-ąją diviziją. Iš Vokietijos grįžo lapkričio 3 d. ir toliau dirbo lektoriumi. Lapkričio 23 d. buvo pakeltas į pulkininkus ir netrukus išsiųstas į pusės metų aukštųjų karininkų, kariuomenės viršininkų kursus. Juos baigė 1930 m. birželio 19 d., liepos 1 d. paskirtas Kariuomenės inspekcijos Pėstininkų skyriaus viršininku, 1934 m. balandžio 1 d. – kariuomenės inspektoriumi, o po kariuomenės reformos 1935 m. rugpjūčio 1 d. – pėstininkų inspektoriumi. 1935 m. lapkričio 23 d. pakeltas į generolus leitenantus. 1939 m. balandžio 4 d. paskirtas I divizijos vadu, o birželio 13 d. jam buvo suteiktas divizijos generolo laipsnis. Spalio 12 d. paskirtas Vilniaus rinktinės vadu. Iki lapkričio pradžios, kol į Vilnių atvyko Lietuvos vyriausybės įgaliotinis, div. gen. V. Vitkauskui teko tvarkyti visus karinius ir civilinius reikalus.

1940 m. sausio 22 d. Lietuvos kariuomenės vadui S. Raštikiui išėjus atostogų, div. gen. V. Vitkauskas buvo laikinai paskirtas eiti šias pareigas, o balandžio 22 d. – oficialiai paskirtas kariuomenės vadu.

1940 m. birželio 15 d., svarstant SSRS ultimatumą, div. gen. V. Vitkauskas pasisakė prieš pasipriešinimą Raudonajai armijai.

Pasitraukus iš Lietuvos krašto apsaugos ministrui K. Musteikiui, birželio 16 d. einantis prezidento pareigas ministras pirmininkas Antanas Merkys V. Vitkauską paskyrė ir krašto apsaugos ministru.

Birželio 17 d. buvo sudaryta nauja, V. Dekanozovo padiktuota, Justo Paleckio vadovaujama, Lietuvos vyriausybė. V. Vitkauskas sutiko dalyvauti jos veikloje ir

buvo paskirtas krašto apsaugos ministru, o kartu liko ir kariuomenės vadu. Liepos 12 d. jis iš kariuomenės vado pareigų buvo atleistas.

1940 m. liepos 14–15 d. V. Vitkauskas buvo „išrinktas“ vadinamojo Liaudies seimo deputatu. 1940 m. liepos pabaigoje ir pirmojoje rugpjūčio pusėje kaip Liaudies seimo Įgaliotosios delegacijos narys išvyko į Maskvą Lietuvos SSR įtraukimo į SSRS sudėtį reikalui.

1940 m. rugpjūčio 27 d. Lietuvos SSR Liaudies Komisarų Taryba įsteigė Vyriausiąją Krašto apsaugos ministerijos likvidacinę komisiją. V. Vitkauskas buvo paskirtas šios komisijos pirmininku, o rugsėjo 1 d. – ir Raudonosios armijos 29-ojo teritorinio šaulių korpuso vadu.

1941 m. birželio 15 d. buvo komandiruotas į Raudonosios armijos Generalinio štabo akademijos Aukštųjų vadų tobulinimo kursus ir juose mokėsi iki 1941 m. gruodžio 3 d. Pasibaigus kursams, nuo 1941 m. pabaigos iki 1946 m. pradžios dirbo vyr. dėstytoju toje pačioje Generalinio štabo akademijoje.

1946 m. pradžioje Lietuvos SSR vyriausybės prašymu V. Vitkauskas buvo perkeltas dirbti į Lietuvą ir iki 1954 m. lapkričio 1 d. dėstė Kauno valstybiniame universitete, vėliau – Kauno politechnikos institute. Buvo Karinės katedros vedėjas.

1954 m. lapkričio 1 d. paties prašymu buvo išleistas į atsargą, palikęs teisę nešioti karininko uniformą ir valstybės apdovanojimus.

1965 m. kovo 3 d. dim. gen. Vincas Vitkauskas mirė, palaidotas Petrašiūnų kapinėse Kaune.

Apdovanotas Vyčio Kryžiaus 5-ojo laipsnio, II rūšies Vyčio Kryžiaus 1-ojo laipsnio, Vytauto Didžiojo 3-iojo laipsnio, Lietuvos didžiojo kunigaikščio Gedimino 3-iojo laipsnio, Šaulių žvaigždės ordinais, Lietuvos kariuomenės kūrėjų savanorių, Lietuvos nepriklausomybės medaliais, Klaipėdos išvadavimo medaliu, Latvijos Trijų žvaigždžių 3-iojo laipsnio ordinu, Latvijos išsivadavimo karo 10-mečio medaliu, SSRS – Lenino, Raudonosios žvaigždės, Tėvynės karo 1-ojo laipsnio ordinais ir medaliais.

Žmona – Natalija Kundrotaitė, sūnus – Juozas, duktė – Natalija Laimutė.

PLK. PETRAS JURGAITIS⁸⁹²

(Einantis pulko vado pareigas nuo 1927 m. birželio 9 d. iki 1927 m. rugpjūčio 5 d., pulko vadas nuo 1927 m. rugpjūčio 6 d. iki 1928 m. vasario 27 d. ir nuo 1930 m. birželio 26 d. iki 1932 m. birželio 16 d.)

Petras Jurgaitis gimė 1984 m. vasario 14 d. Biržų apskrities Joniškėlio valsčiaus Stipinų kaime. 1915 m. baigė Maskvos 2-ąją praporščikų mokyklą, 1916 m. – gimnaziją Maskvoje. Nuo 1915 m. spalio 8 d. dalyvavo Pirmojo pasaulinio karo kautynėse su vokiečiais.

1919 m. liepos 29 d. grįžo į Lietuvą ir buvo mobilizuotas į Lietuvos kariuomenę, paskirtas Ukmergės bataliono 2-osios kuopos jaunesniuoju karininku, su batalionu dalyvavo kovose su raudonarmiečiais. 1919 m. rugpjūčio 27 d. paskirtas 2-osios kuopos vadu. 1918 m. lapkričio 18 d. jam buvo suteiktas kapitono laipsnis. 1919 m. gruodžio 15 d. paskirtas Aštuntojo pėstininkų pulko 1-ojo bataliono vadu, 1920 m. gegužės 10 d. – pulko vado padėjėju. Su pulku dalyvavo kovose su lenkais. Augustavo operacijos metu prie Kapčiamiesčio pateko lenkams į nelaisvę, bet pabėgo ir grįžo į pulką. 1921 m. gegužės 12 d. pakeltas į majorus, rugpjūčio 1 d. paskirtas 1-ojo bataliono vadu. 1922 m. sausio 30 d. baigė Aukštuosius karininkų kursus, 1923 m. gegužės 18 d. pakeltas į pulkininkus leitenantus. 1927 m. vasario–rugpjūčio mėn. – Devintojo pėstininkų pulko vado padėjėjas. 1928 m. vasario mėn. pakeltas į pulkininkus. 1928 m. kovo 13 d. perkeltas į Karo mokyklos viršininko pareigas, 1930 m. birželio 26 d. paskirtas Devintojo pėstininkų pulko vadu. 1932 m. birželio 16 d. paties prašymu išleistas į atsargą.

Išėjęs į atsargą grįžo į tėviškę, Stripių kaimą, ūkininkavo savo ūkyje. 1934 m. buvo išrinktas Joniškėlio valsčiaus tarybos nariu, 1936 m. – Biržų burmistru. Sovietų Sąjungai okupavus Lietuvą, iš šių pareigų buvo atleistas.

1940 m. birželio 14 d. jo žmona su dviem dukromis ir sūnumi buvo ištremti į Sibirą. P. Jurgaitis, išvengęs tremties, 1944 m. pasitraukė į Vokietiją. Po karo emigravo į JAV, apsigyveno Klivlande, dirbo tikslųjų prietaisų gamykloje, dalyvavo JAV lietuvių visuomeninėje veikloje. Mirė 1959 m. kovo 19 d. JAV, palaidotas Klivlando kapinėse.

Apdovanotas Vyčio Kryžiaus 4-ojo ir 5-ojo laipsnio ordinais, Vytauto Didžiojo 3-iojo laipsnio ordinu, Lietuvos didžiojo kunigaikščio Gedimino 3-iojo laipsnio ordinu, Lietuvos nepriklausomybės medaliu, Latvijos išsivadavimo karo 10-mečio medaliu.

Žmona – Felicija Blavečiūnaitė-Valošinaitė, dukros – Aldona Felicija ir Zinaida Elena, sūnus – Vaidotas Benediktas.

892 Lietuvos kariuomenės karininkai. 1918–1953, t. 4, p. 110–111; LCVA, f. 930, ap. 2J, b. 144.

PLK. EDVARDAS ADAMKAVIČIUS⁸⁹³

(Einantis pulko vado pareigas nuo 1928 m. vasario 28 d. iki 1929 m. rugpjūčio 13 d., pulko vadas nuo 1929 m. rugpjūčio 14 d. iki 1930 m. birželio 26 d.)

Edvardas Adamkavičius gimė 1888 m. kovo 18 (31) d. Mažeikių apskrities Židikų valsčiaus Pikelių miestelyje. Baigęs Liepojos gimnaziją, 1910 m. pradėjo studijuoti Peterburgo universitete, tačiau 1912 m. buvo pašauktas į Rusijos kariuomenę ir pasiūstas mokytis į Vladimiro karo mokyklą. Ją baigęs 1914 m. liepos 14 d. paskirtas į 64-ąjį pėstininkų Kazanės pulką jau-

nesniuojau karininku. Prasidėjus Pirmajam pasauliniam karui, pulkas buvo pasiūstas į Vokietijos, vėliau – į Austrijos-Vengrijos frontą. E. Adamkavičius už mūšiuose parodytą narsą paskirtas kuopos vadu. 1915 m. Galicijoje buvo sunkiai sužeistas. Pasveikęs ir grįžęs į pulką, buvo paaukštintas ir paskirtas pulko adjutantu.

Po 1917 m. revoliucijos, Ukrainai sukūrus savo karinius dalinius, paskirtas 16-ojo ukrainiečių pulko vadu. Pradėjus organizuoti lietuviškus dalinius, pulką paliko ir išvyko į Rovną, čia drauge su karo valdininku V. Čarnecku organizavo 700 vyrų Lietuvių atskirąjį artilerijos gurguolių batalioną ir nuo 1918 m. gegužės jam vadovavo. 1918 m. rugpjūčio 31 d. grįžo į Lietuvą, spalio 23 d. įstojo savanoriu į Vilniuje pradėtą formuoti Lietuvos kariuomenę ir 1918 m. gruodžio 1 d. buvo paskirtas Apsaugos ministerijos Asmeninės sudėties skyriaus Lietuvių dalies viršininku, 1918 m. gruodžio 26 d., reorganizavus štabą, – Rikiuotės skyriaus viršininku. Nuo 1919 m. sausio 12 d. – Komisijos karių uniformoms nustatyti narys.

1919 m. spalio 7 d. paskirtas laikinai eiti Kauno bataliono vado pareigas, o 1919 m. gruodžio 1 d., batalioną performavus į Septintąjį pėstininkų pulką, – jo vadu. 1919 m. spalio 8 d. jam buvo suteiktas pulkininko leitenanto laipsnis. 1920 m. rudenį E. Adamkavičius perėmė I pėstininkų divizijos vado pareigas. Divizijai kovojant su želigovskininkais, sėkmingai vadovavo Širvintų ir Giedraičių kautynėms.

Pasibaigus kovoms su lenkais, vėl grąžintas vadovauti Septintajam pėstininkų pulkui. 1922 m. liepos 29 d. paskirtas I rūšies ypatingų reikalų karininku prie kariuomenės vado, 1922 m. lapkričio 23 d. – Biržų komendantu, 1924 m. sausio 23 d. – Biržų mobilizacinio rajono viršininku, 1928 m. kovo 13 d. – eiti Devintojo pėstininkų pulko vado pareigas. 1928 m. lapkričio 23 d. pakeltas į pulkininkus ir 1929 m. rugpjūčio 14 d. paskirtas Devintojo pėstininkų pulko vadu. 1930 m. birže-

893 *Lietuvos kariuomenės karininkai*, 2 t., p. 27–28; LCVA, f. 930, ap. 5, b. 12; Generolas Edvardas Adamkavičius, http://www.grazitumano.lt/wiki/index.php/Generolas_Edvardas_Adamkavi%C4%8Dius [žr. 2020-09-20]; Dirkis P. A. A. gen. Edvardas Adamkavičius. *Karys*, 1957, Nr. 6, p. 199–200.

lio 19 d. baigė trumpalaikius Aukštesniųjų kariuomenės viršininkų kursus ir birželio 26 d. buvo paskirtas eiti III karo apygardos viršininko pareigas. 1933 m. rugsėjo 6 d. suteikus generolo leitenanto laipsnį, buvo paskirtas III pėstininkų divizijos vadu. 1935 m. rugsėjo 12 d. perkeltas II pėstininkų divizijos vadu. 1937 m. vasario 16 d. jam buvo suteiktas divizijos generolo laipsnis.

Sovietų Sąjungai okupavus Lietuvą, 1940 m. birželio 25 d. išleistas į atsargą. Bijodamas sovietų represijų, iki vokiečių okupacijos slapstėsi. Vokiečių okupacijos metu gyveno savo dvare Pikeliuose. 1944 m. pasitraukė į Vokietiją. Gyveno Augsburgio pabėgėlių stovykloje. 1949 m. emigravo į JAV, apsigyveno Vusterio mieste. Aktyviai dalyvavo lietuvių veikloje, buvo Lietuvių karių veteranų sąjungos „Ramo-vė“ skyriaus, Lietuvių piliečių klubo ir Lietuvių bendruomenės garbės narys. Mirė 1957 m. gegužės 10 d., palaidotas Broktone.

Apdovanotas Vyčio Kryžiaus 5-ojo laipsnio, Lietuvos didžiojo kunigaikščio Gedimino 3-iojo laipsnio, Vytauto Didžiojo 3-iojo laipsnio ordinais, Lietuvos kariuomenės kūrėjų savanorių ir Lietuvos nepriklausomybės medaliais, Latvijos Aizsargų kryžiumi, Latvijos Trijų žvaigždžių 2-ojo laipsnio ordinu, Latvijos išsivadavimo karo 10-mečio medaliu, Lietuvos ugniagesių „Artimui pagalbon“ 1-ojo laipsnio ženklu; už tarnybą Rusijos kariuomenėje – Šv. Anos 3-iojo ir 4-ojo laipsnio, Šv. Stanislovo 2-ojo ir 3-iojo laipsnio ordinais.

PLK. ALEKSANDRAS SVYLAS⁸⁹⁴

(Einantis pulko vado pareigas nuo 1932 m. birželio 16 d. iki 1933 m. vasario 9 d., pulko vadas nuo 1933 m. vasario 10 d. iki 1936 m. spalio 26 d.)

Aleksandras Svylas gimė 1893 m. gruodžio 28 d. Zarasų apskrities Dusetų valsčiaus Drageliškių kaime. Aleksandrą, baigusį Dusetų pradžios mokyklą, tėvai išsiuntė į Peterburgą mokytis. Čia jis 1914 m. sėkmingai baigė Prozorovo Šv. Jekaterinos vyrų gimnaziją. Rudenį ruošėsi stoti į universitetą, bet prasidėjo Pirmasis pasaulinis karas, ir jį mobilizavo į frontą. Iš pradžių A. Svylas tarnavo eiliniu, bet greitai buvo pasiųstas į Petrogrado Vladimiro karo mokyklą. 1916 m. gegužės 1 d. ją baigęs, suteikus praporščiko laipsnį, su 13-uoju atskiruoju pėstininkų pulku išvyko į Šiaurės

894 Indrašius V. Drageliškių kaimo Svilai, <http://www.aidas.lt/lt/istorija/article/15422-10-29-drageliskiu-kaimo-svilai> [žr. 2020-05-03]; A. A. plk. Aleksandras Svylas. *Kardas*, 1936, Nr. 21, p. 556–557; Širvys S. Mirė pulkininkas Aleksandras Svylas, 9 pėst. L. K. Vytenio pulko vadas. *Karys*, 1936, Nr. 44, p. 1106–1107; LCVA, f. 930, ap. 2s, b. 329; *Lietuvos kariuomenės karininkai. 1918–1953*, t. 7, 2007, p. 236–237.

frontą. Oranienbaumo mieste 1917 m. balandžio 1 d. baigė karininkų kulkosvaidininkų kursus, buvo pakeltas į poručikus. 1917 m. birželio 3 d. mūšyje su vokiečiais kulkosvaidžių komandos vadas poručikas A. Svyłas buvo sunkiai kontūzintas. Už narsą buvo apdovanotas Šv. Stanislovo 3-iojo laipsnio, Šv. Anos 3-iojo ir 4-ojo laipsnio ordinais, 1917 m. spalio 14 d. paaukštintas – pakeltas į štabskapitonus.

Po revoliucinių įvykių Rusijoje pradėjus kariuomenėje steigti tautinius dalinius, A. Svyłas atvyko į Atskirąjį Vitebsko lietuvių batalioną ir vadovavo kulkosvaidžių komandai.

Grįžęs į Lietuvą, 1918 m. lapkričio 12 d. Vilniuje savanoriu stojo į besikuriančios Lietuvos kariuomenės Pirmąjį pėstininkų pulką, ėmėsi formuoti kulkosvaidžių komandą, pats iš kaizerio kareivių mainais ir už pinigus įsigijo šių ginklų. Nuo artėjančių raudonarmiečių pulkui pasitraukus į Alytų, jo vadovaujama kulkosvaidžių komanda ne kartą užkirto kelią bolševikams. 1919 m. balandžio 13 d. A. Svyłas buvo paskirtas jau visiškai sukomplektuoto kulkosvaidžių bataliono vadu ir dalyvavo kautynėse nuo Alytaus iki Dauguvos upės krantų.

1919 m. birželio 3–liepos 21 d. laikinai ėjo išvaduooto nuo bolševikų Utenos miesto ir apskrities komendanto, 1919 m. rugsėjo 15–1920 m. sausio 20 d. – Alytaus miesto ir apskrities karo komendanto pareigas. 1919 m. gruodžio 20 d. jam buvo suteiktas majoro laipsnis.

1920 m. sausio gale A. Svyłas buvo paskirtas į 1-ąją atsargos batalioną, dalyvavo jį performuojant į Dešimtąjį pėstininkų pulką ir vadovavo jo Mokomajai komandai, o vėliau šio pulko 3-iajam batalionui. 1920 m. lapkričio 5 d. perkeltas į Karo mokyklą, eidamas 2-osios kuopos vado pareigas, nuo gruodžio 4 d. dėstė būsimiems karininkams kulkosvaidžių kursą. Čia dirbdamas rado laiko tobulintis ir 1924 m. rugsėjo 16 d. baigė Aukštųjų karininkų kursų IV laidą.

1924 m. rugsėjo 23 d. buvo perkeltas į Pirmąjį pėstininkų pulką, o spalio 15 d. – į Ketvirtąjį pėstininkų Lietuvos kunigaikščio Mindaugo pulką ir paskirtas 1-ojo bataliono vadu.

Gabus ir sumanus karininkas greitai kilo karjeros laiptais. 1925 m. liepos 14 d. jis buvo perkeltas į Septintąjį pėstininkų pulką ir paskirtas 3-iojo bataliono vadu, 1926 m. rugsėjo 15 d. – Devintojo pėstininkų Lietuvos kunigaikščio Vytenio pulko vado padėjėju, 1927 m. vasario 11 d. – Aštuntojo pėstininkų pulko vado padėjėju. 1928 m. vasario 16 d. jam buvo suteiktas pulkininko leitenanto laipsnis.

1930 m. rugsėjo 4 d. A. Svyłas buvo perkeltas į Karo mokyklą ir paskirtas Kariūnų bataliono vadu. 1931 m. rugpjūčio 29 d. baigė Aukštesniųjų karininkų kursų. 1932 m. birželio 16 d. paskirtas eiti Devintojo pėstininkų pulko vado pareigas. 1932 m. gegužės 24 d. jam suteiktas pulkininko laipsnis. 1933 m. vasario 10 d. paskirtas pulko vadu.

1933 m. rugsėjo 5–13 d. plk. A. Svyłas buvo komandiruotas į Vokietiją, 1935 m. rugsėjo 27–spalio 12 d. dalyvavo kariniuose manevruose Švedijoje.

Plk. A. Svyłas mirė staiga 1936 m. spalio 26 d. savo namuose. Palaidotas Marijampolės miesto kapinėse.

Už nuopelnus Lietuvai karininkas A. Svyłas buvo apdovanotas II rūšies 1-ojo laipsnio Vyčio Kryžiumi, Vytauto Didžiojo 3-iojo laipsnio ordinu, Lietuvos didžiojo kunigaikščio Gedimino 3-iojo laipsnio ordinu, skautų Svastikos ordinu, Lietuvos kariuomenės kūrėjų savanorių, Lietuvos Nepriklausomybės 10-mečio ir Latvijos išvadavimo karo 10-mečio medaliais, Čekoslovakijos Respublikos Baltojo liūto 4-ojo laipsnio ordinu su kardais ir Švedijos karaliaus Vazos II klasės riterio ordinu.

Tarnyba Rusijos kariuomenėje buvo įvertinta Šv. Stanislovo 3-iojo laipsnio, Šv. Anos 3-iojo ir 4-ojo laipsnio ordinais.

Žmona – Marija Urbonaitė, sūnūs – Algirdas ir Kęstutis, dukra – Jūratė.

GEN. ŠT. PLK. ANTANAS GAUŠAS⁸⁹⁵

(Pulko vadas nuo 1936 m. lapkričio 23 d. iki 1940 m. birželio 19 d.)

Antanas Gaušas gimė 1901 m. gruodžio 24 d. Odesoje. Mokėsi Kauno „Saulės“ gimnazijoje, baigė Miškų technikos mokyklą. 1919 m. sausio 11 d. savanoriu įstojo į Lietuvos kariuomenę, tarnavo Antrajame pėstininkų pulke. 1919 m. liepos mėn. buvo išsiųstas į Karo mokyklą, 1919 m. gruodžio 16 d. ją baigė. Suteikęs leitenanto laispnį, paskirtas tarnauti į Ketvirtąjį pėstininkų pulką.

1922 m. spalio 6 d. baigė Aukštuosius karininkų kursus. 1923 m. balandžio 3 d. pakeltas į vyr. leitenantus. 1923 m. gruodžio 5 d. paskirtas kuopos vadu. 1926 m. rugpjūčio 1 d. pakeltas į kapitonus. 1930 m. gegužės 22 d. perkeltas tarnauti į Karo mokyklą. 1930 m. lapkričio 23 d. pakeltas į majorus. 1931 m. kovo 10 d. pasiųstas mokytis į Prahos generalinio štabo akademią. 1933 m. liepos 12 d. ją baigė. 1933 m. rugpjūčio 1 d. paskirtas į Generalinio štabo valdybos 3-įjį skyrių, 1934 m. rugpjūčio 1 d. – šio skyriaus viršininku. 1934 m. rugsėjo 7 d. pakeltas į pulkininkus leitenentus. 1935 m. sausio 17 d. paskirtas Kariuomenės štabo 1-ojo skyriaus viršininku, 1936 m. lapkričio 23 d. – Devintojo pėstininkų pulko vadu. 1937 m. balandžio 22 d. pakeltas į pulkininkus.

1940 m. birželio 15 d. Sovietų Sąjungai okupuojant Lietuvą, vykdydamas krašto apsaugos ministro nurodymą, pakėlė pulką ir su juo patraukė Vokietijos sienos link, kad pridengtų Lietuvos Respublikos prezidento pasitraukimą, tačiau kariuomenės vadovybės nurodymu pulkas buvo gražintas į kareivines. Dėl šio žygio plk. A. Gaušas birželio 16 d. buvo atleistas iš Marijampolės karinės įgulos viršininko pareigų, o birželio 19 d. – iš Devintojo pėstininkų pulko vado pareigų ir kariuomenės.

⁸⁹⁵ Lietuvos kariuomenės karininkai. 1918–1953, t. 3, Vilnius, 2003, p. 150.

1943 m. paskirtas Panevėžio apskrities viršininku. 1944 m. pasitraukė į Vokietiją, 1949 m. emigravo į JAV, gyveno Čikagoje. 1964 m. kovo 15 d. mirė, palaidotas Čikagos Šv. Kazimiero kapinėse.

Apdovanotas Vytauto Didžiojo 4-ojo laipsnio, Lietuvos didžiojo kunigaikščio Gedimino 4-ojo laipsnio ordinais, Lietuvos kariuomenės kūrėjų savanorių medaliu, Šaulių žvaigždės ordinu, Lietuvos neprijklausomybės medaliu, Latvijos Trijų liepsnų 2-ojo laipsnio ordinu.

Žmona – Elzbieta Zosytė, sūnūs – Mindaugas Antanas ir Jonas Pranciškus.

PLK. KAROLIS DABULEVIČIUS⁸⁹⁶

(Pulko vadas nuo 1940 m. birželio 27 d. iki liepos 29 d.)

Karolis Dabulevičius gimė 1898 m. rugsėjo 9 d. Marijampolės apskrities Javaravo valsčiaus Gudiškių kaime. Mokėsi Jurbarko, Vilniaus, Voronežo ir Sankt Peterburgo mokyklose. 1920 m. sausio 16 d. baigęs gimnaziją įstojo į Karo mokyklą, 1920 m. spalio 17 d. ją baigė. Suteikus leitenanto laipsnį paskirtas tarnauti į Pirmąjį pėstininkų pulką. Nuo 1921 m. gruodžio 24 d. perkeltas į Dešimtąjį pėstininkų pulką, nuo spalio mėn. ėjo Raitųjų žvalgų komandos virši-

ninko, Ūkio kuopos viršininko pareigas. 1923 m. gruodžio 31 d. perkeltas į Penktąjį pėstininkų pulką. 1924 m. rugsėjo 4 d. baigė Aukštuosius karininkų kursus. 1925 m. sausio 12 d. pakeltas į vyr. leitenantus. Nuo 1925 m. balandžio 18 d. perkeltas į Karo mokyklą, ėjo įvairias pareigas. 1928 m. vasario 16 d. pakeltas į kapitonus, 1931 m. rugpjūčio 29 d. baigė Aukštuosius karininkų kursus ir lapkričio 23 d. pakeltas į majorus. 1934 m. rugsėjo 1 d. perkeltas į Generalinį štabą, paskirtas į 2-ąjį skyrių, o 1935 m. liepos 20 d. – į Kariuomenės štabo 4-ąjį skyrių. 1937 m. birželio 28 d. baigęs Vytauto Didžiojo karininkų kursų Generalinio štabo skyrių paskirtas Kariuomenės štabo 1-ojo skyriaus Operacijų dalies vedėju, 1937 m. rugpjūčio 28 d. – Trečiojo pėstininkų pulko vado padėjėju. 1937 m. rugsėjo 8 d. jam buvo suteiktas pulkininko leitenanto laipsnis, ne kartą laikinai ėjo pulko vado pareigas.

SSRS okupavus Lietuvą, 1940 m. birželio 27 d. paskirtas Devintojo pėstininkų pulko vadu, dėl antisovietinių nuotaikų pulke 1940 m. liepos 29 d. iš pareigų atleistas, paskirtas į Lietuvos liaudies kariuomenės štabą karininku ypatingiems rei-

896 Juozas Jankauskas. *Karolis Dabulevičius. Visuotinė lietuvių enciklopedija*, t. IV, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2003, p. 381; *Lietuvos kariuomenės karininkai. 1918–1953*, t. 3, Vilnius, 2003, p. 14–15; *LCVA*, f. 930, ap. 5, b. 428.

kalams. 1940 m. rugsėjo 11 d. perkeltas į Raudonosios armijos Vilniaus pėstininkų karo mokyklą. Kilus SSRS ir Vokietijos karui, iš Raudonosios armijos pasitraukė.

1941 m. birželio 22–23 d. – Vilniaus komiteto narys, 1941 m. birželio 24 d. išrinktas Vilniaus miesto ir srities piliečių komiteto nariu, kūrė Vilniaus įgulos lietuvių karių štabą. Nuo 1941 m. liepos 31 d. paskirtas Vilniaus atstatymo tarnybos (vėliau – Savisaugos tarnybos štabas) viršininku. Nuo 1941 m. rugpjūčio 7 d. iki 1944 m. liepos – Vilniaus miesto burmistras. Įsitraukė į antinacinį pasipriešinimą, buvo Lietuvos laisvės armijos Vilniaus apygardos štabo narys. 1944 m. pasitraukė į Vokietiją, po karo emigravo į JAV.

Mirė 1988 m. vasario 20 d. Čikagoje.

Apdovanotas Lietuvos didžiojo kunigaikščio Gedimino 4-ojo laipsnio, Vytauto Didžiojo 4-ojo laipsnio ordinais, Lietuvos nepriklausomybės medaliu.

Žmona – Ona Kerečkaitė, dukros – Lidija Marija ir Rita Judita.

PLK. LTN. VLADAS STRIMAVIČIUS⁸⁹⁷

(Einantis pulko vado pareigas nuo 1940 m. liepos 29 d. iki spalio 17 d.)

Vladas Strimavičius gimė 1898 m. sausio 6 d. Šakiuose. 1913 m. baigė Kauno komercijos mokyklos 4 klases. 1919 m. kovo 1 d. savanoriu įstojo į Lietuvos kariuomenę, buvo paskirtas tarnauti į Antrąjį pėstininkų pulką. Kartu su pulku dalyvavo visuose pulko mūšiuose su raudonarmiečiais, bermontininkais ir lenkais. 1920 m. lapkričio 15 d. pasiūstas į Karo mokyklą, 1921 m. gruodžio 18 d. ją baigus ir suteikus leitenanto laipsnį, vėl paskirtas tarnauti į Antrąjį pėstininkų pulką jaunesnioju karininku. 1922 m. balandžio 18 d. paskirtas 3-iojo bataliono švietimo komisijos pirmininku. 1924 m. sausio 2 d. perkeltas į pulko Mokomąją kuopą. 1924 m. sausio 2 d. paskirtas pulko adjutantu, 1925 m. sausio 8 d. pakeltas į vyr. leitenantus. 1925 m. liepos 15 d. baigė Aukštųjų karininkų Didžiojo Lietuvos kunigaikščio Vytauto kursų Bendrąjį skyrių. 1928 m. vasario 16 d. pakeltas į kapitonus. 1934 m. rugsėjo 1 d. paskirtas 2-osios kulkosvaidžių kuopos, 1934 m. liepos 14 d. – Mokomosios kuopos vadu. 1934 m. rugpjūčio 1 d. baigė Vytauto Didžiojo karininkų kursų kulkosvaidininkų kursus. 1935 m. gruodžio 7 d. perkeltas į pėstininkų inspekciją. 1936 m. vasario 16 d. pakeltas į majorus. 1938 m. lapkričio 4 d. perkeltas į Devintąjį pėstininkų pulką, paskirtas bataliono vadu, kartu buvo ir pulko

⁸⁹⁷ Lietuvos kariuomenės karininkai. 1918–1953, t. 7, Vilnius, 2007, p. 216; LCVA, f. 930, ap. 7, b. 306, l. 66–68; ap. 5, b. 3187, l. 39–68.

teismo pirmininkas.

Sovietų Sąjungai okupavus Lietuvą, 1940 m. liepos 27 d. pakeltas į pulkininkus leitenantus, o liepos 29 d. paskirtas eiti Devintojo pėstininkų pulko vado pareigas. Likviduojant Lietuvos kariuomenę 1940 m. rugsėjį paskirtas pulko likvidacinės komisijos pirmininku. 1940 m. spalio 17 d. iš kariuomenės atleistas.

1944 m. su šeima pasitraukė į Vokietiją, 1949 m. emigravo į Angliją, gyveno Londone, buvo Lietuvių namų ir Didžiosios Britanijos lietuvių sąjungos valdybos narys. Mirė 1975 m. sausio 13 d. Londone, palaidotas Gunnersbury'io kapinėse.

Apdovanotas Didžiojo Lietuvos kunigaikščio Gedimino 4-ojo laipsnio ordinu, Lietuvos kariuomenės kūrėjų savanorių, Lietuvos nepriklausomybės 10-mečio ir Latvijos išsivadavimo karo 10-mečio medaliais.

Žmona – Ona Railytė, dukra – Eleonora Zofija.

Devintojo pėstininkų Lietuvos kunigaikščio Vytenio pulko karių, žuvusių kautynėse ir mirusių nuo žaizdų, gautų kautynėse, sąrašas. 1918–1923 m.⁸⁹⁸

1. eil. Adomaitis Baltrus;	36. eil. Užusienis Adomas;
2. eil. Baranauskas Povilas;	37. eil. Vanagas Jonas;
3. eil. Bedalis Povilas;	38. eil. Velička Jonas;
4. j. psk. Beiliūnas Antanas;	39. eil. Zakarevičius Juozas;
5. ltn. Burokevičius Viktoras	40. eil. Žukauskas Kazys.
6. eil. Butrimas Vladas;	
7. eil. Bachmetevas Mikas;	
8. eil. Dainys Jurgis;	
9. eil. Gasiūnas Juozas;	
10. eil. Globis Juozas;	
11. eil. Ivaškevičius Antanas;	
12. eil. Juodaitis Jonas	
13. eil. Kareiva Jonas;	
14. skyr. Katinas Aleksas;	
15. eil. Kubilius Kazys;	
16. eil. Kliokas Stepas;	
17. eil. Lingis Ignas;	
18. eil. Makarevičius Juozas;	
19. eil. Malinauskas Kostas	
20. eil. Narkūnas Juozas;	
21. vrš. Pažemeckas Jonas;	
22. eil. Perelmenas Giršas;	
23. eil. Petkus Jonas;	
24. eil. Rabinzonas Lezeris;	
25. eil. Rimša Jonas;	
26. eil. Ritbergeris Julius;	
27. eil. Rupeika Povilas;	
28. eil. Stalioras Leizeris;	
29. eil. Strazdas Jonas;	
30. eil. Starinčenko Justinas;	
31. eil. Simonavičius Juozas;	
32. eil. Skvereckas Kazys;	
33. eil. Šidagis Kazys;	
34. eil. Šumskas Pranas;	
35. eil. Uždonas Jonas;	

Joniškėlio bataliono viršila Jonas Pažemeckas (*Lietuvos karių, partizanų ir šaulių kapai. Atlasas. 1919–1940, p. 110*)

Puskarininkis Antanas Beiliūnas (žuvęs 1920) (*Lietuvos karių, partizanų ir šaulių kapai. Atlasas. 1919–1940, p. 131*)

898 LCVA, f. 929, ap. 6, b. 218, l. 55, 153.

**Devintojo pėstininkų Lietuvos kunigaikščio Vytenio pulko kariai,
apdovanoti Vyčio Kryžiaus ordinais 1919–1929 m.⁸⁹⁹**

Karininkai:

1. Vitkauskas Vincas,
2. Jakaitis Aleksas,
3. Gužas Petras,
4. Šileika Stasys,
5. Januškevičius Česlovas,
6. Pučekas Pranas 4-ojo ir 5-ojo laipsnių,
7. Kazilevičius Antanas II rūšies,
8. Paškovičius Antanas,
9. Miecevičius Vaclovas,
10. Motuzas Antanas,
11. Girštautas Vladas,
12. Trimakas Stasys,
13. Umbrasas Valerijonas,
14. Gorodeckis Jurgis,
15. Jonaitis Leonas.

Viršilos:

1. Kvedaras Antanas,
2. Muraška Juozas.

Puskarininkiai:

1. Bajorūnas Jonas,
2. Degutis Pijus,
3. Dzikoras Antanas,
4. Kauneckis Mikas 2-ojo ir 3-ojo laipsnių,
5. Paulauskas Antanas,
6. Vaškas Kazys.

Jaunesnieji puskarininkiai:

1. Jonytis Adomas,

899 Vyčio Kryžius ir jo ordino kavalieriai. *Karys*, 1938, Nr. 46, p. 1307.

2. Karaliūnas Petras,
3. Končiauskas Jonas,
4. Naciunskis Juozas.

Grandiniai:

1. Drutys Juozas.

Karo invalidai:

1. Janužas Jonas,
2. Koviera Jonas,
3. Petravičius Jurgis.

Eiliniai:

1. Dūda Jonas,
2. Dvaranauskas Bronius,
3. Galinis Antanas,
4. Garionis Juozas,
5. Gelažis Jonas,
6. Gliaudelis Petras,
7. Gvazdauskas Juozas,
8. Juzelėnas Povilas,
9. Karenauskas Juozas,
10. Jasiūnas Petras,
11. Marmokas Jonas,
12. Masiulis Vincas,
13. Menčionka Timofiejus,
14. Ptakauskas Balys,
15. Vaškevičius Petras,
16. Volangis Petras,
17. Žukas Jonas.

Slaptas-asmeniškias
Operatyvinis
Žemėl. 1.100.000 – Suvalkijos

II pėst. Divizijos štabas

I-asis skyrius

1936 m. gruodžio 11 d.

9 pėst. L. K. Vytenio pulko v a d u i

SUVALKIJAI IŠ VAKARŲ KRYPTIES DENGTI DIREKTYVA⁹⁰⁰

I. Vokiečiai gali Lietuvą pulti šiomis pagrindinėmis kryptimis:

1. Per Klaipėdos kraštą Šiaulių arba Kėdainių link ir
2. EIDTKUHNEN Kauno link.

II. Priedangą Suvalkijoje vykdyti pavedama Marijampolės grupei, kurios:

1. S u d ė t i s:

9 pėst. pulko trys batalionai,

3 art. pulko viena grupė iš 3 btr. (Marijampolė),

2 ulonų pulko vienas eskadronas (Vilkaviškis).

Susimobilizavę:

IV ats. pasienio apsaugos batalionas – SZAKI, jo daliniai – SZILININKI 30 (1-os kuopos du būriai), SUDARGI (1-os kuopos vienas būrys), SYNTOWTY 21 (2-os kuopos 2 būriai) ir WLADISLAWOW (2-os kuopos vienas būrys).

V ats. pasienio apsaugos batalionas – OLWITA, jo daliniai – WIERŻBOWO (1-os kuopos 2 būriai), KYBARTY (1-os kuopos vienas būrys), PAJEWON 39 (2-os kuopos 2 būriai) ir WISZTINIEC (2-os kuopos vienas būrys) ir

Lietuvos šaulių sąjungos rinktinių : VIII Vilkaviškio, IX Seinų, XIV Marijampolės ir XVII Šakių daliniai.

Priedangos grupei vadovauja 9-to pėst. p. vadas.

Pasienio apsaugos dalinių mobilizaciją paskelbus, įvardinti pasienio apsaugos daliniai su priglobta, esanti jų baruose, pasienio policija, pereina betarpėn priedangos grupės vado valdžion.

Priedangos grupei kiekvieną operacijos dieną numatoma skirti 2-3 žvalgomuosius skridimus. Skridimus reikalauti betarpiai iš Aviacijos Viršininko.

Nuo veiksmų pradžios priedangos grupė Suvalkijoje gali naudotis reikalingomis P. V. T. T. (Paštų Valdybos Telegrafo ir Telefono) linijomis.

900 LCVA, f. 939, ap. 3, b. 931, l. 5–6.

2. Uždaviniai.

- a) Priedangos grupės daliniams nuolat būti pasirengus, kad gavus atitinkamą įsakymą, ne vėliau, kaip per 4 val. galėtų išvykti priedangos uždavinių vykdyti;
- b) Pradinę ribą užimti galimai arčiau. Įsiveržusias smulkias priešo dalis sunaikinti;
- c) Pranešančioms priešo jėgoms puolant, stabdyti bendra Kauno kryptimi, tokiu išskaičiavimu, kad SAPIERZYSZKI, WEJWRY, PRIENY bendrą tarpmiškių ribą išlaikyti iki 4-tos priešo puolimo dienos ryto.

Stabdymo pastangas spiesti bendra WIERŻBOLOWO, WYLKOWYSZKI, DEMBOWA-BUDA, KAUNAS kryptimi.

3. Priklausomybė.

Marijampolės priedangos grupė priklauso man.

III. Pranešimai.

Divizijos štabui pranešimus siųsti:

- a) Veiksmams prasidėjus,
- b) 3 kart į dieną apie kautynių eigą,
- c) Ypatingais atsitikimais neatidėliojant.

IV. N u r o d y m a i

1. Ribų parinkimas.

Parentant pradinės stabdymo ribas šios direktyvos sprendimams, numatyti du atvejus: pirmas – besimobilizuojant grupė neturės laiko dėl staigaus ir netikėto priešo puolimo į mūsų teritoriją, užimti numatytą prie sienos pradinę stabdymo ribą ir reikės užimti artimiausias ribas nuo grupės dalinių nuolatinių stovyklų arba mobilizacinių vietų; antras – kuomet susimobilizavusi grupė, turėdama pakankamai laiko, spės užimti pradinę stabdymo ribą su visomis savo jėgomis ir joje pasiroš priešų puolimo pastangas stabdyti.

2. Jėgų išdėstymas.

- a) Išdėstant šios direktyvos sprendimuose jėgas, numatyti jų spietimą svarbesnėse kryptyse, bet neišblaškyti plačiuose baruose. Tarpuose tarp parinktų stabdymo kryptių turėti pakankamą sekimą. Grupės sparnuose turėti judrius dalinius.
- b) Gelžkelio KIBARTY, PILWISZKI, KAUNAS kryptiesiems dengti paskirti ne daugiau pėstininkų kuopos su s. k. būriu ir ardymo medžiaga.
- c) Pageidauju, kad grupės viršininko rezervas būtų judrus, jo judrumui padidinti numatyti auto priemonės ir pastotes.

d) Batalionų judrumui padidinti numatyti auto priemones ar pastotes kareivių kuprinėms vežioti.

Pulko pionierių būrį padaryti ant tiek judrų, kad galėtų visose stabdymo ribose įvykdyti suardymus bei užkirtimus.

V. Tiekimas ir evakuacija.

1. Šaudmenys.

9 pėst. pulko daliniai išvykdami iš Marijampolės paima šaudmenų pilną karo meto normą; likusius šaudmenis pulkas pakrauna į vagonus Marijampolės stotyje (Kvietiškių rampa) ir išsiunčia pulko vado nurodymu.

Tolimesnį šaudmenų tiekimą parūpina divizija.

2. Maistas ir pašaras.

Išvykdami į Vilkaviškį pulko daliniai maistą ir pašarą paima pagal turimų priemonių pajėgumą.

Tolesnis tiekimas gurguolėmis bei pastotėmis iš Marijampolės.

Atsitikime, kuomet tiekimas iš Marijampolės nutrūktų arba visai neveiktų, maistas ir pašaras bus pristatytas į Pilviškių stotį.

Mėsas – iš vietos išteklių supirkimo būdu.

3. Evakuacija.

Sužeistuosius siųsti į Kauną geležinkeliu bei automobiliais.

Baigiamieji nurodymai.

Išlaikant šios direktyvos paslaptį reikia:

1. Parengti priedangos grupės uždaviniams vykdyti planą dviejuose variantuose (IV – 1 ir 2 p. p.).

2. Atlikti vietoje reikalingas rekognoskuotes su priskirtais dalinių vadais.

3. Numatyti destruktijas visose stabdymo ribose ir užkirtimus KAZLŲ RŪDOS miškų masyvuose. Gerai apskaičiuoti sprogdinamų objektų sunaikinimo laiką.

Sprogdinimui objektus parenka grupės viršininkas ir tikrai tokius, kuris tikrai, įvykdžius jų sunaikinimą bus priešui kliūtimi, t. y. nebus arti aplenkimų.

Sprogstamą medžiagą reikalauti per divizijos štabą, jeigu dalyje nėra.

Sprogdinimo darbams paruošti ir užkirtimus padaryti naudoti vietos gyventojus.

4. Pristatyti dviejuose egzemplioriuose priedangos grupės uždaviniams vykdyti sprendimus į divizijos štabą iki 1937 m. vasario mėn. 15 d.

Patvirtinus šios direktyvos sprendimus, Suvalkijai iš vakarų krypties dengti

direktyva Nr. 1340 Nr. /1935 m., II dalis 1393 Nr. /1935 m. ir jos pakeitimas 1139 Nr. /1936 m. nustoja veikti.

Pagrindas: Kariuom. Štabo I skyr. 1935 n, sl. Raštas 10431 Nr.

/-/ Generolas leiten. ADAMKAVIČIUS
Divizijos v a d a s

Gauna žiniai:

Kar. Št. I Skyr. Viršininkas

/-/ Gen. št. pulkininkas GRIGANAVIČIUS
Štabo viršininkas

Devintojo pėstininkų Lietuvos kunigaikščio Vytenio pulko per 1937 metus Kareivių rūmuose Marijampolėje vaidinimų sąrašas⁹⁰¹

Eil. Nr.	Data	Kas vaidino	Kam vaidinta	Bilietų kainos			Pastabos
				Eil. kar. ct	Likt. psk. ct	Karininkams ct	
1.	II-5	Pulko likt. puskarininkiai	1 veiksmo komedija „Be šulo“ ir 2 veiksmų farsas „Ponia viršininkienė“	20	50	75	Su šokiais
2.	III-11	Mokomoji kuopa	Lankoje surengta gegužinė su humoristiniais numeriais	–	–	–	Su šokiais
3.	X-9	Mokomoji kuopa	3 veiksmų drama „Spalių 9-oji“	15	40	75	
4	X-16	Pulko liktiniai puskarininkiai	3 veiksmų komedija „Moterims neišsimeluosi“	20	50	75	Su šokiais
5.	XI-13	Vilkaviškio įgulos liktiniai puskarininkiai	4 veiksmų drama „Lietuvos didvyriai“	25	50	1 Lt	Su šokiais
6.	XII-11	Kun. B. k. š. moterų d-jos Marijampolės skyrius	5 veiksmų komedija „Naujieji žmonės“	20	50	1 Lt	
		Vaidinta dalyvaujant kariams					
7.	I-31	Marijampolės šaulių teatras	5 veiksmų komedija „Glušas“	20	50	1 Lt	
		Vaidinta vien pašaliečiams					
8.	I-9	Jaunųjų Liet. teatro mėgėjų grupė	3 veiksmų drama „Undinė“	20	50	1 Lt	
9.	II-20	Darbo rūmų Marijampolės skyrius	3 veiksmų drama „Knygnešio duktė“	10	20	50	
10.	III-6	Krikščionių darbininkų sąjungos Marijampolės skyrius	3 veiksmų drama „Genovaitė“	20	50	75	
11.	V-13	59 Mokolų šaulių būrys	1 veiksmo vaizdelis „Apžvalga“. Komiška operetė „Viskas baigiasi gerai“	20	40	75	
12.	XI-6	Marijampolės šaulių teatras	3 veiksmų drama „Nebaigtas žygis“	20	50	1 Lt	

901 LCVA, f. 929, ap. 6, b. 223, l. (nenumuotas)

Slaptas (operatyvinis)
Kaunas, 1939 rugsėjo 17 d. 23,20 v.

Žemėlapis 1:400.000

Išsiūsta 1939.IX.18 0015 v.

PIETŲ IR RYTŲ SIENAI SAUGOTI

DIREKTYVA⁹⁰²

I APLINKYBĖS

Kaimynystėje vykstantys karo veiksmai artimiausioje ateityje gali paliesti ir mūsų sienas.

Mūsų sieną artimiausioje ateityje gali pereiti didesni ar mažesni lenkų kariuomenės daliniai, paskui juos tenka laukti ir puolančiųjų vokiečių arba rusų kariuomenių vienetų įsiveržimo.

IŠVADA

Turime būti pasirengę internuoti arba nublokšti atgal pereinančius sieną lenkų vienetus ir, reikalui esant, atremti vokiečių ir rusų jėgų puolimą.

II UŽDAVINIAI

1. Priartėjus prie mūsų sienos kariaujančių šalių kariuomenės vienetus įspėti, kad čia neutralios Lietuvos siena, kurią peržengti draudžiama.
2. Įsiveržus svetimos kariuomenės daliniams juos sulaikyti ir internuoti, arba, jei nesiduoda internuojami, nublokšti per sieną atgal.
3. Nesiimti iniciatyvos ginklo naudojimui: ginklą naudoti tik kritiškais atvejais, t. y. tik tada, jei svetimoji kariuomenė jį vartotų.
4. Mūsų kariams ir šauliams, jokia būdu ir visais atvejais mūsų valstybės sienos neperžengti.
5. Pranešančioms prieš jėgoms puolant, vykdyti kliūtis ir suardymus.

III JĖGOS

Minėtiems uždaviniams vykdyti nelaukiant MOB pabaigos, pavojingoms kryptims užkirsti išsiūsti arčiau sienų šias jėgas:

IŠ I PD

- Iki 1 pėstininkų bataliono su Bt.

902 LCVA, f. 510, a[p. 1, b. 382, l. 1–2.

– 1 Husarų pulką su rait. baterija.
1 Husarų pulkas išvyksta iš KAUNO į UKMERGĘ I PDV valdžion dviem skaidiniais:

I skaidinys su raitąja Bt IX.17. 2230 v. ir

II skaidinys – MOB užbaigus.

Iš II PD

– 2 P pulko 1 batalioną su Karo mokyklos mok. Art. Būriu IX. 17-18 naktį išvežti autosunkvežimiais į ŽIEŽMARIAI rajoną.

– 9 PP iki 1 bataliono su BT arba (jei bus anksčiau už batalioną pasirengę) 1 eskadroną (VILKAVIŠKIO) sustiprintą pėstininkais su S.K. išsiųsti į KALVARIJA RAJONĄ.

– 2 Ulonų pulką su rait. Baterija, kuris pereina II PDV valdžion – ALYTUS.

– 9 PP VILKAVIŠKIO batalioną – palikti vietoje.

Tiek I tiek II pėst. divizijos PABn-us galima daugiau sustiprinti vietiniais šauliais.

3 Dragūnų pulko I skaidinį su raitąja Bt atvesti į JONAVOS rajoną; II pulko skaidinį prijungti prie I-ojo – MOB užbaigus.

IV AVIACIJA X. 18 rytu pradėdant vykdo žvalgomuosius uždavinius pagal p. ir r. sieną. Mūsų lėktuvams sienos perskridimas iki atskiro įsakymo draudžiamas.

V RYŠIAI

Pagal „Nurodymai ryšiams organizuoti mobilizacijos ir priedangos veiksmų metu“ (Kar. št. I sk. 1938 m. Nr. 466).

B. generolas RAŠTIKIS
Kariuomenės vadas

D. generolas PUNDZEVIČIUS
Kariuomenės štabo viršininkas

**Devintojo pėstininkų Lietuvos kunigaikščio Vytenio pulko karininkų sąrašas
1940 m. birželio 1 d.**

Eil. Nr.	Pareigybės pavadinimas	Karinis laipsnis	Vardas, pavardė
	Pulko štabas:		
1	Pulko vadas	pulkininkas	Antanas Gaušas
2	Štabo viršininkas	pulkininkas leitenantas	Motiejus Naujokas
3	Pirmasis adjutantas	kapitonas	Antanas Malakauskas
4	Antrasis adjutantas (einantis ir pulko komendanto pareigas)	kapitonas	Benediktas Gintautas
5	Ūkio viršininkas	majoras	Jurgis Brusokas
6	Raštvedys	adm. kapitonas	Stepas Mačėnas
7	Iždininkas	kapitonas	Kazys Povilaitis
8	Maisto tiekėjas	leitenantas	Bronius Lukšaitis
9	Ginklininkas	ginkl. jaunesnysis leitenantas	Jonas Balskus
10	Pulko sanitarijos viršininkas	san. leitenantas, gydytojas	Kazys Zinevičius-Žinius
11	Sanitarijos karininkas	san. leitenantas, gydytojas	Viktoras Miliauskas
12	Kapelionas	kunigas	Motiejus Petrauskas
	I batalionas:		
13	Bataliono vadas	majoras	Vladas Strimavičius
14	Bataliono adjutantas	leitenantas	Zigmas Moliejus
15	1-osios kuopos vadas	kapitonas	Viktoras Klimavičius
16	Kuopos būrio vadas	leitenantas	Julius Abramavičius
17	Kuopos būrio vadas	jaunesnysis leitenantas	Stasys Slavėnas
18	2-osios kuopos vadas	kapitonas	Petras Jaruševičius
19	Kuopos būrio vadas	leitenantas	Vladas Adomaitis
20	Kuopos būrio vadas	Jaunesnysis leitenantas	Bronius Lukonas-Lukonaitis
21	3-osios kuopos vadas	kapitonas	Jonas Jocius
22	Kuopos būrio vadas	leitenantas	Mykolas Gedvilas
23	Kuopos būrio vadas	jaunesnysis leitenantas	Lionginas Svalka
24	1-osios kulkosvaidžių kuopos vadas	kapitonas	Jonas Osinas
25	Kulkosvaidžių būrio vadas	leitenantas	Edmundas Vaitkevičius
26	Kulkosvaidžių būrio vadas	jaunesnysis leitenantas	Petras Vismantas
27	Kulkosvaidžių būrio vadas	jaunesnysis leitenantas	Jonas-Vladas Sagėnas
	II batalionas:		
28	Bataliono vadas	majoras	Jonas Brizgys
29	Bataliono adjutantas	leitenantas	Jonas Tamošiūnas
30	4-osios kuopos vadas	kapitonas	Kazys Čepaitis
31	Kuopos būrio vadas	leitenantas	Vytautas Lozoraitis
32	Kuopos būrio vadas	jaunesnysis leitenantas	Vytautas Šventoraitis
33	5-osios kuopos vadas	kapitonas	Vacius Dalininkaitis
34	Kuopos būrio vadas	leitenantas	Vacys Skinderis
35	Kuopos būrio vadas	jaunesnysis leitenantas	Jonas Naikelis
36	6-osios kuopos vadas	leitenantas	Juozas Miliukas
37	Kuopos būrio vadas	leitenantas	Jonas Marcišauskas
38	Kuopos būrio vadas	jaunesnysis leitenantas	Povilas Terezas

39	2-osios kulkosvaidžių kuopos vadas	kapitonas	Adolfas Pilvelis
40	Kulkosvaidžių būrio vadas	leitenantas	Martynas Kriukis
41	Kulkosvaidžių būrio vadas	jaunesnysis leitenantas	Jurgis Demikis
42	Kulkosvaidžių būrio vadas	jaunesnysis leitenantas	Kazys Trečiokas
	ŠAP kuopa:		
43	Kuopos būrio vadas (laikinais einantys kuopos vado pareigas)	leitenantas	Juozas Kiveris
44	Kuopos būrio vadas	jaunesnysis leitenantas	Jurgis Demikis
45	Kuopos būrio vadas	jaunesnysis leitenantas	Kazys Trečiokas
	Ryšių kuopa:		
46	Ryšių kuopos vadas	kapitonas	Jonas Šližauskas
47	Kuopos būrio vadas	jaunesnysis leitenantas	Juozas Rimas
	Mokomoji kuopa:		
48	Mokomosios kuopos vadas	kapitonas	Stasys Baniulis
49	Kuopos būrio vadas	leitenantas	Bronius Sčėfanavičius
50	Kuopos būrio vadas	jaunesnysis leitenantas	Vytautas Juozapavičius
	Inžinerijos būrys:		
51	Inžinerijos būrio vadas	leitenantas	Matas Kručas
52	Inžinerijos būrio vado padėjėjas	jaunesnysis leitenantas	Jonas Vizbaras
	Autobūrys:		
53	Autobūrio vadas	leitenantas	Stepas Januševičius
	Ūkio kuopa:		
54	Kuopos vadas	kapitonas	Jonas Gogė
55	Ūkio kuopos karininkas	leitenantas	Romualdas Stundžia
	Pulko orkestras:		
56	Kapelmeisteris	civilis tarnautojas	Mikas Kudrevcevas

L.T.S.R. V.R.L. Komisarjato kvotų skyriaus viršininkui drg. Rozauskui⁹⁰³

V.R.L.K Ypatingo skyriaus oper. įgaliotinio 179 GAP pulkui, Švenčionėliuose, Jacovskio Evsėjaus, s. Jokūbo

Raportas

9-o pėst. pulko byloje galiu parodyti sekantį:

Š. m. liepos 18 d. (ketvirtadienį) 7 val. vakare pulko politvadovas drg. KLEI-VA JONAS sušaukė kareivių mintingą, pašvęstą Lietuvos L. Respublikos prisijungimui prie SSSR. Tame mitinge turėjo būti priimta rezoliucija, reikalaujanti Lietuvos Liaudies Seimą [priimti] nutarimą prisijungti prie SSSR. Mitingui pirmininkavo j. ltn. Rimas, kuris atidarė mitingą, pasiūlydamas savo kalboje priimti Stalino konstituciją ir įsijungti į SSSR.

Toliau kalbėjo aspirantas iš 6-tos kuopos Stočkus, kuris skaitė drg. Pakarklio straipsnį apie SSSR konstituciją. Aspirantą Stočkų pradėjo pertraukti įvairiais kausimais ir replikom san. psk. Kričena, j. ltn. Sagėnas ir maj. Brizgys. Psk. Kričena tvirtino, kad Lietuvos kariuomenė išsiblaškęs po visą Rusiją ir, jeigu prasidės karas su Japonija, tai ir lietuviai turės savo galvas dėti. J. ltn. Sagėnas taip pat tvirtino, kad Lietuvos kariuomenę iš Lietuvos išveš. Aspirantas Stočkus turėjo skaitymą pertraukti.

Būtinios tarnybos j. psk. Kubilevičius Stasys taip pat išstojo už įsijungimą į SSSR, bet jam neleido baigti kalbėti įvairiom replikom ir pašaipą psk. Kričena, j. ltn. Sagėnas, ltn. Januševičius, maj. Brizgys, psk. Gražulis.

Aspirantas Liaukaitis (iš II kulk. kuopos) pradėjo skaityti savo kalbą. Jis pasakė: „Galime būti komunistais, būsime Sovietų tvarkos šalininkais, bet tik neįsijunkime į SSSR, nepraraskime savo nepriklausomybės“. Aspirantas Liaukaitis baigė, „Lietuva tėvyne mūsų, tu didvyrių žeme“. Liaukaičiui kabant niekas jam netrukdė ir pabaigęs buvo sutiktas plojimais ir šūkavimais iš karininkų ir puskarininkų tarpo, o taipogi ir jau sukurstytos kareivių daugumos. Aspirantą Liaukaitį palaikė maj. Brizgys, j. ltn. Sagėnas, j. ltn. Naikelis, psk. Kričena, ltn. Januševičius, kpt. Pilvelis, psk. Gražulis ir kiti, kurių pavardžių neprisimenu.

Dar kalbėjo kpt. Gogė apie drausmę ir pan. Prieš pabaigą aš, Jacovskis Evsėjus, buvęs tuo metu politvadovo raštininkas, pradėjau kalbėti. Man kalbant apie Stalino konstituciją, mane pertraukė psk. Gražulis, rėkdamas: „Nepasakok mums apie konstitucijas, mes žinom, kas tai yra konstitucija, mokytojas atsirado“ ir pan. Toliau mane pertraukė pulko kapelmeisteris Kudriavcevas klausimu: „Kiek tams-ta Kaune turi namų?“ J. ltn. Sagėnas pertraukė mane isterišku juoku. Dar mane pertraukė psk. Kričena ir ltn. Januševičius. Baigdamas perskaičiau rezoliuciją apie

903 Knezys S. 9-asis pėstininkų Lietuvos kunigaikščio Vytenio pulkas. *Kardas*, 2000, Nr. 3, p. 28.

prisijungimą prie SSSR ir siūliau priimti. Tuoju, man pabaigus, išėjo j. ltn. Naikelis ir pradėjo šaukti: „Neprijunkime prie Rusijos. Ką pasakys mūsų anūikai? Mūsų tėvai kraują liejo už Lietuvą“ ir pan.

Ltn. Naikelį palaikė mjr. Brizgys, j. ltn. Sagėnas, ltn. Januševičius, psk. Kričena, psk. Gražulis ir kiti, kurių pavardžių neprisimenu.

Tada pulko politvadovas drg. Kleiva įsakė išsivaikščioti.

Po mitingo j. ltn. Rimui karininkai grasino nušauti ir jis nakvojo su manim pas pulko politvadovą.

Liepos mėn. 20 d. (šeštadienį) atvykus iš Kauno dviem politvadovams (civiliška apsirengę, pavardžių neprisimenu) 8 val. iš ryto įvyko antras mitingas, pašvęstas įsijungimui į SSSR. Šio, antro mitingo, metu karininkai sėdėjo užpakalyje visų kareivių.

Antrame mitinge kalbėjo j. psk. Kubilevičius, kuris buvo pertraukiamas švilpimu.

Kalbėjo psk. Kričena, kuris pareiškė, kad per pirmą mitingą jis nesuprato įsijungimo esmės, nes buvo blogai paaikškinta, o dabar jis mato, kad kito kelio nėra, ir siūlo priimti rezoliuciją apie prisijungimą prie SSSR.

Po to nepaprašęs žodžio išėjo ir pradėjo kalbėti 1-os kuopos eilinis Čepas. Pamokslo gaudinančiu tonu jis sakė: „Jūs kasate sau duobę, jūs kasate duobę mūsų vadams, kur jie dės, jei mes prisijungsime prie SSSR“. Toliau jis sakė: „Vienuolyno spaustuvės uždaromos. Žydai turi didžiausius turtus ir turtingiausiais krautuves Kaune“ ir pan. Eilinio Čepo kabą pertraukė vienas iš Kauno atvykusių politvadovų ir pasakė, kad jei kareiviai nenori priimti prisijungimo rezoliucijos, tai jis tą jų nuotaiką perduos vyresnybei.

Po to orkestras sugriežė „Internacionalą“, po kurio iš karininkų tarpo pasigirdo žodžiai: „Himną, himną“ ir kareiviai pradėjo dainuoti himną. Tuo ir pasibaigė antras mitingas.

E. Jacovskis

Santrumpos

AA – autoriaus archyvas
adm. – administracijos
ap. – aprašas
AP – artilerijos pulkas
a. p. – antroji pusė
art. – artilerijos
asm. – asmeniška
ats. – atskirasis
B., brg. – brigada
b. – byla
btr. – baterija
Bn, b-n – batalionas
Br – būrys
brg. gen. – brigados generolas
Bt – baterija
ct – centai
D., div. – divizija
div. gen. – divizijos generolas
D.L.K, DLK – didysis Lietuvos kunigaikštis
dr. – daktaras
drg. – draugas
DVRA – Darbininkų ir valstiečių raudonoji armija
eil. – eilinis
egz. – egzempliorius
f. – fondas
GAP – Gvardijos artilerijos pulkas
gen. – generolas
gen. mjr. – generolas majoras
gen. št. – generalinis štabas
ginkl. – ginkluotė
gr. – grandinis
JAV – Jungtinės Amerikos Valstijos
j. ltn. – jaunesnysis leitenantas
j. psk. – jaunesnysis puskarininkis
KAM (K. A. M.) – Krašto apsaugos ministerija
kar. – kareivis
Kar. Št. – Kariuomenės štabas

kav. – kavalerija
km – kilometras
Kp – kuopa
KP – kavalerijos pulkas
kpt., kap. – kapitonas
krn. (karin., kar.) – karininkas
kulk. – kulkosvaidžių
l. – lapas
LCVA – Lietuvos centrinis valstybės archyvas
l. e. – laikinai einantis
LFLS – Lietuvos fizinio lavinimosi sąjunga
likt. – liktinis
LKA – Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademija
LKVS – Lietuvių karių veteranų sąjunga
LLA – Lietuvos laisvės armija
LTSR – Lietuvos Tarybų Socialistinė Respublika
ltn. – leitenantas
m. – metai
mjr., maj.– majoras
MKp – Mokomoji kuopa
MnBr – minosvaidžių būrys
MOB, mob. – mobilizacija
Nr. – numeris
NKVD – Vidaus reikalų liaudies komisariatas (rus. *Народный комисариат внутренних дел*)
op., oper. – operatyvinis
p. – puslapis, pietūs
pan. – panašiai
PABn – pasienio apsaugos batalionas
PD – pėstininkų divizija
PDV – pėstininkų divizijos vadas
pėst. – pėstininkas, pėstininkų
pil. – pilietis
PnBr – pionierių būrys
PP, p. p., p. pulkas – pėstininkų pulkas
plk., pulk. – pulkininkas
plk. ltn. – pulkininkas leitenantas
pplk. – papulkininkis
psk. – puskarininkis
P. V. T. T. – Paštų valdybos telefono ir telegrafo
r. – rytai
RA – Raudonoji armija

RKKA – Darbininkų ir valstiečių Raudonoji armija (rus. *Рабоче-крестьянская Красная армия*)
RšKp – Ryšių kuopa
RžBr – Raitųjų žvalgų būrys
s. – sūnus
san. – sanitarijos
S.K. – sunkusis kulkosvaidis
Sk., sk. – skyrius
sl. – slaptas
SSRS – Sovietų Socialistinių Respublikų Sąjunga (rus. *Союз Советских Социалистических Республик*)
ŠAP – automatinis prieštankinis pabūklas
ŠD – šaulių divizija
š. m. – šių metų
ŠP – šaulių pulkas
št. – štabo
ŠTK – Šaulių teritorinis korpusas
t. – tomas
URLK – Užsienio reikalų liaudies komisariatas (rus. НКВД – *Народный Комиссариат Иностранных Дел*)
up. – upė
v. – vakarai
val. – valanda
vyr. – vyriausiasis
VRLK – Vidaus reikalų liaudies komisariatas
VRM – Vidaus reikalų ministerija
vrš. – viršila

Šaltiniai ir literatūra

Archyviniai šaltiniai:

Lietuvos centrinio valstybės archyvo fondai:

- f. 384 – Krašto apsaugos ministerija;
 - f. 509 – Pirmoji pėstininkų divizija;
 - f. 510 – Antroji pėstininkų divizija;
 - f. 511 – Trečioji pėstininkų divizija;
 - f. 517 – Ketvirtasis pėstininkų Lietuvos karaliaus Mindaugo pulkas;
 - f. 518 – Penktasis pėstininkų Didžiojo Lietuvos kunigaikščio Kęstučio pulkas;
 - f. 520 – Septintasis pėstininkų Žemaičių kunigaikščio Butėgidžio pulkas;
 - f. 521 – Aštuntasis pėstininkų Kauno kunigaikščio Vaidoto pulkas;
 - f. 871 – Kariuomenės įgulos;
 - f. 872 – Vilniaus rinktinė;
 - f. 923 – Lietuvos Respublikos ministrų kabinetas;
 - f. 929 – Kariuomenės štabas;
 - f. 1174 – Lietuvos vasaros rytų partizanų brolija.
- R-222 – Tarybų Lietuvos liaudies kariuomenės karinės įstaigos ir daliniai.
Įsakymai kariuomenei 1919–1940 m.

Memuarinė literatūra

Brazinskas, Juozas. Joniškėlis (Joniškėlio partizano atsiminimai). *Karys*, 1928, Nr. 20, p. 374–375.

Ats. mjr. Gudelis, [Petras]. Lietuvos vasaros rytuose 1919 m. *Karo archyvas*, t. 5, Kaunas: AKC „Spindulio“ b-vės spaustuvė, 1929, p. 223–266.

Raštikis, Stasys. *Kovose dėl Lietuvos*, d. 2. Vilnius: „Lituanus“, 1990, 686 p.

Jaun. ltn. Trečiokas, [Kazys]. Atsiminimai iš 9 P. D. L. K. Vytenio pulko gyvenimo. *Lietuvių archyvas. Bolševizmo metai*. Brooklyn, N. Y, 1952, p. 366–384.

Kpt. Umbrasas, [Valerijonas]. Joniškėlio partizanų eilėse. *Karo archyvas*, t. 3. Kaunas: Valstybinė spaustuvė, 1926, p. 38–40.

Periodiniai leidiniai:

Karys (1920–1940)

Kardas (1925–1940)

Karo archyvas (1925–1940)

Mūsų žinynas (1921–1940)

Tėvynės gynėjas (1919–1925, 1930)

Knygos:

Ališauskas, Kazys. *Kovos dėl Lietuvos nepriklausomybės. 1918–1920*, 1 t. Chicago, 1972, 490 p.

Groch, Peter, Kavaliauskas, Vilius. *Vokiečių korpusas ir Bermonto afera Baltijos kraštuose 1919 metais. Nepriklausomų Baltijos valstybių gimimas istorinių ženklų atspindyje*. Berlynas–Vilnius, 2018, 208 p.

Jēkabsons, Ēriks. *Piesardzīgā draudzība: Latvijas un Polijas attiecības 1919. un 1920 gadā*. LU Akadēmiskais apgāds, 2007, 244 lpp.

Jakubauskas, Vytautas „Mažųjų kariuomenių“ galia ir paramilitarizmas. Tarpukario Lietuvos atvejis. Klaipėda, 2014, 587 p.

Kilnaskas, Kęstutis. *Civilinės ir karinės valdžios sąveika Lietuvoje 1918–1940*: daktaro disertacija. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2018, 330 p.

Lesčius, Vytautas. *Lietuvos kariuomenė 1918–1920*. Vilnius: Leidybos centras, 1998, 619 p.

Lesčius, Vytautas. *Lietuvos kariuomenė Nepriklausomybės kovose 1918–1920*. Vilnius, 2004, 498 p.

Lietuvos karių, partizanų ir šaulių kapai. Atlasas. 1919–1940, Vilnius, 2003, 236 p.

Martinionis, Antanas. *Žygis į Vilnių 1939 m. spalio 27–29 d.* Vilnius: Kardas, 1997, 365 p.

Mitkiewicz, Leon. *Kauno atsiminimai (1939–1939)*. Vilnius: Baltos lankos, 2002, 327 p.

Musteikis, Kazys. *Prisiminimų fragmentai*. Vilnius: Mintis, 1989, 63 p.

Surgailis, Gintautas. *Lietuvos kariuomenės vadai*. Vilnius: Mintis, 1992, 192 p.

Surgailis, Gintautas. *Antrojo pasaulinio karo pabėgėliai ir internautieji Lenkijos kariai Lietuvoje*. Vilnius, 2005, 287 p.

Surgailis, Gintautas. *Pirmasis pėstininkų Didžiojo Lietuvos kunigaikščio Gedimino pulkas*. Vilnius, 2011, 300 p.

Surgailis, Gintautas. *Antrasis Lietuvos didžiojo kunigaikščio Algirdo pėstininkų pulkas*. Vilnius, 2014, 290 p.

Surgailis, Gintautas. *Lietuvos kariuomenės gūdų kariniai daliniai 1918–1923*. Vilnius, 2020, 305 p.

Tarpukario Lietuva. Kaunas: Šviesa, 2007, 168 p.

Vitkus, Aleksandras. *Lietuvos istorijos įvykių chronologija: 1918–1926*. Kaunas: Varpas, 2000, 635 p.

СССР и Литва в годы Второй мировой войны, том I. СССР и Литовская Республика (март 1939–август 1940 гг.). Сборник документов. Vilnius: LII leidykla, 2006, 744 p.

Straipsniai ir informaciniai pranešimai:

A. A. plk. Aleksandras Svyłas. *Kardas*, 1936, Nr. 21, p. 556–557.

A-is. Iš kultūros ir švietimo darbuotės. L. K. Vytenio pėst. pulkas. *Kariškių žodis*, 1920, Nr. 17, p. 150.

Ališauskas, Kazys. Ar buvo ltn. Balnui reikalingi komendantai? *Karys*, 1962, Nr. 7, p. 202–203.

Ališauskas, Kazys. Joniškėlio partizanai laisvės kovų metu. *Karys*, 1966, Nr. 7, p. 193–198.

A. L-kas. Jauna, bet energinga komanda. *Karys*, 1934, Nr. 31, p. 631.

Aš-as. Sportas. *Karys*, 1939, Nr. 34, p. 993–994.

B. Valstybės teatras apsilankė Marijampolės įguloj. *Karys*, 1926, Nr. 28, p. 237.

B. Marijampolės įgula. *Karys*, 1928, Nr. 6, p. 85.

Brazdžionis, B. Paėmė priešą ir jo kulkosvaidį. *Karys*, 1939, Nr. 34, p. 998–999.

Burokas, Romas. Marijampolės įgula. *Kardas*, 1925, Nr. 10, p. 12.

Burokas, Romas. Suomijos žurnalistai įgulose. *Kardas*, 1925, Nr. 10, p. 13.

Danilevičius, St. 9 p. L. K. Vytenio pulkas. *Karys*, 1931, Nr. 10, p. 202.

Degulių Paulius. Vytenininkų dienų atgarsiai. *Karys*, 1934, Nr. 7, p. 136.

9 p. p. ryšininkų runglynės. *Karys*, 1934, Nr. 49–50, p. 1065.

9-to pėst. L. K. Vytenio pulko šventė. *Karys*, 1921, Nr. 19, p. 214.

9 pėst. L. K. Vytenio pulkas. *Karys*, 1924, Nr. 10, p. 85.

9 pėst. L. K. Vytenio pulkas. *Karys*, 1925, Nr. 3, p. 22.

9 pėst. L. K. Vytenio pulkas. *Karys*, 1929, Nr. 10, p. 166.

9 pėst. pulkas. *Karys*, 1930, Nr. 11, p. 223.

- 9 pėst. pulko ekskursija. *Karys*, 1930, Nr. 27, p. 535.
- 9 pėst. L. K. Vytenio pulkas. *Karys*, 1933, Nr. 8, p. 161.
- 9 pėst. L. K. Vytenio pulko šventė. *Karys*, 1933, Nr. 36, p. 730.
- Dirkis, Povilas A. A. gen. Edvardas Adamkavičius. *Karys*, 1957, Nr. 6, p. 199–200.
- Generolas Edvardas Adamkavičius, http://www.grazitumano.lt/wiki/index.php/Generolas_Edvardas_Adamkavi%C4%8Dius [žr. 2020-09-20].
- Girštautas, Vladas. Giedraičių kautynės. *Kardas*, 1940, Nr. 12, p. 281–283.
- Grinius, M. Stygų orkestras. *Karys*, 1930, Nr. 24, p. 483.
- Grinius, M. 9 pėst. L. K. Vytenio pulko kareivių biblioteka. *Karys*, 1930, Nr. 34, p. 676.
- Grinius, M. Kirpykla. *Karys*, 1930, Nr. 34, p. 676.
- Grinius, M. Siuvykla. *Karys*, 1930, Nr. 36, p. 717.
- Gricius, M. 9 p. L. K. Vytenio pulkas. *Karys*, 1930, Nr. 39, p. 780.
- Grinius, M. Batų dirbtuvė. *Karys*, 1930, Nr. 52, l. 1061.
- Grinius, M. Puskarininkiai lavinasi. *Karys*, 1931, Nr. 5, p. 92.
- Grinius, M. Stygų orkestras. *Karys*, 1931, Nr. 6, p. 113.
- Grinius, M. Skalbykla. *Karys*, 1931, Nr. 10, p. 202.
- Grinius, M. Malkų piaunamoji mašina. *Karys*, 1931, Nr. 10, p. 202.
- Grinius, M. Radio. *Karys*, 1931, Nr. 14, p. 281.
- Grinius, M. Vytenininkų dienų atgarsiai. *Karys*, 1933, Nr. 49, p. 1006.
- Gudelis, Petras. Joniškėlio apskrities milicija – 9 pėst. pulko užuomazga. *Karys*, 1939, Nr. 34, p. 982–984.
- Gudelis, Petras. Joniškėlio partizanų bataliono vadas. *Karys*, 1939, Nr. 34, p. 987.
- I. J. Kariuomenės sporto rungtynės. *Karys*, 1931, Nr. 36, p. 718–720.
- Indrašius, Vytautas. Drageliškių kaimo Svilai, <http://www.aidas.lt/lt/istorija/article/15422-10-29-drageliskiu-kaimo-svilai> [žr. 2020-05-03].
- Iš kultūros ir švietimo darbuotės. Kun. Vytenio p. pulkas. *Kariškių žodis*, 1920, Nr. 26, p. 246.
- J. Sportas 9-me pėstininkų pulke. *Kardas*, 1933, Nr. 11, p. 213.
- J. G. Žiemos pratimas. *Kardas*, 1938, Nr. 4, p. 102.
- Jakubonis, Aleksandras. Vienintelis iš visų pulkų. *Tremtinys*, 2007 gruodžio 7, p. 4.
- Jankauskas, Vidmantas. Giedraičių mūšis. *Visuotinė lietuvių enciklopedija*, t. 6. Vilnius, 2004, p. 635–636.
- Juodgalviškis. Marijampolė. *Kardas*, 1925, Nr. 11, p. 12.
- Juodgalviškis. Marijampolė. *Kardas*, 1925, Nr. 15, p. 12.

- K. Dvasios sritis. *Karys*, 1939, Nr. 34, p. 992–993.
- Kajėnas, Kostas, Raškauskas Vytautas. Apgynę Lietuvą. Joniškėlio mirties bataliono partizanas Petras Jasiūnas, <http://www.bernardinai.lt/straipsnis/2019-10-01-apgyne-lietuva-joniskelio-mirties-bataliono-partizanas-petras-jasiunas/177516>.
- Kariuomenės sporto rungtynės. *Kardas*, 1929, Nr. 6, p. 89.
- Kariuomenės ugniagesiai. *Kardas*, 1930, Nr. 7, p. 112.
- K. P. Pulko rajonas. *Karys*, 1939, Nr. 34, p. 994–995.
- Kisielius, Algis. Pašto balandžiai Lietuvoje iki 1940 m., <http://www.pigeons.lt/karobalandžiai/pasto-balandžiai-lietuvoje-iki-1940-m-2/> [žr. 2020-02-29].
- Knezys, Stasys. Lietuvos kariuomenės naikinimas (1940 m. birželio 15 d.–1941 m.), <http://genocid.lt/GRTD/Tremtis/stasys.htm> [žr. 2020-05-24].
- Knezys, Stasys. 9-asis pėstininkų Lietuvos kunigaikščio Vytenio pulkas. *Kardas*, 2000, Nr. 3, p. 24–31.
- Kuzmickas, Vytautas. Kiti pučiamųjų orkestrai tarpukario Birštone, <http://kvitrina.lt/kiti-puciamuju-orkestrai-tarpukario-birstone/>.
- Kviklys, V. 1932 m. kariuomenės fizinio patvarumo tikrinimas. *Karys*, 1932, Nr. 44, p. 866–868.
- Lesčius, Vytautas. Lietuvos kariuomenė sovietinės okupacijos išvakarėse. *Karo archyvas*, t. 25, Vilnius, 2010, p. 249–265.
- Marčėnas. 9 pėst. pulko pirmtakūnų žygiai. *Karys*, 1939, Nr. 34, p. 986–987.
- Michniewicz-Hetman, Mikołaj. Vilniaus kavalerijos brigados reidas Kėdainių kryptimi. *Mūsų žinynas*, 1926, t. 10, p. 48–58.
- N. 9 pėst. L. K. Vytenio pulko „Sporto diena“. *Karys*, 1923, Nr. 33, p. 390–391.
- Namajūnas. Kariuomenės sporto šventės prasmė ir laimėjimai. *Kardas*, 1938, Nr. 17, p. 395.
- Naunčikas, [Kazys]. III pėst. divizijos štabo ir 9 pėst. Liet. Kunigaikščio Vytenio pulko įkurtuvės. *Karys*, 1923, Nr. 22, p. 265–266.
- Naunčikas, [Kazys]. 9 p. L. K. Vytenio pulko Šventės sportas. *Karys*, 1924, Nr. 28, p. 235.
- Naunčikas, [Kazys]. 9 p. L. K. Vytenio pulkas. *Kardas*, 1925, Nr. 1, p. 14.
- Ignis. Marijampolės įgulos kariai gedi dėl plk. Svylo mirties. *Karys*, 1936, Nr. 46, p. 1178.
- Įrengta antra šaudykla. *Karys*, 1935, Nr. 37, p. 867.
- J. Bs. Švietimas. *Karys*. 1939, Nr. 29, p. 849.
- J. ltn. Nedzinskas, [Pranas]. Vyteniečiai minėjo 8 d. rugsėjo. *Kardas*, 1935, Nr. 19, p. 424.

J. ltn. Nedzinskas, [Pranas]. Kariuomenės su visuomene susiartinimo šventė. *Kardas*, 1936, Nr. 11, p. 309.

J. ltn. Nedzinskas, [Pranas]. 9 pulkas šventė savo šventę. *Kardas*, 1936, Nr. 18, p. 493.

J. ltn. N-kas. Gen. ltn. Čapliko atsisveikinimas su 9 pulku. *Kardas*, 1935, Nr. 19, p. 402.

L. G-tis. 9 pėst. L. K. V. pulko ugniagesiai. *Karys*, 1934, Nr. 39, p. 808–809.

K. a. St. O. Graži vytenininkų šventė. *Karys*, 1936, Nr. 36, p. 907.

Marijampolėj susiorganizavo likt. puskarininkių choras. *Karys*, 1935 Nr. 18, p. 420.

Mauras, K. 9 pėst. L. K. Vytenio pulkas. Vasario 16 d. *Karys*, 1928, Nr. 11, p. 208–209.

Miliauskas, Jonas. 9 pėst. L. K. Vytenio pulkas. *Karys*, 1930, Nr. 33, p. 655.

N. 9 p. L. K. Vytenio pulko šventė. *Karys*, 1924, Nr. 28, p. 233.

N-kas. 9 pulkas dalyvavo parodoje. *Kardas*, 1936, Nr. 14, p. 386.

N. K-as. 9 p. paminėjo gen. Žukauską. *Kardas*, 1937, Nr. 24, p. 577.

N-kas. Vasario 16 d. *Kardas*, 1938, Nr. 5, p. 130.

N-kas. Kariuomenės ir visuomenės diena. *Kardas*, 1938, Nr. 11, p. 273.

N-kas. 9 p. vadas 50 Lt. Ginklų fondui. *Kardas*, 1939, Nr. 8, p. 236.

N-kas. Kariuomenės šventės minėjimas 9 p. p. *Kardas*, 1939, Nr. 24, p. 611.

N-kas. Prizinis šaudymas. *Kardas*, 1937, Nr. 11, p. 274.

N-kas. Pionierių darželis 9 p. pulke. *Karys*, 1935, Nr. 31, p. 732.

Nakties žygis. *Karys*, 1935, Nr. 2, p. 51.

Notrė. Marijampolė. *Kardas*, Nr. 1925, Nr. 18, p. 13.

Notrė. Marijampolė. *Kardas*, 1926, Nr. 3, p. 45.

O. Ž. 9 pėst. pulko ypatingi šaudymo pratimai. *Karys*, 1935, Nr. 2, p. 50.

P. ir M. Vyteninkų dienu atgarsiai. *Karys*, 1933, Nr. 50, p. 1028.

Pacevičius, Paulius. Lietuvos kariuomenės dezertyrai Nepriklausomybės kovų ir valstybingumo įtvirtinimo laikotarpiu 1918–1923 m. *Karo archyvas*, t. 29, p. 67–119.

Pasižymėję karžygiai. *Karys*, 1925, Nr. 45, p. 377.

Paskaitos 9 pėst. pulke. *Kardas*, 1935, Nr. 5, p. 113.

Penktosios kariuomenės sporto rungtynės. *Kardas*, 1930, Nr. 10, p. 160.

P-gius. Pirmoji kariuomenės sporto šventė. *Karys*, 1926, Nr. 44, p. 362–363.

Ružancovas, Aleksandras. Kareivių bibliotekos 1927 m. *Karys*, 1928 Nr. 12, p. 229–230.

R-as [Ružancovas], Aleksandras. Kareivių bibliotekos 1934 metais. *Karys*, 1935, Nr. 20, p. 474.

S. Gr. Vytenininkai Marijampolėj turės savo chorą. *Karys*, 1934, Nr. 39, p. 807.

Senas kareivis. 9 pėst. L. K. Vytenio pulko karių krautuvė. *Karys*, 1930, Nr. 34, p. 676.

Senas kareivis. 9 pėst. L. K. Vytenio pulko stygų orkestras. *Karys*, 1930, Nr. 36, p. 717–718.

Skiberka, V. 9 p. p. L. K. Vytenio pulkas. *Savanoris*, Kaunas, 1929, p. 124–131.

Sovietų karinė okupacija. *Karys*, 1964, Nr. 6, p. 164–168; Nr. 7, p. 199–203.

Spalių mėn. 9 diena. *Karys*, 1928, Nr. 43, p. 679.

Sporto šventė 9 pulke. *Kardas*, 1938, Nr. 13–14, p. 329.

St. Vaikų darželis. *Karys*, 1930, Nr. 52, p. 1061.

St. Kareivinių papuošimas. *Karys*, 1930, Nr. 52, p. 1061.

St. Jauni kareiviai klaipėdiečiai. *Karys*, 1930, Nr. 52, p. 1061.

St. Pulko laikraštis „Tėvynės Gynėjas“. *Karys*, 1931, Nr. 1, p. 15.

St., B. Marijapolės įgula. *Karys*, 1926, Nr. 22, p. 190.

St., B-lis. Vytenėnų mokomoji kuopa. *Karys*, 1939, Nr. 34, p. 991.

St., Bls. 9 pėst. L. K. V. pulkas. *Karys*, 1926, Nr. 40, p. 334.

Steponaitytė, Nijolė. Marijampolės karinis miestelis, <http://www.autc.lt/lt/architekturos-objektai/1546>.

Striupaitis. 9 pėst. L. K. Vytenio pulkas. *Karys*, 1939, Nr. 16, p. 507.

Striupaitis. 9 pėst. L. K. Vytenio pulkas. *Karys*, 1939, Nr. 18, p. 554.

Stp., M. Pulko ugniagesiai. *Karys*, 1939, Nr. 34, p. 995.

Sūduvas, J. V. 9-to pėstininkų L. K. Vytenio pulko istorinė apybraiža. *Karys*, 1988, Nr. 3, p. 108–118; Nr. 4, p. 165–167.

Svečias. Šaudymas ir šaudymo mokymas. *Karys*, 1939, Nr. 34, p. 993.

Š. V. Švietimo ir kultūros darbas. *Karys*, 1939, Nr. 34, p. 992.

Šileika, Mykolas. Mano žygiai su Želigovskiu. *Tėvynės gynėjas*, 1921, Nr. 15, p. 5–6.

Šimkevičius, Šarūnas. Kariuomenės ir šaulių Alytaus smulkioji spauda, <http://gintarinesvajone.lt/2013/04/24/kariuomenes-ir-sauliu-alytaus-smulkioji-spauda/> [žr. 2018-03-11].

Širvys, St. Mirė pulkininkas Aleksandras Svylas, 9 pėst. L. K. Vytenio pulko vadas. *Karys*, 1936, Nr. 44, p. 1106–1107.

Šių metų pirmieji šauliai. *Karys*, 1935, Nr. 43, p. 1018.

Šliogeris, Vaclovas. Delegacija į Kybartus, 1940 metų birželio 15–16 dienomis. *Ka-*

- rys, 1971, Nr. 5, p. 164.
- Šnekutis. Manevrai ir išleistuvės. *Kardas*, 1938, Nr. 19, p. 447.
- Teisėjas. 9 p. L. K. Vytenio pulkas. *Karys*, 1932, Nr. 40, p. 795.
- Trečiotikas. Marijampolės moksleivių manevrai. *Karys*, 1933, Nr. 25, p. 509.
- Trumpa 9 pėstininkų Lietuvos kunigaikščio Vytenio pulko istorija. *Kardas*, 1939, Nr. 17, p. 426–428.
- Ten buvęs. Marijampolės įgula. *Karys*, 1929, Nr. 5, p. 81.
- Urbonienė, Lina. Lietuvos kariuomenės (1918–1940) vėliavos Vytauto Didžiojo karo muziejaus rinkiniuose. *Vytauto Didžiojo karo muziejus 2011 metais. Almanachas*. Kaunas, 2012, p. 84–110.
- V. 9-as p. L. K. Vytenio p. *Karys*, 1923, Nr. 40, p. 446.
- V. 9-as pėst. L. K. Vytenio pulkas. *Karys*, 1923, Nr. 41, p. 457.
- V. M. Reikšmingų Lietuvai darbų nuotrupos (A. a. plk. Svylo būdingieji gyvenimo bruožai). *Kardas*, 1937, Nr. 4, p. 84–86.
- Vargo Poeta. Keli bruožai iš 9-to pėst. L. K. Vytenio pulko istorijos. *Tėvynės gynėjas*, 1921, Nr. 16, p. 5–6.
- V. D. 9 pėst. pulkas gavo naują kapelmeisterį. *Karys*, 1938, Nr. 4, p. 130.
- V. Dav. Vytenininkai įspūdingai atšventė savo metinę šventę. *Karys*, 1937, Nr. 36, p. 1006.
- Vidugiris, Juozas. Širvintų kautynių prošvaistės. *Karys*, 1962, Nr. 3, p. 66–68.
- V. N. Visuomenės ir kariuomenės dienos. *Karys*, 1939, Nr. 34, p. 995–996.
- V. S. Pušaloto partizanai. *Kariškių žodis*, 1919, Nr. 2, p. 14–1; Nr. 3, p. 23–24.
- Vitkauskas, Arėjas. Apie 3 metus tarnautus Lietuvos kariuomenėje. *Karys*, 1979, Nr. 5, p. 192–194.
- Vyr. leit. M-nis. Marijampolės įgula. *Karys*, 1926, Nr. 42, l. 352.
- Vytenėnai įspūdingai paminėjo savo dvidešimtmečio sukaktį. *Karys*, 1939, Nr. 35, p. 1032.
- Vytenėnas. Ltn. Antanas Naikelis istoriniuose 1940 m. birželio įvykių sukuriuose. *Karys*, 1985, Nr. 6, p. 246–249.
- Vytenėnas. 9 pėst. L. K. Vytenio pulkas. *Karys*, 1940, Nr. 24, p. 654.
- Vytenietis. Marijampolės įgula. *Karys*, 1928, Nr. 12, p. 229.
- Vytenietis. Pulko dirbtuvės. *Karys*, 1931, Nr. 18, p. 362.
- Vytenietis. Rajono pagražinimas. *Karys*, 1931, Nr. 18, p. 362.
- Vytenietis. Pulko orkestras. *Karys*, 1931, Nr. 21, p. 422.
- Vytenietis. 9 pėst. L. K. V. pulkas. *Karys*, 1931, Nr. 26, p. 523.

- Vytenientis. 9 pėst. L. K. Vytenio pulkas. *Karys*, 1931, Nr. 33, p. 662.
- Vytenietis. 9 pėst. L. K. Vytenio pulkas. *Karys*, 1931, Nr. 36, p. 723.
- Vytenietis. 9 pėst. L. K. Vytenio pulkas. *Karys*, 1932, Nr. 4, p. 74.
- Vytenietis. 9 pėst. L. K. Vytenio pulkas. *Karys*, 1932, Nr. 44, p. 876–877.
- Vytenietis. 9 pėst. L. K. Vytenio pulkas. *Karys*, 1932, Nr. 47, p. 932.
- Vytenietis. 9 pėst. L. K. Vytenio pulkas. *Karys*, 1933, Nr. 8, p. 161.
- Vytenininkas. Vytenininkų puskarininkų klubas. *Karys*, 1934, Nr. 4, p. 74.
- Vytenininkas. Vytenininkai nepamiršta Vilniaus. *Karys*, 1937, Nr. 24, p. 670.
- Vytenininkų Paulius. Didi ir garbinga vytenininkų sukaktis. *Karys*, 1934, Nr. 35, p. 711.
- V-ras. Sportas. *Karys*, 1923, Nr. 45, p. 505.
- Vtn. 9 p. pulkas. *Karys*, 1928, Nr. 24, p. 471.
- Vtn. 9 pėst. pulkas. *Karys*, 1928, Nr. 31, p. 586.
- Vtn. Puskarininkų ramovė. *Karys*, 1928, Nr. 49, p. 790.
- Vtn. 9 p. L. Kunig. Vytenio pulkas. *Karys*, 1929, Nr. 6, p. 101.
- Vtn. 9 pėst. L. K. Vytenio pulkas. *Karys*, 1930, Nr. 7, p. 143.
- Vtn. Pulko veteranas išvyko. *Karys*, 1932, Nr. 11, p. 222.
- Vtn. 9 pėst. L. K. Vytenio pulkas. *Karys*, 1932, Nr. 28, p. 562.
- Wołejko, Michał. Rok 1920: Wilnianie w zwycięskiej wojnie. Ostatni zagon na Litwie, <http://www.wilnoteka.lt/artukul/rok-1920-wilnianie-w-zwycieskiej-wojnie-4-ostatni-zagon-na-litwie> [žr. 2020-02-08].
- Žukauskas, Vladas. Marijampolės įgula. *Karys*, 1939, Nr. 56, p. 1407.

9th Infantry Regiment of the Lithuanian Duke Vytenis

The history of the formation of the 9th Infantry Regiment of the Lithuanian Duke Vytenis is radically different from other regiments of the Lithuanian Army. The beginnings of the regiment were formed by the efforts of Joniškėlis county society at the end of 1918 in the Bolshevik-occupied land without any order or instruction from the Lithuanian Government, without any state appropriations, first as militia and later as partisan units. Even the most basic combat tools - weapons were purchased by partisans from their enemies. It was the only unit of the Lithuanian Army, the origins of which were the partisan resistance that took place even before the establishment of the units of the Lithuanian Regular Army. Until the Joniškėlis partisan battalion was incorporated into the Lithuanian Army, they were maintained not from the funds of the Ministry of National Defence, but from the funds of the county municipality and through public support.

Since the beginning of April 1919, when the Panevėžys group of the Lithuanian Army approached with the battles nearing Joniškėlis, Joniškėlis partisans recognized the Lithuanian military leadership and a "separate partisan death battalion" was formed and included in the regular army. It defended the Mūša-Lėvuo river front line in larger or smaller battles against the Red Army.

Under the order of the Commander-in-Chief of the Armed Forces of 10 July 1919 the battalion was named Joniškėlis Battalion from 20 June, and was incorporated in the Second Brigade of the Lithuanian Army. The same order as in other units of the Lithuanian Army was gradually established in the battalion. The battalion became an ordinary unit of the Lithuanian Army, ending the period of partisan struggle.

The formation of the regiment into a regiment of 3 battalions was not finished until mid-April 1920, during a relatively quiet period at the front. This circumstance reveals the difficult conditions under which the Lithuanian Army was rebuilt.

Fighting for the freedom of Lithuania, the regiment fought against the Red Army and the Poles in 1919–1920. After a successful attack at the end of August 1919, the battalion occupied the front line along Dauguva and defended it until the beginning of 1920. Since 20 January 1920, already being the 9th Infantry Regiment, it was transferred to positions against the Poles in the positions of Kalkūnai-Turmantas and along the border with Latvia. During the attack on Lithuania by the Polish Army group of general major L. Želigovskis, two battalions of the regiment defended Vilnius, under the pressure of overwhelming forces, withdrew from the positions of Bajorai-Didžioji Riešė, covering the entire northern part of Lithuania. The regiment also took part in the legendary battles for Giedraičiai and others, showing a lot of perseverance and dedication.

After the end of the Struggles for Independence, the regiment continued to exist in war conditions until May 1923 - guarded the location of the demarcation

line with Poland with the forces of one battalion. Although the regiment suffered losses in carrying out this task, in general it performed the task well.

After the regiment transitioned to peacetime conditions in May 1923 and relocated to a permanent location in Marijampolė, the main task of the regiment was to train, teach, and educate soldiers and non-commissioned officers in the event of extreme conditions. Here the regiment was no different from the other regiments. The training of soldiers was carried out according to the prepared training programs, their knowledge and skills were tested during various maneuvers, exercises, announced menaces and other activities.

Particular attention was paid to the education of soldiers. The standard routine with various inspections on a regular basis was gradually established, followed by the rectification of deficiencies, traditional spring and autumn maneuvers, various sports and other festivals, and so on.

After the end of the struggle for independence in the 1920s and early 1930s, Poland, which had occupied the Vilnius region, was considered to be the main enemy of Lithuania, and thus the enemy of the regiment as well. After the escalation of relations with Germany and especially after the occupation of the Klaipėda region by Germany, the regiment soldiers were being prepared for a possible military confrontation with both the Polish and the German armies. The regiment, as a cover regiment, was preparing very intensively for possible enemy aggression from the side of Poland and Germany. Plans to stop the enemy were drawn up, the area was thoroughly explored. The good preparation of the regiment is evidenced by a partial mobilization of September 1939 carried out in the regiment quite smoothly, transforming the regiment according to the requirements of the wartime cover regiment.

The regiment's soldiers were not only trained militarily, but there was intensive cultural and educational work carried out in the regiment as well. Many soldiers came to the service completely illiterate. The regiment provided them with opportunities to learn to read and write, to acquire other knowledge of general education, learn the history of the country, and to educate soldiers in the spirit of patriotism and love for their country. Soldiers were shown plays, concerts, they were taken on various trips, shown movies, and had lectures read for them. All this greatly broadened the general horizons of the soldiers. Conditions to engage in sports were created. Football, sport shooting, and gymnastics were especially popular in the regiment.

After the beginning of the Soviet occupation and the decision of the President of the Republic to leave for Germany, under the order of the Minister of National Defense Brigade General K. Musteikis of 15 June, the regiment had to ensure the departure of President A. Smetona to Germany. Although this idea remained unimplemented, as the regiment, which was marching in full combat readiness with the efforts of the central army leadership, was returned from halfway back to Marijampolė, it was enough for the regiment end up in the list of unreliaables and dangerous for the Soviet occupants. Repressions quickly began in the regiment.

Several officers of the regiment were transferred or moved to the reserve, and 31 regiment soldiers, including 8 officers, were arrested on 23 July. The regimental battalions were interchanged with the battalions of the 1st and 2nd Infantry Regiments, practically reshaping the regiment.

After the occupation of Lithuania by the Soviet Union in June 1940, the history of the regiment ended in the same way as the history of the entire Lithuanian Army - it was liquidated. On its basis, the 215th Infantry Riflemen Regiment of the 29th Territorial Corps of the Red Army was formed.

Pavardžių rodyklė

A

- Abraitis Julius – 228
Abraitis Vincas – 97, 172
Abramavičius Julius – 272
Adamkavičius Edvardas – 69, 131, 133, 135, 140, 141, 143, 178, 180, 182, 183, 185, 221, 231, 255, 256, 268, 282
Adomaitis Baltrus – 262
Adomaitis Jonas – 217
Adomaitis Vladas – 240, 272
Aglinskas Petras – 106
Akelis Edmundas – 146
Alekna A. – 202
Aleknavičius Pranas – 240
Ališauskas Kazys – 5, 6, 10, 11, 20, 21, 31, 79, 280, 281
Ambraziūnas P. – 156
Andriušaitis Aleksandras – 162
Anužis Vladas – 95
Apinis Bronislovas – 94
Armonavičius K. – 17
Astrauskas Pranas – 142
Astupėnas Jurgis – 14
Ašmonas Vladas – 195
Augustinas J. – 112
Avižienis Kazys – 39, 51, 55, 64
Avižienis Karolis – 39, 67
Avižonis – 177

B

- Bachmetevas Mikas – 262
Bajorinas K. E. – 154
Bajorūnas Jonas – 31, 263
Balčiūnas – 148
Balčiūnas Jonas – 240
Balevičius Jonas – 241
Balickis – 239

Balnas Teodoras – 79, 111, 117, 281
Balodis Janis – 68
Balsys A. – 43
Balskus Jonas – 272
Baltrūnas – 201
Baltušis-Žemaitis Feliksas – 237, 238, 239
Balzaras Leonas – 40, 117
Baniulis Julius – 89, 142, 166, 172
Baniulis Stasys – 137, 143, 168, 273
Baranauskas – 174
Baranauskas Povilas – 262
Baranovskis Antonis (Baranowski Antoni) – 71, 74
Baršauskas Vladas – 137
Baršcevičius Juozas – 214
Bartoševičius – 10
Bartušis Antanas – 240
Barzda Juozas – 240
Basanavičius Jonas – 122, 130
Bedalis Povilas – 262
Beiliūnas Antanas – 262
Beinoris Edvardas – 146
Bendoravičius – 211
Ber – 202
Bilis St. – 52
Bistras Leonas – 118
Blagovieščenskis Borisas – 50, 82
Blaveščiūnaitė-Valošinaitė Felicija – 254
Bočkus – 201
Bortkevičius Felicijonas – 39, 66, 87, 98
Brazdžionis B. – 48, 281
Brazinskas Juozas – 21, 279
Braziulevičius Vladas – 110
Breimelis Antanas – 36, 162, 163, 191, 228
Brizgys Jonas – 117, 172, 192, 217, 229, 238, 272, 274, 275
Brusokas Jurgis – 192, 272
Budrys – 154
Bulak-Balachovičius Stanislovas (Булак- Балаховіч Станіслаў) – 138
Bulota Jonas – 138
Bulvičius V. – 176
Bukelis – 201
Bukšnys Valerijonas – 184, 195
Burba Julius – 241
Burbšaitis – 211

Burbulevičius – 154
Burokas Romas – 114, 281
Burokevičius Viktoras – 262
Busilas – 202
Butkevičius Andrius – 116
Butkievičius Mčislavas (Butkiewicz Mścisław) – 75
Butkus Jurgis – 42
Butkus Vincas – 217
Butkus Zenonas – 39
Butrimas Vladas – 262

C

Chržanovskis Eugenijus (Chrzanowski Eugenijusz) – 181
Cinkus Vincas – 144
Civikas Pranas – 150, 240
Civinskas Antanas – 159, 172, 184

Č

Čaplikas Julius – 166, 284
Čekas – 211
Čenkus Stasys – 177
Čepaitis Kazys – 146, 195, 272
Čepas – 275
Černeckis V. – 255
Černiauskas Pranas – 50, 82
Černius Jonas – 184
Černius Teofilus – 144
Čirikas Petras – 51, 54, 83
Čiurlionienė Sofija – 155
Čižauskas Justas – 94

D

Dabulevičius Karolis – 230, 239, 259, 260
Dagilaitis Simas – 217
Dainys Jurgis – 262
Dalininkaitis Vaclovas (Vacys) – 239, 240, 272
Dambrauskas – 201
Danilevičius St. – 212
Danilevičius Vincas – 146, 213, 281
Daniliauskas Antanas Pranas – 108

Daukantas Teodoras – 111, 117, 125, 130
Daukša Jonas – 158
Dechteriovas Vladas – 50
Degteriovas Petras – 34
Degutis Pijus – 173, 263
Deikis Adolfas – 240
Dekanozovas Vladimiras – 239, 240, 241, 252
Demikis Jurgis – 273
Dineika Karolis – 11, 14
Dirkis Povilas – 255, 282
Dombra Kleopas – 201
Drabiškis Pranas – 195
Drejeris Artūras – 118
Drongis Zenonas – 234, 240, 241
Drutys Juozas – 69, 264
Družiliauskas – 215
Dublys – 215
Dukša Juozas – 82
Dulkė Vladas – 89
Dumčius V. – 19
Dūda Jonas – 264
Dvaranauskas Bronius – 264
Dvelis Pranas – 89
Dzikoras Antanas – 31, 263
Džiuvė Jonas – 12, 24, 34, 40, 83

E

Eidimtas Feliksas – 240
Eidukas Antanas – 144
Ekstriomas Martinas (Ekström Martin) – 34

F

Fiyller – 202
Fridrikas Edvardas – 240

G

Gaidelis Mikas – 14
Gaidys Baltrus – 60, 82
Gaigalas Juozas – 83
Galinis Antanas – 264

Galvydis-Bykauskas Jonas – 40, 43, 47, 48, 95
Gardys – 200
Garionis Juozas – 264
Gasiūnas Juozas – 16, 26, 28, 262
Gaudešius Jonas – 94
Gaumanas Jonas – 241
Gaušas Antanas – 157, 170, 172, 174, 175, 176, 178, 180, 188, 189, 193, 228, 229, 258, 259, 272
Gautis Vytautas Kazys – 240
Gavėnas Vincas – 195
Gecevičius Zigmąs – 82
Gedvilas Mykolas – 240, 272
Gelažis Jonas – 264
Genys Petras – 116
Gerberis Karolis – 13, 18, 26
Giedraitis Antanas – 212
Giedraitis Balys – 39, 40, 212
Giedrys Viktoras – 147
Gintautas Benediktas – 272
Girštautas Vladas – 36, 49, 50, 64, 65, 67, 72, 74, 88, 92, 94, 106, 111, 263, 282
Giržadas Povilas – 144
Gliaudelis Petras – 264
Globis Juozas – 262
Gogė Jonas – 240, 273, 274
Goldengeimas Borisas – 69, 118
Gorodeckis Jurgis – 29, 40, 51, 263
Grabauskas Viktoras – 144
Gražys Jonas – 95
Gražulis – 274, 275
Gricius Jonas – 116
Grigaitis L. – 142
Grigaliūnas Ignas – 39, 67, 68, 117, 118
Grigaliūnas Pranas – 26
Griganavičius Vaclovas – 133, 166, 175, 268
Grikovas Jonas – 102
Grinius Kazys – 122
Grinius M. – 132, 133, 137, 142, 143, 144, 156, 208, 222, 223, 224, 225, 282
Grinkevičius Petras – 154, 159, 172
Grizas – 51
Groch Peter – 16, 20, 280
Grušeckas Antanas – 43, 50, 173
Gudaitis Juozas – 136, 146
Gudelevičius Juozas – 93, 118

Gudelis Petras – 6, 10, 11, 12, 13, 14, 18, 19, 21, 22, 27, 247, 279, 282
Gudynas Kazys – 136, 146
Gurinas Timofejus – 95
Gustaitis V. I. – 122
Gužas Petras – 40, 71, 263
Gvazdauskas Juozas – 264
Gvozdas – 205

H

Habina Albinas (Habina Albin Piotr) – 181, 182
Hinentalis Valteris – 94
Hiunikenas (Hünicken) – 20
Hymansas Paulius – 86

I

Indrašius Vytautas – 256
Išganaitis – 211
Išlinskas Jonas – 117, 134
Itomlenskis V. – 237
Ivanauskas Vladas – 148
Ivaškevičius Antanas – 262

J

Jacevičius – 201
Jacikevičius Antanas – 144
Jackus Jonas – 158
Jacovskis Evsiejus – 274, 275
Jakaitis Aleksandras – 28, 29, 33, 34, 36, 38, 40, 41, 43, 46, 47, 51, 249, 263
Jakubonis Aleksandras – 229, 232, 238, 239, 242, 282
Jakumas Laurinas – 45
Jakutis Petras – 216
Janavičius Artūras – 21
Janickas Juozas – 45, 46
Jankauskas Juozas – 259
Jankauskas Vidmantas – 70, 282
Jankevičius – 174
Jankus Aleksandras – 240
Jansonas Augustas – 26
Janulevičius Mečys – 214

Januševičius Stepas – 239, 273, 274, 275
Januškevičius Antanas – 46, 195
Januškevičius Česlovas – 39, 263
Januškevičius Petras – 43
Janužas Jonas – 264
Jaruševičius Petras – 132, 240, 272
Jasiūnas Antanas – 31
Jasiūnas Petras – 32, 264, 283
Jaskys Jonas – 240
Jašinskas Mykolas – 14
Jėkabsons Ēriks – 69, 280
Jezerkas Stasys – 46
Jocius Jonas – 217, 234, 240, 272
Jokubauskas Vytautas – 194, 280
Jonaitis Antanas – 118
Jonaitis Leonas – 36, 39, 63, 83, 200, 201, 202, 263
Jonytis Adomas – 263
Jovaiša Juozas – 93, 117
Juknevičius Edvardas – 117
Juodaitis Jonas – 262
Juodeika Vladas – 34, 91, 200, 202, 209
Juodišius Leonas – 240
Juodgalviškis – 116, 117, 282
Juozaitis Kazys – 146
Juozapavičius Vytautas – 273
Jurgaitis Petras – 125, 126, 127, 130, 131, 143, 146, 147, 150, 151, 254
Jurgelis Mečys – 195
Jurkaitis – 201
Juškaitis Benediktas – 45
Juškevičius Andrius – 146
Juzelėnas Povilas – 264

K

Kailius – 210
Kajėnas Kostas – 32, 283
Kalendra Kostas – 176
Kalibatas Kazys – 240
Kalsuskis – 201
Kamandulis Karolis – 144
Karaliūnas A. – 204
Karaliūnas Petras – 264
Karauskas Juozas – 215

Kareiva Jonas – 262
Karenauskas Juozas – 264
Karnauskas Juozas – 48
Karoblis – 201
Karasas Antanas – 111
Kartanas Juozas – 94
Karvelis Vladas – 13, 231, 241
Kasperavičius Antanas – 82
Kasperavičius Danas – 39
Katchė Maksimas – 39, 43
Katinas Aleksas – 262
Kauneckis Mikas – 263
Kauneckas Mykolas – 47, 48
Kaupas Jurgis – 39, 84
Kavaliauskas Juozas – 157
Kavaliauskas Vilius – 16, 20, 280
Kazakevičius A. – 12, 13, 26
Kazakevičius Cezaras – 63, 83
Kazakevičius P. – 40
Kazanas Afanasijus – 117
Kazanskis Edvardas – 93, 210, 209, 214
Kazilevičienė Elena – 149, 224
Kazilevičius Antanas – 10, 11, 12, 13, 14, 21, 24, 26, 40, 62, 106, 143, 146, 149, 200, 263
Kazlauskas Bronius – 93
Kazlauskas Juozas – 144, 215
Kemzūra Zenonas – 240
Kenigšteteris Jurgis – 117
Kerbelis Andrius – 117, 165
Kerečkaitė Ona – 260
Kilinskas Kęstutis – 195, 228, 280
Kisielius Algis – 148, 283
Kitkauskas Petras – 240
Kiveris Juozas – 193, 238, 273
Klanauskas Vincas – 241
Kleiva Jonas – 234, 235, 236, 239, 274, 275
Kleščinskis Konstantinas – 34
Klimas Petras – 202
Klimavičius Viktoras – 172, 238, 272
Kliokas Stepas – 262
Knezys Stasys – 229, 236, 237, 238, 239, 240, 274, 283
Končiauskas Jonas – 264
Korčevskis Aleksandras (Karczewski Aleksander) – 73, 74

Koreva Jonas – 118
Kosticinas – 211
Kovera Antanas – 144, 212
Koviera Jonas – 264
Krasnickas Antanas – 146
Kraucevičius Juozas – 91, 95
Kriaučiunas S. – 156
Kraučiūnienė – 224
Kraunaitis Izidorius Edvardas – 230, 231
Kreivėnas – 159, 160
Kričena – 274, 275
Krikščiūnas Antanas – 26
Kriščiūnas Antanas – 125
Kriukis Martynas – 240, 273
Kručas Matas – 273
Krutkevičius Liudas – 82
Kružikas – 213
Kubilevičius Stasys – 241, 274, 275
Kubilius Jurgis – 108
Kubilius Kazys – 262
Kubilius Stasys – 56
Kubiliūnas Petras – 49, 147, 158, 212
Kučaitis Juozas – 240
Kučinskas – 74
Kudrevcevas Mikas – 238, 273, 274
Kulikauskas Juozas – 240
Kundrotaitė Natalija – 253
Kuzevičius Jurgis – 93
Kuzmickas Vytautas – 115, 283
Kvedaras Antanas – 263
Kvedaras Juozas – 28
Kvietinskas Pranas – 211
Kviklys V. – 152, 283

L

Ladiga Kazys – 109, 110, 113, 114, 116, 118, 126, 127, 128
Landsbergis-Žemkalnis Gabriėlius – 93
Lanskoronskis Juozas – 76
Lasinskis Povilas – 50, 73
Laučius Povilas – 85
Lelešius Kazys – 94
Leninas Vladimiras – 242

Lesavičius Juozas – 95
Lesčius Vytautas – 5, 6, 11, 12, 15, 17, 19, 20, 21, 22, 40, 41, 69, 82, 103, 105,
184, 280, 283
Liaukaitis – 274
Lingis Ignas – 262
Lozoraitis Vytautas – 240, 272
Lubys Jonas – 105
Lukonas-Lukonaitis Bronius – 184, 239, 272
Lukšaitis Bronius – 239, 272

M

Macijauskas Jonas – 237
Mackevičius Kazys – 138, 146
Mačėnas Stepas – 272
Mačiokas Mykolas – 49
Mačius – 202, 205
Mačys Juozas – 45, 83
Majorovas Grigoras – 50
Makarevičius Juozas – 262
Makulavičius Aleksandras – 60
Malakauskas Antanas – 82, 238, 272
Maldnėras – 14
Maldutis K. – 16, 18
Malinauskas Kostas – 262
Mantuška Juozas – 34
Marcinkevičius Antanas – 95
Marcinkus Klemas – 93
Marcišauskas Jonas – 236, 272
Marčėnas Juozas – 6, 16, 28, 283
Marma Mykolas – 10, 12
Marmokas Jonas – 31, 201, 264
Martinionis – 241
Martinionis Antanas – 191, 280
Martus – 51
Masiulis Vincas – 264
Mašiotas Justinas Juozas – 159
Matukaitis – 215, 236
Matulaitis Juozas – 144
Matulevičius – 46
Matulevičius Balys – 137
Matulionis Vincas – 117

Matusevičius – 201
Mauras K. – 131, 284
Maurukas Juozas – 176
Maziliauskas – 201, 210
Mažeika Jonas – 102
Mažietis Leonas – 241
Mažlinskas Petras – 241
Mažukaitis Juozas – 157
Melenda Pranciškus – 46
Menčionka Timofejus – 264
Merkys Antanas – 123, 125, 229, 252
Mėšlius Antanas – 146
Micevičius – 71, 73
Mickeliūnas Jonas – 13, 16, 26, 29, 40, 62, 64, 67, 68
Mickevičius Vasius – 39
Michelevičius Antanas – 10, 12, 13, 16, 18, 19, 24, 26
Michniewicz-Hetman Mikołaj – 75, 78, 283
Miecevičius Vaclovas – 154, 159, 213, 263
Mikaliūnas Jonas – 228
Mikuckis J. – 103
Mikučionis Ignas – 217
Mileris – 156
Miliauskas Jonas – 142, 284
Miliauskas Viktoras – 272
Miliauskas Vladas – 89
Miliukas Juozas – 195, 240, 272
Misevičius Marijonas – 46
Mišeikis – 210
Mitkiewicz Leon – 182, 280
Moliejus Zigmas – 272
Molis Albinas – 137
Monvid-Olechnovičius Petras – 12, 13, 24
Morkus – 202
Morkūnas Jonas – 240
Morkūnas Vladas – 136, 201
Motuza Antanas – 91
Motuzas Antanas – 39, 263
Muceniekas Jonas – 14, 29, 40, 64
Mulevičius Petras – 12, 13, 24
Muraška Juozas – 263
Musteikis Ignas – 60, 61, 87, 88, 98, 100, 102, 103, 104, 105, 108
Musteikis Kazys – 193, 228, 246, 252, 280, 289

N

Naciunskis Juozas – 72, 264
Nagius-Nagevičius Vladas – 128
Naikelis Jonas Antanas – 184, 228, 229, 236, 238, 272, 274, 275, 286
Nakutis Antanas – 28
Nakutis J. – 18
Namajūnas – 76, 217, 283
Narijauskas Justinas – 240
Narinkevičius Petras – 195, 216
Narkūnas Juozas – 262
Nastopka Stasys – 22, 28, 29, 64, 69
Naujokas Motiejus – 135, 143, 217, 229, 230, 238, 272
Naunčikas Kazys – 93, 108, 110, 209, 210, 283
Navakaitė – 11
Navakas Jonas – 10, 11, 12
Nedzinskas Pranas – 165, 169, 195, 217, 283, 284
Nenortas Vacys – 172
Niaura Andrius – 89
Novikas Antanas – 89
Novopolskis – 211
Nudas – 95

O

Oravičius Feliksas – 89
Osinas Jonas – 93, 154, 240
Ostrauskas Jonas – 111, 133, 272

P

Pacevičius Paulius – 69, 284
Pakalnis P. – 18
Pakalniškis Mykolas – 237, 238
Pakalniškis Vladas – 93, 205
Pakarklis – 274
Paleckis Justas – 252
Palinauskas J. – 161
Paliokas Jonas – 105
Paslauskas Pranas – 32
Paškevičius – 24
Paškovičius Antanas – 58, 60, 65, 69, 71, 72, 73, 74, 75, 76, 77, 78, 93, 89, 93, 97, 112, 113, 250, 263

Paukštė Emilis – 60, 202
Paulauskas Antanas – 263
Paulušauskas – 201
Pautienis Kazys – 93
Pažemeckas Jonas – 262
Peikštenis Eugenijus – 53, 57, 85, 64, 116, 118, 121, 123, 124, 130, 132, 133, 134,
135, 139, 143, 149, 156, 160, 163, 164, 165, 173, 197, 204, 212, 218, 220, 233
Perelmenas Giršas – 262
Petersonas – 201
Petkus Jonas – 262
Petrauskas Motiejus – 205, 207, 231, 272
Petrauskas Vladas – 144, 183
Petravičius Jurgis – 264
Petrikonis Ignas – 26
Petruitis Jonas – 127
Petruškevičius Antanas – 117
Pilvelis Adolfas – 240, 273, 274
Plaušinitis Antanas Vytautas – 93, 118
Plechavičius Povilas – 121, 123
Plečkaitis Jeronimas – 137
Plungė Jonas – 39
Poška Juozas – 68
Povilaitis Kazys – 172, 272
Požėla Eduardas – 39, 54
Pražanauskas – 46
Prikockis – 201
Probušauskas – 201
Ptakauskas Balys – 264
Pucėta – 211
Pučekas Pranas – 36, 40, 51, 64, 88, 263
Pučita – 213
Pundzevičius Stasys – 185, 229, 231, 239, 243, 271
Purelis Juozas – 143, 211
Puškorius Vladas – 143
Pušmanas Artūras – 24
Pūkys Vladas – 240

R

Rabinzonas Leozeris – 262
Racevičius – 204
Racka Antanas – 137
Račinskas Antanas – 240

Radus-Zenkavičius Leonas – 97
Railytė Ona – 261
Rakauskas Vaclovas – 144, 201
Ramanauskas Valerijonas – 71
Ramaška Vitalis – 240
Rasutis L. – 94
Raškauskas Vytautas – 32, 283
Raštikis Stasys – 162, 167, 185, 195, 215, 252, 271, 279
Rečys Jurgis Kazys – 240
Reichertas Evaldas – 157
Repšys Mikas – 214
Ribickas Stanislovas – 46
Rimas (Rurinkevičius) Vincas – 184, 235, 236, 273, 274, 275
Rimkus Juozas – 184, 195
Rimša Jonas – 262
Ritbergeris Julius – 262
Rydzas-Smiglis Edvardas (Rydz-Šmigly Edward) – 39
Rozauskas – 274
Rudzinskas Juozas – 26
Rumša Benjaminas – 141
Rumša Zigmas – 184
Rupeika Povilas – 262
Rusevičius Antanas – 117
Rusteika Steponas – 158, 159
Rušmanas Artūras – 26
Rutkauskas P. – 24
Rutkauskas Povilas – 184, 195
Ružancovas Aleksandras – 50, 207, 208, 284, 285
Rūkas Juozas – 18, 26, 28

S

Sagėnas Jonas Vladas – 184, 238, 272, 274
Sakalauskas B. – 18
Sakalauskas Juozas – 11, 14, 16
Saladžius Pranas – 157
Sargelis Adolfas – 46
Sargūnas – 74
Sasnauskas Česlovas – 121
Sčepanavičius Bronius – 273
Seliokas Juozas – 146
Simanaitis – 201

Simonaitis Juozas – 34
Simonavičius Juozas – 262
Sisas Juozas – 143, 217
Skaringa – 201
Skeberdis Stasys – 62
Skiberka V. – 285
Skinderis Vacys – 238, 272
Skomskis Bronius – 117
Skrupskas Antanas – 89
Skučas Kazys – 129, 134, 138, 144, 146, 150, 154
Skvereckas Kazys – 16, 26, 28, 262
Slavėnas Stasys – 184, 240, 272
Slovinas Mečislovas – 46
Smetona Antanas – 34, 139, 140, 158, 184, 195, 228, 231, 246, 289
Sniegas Samuelis – 120
Spirauskas Vladas – 138, 154, 216
Stadnickas Stepas – 46
Stalinas Josifas – 242
Stalioras Leizeris – 262
Stanaitis Juozas – 84, 91, 93, 101, 102, 105
Staniulis Gabrieliūsis – 174
Staniulis Vladas – 94
Stankaitis Mečys – 39, 77, 111, 133, 180
Stankevičius Aleksas – 118
Stankus Antanas – 93
Stankūnas – 112, 201
Stanulis Vladas – 46, 86, 209
Stapulionis Antanas – 10, 12, 13, 18, 19, 22, 23, 24, 31, 247, 248
Starinčenko Justinas – 262
Stasiūnaitis Kleopas – 144, 224
Stasytis Andriejus – 95
Statkevičius Vladas – 195
Statkus Vytenis – 6, 28
Staugaitis Justinas – 114
Steikūnas Petras – 59
Stelmokas Jonas – 240
Stepanovas Sergejus – 106
Steponaitis Bronius – 241
Steponaitytė Nijolė – 221, 285
Steponavičius Pranas – 31
Stočkus – 274
Stočkus Algirdas – 241
Storpirštis Pranas – 214

Strazdas Jonas – 262
Strikas Jonas – 240
Strikas Juozas – 241
Strimavičius Vladas – 178, 229, 232, 242, 243, 244, 260, 261, 272
Striupaitis – 217, 285
Stukelis Antanas – 39
Stundžia – 241
Stundžia Bronius – 217
Stundžia Romualdas – 181, 273
Sugintas Juozas – 93
Surgailis Gintautas – 50, 105, 123, 195, 234, 240, 251, 280, 281
Survila Pranas – 28
Sūduvis J. – 115, 119, 166, 229, 232, 236, 238, 242, 285
Svalka Lionginas – 272
Sviderskis Leonas – 217, 240
Svyłas Aleksandras – 122, 150, 151, 166, 168, 169, 170, 256, 257, 258, 281, 285, 286

Š

Šalkauskas Eugenijus – 14
Ščepanavičius Mečius – 215, 241
Šėčkus Jurgis – 172
Šėpetys Jonas – 93, 106, 117, 209, 210
Šėras Benselis – 236
Šėrnas J. – 33
Šėšplaukis Ignas – 39, 43, 48, 49, 54
Šėiaučiūnas Juozas – 117
Šėdagis Kazys – 16, 26, 28
Šėleika Mykolas – 69, 74, 285
Šėleika Stasys – 36, 40, 46, 105, 262, 263
Šėlkarskis Simonas – 24
Šėmkevičius Antanas – 144
Šėmkevičius Šėarūnas – 208, 285
Šėmkus Jonas – 28, 91
Šėmonėlis Liudas – 217
Šėputis – 85
Šėrvys St. – 256, 285
Šėkirpa Juozas – 17, 28
Šėkirpa Kazys – 119, 122
Šėlekys Jokūbas – 93
Šėliogeris Vaclovas – 229, 285
Šėližauskas Jonas – 172, 176, 196, 217, 238, 273

Šniukšta Petras – 128, 158
Šova Antanas – 174
Špokevičius Antanas – 137
Šteimikis Jonas – 144
Štempelis A. – 40
Šulcas Baltrus – 125
Šulga Juozas – 106, 117
Šumskas Pranas – 262
Šumskis Aleksandras – 14
Švalka Lionginas – 240
Švarcas – 124
Šveikauskas Benediktas – 53, 60
Šventoraitis Vytautas Pranas – 184, 240, 272

T

Tallat-Kelpša Kazys – 229
Tamošiūnas Jonas – 272
Tamošiūnas Kazys – 117, 232
Tamulaitis – 211
Tapulionis Jonas – 214
Tarasevičius Leonas – 181, 195
Taraškevičius Pranas – 13
Taškūnas Petras – 46
Terezas Povilas – 181, 272
Tinteris J. – 11
Tirša Miroslavas – 209
Tonkūnas M. – 11
Traškevičius Pranas – 11
Trečiokas Kazys – 196, 234, 235, 237, 242, 273, 279
Trečiotikas – 155, 286
Trimakas Stasys – 11, 14, 18, 20, 21, 24, 26, 40, 64, 111, 263
Tuomas Jurgis – 28
Tūbelis Juozas – 157, 159, 166

U

Ukininkas – 210
Uksa Jurgis – 143
Umbrasas Valerijonas – 6, 12, 19, 21, 29, 34, 36, 40, 67, 68, 85, 263, 279
Uogintas – 201
Urbonaitė Marija – 258
Urbonaitis Juozas – 184, 195

Urbonienė Lina – 140, 286
Urnėžius Mikas – 143, 172
Uždonas Jonas – 262

V

Vainauskas Aleksandras – 10, 27
Vaitiekūnas – 201
Vaitkevičius Edmundas – 272
Valavickas – 211
Valiukas – 34
Valiušis Stasys – 240
Valiuškis Stasys – 241
Vanagaitė Genovaitė – 248
Variakojis Jonas – 116
Vasiliauskas M. – 202
Vasiliūnaitė J. – 33
Vaškas Kazys – 31, 263
Vaškevičius Petras – 264
Velykis Mykolas – 10, 118
Vendelis Heincas (Vendel Heinz)
Verbyla – 215
Vertelis Petras – 39, 67
Vėderis Česlovas – 29, 86, 94, 105
Vėgėlis Jonas – 79
Vidugiris Juozas – 36, 154, 212, 286
Vidugiris Zbignevas – 34
Vildemanas (von Wildemann) – 18, 20
Vileris Emilis – 118, 213
Vilimas Albertas – 39
Vimeris Emilis – 128
Vinikaitis Albinas – 241
Viršauskas Juozas – 89
Viršila – 201
Vismantas Petras – 184, 238, 272
Visockis Bogdanas – 114, 115, 166
Vitartas – 12, 13, 24, 26
Vitkauskas Leonas (Arėjas) – 32, 34, 82, 83, 141, 200, 201, 202, 206, 286
Vitkauskas Vincas – 112, 113, 114, 116, 119, 120, 122, 123, 124, 125, 126, 189,
194, 195, 229, 237, 238, 244, 251, 252, 253, 263
Vitkus Aleksandras – 15, 16, 21, 281
Vizbaras Jonas – 184, 273
Vydūnas – 155

Volangis Petras – 264
Voldemaras Augustinas – 157, 158
Wołłejko Michał – 77, 78, 287

Z

Zabenskas – 34
Zacharka Stasys – 184, 195
Zagurskis Antanas – 118
Zakarevičius Juozas – 16, 26
Zaksas Kazys – 210, 211
Zaleduonis – 211
Zalencas Kazys – 201
Zavackas Juozas – 89
Zekelmanas Eugenijus (Evgeneus Zekelmann) – 26
Zinevičius-Žinčius Kazys – 272
Zosytė Elzbieta – 259

Ž

Žagrekaitis Matas – 201
Žandoras Adomas – 89
Žatkus – 210
Želigovskis Liucjanas – 65, 68, 76, 245, 252
Žibaitis Alfonsas – 144
Žilys Vincas – 229
Žitkevičius – 14
Žmuidzinis – 241
Žukas Jonas – 31, 264
Žukas Konstantinas – 61, 62
Žukauskas Silvestras – 22, 23, 31, 44, 86, 108, 111, 115, 117, 118, 128, 173, 200, 284
Žukauskas Vladas – 192, 287
Žulys Ipolitas – 214

Serijos „Lietuvos kariuomenės istorija“ leidiniai

1. Krašto apsaugos departamento generalinio direktoriaus įsakymai. 1990–1991. Sudarytojas Gintautas Surgailis. V., 2003, 222 p.
2. **Surgailis, Gintautas.** Lietuvos karinis laivynas. 1935–1940. V., 2003, 208 p.
3. **Kazakevičius, Vytautas.** Geležies amžiaus strėlės Lietuvoje (II–XII–XIII amžius). V., 2004, 136 p.
4. **Lesčius, Vytautas.** Lietuvos kariuomenė Nepriklausomybės kovose. 1918–1920. V., 2004, 498 p.
5. **Aničas, Jonas. Karininkas Antanas Juozapavičius.** 1894 02 13–1919 02 13. V., 2004, 124 p.
6. Krašto apsaugos ministro įsakymai. T. 1. 1991 Nr. 222-355. 1992 Nr. 01-479. Sudarytojas Gintautas Surgailis. V., 2004, 512 p.
7. **Juodagalvis, Jonas.** Švenčionių krašto savanoriai. 1918–1920 m. V., 2005, 236 p.
8. **Surgailis, Gintautas.** Rusijos kariuomenės išvedimas. 1990–1993. V., 2005, 345 p.
9. Rusijos kariuomenės išvedimas dokumentuose. Sudarytojai Algis Balaišis ir Gintautas Surgailis. V., 2005, 472 p.
10. **Raubickas, Eugenijus.** Ženklas ant munduro. V., 2005, 294 p.
11. **Gečas, Steponas.** Steponas Darius Lietuvos kariuomenėje ir sporte. V., 2005, 232 p.
12. Krašto apsaugos ministro įsakymai. T. 2. 1992 Nr. 480-749. Sudarytojas Gintautas Surgailis. V., 2006, 374 p.
13. Krašto apsaugos ministro įsakymai. T. 3. 1992 Nr. 750-975. Sudarytojas Gintautas Surgailis. V., 2006, 286 p.
14. **Aničas, Jonas.** Generolas Silvestras Žukauskas. 1861–1937. V., 2006, 294 p.
15. **Surgailis, Gintautas.** Valstybės sienos apsauga 1990–1994 metais. V., 2008, 247 p.
16. **Surgailis, Gintautas.** Pirmasis pėstininkų Didžiojo Lietuvos kunigaikščio Gedimino pulkas. V., 2011, 300 p.
17. **Katilius, Artūras.** Lietuvos Respublikos krašto apsaugos departamento Mokomasis junginys 1990–1991 m. Istorinė apybraiža, atsiminimai, dokumentai. V., 2011, 226 p.
18. **Rakutis, Valdas, Vaičenonis, Jonas.** Lietuvos didžiojo kunigaikščio Algirdo mechanizuotojo pėstininkų bataliono istorija. V., 2012, 196 p.

19. **Surgailis, Gintautas.** Trečiasis pėstininkų Didžiojo Lietuvos kunigaikščio Vytauto pulkas. V., 2013, 188 p.
20. **Katilius, Artūras, Tininis, Vytautas.** Lietuvos kariuomenės karių uniformos, ženklai ir vėliavos. 1990–2010. V., 2014, 390 p.
21. **Tamošiūnienė, Milena.** Tarp politinio įrankio ir aukos: karo belaisviai Lietuvos Respublikos politikoje 1919–1920 m. V., 2014, 166 p.
22. **Generolas Jonas Galvydis-Bykauskas.** V., 2014, 260 p.
23. **Surgailis, Gintautas.** Antrasis Lietuvos didžiojo kunigaikščio pėstininkų Algirdo pulkas. V., 2014, 292 p.
24. **Stoliarovas, Andriejus.** Lietuvos Respublikos karinė justicija 1919–1940 m. V., 2015, 337 p.
25. **Surgailis, Gintautas.** Ketvirtasis pėstininkų Lietuvos karaliaus Mindaugo pulkas. V., 2016, 276 p.
26. **Surgailis, Gintautas.** Penktasis pėstininkų Didžiojo Lietuvos kunigaikščio Kęstučio pulkas. V., 2017, 254 p.
27. **Grigaliūnas-Glovackis, Vincas.** Generolo atsiminimai. I dalis. Carų imperijoje. V., 2017, 308 p.
28. **Grigaliūnas-Glovackis, Vincas.** Generolo atsiminimai. II dalis. Lietuvoje. III dalis. Demokratijos sukuriuose. V., 2017, 384 p.
29. **Žigaras, Feliksas.** Lietuvos kariuomenės karininkų rengimo ir jų kvalifikacijos kėlimo sistema 1919–1940. I dalis. V., 2018, 324 p.
30. **Žigaras, Feliksas.** Lietuvos kariuomenės karininkų rengimo ir jų kvalifikacijos kėlimo sistema 1919–1940. II dalis. V., 2018, 324 p.
31. **Surgailis, Gintautas.** Šeštasis pėstininkų Pilėnų kunigaikščio Margio pulkas. V., 2019, 249 p.
32. **Andriškevičius, Jonas.** Nuo Krašto apsaugos mokyklos iki Akademijos (1992–1994). V., 2019, 88 p.
33. **Katilius, Artūras.** Lietuvos kariuomenės šaltieji ginklai XX–XXI a. V., 2019, 248 p.
34. **Pugačiauskas, Virgilijus.** XIX a. Lietuvos karinių dalinių istorija. V., 2019, 128 p.
35. **Surgailis, Gintautas.** Lietuvos kariuomenės gudų kariniai daliniai 1918–1923 m. V., 2020, 305 p.
36. **Eidintas, Alfonsas, Juodis, Darius, Surgailis, Gintautas.** Partizanų generolas Jonas Žemaitis-Vytautas. V., 2020, 171 p.
37. **Surgailis, Gintautas.** Septintasis pėstininkų žemaičių kunigaikščio Butegidžio pulkas. V., 2021, 322 p.
38. **Surgailis, Gintautas.** Aštuntasis pėstininkų Kauno kunigaikščio Vaidoto pulkas. V., 2022, 301 p.

Gintautas Surgailis

**DEVINTASIS PĖSTININKŲ LIETUVOS
KUNIGAIKŠČIO VYTENIO PULKAS**

Monografija

Atsakingasis redaktorius dr. Darius Juodis

Kalbos redaktorė Nijolė Andriušienė

Maketavo Laima Adlytė

Tiražas 300 egz.

2023-09-28. Užsakymas GL-511.

Išleido Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademija,

Šilo g. 5 A, LT-10322 Vilnius

Spausdino Lietuvos kariuomenės Karo kartografijos centras,

Muitinės g. 4, Domeikava, LT-54359 Kauno r.